

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΧΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α',
ΕΤΟΣ Θ',
ΤΕΥΧΟΣ ΙΗ',
ΙΟΥΛΙΟΣ-
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
2017

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α', ΕΤΟΣ Θ', ΤΕΥΧΟΣ ΙΗ',
ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩ
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄, ΕΤΟΣ Θ΄, ΤΕΥΧΟΣ ΙΗ΄

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

ISSN: 1792-0507

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Διευθυντής Συντάξεως
Μητροπολίτης Ρόδου Κύριλλος

Μέλη:

1. Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Πίτσης
Ἱερά Μητρόπολις Κώου καί Νισύρου
2. Πρωτοπρεσβύτερος Ἀμφιλόχιος Σακαλλέρος
Ἱερά Μητρόπολις Λέρου, Καλύμνου καί Ἀστυπαλαίας
3. Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος Μαυρολέων
Ἱερά Μητρόπολις Καρπάθου καί Κάσου
4. Γεώργιος Πετρόπουλος
Ἱερά Μητρόπολις Σύμης
5. Ἀρχιμανδρίτης Πολύκαρπος Γρύλλης
Πατριαρχική Ἐξαρχία Πάτμου

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

«ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ»

Ἱερά Μητρόπολις Ρόδου - Πλατεῖα Ἐλευθερίας - Τ.Κ. 85 100 Ρόδος

Τηλ. 22410-45555, Fax 22410-73480

e-mail: imrodou@gmail.com

Ἑκδοτική Παραγωγή

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Ἀρδηττοῦ 12-16, 116 36 Ἀθήνα

Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820 • Fax: 210.923.7033

www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Πατριαρχικά Μηνύματα

Μήνυμα τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ἰνδίκτου καὶ τῇ ἡμέρᾳ προσευχῆς ὑπὲρ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.....	9
Πατριαρχικὴ Ἀπόδειξις ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις	13

ΜΕΡΟΣ Β΄

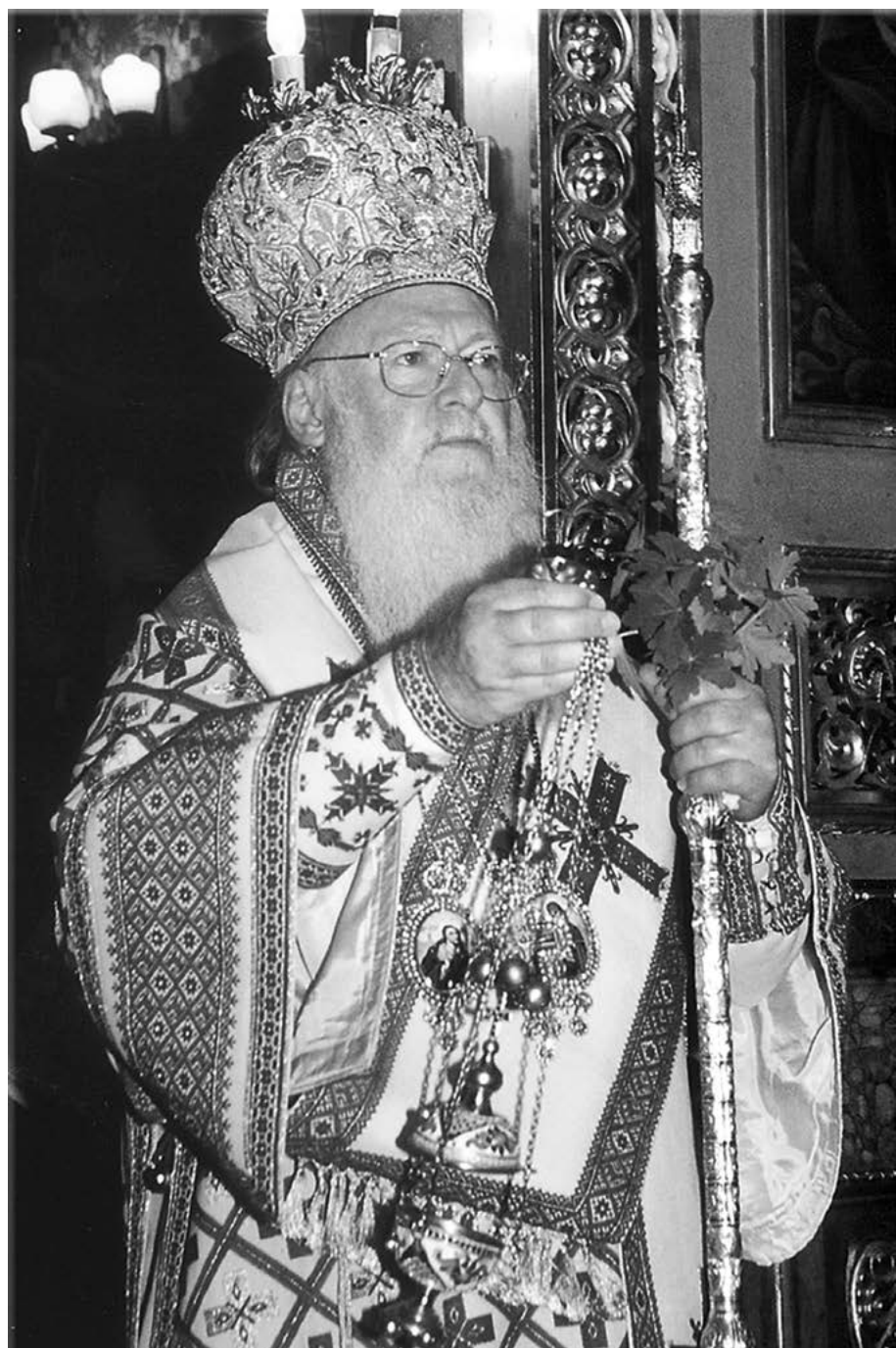
Μελέτες

Χριστιανικά Μνημεῖα τῆς νήσου Σαρίας τῆς Καρπάθου <i>Δρ Ἰωάννης Ἡλ. Βολανάκης</i>	21
Τὸ περιοδικό <i>Πορευθέντες</i> ὡς ἱστορικό ὀρόσημο γιὰ τὴν ἀνα- βίωση τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Μαρτυρίας στὰ ἔθνη. Ἐπικοινωνιακὴ προσέγγιση <i>Δρ Νικόλαος Γ. Τσιρέβελος</i>	43
Ἡ Ὁρθοδοξία καὶ οἱ Ἅγιοι τῆς Ἀλάσκας <i>Δρ Γεώργιος Κράπης</i>	121
Δύο παλαιοχριστιανικὲς βασιλικὲς τῆς Καρπάθου. Συμβολή στὴ μελέτη τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου καὶ τοῦ γλυπτοῦ διάκοσμου (5ος-7ος αἰ.) <i>Βασιλαράκη Ἄννα-Μαρία</i>	141
Ἀκολουθίαι: Ἀγίου Στεφάνου, Βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας καὶ Ἀγίου Ἱεροθέου πρώτου Ἐπισκόπου καὶ Φωτιστοῦ αὐτῆς <i>Σεβ. Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου</i>	375
Ἐκκλησιαστικά Χρονικά.....	459

An ornate, black and white decorative border with intricate floral and scrollwork patterns, framing the entire page.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ Α.Θ.Π.
ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ
ΕΠΙ Τῇ ΕΟΡΤῇ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΤΟΥ
ΚΑΙ Τῇ ΗΜΕΡᾷ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ
ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ
ΕΛΕΩΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΧΑΡΙΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΤΟΥ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ,

Χάριτι Θεοῦ εἰσερχόμεθα σήμερον εἰς τὸ νέον ἐκκλησιαστικὸν ἔτος, συνεχίζοντες «διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς»¹ συμμαρτυρεῖν καὶ λόγον διδόναι «περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος»², ζῶντες ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἐν Χριστῷ καὶ κατὰ Χριστόν, ὁ Ὅποῖος ἐπηγγείλατο νὰ εἶναι μαζί μας «πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»³.

Παρήλθον εἰκοσιοκτὼ ἔτη ἀπὸ τήν, συνοδικὴ ἀποφάσει, καθιέρωσιν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς ἐορτῆς τῆς Ἰνδίκτου ὡς «Ἡμέρας προστασίας τοῦ περιβάλλοντος», κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν τῷ Ἱερῷ Κέντρῳ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀναπέμπονται εὐχαὶ καὶ ἱκεσίαι «ὑπὲρ

1. Ρωμ. η', 38.

2. Πρβλ. Α' Πέτρ. γ', 15.

3. Ματθ. κη', 20.

τῆς ὅλης δημιουργίας». Ἡ σχετικὴ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος ἐκάλεσε σύμπαντα τὸν ὀρθόδοξον καὶ τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον, ὅπως ἀναπέμπη κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν εὐχαριτηρίους δεήσεις πρὸς τὸν Κτίστην τῶν ὅλων διὰ τὸ «μέγα δῶρον τῆς Δημιουργίας»⁴ καὶ ἰκεσίας διὰ τὴν προστασίαν αὐτῆς.

Ἐκφράζομεν τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἡμετέρας Μετριότητος διὰ τὴν ἀπήχησιν καὶ τὴν πλουσίαν καρποφορίαν τῆς ἐν λόγῳ πρωτοβουλίας τῆς Κωνσταντινουπολίτιδος Ἐκκλησίας. Ἀνεδείξαμεν τὰς πνευματικὰς ρίζας τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀνάγκην μετανοίας καὶ ἐπανιεραρχήσεως τῶν ἀξιῶν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἐβεβαιώθη, ὅτι ἡ ἐκμετάλλευσις καὶ ἡ καταστροφή τῆς κτίσεως ἀποτελοῦν διαστρέβλωσιν καὶ κακὴν ἀλλοίωσιν τοῦ χριστιανικοῦ ἥθους καὶ ὄχι ἀναγκαίαν συνέπειαν τῆς βιβλικῆς ἐντολῆς «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε...»⁵, ὅτι ἡ ἀντιοικολογικὴ συμπεριφορὰ εἶναι προσβολὴ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἀθέτησις τῶν ἐντολῶν Του, καὶ ὅτι λειτουργεῖ κατὰ τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ βιώσιμος ἀνάπτυξις εἰς βάρος τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ προέβαλε καὶ προβάλλει τὸ οἰκοφιλικὸν δυναμικὸν τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἀναδεικνύουσα τὴν εὐχαριστιακὴν χρῆσιν τῆς κτίσεως, τὴν λειτουργίαν τοῦ πιστοῦ ὡς «ιερῶς» τῆς Δημιουργίας, ὁ ὁποῖος ἀδιαλείπτως ἀναφέρει αὐτὴν εἰς τὸν Κτίστην τῶν ἀπάντων, καὶ τὴν ἀνυπέρβλητον ἀξίαν τοῦ ἀσκητικοῦ πνεύματος, ὡς ἀντιδότου κατὰ τοῦ συγχρόνου εὐδαιμονισμοῦ. Ὅντως, ὁ σεβασμὸς τῆς δημιουργίας ἀνήκει εἰς τὸν πυρῆνα τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Προκαλεῖ ἰδιαιτέραν ἀνησυχίαν τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῶ εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ οἰκολογικὴ κρίσις συνεχῶς ἐπιτείνεται, ἡ ἀνθρωπότης, ἐν ὀνόματι τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν τεχνολογικῶν ἐφαρμογῶν, κωφεύει εἰς τὰς πανταχόθεν ἐκκλήσεις πρὸς ριζικὴν ἀλλαγὴν συμπεριφορᾶς ἀπέναντι εἰς τὴν κτίσιν. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ προϊοῦσα ἀλλοίωσις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἀποτελεῖ συνέπειαν ἐνὸς συγκεκριμένου προτύπου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὸ ὁποῖον ἀδιαφορεῖ διὰ τὰς ἀντιοικολογικὰς ἐπιπτώσεις του. Τὰ βραχυπρόθεσμα ὀφέλη ἀπὸ τὴν ἄνοδον τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου εἰς ὠρισμένας περιοχὰς τῆς ὑψηλίου, ἀπλῶς ἐπικαλύπτουν τὴν ἀλογία τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ συλήσε-

4. Ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῆς Ἰνδίκτου, 1/9/1989.

5. Γεν. α', 22.

ως τῆς δημιουργίας. Ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης, ἡ ὁποία δὲν σέβεται τὸν οἶκον τῆς ζωῆς, εἶναι οἰκο-ανομία καὶ ὄχι οἰκο-νομία. Ὁ ἄκρατος οἰκονομισμὸς τῆς παγκοσμιοποιήσεως συμπορεύεται σήμερον μὲ τὴν ἀλματώδη ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας, ἡ ὁποία, παρὰ τὰ πολλὰ εὐεργετήματά της, συνοδεύεται ἀπὸ ἔπαρσιν ἔναντι τῆς φύσεως καὶ ὁδηγεῖ εἰς ποικιλομόρφους ἐκμεταλλεύσεις αὐτῆς. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος γνωρίζει, ἀλλὰ δρᾷ ὥς νὰ μὴ ἐγνώριζε. Γνωρίζει ὅτι ἡ φύσις δὲν αὐτοανακαινίζεται εἰς τὸ διηνεκές, ἀδιαφορεῖ ὅμως διὰ τὰς ἀρνητικὰς συνεπείας τοῦ «τεχνοπωλίου» διὰ τὸ περιβάλλον. Αὐτὸ τὸ ὄντως ἐκρηκτικὸν μῖγμα τοῦ ἀκράτου οἰκονομισμοῦ καὶ τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, ἥτοι τῆς ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας, ἐπιτείνει τοὺς κινδύνους διὰ τὴν ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, σοφῶς καὶ σαφῶς κατ'ὠνόμασε τοὺς κινδύνους τῆς «*ιδιονομίας τῆς οἰκονομίας*», τῆς αὐτονομήσεως αὐτῆς ἀπὸ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι ὑπηρετοῦνται μόνον ἐντὸς βιωσίμου φυσικοῦ περιβάλλοντος, καὶ προέτεινε μίαν οἰκονομίαν «*τεθεμελιωμένην εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου*»⁶ καὶ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ συγχρόνου οἰκολογικοῦ προβλήματος «*ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως*»⁷. Ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτεῖ, ἐνώπιον τῶν συγχρόνων ἀπειλῶν, «*ριζικὴν ἀλλαγὴν νοοτροπίας καὶ συμπεριφορᾶς*» ἀπέναντι εἰς τὴν κτίσιν, πνεῦμα ἀσκητισμοῦ, «*ὀλιγαρκείας καὶ ἐγκρατείας*»⁸, ἔναντι τῆς «*ἀπληστίας*»⁹, τῆς «*θεοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς κτητικῆς στάσεως*»¹⁰. Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος ἀνεφέρθη μετ' ἐμφάσεως καὶ εἰς τὰς «*κοινωνικὰς διαστάσεις καὶ τὰς τραγικὰς ἐπιπτώσεις τῆς καταστροφῆς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος*»¹¹.

Ἀκολουθοῦντες τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ταύτης, ὑπογραμμίζομεν, εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιόν μας, τὴν στενὴν συνάφειαν τῶν περιβαλλοντικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ τὴν κοινὴν ρίζαν αὐτῶν ἐν τῇ χωρὶς Θεὸν «*ἄφρονι καρδίᾳ*», ἐν τῇ πτώσει καὶ ἁμαρτία, ἐν τῇ κακῇ χρήσει τῆς θεοσδότου ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τῆς

6. Ἐγκύκλιος, §15.

7. Ὁ.π., §15.

8. Ἡ Αποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, §10.

9. Ὁ.π., §10.

10. Ἐγκύκλιος, §14.

11. Ὁ.π.

καταστροφής της φύσεως και της κοινωνίας προηγείται πάντοτε μία έσωτερική «*άνατροπή των αξιών*», μία πνευματική και ήθικη καταστροφή. Όταν τὸ ἔχειν κυριεύσει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μας, τότε ἡ στάσις μας τόσον ἔναντι τοῦ συνανθρώπου, ὅσον καὶ πρὸς τὴν κτίσιν, εἶναι ἀναποφεύκτως κτητική καὶ ἀνοίκειος. Τὸ «*σαπρὸν δένδρον*» ποι-εῖ, κατὰ τὸ Βιβλικόν, πάντοτε «*καρπούς πονηρούς*»¹².

Τονίζομεν, ἀντιστοίχως, ὅτι καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν κτίσιν καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔχουν τὴν αὐτὴν πνευματικὴν πηγὴν καὶ ἀφετηριάν, τὴν ἐν Χριστῷ δηλαδὴ ἀνακαίνισιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν κεχαριτωμένην ἐλευθερίαν του. Ὡς ἡ καταστροφή τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀδικία συμπορεύονται, ἔτσι καὶ ἡ οἰκοφιλικὴ συμπεριφορὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη εἶναι ἀδιαίρετοι. Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς συγχρόνου πολυδιαστάτου κρίσεως τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ του καὶ τοῦ οἴκου του, ἀπαιτεῖται πολὺπλευρος κινητοποίησις καὶ κοινὴ προσπάθεια. Ὅπως ὅλα τὰ μεγάλα προβλήματα, οὕτω καὶ αἱ σοβοῦσαι ἀλληλοπεριχωρούμεναι κρίσεις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς κοινωνίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀντιμετωπισθοῦν χωρὶς τὴν διαχριστιανικὴν καὶ διαθρησκειακὴν συνεργασίαν. Ὁ διάλογος εἶναι ἐδῶ πρόσφορος χώρος διὰ νὰ ἀναδειχθοῦν αἱ ὑπάρχουσαι οἰκοφιλικαὶ κοινωνικαὶ παραδόσεις, διὰ οἰκολογικὴν καὶ κοινωνικὴν εὐαισθητοποίησιν, καθὼς καὶ διὰ ἐποικοδομητικὴν κριτικὴν τῆς ἀποκλειστικῶς τεχνολογικῆς καὶ οἰκονομικῆς προόδου καὶ τῶν ἀτομοκεντρικῶν καὶ κοινωνιοκρατικῶν προτύπων, εἰς βάρος τῆς κτίσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ προσώπου.

Κατακλείοντες, ὑπογραμμίζομεν καὶ πάλιν τὸ ἀδιαίρετον τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν δημιουργίαν καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον, καλοῦμεν πάντας τοὺς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως εἰς τὸν καλὸν ἀγῶνα διὰ τὴν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἀλληλεγγύης, καὶ δεόμεθα πρὸς τὸν ἀγαθοδότην Κύριον, πρεσβεύαις τῆς Παναγίας τῆς Παμμακαρίστου, νὰ χαρίζη εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ «*καῦσιν καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως*»¹³ καὶ «*παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων*»¹⁴.

βιζ' Σεπτεμβρίου α'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως

διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

12. Ματθ. ζ', 17.

13. Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος, *Τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά*, Λόγος πα'.

14. Ἐβρ. ι', 24.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΟΙΣ

† ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,
ΧΑΡΙΝ, ΕΛΕΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝ ΒΗΘΛΕΕΜ
ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ καὶ πεφιλημένα τέκνα,

Χάριτι Θεοῦ ἡξιώθημεν νὰ φθάσωμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν μεγάλῃν ἑορτὴν τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ ἐλθόντος εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ μᾶς χαρίσῃ τὸ «εὖ εἶναι»¹, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὰ ἔργα τοῦ νόμου καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον, νὰ μᾶς δωρήσῃ δὲ τὴν κατ' ἀλήθειαν ζωὴν καὶ τὴν χαρὰν τὴν μεγάλην, ἣν «οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ἡμῶν»².

Ὑποδεχόμεθα τὸν «παντέλειον Θεόν»³, τὸν ὅποιον «ἀγάπη κεκόμικεν εἰς τὴν γῆν»⁴, ὁ ὅποιος καθίσταται ἡμῖν «καὶ ἡμῶν αὐτῶν συγγενέστερος»⁵. Ὁ κενωθεὶς Θεὸς Λόγος συγκαταβαίνει εἰς τὸ πλανηθὲν πλάσμα αὐτοῦ «συγκατάβασιν ἄφραστόν τε καὶ ἀκατάληπτον»⁶. Ὁ «ἀχώρητος παντὶ» χωρεῖται ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου, ὁ μέγας ὑπάρ-

1. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος ΛΗ', εἰς τὰ Θεοφάνια, εἴτουν τὰ Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος, Γ', PG 36, 313.

2. Ἰωάν. ι', 18.

3. Δοξαστικὸν Ἀποστίχων Μεγάλου Ἑσπερινοῦ Χριστουγέννων.

4. Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, ΣΤ', PG 150, 657.

5. Ὁ. π., ΣΤ', PG 150, 660.

6. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Γ', α', PG 94, 984.

χει ἐν σμικροῖς. Τὸ μέγα τοῦτο κεφάλαιον τῆς πίστεώς μας, τὸ πῶς ὁ ὑπερούσιος Θεὸς «ὑπὲρ ἄνθρωπον γέγονεν ἄνθρωπος»⁷, παραμένει «ἀνέκφαντον» μυστήριον. «Τὸ μέγα τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, αἰεὶ μένει μυστήριον»⁸. Αὐτὸ τὸ ξένον καὶ παράδοξον γεγονός «τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν»⁹, εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς κατὰ χάριν θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. «Οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία· οὐδὲ γὰρ ὀνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»¹⁰.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ὑψίστη σωτηριώδης ἀλήθεια διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀνήκομεν εἰς τὸν Χριστόν. Τὰ πάντα εἶναι ἠνωμένα ἐν Χριστῷ. Ἐν Χριστῷ ἀναπλάθεται ἡ φθαρεῖσα φύσις μας, ἀποκαθίσταται τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ἀνοίγεται εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ὁδὸς τοῦ καθ' ὁμοίωσιν. Διὰ τῆς προσλήψεως ὑπὸ τοῦ Θείου Λόγου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διὰ τοῦ κοινοῦ θείου προορισμοῦ καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας θεμελιούται ἡ ἐνότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Δὲν σώζεται ὁμως μόνον ἡ ἀνθρωπότης, ἀλλὰ σύμπασα ἡ κτίσις.

Ὡς ἡ πτώσις τῶν πρωτοπλάστων συμπαρασύρει ὅλην τὴν πλᾶσιν, οὕτω καὶ ἡ Ἐνανθρώπησις τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀφορᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν δημιουργίαν. «Ἐλευθέρα μὲν ἡ κτίσις γνωρίζεται, υἱοὶ δὲ φωτὸς οἱ πρὶν ἐσκοτισμένοι»¹¹. Ὁ Μέγας Βασιλεὺς μᾶς καλεῖ νὰ ἐορτάσωμεν τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν ὡς τὴν «κοινὴν ἐορτὴν πάσης τῆς κτίσεως», ὡς «τὰ σωτήρια τοῦ κόσμου, τὴν γενέθλιον ἡμέραν τῆς ἀνθρωπότητος»¹².

Τὸ «Χριστὸς γεννᾶται» ἀκούεται, δυστυχῶς, καὶ πάλιν εἰς ἓνα κόσμον πλήρη βιαιοτήτων, ἐπικινδύνων ἀνταγωνισμῶν, κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ καταπατήσεως τῶν θεμελιωδῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Τὸ 2018 συμπληροῦνται ἑβδομήκοντα ἔτη ἀπὸ τὴν Οἰκουμένην Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία, μετὰ ἀπὸ τὰς φοβερὰς ἐμπειρίας καὶ καταστροφὰς τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἀνέδειξε τὰ κοινὰ ὑψηλὰ ἰδανικά, τὰ ὁποῖα ὀφείλουν νὰ σέβωνται ἀπαρεγ-

7. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια διάφορα Θεολογικά τε καὶ Οἰκονομικά περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας*, ἑκατοντὰς πρώτη, ιβ', PG 90, 1184.

8. Ὁ. π.

9. Κολ. α', 26.

10. Πράξ. δ', 12.

11. Ἱαμβικὴ Καταβασία τῶν Θεοφανείων, ᾠδὴ Η'.

12. Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Ὁμιλία εἰς τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν, PG 31, 1472-73.

κλίτως ὅλοι οἱ λαοὶ καὶ τὰ κράτη. Ὅμως, ἡ ἀθέτησις τῆς Διακηρύξεως αὐτῆς συνεχίζεται, ποικίλαι δὲ καταχρήσεις καὶ σκόπιμοι παρερμηνεῖαι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ὑποσκάπτουν τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν πραγμάτωσίν των. Συνεχίζομεν νὰ μὴ διδασκώμεθα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ἢ νὰ μὴ θέλωμεν νὰ διδαχθῶμεν. Οὔτε αἱ τραγικαὶ ἐμπειρίαι βίας καὶ ἡ καταρράκωσις τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, οὔτε ἡ διακήρυξις ὑψηλῶν ἰδανικῶν, ἀπέτρεψε τὴν συνέχισιν τῆς βίας καὶ τῶν πολέμων, τὴν ἀποθέωσιν τῆς ἰσχύος καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Οὔτε, βεβαίως, ἡ ἰσχὺς τῶν τεχνικῶν μέσων καὶ αἱ ἐκπληκτικαὶ κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, οὔτε ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος, ἔφερον κοινωνικὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν πολυπόθητον εἰρήνην. Τούναντίον, εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁ εὐδαιμονισμὸς τῶν κατεχόντων αὐξάνεται καὶ ἡ παγκοσμιοποίησις καταστρέφει τοὺς ὅρους τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς καὶ εἰρήνης.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀγνοήσῃ αὐτὰς τὰς ἀπειλὰς κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. «Οὐδὲν γὰρ ὅσον ἄνθρωπος ἱερόν, ᾧ καὶ φύσεως ἐκοινώνησεν ὁ Θεός»¹³. Ἀγωνιζόμεθα διὰ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἐν ἐπιγνώσει ὅτι «ἡ ὄντως εἰρήνη παρὰ Θεοῦ»¹⁴, ὅτι τὸ ὑπέρλογον μυστήριον τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς κατὰ χάριν θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ θείου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ζῶμεν ἐν Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐλευθερίαν, ἐκ Χριστοῦ, ἐν Χριστῷ καὶ εἰς Χριστόν. Εἰς τὸν πυρῆνα αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας ἀνήκει ἡ ἀγάπη, ἥτις «οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς»¹⁵, ἡ ἀγάπη «ἐκ καθαρᾶς καρδίας»¹⁶. Ἐνῷ ὁ αὐτόνομος, ὁ αὐτογνώμων καὶ αὐτάρκης, ὁ αὐτοθεούμενος καὶ αὐτομακαριζόμενος ἄνθρωπος περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ἀτομικὴν του αὐτάρεσκον εὐδαιμονίαν καὶ βλέπει τὸν συνάνθρωπον ὡς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας του, ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία ἔχει κατεύθυνσιν πρὸς τὸν ἀδελφόν, κινεῖται πρὸς τὸν πλησίον, ἀληθεύει ἐν ἀγάπῃ.

13. Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, ΣΤ', PG 150, 649.

14. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α'*, Ὁμιλία Α', α', PG 61, 14.

15. Α' Κορ. ιγ', 5.

16. Α' Τιμ. α', 5.

Τὸ μέλημα τοῦ πιστοῦ δὲν εἶναι ἡ διεκδίκησις δικαιωμάτων, ἀλλὰ τὸ «ποιεῖν τε καὶ πράττειν τὰ δικαιώματα Χριστοῦ»¹⁷, ἐν ταπεινώσει καὶ εὐχαριστίᾳ.

Αὐτὴ ἡ ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας ὡς ἀγάπης καὶ τῆς ἀγάπης ὡς ἐλευθερίας, εἶναι ὁ θεμέλιος λίθος καὶ ἡ ἐγγύησις διὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος. Στηριζόμενοι ἐπ’ αὐτοῦ τοῦ ἐνθέου ἡθους δυνάμεθα νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰς μεγάλας προκλήσεις τοῦ παρόντος, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν ὄχι μόνον τὸ εὖ ζῆν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῆν τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὴν ἀλήθειαν τοῦ «Θεανθρώπου» ὡς ἀπάντησιν εἰς τὸν σύγχρονον «ἄνθρωπο-θεὸν» καὶ πρὸς ἀνάδειξιν τοῦ αἰωνίου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐξῆρε καὶ ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κρήτη, 2016): «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐναντι τοῦ συγχρόνου “ἄνθρωποθεοῦ”, προβάλλει τὸν “Θεάνθρωπον” ὡς ἔσχατον μέτρον τῶν πάντων: “Οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα”»¹⁸. Ἀναδεικνύει δὲ τὴν σωτηριώδη ἀλήθειαν τοῦ Θεανθρώπου καὶ τὸ Σῶμα Του, τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς τόπον καὶ τρόπον τῆς ἐν ἐλευθερίᾳ ζωῆς, ὡς «ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ»¹⁹ καὶ ὡς μετοχήν, ἥδη ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ»²⁰.

Ἡ Σάρκωσις τοῦ Θεοῦ Λόγου εἶναι ἡ βεβαίωσις καὶ ἡ βεβαιότης ὅτι τὴν ἱστορίαν, ὡς πορείαν πρὸς τὴν Βασιλείαν τῶν Ἑσχάτων, κατευθύνει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Βεβαίως, ἡ πορεία τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Βασιλείαν, ἡ ὁποία δὲν συντελεῖται μακρὰν ἢ ἀνεξαρτήτως τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, τῶν ἀντιφάσεων καὶ τῶν περιπετειῶν αὐτῆς, ποτὲ δὲν ὑπῆρξεν ἄνευ δυσκολιῶν. Ἐν μέσῳ αὐτῶν ἡ Ἐκκλησία μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἐπιτελεῖ τὸ ἀγιαστικόν, ποιμαντικὸν καὶ μεταμορφωτικὸν ἔργον αὐτῆς. «Ἡ γὰρ ἀλήθειά ἐστι τῆς Ἐκκλησίας καὶ στῦλος καὶ ἐδραῖωμα... Στῦλός ἐστι τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία... καὶ μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα, καὶ εὐσεβείας μυστήριον»²¹.

17. Θεοτοκίον τῶν Ἀποστίχων τῶν Αἵνων 12ης Ὀκτωβρίου.

18. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Γ', β'. PG 94, 988.

19. Πρβλ. Ἐφεσ. δ', 15.

20. Ἐγκύκλιος τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, §10.

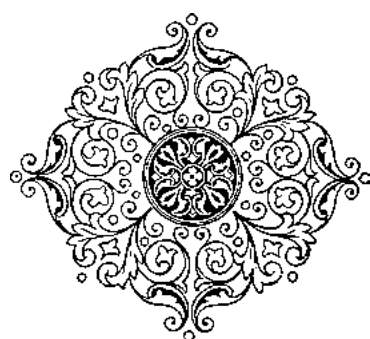
21. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον Α΄, Ὁμιλία ΙΑ΄*, PG 62, 554.

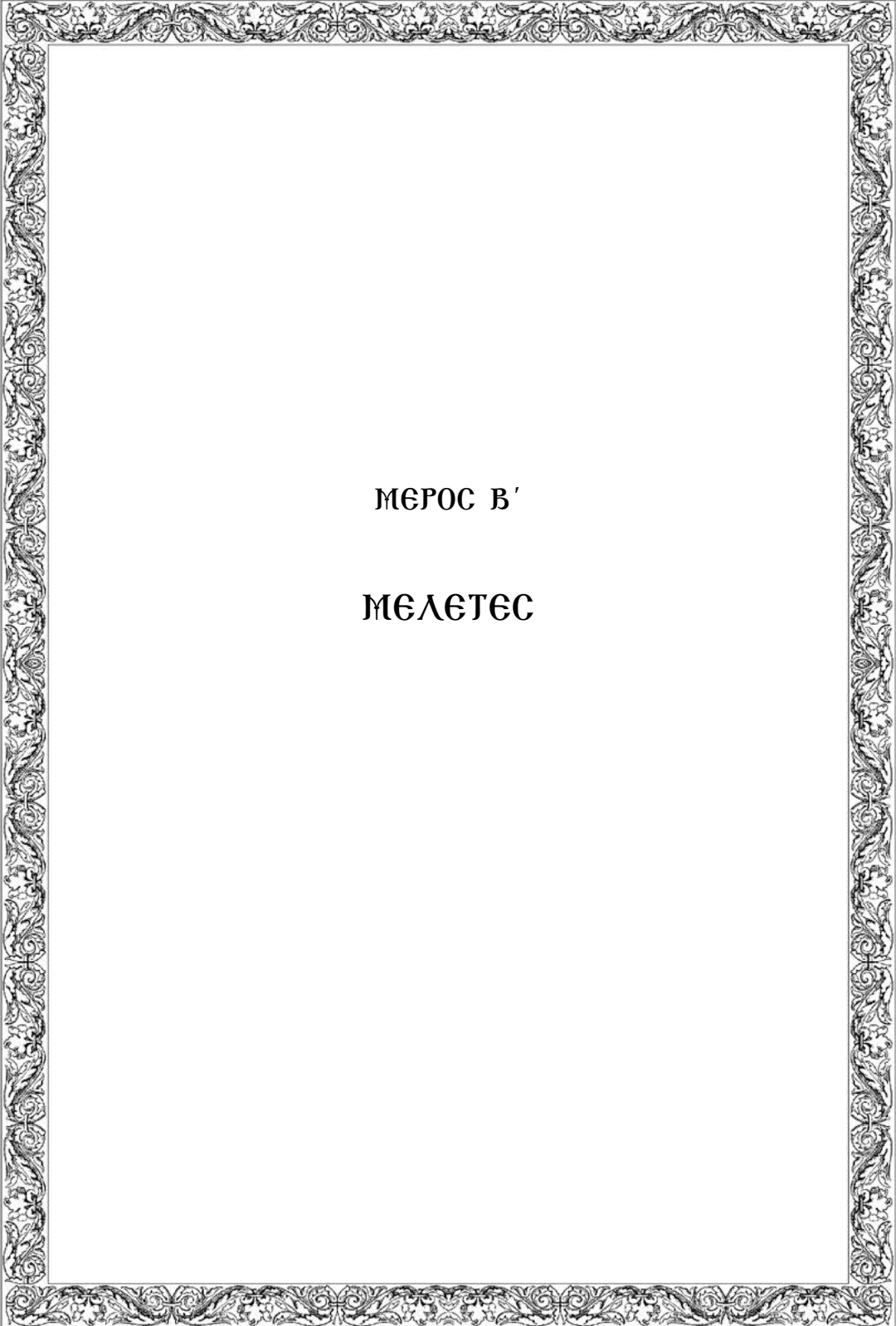
Ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ,

Ἦς συνεορτάσωμεν, εὐδοκίᾳ τοῦ σκηνώσαντος ἐν ἡμῖν Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ πεπληρωμένη, τὰς ἐορτὰς τοῦ Ἁγίου Δωδεκαημέρου. Εὐχόμεθα ἐκ Φαναρίου, ὅπως ὁ σαρκωθεὶς καὶ συγκαταβάς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, χαρίζεται εἰς ὅλους κατὰ τὸν νέον ἐνιαυτὸν τῆς χρηστότητος Αὐτοῦ, ὑγείαν κατ' ἅμφω, εἰρήνην καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, διαφυλάττη δὲ καλῶς τὴν Ἁγίαν Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν καὶ εὐλογῇ τὰ ἔργα διακονίας αὐτῆς, ἵνα δοξάζεται τὸ ὑπεράγιον καὶ ὑπερύμνητον ὄνομα Αὐτοῦ.

Χριστούγεννα ,βιζ'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως
διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

A highly detailed, symmetrical decorative border in a classical or Art Nouveau style, featuring intricate scrollwork, floral motifs, and repeating patterns. It frames the entire page, with a slightly wider border at the top and bottom.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΜΕΛΕΤΕΣ

Δρ ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ

Έφορος Αρχαιοτήτων Ε.Τ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΑΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Θέση και όνομασία

Βόρεια της Καρπάθου και σε μικρή απόσταση από αυτήν κείται η νήσος «Σαρία, ή». Τό στενότερο σημείο, τό όποιο χωρίζει τή Σαρία από τήν Κάρπαθο έχει πλάτος περί τά εκατονπενήντα (150) μέτρα καί καλεΐται «Στενό». Ή Σαρία τελευταία στερεΐται μόνιμων κατοίκων καί κατοικεΐται μόνον περιοδικώς. Όμως κατά τήν αρχαιότητα ήτο κατοικημένη καί κατά περιόδους έγνώρισε μεγάλη άκμή.

Όπως συμπεραΐνεται από τίς πληροφορίες τών φιλολογικών πηγών, κυρίως τών αρχαίων έπιγραφών, οί όποϊες σώζονται καί ως επί τό πλεΐστον εΐναι δημοσιευμένες, ως καί από τά υπάρχοντα αρχαιολογικά λείψανα, αυτή ήκμασε κατά τό παρελθόν, κυρίως κατά τήν κλασική περίοδο (5ος-4ος αϊ. π.Χ.), τήν έλληνορρωμαϊκή έποχή καί τούς παλαιοχριστιανικούς χρόνους (4ος-6ος αϊ. μ.Χ.).

Ός προς τήν όνομασία τής νήσου καί τής πόλεως, ή όποία εύρίσκετο επάνω σε αυτήν, κατά τήν αρχαιότητα, υπάρχουν διάφορες άπόψεις. Όρισμένοι έρευνητές δέχονται ότι αυτή όνομάζετο «Σάρος, ή», τόσον ή νήσος, όσον καί ή πόλη, ή όποία έκειτο στή σημερινή θέση «Παλάτια, τά»¹ καί από τό «Σάρος» προήλθε τό «Σαρία».

1. Εΐναι άξιοσημείωτο, ότι ό λαός όνόμασε τή θέση, όπου κείται τά ερείπια τής αρχαίας πόλεως Σαρίας, «Παλάτια, τά», έντυπωσιασμένος προφανώς από τόν άριθμό, τό μέγεθος καί τήν ποιότητα τών διατηρουμένων οικοδομικών λειψάνων.

Υπάρχουν και άλλοι έρευνητές, οι οποίοι δέχονται ότι στην αρχαιότητα ή πόλη, πού έκειτο στή θέση «Παλάτια» ονομάζετο «Νίσυρος», σύμφωνα μέ τή σχετική πληροφορία, τήν όποίαν αναφέρει ό αρχαίος γεωγράφος Στράβων². Ειδικότερα στά *Γεωγραφικά* του αναφέρει: «Τετράπολις δ' υπήρξε (ή Κάρπαθος)... Μία δέ τών πόλεων έκαλεΐτο Νίσυρος, όμώνυμος τῇ τών Νισυρίων νήσῳ»³.

Ός γνωστόν ή νήσος Κάρπαθος και ή γειτονική Σαρία κατά τήν αρχαιότητα είχαν τίς έξῆς πόλεις:

A) Κάρπαθος:

1) Άρκεσία (σημ. Άρκάσα)⁴, 2) τό Ποτίδαιον⁵ ή Ποσίδαιον (σημ. Πηγάδια ή Κάρπαθος), 3) τήν Βρυκοῦντα (σημ. Βρυκοῦντα ή Βρυκοῦντα) και

B) Σαρία:

4) τήν πόλη εκείνη, πού εύρίσκετο στή σημερινή θέση «Παλάτια» τῆς νήσου Σαρίας και ή όποία κατ' άλλους έφερε τό όνομα Σάρος, όπως και ή νήσος και κατ' άλλους έκαλεΐτο Νίσυρος.

Όσον αφορά στήν πληροφορία τοῦ Στράβωνα τίθεται τό έρώτημα, εάν εκείνος είχε επισκεφθεΐ προσωπικά τήν Κάρπαθο και τή Σαρία και όσα αναφέρει τά έγνώριζε καλώς και ύστερα από αυτοψία ή απλώς στηρίζεται σέ προφορικές πληροφορίες ή σέ άλλους συγγραφείς, όποτε πιθανώς δέν ἦτο έπακριβώς πληροφορημένος.

2. Σύντομη ιστορική έπισκόπηση

Η νήσος Σαρία φαίνεται ότι κατοικήθηκε ἤδη από τήν Προϊστορική Έποχή. Κατά τήν κλασική περίοδο ή ζωή σέ αὐτήν ακμάζει. Στούς αθηναϊκούς καταλόγους ή νήσος αναφέρεται ως «Σάρος». Πρόκειται πιθανώς για τό όνομα τῆς νήσου όλοκληρου, καθώς και

2. Ό Στράβων γεννήθηκε στήν Άμάσεια τοῦ Πόντου τό έτος 65 π.Χ. και απέθανε μετά τό 23 μ.Χ. Υπήρξε σπουδαίος γεωγράφος και ιστορικός. Γ. Κ. Γαρδίκας, *Στράβων*, ΜΕΕ τ. 22 (Αθῆναι ἄν. χρ. έκδ.), σ. 415-416.

3. Στράβων, *Γεωγραφικά* Χ, 5, 17. Πατσιαδά, Κάστελλος Σαρίας, 2012, σ. 23.

4. Λαζαρίδης, *Συμβολή...*, 1955, σ. 245. Clara Rhodos, VII-VII, σ. 553-563.

5. Ποσίδαιον: σύνθετος λέξη από τό «πόσις»=σύζυγος και «γαΐα»= γῆ. Η λέξη σημαίνει «ό σύζυγος τῆς γῆς», ἤτοι ό Ποσειδών.

γιά τό ὄνομα τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἔκειτο στή σημερινή θέση «Παλάτια».

Ἡ πόλη στά Παλάτια ἀκμάζει κατά τήν ἑλληνιστική καί ρωμαϊκή ἐποχή καί ὅλως ἰδιαιτέρως κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο (4ος-6ος αἰ. μ.Χ.). Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἐκτός ἀπό ὀλιγάριθμους τάφους καί ὀρισμένες ἐπιγραφές τῶν προχριστιανικῶν χρόνων, ἐλάχιστα λείψανα διατηροῦνται ἀπό τήν ἐποχή αὐτή. Τά διατηρούμενα σήμερα ἀρχαῖα λείψανα, εἰδικά στά Παλάτια, προέρχονται κυρίως ἀπό τήν παλαιοχριστιανική ἐποχή (4ος-6ος αἰ. μ.Χ.), τοὺς μέσους καί τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Μετά τήν καταστροφή τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἔκειτο στά Παλάτια, ἡ ζωὴ συνεχίσθηκε ἐν μέρει ἢ καί περιοδικά στή Σαρία μέχρι περίπου καί τά μέσα τοῦ 20οῦ αἰ. μ.Χ. Εἰδικότερα, κάτοικοι τῆς βορείας Καρπάθου, προερχόμενοι ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ἀπό τήν Ὀλυμπο ἢ Ἑλυμπο καί τό Διαφάνι, ἤρχοντο κατά διαστήματα στή Σαρία ἢ ἔμεναν γιά μικρότερο ἢ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σ' αὐτήν καί ὅπου τό ἔδαφος ἦτο πρόσφορο τό ἐκαλλιεργοῦσαν, σπέρνοντας σιτηρά, ὄσπρια κ.λπ.

Ὅπως φαίνεται καί σήμερα, μεγάλες περιοχές τῆς Σαρίας ἐχρησιμοποιήθησαν κατά τό παρελθόν γιά διάφορες γεωργικές καλλιέργειες. Συνήθως κατεσκευάζοντο ἀναλημματικοί τοῖχοι ἀπό πέτρες τῆς περιοχῆς, προκειμένου νά συγκρατεῖται τό λιγοστό χῶμα καί νά μὴν παρασύρεται ἀπό τά νερά τῆς βροχῆς. Αὐτά τά ἀνδхра ὀνομάζοντο «Λουρία» ἢ «Λουρίδες» ἢ «τάβλες»⁶.

Ἐκεῖ ἔσπερναν μέ τό ἄροτρο⁷, ὅπου ἦτο δυνατόν, ἢ μέ τήν τσάπα. Μόνον τά ἐντελῶς πετρώδη, ἀπόκρημνα καί τελείως ἄγωνα μέρη δέν ἦτο δυνατόν νά καλλιεργηθοῦν. Κατά τήν περίοδο τῆς συγκομιδῆς ἤρχοντο καί πάλι στή Σαρία καί συνέλεγαν τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους ἢ πτωχή γῆ ἦτο δυνατόν νά τοὺς προσφέρει. Ἐπίσης ἔτρεφαν ζῶα στή Σαρία (αἴγες, πρόβατα, βοοειδῆ, ἡμιόνους,

6. Τά ἀνδхра αὐτά καλοῦνται ἐπίσης «τάβλες» καί σέ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου, π.χ. στή Νίσυρο. Στήν Κρήτη ὀνομάζονται «πεζούλες» ἢ «πεζούλια».

7. Ἐπρόκειτο γιά τό λεγόμενο «ἡσιόδειον ἄροτρον», τό ὁποῖο ἦτο κατασκευασμένο ἀπό ξύλα καί μόλις ἀπὸ τό πρῶτο μισό τοῦ 20οῦ αἰ. ἄρχισε νά κατασκευάζεται ἀπὸ μέταλλο (σιδεράροτρα). Αὐτό ἦτο σέ χρῆση ἀπὸ τήν ἀπωτάτη ἀρχαιότητα μέχρι περίπου τά μέσα τοῦ 20οῦ αἰ., ὁπότε μέ τήν ἀρόδο τοῦ χρόνου ἀντικατεστάθη ἀπὸ τά μηχανοκίνητα ἄροτρα (τρακτέρ).

όνους κ.λπ.) και ήσυχολοῦντο ἐπιπροσθέτως μέ τήν ἀλιεία, προκειμένου νά θρέψουν τίς οἰκογένειές των.

Οἱ κάτοικοι ήσυχολοῦντο ἀκόμη μέ τή μελισσοκομία, καθώς και μέ τή βιοτεχνία και ἔτσι κάθε οἰκογένεια κατόρθωνε νά ἐξασφαλίζει τά ἀπαραίτητα ἐφόδια, προκειμένου νά δυνηθεῖ νά ἐπιβιώσει.

Τό εἰσόδημα τῆς οἰκογένειας συνεπληρώνετο ἐπίσης μέ ἐργασία μελῶν της σέ ἄλλες περιοχές τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἢ τῆς γειτονικῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἢ Ἀνατολίας, ὅπου ἡ ἐξεύρεση ἐργασίας ἦτο δυνατή⁸.

I. ΤΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΗ ΘΕΣΗ «ΠΑΛΑΤΙΑ» ΤΗΣ ΣΑΡΙΑΣ

Γενικές παρατηρήσεις

Στό βορειοανατολικό τμήμα τῆς Σαρίας και στό βάθος φυσικοῦ ὄρμου, πού προστατεύεται ἀπό ὅλους τούς ἀνέμους, ἐκτός ἀπό τόν νοτιοανατολικό, ὁ ὁποῖος ὅμως σπάνια πνέει στήν περιοχή, στή θέση «Παλάτια, τά», ἔκειτο κατά τήν ἀρχαιότητα μία πόλη, ἡ ὁποία ἦτο ὀχυρωμένη μέ τεῖχος, ἐνισχυόμενο κατά διαστήματα μέ πύργους και στήν ὁποία ὑπῆρχε Ἀκρόπολη, κείμενη ἐπάνω σέ φύσει ὀχυρό ὕψωμα, τό ὁποῖο ὀνομάζεται «Κάστελλος, ὁ»⁹.

Σήμερα διατηροῦνται ἐκτεταμένα ἀρχαῖα οἰκοδομικά λείψανα ἀπό τήν πόλη αὐτή, ὅμως ἐλλείπουν σχεδόν παντελῶς ἢ δέν εἶναι εὐκολο νά ἀναγνωρισθοῦν τά προχριστιανικά οἰκοδομικά κατάλοιπα. Ἐκεῖνα, τά ὁποία διατηροῦνται προέρχονται κυρίως ἀπό τήν παλαιοχριστιανική ἐποχή (4ος-6ος αἰ.)¹⁰.

Εἰδικότερα πρόκειται γιά πέντε παλαιοχριστιανικές βασιλικές,

8. Οἱ Καρπάθιοι ἦσαν γνωστοί γιά τήν ἐργατικότητα και τήν ἐπιμέλειά των γενικῶς. Εἰδικότερα διεκρίνοντο ὡς ἀριστοὶ οἰκοδόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζαν καλῶς τήν κατεργασία τῆς πέτρας, τήν ὁποία ἐχρησιμοποιοῦσαν τόσο στίς οἰκοδομές, ὅσον και στήν κατασκευή μύλων (Ἀνεμομύλων και Ὑδρομύλων ἢ Χειρομύλων) και ἐλαιουργείων.

9. Πατσιαδᾶ, Κάστελλος Σαρίας, 2012, σ. 22 κ.ἐ.

10. Τῇ Σαρία και εἰδικότερα τά Παλάτια ἐπισκέφθηκε και ἐρεῦνησε ἐπιφανει-
ακά ὁ γράφων ἀπό 23 ἕως 30-7-2014. Σημειωτέον, ὅτι ἐπειδή δέν ἔχουν γίνει μέχρι
σήμερα ἀνασκαφές και ἐπειδή τά ἀρχαῖα λείψανα καλύπτονται ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον
ἀπό ἄγρια βλάστηση, τόσο οἱ περιγραφές, ὅσον και οἱ ἀναφερόμενες διαστάσεις
τῶν μνημείων εἶναι κατά προσέγγιση. Ἀκριβεῖς περιγραφές και ἀκριβεῖς μετρήσεις

ερείπια οίκων, εργαστηρίων, αποθηκών και καταστημάτων, καθώς επίσης και για ύδατοδεξαμενές, ταφικά μνημεία, άπλους τάφους κ.λπ.

Στά Παλάτια, καθώς και σε άλλες περιοχές της Σαρίας δέν έχουν διεξαχθεί μέχρι σήμερα αρχαιολογικές ανασκαφές. Όσα γνωρίζουμε προέρχονται ως επί το πλείστον από επιφανειακές έρευνες. Η άγρια βλάστηση καλύπτει κατά μεγάλο μέρος τα αρχαία ερείπια και έτσι είναι πολλές φορές δύσκολη ή έρευνα, ή μελέτη και ή ταύτιση αυτών. Μεταξύ των αρχαίων λειψάνων του οικισμού στη θέση «Παλάτια» διατηρούνται και τα ερείπια πέντε (5) παλαιοχριστιανικών ναών, οι όποιοι ανήκουν στον τύπο της τρίκλιτης, ξυλόστεγης βασιλικής του άπλου έλληνιστικού τύπου.

1. ΒΑΣΙΛΙΚΗ Α (Άγίας Σοφίας)

Στό κέντρο περίπου της αρχαίας πόλεως, ή οποία έκειτο στη θέση «Παλάτια», δυτικά του σημερινού λιμένος και σε απόσταση περί τά 150 μ. από αυτόν, στη νότια πλευρά χειμάρρου, ό όποιος ρέει μέ κατεύθυνση από Δ. προς Α., και διερχόμενος μέσω μιας φάραγγας εκβάλλει στη θάλασσα, σε χώρο επίπεδο, κείνται τα ερείπια μιας μεγάλων διαστάσεων παλαιοχριστιανικής βασιλικής (βασιλική Α ή της Άγίας Σοφίας)¹¹. Αυτή είναι περισσότερο γνωστή

μπορούν να γίνουν μόνον ύστερα από τον καθαρισμό του χώρου από την άγρια βλάστηση και τη διενέργεια ανασκαφών.

Επιθυμώ και από τη θέση αυτή να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς όλους εκείνους, οι όποιοι καθ' οιονδήποτε τρόπον έβοήθησαν τον γράφοντα και συνέβαλαν ουσιαστικά στην ολοκλήρωση της παρούσης μελέτης. Ειδικότερα ευχαριστώ τους εξής: 1) Τόν Καθηγητή και φίλο κ. Κωνσταντίνον Μηνά για τις ενδιαφέρουσες συζητήσεις, σχετικά μέ τη Σαρία, τα Παλάτια και τα συναφή προς αυτά θέματα, 2) τόν Φύλακα Αρχαιοτήτων Βορείας Καρπάθου και φίλο κ. Μηνά Λεντή για τη βοήθειά του, 3) τούς κατοίκους του οικισμού Διαφάνι και Όλύμπου Καρπάθου, για τη φιλόφρονα ύποδοχή και τις πληροφορίες των, 4) τόν Συνταξιούχο Δημοδιδάσκαλο και φίλο Γεώργιο Πρωτόπαπα, για τη μεταφορά μέ τό καΐκι του και τις ενδιαφέρουσες συζητήσεις και πληροφορίες, 5) τόν φίλο κ. Νικόλαο Όρφάνο, για τη μεταφορά μέ τό καΐκι του και τις πληροφορίες του, 6) τόν δημοσιογράφο και φίλο κ. Άριστείδη Μιαούλη, ό όποιος συνόδευσε τον γράφοντα και τόν έβοήθησε κατά την έρευνα και τέλος 6) τη σύζυγο και συνεργάτιδα, φιλόδοξο και φιλότεχνο Δρ. Μαρία Gehlhoff-Βολανάκη, Ιατρό, τά παιδιά μας Ήλία και Χριστίνα και τις έγγονές μας Άντιγόνη και Νεφέλη Θ. Αρβανίτη, για την ήθική συμπαράσταση, κατανόηση, υπομονή και βοήθειά των.

11. Dawkins 1902-1903, σ. 207, σχ. 13. Λαζαρίδης, Συμβολή, 1955, σ. 247. Βολανάκης, Παλαιοχριστιανικά Μνημεία Δωδεκανήσου, 1988, σ. 344.

ὡς «βασιλική τῆς Ἀγίας Σοφίας» καί φαίνεται ὅτι ἀπό τήν ἴδρυσή της ἦτο ἀφιερωμένη, ὄχι σέ Ἀγία, ἡ ὁποία ἔφερε τό ὄνομα Σοφία, ἀλλά στή Σοφία τοῦ Θεοῦ, ὅπως συνέβαινε καί μέ τή βασιλική τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹².

Ὅπως φαίνεται ἀπό τή θέση, τό μέγεθος καί τόν πλούσιο μαρμάρينو διάκοσμο τῆς βασιλικῆς, αὐτή ἀπετέλει προφανῶς τόν καθεδρικό ναό τῆς πόλεως καί ὁλοκλήρου τῆς νήσου Σαρίας κατά τούς παλαιοχριστιανικούς χρόνους.

Τό κυρίως σῶμα τῆς βασιλικῆς ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἔσωτ. διαστ. περίπου 27,00 x 16,80 μ.) καί ἐχωρίζετο μέ δύο κιονοστοιχίες σέ τρία κλίτη.

Στό δυτικό τμήμα τῆς νοτίας κιονοστοιχίας διατηρεῖται τμήμα μαρμαρίνου, κυλινδρικοῦ, ἀρραβδώτου κίονα, ὁ ὁποῖος ἔχει πέσει ἐπί τοῦ ἐδάφους, μέ κατεύθυνση ἀπό ΝΑ. πρὸς ΒΔ. (σωζόμενο μῆκος 3,25, διάμ. 0,37/0,40 μ.).

Ἀκριβῶς δίπλα ἀπό αὐτόν τόν κίονα διατηρεῖται ἐπίσης πεσμένο ἐπί τοῦ ἐδάφους μαρμάρينو, κορινθιάζον κιονόκρανο (ἄνω ἐπιφάνεια: 0,60 x 0,60 μ., ὕψος 0,44 καί ἄνω διάμ. κίονος 0,45 μ.), τό ὁποῖον φέρει πλούσιο ἀνάγλυφο διάκοσμο, ἀποτελούμενο ἀπό φύλλα ἄκανθας καί προέρχεται ἀπό τούς κίονες τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς. Δίπλα ἀπό αὐτό ὑπάρχει καί δεύτερο, ὅμοιο μαρμάρينو κιονόκρανο, τῶν ιδίων ἀκριβῶς διαστάσεων, τό ὁποῖο προφανῶς προέρχεται ἐπίσης ἀπό τούς κίονες τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς. Τρίτο ὅμοιο κιονόκρανο εὐρίσκεται δυτικά τοῦ ναυδρίου τῆς Ἀγίας Σοφίας καί στό μέσον τῆς μικρῆς αὐλῆς αὐτοῦ.

Ἀπό τά τρία κλίτη τῆς βασιλικῆς Α τό μεσαῖο εἶναι εὐρύτερο τῶν πλαγίων (πλάτος περίπου 10,00 μ.) καί ἐπερατοῦτο πρὸς Α. σέ μία μεγάλη, ἡμικυκλική ἀψίδα (χορδῆς 8,00 καί βέλους 4,00 μ. περίπου), ἐντός τῆς ὁποίας περικλείεται ἡμικυκλικό σύνθρονο.

Ἀπό τό σύνθρονο διατηροῦνται σήμερα κατά χώραν τέσσερις (4) σειρές ἐδωλίων¹³, ἐπί τῶν ὁποίων ἐκάθητο ὁ πολυπληθής κλῆρος

12. Ἐπίσης ὁ ναός τῆς Ἀγίας Εἰρήνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἀφιερωμένος ὄχι σέ Ἀγία, μέ τό ὄνομα «Εἰρήνη», ἀλλά στήν «εἰρήνη τοῦ Θεοῦ».

13. Ὁ Παῦλος Λαζαρίδης, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τό μνημεῖο μετά τήν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Ἑλλάδα (1947) ἀναφέρει ὅτι τότε διετηροῦντο ἔξι (6) σειρές ἐδωλίων ἀπό τό σύνθρονο τῆς βασιλικῆς. Λαζαρίδης, Συμβολή, 1955, σ. 247.

τοῦ ναοῦ¹⁴. Οἱ σειρές αὐτές ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἔχουν τὶς ἐξῆς διαστάσεις: 1) Πρώτη σειρά: πλάτος 0,25 καὶ ὕψος 0,25 μ., 2) δεύτερη σειρά: πλάτος 0,25 καὶ ὕψος 0,25 μ., 3) τρίτη σειρά: πλάτος 0,35 καὶ ὕψος 0,34 μ. καὶ 4) τέταρτη σειρά: πλάτος 0,35 καὶ ὕψος 0,30 μ. Οἱ ἐπιφάνειες τοῦ συνθρόνου πιθανῶς ἐκαλύπτοντο μέ μαρμάρινες πλάκες, οἱ ὁποῖες δὲν διετηρήθησαν.

Στό μέσον τοῦ συνθρόνου διατηρεῖται ἡ βάση τοῦ θρόνου τοῦ Ἐπισκόπου (διαστ. 1,20 x 0,70 μ.). Ἐπάνω σέ αὐτόν ἐκάθητο ὁ Ἐπίσκοπος σέ ὁρισμένες στιγμές τῆς Θείας Λειτουργίας.

Στό μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ μεσαίου κλίτους θά ἡνοίγετο μία θύρα, μέσῳ τῆς ὁποίας τοῦτο ἐπεκοινώνει μετὰ τοῦ νάρθηκα.

Τό νότιο κλίτος (πλάτος 2,70 μ. περίπου) ἐπερατοῦτο πρὸς Α. σέ μία εὐθεία πλευρά. Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἡνοίγετο μία θύρα, μέσῳ τῆς ὁποίας τοῦτο εὐρίσκετο σέ ἄμεση ἐπικοινωνία μέ τόν χῶρο τοῦ νάρθηκα.

Τό βόρειο κλίτος (πλάτος 2,70 μ. περίπου) ἐπερατοῦτο πρὸς Α. σέ μία εὐθεία πλευρά. Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἡνοίγετο μία θύρα, μέσῳ τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει μέ τόν νάρθηκα.

Δυτικά τοῦ κυρίως σώματος τῆς βασιλικῆς ἦτο προσκεκολλημένος ὀρθογωνίου κατόψεως νάρθηκας (ἔσωτ. διαστ. 16,80 x 3,40 μ. περίπου). Δυτικά τοῦ νάρθηκα φαίνεται νά ἔκειτο εὐρύχωρο, τετράστοον αἶθριο.

Προσκτίσματα

Στήν ΝΔ. γωνία τῆς βασιλικῆς καί σέ προέκταση τοῦ νάρθηκα πρὸς Ν. ἔκειτο ἓνα μικρῶν διαστάσεων καί ὀρθογωνίου κατόψεως πρόσκτισμα (ἔσωτ. διαστ. 3,50 x 3,00 μ.). Ὁ κυρίως ἄξονας αὐτοῦ εἶχε κατεύθυνση ἀπὸ Α. πρὸς Δ. καί ἐκαλύπτετο μέ κτιστή καμάρα. Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἡνοίγετο μία θύρα (πλάτους 0,80 μ.). Ἀπὸ τό μέγεθος, τή μορφή, τή θέση καί τόν τρόπο δομῆς συμπεραίνεται, ὅτι τό πρόσκτισμα αὐτό ἀρχικά ἀπετέλει πιθανῶς ὕδατοδεξαμενή, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀποθηκεύοντο τὰ ὄμβρια ὕδατα,

14. Ἀπὸ τίς πληροφορίες τῶν φιλολογικῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικά λείψανα, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται, ἐξάγεται τό συμπέρασμα, ὅτι ὁ κλῆρος κατὰ τήν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ ἦτο πράγματι πολυάριθμος. Καί σήμερα στήν Αἰθιοπικὴ Κοπτική Ἐκκλησίᾳ συνεχίζεται ἡ παλαιὰ αὐτὴ παράδοση καί ὁ κλῆρος εἶναι πολυάριθμος.

τά προερχόμενα από την όροφή της βασιλικής Α. Αργότερα φαίνεται ότι άλλαξε ή χρήση του, ανοίχθηκε μία θύρα στη δυτική πλευρά αυτού και ἐχρησίμευε ως αποθηκευτικός χώρος.

Ἡ βασιλική Α ἀνηγέρθη πιθανῶς στό β' μισό τοῦ 4ου αἰ. καί ἐρειπώθηκε ἀπό τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰ. καί ἐξῆς, συνεπεία τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν. Μετά τό πέρασ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1940-1944) καί περί τό ἔτος 1947, οἱ κάτοικοι τῆς βορείας Καρπάθου ἀνήγειραν στή θέση τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς βασιλικῆς Α ἕνα μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο καί καμαροσκέπαστο ναῦδριο, ἀφιερωμένο ἐπίσης στήν Ἀγία Σοφία, στό ὁποῖο συνεχίζεται ἡ χριστιανική λατρεία μέχρι σήμερα.

Ναῦδριο Ἀγίας Σοφίας

Πρόκειται γιά μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο οἰκοδόμημα, τό ὁποῖο φαίνεται νά προέρχεται ἀπό δύο διαφορετικές οἰκοδομικές περιόδους, ἥτοι:

Πρώτη οἰκοδομική περίοδος

Ἀρχικά καί ἐντός τοῦ χώρου τμήματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνηγέρθη μικρῶν διαστάσεων μονόχωρο οἰκοδόμημα, τό ὁποῖο ἐνεφάνιζε ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἔσωτ. διαστ.: μήκος 1,52 καί πλάτος 2,30 μ.) καί ἐκαλύπτετο μέ κτιστή, ἡμικυλινδρική ὀροφή. Τοῦτο ἀπετέλει εἶδος Προσκυνηταρίου ἢ Ἐξωκκλησίου καί τό ὁποῖο ἐχρησίμευε γιά τήν τέλεση τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

Δεύτερη οἰκοδομική περίοδος

Ἀργότερα καί κατά τό ἔτος 1947, μέ ἰδιωτική πρωτοβουλία, προσωπική ἐργασία καί εἰσφορές τῶν κατοίκων τῆς βορείας Καρπάθου, τό ναῦδριο αὐτό ἐπεκτάθηκε πρὸς τά δυτικά καί ἔτσι προέκυψε τό καί σήμερα διατηρούμενο ναῦδριο τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τό ἀρχικό κτίσμα ἀπετέλεσε τό Ἱερό Βῆμα καί ἡ πρὸς τά δυτικά προσθήκη τόν κυρίως ναό. Τό Ἱερό Βῆμα χωρίζεται τοῦ κυρίως ναοῦ μέ ἀπλό, σύγχρονο, ξύλινο τέμπλο.

Ἱερό Βῆμα

Τοῦτο ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἔσωτ. διαστ. 2,30 x 1,52 μ.) καί περατοῦται σέ μίαν ἡμικυκλική ἀψίδα πρὸς Α.

(χορδής 1,78 καί βέλους 0,95 μ.). Ἐπί τῆς νοτίας ἐσωτερικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς καί ἐντός τοῦ πάχους τοῦ τοίχου ἀνοίγεται μία ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτους 0,33 καί βάθους 0,38 μ.). Στό ἀνατολικό τμήμα τῆς βορείας ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καί ἐντός τοῦ πάχους τοῦ τοίχου ἀνοίγεται ἐπίσης μία ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτους 0,61 καί βάθους 0,30 μ.). Ἐντός τοῦ χώρου τῆς ἀψίδας ὑψώνεται ἡ Ἁγία Τράπεζα (διαστ. 0,70 x 0,70 καί ὕψους 0,75 μ.).

Κυρίως ναός

Αὐτός ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 4,00 x 2,80 μ. περίπου). Ἐπί τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς ἀνοίγεται ἓνα ὀρθογωνίου σχήματος παράθυρο (πλάτους 0,38 μ.) καί ἐπί τῆς βορείας ἀνοίγεται ἓνα δεύτερο, ἐπίσης ὀρθογωνίου σχήματος παράθυρο (πλάτους 0,48 μ.). Στό μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτους 0,70/0,95 μ.).

Ἡ εἴσοδος εἶναι σχήματος ὀρθογωνίου. Ἐξωτερικά καί ἄνωθεν αὐτῆς σχηματίζεται τυφλόν ἀψίδωμα, στό τύμπανο τοῦ ὁποίου καί ἐπί τοῦ ἐπιχρίσματος ὑπάρχει ἐγχάρακτος, ἰσοσκελῆς σταυρός καί ἡ ἐπίσης ἐγχάρακτη, τρίστιχη, κτητορική ἐπιγραφή:

«+

Λ Α Π Δ

Ε Α Β Α Ε Λ Η

1953, 20/ 01».

Τά ἀναγραφόμενα κεφαλαῖα γράμματα προφανῶς ἀποτελοῦν τά ἀρχικά ὀνομάτων προσώπων, πού συνέβαλαν στήν ἀνέγερση τοῦ ναυδρίου. Σύμφωνα μέ τήν ἐπιγραφή αὐτή, τό ναῦδριον ὁλοκληρώθηκε στίς 20-1-1953.

Ὁ ναός καλύπτεται μέ κτιστή, ἡμικυλινδρική ὀροφή καί ἐξωτερικά φέρει κεραμίδια. Τό δάπεδο τοῦ ναοῦ καλύπτεται μέ πλάκα ἀπό σκυρόδεμα.

2. ΒΑΣΙΛΙΚΗ Β

Βορειοδυτικά τῆς βασιλικῆς Α ἢ τῆς Ἁγίας Σοφίας καί σέ ἀπόσταση περί τά 300 μ. περίπου ἀπό αὐτήν, βόρεια τῆς κοίτης τοῦ παρρρέοντος χειμάρρου καί σέ ὑψηλότερο ἄνδηρο (ὕψóm. 80,00 μ. περίπου), σέ μέρος ἐπίκαιρο, τό ὁποῖο δεσπόζει στήν περιοχή καί

πιθανώς στη θέση αρχαιότερου οικοδομήματος, κεΐνται τὰ ἐρείπια μίας δεύτερης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς (βασιλική Β).

Πρόκειται γιά μετρίων διαστάσεων οἰκοδόμημα, τό ὁποῖο ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη καί ἀνήκει στόν τύπο τῆς τρίκλιτης, ξυλόστεγης, ἐλληνιστικῆς βασιλικῆς.

Τό κυρίως σῶμα αὐτῆς ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 11,80 x 10,20 μ. περίπου) καί ἐχωρίζετο μέ δύο κιοανοστοιχίες ἢ πεσσοστοιχίες σέ τρία κλίτη. Οἱ στυλοβάτες τῶν κιοανοστοιχιῶν ἢ πεσσοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς εἶχαν πλάτος 0,65 μ.

Ἀπό αὐτά τό μεσαῖο κλίτος (πλάτους 4,80 μ. περίπου) ἐπερατοῦτο πρός Α. σέ μίαν ἡμικυκλική ἀψίδα (χορδῆς 3,80 καί βέλους 1,70 μ. περίπου). Ὁ τοῖχος τῆς ἀψίδας (πάχους 0,70 μ.) καί εἰδικότερα κατά τό νότιον τμήμα αὐτοῦ, ὅπως καί ἡ νοτιοανατολική γωνία τοῦ μεσαίου κλίτους διατηροῦνται σέ ὕψος 2,50/3,00 μ. περίπου ἀπό τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου τῆς βασιλικῆς. Στό μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ μεσαίου κλίτους ἠνοίγετο μία θύρα (πλάτους 1,20 μ.), μέσω τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει τοῦτο μετά τοῦ χώρου τοῦ νάρθηκα.

Τό νότιο κλίτος (πλάτους 2,50 μ.) ἐπερατοῦτο πρός Α. σέ μία εὐθεία πλευρά. Στό μέσον τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἀνοίγεται μία θύρα (πλάτους 1,20 μ.), μέσω τῆς ὁποίας τοῦτο ἐπεκοινώνει μετά παρακειμένου προσκτίσματος. Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἠνοίγετο δεύτερη θύρα, μέσω τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει μετά τοῦ χώρου τοῦ νάρθηκα.

Τό βόρειο κλίτος (πλάτους 2,50 μ.) ἐπερατοῦτο πρός Α. σέ μία εὐθεία πλευρά. Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἀνοίγεται μία θύρα, μέσω τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει μετά τοῦ νάρθηκα.

Δυτικά τοῦ κυρίως σώματος τῆς βασιλικῆς ἦτο προσκεκολλημένος ὀρθογωνίου κατόψεως νάρθηκας (ἐσωτ. διαστ. 10,20 x 2,35 μ.).

Προσκτίσματα

Νοτιοανατολικά τῆς βασιλικῆς καί στήν προέκταση τοῦ νοτίου κλίτους αὐτῆς πρός Α., ἔκειτο ὀρθογωνίου κατόψεως οἰκοδόμημα (ἐσωτ. διαστ. 4,50 x 2,50 μ. περίπου). Πιθανώς τοῦτο ἐπερατοῦτο πρός Α. σέ μίαν ἡμικυκλική ἀψίδα, ἡ ὁποία καλύπτεται ἀπό τήν ἄγρια βλάστηση. Τό δάπεδο τοῦ προσκτίσματος αὐτοῦ ἐκαλύπτετο μέ καλῆς ποιότητος πολύχρωμα ψηφιδωτά, τμήμα τῶν ὁποίων δια-

τηρείται κατά χώραν. Αυτό φέρει διάκοσμο, αποτελούμενο από διάφορα γεωμετρικά σχήματα και είναι δυνατόν να χρονολογηθεί στον 5ον αϊ. μ.Χ.

Πιθανώς τό πρόσκτισμα αυτό άπετέλει τό Διακονικό τής βασιλικής. Η βασιλική αυτή άνηγέρθη πιθανώς κατά τόν 5ον αϊ. μ.Χ. και έρειπώθηκε από τών μέσων του 7ου αϊ. μ.Χ. και έξής, συνεπεία τών άραβικών ή άλλων έχθρικών έπιδρομών.

3. ΒΑΣΙΛΙΚΗ Γ

Βορειοανατολικά τής βασιλικής Α ή τής Άγίας Σοφίας και σέ άπόσταση 500 μ. περίπου από αυτήν, ανατολικά τής βασιλικής Β και σέ άπόσταση 300 μ. περίπου από αυτήν, δεξιά ως προς τόν εισερχόμενο στόν λιμένα του άρχαίου οικισμού «Παλάτια» και σέ μικρή άπόσταση από τή θάλασσα, στήν κορυφή χαμηλού, βραχώδους ύψώματος (ύψóm. 70,00 μ. περίπου), σέ μέρος έπίκαιρο, τό όποϊον δεσπόζει στήν περιοχή, κείνται τά έρείπια μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής (βασιλική Γ).

Πρόκειται για μία τρίκλιτη, ξυλόστεγη βασιλική του άπλου έλληνιστικού τύπου. Τό κυρίως σώμα αυτής έμφανίζει όρθογωνίου σχήματος κάτοψη (έσωτ. διαστ. 18,00 x 15,30 μ. περίπου) και έχωρίζετο μέ δύο κιονοστοιχίες ή πεσσοστοιχίες σέ τρία κλίτη.

Άπό αυτά τό μεσαίο κλίτος (πλάτους 7,00 μ. περίπου) έπερατούτο προς Α. σέ μία ήμικυκλική άψίδα (χορδής 5,80 και βέλους 2,80 μ. περίπου). Η άψίδα (πάχος τοίχου 0,85 μ.) έφερε στό μέσον αυτής ένα τρίλοβο άνοιγμα (πλάτος έκάστου λοβού 0,75 μ.), από τά όποϊα διατηρούνται τά κατώτερα τμήματα τών δύο άνοιγμάτων. Στό μέσον τής δυτικής πλευράς του μεσαίου κλίτους ήνοίγετο μία θύρα, μέσον τής όποϊας τουτο έπεκοινώνει μετά του νάρθηκα.

Τό νότιο κλίτος (πλάτους 3,50 μ.) έπερατούτο προς Α. σέ μία ευθεία πλευρά. Στό μέσον τής δυτικής αυτού πλευράς ήνοίγετο μία θύρα μέσω τής όποϊας εύρίσκετο σέ άμεση επικοινωνία μέ τόν χώρο του νάρθηκα.

Τό ανατολικό τμήμα του νοτίου κλίτους έχωρίζετο του λοιπού χώρου μέ τοίχο, ό όποϊος έβαινε από Β. προς Ν. και έτσι έσχηματίζετο τετραγώνου κατόψεως δωμάτιο (έσωτ. διαστ. 3,50 x 3,50 μ.), στό μέσον τής ανατολικής και τής δυτικής πλευράς του όποϊου άνοίγετο ανά μία θύρα. Τουτο φαίνεται ότι άπετέλει τό δυτικόν

διαμέρισμα παρακείμενου προσκτίσματος, πιθανώς του Βαπτιστηρίου, περί του οποίου θα γίνει λόγος κατωτέρω.

Τό βόρειο κλίτος (πλάτους 3,50 μ.) έπερατοῦτο πρὸς Α σέ μία εὐθεία πλευρά. Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἡνοίγετο μία θύρα, μέσω τῆς ὁποίας τοῦτο ἐπεκοινώνει μετὰ τοῦ νάρθηκα.

Δυτικά τοῦ κυρίως σώματος τῆς βασιλικῆς ἔκειτο ὀρθογωνίου κατόψεως νάρθηκας (έσωτ. διαστ. 15,30 x 3,00 μ. περίπου).

Δέν εἶναι γνωστόν, ἐάν δυτικά τοῦ νάρθηκα ἔκειτο αἶθριο ἢ αὐλή, ἡ ὁποία ἐπεῖχε τή θέση αἰθρίου.

Προσκτίσματα

Στή νοτιοανατολική γωνία τῆς βασιλικῆς καί στήν προέκταση τοῦ νοτίου κλίτους αὐτῆς πρὸς Α. εἶναι προσκεκολλημένο ὀρθογωνίου κατόψεως πρόσκτισμα (έσωτ. διαστ. 5,00 x 3,50 μ. περίπου). Ἡ ἀνατολική αὐτοῦ πλευρά περατοῦται σέ μία ἡμικυκλική ἀψίδα (χορδῆς 2,00 καί βέλους 1,00 μ. περίπου). Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἡνοίγετο μία θύρα, μέσω τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει μετὰ τοῦ δυτικά αὐτοῦ κειμένου διαμερίσματος. Τό ἀνατολικό τμήμα τοῦ νοτίου κλίτους τῆς βασιλικῆς ἀπετέλει τό δυτικό διαμέρισμα τοῦ προσκτίσματος αὐτοῦ.

Πιθανῶς τό νοτιοανατολικό αὐτό πρόσκτισμα τῆς βασιλικῆς Γ ἀπετέλει τό Βαπτιστήριον. Καί τό μέν πρὸς Δ. κείμενο διαμέρισμα ἀπετέλει «τόν προαύλιον ἢ ἐξώτερον οἶκον τοῦ βαπτίσματος», τό δέ πρὸς Α. κείμενο διαμέρισμα «τόν ἐσώτερον οἶκον τοῦ βαπτίσματος» ἢ «τό φωτιστήριον», στό μέσον τοῦ οποίου θά ἔκειτο ἡ κολυμβήθρα τοῦ βαπτίσματος.

Μελλοντική ἀνασκαφική ἔρευνα τοῦ μνημείου αὐτοῦ εἶναι δυνατόν νά δώσει ὀριστική ἀπάντηση στά θέματα αὐτά.

Ἐντός καί ἐκτός τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς Γ διατηροῦνται τμήματα ἀπό μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη, τά ὁποῖα προέρχονται ἀπό αὐτήν, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται καί τά ἑξῆς: τμήματα μαρμαρίνων, κυλινδρικῶν ἀρραβδῶτων κιόνων, βάσεις κιόνων, τμήματα κιονοκράνων, σπαράγματα διαχωριστικῶν θωρακίων κ.λπ.

Ἡ βασιλική Γ ἀνηγέρθη πιθανῶς στή θέση ἀρχαιότερου οἰκοδομήματος κατά τόν 5ον αἰ. μ.Χ. καί ἐρειπώθηκε ἀπό τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰ. μ.Χ. καί ἑξῆς, συνεπεία τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν.

4. ΒΑΣΙΛΙΚΗ Δ (Άκρόπολη-Κάστελλος)

Στό νοτιοανατολικό τμήμα της αρχαίας πόλεως, ή οποία έκειτο στη θέση «Παλάτια» της Σαρίας καί σέ απόσταση 1,5 χλμ. περίπου από τό κέντρο αὐτῆς, παρά τή θάλασσα, στήν κορυφή ἀποκρήμνου καί βραχώδους ὑψώματος (ὑψόμ. 100 μ. περίπου), στη θέση «Κάστελλος», έκειτο ή Ἀκρόπολη τῆς αρχαίας πόλεως, ή οποία έφερε ὀχύρωση, τμήματα τῆς ὁποίας διατηροῦνται μέχρι σήμερα.

Ἐντός τοῦ χώρου τῆς Ἀκροπόλεως καί στό νοτιοανατολικό τμήμα αὐτῆς διατηροῦνται τά έρείπια μίας μεγάλων διαστάσεων τρίκλιτης, ξυλόστεγης βασιλικῆς τοῦ ἀπλοῦ ἑλληνιστικοῦ τύπου (βασιλική Δ).

Τό κυρίως σῶμα τῆς βασιλικῆς ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (έσωτ. διαστ. 20,00 x 16,90 μ.) καί ἐχωρίζετο μέ δύο κιοανοστοιχίες ἢ πεσσοστοιχίες σέ τρία κλίτη. Ἀπό αὐτά τό μεσαῖο κλίτος (πλάτους 7,60 μ.) περατοῦται πρὸς Α. σέ μίαν ἡμικυκλική ἀψίδα (χορδῆς 5,80 καί βέλους 2,25 μ. περίπου). Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἡνοίγετο μία θύρα, μέσω τῆς ὁποίας τοῦτο ἐπεκοινώνει μετά τοῦ χώρου τοῦ νάρθηκα.

Τό νότιο κλίτος (πλάτους 4,00 μ.) ἐπερατοῦτο πρὸς Α. σέ μία εὐθεία πλευρά, στό μέσον τῆς ὁποίας ἡνοίγετο μία θύρα, μέσω τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει μετά παρακειμένου προσκτίσματος, περί τοῦ ὁποίου θά γίνει λόγος κατωτέρω. Στό μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ νοτίου κλίτους ἡνοίγετο ἄλλη θύρα, μέσω τῆς ὁποίας τοῦτο ἐπεκοινώνει μετά τοῦ χώρου τοῦ νάρθηκα.

Τό βόρειο κλίτος (πλάτους 4,00 μ.) ἐπερατοῦτο πρὸς Α. σέ μία εὐθεία πλευρά. Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἡνοίγετο μία θύρα, μέσω τῆς ὁποίας τοῦτο ἐπεκοινώνει μετά τοῦ νάρθηκα. Στόν χώρο τοῦ βορείου κλίτους καί κάτω ἀπό τό δάπεδο αὐτοῦ ὑπάρχει ὑδατοδεξαμενή. Σ' αὐτήν διοχετεύοντο προφανῶς τά ὄμβρια ὕδατα, τά προερχόμενα ἀπό τίς στέγες τῆς βασιλικῆς καί ἐξυπηρετοῦσαν τίς ἀνάγκες τῆς βασιλικῆς. Δυτικά τοῦ κυρίως σώματος τῆς βασιλικῆς ἦτο προσκεκολλημένος ὀρθογωνίου κατόψεως νάρθηκας (έσωτ. διαστ. 16,90 x 3,00 μ. περίπου).

Προσκτίσματα

α) ΝΑ. Πρόσκτισμα

Στό νοτιοανατολικό τμήμα τῆς βασιλικῆς Δ καί στήν προέκταση τοῦ νοτίου κλίτους αὐτῆς πρὸς Α. ἦτο προσκεκολλημένο ὀρθογων-

νίου κατόψεως πρόσκτισμα (έσωτ. διαστ. 6,00 x 4,50 μ.), τό όποίο έκαλύπτετο μέ ήμικυλινδρική όροφή. Αύτή έχει καταπέσει από μακροϋ χρόνου καί τμήματα αύτής διατηροϋνται επί τοϋ δαπέδου.

Τό πρόσκτισμα αυτό έπερατοϋτο πρός Α. σέ μία ήμικυκλική άψίδα (χορδής 4,00 καί βέλους 1,50 μ. περίπου). Στο μέσον τής δυτικής αύτοϋ πλευράς ήνοιγέτο μία θύρα, μέσω τής όποίας έπεκοινώνει μετά τοϋ νοτίου κλίτους τής βασιλικής.

Τό πρόσκτισμα αυτό λόγω τής θέσεως καί τής μορφής του θά ήτο δυνατόν νά έρμηνευθεί ως τό Βαπτιστήριον τής βασιλικής Δ. Όμως, έάν ληφθεί ύπόψη, ότι ή βασιλική Δ κεΐται επί τής αρχαίας Ακροπόλεως καί σέ ίκανή άπόσταση από τήν ύπαρξη νεροϋ, ή μεταφορά σ' αυτό θά ήτο δύσκολος. Έξ αίτίας τοϋ λόγου αύτοϋ τοϋτο εΐναι δυνατόν νά έρμηνευθεί ως τό Διακονικόν.

β) ΒΔ. Πρόσκτισμα

Στό βορειοδυτικό τμήμα τής βασιλικής Δ εΐναι προσκεκολλημένο έτερον πρόσκτισμα, ή χρήση τοϋ όποίου εΐναι δυνατόν νά διευκρινισθεί ύστερα από τήν άνασκαφή τοϋ μνημείου.

Η βασιλική Δ άνηγέρθη πιθανώς κατά τόν 5ον αϊ. καί έρειπώθηκε από τά μέσα τοϋ 7ου αϊ. καί έξης, συνεπεία τών άραβικών ή άλλων έχθρικών έπιδρομών.

5. ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ε

Βορειοανατολικά τής βασιλικής Α ή τής Αγίας Σοφίας καί σέ άπόσταση 350 μ. περίπου από αύτήν, βόρεια τοϋ παραρρέοντος χειμάρρου, στόν βόρειο τομέα τής αρχαίας πόλεως, ή όποία έκειτο στή σημερινή θέση «Παλάτια» τής νήσου Σαρίας, επάνω σέ βραχώδες ύψωμα (ύψóm. 80,00 μ. περίπου) καί πιθανώς στή θέση αρχαιότερου οικοδομήματος τών προχριστιανικών χρόνων, άνηγέρθη μία βασιλική (βασιλική Ε).

Καί αύτή άνήκει επίσης στόν τύπο τής τρίκλιτης, ξυλόστεγης, άπλής, έλληνιστικής βασιλικής. Τό κυρίως σώμα τής βασιλικής έμφανίζει όρθογωνίου σχήματος κάτοψη (έσωτ. διαστ. 23,00 x 15,30 μ. περίπου) καί έχωρίζετο μέ δύο κιονοστοιχίες ή πεσοστοιχίες σέ τρία κλίτη. Από αυτά τό μεσαίο κλίτος (πλάτους 7,00 μ.) έπερατοϋτο πρός Α. σέ μίαν ήμικυκλική άψίδα (χορδής 5,80 καί βέλους

3,00μ.). Στο μέσον της δυτικής αυτού πλευράς ηνοίγετο μία θύρα, μέσω της οποίας έπεκοινώνει τουτο μετά του νάρθηκα.

Τό νότιο κλίτος (πλάτους 3,50 μ.) έπερατούτο προς Α. σέ μία εϋθεία πλευρά. Στο μέσον της δυτικής αυτού πλευράς ηνοίγετο μία θύρα, μέσω της οποίας τουτο έπεκοινώνει μέ τόν νάρθηκα.

Τό βόρειο κλίτος (πλάτους 3,50 μ.) έπερατούτο προς Α. σέ μία εϋθεία πλευρά. Στο μέσον της δυτικής αυτού πλευράς ηνοίγετο μία θύρα, μέσω της οποίας τουτο έπεκοινώνει μέ τόν νάρθηκα.

Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής έκειτο όρθογωνίου κατόψεως νάρθηκας (έσωτ. διαστ. 15,30 x 3,50 μ. περίπου).

Προσκτίσματα

Στό νοτιοανατολικό τμήμα της βασιλικής Ε καί στήν προέκταση του νοτίου κλίτους προς Α., εΐναι προσκεκολλημένο όρθογωνίου κατόψεως πρόσκτισμα (έσωτ. διαστ. 4,00 x 3,50 μ.). Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σέ μίαν ήμικυκλική άψίδα (χορδής 2,00 καί βέλους 0,95 μ.). Στο μέσον της δυτικής αυτού πλευράς άνοίγεται μία είσοδος, μέσω της οποίας αυτό έπεκοινώνει μετά του νοτίου κλίτους.

Λόγω της θέσεως καί της μορφής, τήν όποία έμφανίζει τό πρόσκτισμα αυτό, τουτο θά μπορούσε νά έρμηνευθεΐ ως τό Βαπτιστήριον της βασιλικής.

II. METABYZANTINA ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΑΡΙΑΣ

Ναός του Αγίου Παντελεήμονος

Έκτός από τά έρείπια των παλαιοχριστιανικών μνημείων, τά όποια διατηρούνται στά Παλάτια της Σαρίας, επάνω στή νήσο αυτή διατηρούνται καί άλλα χριστιανικά μνημεία, προερχόμενα από τους μέσους χρόνους καί τή μεταβυζαντινή έποχή, έπειδή ή νήσος συνέχισε νά κατοικείται, μέχρι περίπου τά μέσα του 20ου αιώνα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται καί ό ναός του Αγίου Παντελεήμονος¹⁵.

Στό βορειοδυτικό τμήμα της Σαρίας κείται ό ναός του Αγίου

15. Τόν ναό έπεσκέφθη ό γράφων τήν Κυριακή, 27-7-2014, κατά τήν ημέρα της έορτής του, όποτε έτελέσθη ή Θεία Λειτουργία καί άκολούθησε έόρτιον γεύμα καί λαϊκή πανήγυρις στήν αύλή του ναού. Στόν ναό είχε συρρεύσει πλήθος προσκυνητών, κυρίως έντοπίων, αλλά καί πολλών ξένων καί άλλοδαπών.

Μεγαλομάρτυρος καί Ἱαματικοῦ Παντελεήμονος (27 Ἰουλίου), μέ διάφορα οἰκοδομήματα γύρω ἀπό αὐτόν.

Εἰδικότερα, φεύγοντας μέ καῖκι ἢ ἄλλο πλωτό μέσον ἀπό τό Διαφάνι τῆς Καρπάθου καί κατευθυνόμενοι πρὸς τή Σαρία, συναντᾷ κανεῖς ἀρχικά καί ἀριστερά του τό στενό (πλάτους περίπου 150,00 μ.), τό ὁποῖο χωρίζει τήν Κάρπαθο ἀπό τή Σαρία. Διερχόμενοι τό στενό καί ὕστερα ἀπό αὐτό στρίβοντας δεξιά, συναντᾷ κανεῖς ἕναν μικρό φυσικό ὄρμο, στό βάθος τοῦ ὁποῖου καί ἐπάνω σέ βραχῶδες καί φύσει ὀχυρό ὕψωμα (ὕψ. 80,00 μ. περίπου) κεῖται ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος.

Σύμφωνα μέ ὑπάρχουσα παράδοση, ὁ ναός αὐτός καί τά γύρω ἀπό αὐτόν οἰκοδομήματα, ἀνηγέρθησαν στίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰ., ἀπό Κρήτες Μοναχοῦς. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται καί ἀπό ἐπιγραφή, σωζομένη ἐπὶ τοῦ ξυλίνου ἀνωφλίου ἰσογείου οἰκοδομήματος, κειμένου νοτιοδυτικά καί σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τόν ναό τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς:

«1603, [Α]ΠΡΙΛΙΟΥ 10».

Τό ἰσόγειον αὐτό βοηθητικό κτίσμα ἐστερεώθηκε καί ἐπισκευάσθηκε κατὰ τό ἔτος 1993, σύμφωνα μέ σωζόμενη ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη ἐπὶ τοῦ ἐπιχρίσματος καί ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ. Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι δίστιχος καί ἔχει ὡς ἐξῆς:

«/ Κ(οσμάς) Ντ(αργάκης)/ 1993»¹⁶.

Ἡ παράδοση, ἀλλά καί σχετική σωζόμενη ἐπιγραφή σέ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἀναφέρει τά ὀνόματα τῶν Μοναχῶν: Λεοντίου, Νικοδήμου καί Ἀγαπίου, οἱ ὁποῖοι ἐμόνασαν στό Μονύδριον αὐτό.

Ἀρχιτεκτονική

Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἀνηγέρθη κατὰ τό ἔτος 1947 καί στή θέση παλαιότερου, ὁμωνύμου ναοῦ, ἐρειπωμένου ἀπό μακροῦ χρόνου. Πρόκειται γιά μετρίων διαστάσεων οἰκοδόμημα (μέγιστο ἐσωτερικό μῆκος 5,91 καί πλάτος 2,33/2,75 μ.), τό ὁποῖο σέ κάτοψη ἐμφανίζει τό σχῆμα ἐλευθέρου, ἀνισοσκελοῦς σταυροῦ. Οἱ κεραεῖς καλύπτονται μέ ἡμικυλινδρικές ὀροφές. Στό σημεῖο τῆς συ-

16. Θερμές εὐχαριστίες καί ἀπό τή θέση αὕτη ἀπευθύνονται πρὸς τόν Ἐπίτροπο τοῦ ναοῦ καί φίλο κ. Νικόλαο Καρανικόλα, γιά τίς πληροφορίες του.

ναντήσεως τῶν κεραιῶν τοῦ σταυροῦ ἐπικάθεται ἡμισφαιρικός τροῦλλος, φερόμενος ἐφ' ὑψηλοῦ τυμπάνου, ἐσωτερικά κυλινδρικοῦ καί ἐξωτερικά ὀκταγωνικοῦ¹⁷.

Ὁ κυρίως ἄξονας τοῦ οἰκοδομήματος βαίνει ἀπό Δ. πρὸς Α. (προσανατολισμός τοῦ κτιρίου) καί ἐμφανίζει ἀπόκλιση μόλις 3° πρὸς ΒΑ.

Εὐλίνο τέμπλο χωρίζει τὸν ναὸ σέ δύο μέρη, ἦτοι: τὸ Ἱερὸν Βῆμα καί τὸν κυρίως ναό.

I. ΙΕΡΟΝ ΒΗΜΑ

Τὸ Ἱερὸν Βῆμα καταλαμβάνει σχεδόν ὁλόκληρο τὸν χώρο τῆς ἀνατολικῆς κεραίας τοῦ ναοῦ. Τοῦτο ἐμφανίζει ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (ἐσωτ. διαστ. 2,34 x 1,18 μ.). Ἡ ἀνατολική αὐτοῦ πλευρά περατοῦται σέ μία ἡμικυκλική ἀψίδα (χορδῆς 1,80 καί βέλους 1,15μ.), στό μέσον τῆς ὁποίας ἀνοίγεται ἓνα μονόλοβο παράθυρο (πλάτους 0,24 μ.).

Στό μέσον περίπου τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καί ἐντός τοῦ πάχους τοῦ τοίχου ἀνοίγεται μία ὀρθογωνίου σχήματος κόγχη (πλάτους 0,50 καί βάθους 0,38 μ.), ἡ ὁποία χρησιμεύει ὡς κόγχη τῆς Προθέσεως.

Στό κέντρο τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἴσταται ἡ ξύλινη Ἁγία Τράπεζα (διαστ. 0,80 x 0,55 καί ὕψους 0,76 μ.). Ὡς βάση τῆς Ἁγίας Τράπεζας χρησιμεύει μαρμάρινος κίονας παλαιοχριστιανικοῦ περιρραντηρίου (ὕψους 0,70 μ.), φέρων ραβδώσεις.

II. ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ

Ὁ κεντρικός πυρήνας τοῦ κυρίως ναοῦ ἐμφανίζει σέ κάτοψη τετράγωνο σχῆμα (διαστ. 2,35 x 2,35 μ.), ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ὑψώνεται ὁ ἡμισφαιρικός τροῦλλος (διαμ. 2,35 μ.).

17. Σημειώτεον, ὅτι ὁ ἀριθμός ὀκτώ (8) καί συνακόλουθα τὸ ὀκταγωνικὸ σχῆμα, εἶναι ἱερά. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, σύμφωνα μέ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, σέ ἕξι (6) ἡμέρες καί τὴν ἑβδόμη (7) ἀνεπαύθη. Ἡ ὀγδόη ἡμέρα θεωρεῖται ἡ ὡς ἀπαρχή τῆς νέας δημιουργίας, διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετεύχθη ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Νότια κεραία

Αυτή εμφανίζει σέ κάτοψη σχήμα ὀρθογώνιο (έσωτ. διαστ. 2,35 x 0,20 μ.). Στό μέσον τῆς νοτίας αὐτῆς πλευρᾶς ἀνοίγεται ἓνα παράθυρο (πλάτους 0,50 μ.).

Βόρεια κεραία

Καί αὕτη ἐπίσης εμφανίζει σέ κάτοψη σχήμα ὀρθογώνιο (έσωτ. διαστ. 2,35 x 0,20 μ.). Στό μέσον τῆς βορείας αὐτῆς πλευρᾶς ἀνοίγεται ἓνα παράθυρο (πλάτους 0,50 μ.).

Δυτική κεραία

Αὕτη εἶναι μακρύτερη τῶν τριῶν ἄλλων κεραιῶν τοῦ σταυροῦ τοῦ ναοῦ καί εμφανίζει ἐπίσης ὀρθογωνίου σχήματος κάτοψη (έσωτ. διαστ. 2,35 x 1,78 μ.). Στό μέσον τῆς δυτικῆς αὐτῆς πλευρᾶς ἀνοίγεται ἓνα παράθυρο (πλάτους 0,50 μ.). Στό δυτικό ἄκρο τῆς νοτίας πλευρᾶς αὐτῆς ἀνοίγεται ἡ εἴσοδος (πλάτους 0,86 μ.), ἡ ὁποία ὁδηγεῖ ἀπό τήν αὐλή στό ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ.

Τέμπλον

Τό τέμπλον τοῦ ναοῦ εἶναι ξύλινο, ἀπλό καί νεώτερο (πάχους 0,05 μ.). Ἐπάνω σέ αὐτό εὐρίσκονται οἱ ἐξῆς εἰκόνες:

Α) Δεσποτικές εἰκόνες:

1) Ἰησοῦς Χριστός, ὡς Μέγας Ἀρχιερεὺς

Νότια τῆς Ὡραίας Πύλης εἰκονίζεται, ὡς συνήθως, ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁλόσωμος, ἔνθρονος, μετωπικός, φέρων ἀρχιερατικά ἅμφια.

2) Παναγία

Βόρεια τῆς Ὡραίας Πύλης ἔπρεπε νά βρίσκεται ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας, ὅμως ἡ θέση αὕτη εἶναι κενή.

3) Ἅγιος Παντελεήμων

Νότια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως εἰκονίζεται ὁ πάτρονας τοῦ ναοῦ Ἅγιος Παντελεήμων.

Β) Ἄνω ζώνη:

Ἐπάνω ἀπό τίς δεσποτικές εἰκόνες παρίστανται οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι.

Οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου εἶναι μετρίας ποιότητος καί νεώτερες.

Εύλινες, φορητές εικόνες

Άγιος Παντελεήμων (διαστ. 0,47 x 0,325 μ.)

Μεταξύ τῶν ξυλίνων φορητῶν εἰκόνων τοῦ ναοῦ, παλαιότερη καί ἀξιολογότερη εἶναι ἐκείνη τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. Ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται στηθαῖος, μετωπικός. Μέ τό δεξί του χέρι φέρει κοχλιάριον (εἶδος μικρῆς λαβίδας) καί μέ τό ἀριστερό ἓνα κιβωτίδιον. Ἡ εἰκόνα εἶναι καλῆς ποιότητος καί προέρχεται πιθανῶς ἀπό τόν 17ον αἰ. Αὐτή φέρει ἀργυρή ἐπένδυση τοῦ ἔτους 1847.

Στό κάτω ἄκρο τῆς ἀργυρῆς ἐπένδυσης ὑπάρχει μεγαλογράμμα-τη, ἀνάγλυφη, δίστιχη ἐπιγραφή, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἑξῆς:

«1 / ΑΡΓΥΡΟΘΗ Ω ΑΘΛΟΦΟΡΩΣ + ΔΗΛ ΕΞΟΔΟΝ : ΛΕΟΝΤΗ-ΟΥ ΗΕΡΟ

2/ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΝΗΚΟΔΙΜ(ΟΥ) ΔΙΑ ΧΙΡΟΣ ΓΕΟΡΓΙΟΥ ΗΕ-ΡΕΟΣ: 1847».

Ἦτοι σέ μεταγραφῇ, μέ ἀποκατάσταση τῆς ὀρθογραφίας:

«1/ Ἡργυρώθη ὁ ἀθλοφόρος + διὰ ἐξόδων: Λεοντίου Ἱερο-

2/ μονάχου καί Νικοδήμ(ου), διὰ χειρός Γεωργίου ἱερέως, 1847».

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο, ὅτι στή σύντομη αὐτή ἐπιγραφή, διαπιστώνεται ἡ ὑπαρξη ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων. Ἡ κατασκευή τῆς ἀργυρῆς ἐπενδύσεως τῆς εἰκόνας ἐγινε ἀπό τόν ἱερέα Γεώργιο, ὁ ὁποῖος ὡς ἱερέας, θά ἦτο περισσότερο πεπει-δευμένος ἀπό τούς ἄλλους ὁμοχωρίους του, κατοίκους τῆς Καρπάθου καί τῆς Σαρίας, ἡ πλειονότητα τῶν ὁποίων θά πρέπει νά μὴν ἐγνώριζαν καθόλου γραφή καί ἀνάγνωση. Καί αὐτή ἡ διαπίστωση, δέν θά ἀφοροῦσε μόνον στοὺς κατοίκους τῆς Καρπάθου, τῆς Σαρίας καί τῆς λοιπῆς Δωδεκανήσου, ἀλλά θά πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ἀποτελοῦσε τόν κανόνα σέ ὅλες τίς ἐλληνικές περιοχές, οἱ ὁποῖες εὐρίσκοντο ὑπὸ τόν Ὀθωμανικό ζυγό καί κυρίως σέ ἐκείνους τούς Ἑλλήνες, οἱ ὁποῖοι ἐξοῦσαν στήν Ἐπαρχία. Ὅσον ἀφορᾷ στοὺς κατοίκους τῶν πόλεων οἱ δυνατότητες μορφώσεως θά πρέπει νά ἦσαν περισσότερο εὐνοϊκές.

Ἡ κατάσταση ἄρχισε νά βελτιώνεται ἀπό τά τέλη τοῦ 19ου καί τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα, μέ τήν ἵδρυση καί τή λειτουργία Σχο-λείων, ἄν καί ἀκόμη μέχρι τά μέσα τοῦ 20οῦ αἰῶνα τό ποσοστό τῶν ἀναλφαβήτην στήν Ἑλλάδα, ἰδιαίτερα στήν Ἐπαρχία καί μεταξύ τῶν γυναικῶν ἦτο πολύ ὑψηλό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ἐπιτόπιος ἔρευνα, σπουδή καί μελέτη τῶν πάσης φύσεως ἀρχαίων καταλοίπων καί οἰκοδομικῶν λειψάνων, εἰδικότερα δέ ἐκείνων τῶν χριστιανικῶν μνημείων, τά ὅποια διατηροῦνται μέχρι σήμερα ἐπὶ τῆς νήσου Σαρίας, πού εὑρίσκεται βόρεια καί πλησίον τῆς νήσου Καρπάθου, σέ συνδυασμό πρὸς τή μελέτη τῶν σωζομένων φιλολογικῶν κειμένων καί ἐπιγραφῶν, μᾶς ὁδηγεῖ μεταξύ ἄλλων καί στά ἀκόλουθα συμπεράσματα:

1. Ἡ νῆσος Σαρία ἐκατοικεῖτο συνεχῶς ἀπὸ τὴν προϊστορική ἐποχή μέχρι καί τά μέσα περίπου τοῦ 20οῦ αἰ. μ.Χ. Ἡ ζωὴ ἐπάνω στή Σαρία ἐμφανίζει, ὡς ἦτο φυσικόν, περιόδους ἀκμῆς, ἀλλὰ καί περιόδους ὑφέσεως καί παρακμῆς. Ἡ νῆσος ἤκμασε ἰδιαίτερα κατὰ τὴν κλασική ἐποχή, τὴν ἑλληνορρωμαϊκὴν περίοδο καί τοὺς παλαιο-χριστιανικοὺς χρόνους.

2. Εἰδικότερα κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχή (4ος-6ος αἰ. μ.Χ.), ὅταν ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μετεξελίχθηκε στή Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, ἐκυριαρχοῦσε σέ ὁλόκληρὴ τὴ Μεσόγειο Θάλασσα καί ἐπικρατοῦσε εἰρήνη καί ἀσφάλεια, ἡ Σαρία, καθὼς καί ὅλες οἱ παράλιες πόλεις καί οἰκισμοί, πού εὑρίσκονται γύρω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο Θάλασσα, ἐγνώρισαν μεγάλη ἀκμὴ.

3. Στὴ θέση Παλάτια τῆς Σαρίας εὑρίσκετο μία πόλη, ἡ ὁποία κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχή ἦταν ἀκμαϊότατη. Ἡ ὑπαρξὴ σ' αὐτὴ πέντε μεγάλων διαστάσεων παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν, οἱ ὁποῖες ἔφεραν πλούσιο διάκοσμο (μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη, ψηφιδωτά δάπεδα κ.λπ.), προϋποθέτει πολυάνθρωπη καί καλῶς ὀργανωμένη χριστιανικὴ κοινότητα, καθὼς καί οἰκονομική, πνευματικὴ, καλλιτεχνικὴ καί γενικότερα πολιτιστικὴ ἀνθησι.

4. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰ. μ.Χ. καί ἐξῆς ἡ Μεσόγειος Θάλασσα, ἡ ὁποία κατὰ τὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχή καί τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους ἀπετέλει «Mare nostrum», ἥτοι «δική μας θάλασσα» γιὰ τοὺς Ρωμαίους καί τοὺς Βυζαντινοὺς, κυριαρχεῖται κατὰ τὸ νότιο ἡμισυ αὐτῆς ἀπὸ τοὺς Ἀραβες. Οἱ παράλιες πόλεις καί οἰκισμοί τῆς Μεσογείου Θαλάσσης γίνονται στόχος ἀραβικῶν καί ἄλλων ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἀπὸ τότε ἀρχίζουν νά καταστρέφονται καί τά

παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς Σαρίας καί ἡ ζωὴ σ' αὐτὴ νά παρακμάζει.

5. Ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 9ου αἰ. μ.Χ. καί ἐξῆς καί ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀρχίζει νά δημιουργεῖται ἕνας νέος κόσμος, ὁ μεσαιωνικός, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶναι τελείως διάφορος τοῦ προηγουμένου. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν καί ἐν μέρει μέ οἰκοδομικά ὑλικά, τὰ ὁποῖα ἐλαμβάνοντο ἀπὸ αὐτές, ἀνεγείρονται μικρῶν διαστάσεων ναοί, στούς ὁποίους συνεχίζεται ἡ χριστιανικὴ λατρεία.

6. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καί τῇ μεταβυζαντινῇ ἐποχῇ ἡ Σαρία κατοικεῖται μέχρι καί τὰ μέσα περίπου τοῦ 20οῦ αἰ., ὅποτε τὴν ἐγκατέλειψαν οἱ τελευταῖοι μόνιμοι κάτοικοι αὐτῆς. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἡσχολοῦντο μέ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, τὴν κτηνοτροφία, τὴ μελισσοκομία καί τὴν ἀλιεία.

7. Στὶς ἀρχές τοῦ 17ου αἰ. ἀνηγέρθη ἀπὸ Κρήτες Μοναχοὺς –σύμφωνα μέ ὑπάρχουσα παράδοση–, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος καί γύρω ἀπὸ αὐτόν ἐκτίσθησαν κελλιὰ καί βοηθητικοὶ χώροι, ὅπου ἔμενε μιά μικρὴ ἀνδρική Μοναχικὴ Ἀδελφότητα.

8. Μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1944) στὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἀνηγέρθη ὁ καί σήμερα σωζόμενος ὁμώνυμος ναός. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος (27 Ἰουλίου) συρρέουν στὸν ναὸ αὐτό πολυάριθμοι προσκυνητές, ἐντόπιοι καί ξένοι, ἀκόμη καί ἀλλοδαποὶ καί μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία ἐπακολουθεῖ ἐορταστικὴ Τράπεζα καί λαμβάνει χώρα λαμπρὰ πανήγυρη στὴν αὐλὴ τοῦ ναοῦ.

9. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰ. καί μέχρι σήμερα ἡ Σαρία κατοικεῖται ἐποχιακά, ἀπὸ γεωργούς καί βοσκούς, πού κατάγονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴ βόρεια Κάρπαθο (᾽Ολυμπο καί Διαφάνι). Ὅρισμένα εὐφορα ἐδάφη τῆς Σαρίας καλλιεργοῦνται, οἱ δέ βοσκοὶ βόσκουν ἐκεῖ τὰ ποίμνιά των. Ἐπίσης ἀσκεῖται ἡ μελισσοκομία.

10. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καί κατὰ τὴ θερινὴ περίοδο, πολυάριθμοι περιηγητές, Ἕλληνες καί ξένοι, ἐπισκέπτονται τὴ Σαρία. Τούς προσελκύουν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἀρχαῖα κατάλοιπα τῆς περιοχῆς καί ἀφ' ἑτέρου οἱ φυσικὲς ὁμορφιές τῆς νήσου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- Βολανάκης, Παλαιοχριστιανικά Δωδεκανήσου, 1988: Ί. Ήλ. Βολανάκης, *Τά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς Δωδεκανήσου. Ἀφιέρωμα εἰς τόν Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ. Σπυρίδωνα, ἐπὶ τῇ συμπληρῶσει τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀρχιερατείας* (Ἀθῆναι 1988), σ. 311-347.
- Βολανάκης, Παλαιοχριστιανικά Καρπάθου, 1998: Ί. Ήλ. Βολανάκης, «Τά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς νήσου Καρπάθου», περιοδικόν *ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ*, τ. 16 (Ρόδος 1988), σ. 199-234.
- Dawkins 1902-1903: R. M. Dawkins, ἐν *The Annual of the British School at Athens*, No IX (Athens 1902-1903), σ. 207-208.
- ΕΕΠΣΑΠΘ: Ἐπετηρίς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- Λαζαρίδης, Συμβολή, 1955: Π. Ἡρ. Λαζαρίδης, «Συμβολή εἰς τήν μελέτην τῶν παλαιοχριστιανικῶν μνημείων τῆς Δωδεκανήσου». *Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 1953, τ. Α' (Ἀθῆναι 1955), σ. 227-248.
- ΜΕΕ: Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία, ἔκδοσι Π. Δρανδάκη, τ. 1-24 (Ἀθῆναι ἄν. χρ. ἔκδ.).
- Μουτσόπουλος, Κάρπαθος, 1978: Ν. Μουτσόπουλος, «Κάρπαθος. Σημειώσεις ἱστορικῆς τοπογραφίας καὶ ἀρχαιολογίας», *ΕΕΠΣΑΠΘ*, τ. Ζ', 1975-1977 (Θεσσαλονίκη 1978), σ. 39-744.
- Πατσιαδᾶ, Κάστελλος Σαρίας, 2012: Β. Πατσιαδᾶ, «Ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις στὸν Κάστελλο τῆς Σαρίας», περιοδικόν *ΚΑΡΠΑΘΙΑΚΑ*, τ. Δ' (Ρόδος 2012), σ. 22-71.
- Ross, Reisen 1845: L. Ross, *Reisen auf den Griechischen inseln des aegaeischen Meeres III* (Stuttgart - Tuebingen 1845), σ. 63 κ.ἔ.

Δρ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΤΣΙΡΕΒΕΛΟΣ

Θεολόγος Α.Π.Θ.,

Θεολόγος καθηγητής στο «Βενετόκλειο» 1ο Λύκειο Ρόδου

**ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ
ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΒΙΩΧΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ
ΣΤΑ ΕΘΝΗ.**

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

*Στή μνήμη τῶν γονέων μου
Γεωργίου καί Ἐλευθερίας*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ἡ μελέτη τοῦ περιοδικοῦ *Πορευθέντες* (*Go Ye*) ἀναδεικνύει τήν ἱστορική του συμβολή στή μετάδοση καί πρόσληψη τοῦ μηνύματος τοῦ Εὐαγγελίου σέ ὅλον τόν κόσμο καθώς καί στήν ἀναζωπύρωση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν Ἑλλήνων γιά τήν ἱεραποστολή. Ἰδρυτής τοῦ περιοδικοῦ ὑπῆρξε ὁ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καί πάσης Ἀλβανίας Ἀναστάσιος. Εἰδικότερα, τό περιοδικό *Πορευθέντες*, τό ὁποῖο προέκυψε ἀπό τίς διεργασίες τοῦ «Συνδέσμου» τό ἔτος 1959 καί ἄρχισε νά ἐκδίδεται τό 1961 μέχρι τό 1969 ὑπό τή μέριμνα τοῦ ὁμώνυμου «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου», ἔθεσε τά θεμέλια γιά τήν ἀναβίωση τῆς ἱεραποστολῆς. Στήν παρούσα ἐργασία ἀποτυπώνεται ἡ ἱστορία ἱδρύσεως καί περιγράφεται ἡ ἔκδοση τοῦ *Πορευθέντες* (καλλιτεχνική ἐπεξεργασία, γλώσσα), ἐρευνῶνται τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τῶν ἀρθρογράφων (πομπός) καί παραδίδονται στοιχεῖα γιά τούς ἀναγνώστες (ἀποδέκτες). Στή συνέχεια, καταγράφεται ἡ θεολογική τεκμηρίωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας (μήνυμα) διακρινόμενη σέ θεματικές κατηγορίες.

Λέξεις κλειδιά: Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος, Ἐπικοινωνιακή προσέγγιση, *Πορευθέντες*, Χριστιανική μαρτυρία (ἱεραποστολή).

ABSTRACT

The study of magazine, namely *Porefthedes* (Go Ye) emphasizes its historic contribution to the transmission and intake of the Gospel's message worldwide. Additionally, it resulted in the recrudescence of Greeks' interest in Mission. The current Archbishop of Tirana and all Albania Anastasios was the founder of this magazine. The former, *Porefthedes*, arisen from the processes of "Syndesmos" (Association) in 1959, kept issuing from 1961 up to 1969 under the care of the "Inter-Orthodox Missionary Centre Porefthedes", laid the foundations for the revival of Mission. This paper first attempts to record the magazine's publishing history and second to describe the publication process of the magazine *Porefthedes* (artistic elaboration, linguistic means) and investigate the specific features of the editors (transmitters); it also provides facts concerning the readers (receivers). Moreover, the theological documentation of the Orthodox martyria (message) has been recorded, divided into thematic categories.

Key words: *Archbishop of all Albania Anastasios, Communication approach, Porefthedes, Christian witness (mission).*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός λίγο πρὶν τὴν Ἀνάληψή Του παρέδωσε μιά σαφῆ ἐντολή στοὺς μαθητές Του: «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Μτθ. 28, 19). Οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου καὶ οἱ ἀνά τοὺς αἰῶνες μαθητές καὶ μαθήτριές Του ὑπακούοντας στὴν ἐντολή Του ἐγίναν μέ τὸν λόγο καὶ τίς πράξεις τους μάρτυρες τῆς ζωῆς Του «ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. Ἀποστ. 1, 8). Τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά ἱδρυθοῦν νέες Ἐκκλησίες σέ ὅλη τὴν τότε γνωστὴ οἰκουμένη. Γιά ἱστορικούς ὅμως λόγους ἡ μαρτυρία στά ἔθνη διακόπηκε¹.

Στόν ἑλλαδικό χῶρο τό ἐνδιαφέρον γιά τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀφυπνίστηκε στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '50 καὶ στίς ἀρχές

1. Οἱ ἱεραποστολικές προσπάθειες τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας τερματίστηκαν αἰφνίδια τό 1917 μέ τὴν ἐπανάσταση τῶν Μπολσεβίκων, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες τῶν ἑλληνοφῶνων Ἀνατολικῶν Πατριαρχείων διακόπηκαν μέ τὴν κατάκτησή τους ἀπό τοὺς Ὀθωμανοὺς κατὰ τὸν ὕστερο Μεσαίωνα. Γιά περισσότερα βλ. Αναστασίου Γιαννουλάτου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας, *Ἱεραποστολὴ στά ἔθνη τοῦ Χριστοῦ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2007, σελ. 162 κ.έ.

του '60. Στή συνέχεια, αυξήθηκε μέχρι τις ημέρες μας. Τό γεγονός αυτό οδήγησε στη σταδιακή ίδρυση νέων εκκλησιαστικῶν κοινοτήτων σέ διάφορες χώρες τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἀσίας καί τῆς Ὠκεανίας, μέ τήν ὑποστήριξη τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Κύπρου, ἀλλά καί τόν συντονισμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καί τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Στίς ημέρες μας, τό ἀποκορύφωμα αὐτῆς τῆς ἀφύπνισης ἀπαντᾷ στόν ἱεραποστολικό χαρακτήρα πού διέπει τά κείμενα τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε τόν Ἰούνιο τοῦ 2016 στήν Κρήτη².

Στήν ἀναζωπύρωση αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τήν ἱεραποστολή στή σύγχρονη ἱστορία τῆς Ὁρθοδοξίας συνέβαλαν ἀναμφισβήτητα τά ἑλληνόφωνα ἱεραποστολικά περιοδικά, τά ὁποῖα ἐκδόθηκαν ἀπό τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας καί ἀπό διάφορους ἰδιωτικούς ἱεραποστολικούς συλλόγους. Τά κυριότερα περιοδικά εἶναι κατά χρονολογική σειρά κυκλοφορίας: α) τό *Πορευθέντες*, τό ὁποῖο γεννήθηκε μέσα ἀπό τίς διεργασίες τοῦ «Συνδέσμου»³ τό 1959 καί κυκλοφόρησε μέ τή μέριμνα τοῦ «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου *Πορευθέντες*» ἕως τό ἔτος 1969⁴, β) τό περιοδικό *Ἐξωτερική Ἱεραποστολή* τῆς «Ἀδελφότητος Ὁρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς Θεσσαλονίκης»⁵, γ) τό *Πάντα τά Ἑθνη* τῆς Ἀποστο-

2. Βλ. *Οἱ Ἀποφάσεις τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, εἰδικά τό «Μήνυμα» καί τήν «Ἐγκύκλιο», ἐκδ. CEMES, Θεσσαλονίκη 2017, σελ. 13-25 καί 27-46 ἀντίστοιχα. Σχετικά μέ τόν ἱεραποστολικό χαρακτήρα τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Κρήτης βλ. τή μελέτη τοῦ Ν. Τσιρέβελου, «Ἀγία καί Μεγάλη Σύνοδος. Ἡ παγκόσμια Ὁρθόδοξη Χριστιανική Μαρτυρία στό ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεύχος 142 (Μάιος-Ἰούνιος 2017) καί τεύχος 143 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2017), σελ. 3-11 καί 3-6 ἀντίστοιχα.

3. Βλ. καί τήν ἐπίσημη ἱστοσελίδα τῆς Παγκόσμιας Ἀδελφότητος Ὁρθοδόξου Νεολαίας «Σύνδεσμος» (ἀνακτήθηκε στίς 5-1-2018 ἀπό <http://syndesmostemporary.blogspot.gr/>).

4. Σχετικά μέ τή δράση τοῦ «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου *Πορευθέντες*» καί ἀρχεῖο ὄλων τῶν τευχῶν βλ. στήν ἱστοσελίδα (ἀνακτήθηκε στίς 5-1-2018 ἀπό <http://porefthentes.gr/>).

5. Τό περιοδικό αὐτό ἄρχισε νά τυπώνεται τό 1964 σέ ἄτακτα χρονικά διαστήματα, ἀρχικά ὡς δισέλιδο πληροφοριακό δελτίο μέ τήν ὀνομασία *Οἱ Φίλοι τῆς Οὐγκάντας*. Τό 1972 ἐμπλούτισε τίς στήλες του, κυκλοφόρησε ὡς κανονικό περιοδικό καί ἔλλαξε τήν ὀνομασία του σέ *Ἐξωτερική Ἱεραποστολή*. Περισσότερες πληροφορίες ὑπάρχουν στήν ἱστοσελίδα τοῦ συλλόγου (ἀνακτήθηκε στίς 5-1-2018 ἀπό <http://ierapostoles.gr/>).

λικής Διακονίας της Ἐκκλησίας της Ἑλλάδας πού τυπώθηκε γιά πρώτη φορά τό 1981 καί συνεχίζεται μέχρι τίς μέρες μας⁶, δ) ὁ Ἱεραποστολικός Ταχυδρόμος πού ξεκίνησε τό 1984 χάρη στίς πρωτοβουλίες τοῦ «Πανελληνίου Χριστιανικοῦ Ὁμίλου Ὁρθόδοξης Ἱεραποστολῆς»⁷, ε) τό *Φῶς Ἐθνῶν*, τό ὁποῖο προέρχεται ἀπό τόν «Σύλλογο Ὁρθόδοξης Ἱεραποστολῆς “Ὁ Πρωτόκλητος”»⁸ καί στ) Τό περιοδικό *Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός* τοῦ «Ἱεραποστολικοῦ Συνδέσμου Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός Θεσσαλονίκης»⁹.

Τό πρῶτο ἱεραποστολικό περιοδικό πού τυπώθηκε στήν Ἑλλάδα ἦταν τό *Πορευθέντες* καί ἐκδόθηκε τό 1959. Ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ συνδέεται μέ συγκεκριμένα γεγονότα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς πού ὀδήγησαν στή σταδιακή ἱεραποστολική ἀφύπνιση στήν Ἑλλάδα καί μετέπειτα στόν εὐρύτερο ὀρθόδοξο κόσμο. Ἡ ἀφετηρία ὁμως γιά τήν ἀφύπνιση τῆς ἑλληνόφωνης ἱεραποστολικῆς μαρτυρίας μπορεῖ νά ἐντοπιστεῖ στό Δ΄ Συνέδριο τοῦ Συνδέσμου στή Θεσσαλονίκη τό 1958. Σέ αὐτό ἐκλέχτηκε ἡ «Ἐπιτροπή διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν» μέ Γενικό Γραμματέα τόν λαϊκό θεολόγο¹⁰ καί νῦν Ἀρχιεπίσκοπο Τιράνων Ἀναστάσιο Γιαννουλάτο. Ἡ Γενική Γραμματεία

6. Τό *Πάντα τά Ἑθνη* ἀποτελεῖ τό ἐνημερωτικό καί πληροφοριακό ὄργανο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ἀρθρογραφία του περιλαμβάνει θεολογικά καί ἐνημερωτικά-πληροφοριακά κείμενα. Πληροφορίες σχετικά μέ τό ἱεραποστολικό ἔργο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας βλ. στήν ἱστοσελίδα (ἀνακτήθηκε στίς 5-1-2018 ἀπό mailto:http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/mission/ierapostolh.asp).

7. Τό ὑλικό τοῦ περιοδικοῦ ἀφορᾷ κυρίως σέ δημοσιογραφικοῦ τύπου κείμενα, σχετικά μέ τά ἱεραποστολικά κλιμάκια πού ὑποστηρίζει ὁ παραπάνω ὄμιλος. Οἱ πληροφορίες ἀντλήθηκαν ἀπό τήν ἐπίσημη ἱστοσελίδα τοῦ Πανελληνίου Χριστιανικοῦ Ὁμίλου Ὁρθόδοξης Ἱεραποστολῆς (ἀνακτήθηκε στίς 5-1-2018 ἀπό <http://www.ierapostoli.gr/>).

8. Ἐδρα τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἡ Πάτρα καί τυπώθηκε γιά πρώτη φορά τό 1989. Τό περιεχόμενό του εἶναι κυρίως εἰδησεογραφικό.

9. Ἡ παλαιότερη ὀνομασία τοῦ περιοδικοῦ ἦταν «Σύνδεσμος Φίλων Ὁρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς Κολουέζι-Ζαΐρ». Κυκλοφόρησε γιά πρώτη φορά τό 1990 καί συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Πρωτεργάτης του θεωρεῖται ὁ Γεώργιος Ἀσλανίδης, πατέρας τοῦ ἱεραποστόλου π. Κοσμά Γρηγοριάτη. Στήν ὕλη του πλεονάζει ἡ πληροφόρηση τῶν ἀναγνωστῶν γιά τά συγκεκριμένα ἱεραποστολικά κλιμάκια, τῶν ὁποίων τίς ἀνάγκες καλύπτουν τά μέλη καί οἱ φίλοι τοῦ Συνδέσμου. Γιά περισσότερες πληροφορίες βλ. τήν ἱστοσελίδα τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Συνδέσμου (ἀνακτήθηκε στίς 5-1-2018 ἀπό <http://helping.gr/054E2880.el.aspx>).

10. Christoph Maczewski, *Ἡ κίνηση τῆς «Ζωῆς» στήν Ἑλλάδα. Συμβολή στό*

τόν επόμενο χρόνο κυκλοφόρησε τό *Πορευθέντες* σέ διπλή έκδοση, στά έλληνικά καί τά άγγλικά.

Η ίδρυση τοῦ περιοδικοῦ ἐκεῖνο τό ἔτος (1959) ἀποτελεῖ τό ἱστορικό ὁρόσημο τῆς ἀναβίωσης τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας. Σύμφωνα μέ τήν εὐστοχη παρατήρηση τοῦ θεολόγου Θανάση Παπαθανασίου, «ἡ ἀφύπνιση τῆς ἱεραποστολικῆς συνείδησης καί ἡ συστηματική δραστηριοποίηση στό πεδίο τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς πυροδοτήθηκε στή χώρα μας ἀπό τόν πυρήνα αὐτόν (δηλ. τοῦ *Πορευθέντες*)»¹¹. Ἐνῶ λίγο παρακάτω μέ παραστατικό τρόπο σημειώνει ὁ ἴδιος ὅτι «ἡ εἰκόνα πού δεσπόζει σήμερα γιά τήν ἀνάδυση τοῦ ἱεραποστολικοῦ προβληματισμοῦ μέ πρωταγωνιστή τό *Πορευθέντες*», εἶναι αὐτή τῆς ἐγέρσεως ἀπό ἕναν ὕπνο»¹².

Η έκδοση τοῦ *Πορευθέντες* συνέβαλε πραγματικά ἀλλά καί μέ καινοτόμο τρόπο (γιά τά δεδομένα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς) στήν πρωταρχική ἱεραποστολική διαφώτιση τῶν Ἑλλήνων ἀλλά καί ξένων Ὁρθόδοξων. Μέ τήν ὕλη του ἔκανε γνωστή τή θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης ἐν Χριστῷ μαρτυρίας (ἱεραποστολῆς)¹³ στά ἔθνη καί φρόντισε γιά τήν πρωταρχική δημοσιογραφική ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν σχετικά μέ τά δρώμενα στίς ἐλάχιστες τότε νέες ἱεραποστολικές ἐκκλησίες. Συνάμα, μερίμνησε γιά τήν κινητοποίηση τοῦ κόσμου, ὥστε νά συνδράμει ποικιλοτρόπως καί νά ὑποστηρίξει τήν περαιτέρω συνέχεια τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου.

Βέβαια, τό ἔργο τῶν ὑπευθύνων καί τῶν συντακτῶν του δέν περιορίστηκε μόνο στήν ἱεραποστολική ἀρθρογραφία. Πολύ περισ-

πρόβλημα τῆς παραδόσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μτφρ. π. Γ. Μεταλληνοῦ, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2002, σελ. 138.

11. Θανάση Παπαθανασίου, «Η “γενιά τοῦ ’60” καί ἡ ἱεραποστολή», Ἀναταράξεις στή Μεταπολεμική θεολογία - «Η θεολογία τοῦ ’60», ἐπιμ. Π. Καλαϊτζίδης, Θ. Ν. Παπαθανασίου, Θ. Ἀμπατζίδης, Πρακτικά θεολογικοῦ Συνεδρίου ἀπό τήν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Ἱ. Μ. Δημητριάδος καί τοῦ περιοδικοῦ Σύναξης, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήναι 2009 (ἀπό ἐδῶ καί στό ἐξῆς: Παπαθανασίου, *Η γενιά*), σελ. 372.

12. Παπαθανασίου, *Η γενιά*, σελ. 373.

13. Ἐπιλέγεται ὁ ὅρος «μαρτυρία» ἀντί τοῦ «ἱεραποστολή», διότι ὁ πρῶτος ἀπαντᾷ στήν Καινή Διαθήκη (Πράξ. Ἀποστ. 1, 8) καί σημαίνει ἐλεύθερη πράξη μεταφορᾶς τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Σύμφωνα μέ τόν Ἡλία Βουλγαράκη ὁ ὅρος «ἱεραποστολή» ἀποτελεῖ νεολογισμό τοῦ 19ου αἰῶνα στό, *Η ἱεραποστολή κατά τά ἑλληνικά κείμενα ἀπό τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1917*, ἐκδ. *Πορευθέντες*, ἐν Ἀθήναις 1971, σελ. 82-148.

σότερο λειτούργησε ως μία κίνηση-πρωτοβουλία αφύπνισης του ενδιαφέροντος για την Ὁρθόδοξη μαρτυρία. Σύμφωνα με την άρθρογραφία του περιοδικού κατά τη διετία 1959-60 δημιουργήθηκαν φροντιστήρια ιεραποστολής, οργανώθηκαν ειδικό έπιτελείο νέων ἐπιστημόνων, διαλέξεις, κύκλοι μελέτης της Ἀγίας Γραφῆς με ιεραποστολικό ἐπίκεντρο, ὁμιλίες σέ ἐνορίες καί χριστιανικές ἀδελφότητες, ἐνῶ ἀναπτύχθηκαν ἐπαφές με τή διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας καί τήν Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν¹⁴.

Συγχρόνως, οἱ ὑπεύθυνοι καί οἱ συντάκτες τοῦ περιοδικοῦ *Πορευθέντες* ἴδρυσαν τό 1961 τό «Διορθόδοξο Ἱεραποστολικό Κέντρο *Πορευθέντες*». Τό ἔργο τοῦ Κέντρου αὐξήσε τήν προηγούμενη ιεραποστολική δραστηριότητα με περισσότερες κινητοποιήσεις, συστηματικότερη ἐπιστημονική ἐργασία, καθώς καί τήν προετοιμασία καί τήν κατάρτιση τῆς ἀποστολῆς τῶν πρώτων ιεραποστολῶν στήν Ἀφρική, ὅπως τοῦ τότε ἀρχιμανδρίτη Ἀναστασίου Γιαννουλάτου τό 1964.

Βασικός σκοπός τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀποτύπωση τῆς μαρτυρίας τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὅπως αὕτη κωδικοποιήθηκε στό περιοδικό *Πορευθέντες* κατά τή δεκαετή διάρκεια ἐκδόσεώς του. Ἰδιαίτερη ἔμφαση δίδεται στή θεολογική τεκμηρίωση τῆς ἐν Χριστῷ μαρτυρίας, ἡ ὁποία καταγράφεται στά ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ, καθώς καί στή μέριμνα τῶν ἀρθρογράφων γιά θεολογική σπουδή τῶν ἀναγνωστῶν. Ἐπιπροσθέτως, τό παρόν ἄρθρο ἀποσκοπεῖ νά ἀναδείξει καί τή συμβολή τοῦ συγκεκριμένου θεολογικοῦ ἐντύπου στήν ἀναβίωση τῆς ιεραποστολικῆς μαρτυρίας στά ἔθνη. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο, θεωροῦμε ὅτι φανερώνεται μιᾷ ἄγνωστη πτυχή τῆς σύγχρονης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία συνδέεται ἄμεσα με τήν ἔρευνα τοῦ θεολογικοῦ λόγου ἀλλά καί τῶν ὀργανωμένων πρώτων ιεραποστολικῶν δράσεων ἀπό τά μέλη τῶν ἑλληνόφωνων Ἐκκλησιῶν γιά τή μετάδοση τοῦ μηνύματος τοῦ Εὐαγγελίου στά ἔθνη.

Γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἔρευνας μελετήθηκαν ὅλα τά κείμενα τῆς δεκαετοῦς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἀπό τό 1959 μέχρι τό 1969 (τεύχη 1-44). Στό σημεῖο αὐτό ἀπαιτεῖται νά σημειωθεῖ παρενθετικά ὅτι ἡ μελέτη αὕτη ἀποτέλεσε ἕνα ἀπό τά πεδία ἐργασίας πού πραγματοποιήσα κατά τήν ἐκπόνηση τῆς διδακτορικῆς μου ἔρευνας στό Τμήμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ. Πολλά ἀπό

14. Βλ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἕνας ἀπολογισμός», *Πορευθέντες*, τεῦχος 8 (1960), σελ. 9-11.

τά στοιχεία του παρόντος άρθρου άντλήθηκαν από τή διδακτορική μου διατριβή μέ τίτλο: *Τά ιεραποστολικά περιοδικά καί ή άποτύπωση τής Όρθόδοξης μαρτυρίας κατά τή μεταπολεμική περίοδο. Έπικοινωνιακή προσέγγιση.*

Η βασική μεθοδολογία στηρίζεται στό σχήμα τής ανθρώπινης επικοινωνίας¹⁵, τό όποίο έχει προσαρμοστεί στίς ανάγκες τής συγκεκριμένης έρευνας καί αναπτύσσεται στους έξής παράγοντες: στόν πομπό (άρθρογράφοι), τό μήνυμα (βασικές θεολογικές καί ιστορικές θέσεις), τό θέμα (κεντρική έννοια), τόν άγωγό (τό περιοδικό *Πορευθέντες* καί ή μορφή του, δηλαδή τό κείμενο καί ή διάταξη τής ύλης), τόν κώδικα (έλληνική γλώσσα) καί τούς αποδέκτες (έλληνόφωνοι όρθόδοξοι άναγνώστες). Παράλληλα, ή γένεση καί ή διάδοση του περιοδικού έντάσσεται μέσα στό ιστορικό του πλαίσιο προκειμένου νά γίνει ή δράση τους πιό κατανοητή.

Γιά τήν έπίτευξη τών στόχων αύτου του άρθρου, ή έργασία διακρίνεται σέ δύο μέρη:

Στό Πρώτο Μέρος καταγράφεται τό ιστορικό πλαίσιο ίδρυσης του περιοδικού.

Στό Δεύτερο Μέρος παρουσιάζεται ή έρευνα τών παραγόντων επικοινωνίας. Ειδικότερα, έξετάζονται ό έκδοτικός του τύπος (έκδότες, έκδοτικά στοιχεία), ή γλώσσα, τά χαρακτηριστικά τών άρθρογράφων καί όρισμένα στοιχεία γιά τούς άναγνώστες-αποδέκτες του περιοδικού.

Έπειτα, άκολουθει ή άποτύπωση τής θεολογικής τεκμηρίωσης τής Όρθόδοξης μαρτυρίας σέ διάφορες κατηγορίες, πού προκύπτουν από τήν «κατ' έξοχήν θεολογική θέση πού αναπτύσσεται καί μεταδίδεται»¹⁶ από τούς συγγραφείς.

Η έργασία ολοκληρώνεται στά συμπεράσματα σχετικά μέ τήν έκδοση του *Πορευθέντες*.

15. Δήμητρας Κούκουρα, *Μεθοδολογική προσέγγιση Όμιλητικῶν κειμένων* (Λόγοι Έπισκόπων), έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 12. Πρβλ. Δήμητρας Κούκουρα, *Έκκλησία καί Γλώσσα - Έπικοινωνιακή προσέγγιση*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 97-103.

16. Δήμητρας Κούκουρα, *Μεθοδολογική προσέγγιση Όμιλητικῶν κειμένων* (Λόγοι Έπισκόπων), έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 20.

❧ ΜΕΡΟΣ Α΄ ❧

**Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ *ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ* -
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

1.1 Ἡ ἑλληνόφωνη Ὁρθόδοξη μαρτυρία μέχρι τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '50

Ἡ μαρτυρία τῆς ἑλληνόφωνης Ὁρθόδοξης μαρτυρίας στά ἔθνη διακόπηκε μετά τήν πτώση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τό 1453 μ.Χ. Τόν ἐπόμενο αἰώνα ξεκίνησε τό ἱεραποστολικό ἔργο τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, τό ὁποῖο ἐξαπλώθηκε γεωγραφικά καί ὀργανώθηκε περισσότερο ἀπό τόν 17ο αἰώνα. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ρωσόφωνου εὐαγγελισμοῦ τῶν ἐθνῶν διενεργήθηκε ποικιλότροπα εἴτε μέ τή δράση τῆς θεσμικῆς Ἐκκλησίας εἴτε μέ τίς προσωπικές πρωτοβουλίες κληρικῶν, μοναχῶν, λαϊκῶν, καθώς καί τῶν λεγόμενων ἱεραποστολικῶν ἐταιρειῶν. Οἱ κυριότερες χῶρες εὐαγγελισμοῦ ἦταν ἡ Φινλανδία, ἡ Ἑσθονία, ἡ Λιθουανία, ἡ Καμτσάτκα, τό Τουρκεστάν, ἡ Κίνα, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Κορέα, ἡ Σιβηρία καί ἡ Ἀλάσκα. Ὅμως ἡ μεγάλη αὐτή προσπάθεια ἔμελλε νά διακοπεῖ στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα μέ τήν Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση τό 1917 καί τόν ταυτόχρονο περιορισμό τῆς ἐκκλησιαστικῆς δράσης¹⁷.

Τήν ἴδια ἐποχή στόν ὑπόλοιπο ὀρθόδοξο κόσμο ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας στόν ἐθνικό κόσμο ἦταν πραγματικά μία λησμονημένη πραγματικότητα¹⁸. Μοναδική φωτεινή ἐξαίρεση ὑπῆρξε ὁ ἀρχιμανδρίτης Νικόδημος Σαρίκας, ὁ ὁποῖος τό 1907 μετέβη στή Νότιο Ἀφρική ὡς ἐφημέριος στίς ἐνορίες τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν. Ἡ γνήσια ἔκφραση τῆς ἀγάπης του πρός τόν Θεό καί τόν συνάνθρωπο τόν παρακίνησε σέ περιοδεῖες εὐαγγελισμοῦ τῶν ἰθαγενῶν τῆς

17. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων, *Ἔως ἐσχάτου τῆς γῆς. Ἱστορικά ἱεραποστολικά μελετήματα*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2009, σελ. 175-177.

18. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ λησμονημένη ἐντολή», *Πορευθέντες*, τεύχη 1 καί 2 (1959), σελ. 1-6 καί 3-6 ἀντίστοιχα.

Μοζαμβίκης, τῆς Ροδεσίας καί τῆς Ταγκανίκας. Τό 1912 ἱδρύσε στή Masoka τό πρῶτο ὀρθόδοξο ἱεραποστολικό κέντρο.

Ἡ ἐπίσημη ἀναγνώριση τοῦ ἔργου του προῆλθε ἀπό τήν Πρωτόθρονη Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως τό 1924. Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντίνος ΣΤ΄ μέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Νικόδημο Σαρίκα τόν ἀνακήρυξε «*τακτικόν ἱεραπόστολον τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Πίστεως καθ' ἅπασαν τήν Ἀνατολικήν καὶ Μέσην Ἀφρικήν*»¹⁹. Ἡ κοίμησή του στίς 29 Δεκεμβρίου τοῦ 1941 ἔμελλε νά τερματίσει τήν πρώτη ἱεραποστολική προσπάθεια. Ὁ κυριότερος λόγος διακοπῆς αὐτῆς τῆς πρώιμης ἱεραποστολικῆς ἐργασίας προφανῶς ὀφείλεται στήν ἔναρξη τοῦ Β' Παγκόσμιου Πολέμου καί στήν ἄγνοια τῆς ὀρθόδοξης ἱεραποστολικῆς παράδοσης.

Ἐπιπροσθέτως, ἡ ἀρθρογραφία στά ἑλληνόγλωσσα ἐκκλησιαστικά περιοδικά σχετικά μέ τήν ἀποστολή τῆς Ὁρθοδοξίας στά ἔθνη κρίνεται σχεδόν μηδαμινή γιά τήν ἱστορική περίοδο πού ἐξετάζουμε²⁰. Εἰδικότερα, ἐκτός ἀπό τά ἐλάχιστα δημοσιεύματα πρὶν τόν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον²¹, χρειάζεται νά γίνει ξεχωριστή ἀναφορά στό περιοδικό *Κιβωτός* τοῦ Φώτη Κόντογλου. Ἐκεῖ δημοσιεύθηκε ἕνα σύντομο ἄρθρο ἀνωνύμου συγγραφέα σχετικό μέ τήν Ὁρθοδοξία στήν Ἰαπωνία καί δύο ἀκόμη πού ἀναφέρονταν στήν ἱδρυση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στήν Οὐγκάντα²². Τά κείμενα τοῦ δεύτερου θέματος ὑπέγραψαν ὁ Οὐγκαντέζος τότε φοιτητής θεολογίας καί

19. «Νικόδημος Σαρίκας», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεύχος 8 (1983), σελ. 20. Πρὶν ἀπό τόν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον οἱ χώρες τῆς ὑποσαχάριας Ἀφρικῆς ἀνῆκαν στή δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

20. Ἀπό τόν 19ο μέχρι καί τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα δημοσιεύτηκαν στά διάφορα ἑλληνόφωνα ἐκκλησιαστικά περιοδικά μόνο ἐνημερωτικά ἄρθρα πού προέρχονταν ἀπό τίς ἱεραποστολές τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Βλ. Βουλγαράκη, *Ἡ ἱεραποστολή κατὰ τά ἑλληνικά κείμενα ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1917*, ἐκδ. Πορευθέντες, ἐν Ἀθήναις 1971, σελ. 287-289.

21. Γιά ἕναν ἐκτενὲς κατάλογο τῶν δημοσιευμάτων βλ. Νικολάου Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά περιοδικά καὶ ἡ ἀποτύπωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας κατὰ τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο. Ἐπικοινωνιακὴ προσέγγιση, διδακτορικὴ διατριβὴ ἐγκριθεῖσα ἀπὸ τὸ Τμῆμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ*, Θεσσαλονίκη 2013 (ἀπὸ ἐδῶ καὶ στό ἐξῆς: Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά*), σελ. 41-43.

22. Φ. Κόντογλου, «Οἱ νέγροι Ὁρθόδοξοι καὶ ὁ πάτερ Σπάρτας», *Κιβωτός*, τεύχος 26 (1954), σελ. 28-31. Θ. Νανκούμα, «Ἡ Οὐγκάντα καὶ ἡ Ἑλλάς», *Κιβωτός*, τεύχος 40 (1955), σελ. 76. (Ἀνωνύμου), «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία στήν Ἰαπωνία», *Κιβωτός*, τεύχος 16 (1953), σελ. 157-159.

μετέπειτα επίσκοπος Ναυκρατίδος Θεόδωρος Νανκυάμα²³ και ό ίδιος ό Φώτης Κόντογλου²⁴.

Επιπρόσθετα, τό 1954 εμφανίστηκε στόν χώρο τής ιεραποστολικής άρθρογραφίας τό πρώτο κείμενο του Ήλίου Βουλγαράκη. Πιό συγκεκριμένα δημοσίευσε στό περιοδικό *Ανάπλασις* τό άρθρο του «Ίεραποστολικά θέματα: Ή έκθεσις»²⁵. Επίσης, τό 1958 ό τότε αρχιμανδρίτης και καθηγητής στή Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ιερώνυμος Κοτσώνης δημοσίευσε τή μελέτη του μέ τίτλο *Ή επί τήν νίκην πεποιθήσις των πρώτων Χριστιανών ως ιεραποστολική δύναμις*²⁶. Τέλος, είδησιογραφικές πληροφορίες σχετικά μέ τήν Έκκλησία τής Ούγκάντας τύπωσε τό περιοδικό *Έκκλησία*²⁷.

Ή σημασία αυτών των κειμένων μέ ιεραποστολικό περιεχόμενο ίσως νά φαίνεται ελάχιστη ή μηδαμινή σέ σχέση μέ τήν μετέπειτα θεολογική έκρηξη και εκκλησιαστική δραστηροποίηση σχετικά μέ τήν έν Χριστώ μαρτυρία στά έθνη κατά τήν επόμενη δεκαετία. Ωστόσο, δέν παύει νά διατηρεί τήν ιδιαίτερη σπουδαιότητά της, διότι εκφράζει τήν πρωταρχική ένασχόληση. Διόλου δέν αποκλείεται νά επηρέασε ή νά παρακίνησε εκείνους πού στή συνέχεια πρωταγωνίστησαν στήν αναζωπύρωση τής ιεραποστολικής αυτόσυνειδησίας τής Όρθόδοξης θεολογίας.

1.2 Ή ίδρυση του περιοδικού *Πορευθέντες* και ή συμβολή του στήν αναβίωση τής Όρθόδοξης μαρτυρίας

Ή ιδέα για τό περιοδικό *Πορευθέντες* διαμορφώθηκε στή διάρκεια των διεργασιών τής Δ' Γενικής Συνέλευσης τής Διεθνούς Όργάνωσης

23. Στο σημείο αυτό αξίζει νά αναφερθεί ότι μία αφρικανική ομάδα μέ επικεφαλής τόν μετέπειτα Έπίσκοπο Ρουβήμ Μουκάσα Σπάρτα ανακάλυψε τήν Όρθοδοξη Έκκλησία και μετά από πολλές περιπέτειες βαπτίστηκαν Όρθόδοξοι και διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στήν αφρικανική ιεραποστολή. Για περισσότερα βλ. Ν. Τσιρέβελου, «Ή πρόσκληση των Άφρικανών προς τούς Όρθοδόξους», *Πάντα τά Έθνη*, τεύχος 133 (Ίαν.-Μαρ. 2015), σελ. 13-16.

24. Όπως παρατηρεί ό Θανάσης Παπαθανασίου, «νύξεις πού είχαν νά κάνουν, έστω και έμμέσως, μέ τόν ιεραποστολικό προβληματισμό, βρίσκονται σέ διάφορα σημεία του έργου του Κόντογλου», στό Παπαθανασίου, *Ή γενιά*, σελ. 374.

25. Τεύχος 16 (1954), σελ. 239-240.

26. Έκδ. *Ή Δαμασκός*, Άθήναι 1958, σελ. 147.

27. Θεόδωρου Νανκυάμα, «Ή Όρθοδοξία εις τήν Ούγκάνταν», *Έκκλησία*, έτος ΛΔ', τεύχος 6 (Μάρτιος 1957), σελ. 92-94.

Ὁρθοδόξου Νεολαίας «Σύνδεσμος» πού διεξήχθη στή Θεσσαλονίκη, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1958. Νέοι καί νέες ἀπό πολλές χῶρες τοῦ πλανήτη μέ κοινό σημεῖο τήν ὀρθόδοξη πίστη καί τήν ἐν Χριστῷ ἀγάπη συγκεντρώθηκαν μέ ἀπώτερο σκοπό τήν προαγωγή καί τή φανέρωση τῆς ἐνότητας τῶν Ὁρθοδόξων²⁸. Στούς στόχους τοῦ συνεδρίου ἦταν ἡ ἀνάδειξη καί ἡ καλλιέργεια τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης στόν δρόμο καί τόν τρόπο σκέψης πού «χάραξε» τό πατερικό πνεῦμα²⁹. Ἡ συνάντηση αὐτή ἄμεσα ἐξέφραζε τήν ἀγωνία γιά τήν ἔμπρακτη «ὄρατή», καί σέ καμία περίπτωση μόνο συμβολική³⁰, ἐνότητα τῆς πολυεθνικῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Στό σημεῖο αὐτό, ἐκεῖνο τό ὁποῖο ἀπαιτεῖται παρενθετικά νά ἀναφερθεῖ εἶναι ὅτι ἴσως τό μεγαλύτερο πρόβλημα καί σκάνδαλο πού ἀντιμετωπίζουν οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ἀπό τόν 19ο αἰῶνα καί μέχρι τή σύγχρονη ἐποχή εἶναι ἐκεῖνο τῆς ἀπουσίας φανέρωσης τῆς ἔμπρακτης ἐνότητας. Ἄν καί ὑφίσταται ἡ κοινωνία ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ, ἡ ἐπικοινωνία καί ἡ ἀναγνώριση μεταξύ τῶν Προκαθημένων τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡστόσο ἀπέχει πολύ μία ὁργανωμένη ἐκκλησιαστική συνεργασία μέ ἄμεσα ἀποτελέσματα στόν λαό κάθε τοπικῆς «ἐθνικῆς» Ἐκκλησίας. Τό πρόβλημα τοῦ ἐθνικισμοῦ πού ἔχει καταδικασθεῖ ὡς αἵρεση ἀπό τή Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέ τήν Ἐγκύκλιο τοῦ 1872 ταλανίζει καί διχοτομεῖ τήν Ὁρθοδοξία. Ὁ νῦν Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ἀναφέρεται σέ κάθε εὐκαιρία σ' αὐτό τό ζήτημα³¹. Σέ τοῦτα τά πλαίσια πλεῖστες φορές οἱ διαφορές, πού ἄλλοτε δέν ἀποτελοῦσαν ἐμπόδιο ἀλλά ἐφαλτήριο ἀλληλοσυμπλήρωσης, μεγενθύνονται καί ἀποτελοῦν τίς «προμε-

28. Ὅπως ἀναφέρει ἡ Σοφία Μουρούκα στό εἰσαγωγικό ἄρθρο σχετικά μέ τήν ἱδρυση τοῦ περιοδικοῦ *Πορευθέντες* συμμετεῖχε σέ αὐτή νεολαία καί τῶν δύο φύλων ἀπό τίς τοπικές Ἐκκλησίες τῆς Φινλανδίας, Ρωσίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ἀγγλίας, Συρίας, Η.Π.Α., Ἑλλάδας, καθώς καί ἀπό τίς ἱεραποστολικές τῆς Κορέας καί τῆς Οὐγκάντας. Βλ. «Ἐνα ξεκίνημα», *Πορευθέντες*, τεῦχος 1 (1959), σελ. 6.

29. Παπαθανασίου, *Ἡ γενιά*, σελ. 373. Δέν εἶναι τυχαῖο, ἄλλωστε, πού ἐκεῖνη τήν περίοδο ὁ π. G. Florofsky καί λίγα χρόνια μετά ὁ Π. Χρήστου θά ἀναφερθοῦν στίς μελέτες τους γιά τήν «ἐπιστροφή» τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν θεολογικῶν σπουδῶν στό «πατερικό πνεῦμα». Γιά περισσότερα βλ. Χρ. Γιανναρά, *Ὁρθοδοξία καί Δύση στή Νεώτερη Ἑλλάδα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σελ. 443-447.

30. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, «Ἡ λησμονημένη ἐντολή», *Πορευθέντες*, τεῦχος 2 (1959), σελ. 4.

31. Ἐνδεικτικά βλ. Βαρθολομαίου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, *Λόγοι*, τόμ. Γ', ἐκδ. Φανάριον, 2008, σελ. 135.

τωπίδες» για τή διαίρεση καί τόν φανατισμό τῶν μελῶν τῆς Μίας Ἐκκλησίας.

Στά θέματα τῆς Συνέλευσης περιλαμβάνονταν ἡ ἀνίχνευση τῶν προϋποθέσεων καί τῶν δυνατοτήτων γιά τήν ἐπανάρξη τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας στόν κόσμο³². Τό θέμα αὐτό ἐξετάσθηκε σέ διπλό ἐπίπεδο. Ἀφενός, προτάθηκε ἡ ἐνεργοποίηση τῆς μαρτυρίας στά ἔθνη. Ἀφετέρου, προκρίθηκε ἡ παράλληλη παρουσίαση τοῦ Ὁρθόδοξου βιώματος στίς ὑπόλοιπες Χριστιανικές Ἐκκλησίες. Τό σημαντικό στοιχείο σ' αὐτά ὑπῆρξε τό ὄραμα γιά τήν πραγματοποίηση τούς σέ διορθόδοξο καί διεκκλησιαστικό ἐπίπεδο.

Στή συνέχεια, ξεκίνησε ἡ συζήτηση τοῦ θέματος καί λήφθηκαν ὀρισμένες ἀποφάσεις πού ἐφαρμόστηκαν ἄμεσα. Ἀρχικά διακηρύχθηκε ἡ μελλοντική ἵδρυση τῆς «Διεθνoῦς Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολικῆς Ἑταιρείας». Τήν εἰσήγηση αὐτή ἔκανε ὁ τότε πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου John Meyendorff, ὁ ὁποῖος στό κεντρικό του μήνυμα σύνδεσε τήν ἐκκλησιαστική ἐνότητα μέ τή μαρτυρία³³. Γιά τόν σκοπό αὐτό, ἔπειτα ἀπό πρόταση τοῦ τότε λαϊκοῦ θεολόγου καί νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, ἐκλέχτηκε ἡ εἰδική «Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή γιά τήν Ἐξωτερική Ἱεραποστολή», πού διευθύνονταν ἀπό μιά Γενική Γραμματεία (Γ.Γ.). Ἔργο τῆς Γραμματείας ἦταν οἱ προσπάθειες γιά τή συγκρότηση μιᾶς διορθόδοξης ἱεραποστολικῆς ἐταιρείας καί ἡ βασική ὀργάνωση ὅλων τῶν μελῶν πού θά ἤθελαν νά συνεργαστοῦν. Ἐπίσης, «πρῶτος γενικός γραμματέας ὀρίστηκε ὁ νεαρός Ἑλληνας θεολόγος καί Ἀδελφός τῆς «Ζωῆς» Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος»³⁴, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καί ὑπεύθυνος ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ *Πορευθέντες*. Τά ὑπόλοιπα μέλη τῆς Γ.Γ. ἀποτελοῦνταν ἀπό τούς: Σοφία Μουρούκα (θεολόγο-κοινωνική λειτουργό), Ἰωάννη Παλαιοκρασσᾶ (οἰκονομολόγο καί μετέπειτα πολιτικό), Δημήτριο Μουμπάλη (τότε φοιτητή ἱατρικῆς

32. Σ. Μουρούκα, «Ἐνα ξεκίνημα», *Πορευθέντες*, τεῦχος 1 (1959), σελ. 6.

33. J. Meyendorff, "The Orthodox Church Tradition and the Missionary Task of Syndesmos", *The Bond of Unity Syndesmos, Fifty years of Work for Orthodox Youth and Unity* (Hildo Boss ed.), The World Fellowship of Orthodox Youth "Syndesmos", Athens, 2003, pg 33.

34. Τό πρόσωπο τοῦ Ἀναστασίου Γιαννουλάτου καί ἡ στέγαση τῆς Ἐπιτροπῆς γιά τήν Ἐξωτερική Ἱεραποστολή τοῦ «Συνδέσμου» στά Γραφεῖα τῆς «Ζωῆς» ἀποτελοῦν τά μόνα ἄμεσα στοιχεῖα σύνδεσης τῆς Ἀδελφότητος μέ τήν πρῶιμη ἀναβίωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας.

από την Ουγκάντα) και Άλέξανδρο Τσάν (τότε φοιτητή θεολογίας από την Κορέα)³⁵. Τέλος αποφασίστηκε ή έδρα τής Γ.Γ. νά βρίσκεται στην Άθήνα.

Η έπιλογή τών συγκεκριμένων μελών θεολογικά σηματοδοτούσε τήν έναργή σύζευξη τής θεωρίας μέ τήν ιεραποστολική πράξη. Ειδικότερα, ή Γ.Γ. αποτελούνταν από μέλη παραδοσιακά όρθόδοξης χώρας (Έλλάδα) αλλά και εκείνα πού κατάγονταν από τίς νεοσύστατες τότε τοπικές Έκκλησίες (Ουγκάντα, Κορέα). Συγκεκριμένα, φανερώθηκε έμπρακτα τό ένδιαφέρον γιά μία δυναμική μαρτυρία, μέ στόχο τήν άκραιφνή γεφύρωση τών ιστορικών Έκκλησιών μέ τίς ιεραποστολικές. Άλλωστε, τό ιστορικό παράδειγμα τής Όρθοδοξίας προβάλλει τή συνεργασία τής Μητέρας Έκκλησίας μέ τίς νεοϊδρυθείσες (π.χ. Έκκλησία Ίεροσολύμων και Άντιοχείας κατά τήν Α΄ Αποστολική Σύνοδο), καθώς και τήν κράση τής έμπειρίας τών «παλαιών» μέ τόν ένθουσιασμό τών νέων μελών του Σώματος του Χριστού. Τά όφέλη αύτής τής συμπόρευσης είναι πάρα πολλά, όπως π.χ. ή έπιμελημένη κωδικοποίηση του εϋαγγελικού κηρύγματος σέ σχέση μέ τόν πολιτιστικό περίγυρο του κάθε λαού³⁶.

Τό άμέσως έπόμενο διάστημα ή Γ.Γ. φρόντισε γιά τήν έπίτευξη αύτών τών αποφάσεων-στόχων. Δίαυλος έπικοινωνίας μέ τούς χριστιανούς αλλά και βασικό όργανο σπουδής τής ιεραποστολής υπήρξε ή κυκλοφορία του περιοδικού *Πορευθέντες*. Τήν πρώτη συντακτική ομάδα αποτέλεσαν τά μέλη τής Γ.Γ., τά όποια στήριξαν και οικονομικά τήν έκδοση. Τό περιοδικό τυπώνονταν σέ διπλή-δίγλωσση έκδοση, στά έλληνικά και στά άγγλικά (ό τίτλος στά άγγλικά ήταν «Go Ye»). Μέ αύτόν τόν τρόπο -όπως και μέ τή θεματολογία του- εκφράστηκε ό διορθόδοξος χαρακτήρας του και έπιτεύχθηκε ή ιεραποστολική κινητοποίηση τών ανά τόν κόσμο Όρθόδοξων, έλληνόφωνων και μή. Η άρθρογραφία του περιλάμβανε ιστορικά-θεολογικά μελετήματα σχετικά μέ τήν όρθόδοξη και τή διαχριστιανική μαρτυρία, ειδησεογραφικά κείμενα σχετικά μέ τίς

35. Σ. Μουρούκα, «Ένα ξεκίνημα», *Πορευθέντες*, τεϋχος 1 (1959), σελ. 6.

36. Κατά αντίστοιχο τρόπο απαιτείται νά προσαρμόζεται τό κήρυγμα στην καθομιλουμένη γλώσσα και τών παραδοσιακά Όρθόδοξων χωρών. Για περισσότερα σχετικά μέ αύτό τό ζήτημα βλ. Δήμ. Κούκουρα, «Μεταδίδοντας τό Μήνυμα», *Θεολογία*, τόμ. 82, τεϋχος 2 (Άπρ.-Ίουν. 2011), σελ. 205. Πρβλ. τίς μελέτες γόνιμου προβληματισμού στό Δήμ. Κούκουρα, *Έκκλησία και Γλώσσα - Έπικοινωνιακή προσέγγιση*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 15-184.

πρωτοβουλίες ιεραποστολικού διαφωτισμού τῶν παραδοσιακά Ὁρθόδοξων καί χρονογραφήματα πού μετέδιδαν τὰ ἐκκλησιαστικά καί κοινωνικά δρώμενα τῶν νέων ἐνοριῶν τῆς Οὐγκάντας, τῆς Κένυας καί τῆς Κορέας³⁷.

Παρενθετικά, ἀπαιτεῖται νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ πρῶτες ἐνέργειες γιά τήν ιεραποστολή δημιούργησαν ἀρκετές ἀντιδράσεις ἀπό ὀρισμένους κύκλους παραδοσιακά Ὁρθόδοξων πιστῶν. Αὐτοί θεωροῦσαν τήν ιεραποστολή μίμηση τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ, κυρίως τοῦ Προτεσταντικοῦ, καί ξένη ὡς πρὸς τήν ὀρθόδοξη παράδοση. Οἱ συντάκτες τοῦ περιοδικοῦ προσπάθησαν νά τεκμηριώσουν τίς ἱστορικές καταβολές τῆς ὀρθόδοξης ιεραποστολῆς καί νά ἀναδείξουν τίς θεολογικές προϋποθέσεις της, κυρίως ὡς ὑπακοή στή «λησμονημένη ἐντολή» τοῦ Κυρίου «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Μτθ. 28, 19). Κατ' αὐτό τόν τρόπο ἐπέμεναν ὅτι ἡ μαρτυρία θά ὠφελήσει τίς προσπάθειες ἐπανευαγγελισμοῦ τῶν Ὁρθόδοξων μέσα ἀπὸ τήν ὅλη «πνευματικήν ἀναζωογόνησιν»³⁸. Ἐπειτα ἀπὸ 30 χρόνια ἀπὸ τήν ἐκδοσή του (1989), ὁ πρωτεργάτης τοῦ περιοδικοῦ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος (Γιαννουλάτος) ἔγραψε σχετικά μέ αὐτό τό ζήτημα: «Γι' αὐτό τόν λόγο, κατὰ τήν πρώτη δεκαετία ὅχι μόνο τονίσθηκε ἡ ἐξωτερικὴ ιεραποστολή ὡς ὀρθόδοξη θεολογική καί ἐκκλησιολογική ἀναγκαιότητα, ἀλλὰ ἐγινε ἰδιαίτερη προσπάθεια νά μελετηθεῖ ἡ ἱστορία της»³⁹. Τέλος, οἱ ἀντιδρῶντες ποτέ δέν κατονομάσθηκαν στὰ ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ. Τό γεγονός αὐτό χαρακτηρίζει τό πνεῦμα ιεραποστολικῆς καταλλαγῆς πού καλλιεργήθηκε ἀπὸ τοὺς συντάκτες.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὴ τὴ διευκρίνιση πού περιγράφει τήν ἀγωνία τῶν ὑπευθύνων τοῦ περιοδικοῦ νά προβάλλουν τὴ συνυφασμένη μέ τήν ἀποστολή του θεολογικὴ αὐτοσυνειδησία τῆς Ἐκκλησίας, προστίθενται τρία ἀκόμη σημαντικά στοιχεῖα γιά τήν ἐκδοσή του, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν καί τό μετέπειτα ἰδρυθέν «Διορθόδοξο Ἱεραποστολικό Κέντρο». Τό πρῶτο ἀναφέρεται στὴν πρόσκληση πρὸς τὴ

37. Σ. Μουρούκα, «Ἐνα ξεκίνημα», *Πορευθέντες*, τεῦχος 1 (1959), σελ. 7.

38. Ἐνδεικτικά: Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ λησμονημένη ἐντολή», *Πορευθέντες*, τεύχη 1 καί 2 (1959), σελ. 1-6 καί 3-6 ἀντίστοιχα.

39. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου (νῦν Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων), «Ὁρθόδοξη Ἱεραποστολή: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον», σὲ *Γεννηθῆτω τό θέλημά σου. Ἡ ἀποστολή τῆς Ὁρθοδοξίας σήμερα*, ἐπιμ. Γ. Λαϊμόπουλου, Νεάπολη, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 70.

διοίκηση της Ἐκκλησίας νά δώσει τό «σάλπισμα τῆς ἐξορμήσεως» τῶν ἐργατῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Γι' αὐτό ἄλλωστε, ἡ «κίνηση» τοῦ «Πορευθέντες» α priori τέθηκε «ὑπό τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας»⁴⁰, ἀναμένοντας τήν ἐπίσημη ἀνάληψη τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου⁴¹. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ὅτι αὐτή ἡ πρόσκληση δόθηκε ἀπό νέους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἀποφάσισαν νά διακονήσουν τόν εὐαγγελισμό τῶν ἐθνῶν. Ἡ πράξη τους αὐτή κρίνεται ριζοσπαστική γιά τήν ἐποχή της, διότι οἱ περισσότερες χριστιανικές κινήσεις διατηροῦσαν τήν ἰδιωτικότητά τους καί ἀπέφευγαν τή συνεργασία μέ τή θεσμική Ἐκκλησία.

Κατά δεύτερον, ἡ Γενική Γραμματεία συνεργαζόταν μέ ὅλες τίς διεθνεῖς ὀρθόδοξες ὀργανώσεις τοῦ «Συνδέσμου». Ὅπως καταγράφεται στά ἐξώφυλλα ἢ σέ ἄλλα φύλλα τοῦ περιοδικοῦ, ἡ ἱεραποστολική κίνηση ἐξέφραζε μεγάλο μέρος τῆς ὀρθόδοξης νεολαίας σέ ὁλόκληρο τόν πλανήτη. Κατά συνέπεια μέ τὰ ἄρθρα τῶν μελῶν τῶν κατὰ τόπους ἀνά τόν κόσμο Ἐκκλησιῶν φανερόνταν ὁ οἰκουμενικός (γεωγραφικά) καί πολυεθνικός χαρακτήρας τῆς Ὁρθοδοξίας. Μέ αὐτά τὰ δεδομένα, οἱ στόχοι τῆς κίνησης καί τοῦ περιοδικοῦ δέν ἔμειναν στά «κλειστά» σύνορα μιᾶς ἐθνικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά συμπεριέλαβαν τήν ἐνωμένη φωνή τῶν νέων τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐξάλλου, γιά τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς μιά τέτοια κίνηση -ἔστω καί ἄτυπα διορθόδοξη- καί ἡ ἔκδοση ἐνός δίγλωσσου περιοδικοῦ ἦταν ἐνέργειες καινοτόμες.

Κατά τρίτον, ὁ σκοπός τῆς σύστασης τῆς «Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς διά τήν Ὁρθόδοξον Ἱεραποστολήν» ἀποτέλεσε τόν ὀργανωτικό πυρήνα γιά τή δημιουργία μιᾶς Πανορθόδοξης Ἱεραποστολικῆς Κίνησης. Ὡστόσο, μέ σαφήνεια τονίζεται ὅτι τό περιοδικό δέν ἀνήκει μόνο στήν Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή πού προῆλθε ἀπό τόν «Σύνδεσμο», οὔτε σέ κάποια ἄλλη ὀργάνωση ἢ ἀδελφότητα, ἀλλά ἀνήκει σέ ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους ἐπὶ τῆς γῆς. Μέ αὐτόν τόν τρόπο σηματοδοτήθηκε τό κάλεσμα πρὸς ὅλους τοὺς ἐνδιαφερόμενους νά κινητοποιηθοῦν γιά τήν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας στά ἔθνη.

40. Σ. Μουρούκα, «Ἕνα ξεκίνημα», *Πορευθέντες*, τεῦχος 1 (1959), σελ. 7.

41. Λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ στόχος αὐτός ἐπιτεύχθηκε μέ τήν ἀνάληψη τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου ἀπὸ τήν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας, ἡ ὁποία ἵδρυσε τό «Γραφεῖο Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς» τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Τό περιοδικό σταμάτησε την κυκλοφορία του τόν χειμώνα τοῦ 1969. Στό τελευταῖο τεῦχος του, μέ ἀριθμό 44, δέν ἀναφέρεται πουθενά ἡ διακοπή τῆς ἐκδόσῃς του. Ὡστόσο, μία διευκρίνιση γι' αὐτό τόν αἰφνίδιο τερματισμό δίδεται ἀπό τόν πρωτεργάτη του νῦν Ἀρχιεπίσκοπο Τιράνων Ἀναστάσιο Γιαννουλάτο, τριάντα χρόνια μετά τήν ἐκδοση τοῦ πρώτου φύλλου: «Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1969, ἀφοῦ πλέον εἶχε περάσει στίς ἐπίσημες ἐκκλησιαστικές δομές ὁ συντονισμός τοῦ ἔργου τῆς Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς, τό περιοδικό *Πορευθέντες*, πού εἶχε στό μεταξύ κυκλοφορήσει ἀνελλιπῶς ἐπὶ 11 χρόνια στήν ἐλληνική καί τήν ἀγγλική γλώσσα (44 τεύχη), διέκοψε τήν ἐκδόσή του. Ἀργότερα, ἡ ἐπιστημονική του ομάδα ἀνέλαβε τή σύνταξη τοῦ παρόντος περιοδικοῦ *Πάντα τά Ἑθνη*, τοῦ ἐπίσημου ἱεραποστολικοῦ ἐντύπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος»⁴². Ἡ κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ διακόπηκε γιά νά ξεκινήσει ἕνα νέο ἔντυπο ἐνημέρωσης ὑπό τήν καθοδήγηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας⁴³.

Εἶναι φανερό, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀπόφαση γιά τή διακοπή τοῦ περιοδικοῦ ἀπό τό «Διορθόδοξο Ἱεραποστολικό Κέντρο *Πορευθέντες*» ἀπέδειξε γιά ἀκόμη μία φορά τή συνέπειά του στούς πρωταρχικούς του στόχους. Ὁ σκοπός του, ἄλλωστε, ὑπῆρξε ἡ ἱεραποστολική ἀφύπνιση τῶν Ὁρθοδόξων καί ὄχι ἡ δημιουργία μίας ἰδιωτικῆς κίνησης πού θά συνυπῆρχε παράλληλα μέ τό ἔργο τῆς θεσμικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως, ὁ τερματισμός τῆς κυκλοφορίας τοῦ περιοδικοῦ ἀπέβλεπε πραγματικά στήν ἔκφραση τῆς ἐνότητας, μέ στόχο τήν προαγωγή τῆς ἱεραποστολῆς χωρίς διαιρέσεις στό ἐκκλησιαστικό σῶμα.

Μέ λίγα λόγια, ἡ ἐκδοση καί ἡ ὕλη τοῦ περιοδικοῦ προέκυψε ἀπό τή θεολογική-ἱστορική ἀναζήτηση καί τήν προσπάθεια οἱ συντάκτες του νά εἶναι συνεπεῖς ἀπέναντι στήν ὀρθόδοξη παράδοση. Ἡ θεωρητική διαπραγμάτευση μαζί μέ τόν πόθο γιά ἱεραποστολική διακονία καί ταυτόχρονη διαφώτιση τῶν Ὁρθοδόξων δημιουργήσαν τίς πρῶτες προσπάθειες πού ὁδήγησαν στήν ἀναβίωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας.

42. «Τριάντα χρόνια ἀπό τήν ἐκδοση τοῦ πρώτου ἱεραποστολικοῦ περιοδικοῦ», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεῦχος 29 (1989), σελ. 2.

43. Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά*, σελ. 57-58.

1.3 Ἡ ἵδρυση τοῦ «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου ἹΠορευθέντες»

Ἰδιαίτερη ὠθηση δόθηκε στήν ἱεραποστολική κίνηση μέ τήν ἵδρυση τοῦ «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου ἹΠορευθέντες», τό ὁποῖο ἀνέλαβε καί τήν ἔκδοση τοῦ ὁμώνυμου περιοδικοῦ. Τό Διορθόδοξο Κέντρο ἀποτελέσε μαζί μέ τό περιοδικό, σύμφωνα μέ τόν χαρακτηρισμό τοῦ πρωτεργάτη τῆς κινήσεως καί νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου (Γιαννουλάτου), «τό καντήλι πού ἄναψε τή φλόγα τῆς ἱεραποστολῆς μέσα στούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος»⁴⁴. Αὐτό κατορθώθηκε μέσα ἀπό τή διπλή ἐργασία τοῦ Κέντρου· ὀργάνωσε τίς δομές γιά τήν ἔμπρακτη ὑποστήριξη καί ἵδρυση νέων ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων στόν κόσμο καί ἐργάστηκε γιά τήν ἱεραποστολική ἀφύπνιση τῶν Ὁρθοδόξων χάρις στίς πρωτοβουλίες τοῦ ὑπεύθυνου του καί τή συνεργασία τῶν μελῶν.

Εἰδικότερα, ὁ χαρακτήρας του ἦταν διορθόδοξος, σύμφωνα ἄλλωστε καί μέ τόν τίτλο του, ἐνῶ στούς ἱδρυτικούς του στόχους μέ σαφήνεια δηλώθηκε ὅτι δέν ἀποτελεῖ μιά ξέχωρο καί ἀποκομμένη ἀπό τό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἐταιρεία⁴⁵ ἢ σωματεῖο ἢ ὄμιλο⁴⁶. Ἐπίσης, ὁ σκοπός του δέν ἀπέβλεπε στήν ἐκτέλεση τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου, «ὡς μία αὐτόνομη ἀρχή», ἀλλά πολύ περισσότερο ἔθεσε «τούς καρπούς τοῦ ἔργου του (ἐκδόσεις, ἔρευνας, πρόσωπα) εἰς τήν διάθεσιν τῶν ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν (σημ. δική μας: δηλαδή στή διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας), διά τήν περαιτέρω ἱεραποστολικήν δραῖσιν»⁴⁷.

44. Ὁ.π., σελ. 49.

45. Οἱ Ἱεραποστολικές Ἐταιρεῖες εἶναι ἰδιωτικές ὁμάδες χριστιανῶν πού δημιουργήθηκαν ἀπό μέλη τῶν Ἀνατολικῶν καί Δυτικῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, μέ σκοπό τή διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου στούς ἐτερόθρησκους. Εἰδικότερα, στόν ὀρθόδοξο χώρο δημιουργήθηκαν στή Ρωσική Ἐκκλησία στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα καί διέφεραν στούς σκοπούς τους ἀπό τίς ἀντίστοιχες Ἐταιρεῖες τῆς Δύσης.

46. «Συνοπτική Ἔκθεσις πεπραγμένων κατὰ τήν πενταετίαν 1961-1966», *Πορευθέντες*, τεῦχος 32 (1966), σελ. 51.

47. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «ἹΠορευθέντες' Διορθόδοξον Ἱεραποστολικόν Κέντρον», *Πορευθέντες*, τεῦχος 11 (1961), σελ. 37. Στό σημεῖο αὐτό νά παρατηρήσουμε ὅτι τό «Πορευθέντες», πιστό στούς πρωταρχικούς του στόχους, ἐξακολουθεῖ νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας. Χαρακτη-

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι με την ίδρυση του Κέντρου επιτεύχθηκε ο πρωταρχικός στόχος των συντακτών, δηλαδή τό «*Πορευθέντες*» από έντυπο υλικό πληροφόρησης νά μεταλλαχθεῖ σέ κίνηση προσώπων πού θά στελέχωναν τό ἔργο τῆς ὀρθόδοξης μαρτυρίας στήν οἰκουμένη. Ἄν καί «ιδιωτικοῦ δικαίου» αὐτή ἡ κίνηση, ὥστόσο ἐργάσθηκε γιά τήν ἔμπρακτη κοινή ὀρθόδοξη μαρτυρία στόν κόσμο. Ἐπομένως, μέ αὐτόν τόν τρόπο ἐπιτεύχθηκαν οἱ στόχοι πού εἶχαν τεθεῖ ἀπό τό πρῶτο τεῦχος, ὥστε νά δημιουργηθεῖ μιά ζωντανή ομάδα πού θά ἀσχοληθεῖ ὀλοκληρωτικά μέ τό ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ἐθνῶν⁴⁸.

Ὁ πρωταρχικός πυρήνας τῆς ομάδας τοῦ Κέντρου προῆλθε ἀπό μέλη τῆς Ἀδελφότητας «Ζωή», ἐνῶ χρησιμοποιήθηκαν οἱ μέθοδοι, οἱ δομές καί τό σύστημα ἐργασίας τῆς, ὅχι ὅμως μέ συγκεντρωτικό τρόπο καί ἠθικιστικό πνεῦμα. Ἐξάλλου, ἀπό τήν ἀρχή ἀνακοινώθηκε ἡ πρόθεση συνεργασίας μέ τή διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό τόν λόγο, ὀρθά παρατηρεῖ ὁ Christoph Maczewski ὅτι στήν ὑπόσταση καί τή δράση τοῦ «*Πορευθέντες*» «*ἐνώθηκε ἡ Κίνηση τῆς "Ζωῆς" καί ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία*»⁴⁹. Μέ ἄλλα λόγια, οἱ ὀργανωτικές δομές μίας χριστιανικῆς ὀργάνωσης «*παραδόθηκαν*» στήν ἐπίσημη διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε τό ἔργο νά μὴν εἶναι ἀποκομμένο ἐκκλησιολογικά, μέ σκοπό τήν ἐνότητα τῶν πάντων πού ἐκφράζει τήν πεμπτοσύνη τῆς Ὀρθόδοξης μαρτυρίας.

Σ' αὐτή τή διαφοροποίηση καθόλου ἄσχετη δέν εἶναι ἡ συμβολή τοῦ «*Συνδέσμου*». Ἄλλωστε, ἡ συζήτηση γιά τήν ίδρυση τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου διεξήχθη στήν Ε' Γ.Σ. τοῦ «*Συνδέσμου*», τό 1961 στό Souk-el-Gharb τοῦ Λιβάνου (ὅπως καί τοῦ περιοδικοῦ *Πορευθέντες* στήν Δ' Γ.Σ.). Στό σημεῖο αὐτό ἀπαιτεῖται νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ οἰκουμενικές θεολογικές θέσεις τοῦ Κέντρου, ὅπως ἐκ-

ριστικό παράδειγμα εἶναι ὅτι, ὅταν ἐκδόθηκε τό ἐπίσημο περιοδικό τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιά τήν ἱεραποστολή, τό Ἱεραποστολικό Κέντρο «*Πορευθέντες*» ἀποτελέσε τή βασική συντακτική ομάδα του. Πρβλ. τοῦ ἴδιου, «*Πάντα τά Ἔθνη*», *Πάντα τά Ἔθνη*, τεῦχος 2, σελ. 2, ὅπου στά ἐκδοτικά στοιχεῖα ἀναφέρεται τό Κέντρο «*Πορευθέντες*» ὡς ἡ συντακτική ομάδα.

48. Σ. Μουρούκα, «*Ἐνα ξεκίνημα*», *Πορευθέντες*, τεῦχος 1 (1959), σελ. 7.

49. Christoph Maczewski, *Ἡ κίνηση τῆς «Ζωῆς» στήν Ελλάδα. Συμβολή στό πρόβλημα τῆς παραδόσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. π. Γ. Μεταλληνού, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2002, σελ. 140-141. Πρβλ. παρόμοιες θέσεις στό Παπαθανασίου, *Ἡ γενιά*, σελ. 380.

φράστηκαν στο περιοδικό, διέφυγαν από τόν κλειστό έπαρχιωτισμό τής έσωτερικής ιεραποστολής καί κυρίως από τόν ήθικισμό, χάρη στη στενή σχέση του «Πορευθέντες» μέ τόν «Σύνδεσμο»⁵⁰.

Έξάλλου, τό συνολικό έργο του Διορθόδοξου Ίεραποστολικού Κέντρου δύναται νά χαρακτηριστεί ως μιά πραγματική έκστρατεία κινητοποίησης του κόσμου⁵¹. Τό κάλεσμά του απευθύνθηκε πρός όλους τούς ενδιαφερόμενους, ανεξάρτητα από τήν ιδιότητά τους. Ή μόνη ύποχρέωση τών μελών του, πού σύμφωνα μέ τό Καταστατικό ονομάζονται «συνεργάτες καί συμπαραστάτες», υπήρξε νά «λαμβάνουν τό Ίορευθέντες' καί νά φροντίζουν διά τήν διάδοσίν του καί γενικώτερον τών ιδεών του είς όσον τό δυνατόν εύρυτέρους κύκλους»⁵². Συνάμα, τά μέλη πού κατοικούσανε στην έπαρχία είχαν ως στόχο «νά μεταφέρουν είς τήν πόλιν των διά του τύπου, ραδιοφώνου, βραδυνών τά έκάστοτε συνθήματά του»⁵³.

Ειδικότερα, ή κατάρτιση τών μελών του πραγματοποιήθηκε μέσα από τή δημιουργία ιεραποστολικής βιβλιοθήκης, τήν αποστολή μελών του στο έξωτερικό γιά ειδικές σπουδές σχετικά μέ τήν ιεραποστολή (έθνολογίας, θρησκευολογίας, γλωσσολογίας), τήν ίδρυση τμημάτων έκμάθησης τής ούγκανέζικης γλώσσας, κύκλων μετάφρασης καί μελέτης Αγίας Γραφής μέ επίκεντρο τήν ιεραποστολή, καθώς καί τίς συναντήσεις μέ Άφρικανούς σπουδαστές. Από τήν άλλη, ή κινητοποίηση του κόσμου πραγματώθηκε μέσα από τήν έκδοση ένημερωτικών φυλλαδίων, τή διοργάνωση όμιλίων πρός νέους, φοιτητές, εργαζόμενους (πολλές φορές μετά από τή θεία Λειτουργία), τήν προετοιμασία εκθέσεων, συγκεκριμένων εβδομάδων αφιερωμένων στην έξωτερική ιεραποστολή καί τή δημοσίευση τής επικαιρότητάς του στον ήμερήσιο τύπο.

Οί προσπάθειές του στράφηκαν σέ κάθε φορέα, στίς ένορίες, τίς αδελφότητες καί τίς Πανεπιστημιακές Σχολές, ένώ συμπληρώθηκαν από ποικίλες συναντήσεις μέ έκκλησιαστικούς φορείς καί καθηγητές τών Θεολογικών Σχολών τής Άθήνας καί τής Θεσσαλονίκης. Ή πρώτη έπίσημη έκκλησιαστική άναγνώριση τής ύπόστασής του ση-

50. Παπαθανασίου, *Ή γενιά*, σελ. 381.

51. Maczewski, *Ή κίνηση*, σελ. 139.

52. Διακόνου Άν. Γιαννουλάτου, «Διορθόδοξον Ίεραποστολικόν Κέντρον», *Πορευθέντες*, τεύχος 11 (1961), σελ. 36.

53. Ό.π.

μειώθηκε από τόν Οικουμενικό Πατριάρχη Ἀθηναγόρα τό 1962. Στήν ἐπιστολή του, μεταξύ ἄλλων, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης διαβεβαίωνε ὅτι τά αἰτήματα τῶν μελῶν τοῦ «Πορευθέντες» θά παραπεμπονταν στήν «Ἐπιτροπή Πανορθοδόξων Ζητημάτων» γιά περαιτέρω μελέτη, ἐνῶ στό τέλος εὐχόταν τή συνέχεια τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου⁵⁴.

Στό σχόλιο πού ἀκολούθησε τήν ἐπιστολή, οἱ συντάκτες τοῦ περιοδικοῦ ἐν πνεύματι ὑπακοῆς μέ σαφήνεια τονίζουν ὅτι τό Ἱεραποστολικό Κέντρο «θά κατορθώσῃ νά διακονήσῃ εἰς τάς ἱστορικές προσπάθειάς τάς ὁποίας καταβάλλει τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διά τήν ἀναζωπύρωσιν τῆς οἰκουμένης συνειδήσεως καί τήν συσπείρωσιν τοῦ Ὁρθοδόξου κόσμου»⁵⁵. Ἔτσι, ἀφενός μέν ἀναγνωρίζεται ὁ σπουδαῖος ρόλος τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στή διορθόδοξη καί διαχριστιανική μαρτυρία, ἀφετέρου δέ τό «Πορευθέντες» ἀποστέλλει λαγαρά τό μήνυμα τῆς αὐτόβουλης συμπόρευσης μέ τίς θέσεις καί τό ἔργο τῆς Πρωτόθρονης Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Κατά τήν ἀποψή μας, ἡ κορύφωση τῆς ὅλης δραστηριότητος ἐπιτεύχθηκε μέ τήν ἀποστολή τοῦ χειροτονημένου τότε κληρικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας καί νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου Γιαννουλάτου στήν Ἀνατολική Ἀφρική τό 1964⁵⁶. Τό γεγονός αὐτό πραγματοποίησε ἕναν ἀπό τούς σκοπούς τοῦ Διορθόδοξου Κέντρου, δηλαδή τήν κατάλληλη προετοιμασία τῶν ἱεραποστόλων γιά τή μετάβασή τους σέ ἄλλες ἡπείρους. Συνάμα, ἔδωσε τό ἔναυσμα γιά περαιτέρω ὑποστήριξη τῆς ἱεραποστολῆς, εἰδικά μέσα ἀπό τά ἐκτενῆ χρονικά καί τά φωτορεπορτάζ πού δημοσιεύτηκαν. Τέλος, λειτούργησε ὡς ἔμπρακτο παράδειγμα ὠθησης καί ἄλλων κληρικῶν καί λαϊκῶν νά διακονήσουν στά πέρατα τῆς γῆς τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, ὅπως τῶν ἀρχιμανδριτῶν Ἀμφιλόχιου Τσούκου

54. «Πατριαρχική ἐπιστολή», *Πορευθέντες*, τεῦχος 13 (1962), σελ. 3. Ἡ ἐπιστολή ὑπῆρξε ὡς ἀνταπάντηση σέ γράμμα τοῦ Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, μέ τό ὁποῖο πληροφοροῦσε τήν Πρωτόθρονη Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία γιά τό τετραετές ἔργο τοῦ «Πορευθέντες» (1958-1961).

55. Ὁ.π.

56. Ἀναστασίου, Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων, *Ἔως ἐσχάτου τῆς γῆς. Ἱστορικά ἱεραποστολικά μελετήματα*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2009, σελ. 386. Μάλιστα, ἡ μετάβασή του ἔλαβε χώρα τήν ἐπόμενη μέρα τῆς χειροτονίας του σέ πρεσβύτερο, ὅπου ἔλαβε καί τό ὀφφίκιο τοῦ ἀρχιμανδριτίου.

(νῦν Μητροπολίτης Νέας Ζηλανδίας) στό Ντάρ-ες-Σαλάμ καί Ἀθανάσιου Ἀνθίδη στή Δυτική Κένυα, καθώς καί τῆς γεωπόνου Καλλιόπης Καρανικόλα, τῆς δασκάλας Γεωργίας Ἀνδρούτσου καί τῆς Μαρίας Κατσιγαράκη στήν Κεντρική Κένυα τό 1969⁵⁷.

Ὅλη αὐτή ἡ θεωρητική καί πρακτική ἐργασία τοῦ Διορθόδοξου Κέντρου ἐκφράζει περίσσια τό ἀνιδιοτελές πάθος τῶν μελῶν του πρὸς τόν πλησίον, τό ὅποιο φανερώνεται στήν κατάθεση τῆς ἐν Χριστῷ μαρτυρίας. Ἐξάλλου, ἡ παραγωγή καί δημοσίευση ἐπιστημονικῶν μελετημάτων κατηύθυνε τὴν ἀποστολή τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς ἓναν ὀρθό ἐκκλησιολογικό προσανατολισμό. Ἡ προσπάθειά τους ἦταν ξένη σέ ρομαντικούς νεανικούς ἐνθουσιασμούς, ἰδιοτελεῖς πρακτικές καί θεωρητικούς ἀκροβατισμούς. Ἐπιπρόσθετα, ἡ πολυποίκιλη διακονία τῶν συντακτῶν καί τῶν συνεργατῶν συνέβαλε στήν ἀπαρχή τῆς μεταφορᾶς τοῦ ὀρθοδόξου μηνύματος στὸν κόσμο. Τό πῶς σημαντικό, ὅμως, εἶναι ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτὴ δέν περιορίσθηκε μόνο στίς προσπάθειες τοῦ περιοδικοῦ καί τοῦ Διορθόδοξου Κέντρου. Δημιούργησε μία ἔκρηξη πού μέ ραγδαῖο τρόπο ἐπανεφέρε τό ἐνδιαφέρον γιὰ τόν εὐαγγελισμό τῶν ἐθνῶν στὸν θεολογικὸ ὡρο καί ταυτόχρονα στήν κοινωνία⁵⁸. Τελικά, ἡ ἱεραποστολικὴ διακονία τοῦ «Πορευθέντες» στήν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐξέφρασε τὴν ἀρμονικὴ σύζευξη τῆς θεωρίας καί τῆς πράξης ἢ ἀλλιῶς τῆς ἐπιστημονικῆς καί τῆς χαρισματικῆς θεολογίας⁵⁹. Μὲ ἄλλα λόγια, τό περιοδικὸ *Πορευθέντες* ἀποτέλεσε τὴ φωνή, ἐνῶ τό «Διορθόδοξο Ἱεραποστολικὸ Κέντρο» τὴ δράση γιὰ τὴν ἱεραποστολικὴ ἀναβίωση.

1.4 Οἱ πρωτεργάτες τοῦ περιοδικοῦ

Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος. Ἰδρυτής, διευθυντής, ὁργανωτής, συντάκτης πολλῶν εἰδησεογραφικῶν κειμένων καί ἐπιστημονικῶν μελετημάτων, καθώς καί συντονιστής τόσο τοῦ περιοδικοῦ ὅσο καί τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου ὑπῆρξε ὁ τότε λαϊκὸς θεολόγος καί

57. Ἐνδεικτικά: «Εἰδήσεις ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἀφρικήν», *Πορευθέντες*, τεῦχος 43 (1969), σελ. 68.

58. Σχετικά μέ αὐτό τό θέμα βλ. Τσιρέβελου, *Τὰ ἱεραποστολικά*, σελ. 54-57.

59. Γιὰ τὴ διάκριση ἐπιστημονικῆς καί χαρισματικῆς θεολογίας βλ. Ν. Μαρτσούκα, *Δογματικὴ καί Συμβολικὴ Θεολογία Α΄ - Εἰσαγωγή στὴ θεολογικὴ γνωσιολογία*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 134-137.

νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου καί πάσης Ἀλβανίας Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος. Γιά τόν βίο καί τό ἐπιστημονικό ἔργο του ἔχουν γραφεῖ ἀρκετές βιογραφίες, μεταπτυχιακές ἐργασίες καί ἄρθρα⁶⁰. Στήν παρούσα ὑπο-ἐνότητα ἀναφερόμαστε στό ἔργο του σέ ἄμεση ἢ ἔμμεση σχέση μέ τά ἱεραποστολικά περιοδικά.

Ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος ὑπῆρξε ἐκλεγμένος Γενικός Γραμματέας τῆς Ἐπιτροπῆς γιά τήν Ἐξωτερική Ἱεραποστολή τοῦ «Συνδέσμου», ὑπεύθυνος ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ, ὑπεύθυνος τῆς διέθυνσης τοῦ «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου *Πορευθέντες*» καί ἀντιπρόεδρος γιά πολλά ἔτη τοῦ «Συνδέσμου» (1964-1972). Ἐπιμελήθηκε καί ὑπόγραψε μεγάλο μέρος τῆς ὕλης, ἐνῶ γιά τήν ἀρτιότερη ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ καί τή βέλτιστη ὀργάνωση τῶν εἰδησεογραφικῶν θεμάτων παρακολούθησε μαθήματα δημοσιογραφίας τό 1958⁶¹. Ἐξάλλου, ὑπῆρξε ὁ συντάκτης τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου καί εἶχε ἀναλάβει τήν πληροφοροφόρηση τῶν ἀναγνωστῶν σχετικά μέ τήν τρέχουσα ἐπικαιρότητα στίς νεοϊδρυθεῖσες ἀνά τόν κόσμο ἐκκλησίες καί τήν ὑποστήριξή τους ἀπό τοὺς παραδοσιακὰ Ὀρθόδοξους. Ἐπιπρόσθετα, φρόντιζε νά ἐνημερώνει μέ ἄρθρα σχετικά μέ τά διεθνή θεολογικά-ἱεραποστολικά συνέδρια πού διεξάγονταν ἢ καί λάμβανε μέρος ὁ ἴδιος. Σ' αὐτά μετέδιδε τή θεματολογία, τό κλίμα, τά συμπεράσματα καί ἀσκοῦσε γόνιμη καί ἀντικειμενική κριτική μέ βάση τίς προϋποθέσεις τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας⁶².

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν τά μελετήματά του, τά ὁποῖα διέπονται ἀπό θεολογική ἐμβρίθεια καί ταυτόχρονη ἀγωνία γιά ἱεραποστολική ἀφύπνιση. Σχεδόν σέ ὅλα αὐτά συνέδεσε τή φύση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος μέ τή λυτρωτική ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτά τά ἄρθρα, ἂν καί δημοσιεύτηκαν πρὶν ἀπὸ 50 καί πλέον ἔτη, διατηροῦν τή ζωντάνια τῆς διαχρονικότητας καί τήν ἐπιστημονική τεκμηρίωση. Σέ μεγάλο βαθμό ἀποτέλεσαν τή θεολογική θεμελίωση τῆς μαρ-

60. Ἀναλυτικό κατάλογο μέ τίς βιογραφικές ἐργασίες καί τίς μελέτες γιά τό ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου βλ. Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά*, σελ. 59.

61. Στυλιανοῦ Παπαλεξανδρόπουλου, «Στὴν Ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας», στὸν *Χαριστήριο Τόμο πρὸς Τιμὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας «Πορευθέντες...»*, ἐπιμ. Ἡλ. Βουλγαράκη, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1997, σελ. ια'.

62. Γιά περισσότερα βλ. Διακ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ συνέλευσις τῆς Ἐπιτροπῆς Παγκοσμίου Ἱεραποστολῆς καί Εὐαγγελισμοῦ τοῦ Π.Σ.Ε.», *Πορευθέντες*, τεύχη 21-22, ἔτος ΣΤ', 1964 (I-II), σελ. 1-5.

τουρίας καί ἐνέπνευσαν τήν ιεραποστολική ἐπανενεργοποίηση στόν ὀρθόδοξο κόσμο⁶³.

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο τῆς προσφορᾶς του ὑπῆρξε ἡ ἀρμονική συλλειτουργία τῆς θεολογικῆς μαρτυρίας καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔμπρακτης ιεραποστολικῆς ἐργασίας. Ὁ συνδυασμός αὐτός παρατηρεῖται ἔντονα στά κείμενα ὀργάνωσης τῶν πρωτοβουλιῶν γιά τήν ἀφύπνιση τῆς μαρτυρίας. Ὡστόσο, τό πιό χαρακτηριστικό παράδειγμα λειτουργικῆς ἐναρμόνισης θεωρίας καί πράξης ἀπαντᾷ στήν προσωπική του διακονία στά ιεραποστολικά κλιμάκια τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, ἡ ὁποία ξεκίνησε τό 1964, καί μάλιστα τήν ἴδια μέρα τῆς χειροτονίας του σέ πρεσβύτερο⁶⁴. Ἀπό ἐκεῖ μεριμνοῦσε γιά τήν πληροφόρηση τῶν ὀρθοδόξων ἀναγνωστῶν γιά τίς πρῶτες ἐμπειρίες ἀπό τόν ιεραποστολικό στίβο μέ θεολογικό λόγο πάντα μεστό.

Γιά τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀναστάσιο ἰσχύουν περισσότερο τά λόγια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου: «Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστάσιος εἶναι δῶρο τοῦ οὐρανοῦ. Δῶρο γιά τήν ἀνθρωπότητα. Εἶναι ἄνδρας σπάνιος, δυσεύρετος, πολυτάλαντος, πολύγλωσσος, πολυαγαπητός. Διεθνoῦς κύρους καί ἀναγνωρίσεως»⁶⁵. Ἡ ἀλήθεια αὐτή φανερώνεται περίσσια τόσο μέ τό ἔργο του στά ιεραποστολικά περιοδικά, ὅσο καί μέ τήν πενήνταπεντάχρονη διορθόδοξη ἐκκλησιαστική του διακονία καί τή συμβολή του στίς οἰκουμενικές-ιεραποστολικές ἐπαφές.

Ἡλίας Βουλγαράκης. Ἐνας ἀπό τούς στυλοβάτες τῆς ιεραποστολικῆς θεολογίας στόν ἑλληνόφωνο χῶρο ὑπῆρξε ὁ μακαριστός καθηγητής Ἡλίας Βουλγαράκης. Ἀπό τό 1964 δίδαξε ὡς βοηθός στήν Ἱστορία τῶν Θρησκευμάτων, ἐνῶ τό 1977 ἐκλέχτηκε πρῶτος καθηγητής τῆς νεοσύστατης ἑδρας τῆς Ἱεραποστολικῆς στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Συνέγραψε 13 βιβλία

63. Ν. Τσιρέβελου, *Θεολογική θεμελίωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας. Σπουδή στό ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου*, ἐκδ. Ostrakon Publishing, σελ. 19.

64. Ἀναστασίου, *Ἔως ἐσχάτου*, σελ. 386.

65. Μ. Ἀντωνιάδου, «Ἀναστάσιος: ὁ κοσμοπολίτης ποιμενάρχης», *Βῆμα*, 4 Νοεμβρίου 2001, ἀνακτήθηκε 5-1-2018 ἀπό: <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=138058&wordsinarticle=Ἀρχιεπίσκοπος%3bἈναστάσιος>. Ὁ χαρακτηρισμός αὐτός ἀποδόθηκε ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαῖο κατά τήν ἐπίσημη ἐπίσκεψή του στήν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας τό 1999.

καί δημοσίευσε 300 καί πλέον ἑλληνόγλωσσα ἢ ξενόγλωσσα θεολογικά ἄρθρα, τά περισσότερα μέ ἱεραποστολικό περιεχόμενο⁶⁶.

Ἡ συνεργασία του μέ τό περιοδικό *Πορευθέντες* ξεκίνησε τό 1961 (τεῦχος 10). Ἀπό τότε καί μέχρι τή διακοπή τῆς κυκλοφορίας του συμμετεῖχε σέ κάθε τεῦχος δημοσιεύοντας διάφορα μελετήματα, χρονικά ἀπό τά διαχριστιανικά συνέδρια καί κείμενα οἰκουμενικοῦ προβληματισμοῦ. Συνάμα, ἐνδιαφέρθηκε γιά τή σχέση τῆς λογοτεχνίας μέ τήν ἱεραποστολή δημοσιεύοντας τήν περίληψη καί σχολιάζοντας θεολογικά τό πρῶτο ἱεραποστολικό μυθιστόρημα μέ τίτλο *Ὁ Ὁρθόδοξος καί Ἑλλήν Ἱεραπόστολος Φιλόθεος* τοῦ λόγιου θεολόγου Νικόλαου Χ. Ἀμβράζη⁶⁷. Κατά τή μαρτυρία ἀπό τίς ἀναμνήσεις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων Ἀναστασίου σχετικά μέ τόν Ἡλία Βουλγαράκη, ἀποκαλύπτεται ὅτι «μέ τίς εἰδικές γνώσεις καί τά ὀργανωτικά του προσόντα συνέβαλε στήν ἀνάπτυξη τοῦ Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου *Πορευθέντες*» [...] τό ὁποῖο προετοίμασε τήν ὁδὸ γιά τή νεότερη ἱεραποστολική ἐξόρμηση τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐκτός τῶν συνόρων της»⁶⁸.

Ὁ Βουλγαράκης διακρίθηκε γιά τήν προσεκτική καί πλήρη τεκμηρίωση τοῦ θεολογικοῦ μηνύματός του στή βιβλική καί πατερική παράδοση, καθὼς καί τήν ἐπιμελῆ παρουσίαση τῆς ἱεραποστολικῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας σέ κάθε ἔκφανσή της. Εἰδικότερα, ἀσχολήθηκε μέ τήν ἀγιογραφική, ἱστορική, οἰκουμενική καί ἐσχατολογική θεμελίωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας, καθὼς καί μέ τήν ἀνάδειξη τοῦ πρωταγωνιστικοῦ ρόλου τῶν λαϊκῶν καί εἰδικά τῆς γυναίκας στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καί κατὰ συνέπεια στήν ἱεραποστολή. Κοινὸ στοιχεῖο τοῦ θεολογικοῦ του στοχασμοῦ ὑπῆρξε ἡ ὑπογράμμιση τοῦ θεματικοῦ πυρήνα τῆς ἰωάννειας γραμματείας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη.

Σέ γενικές γραμμές, τά κείμενα του χαρακτηρίζονται ἀπὸ τήν ἔντονη διάθεση γιά διάλογο μέ τή σύγχρονη κοινωνία καί τή μέρι-

66. Ἡ συνολικὴ ἀρθρογραφία τοῦ Ἡλία Βουλγαράκη ὑπάρχει στό Βουλγαράκη-Πισίνα Εὐῆ (ἐπιμ.), *Ἀγάπη καί Μαρτυρία. Ἀναζητήσεις Λόγου καί Ἡθους* στό *Ἔργο τοῦ Ἡλία Βουλγαράκη*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2001, σελ. 343-365.

67. Τό ἄρθρο δημοσιεύτηκε μέ τόν ἴδιο τίτλο τοῦ μυθιστορήματος στό περιοδικό *Πορευθέντες*, τεῦχος 37, σελ. 2-5, τεύχη 38-39, σελ. 41-47 καί τεῦχος 40, σελ. 55-56 καί 60-63.

68. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων, «Ἀντὶ προλόγου» στό *Ἀγάπη καί Μαρτυρία. Ἀναζητήσεις Λόγου καί Ἡθους* στό *Ἔργο τοῦ Ἡλία Βουλγαράκη*, Εὐῆς Βουλγαράκη-Πισίνα (ἐπιμ.), ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2001, σελ. 11-12.

μνα για τή μεταφορά τῶν διαχρονικῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως σέ γλώσσα κατανοητή ἀπό τόν μέσο ἀναγνώστη. Σύμφωνα μέ τόν μαθητή του Θανάση Παπαθανασίου, «τό εἰδικό βάρος τῆς θεολογίας 'του', πού ὡς πρῶτιστο αἶτημα ἔθετε τήν ικανότητα τῆς Ἐκκλησίας νά διαλέγεται μέ τό σήμερα κι ὄχι νά παραληρεῖ σέ μία γλώσσα κατανοητή μόνον ἀπό τήν ἴδια»⁶⁹. Ἐξάλλου, τό ἐνδιαφέρον του δέν παρέμεινε μόνον στή θεωρητική συγγραφή σχετικά μέ τήν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας. «Ἡ μεγάλη ἔγνοια του ἦταν ἡ διάδοση τῆς ιδέας τῆς ἱεραποστολῆς καί ἡ διαμόρφωση τῆς ἱεραποστολικῆς συνειδήσεως στά μέλη τῆς Ἐκκλησίας»⁷⁰. Ἐπομένως, τό ἔργο του, ὅπως καί τοῦ Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, χαρακτηρίζεται ἀπό μία διαρκή μέριμνα καί ἀγωνία γιά συνδυασμό θεωρίας καί πράξεως. Ἡ ἐπιστημονική ἐργασία τοῦ Βουλγαράκη δημιούργησε τίς προϋποθέσεις γιά τήν ἐπιστημονική προαγωγή τῆς ἱεραποστολῆς, ὅπως ἐπίσης καί γιά τή διάδοσή της στόν Ὁρθόδοξο κόσμο.

Διάφοροι ἄλλοι συνεργάτες. Ὅπωςδήποτε, ὁ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων Ἀναστάσιος ἀποτελέσσε τόν ὀργανωτικό νοῦ τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς, ὡστόσο πάντοτε πλαισιώνονταν ἀπό πολῦτιμους συνεργάτες, ὀρισμένοι ἀπό τούς ὁποίους τόν ἀκολούθησαν στόν ἱεραποστολικό ἀγρό, ἐνῶ ἄλλοι δημοσίευσαν ἄρθρα τους, ἀνέλαβαν διάφορες θέσεις καί τρέχουσες ἐργασίες, ὅπως τήν τυπογραφική εὐθύνη, τά ἐμβάσματα καί ἄλλα, μέ σκοπό τήν ὑποστήριξη τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως. Ἀνάμεσά τους ἀναφέρονται ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐσέβιος Βίττης, ὁ μετέπειτα καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας Γεώργιος Πατρῶνος, ἡ γεωπόνος Καλλιόπη Καρανικόλα, ἡ Ἑλένη Γκανούρη καί ἡ ἐκπαιδευτικός Σωτηρία Δογάνη. Ἰδιαίτερη εἶναι ἡ διαρκῆς ἱεραποστολική προσφορά τῆς Ἀργυρῶς Κοντογεώργη, ἡ ὁποία σπούδασε Θεολογία καί Ἀφρικανολογία, καί κατὰ τή δήλωση τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασίου εἶναι «συνεργός ἐν Κυρίῳ» μέχρι σήμερα στήν Ἀλβανία⁷¹.

69. Θαν. Παπαθανασίου, «Νά τά ξαναποῦμε, δάσκαλε!», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεῦχος 72 (1999), σελ. 5.

70. Εὐη Βουλγαράκη-Πισίνα, «Ἡ ἱεραποστολή στά μετόπισθεν», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεῦχος 72 (1999), σελ. 9.

71. Πρβλ. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων, *Στήν Ἀφρική. Ἄρθρα, μελέτες, ἀπολογισμοί, ὁδοιπορικά (Μέ ἀνταποκρίσεις συνεργατῶν)*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2010, σελ. 26.

❧ ΜΕΡΟΣ Β΄ ❧

Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ *ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ* -
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Έκδοτικά στοιχεία του περιοδικού

1.1 Ο τίτλος του περιοδικού.

Τό πρώτο ελληνόφωνο εκκλησιαστικό περιοδικό με αποκλειστική θεματολογία την ὀρθόδοξη μαρτυρία τυπώθηκε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1959 στήν Ἀθήνα μέ τόν τίτλο «*Πορευθέντες*». Ὁ τίτλος ἦταν ἐμπνευσμένος ἀπό τήν πρώτη λέξη τοῦ χωρίου Μτθ. 28, 19-20: «*Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν αὐτοῖς λέγων· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν*». Πρόκειται γιὰ τήν τελευταία ἐντολή πού ἀπηύθυνε ὁ Ἀναστημένος Κύριος πρὸς τοὺς μαθητές Του -πρὶν τήν Ἀνάληψή Του- νά κηρύξουν σέ ὅλο τόν κόσμο τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν.

Ἡ ἐπιλογή τοῦ συγκεκριμένου τίτλου μαρτυρεῖ τήν πρόθεση νά μεταδοθεῖ ἄμεσα στοὺς ἀναγνώστες τό μήνυμα ὅτι ἡ ὕλη τοῦ περιοδικοῦ συνδέεται μέ τήν πραγματικά «λησμονημένη ἐντολή»⁷² τοῦ Κυρίου γιὰ τή μαρτυρία στὰ ἔθνη. Μέ τόν τίτλο «*Πορευθέντες*» δόθηκε σημειολογικά ἡ ἑναρξη γιὰ τήν ἀναβίωση τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς μαρτυρίας, προσπαθώντας νά «θυμίσει» στὰ μέλη τῆς

72. Μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ πρωτεργάτης τοῦ περιοδικοῦ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος δημοσιεύει τό πρώτο θεολογικὸ ἄρθρο τοῦ *Πορευθέντες* μέ τίτλο «Ἡ λησμονημένη ἐντολή» (*Πορευθέντες*, τεύχη 1 καὶ 2, 1959, σελ. 1-6 καὶ 3-6 ἀντίστοιχα). Τό κείμενο αὐτό ὀρθά ἔχει χαρακτηρησθεῖ ὡς ἐκεῖνο πού «σήκωσε τή σημαία τῆς αἰσιοδοξίας παρὰ τίς δυσκολίες», βλ. Παπαθανασίου, *Ἡ γενιά*, σελ. 380-381. Στόν χώρο τῶν ὑποσημειώσεων ἀπὸ ἐδῶ καὶ στό ἐξῆς, στὰ ἄρθρα πού προέρχονται ἀπὸ τό περιοδικό *Πορευθέντες* παραλείπεται ὁ τίτλος τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἡ χρονολογία γιὰ λόγους συντομίας καὶ εὐκολότερης ἀνάγνωσης.

Ανατολικής Χριστιανοσύνης, καί πρώτιστα τῆς ἑλληνόφωνης, τὴν ἐντολή γιὰ μαρτυρία σέ ὅλη τὴν οἰκουμένη.

1.2 Ἐκδότες - Ὑπεύθυνοι - Συντακτικὴ ὁμάδα.

Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ ἦταν ἡ Γενικὴ Γραμματεία τῆς «Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Ἐξωτερικὴν Ἱεραποστολήν» τοῦ «Συνδέσμου» μέχρι καί τό 1961. Ἀπό ἐκεῖνο τό ἔτος κι ἔπειτα ἐμφανίζεται ὡς «ἐπίσημος ἐκδότης» τό τότε νεοϊδρυθέν «Διορθόδοξο Ἱεραποστολικό Κέντρο *‘Πορευθέντες’*» πού προέκυψε ἀπό τίς διεργασίες τοῦ «Συνδέσμου» καί παρέμεινε σέ στενὴ συνεργασία μαζί του.

Γενικός ὑπεύθυνος τοῦ *Πορευθέντες* ἦταν ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος σέ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς κυκλοφορίας του, ὅπως καταγράφεται στοὺς πίνακες ἐκδοτικῶν στοιχείων. Ἀρχικά, εἶχε τὴ θέση τοῦ Γενικοῦ Γραμματέα τῆς «Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Ἐξωτερικὴν Ἱεραποστολήν» τοῦ «Συνδέσμου» καί ἀργότερα ἐκείνη τοῦ Γενικοῦ Ὑπευθύνου τοῦ Διορθοδόξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου.

Ἡ συντακτικὴ ὁμάδα ἀπαρτίσθηκε κατὰ βάση ἀπὸ νέες καί νέους στὴν ἡλικία, κυρίως θεολόγους, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν μέλη τοῦ «Συνδέσμου» καί στή συνέχεια ἀποτέλεσαν τὸν πυρήνα τοῦ Διορθοδόξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου. Στὴ δυναμικὴ τῆς σύνταξης σταδιακά προστέθηκαν οἱ θεολόγοι Ἡλίας Βουλγαράκης (ἀπὸ τό 1961) καί Ἀστέριος (ἀρχιμανδρίτης Εὐσέβιος) Βίττης (ἀπὸ τό 1967). Ὁ τότε νεαρός οἰκονομολόγος καί μετέπειτα ὑπουργός Ἰωάννης Παλαιοκρασσᾶς ἐπιμελοῦνταν τίς μεταφράσεις τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως. Ὑπεύθυνη γιὰ τὰ ἐμβάσματα ἦταν ἡ Ἀργυρῶ Κοντογεώργη, τότε ὑπάλληλος Τράπεζας καί μετέπειτα θεολόγος-ἀφρικανολόγος, ἰδρυτικὸ μέλος καί ταμίας τοῦ Κέντρου ἀπὸ τό 1962-1967 (βλ. τεύχη 13 μέχρι 35-36). Ὁ Ἐλευθέριος Σαρρῆς ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὰ ἐμβάσματα ἀπὸ τὰ ἔτη 1968-1969 (βλ. τεύχη 37-44).

1.3 Τὰ ἐκδοτικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐσωτερικῶν φύλλων.

Οἱ διαστάσεις τοῦ φύλλου ἦταν 27x21 cm καί τυπώνονταν σέ κανονικὸ χαρτί. Τό ἐσωτερικὸ τῆς ἐκδόσεως, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ φωτογραφικοῦ ὕλικου, ὑπῆρξε ἀσπρόμαυρη. Ἡ στοιχειοθεσία τῶν κειμένων τυπώνονταν συνήθως σέ δίστηλη μορφή. Τὰ κενὰ τῶν κειμένων συμπληρώνονταν ἀπὸ διάφορα πρωτοχριστιανικά σύμβολα (IC XC, ἄγκυρα) καί καλαίσθητα τυπογραφικά στοι-

χεῖα (π.χ. ἄνθη). Στά τεύχη τοῦ πρώτου ἔτους οἱ σελίδες δέν εἶχαν συγκεκριμένο ἀριθμό καί προφανῶς ἐξαρτήθηκαν ἀπό τό ὕλικό πού εἶχαν συγκεντρώσει οἱ συντάκτες⁷³. Ὁ συνολικός ἀριθμός σελίδων τῶν τεσσάρων πρώτων τευχῶν ἦταν 46· τά ἐπόμενα τρία τεύχη (5, 6, 7) ἀνῆλθε στίς 14 γιά τό καθένα. Τελικά, οἱ σελίδες σταθεροποιήθηκαν ἀριθμητικά στίς 16 ἀπό τό 80 τεῦχος μέχρι τό τέλος τῆς κυκλοφορίας τοῦ περιοδικοῦ⁷⁴.

1.4 Οἱ σκοποὶ τοῦ Πορευθέντες.

Ὁ βασικός σκοπός τοῦ Πορευθέντες ἐπικεντρώνεται «εἰς τήν μελέτην τῶν διαφορῶν προβλημάτων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς καί τήν κατατόπισιν τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπὶ τῆς πορείας τῆς ἐργασίας»⁷⁵. Στό τεῦχος 4 –ἀλλά καί σέ ὅλα τά ἐπόμενα ἐντός μόνιμου εἰδικοῦ πλαισίου– ἀποσαφηνίζεται ἀναλυτικότερα ὅτι ὁ σκοπός διακρίνεται σέ τέσσερις ἐπιμέρους βασικούς στόχους: α) «Μελέτη γενικωτέρα τοῦ θέματος τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς», β) «Δημιουργία ἱεραποστολικοῦ ἐνδιαφέροντος μεταξύ τῶν ὀρθόδοξων», γ) «Δημιουργία στενωτέρου συνδέσμου μέ τάς νεωτέρας Ἐκκλησίας Οὐγκάντας, Κορέας καί Ἰαπωνίας», δ) «Προπαρασκευή τῶν μελλόντων ἱεραποστόλων»⁷⁶.

Ὁ πρῶτος στόχος συσχετίζεται ἄμεσα μέ τή θεωρητική ἐργασία, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τή θεολογική μελέτη τῆς ἱεραποστολῆς, καθώς καί τή σχετική ἐνημέρωση τῶν ἐνδιαφερομένων. Οἱ ἄλλοι τρεῖς, ὅμως, ὀρίζουν τήν πρακτική ἐφαρμογή τῶν ἱεραποστολικῶν μελετῶν στήν προσπάθεια ἱεραποστολικῆς κινητοποίησης τῶν Ὁρθόδοξων, τήν ὑποστήριξη τῶν νεοϊδρυθεισῶν Ἐκκλησιῶν καί τήν προετοιμασία τῶν πρώτων ἐργατῶν τοῦ Εὐαγγελίου (ἱεραποστόλων). Ἐπομένως, τό περιοδικό ἔθεσε ἄμεσα ὡς στόχο του τήν ἀρμονική σύζευξη θεωρίας καί πράξης, μέ ἀπώτερο σκοπό τήν ἀναβίωση τοῦ ὁράματος γιά Ὁρθόδοξη μαρτυρία στά ἔθνη.

73. Ἀποτελεῖ κατόρθωμα ἡ συλλογή καί ἡ συγγραφή τῶν πρώτων ἄρθρων ἀπό τοὺς ὑπεύθυνους τῆς ἐκδόσης, διότι στήν ἐλληνόφωνη σύγχρονη θεολογία τό θέμα τῆς ὀρθόδοξης μαρτυρίας ἀποτελοῦσε terra incognita.

74. Ἀναλυτικά στοιχεῖα γιά τά καλλιτεχνικά χαρακτηριστικά τῶν ἐξωφύλλων, τῶν ὀπισθοφύλλων κι ἄλλων σημείων τοῦ περιοδικοῦ βλ. Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά*, σελ. 68-75.

75. «Περὶ τίνος πρόκειται», τεῦχος 1, σελ. 1.

76. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Πρόγραμμα, ἐργασίαι καί προοπτικά», τεῦχος 4, σελ. 3-4.

Οι παραπάνω στόχοι υπηρετήθηκαν λαγαρά μέ την καλλιέργεια καί τό κάλεσμα γιά πανορθόδοξη ἐκκλησιαστική συνεργασία. Πιό συγκεκριμένα, δυναμικά διακηρύχθηκε ὅτι μέρμνα τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἡ μελέτη τοῦ ζητήματος «ὀργανώσεως μιᾶς Πανορθόδοξου Ἱεραποστολικῆς Κινήσεως»⁷⁷. Συνάμα, σέ ὅλη του τήν πορεία τό Πορευθέντες ἀποσαφήνιζε ὅτι δέν ἀποβλέπει στήν ἐκκλησιαστικά αὐτόνομη ἱεραποστολική δράση, καθώς «δέν κάμει Ἱεραποστολήν μέ τήν αὐστηράν ἔννοιαν τοῦ ὅρου, ἀπλῶς θέτει τούς καρπούς τοῦ ἔργου του (ἐκδόσεις, ἔρευνας, πρόσωπα) εἰς τήν διάθεσιν τῶν ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, διά τήν περαιτέρω κανονικήν ἱεραποστολικήν δραῖσιν»⁷⁸. Χαρακτηριστικά τονίζεται ὅτι ποτέ δέν ἀποτέλεσε οὔτε στόχευσε νά «καταστή ἡριστιανική κίνησις» ἡ ἱεραποστολική ἐταιρεία⁷⁹. Ἡ θέση αὐτή ἔμπρακτα ἐπαληθεύθηκε στήν ἄμεση συνεργασία του μέ τό «Γραφεῖο Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς» τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας, ὅταν αὐτό δημιουργήθηκε τό ἔτος 1968⁸⁰.

Ἡ προτροπή γιά διάδοση τοῦ ὕλικου τοῦ περιοδικοῦ καταδεικνύει τήν ἀνιδιοτελή συλλογική προσφορά μαρτυρίας. Ἐντός εἰδικοῦ πλαισίου ὑπῆρχε σχεδόν σέ κάθε τεῦχος τυπωμένη ἡ ἐξῆς φράση: **«Ἐπιτρέπεται -καί συνίσταται- πᾶσα ἀναδημοσίευσis»**. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι σέ κανένα τεῦχος δέν ὑπῆρξε οἰκονομικό αἶτημα πρὸς τούς ἀναγνώστες γιά τήν ἐνίσχυση τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου ἢ τῶν νέων Ἐκκλησιῶν. Ἀντίθετα, μόνιμη ἦταν ἡ ὑπενθύμιση πρὸς τό ἀναγνωστικό κοινό νά συνειδητοποιήσει τήν καθολικότητα καί τήν ἱεραποστολική αὐτοσυνειδησία τῆς Ἐκκλησίας, καθώς καί νά κινητοποιηθοῦν πολλά μέλη της νά ἐργασθοῦν στήν ἐν Χριστῷ μαρτυρία στόν σταδιακά παγκοσμιοποιημένο πλανήτη. *«Εἰς τόν σύγχρονον οἰκουμενικόν διάλογον δέν πρέπει νά περιορισθῶμεν εἰς τήν μάχην τῆς θεολογίας, ἀλλά κυρίως νά προχωρήσωμεν εἰς τήν μάχην τῆς συνέπειας πρὸς τήν θεολογίαν μας»*⁸¹. Μέ ἄλλα λόγια, ἡ ἱεραποστολή

77. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Πρόγραμμα, ἐργασίαι καί προοπτικά», τεῦχος 4, σελ. 4.

78. Ὁ.π., σελ. 5.

79. «Συνοπτική Ἐκθεσις πεπραγμένων κατὰ τήν πενταετίαν 1961-1966», τεῦχος 32 (1966), σελ. 51.

80. «Ἀπό τήν δραστηριότητα τοῦ Γραφείου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», τεῦχος 43, σελ. 39.

81. Ἀρχιμ. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, «Ἀνάγκη Ὑπενθυμίσεως», τεῦχος 25, σελ. 3.

θεωρήθηκε από τούς υπεύθυνους του περιοδικού βασική μέριμνα της Έκκλησίας, ως σώματος κληρικών καί λαϊκών, μέ τελικό σκοπό τή συνεπή τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, τή μίμηση τῆς ζωῆς Του καί τή ζωντανή συνέχεια τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης.

2. Ἡ γλώσσα του

Ἡ γλωσσική ἐπιλογή κάθε πομποῦ ἐκφράζει ἕνα βασικό τρόπο ἀποστολῆς τῶν μηνυμάτων, γραπτῶν ἢ προφορικῶν, στόν δέκτη. Σύμφωνα μέ τίς παρατηρήσεις τῆς καθηγήτριας Δήμητρας Κούκου-ρα, στό προφορικό κήρυγμα -ἐκτός ἀπό τό περιεχόμενο- ἐξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ἡ γλώσσα μεταφορᾶς τῶν μηνυμάτων. «Στή σκέψη τοῦ ὁμιλητῆ τό μήνυμα κωδικοποιεῖται σ' ἕνα συγκεκριμένο σύστημα σημείων πού εἶναι γνωστό καί στόν ἀποδέκτη του, ὥστε νά ἀποκωδικοποιηθεῖ καί νά γίνει κατανοητό. Ὁ κώδικας στήν κοινή χρήση ἀδιακρίτως ὀνομάζεται καί γλώσσα»⁸². Ἡ ἴδια θέση, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἰσχύει καί στή μετάδοση τῶν μηνυμάτων τοῦ περιοδικοῦ τύπου, μέ σκοπό νά ἀφομοιωθοῦν αὐτά ἐπαρκῶς ἀπό τούς ποικίλους ἀποδέκτες.

Τό *Πορευθέντες* ἐκδόθηκε τήν περίοδο πού ἡ ἐπίσημη γραπτή γλώσσα στή δημόσια ζωή (Διοίκηση, ἐκπαίδευση) στή χώρα μας ἦταν ἡ καθαρεύουσα. Ὡστόσο, τό περιοδικό ἐπέλεξε νά κωδικοποιήσει τά μηνύματα στή δημοτική, διατηρώντας μόνον ὀρισμένους γραμματικούς τύπους τῆς καθαρεύουσας. Κατ' αὐτό τόν τρόπο, ἀκολούθησε τό παράδειγμα τῶν ἐκλαϊκευμένων περιοδικῶν ποικίλης ὕλης τῆς ἐποχῆς του, ἐνῶ ἀπό τά τεύχη τοῦ 1968 καί ἐξῆς κυριάρχησε ἀποκλειστικά ἡ χρήση τῆς ἀπλῆς δημοτικῆς. Στήν ἴδια συνάφεια πρωτοτυπεῖ ἡ δημοσίευση πέντε νέων προσευχῶν μέ θέμα τήν ἀναβίωση τῆς ὀρθόδοξης μαρτυρίας στήν καθομιλουμένη γλώσσα.

Στό σημεῖο αὐτό ἀξίζει νά παρατηρήσουμε ὅτι ἡ ἐπιλογή τοῦ γλωσσικοῦ κώδικα τοῦ περιοδικοῦ δέν ταυτίζεται μέ τή γλώσσα τῶν ἀρθρογράφων, οἱ ὁποῖοι πολλές φορές ἀκολούθησαν τήν ἐπιστημονική γλώσσα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς⁸³.

Ἀπό τήν ἄλλη, οἱ μεταφράσεις κειμένων ἀπό ἄλλες γλώσσες, ὅπως ἡ ἀγγλική ἢ ἡ γαλλική, πραγματοποιήθηκαν ἀπό διάφορους

82. Δήμητρας Κούκουρα, *Ἐκκλησία καί Γλώσσα - Ἐπικοινωνιακή προσέγγιση*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 97.

83. Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά*, σελ. 76.

συνεργάτες του *Πορευθέντες*, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων δέν ἀναφέρονται πάντα. Οἱ μεταφράσεις εἶναι ὅλες στή δημοτική, προφανῶς εὐληπτες γιά τούς ἀναγνώστες. Ταυτόχρονα, παρατηρεῖται ἡ ἔντονη διεργασία γιά νά ἀποδοθοῦν στά ἑλληνικά θεολογικοὶ ὅροι προερχόμενοι ἀπό τήν οἰκουμενική κίνηση.

Ὡστόσο, τό *Πορευθέντες* δέν ἀσχολήθηκε μόνον μέ μεταφράσεις κειμένων ἀπό ἄλλες γλώσσες. Στήν ὕλη του περιελήφθησαν πατερικά-ἱστορικά κείμενα μεταφρασμένα ἀπό τήν ἀρχαία ἑλληνική γλώσσα. Σέ αὐτά συνήθως δίδεται κατευθεῖαν ἡ μετάφραση στή νεοελληνική γλώσσα. Σπουδαία ὡστόσο θεωρεῖται ἡ διπλή ἔκδοση τοῦ πρωτοτύπου καί τῆς παράλληλης μετάφρασης ἀπό τόν «Βίο τοῦ Κλήμεντος» τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Θεοφυλάκτου. Κατ' αὐτό τόν τρόπο τό περιοδικό πέτυχε νά μεταδώσει τὰ ἱστορικά μηνύματα μέ γλωσσικό κώδικα κατανοητό ἀπό τούς ἀναγνώστες (δέκτες)⁸⁴, χωρίς νά παραγνωρίζει τή φιλολογική ἀξία τοῦ πρωτοτύπου κειμένου.

Τά ἐπιστολικά γράμματα τῶν ἱεραποστόλων συντάχθηκαν στό σύνολό τους στή δημοτική γλώσσα καί διακρίνονται γιά τό ἔντονο λυρικό ὕφος τους. Τό γεγονός αὐτό πηγάζει ἀπό τήν ἰδιαίτερη εὐαισθησία τοῦ κάθε ἐπιστολογράφου, πού βιώνει προσωπικά τήν ἀναβίωση τῆς ὀρθόδοξης μαρτυρίας. Συγχρόνως, προσπαθεῖ νά συγκινήσει τούς ἀναγνώστες καί νά τούς εὐαισθητοποιήσει γιά τήν ἱεραποστολή⁸⁵.

Ἡ ἐπιλογή λοιπόν τῆς δημοτικῆς γλώσσας, τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ, σημαίνει τό ἐνδιαφέρον τοῦ *Πορευθέντες* γιά τήν πρόσληψη τῶν μηνυμάτων του⁸⁶. Συνάμα, χαρακτηρίζει τή ρηξικέ-

84. Γιά τήν ἱεραποστολική ἀναγκαιότητα τῆς χρήσης τῆς καθομιλουμένης γλώσσας στό κήρυγμα καί τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καί σέ κάθε μορφή ἐκκλησιαστικῆς ἐπικοινωνίας μέ τόν λαό, βλ. Δήμ. Κούκουρα, *Ἐκκλησία καί Γλώσσα - Ἐπικοινωνιακή προσέγγιση*, ἐκδ. Π. Πουρναῖ, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 15-21, 23-37 καί 38-95, ὅπου χαρακτηριστικά ἀναφέρεται: «Ἡ γλωσσική πολιτική τῶν Πατέρων ὑπαγορεύτηκε ἀπό τίς ἀνάγκες τῆς ἱεραποστολῆς πρὸς τούς θύραθεν, οἱ ὅποιοι ἀπαιτοῦσαν ἐπεξεργασμένο ὕφος καί τελειοποίηση τοῦ λεξιλογίου».

85. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Τό ρίγος τῆς Προηγιασμένης», τεύχος 13, σελ. 4-5.

86. Δήμ. Κούκουρα, *Ἐκκλησία καί Γλώσσα - Ἐπικοινωνιακή προσέγγιση*, ἐκδ. Π. Πουρναῖ, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 96-103. Εἰδικότερα στίς σελ. 98-101 σημειώνεται: «Τό μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας μας παραμένει πάντοτε ἀναλλοίωτο (Μτθ. 12, 35). [...] Οἱ ὑπόλοιποι παράγοντες πού συντελοῦν στή μετάδοση, πρόσληψη καί ἀποδοχή τοῦ λόγου/μηνύματος ἢ καί τῆς πίστεως/πρότασης τῆς Ἐκκλησίας μας, μεταβάλλονται μέσα στόν χρόνο καί ὀφείλουν νά προσαρμόζονται στά μέτρα τῆς κάθε ἐποχῆς, ἐφ' ὅσον τό ζητούμενο παραμένει πάντα ἡ ἐπικοινωνία. [...] Τό σύστημα ἐξάλλου τῶν

λευθη θεολογική ιεραποστολική πνοή καί τόλμη πού διέκρινε τούς δημιουργούς τοῦ περιοδικοῦ, ἀκόμη καί στήν ἐπιλογή τοῦ κώδικα ἐπικοινωνίας. Τέλος, θεωροῦμε ὅτι οἱ προσευχές στή δημοτική προβάλλουν μία τολμηρή (ἄτυπη) πρόταση πολλαπλοῦ προβληματισμοῦ πρὸς τή θεσμική Ἐκκλησία, σχετικά μέ τή λειτουργική-ιεραποστολική ἀνανέωση καί τήν προσπάθεια ἐπανευαγγελισμοῦ τῆς ἑλληνόφωνης Ὁρθοδοξίας.

3. Οἱ ἀρθρογράφοι (πομπός)

Οἱ ἀρθρογράφοι ἐκφράζουν στήν ἔρευνά μας τόν πομπό ἀποστολῆς τῶν μηνυμάτων, ἐνῶ ἀγωγός εἶναι τό ἴδιο τό περιοδικό (βλ. τήν παροῦσα «Εἰσαγωγή»). Οἱ πρῶτοι ἀρθρογράφοι προήλθαν ἀπὸ τή Γενική Γραμματεία τῆς «Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τήν Ἐξωτερική Ἱεραποστολή» τοῦ «Συνδέσμου». Στή συνέχεια συνεργάστηκαν κυρίως νέοι σέ ἡλικία ἄνδρες καί γυναῖκες, πού ἦταν κληρικοί καί λαϊκοί, θεολόγοι, ἀκαδημαϊκοί δάσκαλοι, ἐρευνητές καί διάφοροι ἄλλοι, Ἕλληνες καί μή, προσδίδοντας στό περιοδικό ἕναν οἰκουμενικό χαρακτήρα πού συνάδει μέ τό περιεχόμενο τῆς ὕλης του.

Γιά λόγους μεθοδολογίας καί ἀκριβέστερης ἐξέτασης κατατάξαμε τούς ἀρθρογράφους σέ διάφορες ομάδες, σύμφωνα μέ τήν ιδιότητά τους. Συνολικά συνεργάστηκαν 62 διαφορετικά πρόσωπα, τά ὁποῖα δημοσίευσαν 171 ἄρθρα.

Φύλο. Οἱ ἄντρες συνεργάτες εἶναι 54, μέ ποσοστό ἀναλογίας 87,09%, ἐνῶ οἱ γυναῖκες μόλις 8, ἀντιστοιχοῦν δηλαδή σέ ποσοστό 12,91%. Γιά τά δεδομένα τῆς ἀνδροκρατούμενης ἐκείνης ἐποχῆς κρίνεται φυσιολογική ἡ ὀλοκληρωτική κυριαρχία τῶν ἀνδρῶν. Βέβαια, ἱκανοποιητικό καί ἐλπιδοφόρο θεωρεῖται τό ποσοστό τῶν γυναικῶν, οἱ ὁποῖες ὑποστήριξαν τή νέα θεματολογία τοῦ περιοδικοῦ.

κανόνων τοῦ γλωσσικοῦ κώδικα/γλώσσας (γραμματική, συντακτικό, λεξιλόγιο) δέν εἶναι ἄμεσα οἰκεῖο γιά τούς περισσότερους ὀμιλητές τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς. Πρόκειται γιά παρωχημένο τύπο τῆς Ἑλληνικῆς, πού εἶναι γνωστός μόνον σέ ὅσους τόν διδάσκονται μετὰ τή Στοιχειώδη Ἐκπαίδευση καί ὄχι σέ ὅλα τά Σχολεῖα τῆς Μέσης». Πρβλ. Δήμ. Κούκουρα, «Ἡ δυναμική τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί ἡ παγιωμένη γλώσσα τῶν βιβλικῶν καί λειτουργικῶν κειμένων», Εἰσήγηση στό Γ' Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο «Ἐπιστήμη καί Θρησκεία - Μεταξύ διαλόγου καί πολεμικῆς», πού διοργάνωσε ὁ Σύλλογος Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν καί Ὑποψηφίων Διδασκτῶν Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ «Ἀπόστολος Ἰάσων ὁ Θεσσαλονικεύς», ἀνακτήθηκε στίς 5-9-2017 ἀπὸ http://users.auth.gr/dimkou/21_8_2012.pdf.

Εθνική καταγωγή. Οι Έλληνίδες και Έλληνες άρθρογράφοι αριθμήθηκαν στους 42, ποσοστό 67,7%. Οι ξένες και ξένοι είναι 20, μέ ποσοστό 32,3%. Η συμμετοχή μή Ελλήνων συνεργατών θεωρείται δυναμική, δεδομένης της μή αναπτυγμένης τεχνολογίας της επικοινωνίας εκείνη την εποχή. Συνάμα, αποτελεί ένδειξη του οίκουμενικού-πολυεθνικού χαρακτήρα του περιοδικού, καθώς άμεσα προβάλλει τό μήνυμα της έμπρακτης διορθόδοξης συνεργασίας, ενώ ταυτόχρονα δηλώνει έμπιστοσύνη προς τό πρόσωπο τών νεοφώτιστων μελών.

Ιδιότητα (έπίσκοποι και κληρικοί, θεολόγοι, διάφοροι). Οι έπίσκοποι είναι 8, ποσοστό 12,9%. Από αυτούς οι έπτά είναι Έλληνες πού υπάγονται στην Έκκλησία της Ελλάδας και τίς έλληνόφωνες μητροπόλεις του Οίκουμνενικού Πατριαρχείου στό έξωτερικό, ενώ ό ένας προέρχεται από τή Φινλανδία. Τά δημοσιευμένα κείμενά τους, μεταξύ τών όποιων και οι Έγκύκλιοι, προέρχονται άποκλειστικά από τή δεύτερη πενταετία του Πορευθέντες, σηματοδοτώντας τήν εποχή πού έκδηλώθηκε ή ιεραποστολική μέριμνα από τή θεσμική Έκκλησία.

Πατριάρχες-Αρχιεπίσκοποι. Η δημοσίευση κειμένων Πατριαρχών και Αρχιεπισκόπων επιβεβαιώνει τήν έπιτυχή προσπάθεια του Πορευθέντες, πού είχε ως άποτέλεσμα τήν κινητοποίηση του ενδιαφέροντος τών ταγών της Όρθόδοξης Έκκλησίας. Ειδικότερα, δημοσιεύτηκε μία έπιστολή του Οίκουμνενικού Πατριάρχη Αθναγόρα (Σπύρου)⁸⁷, όπου αναγνωρίζεται τό έργο του Διορθοδόξου Ιεραποστολικού Κέντρου και τό περιοδικό του και δύο άποσπάσματα Έγκυκλίων και Μηνυμάτων για τήν πρώτη ιστορικά όργανωθείσα Έβδομάδα Έξωτερικής Ιεραποστολής του 1968 του τότε Αρχιεπισκόπου Αθηνών Ιερωνύμου Α΄ (Κοτσώνη). Από τούς ξένους Αρχιεπισκόπους τυπώθη-

87. Για ιστορικούς λόγους αναφέρονται οι συγκεκριμένες έκκλησιαστικές προσωπικότητες, πού συνεργάστηκαν. Ό πρώτος πού άπόστειλε έπιστολή συγχαρητηρίων και συμπαράστασης στά ιεραποστολικά δρώμενα του Πορευθέντες υπήρξε ό μακαριστός Οίκουμνενικός Πατριάρχης κυρός Αθναγόρας (Σπύρου), ό όποιος έχει χαρακτηριστεί «ό Πατριάρχης της Αγάπης» και πρωτοστάτησε στην έμπρακτη θεμελίωση της οίκουμνενικής καταλλαγής, του διαλόγου και της πορείας ένωσης τών Χριστιανικών Έκκλησιών. Για περισσότερα σχετικά μέ τίς θέσεις του και τή συμβολή του στην οίκουμνενική κίνηση βλ. Βασ. Σταυρίδη, *Ιστορία της Οίκουμνενικής Κινήσεως*, Αθήνα 1964. π. Γ. Τσέτση, *Οίκουμνενικά ανάλεκτα*, έκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1987, σελ. 127-132.

κε μιά όμιλία, έκφωνηθεῖσα κατά τίς διεργασίες τοῦ «Συνδέσμου», ἀπό τόν Φινλανδίας Παῦλο (Ώλμαρι), μέ θέμα τήν κινητοποίηση τῶν νέων γιά τήν ἀνάδειξη τῆς ὀρθόδοξης οἰκουμενικότητας.

Συμπερασματικά, σημειώνουμε ὅτι, ἂν καί φαίνεται ἐλάχιστη ἡ συμμετοχή τῶν ἐκκλησιαστικῶν ταγῶν, ὥστόσο κρίνεται θεμελιώδης. Ἐπειτα ἀπό πέντε χρόνια ἔντονης καί ἐπίμονης ἀναζήτησης συνεργασίας τοῦ *Πορευθέντες* μέ τή θεσμική Ἐκκλησία, ἀρχίζει νά καρποφορεῖ ὁ πρωταρχικός σπόρος πού «ἔπese» τό 1959. Κατά τήν ἀποψή μας, σέ αὐτά τά πατριαρχικά καί ἀρχιεπισκοπικά κείμενα ἀνευρίσκεται ἡ ἀπαρχή γιά τήν ὑποστήριξη τῆς ὀργανωμένης ἐλληνόφωνης ὀρθόδοξης μαρτυρίας ἀπό τή διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπίσκοποι ἀρθρογράφοι. Οἱ ὑπόλοιποι κληρικοί τοῦ γ' βαθμοῦ τῆς ιεροσύνης εἶναι ὅλοι τους τιτουλάριοι Μητροπολίτες ἢ Ἐπίσκοποι. Οἱ δύο ἀπό αὐτούς ἦταν ἐκείνη τήν περίοδο καθηγητές σέ Ὁρθόδοξες Θεολογικές Σχολές τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἄν ἀναλογισθεῖ κανεῖς ὅτι ἀπό τίς κατά τόπους Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας δέν συνεργάστηκε κανένας Ἐπίσκοπος, τότε εὐλογο εἶναι τό συμπέρασμα ὅτι τό πρωταρχικό ἐνδιαφέρον γιά τήν ιεραποστολή ξεκίνησε ἀπό τιτουλάριους ἐπισκόπους τοῦ ἐξωτερικοῦ, οἱ ὁποῖοι δέν διαποίμειναν συγκεκριμένες ἐπαρχίες. Ἀντίθετα, οἱ ποιμενάρχες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας καθυστέρησαν στήν ιεραποστολική στήριξη, δίδοντας ἴσως ἀποκλειστική σημασία στή λεγόμενη «ἐσωτερική» ιεραποστολή ἐντός τῶν ὁρίων τῆς Μητροπόλῆς τους.

Κληρικοί ἀρθρογράφοι. Οἱ κληρικοί πού συνεργάστηκαν εἶναι 11, οἱ 6 Ἕλληνες καί οἱ 5 ξένοι, μέ συνολικό ποσοστό 17,7%. Οἱ μόνον ιεραπόστολοι κληρικοί εἶναι οἱ Ἕλληνες ἀρχιμανδρίτες Χρυσόστομος Παπασαραντόπουλος καί Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος, ὁ Ἀφρικανός Θεόδωρος Νανκυάμα καί ὁ Κορεάτης Boris Moon. Κατά ἀντιστοιχία μέ τίς παρατηρήσεις γιά τούς ἐπισκόπους ἡ συμμετοχή τῶν κληρικῶν ἀπό Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας εἶναι μικρή, ἐνῶ σημαντική κρίνεται αὕτη τῶν ξένων κληρικῶν.

Ἀρθρογράφοι καθηγητές Πανεπιστημίου. Συνολικά συμμετεῖχαν 8 καθηγητές πανεπιστημίου, οἱ 5 Ἕλληνες καί οἱ 3 ξένοι, ποσοστό 12,9%. Ὅλοι τους συνέβαλαν στήν ἔντονη ἐπιστημονική καί ἀκαδημαϊκή χροιά τοῦ *Πορευθέντες*, παρ' ὅλο πού δέν πρόκειται γιά τυπικό ἐπιστημονικό περιοδικό. Ταυτόχρονα, δημιούργησαν τίς προϋποθέσεις γιά τή θεωρητική σπουδή τῶν ἀναγνωστῶν στή θεο-

λογία της ὀρθόδοξης μαρτυρίας, δημοσιεύοντας ὀρισμένα ἀπὸ τὰ πρὸ ἀξιόλογα μελετήματα τῆς θεολογικῆς δημιουργικῆς παραγωγῆς τῆς δεκαετίας τοῦ '60.

Θεολόγοι ἄρθρογράφοι. Οἱ συνεργάτες λαϊκοὶ θεολόγοι ἀριθμήθηκαν στοὺς 14 συνολικά, μέ ποσοστό 22,6%. Οἱ 7 εἶναι Ἑλληνες καί οἱ 5 ξένοι, ἐνῶ δύο εἶναι Ἑλληνίδες. Σέ σχέση μέ τίς ὑπόλοιπες συγκεκριμένες κατηγορίες, τό ποσοστό τους εἶναι ἐνδεικτικό τῆς καίριας ἐνασχόλησης αὐτῆς τῆς ομάδας μέ τήν ἱεραποστολή. Ὁ συνυπολογισμός ὅλων τῶν θεολόγων ἀρθρογράφων τοῦ περιοδικοῦ, κληρικῶν, καθηγητῶν πανεπιστημίου καί ἀπόφοιτων τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, υπογραμμίζει ταυτόχρονα τήν ἀνάγκη νά διαδραματίσει ὁ θεολογικός λόγος σημαντικό ρόλο τόσο στόν χῶρο τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας ὅσο καί στόν εὐρύτερο ἐκκλησιαστικό.

Λαϊκοὶ ἄρθρογράφοι. Οἱ λαϊκοὶ ἄρθρογράφοι, Ἑλληνες καί ξένοι, εἶναι συνολικά 21, μέ ποσοστό 33,9%. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 15 εἶναι ἄνδρες, 11 Ἑλληνες καί 4 ξένοι, καί οἱ 6 γυναῖκες, 5 Ἑλληνίδες καί 1 Κορεάτισσα. Ὁ καθένας συμμετέχει μέ ἓνα κείμενο, ἐνῶ ἡ ἐπαγγελματική τους ιδιότητα ποικίλλει. Ἀνάμεσά τους ὑπάρχουν οἰκονομολόγοι (Ἰωάννης Παλαιοκρασσᾶς), ἱατροί (Demetrios Moubalis), φιλόλογοι (Ἰ. Μ. Περαντώνης), ἱστορικοὶ (Nikolas Kiriluk τῆς ρώσικης διασπορᾶς ἐν Ἀμερικῇ). Ἐξάλλου, τὰ περισσότερα δημοσιεύματα στά ὁποῖα συνεργάζονται γυναῖκες εἶναι κυρίως μεταφράσεις ξένων κειμένων. Ἡ μοναδική συμμετοχή νεοφώτιστης εἶναι ἐκείνη τῆς Μαθθίλδης Choi-Μπουντά ἀπὸ τήν Κορέα.

Σέ γενικές γραμμές, τό ὑψηλό ποσοστό λαϊκῶν ἀρθρογράφων σημαίνει ὅτι τὰ δημοσιεύματα τοῦ περιοδικοῦ βασίστηκαν κυρίως σέ αὐτούς, γεγονός πού ὑπενθυμίζει τόν καθοριστικό ρόλο τῶν λαϊκῶν στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας.

Διάφοροι ἀνώνυμοι ἄρθρογράφοι. Ὁ συνολικός ἀριθμός ἐνυπόγραφων δημοσιευμάτων ἀπὸ ὅλες τίς παραπάνω ομάδες εἶναι 140. Ὡστόσο, ὑπῆρξαν ἄλλα 41 δημοσιεύματα, τὰ ὁποῖα εἴτε προέρχονται ἀπὸ πατερικά κείμενα εἴτε δέν κατέστη δυνατό νά ἐξακριβωθεῖ ὁ συντάκτης καί ἡ ιδιότητά του⁸⁸.

88. Περισσότερα στοιχεῖα γιά τούς ἀρθρογράφους καί ἀναλυτικοὶ πίνακες βλ. Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά*, σελ. 78-85.

4. Οἱ ἀναγνώστες του (ἀποδέκτες)

Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῶν τευχῶν τοῦ περιοδικοῦ παρουσιάστηκε αὐξηση τῶν ἀναγνωστῶν κατά τή διάρκεια τῆς κυκλοφορίας του. Ὅπως σημειώνεται στό τεῦχος 8: «*Ἡ ζήτησίς του συνεχῶς αὐξάνει καί δέν εἶναι δυνατόν νά ανταποκριθῶμεν μέ τόν πολύγραφον*»⁸⁹. Γι' αὐτό τόν λόγο ἀπό τό ἐπόμενο τεῦχος (9) τό περιοδικό ἄρχισε νά τυπώνεται σέ τυπογραφεῖο. Ὁ ἀριθμός τῶν τευχῶν πού τυπώνονταν κάθε φορά δέν κατέστη δυνατόν νά προσδιοριστεῖ περαιτέρω.

Μέ βάση τό περιεχόμενο τῆς ἀρθρογραφίας καί τίς γλωσσικές παρατηρήσεις μποροῦμε νά υποθέσουμε ὅτι τό περιοδικό ἀπευθύνονταν σέ ἀποδέκτες κάθε μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ἐφόσον τά ἄρθρα πού ἀπέστειλαν μέ ἀπλό λόγο ἄμεσα τό μήνυμα ἀλλά καί ὅσα χρησιμοποιοῦσαν ἐπιστημονική ὀρολογία καί ἐξειδικευμένη θεολογική ἀνάλυση δέν ἦταν ἰδιαίτερα δύσκολα στήν κατανόηση. Ἐπίσης, ἡ δίγλωσση ἔκδοσή του μᾶς ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι στούς δέκτες του ἀνήκαν καί ἑτεροεθνεῖς Ὁρθόδοξοι, οἱ ὁποῖοι ἦταν μέλη τοῦ «Συνδέσμου». Ἐξάλλου, τό περιοδικό πέτυχε νά συνθέσει τή θεωρία μέ τήν πράξη, κινητοποιώντας τούς ἀναγνώστες στήν ἱεραποστολική διακονία.

Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι προσπάθησε νά μεταδώσει μιά συγκροτημένη θεολογική θεώρηση τῆς μαρτυρίας σέ ἐνῆλικες κυρίως ἀναγνώστες καί νά ἀπευθυνθεῖ σέ ἓνα εὐρύ ἀναγνωστικό κοινό ποικίλου μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, προσκαλώντας το νά ἀσχοληθεῖ μέ τήν ἱεραποστολή.

5. Ἡ θεολογική τεκμηρίωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας

Στήν ἐνότητα αὕτη ἐρευνῶνται οἱ βασικές θεολογικές θέσεις πού ἀπαντοῦν στήν ἀρθρογραφία τοῦ *Πορευθέντες*, σέ σχέση μέ τό θεολογικό μήνυμα τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας⁹⁰. Ἡ ἀποτύπωση τοῦ μηνύματος τῶν ἁρθρῶν κατηγοροποιήθηκε μέ βάση τήν κοινή θεολογική κεντρική ιδέα τους. Οἱ ὁμάδες τῆς ἐνότητος περιλαμβάνουν

89. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἐνας ἀπολογισμός», τεῦχος 8, σελ. 10.

90. Σχετικά μέ τό περιεχόμενο, τή μορφή, τή χρονική ἀναφορά, τή θεολογική καί εὐρύτερη τεκμηρίωση τῶν ἐπιχειρημάτων στά ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ βλ. Τσιρέβελου, *Τά ἱεραποστολικά*, σελ. 87-100.

άρθρα που μεταδίδουν τό θεολογικό καί ιστορικό μήνυμα τῆς ὀρθόδοξης ἀποστολῆς, τίς μεθόδους τῆς μαρτυρίας καί τήν οἰκουμενική θεολογία. Σ' αὐτά συμπεριελήφθησαν καί τά κείμενα διδακτικοῦ περιεχομένου (κυρίως προσευχές), διότι μέ φιλόκαλλο τρόπο μεταδίδουν θεολογικά μηνύματα. Κατ' αὐτό τόν τρόπο καταμετρήθηκαν συνολικά 84 κείμενα πού ἀναλογοῦν στό 49,1% ἐπί τῆς ὅλης ἀρθρογραφίας. Στή συνέχεια ἀκολουθεῖ ἡ ἀποτύπωση τοῦ μηνύματος ἀνά θεματικές κατηγορίες.

5.1 Ἡ θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης χριστιανικῆς μαρτυρίας.

Σέ τούτη τήν κατηγορία περιλαμβάνονται ποικίλων εἰδῶν ἄρθρα, κυρίως ἐπιστημονικά μελετήματα, τά ὅποια μεταδίδουν τίς βασικές θεολογικές θέσεις τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας. Οὐσιαστικά, πρόκειται γιά τή δημιουργία ἐνός «νέου θέματος» στήν ἀρθρογραφία τῆς ἑλληνόφωνης ἐπιστημονικῆς θεολογίας τῆς δεκαετίας τοῦ '60 -ἀλλά καί μετέπειτα.

Τό περιοδικό *Πορευθέντες* οὐσιαστικά δημιούργησε τίς προϋποθέσεις ἀνάπτυξης τῆς σύγχρονης ἱεραποστολικῆς θεολογίας⁹¹ πού ἀκολουθεῖ τό πνεῦμα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τά μηνύματα τῶν ἄρθρων ἀπέβλεπαν στή «μαθητεία» τῶν ἀναγνωστῶν σχετικά μέ τή θεολογία τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν σχετικῶν κειμένων πού ἀναφέρονται στήν ἱεραποστολή μέσα ἀπό τήν ἔρευνα διαφόρων ἐπιστητῶν, εἶναι 40 καί τό ποσοστό τους 23,4% ἐπί τοῦ συνόλου τῶν δημοσιευμάτων. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀποτύπωση τοῦ μηνύματος ἀνά ἐννοιολογική ὑπο-ενότητα, ἡ ὅποια ἀναγράφεται μέ πλάγιους χαρακτήρες.

Τριαδολογία καί χριστιανική μαρτυρία. Στήν ομάδα αὕτη περιλαμβάνονται 2 κείμενα μέ κεντρική ἰδέα τήν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας ὡς φανέρωση τῶν ἐνεργειῶν τῆς οἰκονομικῆς Τριάδας γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Κοινό σημεῖο τοῦ μηνύματος τῶν ἄρθρων εἶναι ἡ ἄπειρη ἀγάπη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἡ ὅποια ἐκδηλώνεται ὡς κάλεσμα σωτηρίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Σέ αὐτά τά πλαίσια σημειώνεται ὅτι τό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας ἐκφράζει ἕνα διαχρονικό ἔργο σωτηρίας τοῦ σύμπαντος κόσμου⁹², μέ ταυτόχρονη κατάθεση τῆς βιούμενης ἀγά-

91. «Τό 'Πορευθέντες...' τοῦ Κυρίου καί ἡ θεολογία», τεῦχος 10, σελ. 19.

92. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ἱεραποστολή καί ἐνότης», τεῦχος 25, σελ. 7.

πης τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀπό τήν Ἐκκλησίαν⁹³. Συνάμα, ἡ ἀποστολή τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μεταδίδει τό ἔμπρακτο παράδειγμα ἐνότητας, κτίζοντας τήν ἐπανασυμφιλίωση τοῦ ἀνθρώπινου γένους μέ τόν Θεό. Ἡ ὁλοκλήρωση, ὅμως, τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ διενεργεῖται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, πού ἐπιφοιτᾷ σέ ὅλους τούς μαθητές καί τίς μαθήτριες τοῦ Χριστοῦ καί τούς καθοδηγεῖ στήν οἰκοδομή τῆς ἐνότητας τῶν πάντων⁹⁴. Χαρακτηριστικά παρατηρεῖ ὁ Ἡλίας Βουλγαράκης ὅτι «εἰς τήν φωνήν αὐτήν τοῦ Πνεύματος καί εἰς τάς ὑπέρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως» δεήσεις τῆς Ἐκκλησίας στηρίζεται ἡ βεβαιότης μας, ὅτι τελικῶς ἡ ἐνοποιούσα ἀγάπη τοῦ Θεοῦ θά ἐπικρατήσῃ τῆς ἀνθρωπίνης σμικρότητος καί θά ἐπιφέρῃ τήν ποθητήν ἐνότηταν»⁹⁵.

Χριστολογία καί χριστιανική μαρτυρία. Ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας στηρίζεται στήν ἀνάδειξη τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἐνσαρκωθέντος Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται «ὁ Πρῶτος Ἀπεσταλμένος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ»⁹⁶. Στό περιοδικό δημοσιεύτηκαν 4 ἄρθρα μέ αὐτό τό θέμα.

Ἦδη στό πρῶτο θεολογικό ἄρθρο τοῦ περιοδικοῦ «Ἡ λησμονημένη ἐντολή», ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος συνδέει ἅμεσα τόν εὐαγγελισμό μέ τό ἔργο τοῦ Κυρίου. «Ὁ Χριστός ἐμπιστεύεται τήν ὑπόθεσιν διὰ τήν ὁποίαν ἤλθε καί ἐθυσιάσθη -τήν ἔλευσιν τῆς βασιλείας Του εἰς τήν γῆν- εἰς τούς μαθητάς του»⁹⁷. Ἡ ἀποστολή Του σχετίζεται στενά, ὄχι ἠθικότεροπα ἀλλά ὄντολογικά, μέ τούς ἀπεσταλμένους μαθητές Του. «Ὅλα τά ἱστορικά γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου -ἡ Γέννηση, ἡ Σταύρωση καί ἡ Ἀνάστασις- ἀποτελοῦν σημεῖα καί παραδείγματα τοῦ τρόπου καλέσματος σέ σωτηρία ὅλων τῶν ἐθνῶν. «Ἀκόμη καί ὁ Σταυρός -ὡς σχῆμα καί πάλιν ὁρώμενος- μπορεῖ νά ἀντιπροσωπεύῃ καί τό νοητό σχῆμα τῆς διασταυρώσεως δύο προσωπικοτήτων, τοῦ κηρύττοντος καί τοῦ κατηχουμένου, οἱ ὁποῖοι συναντῶνται ἀκριβῶς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Σταυροῦ καί τοῦ Ἑσταυρωμένου»⁹⁸. Ὡστόσο, ἔντονος παραμένει ὁ προβληματισμός

93. Σ. Πάνου, «Τό νόημα τῆς ἱεραποστολῆς», τεῦχος 9, σελ. 13.

94. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ἱεραποστολή καί ἐνότης», τεύχη 27-28, σελ. 46-47.

95. Ὁ.π., σελ. 47.

96. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφετηριακαί σκέψεις διὰ τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεῦχος 40, σελ. 51.

97. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ λησμονημένη ἐντολή», τεῦχος 1, σελ. 2.

98. Ἀρχιμ. Ἀντ. Ρωμαίου, «Σταυρός καί Ἱεραποστολή», τεύχος 40, σελ. 54.

για την ιεραποστολική άπραξία τῶν σύγχρονων μαθητῶν Του⁹⁹, πού αποτελοῦν τό Μυστικό Σῶμα Του, δίχως νά ἀντιλαμβάνονται πραγματικά τήν εὐθύνη τῆς ἀποστολῆς τους ὡς συνέχεια τῆς ἴδιας τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ.

Πνευματολογία καί χριστιανική μαρτυρία. Στήν ομάδα αὐτή ἐντάχθηκαν 3 κείμενα, τά ὁποῖα ἀναδεικνύουν τόν πρωταγωνιστικό ρόλο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στή χριστιανική μαρτυρία.

Ἡ ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στά μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος προετοιμάζεται ἀπό τόν ἴδιο τόν Κύριο διά τοῦ Πατρός, σύμφωνα μέ τή ρητή υπόσχεσή Του ὅτι μετά τήν Ἀνάληψή Του στούς Οὐρανοὺς δέν θά ἀφήσει τήν Ἐκκλησία μόνη της¹⁰⁰. Ἔτσι, κατά τήν Πεντηκοστή «ὅταν τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν ἐπεφοίτησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἀπέκτησαν μίαν δυναμικὴν νέαν: νά γίνωνται καταληπτοὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου»¹⁰¹. Ὁ Παράκλητος συγκροτεῖ καί ἐνώνει τήν Ἐκκλησία, μεταποιώντας τη σέ ζωντανή κοινότητα πού μαρτυρεῖ τήν ὑπαρξή τοῦ Θεοῦ. Μέ τόν φωτισμό Του καλοῦνται ἀδιάκοπα τά μέλη της νά χαρίζουν ἀπλόχερα τοὺς καρπούς Του σέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους¹⁰². Τελικά, τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ δύναμη πού εὐθύνεται γιά τή συντήρηση καί τή μεταμόρφωση ὅλου τοῦ κόσμου, ὅπως μέ ἐνέργεια μεταφέρεται σέ μιά προσευχή στή δημοτική: «Στείλε, Σέ παρακαλοῦμε, τό Πανάγιό Σου Πνεῦμα, νά δημιουργήσῃ μέσα ἀπὸ τό σημερινό χάος, ἓνα καινούριο κόσμο· μίαν ἑνεάν ζητούντων τόν Κύριον· ἓνα ζωντανό κομμάτι τῆς Ἐκκλησίας Σου»¹⁰³.

Ἡ ἀγιογραφική θεμελίωση τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας. Οἱ ἀπαρχές τῆς μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας περιγράφονται μέσα ἀπὸ τήν Ἁγία Γραφή σέ μεγάλο ἀριθμό κειμένων. Ὅμως, ὡς κεντρικό μήνυμα ἀπαντᾷ σέ 4 μελετήματα. Ἡ θεώρησή τους διακρίνεται σέ τρεῖς ἄξονες, οἱ ὁποῖοι ἀντιστοιχοῦν στίς τρεῖς φάσεις τοῦ σχεδίου

99. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἐκεῖ δέν γεννήθηκε», τεύχος 5, σελ. 1.

100. Βλ. Ἰω. 16, 7: «ἐάν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς». Πρβλ. Ἰω. 15, 26-27.

101. J. Meyendorff, «Μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη», τεύχος 4, σελ. 1-2. Πρβλ. Ἰω. 16, 13.

102. Ἰννοκεντίου Βενιαμίνωφ, «Ἀπὸ τήν πείρα ἐνός μεγάλου Ἱεραποστόλου», ἀπόσπασμα ἀπὸ τό βιβλίΟ Ὁδηγός εἰς τήν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, πού δημοσιεύτηκε μέ τόν παραπάνω τίτλο στό Πορευθέντες, τεύχη 17-18, σελ. 32.

103. «Προσευχὴ γιά τήν Ἀφρική», τεύχος 7, σελ. 2.

τῆς θείας οἰκονομίας, ὅπως ἐκτυλίσσονται στά βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Στόν πρῶτο ἄξονα ἀναδεικνύεται ἡ πρωταρχική ἀποστολή τοῦ Ἰσραὴλ στήν Παλαιά Διαθήκη¹⁰⁴, ὡς «προϊστορία» τῆς ἐν Χριστῷ μαρτυρίας¹⁰⁵. Ἡ θεολογική θεμελίωση ἔχει ὡς ἀπαρχή τό κήρυγμα τοῦ Μονοθεϊσμοῦ, ὅπως ἱστορικά διακηρύχθηκε ἀπό τοὺς Πατριάρχες, τόν Μωϋσῆ καί τοὺς Προφῆτες, καί τυπολογικά ἐρμηνεύτηκε στήν Καινή Διαθήκη. Ἡ πορεία αὐτή, πού κρίνεται ὡς παράλογη καί ἀδύνατη, τελικά ἐπιτεύχθηκε ἀπό γενιά σέ γενιά μέχρι «πού τῇ σκυτάλῃ τὴν ἀνέλαβε πιά ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁶.

Τό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου, στό ὁποῖο ἐκπληρώθηκαν οἱ προφητεῖες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐκφράζει τόν δεύτερο ἄξονα πάνω στόν ὁποῖο κινοῦνται αὐτά τὰ ἄρθρα. Σέ τούτῃ τῇ συνάφεια σημειώνεται ὅτι «ἡ πορεία τοῦ Ἰησοῦ εἶναι πορεία διὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τόν Πατέρα»¹⁰⁷, ὅπου ἡ σταυρική Του θυσία ἀποτελέσσε τό παράδειγμα τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν μαθητῶν Του. Μέ τὴν Ἀνάστασή Του καί τὴν ἀδιαμφισβήτητη ἐξουσία Του παραδίδει τὴν ἐντολή στοὺς μαθητές νὰ ξεκινήσουν τὴ μαρτυρία στήν οἰκουμένη¹⁰⁸.

Ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζει τόν τρίτο ἄξονα τοῦ θέματος. Ἡ ἐντολή του «πορευθέντες» πρὸς τοὺς μαθητές ἀποτελεῖ κλήση «συμπόρευσης» μέ τόν Κύριο ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι καί παραδίδεται στοὺς μετέπειτα μαθητές-ἱεραποστόλους κάθε ἐποχῆς¹⁰⁹. Εἰδικότερα, στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναδεικνύεται τό αὐτοθυσιαστικό φρόνημα καί κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, ἐνῶ ἰδιαίτερη ἔμφαση δίδεται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρθρογράφους στήν ἐπιμελημένη καί ὁργανωμένη ἱεραποστολική ἐργασία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου¹¹⁰.

104. Μέ τοῦτο τόν τρόπο δόθηκε ἡ δυνατότητα στοὺς ἀναγνώστες νὰ πληροφορηθοῦν γιά τὴ σημασία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί τῆς ἀξίας της στόν Χριστιανικό κόσμο.

105. Ἀρχιμ. Εὐσ. Βίττη, «Ἡ προϊστορία μιᾶς πορείας», τεύχη 41-42, σελ. 22 (ἀπὸ ἐδῶ καί στό ἑξῆς: Βίττη, *Ἡ προϊστορία*).

106. Βίττη, *Ἡ προϊστορία*, σελ. 22-23.

107. Βίττη, *Ἡ προϊστορία*, σελ. 25.

108. Μ. Τσάμη-Δρατσέλλα, «Ἡ θεμελίωσις τῆς ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς εἰς τό βιβλίον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων», τεύχη 38-39, σελ. 40.

109. Βίττη, *Ἡ προϊστορία*, σελ. 37.

110. Βίττη, «Τό χρῆμα εἶναι χρόνος», τεῦχος 16, σελ. 51 καί 63.

Οίκουμενικότητα - καθολικότητα - χριστιανική μαρτυρία. Αυτή ή κεντρική ιδέα αναφέρεται σέ κείμενα, τά όποία μελετοῦν τήν οίκουμενικότητα καί τήν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, μέ βάση τά μνημεῖα τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης, καθώς καί τῆς πατερικῆς παράδοσης¹¹¹.

Εἰδικότερα, πρῶτα περιγράφεται ὁ πολυεθνικός σωτηριολογικός χαρακτήρας τῶν Ψαλμῶν καί τοῦ μεσσιανικοῦ κηρύγματος τῶν Προφητῶν¹¹². Σημαντική εἶναι ἡ παρατήρηση ὅτι οἱ παραπάνω θέσεις κατανοοῦνται ὡς ἀντίθετες «εἰς τάς φυλετικές πεποιθήσεις τοῦ λαοῦ περί ἐθνικῆς βασιλείας καί διακηρύσσουν τήν οίκουμενικότητα τοῦ μηνύματος τῆς σωτηρίας»¹¹³. Ὡστόσο, «τό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰησοῦ δίνει τελικά τήν πραγματική διάσταση τοῦ προφητικοῦ οίκουμενισμοῦ, πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν οίκουμενισμό τοῦ οὐρανοῦ»¹¹⁴. Ὁληή ζωή τοῦ Χριστοῦ ἀπό τή Γέννηση μέχρι τήν Ἀνάληψή Του εἶναι ἓνα ὑπερεθνικό κάλεσμα, γι' αὐτό λίγες στιγμές πρίν τή σύλληψή Του, «προσηυχήθη δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς ὄλων τῶν φυλῶν καί τῶν αἰώνων καί ἐζήτησεν ἀπό τόν οὐράνιον Πατέρα τήν ἐνότητά των»¹¹⁵.

Ὅμως, σύμφωνα μέ τόν Νεκτάριο Χατζημιχάλη, τό ἔργο πού χαρακτηρίζεται «ὡς βιβλίον τῆς οίκουμενικότητος τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς εἶναι τό βιβλίον τῶν Πράξεων»¹¹⁶. Μέ ἀφετηρία τό πραγματικά παγκοσμίων διαστάσεων γεγονός τῆς Πεντηκοστῆς ἐρμηνεύεται ὁ πανανθρώπινος χαρακτήρας πολλῶν γεγονότων ἀπό τή ζωή τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι χάρι τῇ μαρτυρία τους σέ ὅλο τόν κόσμο χαρακτηρίζονται «οἱ ἀναμορφωτές ὁλόκληρης τῆς οίκουμένης»¹¹⁷. Ἰδιαίτερη ἐμφαση ὁμως δίδεται στίς περιοδεῖες καί

111. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Ὁρθόδοξος οίκουμενισμός καί ἐξωτερική ἱεραποστολή», τεῦχος 16, σελ. 60-63 (ἀπό ἐδῶ καί στό ἐξῆς: Χατζημιχάλη, Ὁρθόδοξος). Ἀρχιμ. Εὐσ. Βίττη, «Ἡ ἐξοδος πρὸς τήν οίκουμενικότητα», τεῦχος 44, σελ. 49-54 (ἀπό ἐδῶ καί στό ἐξῆς: Βίττη, Ἡ ἐξοδος).

112. Χατζημιχάλη, Ὁρθόδοξος, σελ. 62.

113. Χατζημιχάλη, Ὁρθόδοξος, σελ. 63. Πρβλ. Βίττη, Ἡ ἐξοδος, σελ. 52: «Μετά ἀπό χίλιες δύο ἱστορικές περιπέτειες θά ἐγκαθιδρυθεῖ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ στή Σιών μέ μετόχους ὅλους τοὺς λαούς».

114. Βίττη, Ἡ ἐξοδος, σελ. 54.

115. Χατζημιχάλη, Ὁρθόδοξος, τεύχη 17-18, σελ. 28.

116. Χατζημιχάλη, Ὁρθόδοξος, τεῦχος 16, σελ. 28.

117. Χατζημιχάλη, Ὁρθόδοξος, τεῦχος 16, σελ. 30.

τά λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, πού ἀνέδειξε ὅτι «περιούσιος λαός τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πού θά θελήσουν νά ἀποδεχτοῦν ἐλεύθερα τή μαθητεία παρά τούς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καί τή μυστηριακή κοινωνία καί ἔνωση μαζί Του»¹¹⁸.

Ἐπιπροσθέτως, τό θέμα ἐξετάζεται μέ βάση τίς πατερικές πηγές, ὅπου παρατίθενται ποικίλα σχολιασμένα χωρία γιά τήν οἰκουμένη, τήν καθολικότητα καί τήν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τούς Μάξιμο Ὁμολογητή, Ἰωάννη Χρυσόστομο, Γρηγόριο Νύσσης, Ἀμβρόσιο Μεδιολάνων καί Μέγα Βασίλειο. Κοινό σημεῖο ὅλων αὐτῶν εἶναι ἡ σύνδεση τῆς παγκοσμιότητας μέ τήν ἀποστολή τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, μέ τήν ἐπίτευξη τῆς ἐνότητας καί τήν ἐν Χριστῷ σωτηρία ὅλων τῶν λαῶν¹¹⁹.

Μιά ἀκόμη κοινή συνισταμένη σέ ὅλα τά μελετήματα εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς κάθε ἄνθρωπο, ἀνεξαρτήτως φύλου, ἔθνους, θρησκείας καί κοινωνικῆς τάξης. Ἡ θέση αὐτή ὑπογραμμίζεται ἰδιαίτερα στό δοκίμιο «Διά τόν πλήρη ἄνθρωπον» τοῦ Μητροπολίτη Καλαβρίας Αἰμιλιανοῦ (Τιμιάδη): «Ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νά καταλύσῃ τούς ἀπαράδεκτους φραγμούς μεταξύ τῶν λαῶν καί τῶν πολιτισμῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τό Εὐαγγέλιον, τό ὁποῖον ὑποχρεοῦνται νά κηρύσσουν οἱ Χριστιανοί. [...] Τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν διασαλίσεως τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, καθ' ὃν τρόπον αὕτη εἶναι δυνατή, διά λόγων ἢ ἔργων, ἢ μᾶλλον ἀμφοτέρων»¹²⁰.

Ἡ φύση τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ χριστιανική μαρτυρία. Ἡ σχέση τῆς φύσης καί τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας φωτίζεται ἀπό ποικίλες πλευρές μέ ἄρθρα πού δημοσιεύτηκαν ἤδη ἀπό τά πρῶτα φύλλα καί ἐξῆς. Τά μελετήματα μέ αὐτό τό μήνυμα εἶναι 5 συνολικά, καταλαμβάνουν μεγάλο ἀριθμό σελίδων καί παρουσιάζουν μεταξύ τους τέσσερα κοινά σημεία: Τό πρῶτο ἀφορᾷ στήν ταύτιση τοῦ «εἶναι» τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν ἀποστολή της. Τό δεύτερο, ὡς φυσική συνέχεια τοῦ πρώτου, ὑπομνηματίζει ὅτι ἡ ἱεραποστολή δέν εἶναι ξέχωρο ἔργο ἢ «ἐξωτερική» λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Τό

118. Βίττη, *Ἡ ἔξοδος*, σελ. 53.

119. Χατζημιχάλη, *Ὁρθόδοξος*, τεύχη 19-20, σελ. 52-55. Οἱ θέσεις γιά τήν οἰκουμένη σωτηρία μεταφέρονται καί στήν προσευχή (στή δημοτική γλῶσσα) μέ τίτλο «Δέησις», τεύχος 5, σελ. 6: «Μεγάλε Θεέ, ἄκουσε τίς προσευχές τῆς Ἐκκλησίας Σου, ἐκπλήρωσε στίς ἡμέρες μας τά αἰώνια σχέδια Σου καί, ἀπό ὅλους τοὺς λαούς, κάμε ἕναν λαόν ἀδελφῶν ἐνωμένων ἐμπρός εἰς τό θυσιαστήριόν Σου».

120. «Διά τόν πλήρη ἄνθρωπον», τεύχος 43, σελ. 44.

τρίτο αναφέρεται στή μετοχή τῶν Ὁρθοδόξων στὸν οἰκουμενικό διάλογο, ὡς μορφή μαρτυρίας. Τό τέταρτο καί τελευταῖο ἀκολουθεῖ τὸν πατερικό τρόπο· δηλαδή περιγράφει τὴν Ἐκκλησία δίχως κανέναν *a priori* ὀρισμό. Εὐθύς ἀμέσως ἀκολουθεῖ ἡ ἀποτύπωση τοῦ μηνύματος σέ πέντε νοηματικά ἐπίπεδα, μέ σειρά κατὰταξης τὸν ἀριθμὸ τεύχους δημοσίευσης.

α) Σύμφωνα μέ τὸν Georges Khodre, ἡ ὑπαρξη τῆς Ἐκκλησίας ἀποσκοπεῖ στήν ἀγαπητική ἀνακεφαλαίωση καί λύτρωση τῶν πάντων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. «Ἡ Ἱεραποστολή εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ἐν κινήσει, δέν ὑφίσταται θέμα Ἱεραποστολῆς ὡς ‘θεσμοῦ’ τῆς Ἐκκλησίας. Δέν θά ἤμποροῦσε νά ὁμιλήσῃ κανεὶς περὶ Ἐκκλησίας καί περὶ Ἱεραποστολῆς ὡς πραγμάτων διαφορετικῶν. Τά πάντα μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν: θεολογία, λειτουργική, ποιμαντική, κινήσεις νέων, πρέπει νά νοοῦνται ὡς ἑκφρασις μιᾶς παγκοσμίου ἀγάπης»¹²¹. Στή συνάφεια αὐτὴ τονίζεται ὅτι ἡ φύση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀποστολική, «διότι, ὅπως οἱ Ἀπόστολοι ἔτσι καί αὐτὴ εἶναι ἀπεσταλμένη»¹²², δηλαδή ἐκφράζει τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξη τοῦ Χριστοῦ, πού διαλέγεται ἐν τῷ χρόνῳ στήν οἰκουμένη¹²³.

β) «Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι σωτηρία, κοινωνία μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἐνότης ἐξωτερικὴ καί ἐσωτερικὴ καί ἱεραποστολή»¹²⁴. Μέ αὐτό τὸν τρόπο ἐργάζεται τὴ φανέρωση τοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τὴ μετάδοση τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹²⁵, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Νίκος Νησιώτης. Εἰδικότερα, τονίζει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὡς Σῶμα τοῦ Χριστοῦ «δέν δύναται νά παύσῃ νά εἶναι ἀπο-

121. Ἱερομ. G. Khodre, «Ἐκκλησία καί ἀποστολή», τεῦχος 11, σελ. 41. Ἀπὸ ἐδῶ καί στὸ ἐξῆς: Khodre, *Ἐκκλησία*.

122. Khodre, *Ἐκκλησία*, τεῦχος 12, σελ. 56.

123. Ὁ.π., σελ. 57.

124. Νίκος Νησιώτης, «Ἡ ἐκκλησιολογικὴ θεμελίωσις τῆς Ἱεραποστολῆς», τεύχη 17-18, σελ. 6 (ἀπὸ ἐδῶ καί στὸ ἐξῆς: Νησιώτης, *Ἡ ἐκκλησιολογικὴ*). Ἐνδιαφέρον ἔχουν οἱ ἐναργεῖς θέσεις του, ὅτι ἡ οὐσία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς, πού σέ μιὰ ἀδιάκοπη πορεία ἐπιτελεῖ τό ἔργο τῆς «ἀναγεννήσεως τῶν Χριστιανῶν καί τοῦ σύμπαντος κόσμου» καί ἐκφράζεται ὡς «ἕνας ποταμὸς ἱεραποστολῆς» (σελ. 6). Παρόμοιες θέσεις γιὰ τὴν ἀδιάκοπη πορεία τῆς Ἐκκλησίας ἀνά τοὺς αἰῶνες καί τὴ φανέρωση τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον βλ. στήν ἐργογραφία τοῦ Ν. Ματσούκα (ἐνδεικτικά: *Οἰκουμενικὴ Θεολογία*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 69 κ.έ.).

125. Νησιώτης, *Ἡ ἐκκλησιολογικὴ*, σελ. 4-5.

στολική καί εὐαγγελιζομένη»¹²⁶, διότι βιώνοντας τούς καρπούς τοῦ Παρακλήτου τούς μεταδίδει στόν πλησίον. Ἐν τέλει, «ζωή τῆς Ἐκκλησίας σημαίνει ζωή ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί ζωή πρὸς τὰ ἔξω διὰ τόν σύμπαντα κόσμον, ὅστις περιέχεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δυνάμει καί ὁ ὁποῖος ἀναμένει, ὅπως ἀνέμενον οἱ ἄνθρωποι κατὰ τήν πρό τῆς Πεντηκοστῆς περίοδον, τήν ἔλευσιν τῆς σωτηρίας»¹²⁷.

γ) Ἡ θέση ὅτι ἡ Ἐκκλησία ταυτίζεται μέ τῇ Βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ καί συλλογικά καλεῖ σέ σωτηρία ὅλους τούς ἀνθρώπους, δίχως ἐκκοσμικευμένα κριτήρια, μεταφέρεται ἀπό τόν καθηγητὴ Παναγιώτη Δημητρώπουλο¹²⁸. Σέ τοῦτα τὰ πλαίσια σημειώνεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐκφράζει τὴ συνέχεια τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστοῦ, πού ἡ πεμπουσία τοῦ ἔργου του εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, εὐθύς ἀμέσως ξεκαθαρίζει ποιοὶ ἔχουν αὐτὴ τὴν ἀποστολή ἐντός τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος. «Τό ἔργο λοιπόν τῆς ἱεραποστολῆς, τῆς τε ἐσωτερικῆς καί τῆς ἐξωτερικῆς, εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ἐπικουρουμένης εἰς τό ἔργον της τοῦτο καί ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν κατὰ τήν ἐκάστου δύναμιν καί τό χάρισμα»¹²⁹. Ἐπομένως, ἡ ἱεραποστολή ἀποτελεῖ χρέος ὅλων τῶν μελῶν πού μετέχουν στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

δ) Ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος περιγράφει τό «εἶναι» τῆς Ἐκκλησίας μέ καθολικές, οἰκουμενικές καί σωτηριολογικές προϋποθέσεις πού ὁδηγοῦν στήν ἀποκάλυψη τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ στόν σύμπαντα κόσμον¹³⁰. Ἡ θεώρησή του ἔχει ὡς ἀφετηρία ὅλα τὰ σωτηριώδη γεγονότα τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας, ἐπικεντρώνεται ὅμως στήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. «Ἔτι περισσότερον, ἀτενίζοντες τό πρόσωπον τοῦ ἀναστάντος Κυρίου καί τήν ἀναμενόμενῃν ἐνδοξον Ἑλευσίν Του, μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καλοῦνται νά ζοῦν, νά εἶναι οἱ ἴδιοι -ὄντολογικῶς- εἰς ἔπαινον δόξης Θεοῦ» (Ἐφεσ. α' 6, 12)¹³¹. Τό ἀναστάσιμο βίωμα συγκλονίζει

126. Ὁ.π.

127. Ὁ.π., σελ. 6.

128. Παν. Δημητρώπουλου, «Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὡς ἀφετηρία Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς», τεῦχος 26, σελ. 18-23.

129. Παν. Δημητρώπουλου, «Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὡς ἀφετηρία Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς», τεῦχος 26, σελ. 21.

130. «Σκοπὸς καί κίνητρον τῆς ἱεραποστολῆς (ἐξ ἀπόψεως θεολογικῆς)», τεύχη 33-34 καί 35-36, σελ. 2-9 καί 34-36. Ἀπὸ ἐδῶ καί στό ἑξῆς: Ἀναστασίου, Σκοπός.

131. Ἀναστασίου, Σκοπός, τεύχη 33-34, σελ. 9.

ψυχοσωματικά τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μέσα ἀπὸ τὴ μυστηριακὴ μετοχή καὶ ὑπερβαίνοντας κάθε εἶδους ιδιοτέλεια τὰ ὠθεῖ μέ ὑπαρκτικὴ προσταγή καὶ ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα στὴ δοξολογικὴ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ¹³². Ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποτελεῖ ἐγωκεντρικὴ ἀπαίτηση τοῦ Ἰδιοῦ, ἀλλὰ προκύπτει ὡς ὑπαρξιακὴ ἀνάγκη τῶν χριστιανῶν ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ μεταδώσουν τὴ λυτρωτικὴ ἐμπειρία τους στὸν πλησίον¹³³.

«Ἐκκλησία χωρὶς ἱεραποστολὴν εἶναι σχῆμα ὀξύμωρον. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει 'χρισθῆ', ἔχει 'ἀποσταλῆ' ὅπως ὁ Χριστὸς διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ. [...] Θὰ πρέπει νὰ τονίσωμεν τὴν κλῆσιν τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς τὴν Ἱεραποστολὴν, ὃχι μόνον -ἢ τόσον- ὑπογραμμίζοντες λόγους 'ἐξωτερικούς' (ὅπως π.χ. τὴν ὑπαρξιν ἀπολίτιστων φυλῶν, τὴν ἔκτασιν τῆς πείνης, τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τὴν ἐπέκτασιν τοῦ 'ἀθεϊσμοῦ'), ἀλλὰ σαφῶς, ὡς ΚΛΗΣΙΝ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ (sic): Διὰ τὴν ἐπανεύρεσιν τοῦ ἀληθοῦς νοήματος τῆς Ἐκκλησίας· διὰ τὴν βίωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς συσσωματώσεώς μας ἐν τῷ Χριστῷ· διὰ τὸν ἀκριβῆ προσανατολισμὸν μας εἰς τὸ ἄμεσον καὶ ἀπώτερον μέλλον· διὰ τὴν ὀρθὴν (ὀρθόδοξον) δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ»¹³⁴.

Κατὰ συνέπεια, τὸ «εἶναι» τῆς Ἐκκλησίας περιγράφεται ὡς ἀνακοίνωση/μαρτυρία καὶ ταυτόχρονο κάλεσμα (ἱεραποστολὴ) ὅλων τῶν ἀνθρώπων στὴν ἐμπειρικὴ μετοχή τοῦ σωτηριολογικοῦ (γιὰ τὸν ἄνθρωπο) δοξασμοῦ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.

ε) Ἡ τελευταία προσέγγιση τοῦ θέματος ἀπαντᾷ σέ ἄρθρο τοῦ Μητροπολίτη Καλαβρίας Αἰμιλιανοῦ (Τιμιάδης)¹³⁵. Ἡ ἀνάλυσή του θεμελιώνεται στὴ χριστολογικὴ θεώρηση τῆς μαρτυρίας: «Αἱ βάσεις πάσης ἱεραποστολικῆς ἐργασίας δὲν πρέπει νὰ εἶναι θεμελιωμένοι εἰς παροδικὴν τινὰ ὥθησιν ἐξάρσεως καὶ στιγμιαίου ἐνθουσιασμοῦ. [...] Ἡ λύτρωσις, ἣτις ἐδόθη ἅπαξ διὰ παντός ἐν Χριστῷ, πρέπει νὰ καθίσταται ἀδιαπτῶτως ἐπίκαιρος εἰς τὴν καθ' ἡμέραν ζωὴν κάθε χριστιανοῦ καὶ τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας. Πρέπει νὰ καθίσταται συγκεκριμένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ μηνύματος πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται τό

132. Ἀναστασίου, Σκοπός, τεύχη 35-36, σελ. 34.

133. Ὁ.π., σελ. 35.

134. Ὁ.π., σελ. 35-36.

135. «Ἡ ἱεραποστολικὴ φύσις τῆς Ἐκκλησίας», τεύχη 41-42, σελ. 10-14. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ στό ἐξῆς: Αἰμιλιανοῦ, Ἡ ἱεραποστολική.

*Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, νά οἰκοδομῆται*¹³⁶. Ἐπίσης, ἐξαίρει τό ἔργο τῆς συνεργίας τῶν λαϊκῶν μέ τούς κληρικούς στά ὅρια τοῦ ὀρθόδοξου κανονικοῦ δικαίου, ἐνάντια σέ κάθε ὑποκρυπτόμενο κληρικαλισμό¹³⁷. Τέλος, θεωρεῖ τή μαρτυρία ὡς μετοχή στήν ἐν Χριστῷ ζωή πού μεταμορφώνει καί ὠθεῖ κάθε πιστό σέ «ἄνοιγμα» διακονίας τοῦ πλησίον καί προσωπική ἀποδοχή τῆς «κοινῆς εὐθύνης ὅλων πρὸς οἰκοδομήν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ»¹³⁸.

Λατρεία καί χριστιανική μαρτυρία. Οἱ ἱεραποστολικές προεκτάσεις τῆς λατρευτικῆς πράξης τῆς Ἐκκλησίας ἐξετάσθηκαν σέ 6 ἄρθρα. Ἡ προσπάθεια τῶν ἀρθρογράφων ἀποσκοπεῖ στήν ἀνάδειξη τῆς στενῆς σχέσης τῶν νοημάτων τῆς λατρείας μέ τήν καθημερινή ζωή.

Σ' αὐτά τά πλαίσια, στό ἄρθρο «Ἐπιστράτευσις προσευχῆς» συνδέθηκε ἡ δυναμική τῆς προσευχῆς ὡς ἐπικοινωνίας μέ τόν Θεό καί πνευματικῆς ἄσκησης, μέ τήν ἱεραποστολική κινητοποίηση. Εἰδικότερα, τέθηκε τό αἶτημα νά προσανατολισθεῖ τό περιεχόμενο τῶν ἀτομικῶν καί συλλογικῶν εὐχῶν στήν ἐπίτευξη, ὡς ἔμπρακτη μέριμνα τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ἐθνῶν¹³⁹. Ἡ θέση αὐτή ἐνισχύθηκε μέ τή δημοσίευση στήν ἴδια σελίδα μιᾶς σύγχρονης προσευχῆς στή δημοτική, μέ τό ἴδιο μήνυμα¹⁴⁰.

Στά ἐπόμενα ἄρθρα, ἡ κεντρική ιδέα διανθίζεται μέσα ἀπό τή σημασία τῶν ἰδίων τῶν λειτουργικῶν-λατρευτικῶν κειμένων. Πρώτιστα, προβλήθηκε ἡ ἱεραποστολική σημασία τῆς Προηγιασμένης Λειτουργίας. Τό βασικό μήνυμα εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαία αὐτή Λειτουργία μέ τούς ὕμνους καί τίς προσευχές της καλλιεργεῖ τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκουμενικῆς μαρτυρικῆς συνείδησης στούς πιστούς¹⁴¹. Παράλληλα,

136. Αἰμιλιανοῦ, *Ἡ ἱεραποστολική*, σελ. 12.

137. Ὁ.π., σελ. 12-13.

138. Ὁ.π., σελ. 13.

139. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἐπιστράτευσις προσευχῆς», τεῦχος 3, σελ. 1-3. Στό κείμενο αὐτό τοῦ νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου παρατηρεῖ κανεῖς τόν ὑπέροχο συνδυασμό λόγου καί πράξης. Τό στοιχεῖο αὐτό χαρακτηρίζει τό ἐκκλησιαστικό του ἔργο ἀπό τότε μέχρι καί τίς μέρες μας. Γιά περισσότερα ἐπὶ τοῦ θέματος βλ. Ν. Τσιρέβελου, *Θεολογική θεμελίωση τῆς Ὀρθόδοξης μαρτυρίας. Σπουδὴ στό ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου*, ἐκδ. Ostrakon Publishing, σελ. 19-28, 82, 136, 153-154.

140. «Αἰτήματα προσευχῆς», τεῦχος 3, σελ. 2.

141. Διακόνου Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, «Τό ρίγος τῆς Προηγιασμένης», τεῦχος 13, σελ. 5.

στηλιτεύεται ή τυπολατρική «έξωτερική» κατάνυξη της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, ειδικά όταν αυτή συνοδεύεται από συνειδητή άδιαφορία για τόν ευαγγελισμό τών έθνών.

Έξάλλου, στην ίδια περιρρέουσα λειτουργική ατμόσφαιρα (Μεγάλη Τεσσαρακοστή) εξετάσθηκε τό ιεραποστολικό κάλεσμα του βιβλίου του Τριωδίου. Μέ έρευνα συγκεκριμένων ύμνων έπισημάνθηκε ότι ή Έκκλησία μέ τό βίωμά της καλεϊ τόν κόσμο στην σταυρο-αναστάσιμη αλήθεια του Χριστού¹⁴². Η πεμπτουσία αυτού του βιώματος είναι ή κοινωνική διακονία, ή όποία συνεργεί «στην προοπτική καί τόν τελικό σκοπό της ιεραποστολής του Χριστού: την πραγματοποίηση της Μίας, αγίας» διά της συμμετοχής πάντων τών λαών της Οίκουμένης εις την «μίαν ποιμνην υπό ένα ποιμένα» (Ίω. 10, 16), τόν Κύριον Ίησοϋν Χριστόν, τό «Φως του κόσμου»¹⁴³.

Στή συνάφεια αυτών τών μηνυμάτων μελετήθηκε καί ό άρμονικός δεσμός του μυστηρίου της Θείας Εϋχαριστίας μέ τή μαρτυρία. Όπως σημειώνει ό Άναστάσιος Γιαννουλάτος, «είναι άδύνατον νά μετέχη κανείς συνειδητά στη χριστιανική λατρεία, χωρίς άμεση σχέση μέ την παγκόσμια ιεραποστολή, καί είναι άδύνατον νά μετέχη σέ μία πραγματική όρθόδοξη ιεραποστολή, χωρίς συνειδητή συμμετοχή στη θεία Κοινωνία»¹⁴⁴. Η πρόταση αυτή κινήθηκε πάνω σ' έναν διπλό άξονα. Στόν πρώτο αναλύεται ότι ή μετοχή στο μυστήριο τών μυστηρίων δημιουργεί μία νέα οικογένεια, την κατά Χριστόν, ή όποία άθληματικά άγωνίζεται για την ένότητα του κόσμου¹⁴⁵. Στόν δεύτερο τονίζεται ή άπελευθέρωση από τόν έγωισμό, ώστε νά θεραπευθεί τό κακό στόν κόσμο¹⁴⁶. Όστόσο, ή έπι-

142. Εϋθ. Στύλιου, «Ίεραποστολικάί άφηγήσεις του Τριωδίου», τεϋχος 13, σελ. 10-12 (άπό έδω καί στο έξής: Στύλιου, *Ίεραποστολικά*).

143. Στύλιου, *Ίεραποστολικά*, σελ. 12.

144. «Όρθόδοξος Ίεραποστολή καί Θεία Εϋχαριστία», τεϋχος 24, σελ. 59 (άπό έδω καί στο έξής: Άναστάσιου, *Όρθόδοξος*).

145. Άναστασιου, *Όρθόδοξος*, σελ. 58.

146. Ό.π., σελ. 59: «Σέ κάθε θεία Λειτουργία ό καθένας καλεϊται νά προσφέρει όλόκληρο τόν έαυτό του, όλόκληρο τό έργον του -αυτό πού είναι, αυτό πού έχει, αυτό πού κάνει- στόν Χριστό. [...] Θά πρέπει νά αναζητη νά είναι 'έν θεία Κοινωνία' μέ τόν Κύριον, ώστε όλόκληρη ή ύπαρξί του νά άπελευθερωθι από τά στενά δεσμά του έγωισμού του. Τότε μόνον, μέ μία αληθινή καί έκδηλη αγάπη για όλη την ανθρωπότητα, θά μπορέση νά μετάσχη στη ζωή της θείας αγάπης, τή μακαρία ζωή της Αγίας Τριάδος». Στο σημείο αυτό σημειώνουμε την έμπνευσμένη φράση «ή λειτουργία μετά τή Λειτουργία», μέ την όποία ό Άναστάσιος Γιαννουλάτος κωδι-

τυχής πραγμάτωση αὐτῆς τῆς ἀθληματικῆς προσπάθειας κρίνεται στή μυστηριακή σύνδεση τῶν πιστῶν μέ τόν πρῶτο ἱεραπόστολο, τόν Ἐνσαρκωμένο Λόγο τοῦ Θεοῦ¹⁴⁷.

Ἐσχατολογικές προεκτάσεις τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας. Τό θεολογικό αὐτό ζήτημα ἀναλύθηκε ἐξ ὁλοκλήρου σέ ἓνα μελέτημα. Ὁ Δημήτρης Κουτρομπῆς¹⁴⁸, ἀκολουθώντας τήν πατερική παράδοση¹⁴⁹, θεωρεῖ τήν Ἐκκλησία ὡς εἰκόνα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στό παρόν¹⁵⁰. Μέσα ἀπό τά μυστήριά της, τά βαπτισμένα μέλη ἔχουν τή δυνατότητα νά προγευτοῦν τόν Καινούριο Κόσμο τοῦ Θεοῦ, βιώνοντας τά ἔσχατα στό παρόν. Ὅπως εὐστοχα παρατηρεῖ, «οἱ Πατέρες ἀποκάλεσαν τήν Κυριακήν ὀγδόην ἡμέραν, -ἡμέραν ἡ ὁποία μᾶς τοποθετεῖ ἔξω ἀπό τόν συνηθισμένον χρόνον, ἔξω ἀπό τήν ζωὴν τῆς ὑπολοίπου ἑβδομάδος, ἔξω ἀπό τήν ζωὴν τοῦ 'κόσμου' καί τῆς 'σαρκός' καί μᾶς εἰσάγει ἀπό τοῦδε, μετὰ τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, εἰς τήν ζωὴν τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ»¹⁵¹. Ὡστόσο, αὐτό σέ καμία περίπτωση δέν συνεπάγεται θεμελιοκρατική στάση ἀπομόνωσης ἀπό τόν κόσμο, λόγω ἐσχατολογικῶν πεποιθήσεων. Ἀντίθετα ἀναδεικνύει τόν καιρό τῆς ἐν Χριστῷ μαρτυρίας στό περιρρέον χριστιανικό περιβάλλον καί τά ἔθνη. «Αὐτόν τόν καινόν κόσμον καί τόν χρόνον τῆς Ἀναστάσεως φανερώνει ἡ Ἐκκλησία, ὅταν κάθε Κυριακήν συνέρχεται ἐπὶ τό αὐτό, μέ αὐτή τήν ζωὴ ζῇ [...] καί αὐτῆς ΜΑΡΤΥΣ (sic) καλεῖται νά γίνῃ ὄχι μόνον εἰς τό περιβάλλον πού τήν ἔταξεν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά, τουλάχιστον δι' ὠρισμένων ἐκλεκτῶν της τέκνων, τῶν ἱεραποστόλων, 'μέχρις ἐσχάτου τῆς γῆς'»¹⁵².

Ὁ ρόλος τῶν λαϊκῶν στή χριστιανική μαρτυρία. Μιά ἄλλη ὁμάδα ἄρθρων σχετίζεται μέ τήν ἱεραποστολική εὐαισθητοποίηση τοῦ λαϊ-

κοποίησε πρῶτος μέ σαφήνεια καί ἐμπνευση τή σύνδεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας μέ τή διακονία καί τή μαρτυρία. Γιά τήν ἱστορία τοῦ ἐπιτυχημένου αὐτοῦ ὅρου βλ. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων, *Ἱεραποστολή στά ἴχνη τοῦ Χριστοῦ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2007, σελ. 129-132.

147. Ὁ.π.

148. Γιά τόν Δημήτριο Κουτρομπῆ, βλ. Χρ. Γιανναρᾶ, *Ὁρθοδοξία καί Δύση στή Νεώτερη Ἑλλάδα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σελ. 470-471.

149. Ἐνδεικτικά: Μάξιμου Ὁμολογητή, *Μυσταγωγία*, PG 91, 664D-665D. Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας*, PG 150, 452CD.

150. «Ἡ ἡμέρα Κυρίου καί ἡ ἱεραποστολή», τεῦχος 7, σελ. 8 (ἀπό ἐδῶ καί στό ἐξῆς: Κουτρομπῆς, *Ἡ ἡμέρα*).

151. Ὁ.π.

152. Ὁ.π., σελ. 13.

κοῦ στοιχείου μέ τήν ἀνάδειξη τῆς «παγκοσμίου ἀποστολικῆς εὐθύνης»¹⁵³ τοῦ βασιλείου ἱερατεύματος. Ἡ θέση αὕτη ἀποτυπώθηκε σέ 4 ἄρθρα.

Κοινός ἰστός τῶν μηνυμάτων τῆς ομάδας αὐτῆς εἶναι ἡ φανέρωση τῆς ποικιλίας τῶν χαρισμάτων ὅλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος¹⁵⁴. Ἡ πρώτη θεώρηση ἐπικεντρώνεται στό ἔργο τῆς νεολαίας, καθὼς τό *Πορευθέντες* εἶχε ὡς ἀφετηρία τίς πρωτοβουλίες τοῦ «Συνδέσμου». Ἡ νεολαία ἀναζητᾷ ἰδανικά, καί ἰδιαίτερα τή δεκαετία τοῦ '60 σέ διεθνές καί πανελλήνιο ἐπίπεδο, τό ἰδανικό τῆς εἰρήνης. Ἔτσι, τονίζεται ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Χριστοῦ ἐργάζεται γιά τήν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης στόν κόσμο, «οἱ δέ ἱεραπόστολοι ἔχουν ἀπό τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ χαρακτηρισθῇ ὡς οἱ ἀγγελιαφόροι τῆς εἰρήνης: ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τήν εἰρήνην» (Ρωμ. 10, 15)¹⁵⁵. Ἐπομένως, μέ αὐτό τόν τρόπο καλεῖται ἡ νεολαία νά συνεργασθεῖ στήν ἱεραποστολή, μέ σκοπό τήν ἐπικράτηση τῆς ἐνότητας τῶν πάντων.

Ἡ δεύτερη ἀπευθύνεται σέ λαϊκοὺς, ὅπως οἱ γιατροί καί νοσοκόμοι, οἱ ὁποῖοι δύνανται νά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους, ἀκολουθώντας τό παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ. «Ὁ Θεῖος Διδάσκαλος, πάντοτε συνεπλήρωνε, τό σωτήριο ἔργο Του, τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ψυχῶν, μέ τή θεραπεία καί τῶν παθῶν τοῦ σώματος. [...] Τό πρότυπον τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου καί Ἐκείνου ὁ ὁποῖος τό δημιούργησε, βρῆκε πάντοτε πολλοὺς μιμητάς»¹⁵⁶. Συνάμα, αὐτές οἱ παροτρύνσεις ἐνδυναμώνονται ἀπό τά παραδείγματα σύγχρονων καί ἱστορικῶν¹⁵⁷ πρωτοβουλιῶν διακονίας τῶν λαϊκῶν, καθὼς καί μέ μιά προσευχή στή δημοτική, πού αἰτεῖται τήν ἀνάδειξη ἐργατῶν τοῦ Εὐαγγελίου¹⁵⁸.

153. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφετηριακαὶ σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικὴν Ἱεραποστολήν», τεύχη 38-39, σελ. 20.

154. Πρβλ. Α' Κορ. 12, 4-14.

155. Εὐθ. Στύλιου, «Ἡ ἱεραποστολή ὡς ἰδανικόν τῆς Συγχρόνου νεολαίας», τεῦχος 8, σελ. 4.

156. Γ. Ἐμ. Πιπεράκη, «Ἱατρός καί Ἱεραποστολές», τεῦχος 6, σελ. 12.

157. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ ἱεραποστολικὴ δρᾶσις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰς Κεντρικὴν καί Ἀνατολικὴν Ἀσίαν», τεῦχος 10, σελ. 30.

158. «Κάλεσε τοὺς ἐργάτες σου, Κύριε», τεῦχος 9, σελ. 16: «Κύριε, [...] Κάνε τό ἱεραποστολικό ἔργο φλογερό ἰδανικό τῆς νεολαίας μας. Ἄναψε μέσα στήν ἀνθρώπινη καρδιά μας τήν πυρκαϊά τῆς θείας Σου ἀγάπης γιά τοὺς λεukoὺς, τοὺς μαύρους, τοὺς κίτρινους, τοὺς ἐρυθρόδερμους ἀδελφούς μας. Ἀρχηγέ τῆς Ἐκκλησίας μας, στείλε τό Πανάγιο Πνεῦμα Σου γιά νά ἀναδείξῃ καί πάλι μέσα ἀπό

Ἡ συμβολή τοῦ μοναχισμοῦ στή χριστιανική μαρτυρία. Ἡ συμβολή τοῦ μοναχισμοῦ στήν ὀρθόδοξη οἰκουμένη μαρτυρία ἀναπτύσσεται σέ δύο μελετήματα¹⁵⁹. Ἀμφότερα προβάλλουν μέ τεκμηριωμένο τρόπο τή συμβολή τοῦ μοναχισμοῦ στήν ὀρθόδοξη μαρτυρία. Τά ἐπιχειρήματά τους ἐνισχύονται μέσα ἀπό πλεῖστα ἱστορικά παραδείγματα μοναχῶν-ἱεραποστόλων. Ἰδιαίτερα τονίζονται τά ἑξῆς: α) Ἡ αὐτοθυσιαστική-ἀσκητική ζωή, ἡ καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν καί ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή τῆς «ἰσαγγελης πολιτείας» πού ἀποτελοῦν πρότυπο γιά ὅλους τοὺς πιστοὺς ἀνά τόν κόσμον¹⁶⁰. καί β) Ἡ ἱστορική παράδοση πού προβάλλει τή συμβολή τοῦ μοναχισμοῦ στήν ἱεραποστολή, ἀναδεικνύοντας τίς πρακτικές τακτικές καί τοὺς τρόπους διδασχῆς τῶν μοναχῶν-ἱεραποστόλων, ὥστε μέ ὀρθότητα καί πληρότητα νά οἰκοδομηθεῖ μιά νέα Ἐκκλησία¹⁶¹.

Τό πεντόσταγμα τοῦ μηνύματος παραδίδεται στό ἀκόλουθο ἀπόσπασμα: «Ὅταν μελετᾷ κανεῖς τήν ζωήν τῶν μοναχῶν διαπιστώνει καταπληκτικήν ποικιλίαν ἱεραποστολικῆς ἐκφράσεως τοῦ πόθου των διά τήν ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀπό τήν μαχητικήν μορφήν τῆς δράσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἕως τήν δυναμικήν ἀκινήσιαν τῶν ἀναχωρητῶν καί στυλιτῶν, οἱ ὅποιοι καί μέ τήν παρουσίαν των καί τόν βυθισμένον εἰς ζωήν προσευχῆς λόγον των, κατῴρθωναν νά ἐλκύσουν πολλούς εἰς τήν πίστιν»¹⁶².

Τό ἱεραποστολικό κάλεσμα. Δύο κείμενα ἔχουν ὡς κεντρική ἰδέα τήν ἱεραποστολική ἀφύπνιση σύσσωμης τῆς Ἐκκλησίας. Στό πρῶτο, ὁ Μητροπολίτης Γερμανός Πολυζωΐδης καλεῖ τοὺς Ὀρθοδόξους σέ

τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας ἀφωσιμένους ἐργάτας στόν θερισμό τῆς ἱεραποστολικῆς κλήσεως». Συντάκτης τῆς προσευχῆς φαίνεται ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος, ὅπως κατανοεῖ κανεῖς ἀπό τό γενικότερο ὕφος.

159. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Ὀρθόδοξος μοναχισμός καί Ἐξωτερική Ἱεραποστολή», τεύχος 13, σελ. 12-15. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, μέ τίτλο «Μοναχοί καί Ἱεραποστολή κατά τόν Δ' αἰῶνα (εἰς τήν Ἀνατολήν)», τεύχη 30-31, σελ. 34-39 καί 42, τεύχος 32, σελ. 54-58.

160. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Ὀρθόδοξος μοναχισμός καί Ἐξωτερική Ἱεραποστολή», τεύχος 13, σελ. 15: «Ἡ μαρτυρία τοῦ μοναχοῦ θά εἶναι ἕνα βουβόν κήρυγμα. Δέν θά μαρτυρῇ περί τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλά θά εἶναι ὁ ἴδιος ἐσχατολογικός μάρτυς αὐτῆς τῆς βασιλείας».

161. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Ὀρθόδοξος μοναχισμός καί Ἐξωτερική Ἱεραποστολή», τεύχος 13, σελ. 14-15.

162. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, μέ τίτλο «Μοναχοί καί Ἱεραποστολή κατά τόν Δ' αἰῶνα (εἰς τήν Ἀνατολήν)», τεύχος 32, σελ. 58.

«ἐξοδο», ὥστε νά δώσουν στόν κόσμο τή μαρτυρία τους γιά τόν Χριστό. «Δέν πρέπει, μέ ἄλλας λέξεις, νά μείνωμεν ἀσυντρόφιαστοι, κλεισμένοι εἰς τόν ἑαυτόν μας, ἀλλά νά ἐπεκτείνωμεν ἑαυτούς, νά ζήσωμεν διά τούς ἄλλους. Ὁ καθεῖς μας εἶναι ἕνα μικρό κομμάτι τοῦ συνόλου. Καί πρέπει νά προσφέρωμεν ΟΛΗΝ (sic) μας τήν δύναμιν διά τήν πλήρη διαφώτισιν τῆς ἀνθρωπότητος»¹⁶³. Οἱ ἴδιες θέσεις ἀπαντοῦν στό πεζό-ποίημα «Διαφορά Ἀντιλήψεων» τοῦ Ἀναστασίου Γιαννουλάτου. Μέ λυρικό ὕφος ἐκφράζεται ἡ δυσαρέσκεια γιά τήν ἀποφυγή τῆς ἱεραποστολῆς καί τό ἐγωιστικό «κλείσιμο» τῶν Ὁρθοδόξων στόν ἑαυτό τους, λησμονώντας ἐντελῶς τίς ἐντολές τοῦ Κυρίου γιά μαρτυρία στόν κόσμο¹⁶⁴.

Ἡ διάκριση μεταξύ ἐσωτερικῆς καί ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς. Σέ αὐτή τήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα ἱεραποστολικοῦ καλέσματος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει καί ἡ ἀπάντηση πού ἔδωσε τό περιοδικό σέ ὅσους ἀντιδρουῖσαν καί ἐπέμεναν στήν ἀνάπτυξη τῆς «ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς». Οἱ ἀντιδράσεις στηρίζονταν σ' ἕνα διπλό ἐπιχείρημα. Πρῶτα προέβαλλαν τήν ἀνάγκη ἐπανευαγγελισμοῦ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας καί στή συνέχεια τόνιζαν τήν ἔλλειψη οἰκονομικῆς δυνατότητας τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί κρατῶν¹⁶⁵. Ἡ ἀνασκευή αὐτῶν τῶν θέσεων δέν ἀπαντᾷ σέ συγκεκριμένα κείμενα ἀλλά πραγματώθηκε μέ τή συνολική ἀρθρογραφία τοῦ περιοδικοῦ. Ὡστόσο, ὀρισμένες φορές χρειάστηκε νά δοθοῦν ὀρισμένες διευκρινίσεις γιά τό ἱεραποστολικό ἔργο, οἱ ὁποῖες μποροῦν νά νοηθοῦν ὡς ἔμμεσες ἀπαντήσεις στίς ἀντιδράσεις.

Ἡ ἀπ' εὐθείας ἀπάντηση τυπώθηκε κυρίως σέ κείμενα σχετικά μέ τήν «κίνηση» τοῦ Πορευθέντες. Μέσα ἀπό ἐπιχειρήματα λογικά, θεολογικά, ἱστορικά, πού τά χαρακτήριζε ἡ νηφαλιότητα, ὁ σεβασμός τοῦ διαλόγου καί ἡ ἀπουσία ἀπολογητικῆς, παρουσιάσθηκε ὁ ἄμεσα συνυφασμένος μέ τήν Ἐκκλησία σκοπός τῆς ἱεραποστολῆς. Πρωτίστως ὑπογραμμίσθηκε ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐργάζεται γιά τή σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου¹⁶⁶, σέ συνδυασμό μέ τό ἰδιαίτερο χάρισμα κάθε μέλους της, ὅπως ἐκεῖνο τοῦ ἱερα-

163. «Σκέψεις γύρω ἀπό τό Πορευθέντες», τεῦχος 25, σελ. 3.

164. Τεῦχος 11, σελ. 48.

165. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ λησμονημένη ἐντολή», τεῦχος 1, σελ. 4.

166. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «Διορθόδοξον Κέντρον Πορευθέντες», τεῦχος 11, σελ. 37.

πόστολου¹⁶⁷. Ἐξάλλου, πρωτοποριακά ἢ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ἐσωτερική εἴτε ἐξωτερική, θεωρήθηκε ἐνιαία, «πρός ὅλας τάς κατευθύνσεις»¹⁶⁸. Σ' αὐτά τὰ πλαίσια, τό βασικό ἐπιχέιρημα ἦταν ὅτι ἡ «ἐξοδος» τῆς Ἐκκλησίας στήν οἰκουμένη θά λειτουργήσῃ ὡς αὐτοκριτική καί ἐπανευαγγελισμός τῶν χριστιανῶν καί σέ καμία περίπτωση ὡς φυγή ἀπό τὰ ἐσωτερικά προβλήματα. Πιό συγκεκριμένα, ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος παρατηρεῖ ὅτι «ἐνδέχεται νά ἀποδεχθῇ λυτρωτική καί διά τό ἐσωτερικόν», διότι θά ἐπιφέρει «τήν ἀναγέννησιν τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς»¹⁶⁹. Τελικά, ἡ πεμπτουσία ὄλων τῶν ἐπιχειρημάτων περιλαμβάνεται στή συνθηματική φράση «Ἐκκλησία χωρίς ἱεραποστολή εἶναι Ἐκκλησία χωρίς ἀποστολή»¹⁷⁰.

Ἱμπεριαλισμός καί χριστιανική μαρτυρία. Ὁ Δημοσθένης Σαβράμης στά πλαίσια μιᾶς περισσότερο κοινωνικοκεντρικῆς θεώρησης τῆς ἱεραποστολῆς προβάλλει τήν ἐπιτακτική ἀνάγκη οἱ ἱεραπόστολοι ὄλων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν νά ἀσκήσουν τήν αὐτοκριτική τους ἀπέναντι στήν ἀποικιοκρατική ἐκμετάλλευση τῶν λαῶν τῆς Ἀφρικῆς¹⁷¹. Θεωρεῖ ὅτι ὁ σκοπός τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ξέχωρος ἀπό κάθε εἶδους συμφέροντα, πολιτικά, οἰκονομικά, ἐθνικά καί πολιτιστικά. Τό καθῆκον της ἀναφέρεται στήν προαγωγή τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καί τῆς ἀγάπης. Συμπερασματικά καταλήγει «ὅτι οἱ ὑποανάπτυκτοι» λαοί ἀποτελοῦν τόν καθρέπτη μέσα στόν ὁποῖο ἀντανακλᾶται τό γεγονός ὅτι οἱ πολιτισμένοι λαοί εἶναι ἠθικά ὑποανάπτυκτοι»¹⁷².

167. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ λησμονημένη ἐντολή», τεῦχος 1, σελ. 4-5.

168. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφιετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεῦχος 40, σελ. 52.

169. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφιετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεῦχος 40, σελ. 52.

170. Ἡ πρόταση αὐτή ἀποτελέσῃ τό σύνθημα μιᾶς ἱεραποστολικῆς ἐκθεσης, πού διοργάνωσεν τό «Διορθόδοξο Ἱεραποστολικό Κέντρο *Πορευθέντες*». Βλ. τό ἐνημερωτικό ἄρθρο τοῦ Σ. Α. Ρουμελιώτη, «Ἐκθεσις Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολῆς», τεύχη 30-31, σελ. 32.

171. Δημοσθένους Σαβράμη, «Χριστιανισμός καί ὑποανάπτυκτοι» Χῶραι», τεύχη 17-18, σελ. 11. Παρατηρήσεις σχετικά μέ τό ἱεραποστολικό μοντέλο πού συνδέθηκε μέ τήν ἀποικιοκρατία, τούς δυτικούς μισιονάριους καί τόν προσηλυτισμό βλ. στίς μελέτες καί τά ἄρθρα: Π. Βασιλείαδης, *Μετανεωτερικότητα καί Ἐκκλησία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 29-38.

172. Δημοσθένους Σαβράμη, «Χριστιανισμός καί ὑποανάπτυκτοι» Χῶραι», τεύχη 17-18, σελ. 11.

5.2 *Ιστορία τῶν χριστιανικῶν ἱεραποστολῶν.*

Ἡ ομάδα αὐτή ἀποτυπώνει τὰ σχετικά μέ τήν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς μηνύματα. Συνολικά δημοσιεύτηκαν 20 κείμενα, τὰ ὁποῖα ἀνέρχονται στό 11,7% ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς ἀρθρογραφίας.

Ἱστορικά στοιχεῖα γιά τίς χριστιανικές ἱεραποστολές. Στήν ὑπενότητα αὐτή ἀνήκουν 10 ἄρθρα. Τό πρῶτο σχετικό μέ τήν ἱστορία τῶν ἱεραποστολῶν ἄρθρο τοῦ *Πορευθέντες* ἀναδημοσιεύτηκε μεταφρασμένο ἀπό τή γαλλική ἐγκυκλοπαιδεῖα «Bilan du Monde»¹⁷³. Πολύ συνοπτικά παρουσιάζει τή διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν Ἀνατολική Μεσόγειο καί τήν ὑπόλοιπη Εὐρώπη ἀπό τόν 1ο ὡς τόν 9ο αἰῶνα καί καταγράφει τίς παγκόσμιες ἱεραποστολές ἀπό τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία κατά τόν Μεσαίωνα καί τίς Προτεστάντικές Ἐκκλησίες τὰ νεότερα χρόνια.

Στά ἐπόμενα τεύχη τυπώθηκαν διάφορες μελέτες, οἱ ὁποῖες ἀνέδειξαν τήν ὀρθόδοξη ἱεραποστολή σέ διάφορες περιοχές. Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στόν ἐκχριστιανισμό τῶν Ρώσων τόν 10ο αἰῶνα. Ἐμφανισθῆκε δόθηκε στό βάπτισμα τοῦ ἡγεμόνα Βλαδίμηρου, πού τό παράδειγμα του ἀκολούθησε πιστά ὁ ρωσικός λαός¹⁷⁴. Ἐπίσης, γιά τήν ἴδια χρονική περίοδο μνημονεύονται οἱ ἱεραποστολικές προσπάθειες τοῦ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου Α΄ Μυστικοῦ πρὸς τοὺς Ἄλανοὺς τοῦ Καυκάσου¹⁷⁵.

Ἐξάλλου, παρουσιάστηκαν οἱ χριστιανικές ἱεραποστολές τῶν Ὀρθοδόξων ἀλλὰ καί τῶν Νεστοριανῶν στήν Κεντρική καί Ἀνατολική Ἀσία ἀπό τόν 3ο-14ο αἰῶνα¹⁷⁶, καθὼς καί τῆς Ρώσικης Ἐκκλησίας στήν Κίνα ἀπό τόν 17ο-20ό αἰῶνα¹⁷⁷. Τά δύο αὐτά μελετήματα προέρχονται ἀπό τόν Ἀναστάσιο Γιαννουλάτο, μέ πλεῖστες παραπομπές στή σύγχρονη ἱστορική βιβλιογραφία. Στό καθένα ἀπό αὐτά

173. «Ἱστορική ἀνασκόπησις τῶν ἱεραποστολῶν», μτφρ. Ἀγγ. Ζησίμου, τεῦχος 4, σελ. 10-13.

174. Ε. Φωτιάδης, «Ὁ ἐκχριστιανισμός τῶν Ρώσων», τεῦχος 12, σελ. 59-63.

175. Ἰω. Κωνσταντινίδης, «Ὁρθόδοξος ἱεραποστολή πρὸς τοὺς Ἄλανοὺς τοῦ Καυκάσου», τεῦχος 25, σελ. 14-16.

176. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ ἱεραποστολική δρᾶσις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰς Κεντρικήν καί Ἀνατολικήν Ἀσίαν», τεῦχος 10, σελ. 26-31.

177. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ Ὀρθοδοξία εἰς τήν Κίναν», τεύχη 14, 15 καί 16, σελ. 26-30, 36-39 καί 52-55 ἀντίστοιχα.

ὁ συγγραφέας ἐπιλογικά καταλήγει στή σύνοψη τῶν ἱστορικῶν μεθόδων μαρτυρίας, οἱ ὅποιοι κρίνονται «ἄμεσου ἐνδιαφέροντος γιά τήν ἐποχή μας»¹⁷⁸.

Ἡ ἱστορική διήγηση τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῆς Κορέας κατά τόν 19ο αἰῶνα ἐντοπίσθηκε σέ δύο ἄρθρα:

Στό πρῶτο τονίζεται ἡ ὁλοκληρωτική διακοπή τῆς ἱεραποστολῆς ἐξαιτίας τῶν διωγμῶν τῶν χριστιανῶν ἀπό τό κομμουνιστικό καθεστώς, μέ ἀποτέλεσμα τή δημιουργία μιᾶς Ἐκκλησίας μαρτύρων (20ός αἰώνας), ἀλλά καί τό σύγχρονο αἶτημα γιά σύνδεση μέ τίς παραδοσιακές Ἐκκλησίες¹⁷⁹.

Τό δεύτερο ἀκολουθεῖ τήν ἴδια ἱστορική ἐξέταση, ὡστόσο καταλήγει σέ κοινωνικο-θρησκευτικές παρατηρήσεις. Αὐτές σχετίζονται μέ τή σταδιακή ἐξασθένηση τῶν τοπικῶν παραδοσιακῶν θρησκειῶν καί τήν ἱστορική συμβολή τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν ἀνακαίνιση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὅπως εἶναι ἡ βελτίωση τῆς θέσης τῆς γυναίκας, ἡ ἐξάλειψη κοινωνικῶν ἀνισοτήτων, ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τυραννικά καθεστώτα¹⁸⁰.

Ἐπιπροσθέτως, γίνεται ἀναφορά στή διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου στήν ἀμερικανική Ἀλάσκα σέ δύο ἄρθρα. Τό ἓνα καταγράφει τίς πρῶτες ὀργανωμένες προσπάθειες ἀπό Ρώσους μοναχοὺς, δίνοντας ἔμφαση στίς μεθόδους μαρτυρίας τοῦ Ἰννοκεντίου Βενιαμίνωφ. Δέν παραλείπει, ὅμως, νά ὑπογραμμίσει τήν καθοριστική συνέργεια τοῦ λαοῦ στό ἱεραποστολικό ἔργο¹⁸¹. Ἔτσι, τό μήνυμά του ἐπικεντρώνεται στή δυναμική τῶν μεταναστῶν, ἐμπόρων καί ἀπλῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι προώθησαν τήν αὐθεντική μαρτυρία τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς στόν κόσμον, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη ὀργανωμένη ἱεραποστολική πράξη. Συγχρόνως, κατακρίνεται ἔντονα ἡ ἀπουσία συνεργα-

178. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ ἱεραποστολική δράσις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰς Κεντρικήν καί Ἀνατολικήν Ἀσίαν», τεύχος 10, σελ. 30.

179. Al. Chang, «Κορέα: Ἡ Χώρα τῆς Πρωϊνῆς Γαλήνης», τεύχη 6 καί 7, σελ. 9-11 καί 9-11.

180. K. Μπουντᾶ, «Ὁ ἐκχριστιανισμός τῆς Κορέας καί οἱ θρησκευτικοκοινωνικαὶ αὐτοῦ συνέπειαι», τεύχη 17-18, σελ. 23-27 καί τεύχη 19-20, σελ. 43 καί 48-51 ἀντίστοιχα. Μάλιστα, ὁ συγγραφέας κάνει ἰδιαίτερο κάλεσμα στήν Ὁρθοδοξία νά ξεκινήσει ἐπιτακτικά μιᾶ ὀργανωμένη ἱεραποστολή, δίχως τίς μισσιοναριστικές τακτικές τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν (σελ. 51).

181. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ Ὁρθοδοξία εἰς τήν Ἀλάσκα», τεύχη 17-18, σελ. 15-20.

σίας τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στήν κοινή ιεραποστολική πράξη καί γίνεται ἔκκληση γιά σύγχρονη ἀπό κοινοῦ συνεργασία¹⁸². Τό ἄλλο ἐστιάζει ἐπίσης στήν καθοριστική συμβολή τῶν ἐμπόρων, ἀλλά ταυτόχρονα τονίζει καί τήν ἔλλειψη κληρικῶν¹⁸³.

Ἡ τελευταία σχετική παρουσίαση ἀναφέρεται στίς νέες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες πού δημιουργήθηκαν στήν Ἀφρική κατά τή σύγχρονη ἱστορία. Ὁ τότε νεοφώτιστος C. K. Kibue, σκιαγραφεῖ τοὺς βασιικούς σταθμούς ἐκχριστιανισμοῦ τῆς Κένυας¹⁸⁴. Τό κοινό μήνυμα τῶν ἄρθρων ἀποτυπώνεται στήν ἀκόλουθη διατύπωση: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία στήν Kenya ἰδρύθη ἀπό τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀφρικανούς, οἱ ὁποῖοι ἀρχικά ἦσαν μέλη τῆς Προτεστάντικῆς καί τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀρχίσαμε νά ἐρωτᾶμε γιατί εἴχαμε πολλές διαφορετικές ιεραποστολές στήν Kenya ἀντί νά ἔχουμε μόνο μία, ἀφοῦ ὁ Χριστός εἶναι ἓνας. Σκεφτήκαμε πώς θάπρεπε νά ὑπάρχη μιά ἀληθινή Ἐκκλησία καί ἐρευνήσαμε ποιά νά ἦταν καί πού μπορούσαμε νά τή βροῦμε [...] Ὁ πατήρ Gathunna καί ὁ πατήρ Spartas ἔγραψαν μιά αἴτηση στό Ἑλληνικό Ὁρθόδοξο Πατριαρχεῖο τῆς Ἀλεξανδρείας καί ἔγιναν δεκτοί καί ἀνεγνωρίσθησαν ὑπό τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Ἀπό τότε ἀνήκομε στό Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας καί οἱ ιεραποστολές μας ὀνομάζονται Ἀφρικανική Ἑλληνική Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία»¹⁸⁵.

Οἱ ρωσόφωνες ιεραποστολικές δράσεις. Σχετικά μέ τίς ρωσικές ιεραποστολές δημοσιεύτηκαν 2 πολυσέλιδα κείμενα:

Τό πρῶτο, τοῦ Nikolai Strune, κατέγραψε ἐμπειριστατωμένα τή ρωσόφωνη ἀποστολή ἀπό τόν 15ο αἰῶνα μέχρι καί τόν 20ό στή Λαπωνία, τή Σιβηρία, τήν Ἰαπωνία καί τήν Ἀλάσκα. Ἐπίσης, πρόβαλε τίς σημαντικότερες ἡγετικές μορφές, ὅπως τῶν ἁγίων Τρύφωνος, Μακαρίου Γκλουχάρεφ, Ἰννοκεντίου Βενιαμίνωφ, Νικόλαου Κασάτκιν¹⁸⁶.

182. Διακόνου Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ Ὁρθοδοξία εἰς τήν Ἀλάσκα», τεύχη 19-20, σελ. 47.

183. T. Hopko, «Ἀπό τήν ἱστορίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολῆς στήν Ἀλάσκα», τεῦχος 11, σελ. 39.

184. «Ἡ Ὁρθοδοξία στήν Κένυα», τεῦχος 12, σελ. 54-55 καί «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀφρικανική Ἐκκλησία στήν Κένυα», τεῦχος 15, σελ. 40-41.

185. C. K. Kibue, «Ἡ Ὁρθοδοξία στήν Κένυα», τεῦχος 12, σελ. 54.

186. «Ἡ ιεραποστολική δράσις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας», τεύχη 9 καί 10, σελ. 7-9 καί 22-24.

Τό δεύτερο, τό όποίο τυπώθηκε σέ ἔξι τεύχη¹⁸⁷, συνίσταται σέ έκτενῇ ἀποσπάσματα ενός βιβλίου τοῦ ἀρχιμανδρίτη Eugene Smirnov. Σ' αὐτά περιγράφονται ἀναλυτικά καί ἀνά χρονολογική περίοδο οἱ ἱεραποστολές στίς περιοχές τῆς Βόρειας καί Νότιας Ρωσίας (Τατάροι), τῆς Φινλανδίας, τῆς Σιβηρίας, τῆς Ἀλάσκας καί τῆς Ἀπω Ἀνατολῆς (Ἰαπωνία), πού διήρκησαν ἀπό τόν 14ο μέχρι τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα.

Οἱ Ρωσικές ἱεραποστολικές ἐταιρεῖες. Τό θέμα αὐτό ἀναδείχθηκε ἀπό ἓνα μελέτημα τοῦ Ἡλία Βουλγαράκη¹⁸⁸. Οἱ ρωσικές ἱεραποστολικές ἐταιρεῖες ἦταν ὁμάδες ὁργανωμένης ὑποστήριξης τῆς ἱεραποστολῆς, μέ κύριο ἔργο τίς μεταφράσεις, τήν οἰκονομική ἐνίσχυση τῶν νέων Ἐκκλησιῶν, τήν κάλυψη ἐξόδων γιά σπουδές τῶν ἰθαγενῶν, τήν ἀποστολή ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων. Μέ ἀφορμή τά παραπάνω, ξεχωριστό ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πρότασή του γιά τήν ἀνάγκη ἀντίστοιχης πανορθόδοξης ἱεραποστολικῆς ἐταιρείας ὑπό τή σκέπη τῶν θεσμικῶν Ἐκκλησιῶν, πού θά συντονίζει τίς ἐργασίες τοῦ παγκόσμιου εὐαγγελισμοῦ¹⁸⁹.

Προσωπικότητες τῆς ἱεραποστολικῆς διακονίας. Σέ τούτη τήν ὑπο-ἐνότητα ἀνήκουν 6 ἄρθρα, τῶν ὁποίων τό μήνυμα ἐπικεντρώθηκε στίς ἱστορικές ἱεραποστολικές μορφές.

Ἡ σπουδαιότητα τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου τῶν αὐταδέλφων Θεσσαλονικέων Κυρίλλου καί Μεθοδίου ἐπικεντρώθηκε στήν προσωπική τους ἀσκητική καί τίς μεθόδους μαρτυρίας πού χρησιμοποίησαν, οἱ ὁποῖες συνοψίζονται στή δημιουργία ἀλφαβήτου, τίς μεταφράσεις ἐκκλησιαστικῶν κειμένων καί τή συνεργασία τους μέ γηγενεῖς νεοφώτιστους. Τονίζεται ὅτι οἱ τακτικές αὐτές ὑπῆρξαν καταλυτικές γιά τόν ἐκχριστιανισμό τῶν Σλάβων τόν 9ο αἰώνα, ἐνῶ εἶναι ἐπίκαιρες καί γιά τή σύγχρονη ἱεραποστολή¹⁹⁰. Στήν ἴδια συνάφεια δημοσιεύτηκαν οἱ περιλήψεις ὅλων τῶν κειμένων ἀπό δύο ἀφιερωματικούς πρός τό πρόσωπό τους τόμους¹⁹¹.

187. «Ρωσικές Ἱεραποστολές. Σύντομη ἔκθεσις τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καί παρούσης καταστάσεώς τους, (1903)», τεύχη 25, 26, 27-28, 29, 30-31 καί 32, σελ. 12-14, 29-30, 52-57, 11-15, 43-48 καί 59-63 ἀντίστοιχα.

188. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ρώσικαι ἱεραποστολικαί ἐταιρεῖαι», τεύχος 12, σ. 52-53.

189. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ρώσικαι ἱεραποστολικαί ἐταιρεῖαι», τεύχος 12, σ. 52-53.

190. Ἀπ. Φωτιάδης, «Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων», τεύχος 13, σελ. 7.

191. «Οἱ Φωτισταί τῶν Σλάβων ἅγιοι Κύριλλος καί Μεθόδιος», ἐπιμ. ἀρχιμ. Εὐσ. Βίττη, τεύχη 33-34, 35-36, 37, σελ. 10-19, 10-19 καί 12-16 ἀντίστοιχα.

Στήν παραπάνω νοηματική συνέχεια ανήκει ή δημοσίευση τοῦ ἔργου «Βίος καί Πολιτεία Κλήμεντος Ἀποστόλου Βουλγάρων» πού συνέγραψε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Θεοφύλακτος¹⁹². Πρωτοποριακά τυπώθηκε σέ δύο στήλες, ή μιά μέ τό πρωτότυπο κείμενο καί ή δεύτερη μέ τή μετάφραση στή νεοελληνική¹⁹³ ἀπό τόν ἀρχιμανδρίτη Εὐσέβιο Βίττη. Τά μηνύματα τοῦ κειμένου μεταφέρουν τό ἱεραποστολικό ἔργο τῶν Μεθοδίου καί Κυρίλλου στούς Σλάβους, καθώς καί τή συνέχεια ἀπό τούς μαθητές τους, Γόρασδο, Κλήμη, Ναούμ, Ἀγγελάριο καί Σάββα, οἱ ὅποιοι ὅλοι μαζί ἱστορικά ἀποκαλέσθηκαν «ἅγιοι Ἐπτάρημοι».

Ἐξάλλου, οἱ ἱεραπόστολοι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἀναδείχθηκαν σέ δύο ἄρθρα τοῦ I. M. Czar. Ἀμφότερα ἀσχολήθηκαν μέ τήν προσωπικότητα καί τίς μεθόδους μαρτυρίας (μεταφράσεις σέ ἀμερικανικές διαλέκτους τῶν ἰθαγενῶν) τοῦ Ἰννοκεντίου Βενιαμίνωφ, πρώτου ἐπισκόπου τῆς Ἀλάσκας, κατά τόν 19ο αἰώνα¹⁹⁴. Συνάμα, ἐξιστορήθηκε ή ζωή τῶν πρώτων ἀγίων τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, οἱ ὅποιοι μέ τό μαρτύριό τους ἔθεσαν τά θεμέλια ἀνάπτυξης τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας¹⁹⁵.

Τέλος, ὁ μαρτυρικός βίος συγκεκριμένων Νεομαρτύρων λαϊκῶν ἀγίων συνδέθηκε μέ τή μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας σέ ἓνα μελέτημα¹⁹⁶. Σ' αὐτό ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ νά ἀφυπνίσει ἱεραποστολικά τούς σύγχρονους ἀναγνώστες, ὑπογραμμίζοντας τήν ιδιότητα τοῦ λαϊκοῦ πληρώματος, στό ὁποῖο ἀνήκαν οἱ νεομάρτυρες. Στό καταληκτικό του συμπέρασμα ὑπογραμμίζει ὅτι «οἱ ἐξ Ἀγαρηνῶν νεομάρτυρες ἐδέχθησαν τό ἀληθινό φῶς καί ἐγένοντο προβολεῖς ἱεραποστολικοῦ φωτός»¹⁹⁷.

Μέ λίγα λόγια, σκοπός αὐτῶν τῶν μελετημάτων ὑπῆρξε ή ἀνάδειξη τῆς ἱστορικῆς συνέχειας τῆς Ὁρθόδοξης ἱεραποστολῆς σέ κάθε

192. Δημοσιεύθηκε στά ἀκόλουθα τεύχη: 33-34, 35-36 καί 37, σελ. 20-31, 20-31 καί 5-7,11 ἀντίστοιχα.

193. Ἡ διπλή ἔκδοση τοῦ κειμένου σέ πρωτότυπο καί μετάφραση ἀποτελεῖ δείγμα τοῦ πραγματικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ *Πορευθέντες* νά καταστούν κατανοητά τά μηνύματά του ἀπό τούς ἀναγνώστες του.

194. «Ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος στήν Ἀμερική», τεύχος 16, σελ. 58-59.

195. «Ὁρθόδοξοι μάρτυρες στή Βόρειο Ἀμερική», τεύχος 24, σελ. 62-63.

196. Ἰ. Μ. Περαντώνη, «Ἡ ἰδέα τῆς ἱεραποστολῆς καί οἱ ἐξ Ἀγαρηνῶν Νεομάρτυρες», τεύχη 29 καί 30-31, σελ. 7, 16 καί 40-42.

197. Ἰ. Μ. Περαντώνη, «Ἡ ἰδέα τῆς ἱεραποστολῆς καί οἱ ἐξ Ἀγαρηνῶν Νεομάρτυρες», τεύχος 29, σελ. 42.

γωνιά της γῆς. Οἱ τοπικές-παραδοσιακά «ἐθνικές» Ἐκκλησίες θεωρήθηκαν ἐκκλησιολογικά ὀρθά αὐθεντική ἔκφραση τῆς «Μίας, Ἀγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας». Συνάμα, γιά ἀκόμη μιά φορά διακηρύχθηκε δυναμικά τό κάλεσμα συστράτευσης τῶν λαϊκῶν, ὑπογραμμίσθηκαν οἱ διαχρονικές μέθοδοι μαρτυρίας καί ἐξαγγέλθηκε τό ὄραμα γιά σύγχρονη Κοινή Ὁρθόδοξη Μαρτυρία στήν οἰκουμένη.

5.3. Μέθοδοι ὁργανωμένης μαρτυρίας.

Σ' αὐτή τή θεολογική ἐνότητα τά μηνύματα τῶν ἄρθρων ἀναφέρονται στίς μεθόδους ὁργανωμένης μαρτυρίας, ἡ ἄλλιῶς στούς τρόπους μεταφοῶς τῆς χαρμόσυνης εἰδησης τῶν Εὐαγγελίων στούς ἑτερόθρησκους. Συνάμα, παρουσιάζονται οἱ δυσχέρειες τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου καί προτείνονται οἱ δυνατότητες καί δυναμικές ἐπίλυσής τους μέ βάση τή χριστιανική παράδοση. Ἡ δημοσίευση αὐτῶν τῶν ἄρθρων ἀρχίζει τή δεύτερη πενταετία τοῦ περιοδικοῦ, μετά τή δημιουργία τῶν πρώτων ἱεραποστολικῶν κλιμακίων καί τή σύνδεση τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου μέ τίς νέες Ἐκκλησίες τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Ἀσίας. Δημοσιεύτηκαν 13 ἄρθρα, πού ἀντιστοιχοῦν στό 7,6%.

Ἀρχές μεθοδολογίας τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας. Ἡ συγκεντρωτική παρουσίαση τῶν μεθόδων μαρτυρίας ἀπαντᾷ σέ 2 μελετήματα. Στό πρῶτο μελέτημα τοῦ Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, μέ τίτλο «Ἀφετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν»¹⁹⁸, μεταφέρεται μέσα ἀπό τήν προσωπική ἱεραποστολική ἐμπειρία καί τίς θεολογικές γνώσεις του ἡ θεωρία τῶν μεθόδων μαρτυρίας, διακρινόμενη στά ἀκόλουθα ἑπτά σημεῖα: α) Ἀπαιτεῖται «ὁ εἰλικρινής σεβασμός πρός τήν προσωπικότητα τῶν ἀτόμων καί τῶν λαῶν, ὁ ἐξαγιασμός τῶν ἰδιαίτερων χαρακτηριστικῶν των, ὥστε νά ἀναπτύξουν τήν ἰδιάζουσαν ὀντότητά των» (σελ. 21). β) «Ἡ Ὑπόστασις» τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ εἰς τήν γλῶσσαν καί τά ἥθη μιᾶς χώρας ὑπῆρξε, καί πρέπει νά παραμείνῃ, ἡ πρώτη μέριμνα πάσης ὀρθοδόξου ἱεραποστολῆς» (σελ. 21). γ) Οἱ μεταφράσεις λατρευτικῶν καί πατερικῶν κειμένων ἀποτελοῦν «τή θεμελιώδη ἀρχή τῆς ὀρθοδόξου ἱεραποστολικῆς τακτικῆς» (σελ. 22). δ) Ἡ εἰρηνική συνύπαρξη μέ τίς ἄλλες

198. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεύχη 38-39, σελ. 19-23 καί τεύχος 40, σελ. 50-52.

Ὁμολογίες, δίχως προσηλυτισμό καὶ ἐπιθετικότητα, καὶ ἡ ἀποκόμιση τοῦ ἀξιόλογου ἔργου δυτικῶν χριστιανῶν συμβάλλει στή μαρτυρία τῆς πραγματικῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης (σελ. 22). ε) «Ἡ ἀνάγκη συστηματικῆς θρησκευολογικῆς καὶ ἐθνολογικῆς μελέτης διὰ νά κατανοηθοῦν ὀρθῶς οἱ ἄλλοι πολιτισμοὶ εἶναι προφανής [...] διὰ τὴν κατανόησιν καὶ οὐσιαστικὴν προσέγγισιν τῶν ἀνθρώπων» (σελ. 50). στ) Ὁ ρεαλιστικὸς σχεδιασμὸς τοῦ ἔργου, δίχως ρομαντισμούς καὶ ιδεολήπτες τακτικές, ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεση (σελ. 51). ζ) «Πέραν πάσης φροντίδος καταρτισμοῦ τεχνικοῦ ἢ ἐπιστημονικοῦ, πέραν παντός συντονισμοῦ μέ τὸν ρυθμὸν τῆς συγχρόνου ζωῆς, πρέπει νά πάλλῃ εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῆς ψυχῆς του (ἐννοεῖ τοῦ ἱεραποστόλου) ὁ πόθος τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον» (σελ. 51-52).

Τό δεύτερο σχετικὸ μελέτημα σχολιάζει θεολογικά ἓνα νεοελληνικὸ μυθιστόρημα τοῦ 19ου αἰῶνα μέ ἱεραποστολικό περιεχόμε-
νο¹⁹⁹. Συγγραφέας τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ λόγιος θεολόγος Νικόλαος Ἀμβράζης, ἐνῶ ἡ συστηματικὴ θεολογικὴ ἐπεξεργασία καὶ διατύπωση τῶν μηνυμάτων ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἡλία Βουλγαράκη. Μέ ἀφορμὴ τὸν φανταστικὸ βίον ἑνὸς ἱεραποστόλου, ὁ Βουλγαράκης μεταφέρει καὶ σχολιάζει τίς βασικὰς μεθόδους μαρτυρίας, ὅπως ἀποτυπώθηκαν στήν προηγούμενη παράγραφο.

Τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ἱεραποστόλου. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα σχετικὰ μέ τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ἱεραποστόλου, πού ἀναλύεται σέ 2 ἄρθρα, συνοψίζεται στό ὅτι εἶναι «ἡ μίμησις τοῦ Χριστοῦ [...] μίαν ἀποτύπω-
σιν καὶ ἐπανάληψιν τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον»²⁰⁰. Αὐτό συνεπάγεται τὴν ἀγάπην πρὸς κάθε ἀνθρώπο καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων πού ἀκολούθησε ὁ Κύριος κατὰ τὴν ἐπίγειαν δρᾶσιν Του. Εἰδικότερα, ὁ ἱεραπόστολος ὀφείλει νά χρησιμοποιεῖ τὴν ἀμεσότη-
τα στό προφορικὸ κήρυγμα, νά στηρίζεται σέ γηγενεῖς συνεργάτες, νά προσφέρει προσωπικά τὴ διακονία τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ κυρίως νά ἀποδέχεται αὐτοθυσιαστικά κάθε μορφὴ μαρτυρίου, ἀκόμη καὶ τοῦ αἵματος²⁰¹. Ἡ τελευταία παράμετρος προκρίνεται ὡς «ἡ καλυτέρα μέθοδος ἐπιτυχίας τῆς ἱεραποστολῆς· ὁ δρόμος τῆς βασι-

199. «Ὁ Ὁρθόδοξος καὶ Ἑλλην ἱεραπόστολος Φιλόθεος», τεύχη 37, 38-39 καὶ 40, σελ. 2-9, 41-47 καὶ 55-56, 60-63.

200. Διακ. Εὐθυμίου Στύλιου, «Ὁ ἱεραπόστολος ὡς μιμητὴς Χριστοῦ», τεύχη 17-18, σελ. 8.

201. Ὁ.π., σελ. 9-10.

λείας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνοίγει μέ τό αἷμα τῶν μαθητῶν του, ὅπως ὁ δρόμος τοῦ Οὐρανοῦ ἤνοιξε μέ τό τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ»²⁰². Ἐπομένως, στενά συνδέεται τό προσωπικό μαρτύριο μέ τήν ἐν Χριστῷ μαρτυρία τοῦ ἱεραποστόλου.

Βέβαια, ἡ ὁλοκλήρωση τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας προϋποθέτει ἀφενός τή μυστηριακή ἔνωση μέ τόν ἴδιο τόν Χριστό, ὥστε πνευματικά νά προάγεται «ὁ διάλογος τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου μέσα στή χάρι»²⁰³. Ἀφετέρου, ἀπαιτεῖ τήν ἀριστη κατάρτιση τοῦ ἱεραποστόλου σέ θέματα θρησκευολογίας, ψυχολογίας, λαογραφίας, κοινωνιολογίας καί ἐθνολογίας τῶν μή χριστιανικῶν λαῶν²⁰⁴, «διά νά κατανοηθοῦν ὀρθῶς οἱ ἄλλοι πολιτισμοί»²⁰⁵. Σέ καμία περίπτωση δέν μπορεῖ νά μεταφερθεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ σέ ἕνα ἑτερούσιο πολιτιστικό περιβάλλον, ἂν δέν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ ταυτότητα τοῦ λαοῦ, τά ἥθη, τά ἔθιμα, οἱ παραδόσεις, ἡ θρησκευτικότητα, οἱ κοινωνικές, οἰκονομικές καί πολιτικές συνθήκες.

Ὁ ρόλος τῶν γηγενῶν στελεχῶν. Μέ τήν πρόταση αὐτή, πού ὑπάρχει σέ 2 κείμενα, σημαίνεται ἡ στελέχωση τῶν νέων Ἐκκλησιῶν μέ αὐτόχθονα στελέχη. Ὅπως τόνιζε σέ ἄρθρο του τό 1961 ὁ τότε Ἐπίσκοπος Καρθαγένης καί μετέπειτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Παρθένιος (Κοϊνίδης), «τό Ἑλληνορθόδοξον Πατριαρχεῖον (ἐννοεῖ Ἀλεξανδρείας καί πάσης Ἀφρικῆς) πρέπει ν' ἀρχίζῃ ν' ἀκολουθῇ τήν ζωὴν τῶν παιδιῶν τῆς Ἀφρικῆς»²⁰⁶, ὥστε οἱ ἰθαγενεῖς νά προσφέρουν τόν δικό τους ἀγῶνα γιά τήν ἐν Χριστῷ ζωή. Μάλιστα, προκρίνει ὡς καλύτερη μέθοδο τήν ἱεραποστολή τῶν Ἀφρικανῶν κληρικῶν, διότι «οἱ μαῦροι ὀρθόδοξοι ἱεραπόστολοι θά κηρύσσουν τόν Χριστόν καί τό Εὐαγγέλιόν Του καί θά εἶναι τό φύραμα, πού θά ζυμώσῃ ὅλην τήν ζύμην τῆς Ἀφρικῆς»²⁰⁷. Τά γηγενῆ στελέχη συνάπτουν «γέφυρες» ἐμπιστοσύνης πρὸς τοὺς ἑτερόθρησκους συμπατριῶτες τους, ἀπομακρύνοντας κάθε ὑποψία ἀποικιοκρατικῆς ἐκμετάλλευσης καί μεταφέρουν τό εὐαγγελικό μήνυμα ἄμεσα στή νοοτροπία κάθε

202. Ὁ.π.

203. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Βασικαὶ σκέψεις διὰ μίαν Ὀρθόδοξον Ἱεραποστολήν», τεῦχος 7, σελ. 5.

204. Ὁ.π., σελ. 3-6.

205. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφιετηριακαὶ σκέψεις διὰ τήν Ἐξωτερικὴν Ἱεραποστολήν», τεῦχος 40, σελ. 50.

206. «Ὁ Χριστός εἰς τήν Ἀφρικὴν», τεῦχος 12, σελ. 51.

207. Καρθαγένης Παρθενίου, «Ὁ Χριστός εἰς τήν Ἀφρικὴν», τεῦχος 12, σελ. 51.

λαοῦ²⁰⁸. «Ἡ ἐπιτυχία μιᾶς ἱεραποστολῆς ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς σταθερᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας πού θά συνδεθῇ μέ τό οἰκεῖο Πατριαρχεῖο· ὅταν στή χώρα πού γίνεται ἱεραποστολή ὑπάρχουν ἀρκετοί ντόπιοι ἱερεῖς, τό ἔργο τῆς ἀποστολῆς ἔχει λήξει»²⁰⁹. Ἐμπειρικό ἐπιστέγασμα τῶν θεολογικῶν αὐτῶν προτάσεων ἀποτελεῖ τό ποίημα «Στή Μαύρη Παναγιά», τό ὁποῖο μέ δημιουργικό τρόπο «εἰκονίζει» λεκτικά τή Θεοτόκο ὡς μαύρη, δηλαδή ὡς πραγματική μητέρα τῶν Ἀφρικανῶν²¹⁰.

Χριστιανική μαρτυρία στόν πολιτισμό κάθε λαοῦ. Ἡ ἔκφραση αὐτή, πού προέρχεται ἀπό τόν Ἀναστάσιο Γιαννουλάτο²¹¹, κωδικοποιεῖ τίς τακτικές πού θά ἀξιοποιήσουν «ὅλα τά γνήσια στοιχεῖα τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καί συμφῶνως πρός τήν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ λαοῦ θά τά μεταμορφώσῃ καί ἐξαγιάσῃ πρός δόξαν Θεοῦ»²¹². Ἰδιαίτερα ὁ καθηγητής Λεωνίδας Φιλιππίδης προτείνει ἕνα δυναμικό «διάλογο» πάνω στά κοινά σημεῖα ἐπαφῆς, δηλαδή «τά σημεῖα ἐκεῖνα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, λατρείας καί ζωῆς ἐξωχριστιανικῶν λαῶν, ἅτινα ἐφάπτονται χριστιανικῶν ἀληθειῶν ἢ προσεγγίζουν αὐτάς»²¹³. Τέτοια κομβικά σημεῖα «μετάφρασης» τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος συναντιοῦνται σέ ὅλες σχεδόν τίς θρησκείες, ἀκόμη καί στίς πολυθεϊστικές. Σ' αὐτά ἀνήκουν ἡ ἀποδοχή ἐνός Ἀνώτερου ὄντος, οἱ λατρευτικές πράξεις (ὅπου π.χ. οἱ ἔννοιες τῆς θυσίας καί τῶν ἑορτῶν ἀποτελοῦν κοινό διαθρησκευτικό παρονομαστή), ἡ ἐσχατολογική πίστις στή μεταθανάτιο ζωή καί οἱ ἠθικές θρησκευτικές ἐπιταγές πού διαμορφώνουν τίς ἐπιμέρους πτυχές τῆς

208. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεύχη 38-39, σελ. 21-22.

209. Ἰω. Παπαβασιλείου, «Ἀνάγκη καί προβλήματα τῆς Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς», τεῦχος 11, σελ. 47.

210. π. Al. Abble, «Στή Μαύρη Παναγιά», τεῦχος 12, σελ. 55: «Ψάχνω νά βρῶ ἕνα ἰθαγενή ζωγράφο/ Γιά νά μοῦ ζωγραφίσῃ μιᾶ μαύρη Παναγιά/ Μιά ὠραία Παρθένα 'Keyouwa'/ Πού νά μοιάζῃ πολύ στίς μητέρες μας». Γιά τή θεολογική ὀρθότητα τῆς εἰκονογράφησης τοῦ Χριστοῦ μέ χαρακτηριστικά πρόσωπου ἀφρικανικά («Μαῦρος Χριστός») ἢ ἀνατολικοασιάτικα («Κίτρινος Χριστός»).

211. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεύχη 38-39, σελ. 21.

212. Ὁ.π.

213. Λ. Φιλιππίδης, «Χρέος καί δυνατότητες χριστιανικοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν πρωτογόνων», τεύχη 30-31, σελ. 21.

κοινωνικῆς ζωῆς²¹⁴. Τό ζητούμενο δέν εἶναι ἡ πλήρης ἀπόρριψη καί καταδίκη ὅλων τῶν ἑτερόθρησκων ἐθίμων. Ἀντιθέτως, ἀπαιτεῖται βαθιά μελέτη, ἐντοπισμός καί ἀποκοπή τῶν εἰδωλολατρικῶν στοιχείων, ἐξαγιασμός τῶν ὑπόλοιπων καί συσσωμάτωσή τους στήν ἐν Χριστῷ παράδοση²¹⁵.

Οἱ μεταφράσεις. Ὡς προέκταση τῶν παραπάνω ἀκολουθοῦν 2 κείμενα πού ἀναδεικνύουν τήν ἀνάγκη μετάφρασης τῶν βιβλικῶν, λειτουργικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν κειμένων στή γλῶσσα καί τή διάλεκτο κάθε λαοῦ. Ὁ κώδικας ἐπικοινωνίας, δηλαδή «ἡ κάθε γλῶσσα, κλασσική ἢ μοντέρνα, εἶναι ἀπλῶς ἓνα ‘πήλινο σκεῦος’ μέ τό ὅποιο δοξάζωμεν τόν Κύριόν μας παντοῦ καί ἐνώπιον πάντων»²¹⁶. Ὡστόσο, ἡ ἐκμάθηση μιᾶς γλώσσας καί ἡ μεταφραστική ἐργασία δέν ἀποτελεῖ ἀπλή διαδικασία. Ἡ μεγαλύτερη δυσχέρεια ἐκφράζεται στή «μέριμνα διά τήν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διατύπωσιν μιᾶς ὀρθῆς ὀρολογίας»²¹⁷, ἡ ὁποία θά «μεταφράσει» οὐσιαστικά τόν εὐαγγελικό λόγο στήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα κάθε λαοῦ.

Χριστιανική μαρτυρία καί διακονία. Στή συνάφεια αὕτη μέσα ἀπό 2 δημοσιεύματα ἐξαίρεται ἡ σημασία τοῦ κοινωνικοῦ χριστιανισμοῦ καί τῆς διακονίας²¹⁸. Ἡ ἱκανοποίηση τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως φαγητό, νερό, ἐργασία, ἐκπαίδευση, ἡ φροντίδα τῆς υἰείας μέ τήν ἵδρυση ποικίλων ἰδρυμάτων καί ἱατρικῶν κλινικῶν πού θά ἀπαλύνουν τόν πόνο, κρίνονται ὡς θεμελιώδεις, διότι μαρτυροῦν τήν ἔμπρακτη μεταφορά τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης στόν πλησίον. Ἡ προσπάθεια γιά τήν πραγματοποίησή τους ἀπαιτεῖ ἐπιμελημένη οἰκονομική προεργασία καί σχεδιασμό²¹⁹. Ἐπομένως, καθοριστική κρίνεται ἡ συνεργασία τῶν λαϊκῶν πού ἀνήκουν σέ διάφορα ἐπαγγέλματα, ἐπιστῆμες καί εἰδικότητες²²⁰.

214. Λ. Φιλιππίδη, «Χρέος καί δυνατότητες χριστιανικοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν πρωτογόνων», τεύχη 30-31, σελ. 21-22.

215. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφιετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεύχη 38-39, σελ. 23.

216. I. M. Czar, «Φῶς γιά ὅλον τόν κόσμον», τεύχος 14, σελ. 19.

217. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Γλῶσσα καί Ἱεραποστολή», τεύχος 15, σελ. 43.

218. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Βασικά σκέψεις διά μίαν Ὀρθόδοξον Ἱεραποστολήν», τεύχος 7, σελ. 3.

219. Ἰω. Παλαιοκρασσᾶ, «Ἱεραποστολικά οἰκονομικά», τεύχος 3, σελ. 3-5.

220. Ἰω. Παπαβασιλείου, «Ἀνάγκη καί προβλήματα τῆς Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς», τεύχος 11, σελ. 47.

Στό σημείο αυτό όφείλουμε νά τονίσουμε ότι ή άρθρογραφία τοῦ *Πορευθέντες* δέν ταύτισε τή μαρτυρία μέ τήν κοινωνική ύποστήριξη, τόν έκπολιτισμό καί τή μεταφορά τῆς έλληνικῆς πολιτιστικῆς παράδοσης²²¹. Ἡ κοινωνική-ύλική διακονία θεωρήθηκε μέθοδος μαρτυρίας, καθώς άπλόχερα μεταφέρει τήν αγάπη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. Κατά συνέπεια, δέν χωρεῖ καμία ύποκρυπτόμενη «έξαγορά» τῶν γηγενῶν²²².

Κοινή Ὁρθόδοξη Μαρτυρία. Ἡ καλλιέργεια μιᾶς διορθόδοξης ιεραποστολικῆς σύμπραξης άποτελεῖ οὐσιαστικά θεραπευτική πράξη άπέναντι στή νόσο τῆς έθνικιστικῆς αὐτάρκειας τῶν Αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ή όποία ως «ζιζάνιο» δημιουργεῖ ἕνα άπό τά πιό δυσχερῆ σύγχρονα προβλήματα²²³. Στόν αντίποδα αὐτό έκφράζει μιᾶ άκρογωνιαία μέθοδο μαρτυρίας²²⁴. «Εἶναι άδύνατον σήμερον νά έμφανισθῇ ή Ὁρθοδοξία κεχωρισμένη εἰς ἕναν κόσμον, ό όποίος όλον καί περισσότερον γίνεται 'μιᾶ γειτονιά'»²²⁵. Ἡ πραγματοποίηση μιᾶς πολυεθνικῆς ιεραποστολικῆς συνεργασίας σηματοδοτεῖ έμπρακτα τήν ένότητα τῆς Ὁρθοδοξίας. Συνάμα, μαρτυρεῖ ἕναν πραγματικά ένοποιημένο «χώρο», πού τόσο έντονα άναζητᾶ ή άνθρωπότητα.

Τό *Πορευθέντες* ύπῆρξε οὐσιαστικά τό πρώτο περιοδικό -άπό όσο γνωρίζουμε- πού πρόβαλε τήν άναγκαιότητα μιᾶς κοινῆς όρθόδοξης μαρτυρίας ως ιεραποστολικῆς τακτικῆς (καί μέσου άποκατάστασης τῆς «σχισματικῆς» έθνικῆς διαίρεσης). Τό γεγονός μόνο ότι έκδιδόταν ταυτόχρονα σέ δύο γλώσσες, τήν έλληνική καί τήν -διεθνή τῶν νεότερων χρόνων- άγγλική, προβάλλει μιᾶ πρόταση ζωῆς, ή όποία καταρρίπτει τόν φαρισαϊκοῦ καί μανιχαΐστικοῦ τύπου

221. Ἐνδεικτικά Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεύχη 38-39, σελ. 23: «(Πολλάί φυλαί) ἔχουν ἕνα έθιμικό κώδικα, μέ τόν όποῖον έκφράζουν τάς διαθέσεις, έμπειρίας, τά βιώματά των, σύνθετον καί έκφραστικόν. Αὐτός πρέπει νά τύχη σεβασμοῦ, νά μελετηθῇ, νά άναλυθῇ καί νά άξιοποιηθῇ διά τήν έκφρασιν τῆς νέας ζωῆς».

222. Μύρων Χρυσοστόμου (Κωνσταντινίδη), «Τό Ἱορευθέντες...» τοῦ Κυρίου καί ή θεολογία», τεῦχος 10, σελ. 19.

223. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Βασικαί σκέψεις διά μιάν Ὁρθόδοξον Ἱεραποστολήν», τεῦχος 8, σελ. 7.

224. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλη, «Βασικαί σκέψεις διά μιάν Ὁρθόδοξον Ἱεραποστολήν, β'», τεῦχος 8, σελ. 7-8.

225. Ἀρχιμ. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἀφετηριακαί σκέψεις διά τήν Ἐξωτερικήν Ἱεραποστολήν», τεύχη 38-39, σελ. 20.

ὀρθόδοξο ἐθνικισμό. Ἐξάλλου, ἡ δημιουργία τοῦ «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου» καί ἡ κλήση γιά ἄμεση συνεργασία μέ τίς τοπικές θεσμικές Ἐκκλησίες εἶχε ὡς σκοπό τήν εἰρηνική ὑπέρβαση τῆς σωβινιστικῆς ἐκκλησιαστικῆς θεμελιοκρατίας. Συνάμα, ἀπέβλεπε στήν κατάθεση τῆς πραγματικῆς ἐνωτικῆς μαρτυρίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος στήν οἰκουμένη.

Στή συνάφεια αὕτη χαρακτηριστικό εἶναι τό ἀπόσπασμα ἀπό ἕνα διάγγελμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Ἱερώνυμου Α' (Κοτσῶνη)²²⁶. Ἐπιπρόσθετα, τήν ἴδια πρόταση ἀσπάζεται καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φινλανδίας Παῦλος (Ὁλμαρι), ὁ ὁποῖος εἰδικότερα ἐστιάζει ρηξικέλευθα στίς νεανικές δράσεις. «Ἡ σύγχρονη ὀρθόδοξος νεολαία δέν μπορεῖ νά συνεχίση τήν κατάστασι τῆς ἀμοιβαίας διασποράς τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, πού εἶναι κληρονομιά τοῦ παρελθόντος [...] (Μέ τή διορθόδοξη συνεργασία) θά ἐξαφανισθοῦν τά προβλήματα τῆς διασποράς, ἡ ὁποία τόσο δραματικά ἔκαμε νά σιγήσῃ ἡ καθαρῇ ἀποστολική μαρτυρία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καί πρίν ἀπό κάθε τι ἄλλο θά δείξῃ, καθαρώτερα ἀπό ποτέ, στήν ὑπόλοιπη Χριστιανωσύνη τόν δρόμο πού ὁδηγεῖ στήν ἐστία ὅλων τῶν χριστιανῶν»²²⁷.

5.4 Ἡ οἰκουμενική θεολογία.

Τό *Πορευθέντες* διέδωσε μέ ρηξικέλευθο τρόπο στούς Ὀρθόδοξους ἀναγνώστες του πληροφορίες πού σχετίζονται μέ τήν πρόσφατη -γιά τήν ἐποχή ἐκείνη- οἰκουμενική κίνηση καί τήν παραγόμενη σχετική θεολογία. Ὁ σκοπός αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν δημοσιεύσεων ὑπῆρξε πολλαπλός, μέ κοινή συνισταμένη τή θεολογική ἐνημέρωση-σπουδή τῶν ἀναγνωστῶν καί τίς δυνατότητες προαγωγῆς καί συμβολῆς τῆς ὀρθόδοξης μαρτυρίας στά διαχριστιανικά δρώμενα.

Εἰδικότερα, μέ τά ἐπίσημα κείμενα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.) ἔγινε γνωστό τό εὐρύ ἔργο του καί ἡ ἀγωνία τῶν μελῶν-Ἐκκλησιῶν σχετικά μέ τίς ἐξελίξεις στόν εὐρωπαϊκό καί παγκόσμιο χῶρο καί οἱ προσπάθειές τους γιά ἐπανακαθορισμό τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας στήν οἰκουμένη, καθῶς καί τήν ἐπιθυμητή πορεία πρὸς μιά κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία.

226. «Διαρρύθμισης τοῦ προβλήματος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς», τεύχη 35-36, σελ. 33.

227. «Ἡ εὐθύνη τῆς Ὀρθοδόξου νεολαίας», τεύχος 24, σελ. 50.

Παράλληλα, τὰ ἄρθρα Προτεσταντῶν θεολόγων μετέφεραν τὴν ἱεραποστολική θεολογία τῶν Ἑκκλησιῶν τους, ἐνῶ ἐκεῖνα τῶν Ὁρθοδόξων θεολόγων ἀποκρυστάλλωσαν τὴν ὀρθόδοξη θεώρηση ἀπέναντι στὴν οἰκουμενική κίνηση, καλλιεργώντας ταυτόχρονα μιά γόνιμη κριτική στὴ δυτική θεολογία²²⁸. Τελικός στόχος ὅλων αὐτῶν τῶν δημοσιεύσεων ὑπῆρξε ἡ διαμόρφωση οἰκουμενικῆς συνείδησης στοὺς Ὁρθοδόξους, καθὼς καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς ὀρθόδοξης παγκόσμιας μαρτυρίας²²⁹, μέ τὴν παράλληλη προσφορά τῆς ἀνατολικῆς παράδοσης στὰ διαχριστιανικά δρώμενα. Τὰ σχετικὰ μηνύματα εὐρίσκονται σέ 11 κείμενα πού ἀντιστοιχοῦν στό 6,4%. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀναλυτική ἀποτύπωσή τους σύμφωνα μέ τίς παραπάνω ἐννοιολογικές ὁμάδες.

Διαχριστιανικός διάλογος. Ἡ ἱεραποστολική σημασία τοῦ διαχριστιανικοῦ διαλόγου ἐρευνήθηκε σέ 3 μελετήματα ποικίλης οἰκουμενικῆς θεματολογίας. Στό πρῶτο ὁ Ἰωάννης Καρμίρης παρουσιάζει τίς θεολογικές καὶ ἱστορικές προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐναρξη τοῦ διαλόγου μέ τίς Ἀντι-Χαλκηδόνιες Ἐκκλησίες²³⁰, οἱ ὁποῖες, ὅπως ὁ ἴδιος τονίζει, δέν ἀπέχουν ἐκκλησιαστικά ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη παράδοση. Συνάμα, ἐξαίρεται ἡ σπουδαιότητα τοῦ «ἀδελφικοῦ» διαλόγου ὡς μεθόδου μαρτυρίας καὶ ἀλληλογνωριμίας, μέ σκοπό «νά ἐπανασυνδέσωσι τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφικούς δεσμούς καὶ ἀποκαταστήσωσι τὴν ἑαυτῶν θεοβούλητων ἐνότητα, ἣν διέσπασε ἡ ἀνθρωπίνη ἁμαρτία»²³¹.

228. Οἱ δημοσιεύσεις αὐτές ἀποσκοποῦν στὴ διδαχὴ τῶν Ὁρθοδόξων ἀπὸ τὴν πλούσια ἱεραποστολική ἐμπειρία τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν.

229. Ἀν. Γιαννουλάτου, «Ἡ συνέλευσις τῆς Ἐπιτροπῆς Παγκοσμίου Ἱεραποστολῆς καὶ Εὐαγγελισμοῦ τοῦ Π.Σ.Ε.», τεύχη 21-22, σελ. 2-5. Στό κείμενο αὐτό ὁ Γιαννουλάτος ἡχηρά τονίζει: «Ἀνεξαρτήτως ὅμως τοῦ θέματος ἐκπροσωπήσεως ἢ συνάντησις τοῦ Μεξικοῦ ὑπεγράμμισεν ἀκόμη μίαν φοράν τό μέγαν κενόν, τό ὁποῖον ὑφίσταται εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως συστηματικῆς Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς (sic). Ἐνῶ καὶ οἱ μικρότεροι προτεσταντικοὶ Κοινοότητες, ἔχουν ὀργανωμένα ἱεραποστολικά σώματα μέ πολυμερὴ δράσιν καὶ κατάρτισιν, αἱ διάφοροι τοπικαὶ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι μέ ἑκατομμύρια πιστῶν καὶ μακροχρόνια ἱεραποστολικήν παράδοσιν ἐμφανίζονται ἀδρανεῖς εἰς τὸν τόμειον αὐτόν» (σελ. 5).

230. Ἰω. Καρμίρης, «Διάλογος μεταξύ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν», τεύχη 27-28, σελ. 34-44.

231. Ὁ.π., σελ. 34.

Ἡ πρόταση αὐτὴ ἐνισχύεται μέ πλεῖστα παραδείγματα ἱστορικῶν καί κυρίως σύγχρονων ἐπαφῶν μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν²³².

Ἐπιπροσθέτως, στό μελέτημα «Τό πρόβλημα τῆς Μυστηριακῆς Κοινωνίας μετά τῶν Ἑτεροδόξων (intercommunio) ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου»²³³ ὁ Γεώργιος Γαλίτης ἐξέτασε ἐπιστημονικά τό πρόβλημα τῆς διακοινωνίας. Ἀφορμὴ τῆς ἐνασχόλησης μέ τό ζήτημα ὑπῆρξε ὁ σκανδαλισμός τῶν νεοφώτιστων ἀπὸ τῆ χριστιανικῆ διαίρεση σέ ποικίλες ὁμολογίες²³⁴. Στὴ μελέτη αὐτή, ἀπὸ τῆ μιά, κατηγορηματικά ἀποφαίνεται ὁ συγγραφέας ὅτι «ἡ εὐχαριστία εἶναι *prāxis* κοινωνίας τῆς ἐκκλησίας, δι' ἧς πραγματοποιῶνται ἡ ἐνότης αὐτῆς καὶ ἐκφράζεται αὐτὴ ἡ ἐκκλησία, καὶ ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ τελεῖται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας»²³⁵. Ἐπομένως, οἱ ἐκκλησιολογικοὶ ἐνδοιασμοὶ τῶν Ὀρθοδόξων στό θέμα αὐτό εἶναι λογικοί. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως προκρίνεται ἡ σπουδαιότητα τῶν διαλογικῶν ἐπίσημων ἐπαφῶν. «Οὐδόλως ἐμποδίζει τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, τὴν ἐπαφήν, τὴν συνεργασίαν μετ' αὐτῶν (ἐννοεῖ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν) καὶ οὐδόλως ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἐλπίδαν τῆς ἀληθοῦς ἐνώσεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς *intercommunio*»²³⁶.

Παρόμοιες ἀπόψεις μεταφέρονται ἀπὸ τὸν Ἰνδό Προτεστάντη Ἐπίσκοπο Sabarathy Kulandran²³⁷, ὁ ὁποῖος γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ διεξαγωγή τοῦ διαλόγου προτείνει τὴν ἐμβριθὴ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς, παρά τίς ὑπάρχουσες διαφορετικὲς ἐρμηνεῖς²³⁸.

Τέλος, καινοτόμος θεωρεῖται ἡ πρόταση τοῦ Ἡλία Βουλγαράκη γιὰ «κενωτικό» τρόπο ἐπικοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, εἴτε μέ τοὺς ἐπίσημους διαλόγους εἴτε μέ κάθε εἶδους συνεργασία. Μέ αὐτό τὸν τρόπο, ὁ διάλογος διεξάγεται μέ πρόθεση πραγματικῆς ἀλληλογνωριμίας, οὐσιαστικῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης, ἀπο-

232. Ὁ.π., σελ. 37-44.

233. Τεύχη 29 καὶ 30-31, σελ. 2-6 καὶ 23-31, 42 ἀντίστοιχα.

234. Γ. Γαλίτη, «Τό πρόβλημα τῆς Μυστηριακῆς Κοινωνίας μετά τῶν Ἑτεροδόξων (intercommunio) ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου», τεύχος 29, σελ. 30-31.

235. Ὁ.π., τεύχη 30-31, σελ. 29.

236. Ὁ.π., σελ. 42.

237. «Χριστιανικὴ μαρτυρία εἰς ἀνθρώπους ἄλλης πίστεως», τεύχος 23, σελ. 34-39.

238. Sabarathy Kulandran, «Χριστιανικὴ μαρτυρία εἰς ἀνθρώπους ἄλλης πίστεως», τεύχος 23, σελ. 39.

μακρύνοντας κάθε ένδεχόμενη προσπάθεια νά μεταβληθεί ή ιεραποστολή σέ προσηλυτισμό²³⁹.

Τό Διεθνές Συμβούλιο Ίεραποστολής. Στή θεματική αυτή ανήκει μόνο ή έκτενης ιστορικού καί θεολογικού περιεχομένου μελέτη τοῦ Ἡλία Βουλγαράκη σχετικά μέ τό Τμήμα Ίεραποστολής τοῦ Π.Σ.Ε.²⁴⁰ Ἡ δημοσίευση ἔχει ιδιαίτερη σημασία, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος, «διότι ἀφ' ἑνός μέν ή ιεραποστολή καί τά συναφῆ πρός αὐτήν προβλήματα ἐξετάζονται τό πρῶτον ἐντός τοῦ κόλπου τοῦ ἐπίσημου Ὁργάνου τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἀφ' ἑτέρου δέ μετέχουν εἰς αὐτό ἀντιπρόσωποι καί παρατηρηταί διαφόρων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν. [...] Ἡ δραστηριότης τήν ὁποίαν πλέον ἀναπτύσσει ἐντός τοῦ οἰκουμενικοῦ Ὁργανισμοῦ φέρει μοιραίως τό θέμα τῆς ιεραποστολῆς πλησιέστερον πρός τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καί τήν ἐξαναγκάζει, ὅπως δώσῃ τήν δέουσαν προσοχήν εἰς τό θέμα αὐτό καί λάβῃ μετά λόγου θέσιν ἔναντι αὐτοῦ»²⁴¹. Στή συνέχεια καταγράφεται ή ιστορική πορεία τοῦ «Διεθνoῦς Συμβουλίου Ίεραποστολῆς» καί ή συμβολή του στή δημιουργία τοῦ Π.Σ.Ε.²⁴²

Τό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν. Στό Πορευθέντες δημοσιεύτηκαν 3 ἐπίσημα κείμενα ἀπό τίς συνεδριακές ἐργασίες τοῦ Π.Σ.Ε. Τά δύο πρῶτα εἶναι τό «Μήνυμα» καί τά «Πορίσματα» ἀπό τό συνέδριο τῆς Ἐπιτροπῆς Παγκοσμίου Ίεραποστολῆς καί Εὐαγγελισμοῦ, πού διεξήχθη στό Μεξικό τό 1963. Ἀμφότερα περιγράφουν τίς τότε σύγχρονες παγκόσμιες ἐξελίξεις (τεχνολογική καί ἐπιστημονική πρόοδος, ἀστικοποίηση, κοινωνικοί ἀγῶνες γιά ἰσότητα καί εἰρήνη, ἐκκοσμίκευση, ἀθεϊστικά ἰδεολογήματα) καί μεταφέρουν προτάσεις γιά τή χριστιανική -ιεραποστολικοῦ τρόπου- στάση ἀπέναντι σ' αὐτές²⁴³.

Ταυτόχρονα, παρουσιάζονται οἱ μέθοδοι λειτουργίας μιᾶς ὁργανωμένης ιεραποστολικῆς κίνησης πού μέ συνέπεια θά ἀποτελεῖ προέκταση τῆς ἀγάπης τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί θά ἀκολουθεῖ τίς ἐντολές τοῦ Ἀναστημένου Ἰησοῦ. Οἱ μέθοδοι αὐτοί ἐστιάζουν στή μαρτυρία πρός

239. «Ίεραποστολή καί ἐνότης» γ', τεύχη 27-28, σελ. 47.

240. Ἡλία Βουλγαράκη, «Τό Διεθνές Συμβούλιο Ίεραποστολῆς», τεύχη 19-20, σελ. 35-42.

241. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ίεραποστολή καί ἐνότης», τεύχη 27-28, σελ. 35.

242. Ὁ.π., σελ. 41.

243. Ἐπιτροπῆς Παγκοσμίου Ίεραποστολῆς καί Εὐαγγελισμοῦ, «Μήνυμα», τεύχη 21-22, σελ. 16.

τούς ανθρώπους ἄλλης πίστεως²⁴⁴, πρὸς τοὺς ἄθεους ἢ ἄθρησκους²⁴⁵ καὶ πρὸς τοὺς ἴδιους τοὺς χριστιανούς²⁴⁶. Συνάμα, ἀπευθύνεται πρὸς τίς Ἐκκλησίες νά ἐξέλθουν ἀπὸ τὰ ὁμολογιακὰ καὶ ἔθνικα τους σύνορα, ὥστε «ὁλόκληρη ἡ Ἐκκλησία νά δώσῃ τὴν μαρτυρία στὸν κόσμον καὶ νά τὸ κάνῃ σάν μία ἐν Χριστῷ οἰκογένεια»²⁴⁷.

Τὸ τρίτο κείμενο εἶναι ἡ Ἐκθεση μέ τίτλο «Ἀνανέωση ἐν τῇ Ἱεραποστολῇ», ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο τμήμα τῆς Δ' Γ.Σ. τοῦ Π.Σ.Ε.²⁴⁸ Εἰσαγωγικά τὴν παρουσιάζει ὁ Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος, ὁ ὁποῖος συμμετεῖχε στὴ Συνέλευση ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας. Στὸ κείμενό του σημειώνει τὴν πρόταση τοῦ Π.Σ.Ε. γιὰ ἀλλαγὴ παραδείγματος στὴν ἐρμηνεία τοῦ ὅρου «Ἱεραποστολή». Σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια παύει πλέον νά ἀναφέρεται στὴν ἀποκλειστικὴ μαρτυρία πρὸς τοὺς ἑτερόδοξους, ἀποκτώντας μιὰ ἐνιαία δυναμικὴ πού περιλαμβάνει «τὴν ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας σέ ὅλα τὰ γεωγραφικά καὶ πολιτιστικά ἐπίπεδα»²⁴⁹. Συνάμα, πρὸς ἀποφυγὴ ἐνδεχόμενων παρεξηγήσεων διευκρινίζει ὅτι ἡ παροῦσα Ἐκθεση «δὲν ἀποτελεῖ κοινὴν διακήρυξιν, 'συμφωνία', ἀλλὰ σύνοψιν ὅλων τῶν περὶ Ἱεραποστολῆς θεολογικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν, πολὺ περισσότερον δὲν συνιστᾷ 'σύμβολον' κοινῶν πεποιθήσεων»²⁵⁰.

Ἡ Ἐκθεση ἀναφέρεται στό δικαίωμα τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐπακόλουθο τῆς Ἐνανθρώπησης τοῦ Κυρίου (missio Christi) καὶ τῆς ἐντολῆς Του πρὸς τοὺς μαθητὲς γιὰ μαρτυρία στὸν κόσμον²⁵¹. Κατ' αὐτόν τὸν τρόπο ἀναγνωρίζεται ὅτι «ἡ Ἐκκλησία ἐν Ἱεραποστολῇ διατελεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πάντων», χριστιανῶν καὶ μὴ, καὶ ἀπαιτεῖται ἡ ἀναθεωρημένη στάση τῆς ἀπέναντι στὴν ἀλλαγὴ τῆς κοινωνικῆς δομῆς τοῦ κόσμου. Ἡ εὐθύνη τῆς ἀποχριστια-

244. Ἐπιτροπῆς Παγκοσμίου Ἱεραποστολῆς καὶ Εὐαγγελισμοῦ, «Πορίσματα Συνελεύσεως», τεύχη 21-22, σελ. 21-23.

245. Ὁ.π., σελ. 24-26.

246. Ὁ.π., σελ. 27-29.

247. Ὁ.π., σελ. 30.

248. «Ἐκθεσις τοῦ Β' Τμήματος τῆς IV Συνελεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Οὐψάλα: Ἀνανέωσις ἐν τῇ Ἱεραποστολῇ», τεύχη 41-42, σελ. 2-9. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ στό ἐξῆς: Ἐκθεσις.

249. Ἐκθεσις, σελ. 2.

250. Ὁ.π. Ἡ φράση αὕτη ὑπάρχει στὴν Εἰσαγωγή τοῦ Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, μέ τὴν ὁποία παρουσιάζει τὸ ἄρθρο.

251. Ὁ.π., σελ. 3-4.

νοποίησης τοῦ κόσμου ἐπιρρίπτεται κυρίως στίς διοικήσεις τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, διότι «τά κηρύγματα τίθενται ἐν ἀμφιβόλῳ ὅταν ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας δέν ἐνσαρκώνει τά σημεῖα καινῆς ἀνθρωπότητος καί ὅταν ἀσχολεῖται κατά κύριον λόγον μέ τήν ἰδικήν της ἀριθμητικήν καί θεσμικήν ἰσχύν»²⁵².

Ἡ ἱεραποστολική θεολογία τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Στό σύνολο τυπώθηκαν 3 ἄρθρα πού παρουσιάζουν τίς ἱεραποστολικές θέσεις καταξιωμένων Διαμαρτυρόμενων θεολόγων. Ἡ ἐπιχειρηματολογία ὅλων στηρίζεται ἀποκλειστικά στήν Ἁγία Γραφή. Πρῶτα ὁ Visser' T. Hoofst ἀναδεικνύει τή σπουδαιότητα τῆς λέξης «μάρτυς» στήν Καινή Διαθήκη καί τό μεταγενέστερο χριστιανικό βίο. Παραδίδει τήν αὐθεντική της σημασία, δηλαδή αὐτόπτης μάρτυρας καί μεταφορέας γεγονότων, προεκτείνοντάς τη σέ παγκόσμιες διαστάσεις²⁵³. Ὁ ἴδιος προβληματισμός σχετικά μέ τίς παγκόσμιες κοινωνικές ἀλλαγές²⁵⁴ ἀναλύεται ἀπό τόν M. Thomas, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐστιάζει τόν στοχασμό του στίς ἐξελίξεις τῶν ζωντανῶν θρησκειῶν. Γί' αὐτές παρατηρεῖ ὅτι «ἐπιστρέφουν» στίς ἀρχαῖες τους παραδόσεις, εἴτε ὡς ἀντίδραση στήν ἐκκοσμίκευση, εἴτε ὡς «μιά δημιουργική ἀναγέννησις πού βασίζεται σέ μιά θρησκευτική μεταρύθμισι»²⁵⁵, μέ σκοπό τήν ἱκανοποίηση ὑπαρξιακῶν ἐρωτημάτων. Ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ φαινομένου ὁ Χριστιανισμός καλεῖται μέσῳ τῆς ἱεραποστολῆς νά «φωτίσει» τά ἀνθρώπινα προβλήματα. Τό τρίτο εἶναι ἓνα ἀπόσπασμα βιβλίου τοῦ θεολόγου B. Sundkler²⁵⁶. Κεντρικό στοιχεῖο τῆς μαρτυρίας παραμένει ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐπέκταση τοῦ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Χριστοῦ, πού ἐργάζεται τήν καταλλαγή μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου.

Θεολογική κριτική στή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία. Τό ἄρθρο «Ἡ περί θρησκειῶν δήλωσις 'nostra aetate' τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ» τοῦ Ἡλίου Βουλγαράκη παρουσιάζει σέ τρία ἀναλυτικά μέρη τή θεολογική ἀλλαγὴ στή στάση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στίς ἄλλες θρησκείες²⁵⁷. Στό πρῶτο καταγράφονται ἀνα-

252. Ὁ.π., σελ. 6.

253. «Οἱ ἱεραποστολές σάν κριτήριο καί δοκιμὴ πίστεως», τεύχη 21-22 σελ. 8-12.

254. «Ὁ κόσμος εἰς τόν ὁποῖο κηρύττουμε τόν Χριστόν», τεύχη 21-22, σελ. 13-15.

255. Ὁ.π., σελ. 19.

256. «Βασιλεὺς καί λαός», μτφρ. Στ. Βίττη, τεύχος 24, σελ. 51-55.

257. Τεύχη 41-42, 43 καί 44, σελ. 26-30, 45-47 καί 61-68 ἀντίστοιχα.

λυτικά τὰ γεγονότα τῆς Συνόδου καί οἱ αἰτίες ἐκσυγχρονιστικῶν κατευθύνσεων (διάλογος μέ τίς ἄλλες θρησκείες)²⁵⁸. Στό δεύτερο γίνεται κριτική ἀποτίμηση τῶν θέσεων τοῦ κειμένου ἀπό πλευρᾶς ὀρθόδοξης θεολογίας²⁵⁹. Στό τρίτο καί τελευταῖο μέρος μεταφέρει κριτικά τὰ μηνύματα τῶν τελευταίων σημείων τῆς Δήλωσης. Εἰδικότερα, ἐπικροτεῖ τίς προτάσεις γιά μιά ἐνωμένη κοινότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί γιά διάλογο μέ τίς ἄλλες θρησκείες. Ἡ διαφωνία του ὅμως ἀναφέρεται στόν τρόπο κατανόησης καί διεξαγωγῆς τοῦ διαθρησκευτικοῦ διαλόγου. Εἰδικότερα, ἐπισημαίνει ὅτι ἡ δήλωση δέν καταθέτει τήν ἐν Χριστῷ μαρτυρία γιά τήν ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων, δηλαδή τή μίμηση τῆς κοινωνίας τῆς Ἁγίας Τριάδας, ἀλλά προάγει τόν ἀτομικισμό²⁶⁰.

Κοινή χριστιανική μαρτυρία. Ἡ κοινή χριστιανική μαρτυρία ὡς κεντρική ιδέα δέν ὑπάρχει σέ κανένα κείμενο. Ὅμως, ἐπισημαίνεται ὡς ἐπιμέρους μήνυμα σέ 9 δημοσιεύματα, τὰ ὁποῖα τονίζουν ποικιλοτρόπως τήν ἀναγκαία κατεύθυνση τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς μιά ἀληλένδετη ἔμπρακτη ὑποστήριξη.

Οἱ ἀπαρχές τῆς διαχριστιανικῆς συνεργασίας παρουσιάσθηκαν στά ἐπίσημα κείμενα τοῦ Π.Σ.Ε. Ἡ ἀναζήτηση αὐτῆ προέκυψε μέσα ἀπό τὰ παγκόσμια τρέχοντα προβλήματα καί τή δίψα τοῦ πλανήτη γιά πορεία ἐνότητας. Μιά ἄλλη θεώρηση ἀναδεικνύει τήν κοινή χριστιανική μαρτυρία ὡς μέθοδο ἀλληλογνωριμίας καί συναμφοτέρῃ ἐνωτική πορεία θεραπείας τοῦ σκανδαλισμοῦ τῶν χριστιανῶν. Ὡστόσο, ρεαλιστικά δέν παραβλέπονται οἱ ἐνδεχόμενες δυσκολίες²⁶¹.

Στήν κατεύθυνση τῆς ἀποτροπῆς τοῦ σκανδαλισμοῦ ἀπό τή διαιρεμένη Χριστιανοσύνη κινεῖται καί ὁ στοχασμός τῶν Visser' T. Hoofst καί Χρυσόστομου Κωνσταντινίδη. Ὁ πρῶτος μέ ἔμφαση γράφει: «Οἱ ἱεραποστολές [...] βιάζονται νά ἐπανορθώσουν τήν ζημιὰ πού ἔκαμαν μέ τίς διαιρέσεις τους (ἐννοεῖ Οἱ Χριστιανικές Ἐκκλησίες) καί προσπαθοῦν νά προχωρήσουν ὅσο περισσότερο εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατόν στόν κοινό τους σκοπό καί στήν κοινή ἱερα-

258. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ἡ περί θρησκευτῶν δήλωσις 'nostra aetate' τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ», τεύχη 41-42, σελ. 29-30.

259. Ὁ.π., σελ. 45-47.

260. Ὁ.π., σελ. 66-68.

261. Τεύχη 21-22, σελ. 32.

ποστολική δραστηριότητα»²⁶². Ὁ δεύτερος ὑπογραμμίζει ὅτι ἀπαιτεῖται πλέον «ἡνωμένος ὁ Χριστιανισμός νά ἐμφανίζεται εἰς τοὺς πρὸς οὓς ἀπευθύνεται», διότι «τό σκάνδαλον τῶν αἱρέσεων καὶ τῶν ἀνταγωνισμῶν ἐρεθίζει τὰς μάζας τῶν ἰθαγενῶν»²⁶³.

Ἐξάλλου, ὀρισμένοι Ὁρθόδοξοι θεολόγοι προτάσσουν μιά πρακτικῆς μορφῆς διαχριστιανικὴ συνεργασία στὴν ἱεραποστολή. Ὁ πρῶτος πού ἔκανε μνεῖα μέσα ἀπὸ τὸ *Πορευθέντες* σέ αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἦταν ὁ Νεκτᾶριος Χατζημιχάλης. Ἡ θεώρησή του ἐπικεντρώθηκε στὴν ἐπούλωση τῶν κοινωνικῶν πληγῶν²⁶⁴. Ἡ θέση αὐτὴ ἐπαναπροσδιορισμένη μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν κοινωνιολόγο Δημοσθένη Σαβράμη, μέ ἐπίκεντρο τὴν κοινὴ στάση τῶν χριστιανῶν ἀπέναντι στὰ φαινόμενα τῆς κοινωνικο-πολιτικῆς ἐκμετάλλευσης. Σ' αὐτά τὰ πλαίσια, ἐξαίρει τὴ διαχριστιανικὴ συναλληλία καὶ τὴν ἀπὸ κοινοῦ παροχὴ βοήθειας, ὥστε ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ «ἀναλαμβάνοντας, ἐνωμένοι, τὸν ἱερόν ἀγῶνα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου, νά ἀγωνισθοῦν νά δώσουν νόημα -ἀληθινὸ Χριστιανικὸ νόημα- στὴν ζωὴ τῶν πολυβασανισμένων λαῶν»²⁶⁵.

Συγκεκριμένη ὁμολογιακὴ κατεύθυνση στὴ θεώρηση τῆς κοινῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας δόθηκε ἀπὸ τὸν George Khodre. Μέ ριζοσπαστικὸ τρόπο πρότεινε τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἱεραποστολικὴ σύμπραξη ὅλων τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, συμπεριλαμβάνοντας σέ αὐτές καὶ τίς μὴ Χαλκηδόνιες, ὥστε ἡ ὀρθόδοξη μαρτυρία νά εἶναι πλήρης²⁶⁶. Ἡ πρόταση αὐτὴ στηρίζεται στὴν κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση τῶν μὴ Χαλκηδονίων μέ τοὺς Ὁρθοδόξους, καθὼς καὶ στὴ συναμφότερη περιρρέουσα πολιτιστικὴ παράδοσή τους μέ τοὺς ἀφρικανικοὺς καὶ ἀσιατικούς λαούς²⁶⁷.

Στὴ συνάφεια αὐτὴ διακριτὴ εἶναι ἡ θέση τοῦ Ἡλίας Βουλγαράκη, ὁ ὁποῖος ἀντιλαμβάνεται ὀρθά τὴν ὕπαρξη τῆς Μίας Ἐκκλησίας, παρά τίς ὁμολογιακὲς διαιρέσεις της²⁶⁸. Ὅπως καὶ στίς προϋποθέσεις τοῦ διαλόγου, ἔτσι καὶ ἐδῶ, βασιζεῖ τὴν ἐπιχειρηματολογία του στὴν

262. «Οἱ ἱεραποστολές σάν κριτήριο καὶ δοκιμὴ πίστεως», τεύχη 21-22 σελ. 12.

263. «Τὸ *Πορευθέντες* τοῦ Κυρίου καὶ ἡ Θεολογία», τεῦχος 10, σελ. 20.

264. Ἀρχιμ. Νεκτ. Χατζημιχάλης, «Βασικαὶ σκέψεις διὰ μίαν Ὁρθόδοξον Ἱεραποστολήν», τεῦχος 8, σελ. 8.

265. «Χριστιανισμός καὶ ὑποανάπτυκτοι ὡῶραι», τεύχη 17-18, σελ. 11.

266. G. Khodre, «Ἐκκλησία καὶ ἀποστολή», τεῦχος 12, σελ. 58.

267. Ὁ.π.

268. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ἱεραποστολή καὶ ἐνότης», τεύχη 27-28, σελ. 46.

ἀνάλυση τοῦ κενωτικοῦ τρόπου τῆς ἱεραποστολῆς. Ἡ θέση αὐτή ἀπαρτίζεται ἀπὸ δύο σκέλη: Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ τοὺς ἐτερόθρησκους. Τὸ δεύτερο ὁμῶς σχετίζεται μέ τοὺς χριστιανούς τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Ἐπιλογικά σημειώνει ὅτι ἡ διαχριστιανικὴ συνεργασία δύναται νά ἀποτελέσει τὸ φάρμακο τοῦ προσηλυτισμοῦ²⁶⁹.

Μέ βάση ὅλα τὰ παραπάνω παρατηροῦμε ὅτι ἀπὸ τίς στῆλες τοῦ περιοδικοῦ ἀπουσιάζει ἡ πολεμικὴ ἐνάντια στίς δυτικές ὁμολογίες. Ἀντίθετα, προβάλλεται μέ γνώμονα τὴν ὀρθόδοξη αὐτοσυνειδησία καί τὰ αἰτήματα τῶν καιρῶν ἡ καλλιέργεια τῆς ἱεραποστολικῆς διαχριστιανικῆς συνεργασίας καί τοῦ διαλόγου τῆς καταλλαγῆς, ὡς μεθόδων ἔμπρακτης μαρτυρίας²⁷⁰. Οἱ καρποὶ αὐτῶν δύναται νά ἐπισπεύσουν -κατὰ τὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια- τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, πού ἐκφράζει τὸ πεντόσταγμα τῆς ἱεραποστολικῆς προσπάθειας, ὥστε νά πραγματοποιηθεῖ τὸ αἶτημα τῆς Ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν» (Ἰω. 17, 21).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὸ *Πορευθέντες* ὑπῆρξε τὸ πρῶτο ἱεραποστολικό περιοδικό πού ἐκδόθηκε στὴν Ἑλλάδα. Τὸν τίτλο του τὸν ἔλαβε ἀπὸ τὴν πρώτη λέξη τοῦ χωρίου Ματθ. 28, 19. Ἡ ἐκδοσὴ του προέκυψε μέσα ἀπὸ τίς διεργασίες τοῦ «Συνδέσμου» τὸ ἔτος 1959 καί συνεχίσθηκε τὸ 1961 μέ τὴ στήριξη τοῦ ὁμώνυμου «Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου» μέχρι τὸ ἔτος 1969, ὅποτε ἔπαψε νά κυκλοφορεῖ.

269. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ἱεραποστολὴ καὶ ἐνότης», τεύχη 27-28, σελ. 47.

270. Νίκου Ματσούκα, *Οἰκουμενικὴ Θεολογία*, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 238 κ.έ.: «Τὸ βασικό λοιπόν χαρακτηριστικό τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἡ ζωντανὴ ἔκφραση τῆς ἐνότητάς της. Τὸ πρῶτο στάδιο τῆς πορείας της μέσα στὸν κόσμον καὶ συγκεκριμένα στὴν οἰκουμενικὴ κίνησιν εἶναι αὐτὴ ἡ ἔκφραση καὶ ἡ μαρτυρία τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Καὶ ὅταν ὑπάρχει αὐτὴ δὲν δικαιολογεῖται κανένας φόβος γιὰ ἐνδεχόμενη φθορὰ τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν ὥρον τῆς οἰκουμενικῆς κίνησιν. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε, ὅπως τὸ ἔχουμε δεῖ, κάθε πρωτοβουλία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας γιὰ συνεργασία μέ τίς οἰκουμενικὲς δραστηριότητες σ' ὅλον τὸν κόσμον συνοδεύεται καὶ συνοδεύεται ἀπὸ μιὰ αὐτόματη κίνησιν γιὰ σύσφιξη τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν, γιὰ ἀνανέωση τῆς ζωῆς της καὶ γιὰ μιὰ συνειδητοποίηση τοῦ ἐνοποιοῦ της ρόλου μέσα στὸν κόσμον πού κομματιάζεται. Τὸ αἶτημα τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ ἐνότης. Καὶ ἡ Ὁρθοδοξία δὲν μπορεῖ νά μὴν ἀνταποκριθεῖ καὶ νά κρύψει τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μῶδιον» (Ματθ. 5, 15).

Ίδρυτής, γενικός υπεύθυνος, συντάκτης πολλῶν εἰδησεογραφικῶν κειμένων καὶ ἐπιστημονικῶν μελετημάτων, καθὼς καὶ συντονιστής τόσο τοῦ περιοδικοῦ ὅσο καὶ τοῦ ὁμώνυμου Διορθόδοξου Ἱεραποστολικοῦ Κέντρου ὑπῆρξε ὁ τότε λαϊκὸς θεολόγος καὶ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος. Ὁ θεολόγος καὶ μετέπειτα καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἡλίας Βουλγαράκης ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφους τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ συντακτικὴ ὁμάδα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ πολλὰ λαϊκὰ μέλη μεταξύ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ Ἀστέριος (μετέπειτα ἀρχιμανδρίτης Εὐσέβιος) Βίττης, ὁ Γεώργιος Πατρῶνος (μετέπειτα καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), ἡ Ἀργυρῶ Κοντογεώργη, ἡ Καλλιόπη Καρανικόλα, ἡ Ἑλένη Γκανούρη καὶ ἡ Σωτηρία Δογάνη.

Στόχοι τοῦ περιοδικοῦ ὑπῆρξαν ἡ πρωτοποριακὴ γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μελέτη τῆς θεολογίας τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἐνδιαφέροντος στὸν ὀρθόδοξο κληρὸ καὶ λαό, μέ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἀναζωπύρωση τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας στὰ ἔθνη. Σ' αὐτά τὰ πλαίσια προσπάθησε νὰ συνδέσει τοὺς Ὀρθόδοξους ἀναγνώστες μέ τίς νέες ἐκκλησίες τῆς Οὐγκάντας, τῆς Κορέας καὶ τῆς Ἰαπωνίας πού εἶχαν τότε πρόσφατα ἱδρυθεῖ.

Ἡ ἔκδοσή του ἦταν τριμηνιαία. Ἡ ἀναπαραγωγή του κατὰ τὰ τρία πρῶτα χρόνια ἐγινε μέ πολὺγραφο, ἐνῶ ἀπὸ τό 1961 καὶ ἐξῆς χρησιμοποιήθηκε τό τυπογραφεῖο. Τό γεγονός αὐτό συνέβαλε στή βελτίωση τῆς καλλιτεχνικῆς ἐπιμέλειας τῆς ἔκδοσής του, ἡ ὁποία ἀπέκτησε ἑγχρωμο φόντο καὶ ἐπαγγελματικὴ στοιχειοθεσία. Ἡ δομὴ τῆς ὕλης του παρουσίασε διαρκεῖς ἀλλαγές κατὰ τὴν πορεία ἔκδοσής του, ἀλλὰ σέ γενικὲς γραμμὲς βασίσθηκε στὸν συνδυασμὸ θεολογικῆς καὶ δημοσιογραφικῆς ὕλης.

Τό περιοδικό ἐκδόθηκε σέ δύο γλώσσες, στὴν ἐλληνικὴ καὶ τὴν ἀγγλική. Ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα πού χρησιμοποίησε γιὰ νὰ μεταφέρει τὰ μηνύματά του, παρόλο πού ἡ καθαρεύουσα ἦταν ἡ ἐπίσημη γλῶσσα στὸν δημόσιο βίον ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Τό γεγονός αὐτό ἀναδεικνύει τὴ μέριμνα τοῦ περιοδικοῦ νὰ προσληφθεῖ τό μῆνυμά του μέ κατανοητὸ τρόπο ἀπὸ ποικίλους ἀναγνώστες.

Οἱ ἀρθρογράφοι πού συνεργάστηκαν ἐκφράζουν μιὰ πολυπρόσωπη καὶ πολυεθνικὴ ὁμάδα. Ἡ πλειοψηφία εἶναι Ἑλληνες καὶ ἐξίσου σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἑλληνίδων γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Παράλληλα, ἀξιόλογη θεωρεῖται ἡ συμβολὴ τῶν Ὀρθόδοξων

ξένων συγγραφέων, οί όποίοι τονίζουν τόν διορθόδοξο χαρακτήρα του καί Έτερόδοξων ξένων άρθρογράφων πού έπισημαίνουν τό άνοιγμα του περιοδικού στον διαχριστιανικό-οικουμενικό χώρο. Η ισόρροπη συνεργασία κληρικών καί λαϊκών φανερώνει τόν έκκλησιαστικό του χαρακτήρα, ένω ή συμμετοχή άκαδημαϊκών θεολόγων τήν έπιστημονική του διάσταση. Ός μόνιμοι συνεργάτες του περιοδικού καταγράφονται οί Άναστάσιος Γιαννουλάτος, Ήλίας Βουλγαράκης, Εύθύμιος Στύλιος καί Άστέριος Βίττης.

Οί άναγνώστες του υπήρξαν ένήλικες Όρθόδοξοι, έλληνικής καί ξένης καταγωγής, από κάθε μορφωτικό επίπεδο, οί όποίοι παρουσίασαν σταδιακή αύξηση κατά τά έτη τής κυκλοφορίας του.

Τά άρθρα διακρίνονται γιά τό θεολογικό καί τό ένημερωτικό-πληροφοριακό περιεχόμενό τους. Στο θεολογικό περιεχόμενο δίδεται έμφαση στην όρθόδοξη θεολογία καί τήν ιστορία τής χριστιανικής μαρτυρίας, δίχως νά άπουσιάζουν κείμενα τής οικουμενικής θεολογίας καθώς καί άρθρα πού μεταδίδουν τήν ιεραποστολική θεολογία των άλλων Χριστιανικών Έκκλησιών-Όμολογιών.

Οί όρθόδοξες θεολογικές θέσεις του *Πορευθέντες* στοχεύουν στην άφύπνιση τής αυτοσυνειδησίας τής Έκκλησίας γιά τήν άποστολή της στά έθνη, ή όποία βαδίζει παράλληλα καί μέ τόν έπανευαγγελισμό των βαπτισμένων Όρθοδόξων. Μέ σαφήνεια διατυπώνεται τό μήνυμα, ότι ή άδιαφορία γιά τήν ιεραποστολή σημαίνει άρνηση τής Όρθοδοξίας. Ειδικότερα υπογραμμίζεται ότι ή άποστολή τής Έκκλησίας στον κόσμο ξεκινά από τήν άγάπη του Τριαδικού Θεού καί ύπακούει στις έντολές του Ίησου γιά τό κήρυγμα του Εύαγγελίου διά τής χάριτος του Αγίου Πνεύματος σέ όλάκερη τήν οικουμένη. Συγχρόνως, άναδεικνύεται ή ιεραποστολική φύση τής Έκκλησίας καί ή σημασία τής μετοχής στό μυστήριο τής θείας Εύχαριστίας, πού ώθεϊ τόν πιστό στή μαρτυρία τής Βασιλείας του Θεού στον κόσμο. Έπιπροσθέτως, αυτός ό θεολογικός λόγος προσκαλεί όλο τό πλήρωμα τής Έκκλησίας, καί κυρίως τίς νεότερες ηλικίες, ώστε νά συνδράμουν στή διακονία τής ιεραποστολής.

Οί παραπάνω θεολογικές θέσεις τεκμηριώνονται έξάλλου μέ τό ιστορικό παράδειγμα των χριστιανικών ανά τούς αιώνες ιεραποστολών. Οί άρθρογράφοι του περιοδικού αναφέρονται στις ιεραποστολές όλων των περιόδων τής έκκλησιαστικής ιστορίας, τόσο του

Οίκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ὅσο καί τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας.

Ἰδιαίτερη ἀναφορά γίνεται στίς μεθόδους ὀργανωμένης μαρτυρίας. Στή θεματική αὐτή τονίζεται ὁ σεβασμός πρὸς τοὺς λαοὺς πού κηρύσσεται στό Εὐαγγέλιο, ὑπογραμμίζεται ἡ ἀναγκαιότητα νά «σαρκωθεῖ» ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ σέ κάθε γλώσσα καί πολιτισμό καί νά στηριχθοῦν οἱ νέες κοινότητες σέ γηγενῇ στελέχη. Ἡ κοινωνική διάσταση τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας κατανοεῖται ὡς ἔμπρακτη ἐκδήλωση τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης στόν πλησίον. Στή συνάφεια αὐτή, προτείνεται ἡ κοινὴ ὀρθόδοξη μαρτυρία στὰ ἔθνη, μέ σκοπὸ νά φανερώνεται ἡ ἐνότητα τῶν Ὀρθοδόξων καί νά θεραπεύεται ὁ ἐκκλησιαστικός ἐθνικισμός.

Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς πανορθόδοξης συμμετοχῆς στὰ οἰκουμενικά δρώμενα προβάλλεται μέ σαφεῖ τρόπο. Εἰδικότερα, παρουσιάζεται ἡ ιεραποστολικὴ θεολογία τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν καί τό ἔργο τοῦ Π.Σ.Ε., μέ νηφάλια προσέγγιση. Ἐπίσης, γίνεται ἀναφορά στήν κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία μέσα ἀπὸ κείμενα τῶν Συνελεύσεων τῆς «Παγκόσμιας Ἐπιτροπῆς Εὐαγγελισμοῦ καί Ἱεραποστολῆς» τοῦ Π.Σ.Ε., ὅπου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας ἐπισήμως συμμετέχει.

Ἐν τέλει, τό πρῶτο ιεραποστολικό περιοδικό *Πορευθέντες* συνέβαλε στήν ἀναβίωση καί ἔμπρακτη ἀνάπτυξη τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς μαρτυρίας στήν οἰκουμένη. Εἰδικότερα, μέσα ἀπὸ τίς σελίδες τοῦ ἀνέδειξε τὴ θεολογία τῆς χριστιανικῆς ιεραποστολῆς μέ ἄρθρα πού τεκμηριώνονται ἐπιστημονικά. Πρωτοστάτησε στήν εἰδησιογραφικὴ μετάδοση τῶν δρώμενων στίς πρῶτες ιεραποστολικές ἐκκλησίες τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Ἀσίας, καλλιέργησε τὴν εὐαισθητοποίηση τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωστῶν γιὰ τὴν ιεραποστολὴ καί ἀποτέλεσε τό πρότυπο γιὰ τὴν ἔκδοση τῶν μεταγενέστερων ἑλληνόφωνων ιεραποστολικῶν περιοδικῶν. Οὐσιαστικά τό περιοδικό *Πορευθέντες* ἀποτέλεσε τὴ φωνή, ἐνῶ τό ὁμώνυμο «Διορθόδοξο Ἱεραποστολικό Κέντρο» τὴ δράση γιὰ τὴν ιεραποστολικὴ ἀναβίωση.

Στίς μέρες μας, ὁ εὐαγγελισμός τῶν ἐθνῶν ἀλλὰ καί ὁ ἐπανευαγγελισμός τῶν παραδοσιακῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν συνεχίζεται ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξή Ἐκκλησία. Ἡ μετάδοση καί πρόσληψη τοῦ μηνύματος σχετικὰ μέ τὴ θεολογία τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας καί ἡ εἰδησιογραφικὴ πληροφόρηση γιὰ τὰ δρώμενα στίς νέες ιεραποστολικές

ἐκκλησίες ἐξακολουθοῦν νά διοχετεύονται μέσα ἀπό τὰ ἔντυπα ἱεραποστολικά περιοδικά, καθώς καί ἀπό τίς ἠλεκτρονικές ἐκδόσεις τους.

Ὅπως δὴ ποτε, ὅμως, ἡ πρόσληψη καί ἡ ἀνταπόκριση στό κάλεσμα τῶν ἱεραποστολικῶν ἐντύπων καί διαδικτυακῶν ἀγωγῶν ἐξαρτᾶται πλέον ἀπό τόν κάθε ἀναγνώστη (ἀποδέκτη) καί τή διάθεσή του νά ἀναμεταδώσει ἔμπρακτα στόν πλησίον του ὅτι μέ τήν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος»!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Πηγές:

Παλαιά Διαθήκη κατά τούς Ο΄, ἀπό τήν ἱστοσελίδα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας: http://www.apostoliki-diakonia.gr/bible/bible.asp?Acontents=old_testament/contents.asp&main=OldTes Τελευταία προσπέλαση 5-1-2018.

Καينὴ Διαθήκη: Novum Testamentum Graece, Nestle-Aland, 28η Ἔκδοση, 2012, online ἔκδοση: <http://www.nestle-aland.com/en/read-na28-online/> Τελευταία προσπέλαση 5-1-2018.

Μαξίμου Ὁμολογητή, *Μυσταγωγία*, PG 91.

Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας*, PG 150, 452CD.

Πορευθέντες (περιοδικό), τεύχη 1-44, περίοδος ἔκδοσης 1959-1969.

Βιβλιογραφία:

Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, «Μήνυμα» καί «Ἐγκύκλιος», ἐκδ. CEMES, Θεσσαλονίκη 2017.

Ἀναστασίου Γιαννουλάτου (νῦν Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων), «Ὁρθόδοξη Ἱεραποστολή: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον», στό *Γενηθήτω τό θέλημά σου. Ἡ ἀποστολή τῆς Ὁρθοδοξίας σήμερα*, ἐπιμ. Γ. Λαϊμόπουλου, Νεάπολη, Θεσσαλονίκη 1989.

—, *Παγκοσμιότητα καί Ὁρθοδοξία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2000.

—, *Ἱεραποστολή στά ἴχνη τοῦ Χριστοῦ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2007.

—, *Ἔως ἐσχάτου τῆς γῆς. Ἱστορικά ἱεραποστολικά μελετήματα*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2009.

—, *Στήν Ἀφρική. Ἀρθρα, μελέτες, ἀπολογισμοί, ὁδοιπορικά (Μέ ἀνταποκρίσεις συνεργατῶν)*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2010.

- , *Ἡ λησμονημένη ἐντολή. Ἀπό τό λήθαργο στήν ἀφύπνιση*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2013.
- Ἀντωνιάδου Μαρία, «Ἀναστάσιος: ὁ κοσμοπολίτης ποιμενάρχης», *Βῆμα*, 4 Νοεμβρίου 2001. Τελευταία προσπέλαση στίς 5-1-2018 ἀπό: <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?Aaid=138058&wordsinarticle=Ἀρχιεπίσκοπος%3bἈναστάσιος>.
- (Ἀωνόμου), «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία στήν Ἰαπωνία», *Κιβωτός*, τεύχος 16, 1953.
- Βαρθολομαίου (Ἀρχοντώνη) Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, *Λόγοι*, τόμ. Γ', ἐκδ. Φανάριον, 2008.
- Βασιλειάδη Πέτρου, *Μετανεωτερικότητα καί Ἐκκλησία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Θεσσαλονίκη 2002.
- Βουλγαράκη-Πισίνα Εὐαγγελία, «Ἡ ιεραποστολή στά μετόπισθεν», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεύχος 72 (1999).
- Βουλγαράκη-Πισίνα Εὐαγγελία (ἐπιμ.), *Ἀγάπη καί Μαρτυρία. Ἀναζητήσεις Λόγου καί Ἥθους στό Ἔργο τοῦ Ἡλίου Βουλγαράκη*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2001.
- Βουλγαράκη Ἡλία, *Ἡ ιεραποστολή κατά τά ἑλληνικά κείμενα ἀπό τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1917*, ἐκδ. Πορευθέντες, ἐν Ἀθήναις 1971.
- , *Ἱεραποστολή. Δρόμοι καί Δομές*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1989.
- Γιανναρά Χρήστου, *Ὁρθοδοξία καί Δύση στή Νεώτερη Ἑλλάδα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992.
- Κόντογλου Φ., «Οἱ νέγροι Ὁρθόδοξοι καί ὁ πάτερ Σπάρτας», *Κιβωτός*, τεύχος 26, 1954.
- Κούκουρα Δήμητρα, *Ἐκκλησία καί Γλώσσα - Ἐπικοινωνιακή προσέγγιση*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006.
- , *Μεθοδολογική προσέγγιση Ὁμιλητικῶν κειμένων (Λόγοι Ἐπισκόπων)*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006.
- , «Μεταδίδοντας τό Μήνυμα», *Θεολογία*, τόμ. 82, τεύχος 2 (Απρίλιος-Ἰούνιος 2011).
- , «Ἡ δυναμική τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί ἡ παγιωμένη γλώσσα τῶν βιβλικῶν καί λειτουργικῶν κειμένων», Εἰσήγηση στό Γ' Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο «Ἐπιστήμη καί Θρησκεία - Μεταξύ διαλόγου καί πολεμικῆς», πού διοργάνωσε ὁ Σύλλογος Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν καί Ὑποψηφίων Διδασκτῶν Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ «Ἀπόστολος Ἰάσων ὁ Θεσσαλονικεύς». Τελευταία προσπέλαση στίς 5-1-2017 ἀπό http://users.auth.gr/dimkou/21_8_2012.pdf.
- Ματσούκα Νίκου, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Α' - Εἰσαγωγή στή θεολογική γνωσιολογία*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1994.
- , *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β'*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1999.

- , *Οικουμενική Θεολογία*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005.
- Maczewski Christoph, *Η κίνηση τῆς «Ζωῆς» στήν Ελλάδα. Συμβολή στό πρόβλημα τῆς παραδόσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. π. Γ. Μεταλληνοῦ, έκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2002.
- Meyendorff John, “The Orthodox Church Tradition and the Missionary Task of Syndesmos”, *The Bond of Unity Syndesmos, Fifty years of Work for Orthodox Youth and Unity* (Hildo Boss ed.), The World Fellowship of Orthodox Youth “Syndesmos”, Athens, 2003.
- Νανकुάμα Θ., «Ἡ Οὐγκάντα καί ἡ Ἑλλάς», *Κιβωτός*, τεῦχος 40, 1955.
- , «Ἡ Ὁρθοδοξία εἰς τήν Οὐγκάντα», *Ἐκκλησία*, ἔτος ΛΔ΄, τεῦχος 6, 1957.
- «Νικόδημος Σαρίκας», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεῦχος 8 (1983).
- Παπαθανασίου Θανάση, “Νά τά ξαναποῦμε, δάσκαλε!”, *Πάντα τά Ἑθνη*, τεῦχος 72 (1999).
- , «Ἡ “γενιά τοῦ ’60” καί ἡ ἱεραποστολή», Ἀναταράξεις στή Μεταπολεμική θεολογία - ‘Ἡ θεολογία τοῦ ’60’, ἐπιμ. Π. Καλαϊτζίδης, Θ. Ν. Παπαθανασίου, Θ. Ἀμπατζίδης, *Πρακτικά θεολογικοῦ Συνεδρίου ἀπό τήν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Ἱ. Μ. Δημητριάδος καί τοῦ περιοδικοῦ Σύνταξης*, έκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήναι 2009.
- , *Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ὅταν ἀνοίγεται*, έκδ. Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2008.
- Παπαλεξανδρόπουλου Στυλιανοῦ, «Στήν Ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας», στόν Χριστήριον Τόμο πρὸς Τιμὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας «Πορευθέντες...», ἐπιμ. Ἡλ. Βουλγαράκη, έκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1997, σελ. ι’-κθ’.
- Σταυρίδη Βασιλείου, *Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως*, Ἀθήναι 1964.
- Τσέτση Γεώργιου (Μέγ. Πρωτ.), *Οἰκουμενικά ἀνάλεκτα*, έκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1987.
- Τσιρέβελου Νικολάου, *Τά ἱεραποστολικά περιοδικά καί ἡ ἀποτύπωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας κατὰ τή μεταπολεμική περίοδο. Ἐπικοινωνιακή προσέγγιση, διδακτορική διατριβή ἐγκριθεῖσα ἀπὸ τό Τμήμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ*, Θεσσαλονίκη 2013.
- , «Ἡ πρόσκληση τῶν Ἀφρικανῶν πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεῦχος 133 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 2015).
- , *Θεολογική θεμελίωση τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας. Σπουδὴ στό ἔργο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου*, έκδ. Ostracon Publishing.
- , «Ἁγία καί Μεγάλῃ Σύνοδος. Ἡ παγκόσμια Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία στό ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος», *Πάντα τά Ἑθνη*, τεῦχος 142 (Μάϊος-Ἰούνιος 2017) καί τεῦχος 143 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2017), σελ. 3-11 καί 3-6 ἀντίστοιχα.
- Τσομπανίδη Στυλιανοῦ, *Ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί θεολογίας στό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008.

Δρ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΡΑΠΗΣ

Θεολόγος

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΤΗΣ ΑΛΑΣΚΑΣ

Ἡ Ἀλάσκα ἀποτελεῖ τό ὄριο τῆς Ἀμερικανικῆς ἡπείρου πρὸς Βόρεια καὶ Ἀνατολικά. Ἔχει ἔκταση 1.717.855 τετραγωνικά χιλιόμετρα καὶ πληθυσμὸ περίπου 735.132 κατοίκους¹. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη σέ ἔκταση πολιτεία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καλύπτοντας σχεδόν τό 18% τῆς συνολικῆς ἔκτασης τῆς μεγάλης αὐτῆς χώρας. Ὅμως ἡ Ἀλάσκα ἀποτελεῖ μιά περιοχή ἐξαιρετικά ἀραιοκατοικημένη μέ μέσο ὄρο 0.42 κάτοικο ἀνά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Ἡ Ἀλάσκα ἔχει ὡς διοικητικό κέντρο ἀπὸ τό 1906 καὶ πρωτεύουσα ἀπὸ τό 1958 τήν πόλη Τζούνο (32.660 κάτοικοι)², ἐνῶ ἡ μεγαλύτερη πόλη καὶ ταυτόχρονα ἡ οἰκονομική πρωτεύουσά της εἶναι ἡ πόλη Ἀνκορέιτζ μέ 300.950 κατοίκους³.

Ἡ Ἀλάσκα εἶναι μιά χερσόνησος οὐσιαστικά πού εἰσχωρεῖ βαθιά στὸν Βόρειο Εἰρηνικό Ὤκεανό καὶ λόγω τῆς τεράστιας ἔκτασης της διαθέτει ποικιλόμορφο κλίμα τό ὁποῖο ἐμφανίζει σημαντικές διακυμάνσεις καὶ τραχὺ ἀνάγλυφο. Ἡ ὄροσειρά Μπρούκς τήν τέμνει καὶ ἀποτελεῖ μιά ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ὄροσειρῶν σέ ὅλη τήν Ἀμερικανική.

1. Πηγή: <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/02000.html>, Προσπελάστηκε, 12/10/2014.

2. Πηγή: <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/02/02110.html>, Προσπελάστηκε, 7/10/2014.

3. Πηγή: <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/02/02110.html>, Προσπελάστηκε, 7/10/2014.

νική ήπειρο. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της είναι η ύπαρξη έντονης άκτογραμμής που εκτείνεται σε αρκετές χιλιάδες χιλιόμετρα (76.121)⁴.

Η Αλάσκα έγινε πολιτεία των Η.Π.Α. στις 3 Σεπτεμβρίου του 1959. Η πλειοψηφία των κατοίκων της ανήκουν στη λευκή φυλή ενώ υπάρχουν λίγοι έγχρωμοι και λίγοι ντόπιοι Ινδιάνοι που είναι οργανωμένοι σε δικά τους έδάφη ή μένουν στις πόλεις. Η πλειοψηφία των κατοίκων της είναι Χριστιανοί με κυρίαρχη ομάδα αυτή των Ευαγγελιστών (προτεσταντική ομάδα) και ακολουθεί αυτή των Ρωμαιοκαθολικών. Η Όρθοδοξία αν και πρώτη διακόνησε στην περιοχή σήμερα είναι ένα δυναμικό και δραστήριο κομμάτι της, όμως σε αριθμό πιστών υστερεί σημαντικά.

Γνωριμία με την Όρθοδοξία

Η Αλάσκα οφείλει την Όρθοδοξη ταυτότητά της στην άποικιοκρατική δραστηριότητα της Τσαρικής Ρωσίας. Ήδη από τον 16ο αιώνα, Ρώσοι εξερευνητές άκουγαν διηγήσεις για μία μεγάλη χώρα πέρα από τη θάλασσα. Όσο πιο χρειάστηκε να περάσουν πολλά χρόνια μέχρι να σταθεροποιηθεί η Ρωσική κυριαρχία στην Άπω Ανατολή και από εκεί να οργανωθούν εξερευνήσεις στην απέναντι ακτή και τα πολυάριθμα νησιά της. Τό 1783 με τό πρόσχημα της εγκαθίδρυσης έμπορικων σταθμών στις ακτές της χώρας και με την έντολή της Αικατερίνης της Μεγάλης, ο Ρώσος έμπορος Γρηγόριος Σελίκχωβ με τρία ναυλωμένα πλοία καθώς και ενόπλους αποβιβάστηκε στη νήσο Κόντιακ απαιτώντας από τούς ντόπιους να του παραχωρήσουν μονοπωλιακά κάθε έμπορική δραστηριότητα. Μετά από μικρή έκταση αντίσταση οι ντόπιοι υποτάγηκαν και οι Ρώσοι ίδρυσαν τον πρώτο οργανωμένο οικισμό στον κόλπο που ονόμασαν «κόρφο των τριών ιεραρχών» ενώ τό ίδιο όνομα πήρε και ο οικισμός τό 1784.

Σάν διοικητικό κέντρο και έδρα του κυβερνήτη ή Σίτκα, όπως είχε ονομαστεί ή πρωτεύουσα της έπαρχίας, γρήγορα άρχισε να αναπτύσσεται και να λαμβάνει βοήθεια από τη Ρωσία. Νέοι άποικοι ήρθαν πολύ σύντομα, ενώ και Άλεούτιοι ινδιάνοι μετεγκαταστάθη-

4. Πηγή: <http://www.fws.gov/refuges/profiles/index.cfm?id=74500>, Προσπελάστηκε, 17/10/2014.

καν από τις Κουρίλες νήσους, ως δουλοπάροικοι και έργατες στη νέα πόλη.

Από τη Ρωσία στέλνονταν αξιωματικοί του στρατού που άνα-λάμβαναν διοικητικά ή καθήκοντα ασφάλειας. Επίσης στέλνονταν δάσκαλοι και γιατροί για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Δικαστικοί λειτουργοί που προορίζονταν για τοποτηρητές, έργατες, αγρότες καθώς και κυνηγοί και τέλος κληρικοί. Μία κοινωνία δημιουργούνταν από την αρχή με πρότυπα αυτά της μητέρας πατρίδας. Ήδη από το 1794 η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη ή Μεγάλη είχε αποστείλει στον κυβερνήτη Σελίκωβ, οδηγίες για την κατασκευή οικισμών, ρυμοτομικές κατευθύνσεις, ίδρυση σχολείων και εκκλησιών που θα προωθούσαν τον Ρωσικό πολιτισμό, και την επικοινωνία με τους ντόπιους.

Η προσπάθεια για τη διάδοση της Όρθοδοξίας στην Άλάσκα, αποτέλεσε μία κανονική ιεραποστολική διαδικασία. Πατέρες από τη μητροπολιτική Ρωσία στάλθηκαν σταδιακά στη νέα χώρα με σκοπό να ποιμάνουν τους νέους υπηκόους της αυτοκρατορίας. Αν και υπάρχουν σποραδικές αναφορές σχετικά με μεμονωμένες προσπάθειες διάδοσης της Όρθοδοξίας στην Άλάσκα, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το έτος 1794 δημιουργήθηκε ή επισκοπή του Νέου Άρχαγκέλσκ στη νήσο Κόντιακ ή όποια και υπάγονταν στην ιερά μητρόπολη του Ίρκούτσκ της Σιβηρίας.

Οί Πατέρες και οί προσπάθειές τους

Οί πατέρες που στάλθηκαν είχαν ως αρχηγό της αποστολής τον Αρχιμανδρίτη Ίωασάφ. Μαζί του τον άκολούθησαν μερικοί μοναχοί που ανταποκρίθηκαν στο ιερό αυτό κάλεσμα. Αυτοί ήταν οί Ίερομόναχοι Άθανάσιος, Στέφανος, Νεκτάριος, Ίουβενάλιος και Μακάριος, καθώς και οί μοναχοί Ίωσάφ και Γερμανός⁵.

Σχεδόν όλοι ανήκαν στον μεγάλο κύκλο μοναχών της μονής Βα-λάαμ της Ρωσίας που ήταν ή μεγαλύτερη και άκμαζε άφου στους κόλπους της βίωνανε πολλοί μοναχοί ένω ταυτόχρονα ή μονή είχε τεράστια συνεισφορά στη Ρωσική κοινωνία και την Όρθοδοξία άφου διατηρούσε βιβλιοθήκες, οικότροφεία, διδασκαλεία καθώς και

5. Πηγή: <http://www.pravoslavie.ru/english/st-herman-alaska.htm>, Προσπελάστηκε, 10/10/2013.

άλλες δομές. Ὁ πατέρας Ἰωασάφ μέ τούς συντρόφους του ἄρχισε ἀμέσως τίς προσπάθειες γιά τήν ὀργάνωση καί τήν ποιμαντική στόν νέο τόπο. Ἰδρυσε ἕνα ὑποτυπῶδες σχολεῖο γιά τούς ντόπιους ἐνῶ ἀξιώθηκε νά ἀναγείρει τήν ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου τό 1796 στή νῆσο Κόντιακ, στό Νέο Ἀρχαγκέλσκ⁶.

Ἔτσι δειλά δειλά ἀλλά μέ πολύ ἀγάπη θεμελιώθηκε μιά ἐκκλησιαστική παράδοση πού ἐμελλε νά διαρκέσει γιά σχεδόν ἕναν αἰῶνα σέ ἕνα ἀπό τά πιό δυσπρόσιτα καί ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῆς γῆς τήν ἐποχή ἐκείνη.

Ὁ Ἅγιος Γερμανός ἦταν μαζί μέ τήν ομάδα τῶν Βαλααμιτῶν μοναχῶν πού ἀκολούθησαν τόν πατέρα Ἰωασάφ στήν Ἀλάσκα. Ὁ τόπος πού ὁ Θεός ὁδήγησε τόν μοναχό Γερμανό νά ἐπιτελέσει τό θεῖο ἔργο του ἦταν ἡ νῆσος Σπρούς ὅπου ὁ Ἅγιος τῆς ἔδωσε τό ὄνομα Νέο Βαλαάμ εἰς ἀνάμνηση τῆς πολυαγαπημένης του μονῆς. Ὁ Γερμανός ἐγκαταστάθηκε στή νῆσο καί παρέμεινε σέ αὐτήν ποιμαίνοντας τούς ντόπιους. Ἡ ἀσκητική μορφή του (ἐργαζόταν σκληρά, ὑπέμεινε κακουχίες καί ἐμφανίζονταν χειμῶνα καλοκαίρι μέ τό ἴδιο ράσο), ἐνέπνευσε τούς ντόπιους. Ἐπίσης νά ἀναφέρουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Ἅγιος Γερμανός ἰδρυσε καί ὀργάνωσε ἕνα ὑποτυπῶδες σχολεῖο γιά νά μαθαίνουν τά παιδιά γράμματα καί τήν Ὁρθοδοξία, ἐνῶ στόν ἴδιο χώρο λειτούργησε καί ἕνα ὀρφανοτροφεῖο. Ἡ στάση του ἦταν γνήσια τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως καί ὁ ἴδιος ἦταν πανταχοῦ παρών σέ ὅποιαδήποτε φυσική καταστροφή ἐπληττε τό ντόπιο ποίμνιο του, καί ἔκανε ἀρκετές βαπτίσεις.

Ἕνα ἄλλο στοιχεῖο πού τονίζει τήν πατρική καί ποιμαντική μέριμνα πού εἶχε γιά τούς ἀγαπημένους του ντόπιους εἶναι ἡ σταθερή του ἐπιλογή νά μήν παραβρίσκεται συχνά σέ συναθροίσεις τῶν Ρώσων τῆς ἐταιρείας ἐπιλέγοντας μέ τή στάση του αὐτή νά στέκεται πλάι στόν ντόπιο πληθυσμό μέ ἀγάπη καί αὐταπάρνηση⁷, ἐνῶ σέ πάρα πολλές περιπτώσεις ὅπου οἱ ντόπιοι ἀδικοῦνταν ἢ ἐκμεταλλεύονταν ὁ ἴδιος ἔμπαινε μπροστά μεταξύ αὐτῶν καί τῆς Ρωσικῆς διοικήσεως.

6. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιά ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 63-64.

7. Πηγή: <http://www.pravoslavie.ru/english/st-herman-alaska.htm>, Προσπελάστηκε, 4/9/2013.

Ἡ ζωὴ του ἦταν μιά διαρκὲς προσφορὰ στὸν ντόπιο πληθυσμὸ ἐνῶ ὑπερασπίζονταν σθεναρὰ καὶ τοὺς Ρώσους ἐργάτες πού εἶχαν μεταφερθεῖ ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ πολλές φορές γινόντουσαν καὶ οἱ ἴδιοι ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἐκ μέρους τῆς Ρωσικῆς διοίκησης. Ἦταν ἓνας ἀσκητὴς τῆς ἐποχῆς του, ταπεινός, μὲ ἀπέραντη ἀγάπη γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴν κτίση. Δέν ἀποποιήθηκε οὐδέποτε τὸν τίτλον τοῦ μοναχοῦ γιὰ κάτι ἄλλο, ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ Ρωσικὴ ἐκκλησία τοῦ τό ζήτησε. Κοιμήθηκε εἰρηνικά στὰ χέρια τοῦ μαθητῆ του Γερασίμου τὰ Χριστοῦγεννα τοῦ 1837. Ἡ μορφὴ του ἔμεινε ἀνεξίτηλη στὴ συνείδηση Ρώσων καὶ ντόπιων ἀκόμη μέχρι καὶ σήμερ⁸.

Ἕνας ἄλλος πολὺ σημαντικὸς πατέρας ἦταν ὁ Ἰουβενάλιος, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς ἀνῆκε στὸν κύκλον τῶν Βαλααμικῶν μοναχῶν πού ἀναχώρησαν γιὰ τὴν Ἀλάσκα. Ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκε στὴ νῆσο Κόντι-ακ ὅπου καὶ ἄρχισε νὰ διακονεῖ τὴν Ὁρθοδοξία. Στὸ νησί ἦταν μαζί μὲ τὸν μοναχὸ Μακάριο πού ἐπίσης ἀνῆκε στὸν κύκλον πού ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βαλαάμ γιὰ νὰ κηρύξουν στὴν Ἀλάσκα. Ἀφοῦ διέδωσαν τὴν ὀρθοδοξία σχεδὸν σέ ὅλους τοὺς ντόπιους τῆς νήσου καὶ βάπτισαν πολλοὺς ὁ Ἰουβενάλιος ἔνιωσε ὅτι τό ποιμαντικὸ καθῆκον του δέν τελείωνε ἐκεῖ ἀλλὰ ὅτι ἔπρεπε νὰ περάσει στὴν ἀπέναντι ὄχθη καὶ νὰ κηρύξει τὴν Ὁρθοδοξία καὶ στίς ἄλλες φυλές.

Ἐκεῖ κηρύττοντας ἀξιώθηκε νὰ γίνῃ ὁ πρῶτος Ὁρθόδοξος μάρτυρας στὴ γῆ τῆς Ἀμερικανικῆς ἡπείρου. Στὰ 1796 μαρτύρησε στὰ χέρια ντόπιων σαμάνων, ἄγνωστο μὲ ποιὸ τρόπο, παρόλο ὅτι ὑπάρχουν ἀρκετές ἐκδοχὲς ἀπὸ διάφορες πηγές γιὰ τὸν τρόπο τοῦ μαρτυρίου του. Σέ κάθε περίπτωσιν τό αἷμα του πότισε τὴ γῆ τῆς Ἀλάσκας πού ποίμανε, καὶ ἔγινε ὁ πρῶτος μάρτυρας τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν Ἀμερικανικὴ ἡπειρο. Τιμᾶται σάν Ἅγιος καὶ πρωτομάρτυρας τῆς Ἀμερικανικῆς ἡπείρου, στίς 24 Σεπτεμβρίου⁹.

Οἱ ὑπόλοιποι πατέρες ἀπὸ τὸν κύκλον προχώρησαν σέ ὁμαδικές βαπτίσεις τῶν ντόπιων καταφέροντας νὰ ἐξαλείψουν τὴ ντόπια εἰδωλολατρία καὶ νὰ κηρύξουν τὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ στοὺς οἰκισμοὺς καὶ τίς γύρω περιοχὲς ὅπου εἶχαν ἱδρυθεῖ οἱ Ρωσικοὶ διοικητικοὶ καὶ ἐμπορικοὶ σταθμοί.

8 Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιά ἀναδρομὴ στὴν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σ. 66.

9. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιά ἀναδρομὴ στὴν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σ. 68-71.

Μιά εξίσου έμβληματική μορφή πού μαρτύρησε καί τιμάται σάν Ἅγιος ἀπό τήν Ὁρθόδοξη ἐκκλησία εἶναι καί ὁ Ἅγιος Πέτρος ὁ Ἀλεούτιος. Ἦταν ντόπιος ἀπό τή νήσο Κόντιακ πού μαθήτευσε κοντά στήν ομάδα τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ. Βαπτίσθηκε Χριστιανός ἀπό νεαρή ἡλικία, ἔλαβε τό ὄνομα Πέτρος, ἐνῶ ἡ ἀκριβής ἡμερομηνία γέννησής του δέν μᾶς εἶναι γνωστή. Δυστυχῶς ἐλάχιστα πράγματα μᾶς εἶναι γνωστά μέ ἀκρίβεια, ὡστόσο ὅλες οἱ πηγές συγκλίνουν στό γεγονός ὅτι ἦταν πνευματικό τέκνο τῆς ἱεραποστολῆς τῶν πατέρων πού διακόνησαν στή νήσο Κόντιακ (Μακαρίου καί Ἰουβενάλιου). Γνωρίζουμε ὅμως ὅτι ἦταν ἐργάτης γιά λογαριασμό τῆς Ρωσο-αμερικανικῆς ἐταιρείας πού εἶχε ἐν τῷ μεταξύ ἱδρυθεῖ γιά τήν ὁργάνωση καί ἐκμετάλλευση τῆς Ἀλάσκας καί ἀσχολοῦνταν μέ τή γούνα καί τό ἐμπόριό της¹⁰.

Στήν Καλιφόρνια οἱ Ρῶσοι εἶχαν κτίσει τήν ἀποικία τοῦ Φόρτ Ρός. Ἐκεῖ γινόντουσαν ἀνταλλαγές καί ἐπιδίδονταν στό ἐμπόριο γουναρικῶν, ἀλλά καί σέ κάθε εἶδους ἐμπορική δραστηριότητα. Οἱ Ἰσπανοί πού ἦταν κύριοι ὅλης τῆς περιοχῆς τῆς Καλιφόρνια καί τοῦ Μεξικοῦ δέν καλοέβλεπαν τήν ἀποικία, τίς δραστηριότητες καί τίς σχέσεις της μέ τούς ντόπιους. Κυρίως ὅμως ἡ Ὁρθοδοξία ἦταν κάτι πού τούς ἐνοχλοῦσε τά μέγιστα, μᾶς καί στήν περιοχή δραστηριοποιοῦνταν ἡ Ρωμαιοκαθολική ἐκκλησία μέ πολλούς ἱεραπόστολους καί τάγματα¹¹. Σέ ἕνα τυχαῖο γεγονός οἱ Ἰσπανοί συνέλαβαν ἔξω ἀπό τή Ρωσική ἀποικία τοῦ Φόρτ Ρός τῆς Καλιφόρνια τόν Πέτρο μαζί μέ ἄλλους δεκατρεῖς συντρόφους τοῦ ντόπιους κατοίκους πού πήγαιναν νά ἐμπορευτοῦν γουναρικά.

Οἱ Ἰσπανοί καθολικοί Φραγκισκανοί μοναχοί προσπάθησαν μάταια νά τούς προσηλυτίσουν στή Ρωμαιοκαθολική πίστη μέ διάφορα ἐπιχειρήματα. Στήν ἀρχή εἰρηνικά λέγοντάς τους ὅτι ἦταν αἰρετικοί σχισματικοί καί ἀργότερα ἐκβιάζοντας καί ἀπειλώντας τους εὐθέως μέ τή ζωή τους ἄν δέν ἀλλαξοπιστήσουν. Οἱ εὐσεβεῖς ὅμως Ἀλεούτιοι ἀπαντοῦσαν ἐπίμονα ὅτι ἦταν ἤδη Χριστιανοί, βαπτισμένοι, καί δέν ὑπῆρχε περίπτωση νά ἀπαρνηθοῦν τήν πίστη τους.

10. Πηγή: <https://oca.org/saints/lives/2007/09/24/102713-martyr-peter-the-aleut>, Προσπελάστηκε, 11/9/2013.

11. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιά ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σ. 90.

Όσο και ἂν προσπάθησαν οἱ Ἰσπανοὶ στάθηκε ἀδύνατο νά κάνουν τοὺς ντόπιους νά ἀλλαξοπιστήσουν. Ἔτσι τὴν ἐπόμενη ἡμέρα βασάνισαν σκληρά τὸν Πέτρο. Οἱ ἀφηγήσεις λένε ὅτι στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔκοψαν ἀπὸ ἓνα δάχτυλο σὲ κάθε πόδι. Μετὰ καὶ ἀφοῦ ὁ Πέτρος ἀγέρωχα ἀντιμετώπιζε τὸ μαρτύριο, τοῦ ἔκοψαν σιγὰ σιγὰ ὅλα τὰ δάχτυλα στὰ χέρια. Καὶ πάλι ὅμως ὁ Πέτρος ἐπαναλάμβανε στοὺς δῆμιους του ὅτι ἦταν Χριστιανὸς καὶ δέν ὑπάρχει περίπτωση νά τὸ ἀπαρνηθεῖ. Κατόπιν τοῦ ἔκοψαν τοὺς βραχίονες καὶ στὸ τέλος τὸν διαμέλισαν.

Ἀπὸ τὰ βασανιστήρια ὁ Πέτρος παρέδωσε τὸ πνεῦμα του στὸν Κύριο ἀρνούμενος νά ἀλλαξοπιστήσῃ. Οἱ βασανιστὲς του εἶδαν τὸ μάταιο τῆς προσπάθειάς τους. Ὁ καθολικὸς ἱερομόναχος πού διέταξε τὰ βασανιστήρια θέλησε νά σκοτώσῃ καὶ τὴν ὑπόλοιπη ὁμάδα τῶν Ἀλεουτίων. Οἱ ἀφηγήσεις ὅμως λένε ὅτι τὴν ὥρα ἐκείνη ἦρθε ἀπρόοπτα διαταγὴ ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ Μοντερέυ νά τοὺς ἀπελευθερώσουν. Οἱ βασανιστὲς του ἦταν ἰνδιάνοι. Ὅμως δέν ἔδρασαν μόνονι τους μέ δική τους πρωτοβουλία, ἀλλὰ ἡ διαταγὴ ἦρθε ἀπὸ Καθολικὸ μοναχό¹². Τὸ γεγονὸς μνημονεύει καὶ ὁ Ἅγιος Γερμανὸς πού ἦταν ἀκόμη στὴ νῆσο Κόντιακ ὅταν ἔλαβε γνώση γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ πνευματικοῦ τέκνου Πέτρου. Τὸ 1980 ἀναγνωρίσθηκε ὡς Ἅγιος καὶ ἡ μνήμη του ἐορτάζεται στίς 24 Σεπτεμβρίου.

Μιά ἄλλη μεγάλη μορφή τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν Ἀλάσκα ἦταν ὁ Ἅγιος Ἰννοκέντιος Βενιαμίνωφ. Ὁ ἴδιος ἦταν μιά ἐμβληματικὴ μορφή πού ἀργότερα ἐγίνε Ἐπίσκοπος Ἀλάσκας καὶ Κουρίλων νήσων. Ἡ προσωπικότητα, ἡ ἀκάματη ἐργασία του καθὼς καὶ ἡ ἀτελείωτη ἀγάπη γιὰ τὸ ποίμνιο σημάδεψε τὴν τελευταία καὶ πιο παραγωγικὴ περίοδο τῆς ἀποικίας.

Τὸ 1823 ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ἱρκούτσκ Μιχαήλ, ἀποφάσισε νά στείλῃ στὴ νέα ἐπαρχία ἓναν ποιμένα γιὰ νά καλύψῃ τὸ κενὸ πού ὑπῆρχε στὴν περιοχὴ τῆς Οὐναλάσκας. Σχετικὰ μέ τὸ ζήτημα εἶχε αἰτηθεῖ καὶ ἡ Ἱερά σύνοδος. Ὁ Ἰννοκέντιος ἀμέσως προθυμοποιήθηκε νά σπεύσῃ νά καλύψῃ τὸ κενὸ μέ προθυμία καὶ αὐταπάρνηση. Ἔτσι μέ τὴν ὑπέργρηρη μητέρα του, τὴ γυναίκα καὶ τὰ δύο του μικρὰ παιδιά, Στέφανο καὶ Ἰννοκέντιο, ξεκίνησε τὸ μακρὺ καὶ δύσκολο ταξίδι καὶ στίς 29 Ἰουλίου τοῦ 1824 ἔφτασαν στὴν Οὐνα-

12. Πηγή: http://www.umich.edu/~ocf/saint_peter_the_aleut.htm, Προσπελάστηκε: 10/10/2013.

λάσκα. Ἡ περιοχή ἦταν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Ρωσο-αμερικανικῆς εταιρείας καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς εἶχαν γίνει ἤδη Ὁρθόδοξοι ἐνῶ ὑπῆρχε τάξη καὶ ἀσφάλεια.

Ὁ Ἰννοκέντιος ἀφοῦ ἐγκαταστάθηκε αὐτός καὶ ἡ οἰκογένειά του στὸν ἄγριο αὐτὸ τόπο θέλησε νὰ κτίσει ἐκκλησία. Μὲ τίς ἄοκνες ἐνέργειές του, τῇ βοήθειᾳ τῶν Ρωσικῶν ἀρχῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ντόπιων κυρίως τὸ ὄνειρό του ἐγίνε πράξη τὸν Ἰούλιο τοῦ 1825 πού πραγματοποιήθηκαν καὶ τὰ θυρανοίξια στὸν νέο ναὸ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου¹³.

Ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ὅμως ἔκανε μιά σειρά ἐνεργειῶν πού τὸν καθιέρωσαν στὰ μάτια τόσο τῶν Ρώσων ἀλλὰ κυρίως τῶν ντόπιων ὡς τὸν μεγάλο ποιμένα καὶ μιά μορφή ἐμβληματικὴ τόσο τῆς τοπικῆς ὅσο καὶ τῆς Ὁρθόδοξης παράδοσης. Βασικά, οἱ προσπάθειές του ἦταν νὰ μεταφράσει τὰ Βιβλικά κείμενα καθὼς καὶ λατρευτικούς ὕμνους τῆς Ρωσικῆς Ὁρθόδοξης ἐκκλησίας στὴ γλῶσσα τῶν ντόπιων. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὁ ἴδιος ἐπικοινωνοῦσε σὲ ἔξι διαλέκτους τῶν ντόπιων. Αὐτὸ ἦταν καὶ ἓνα στοιχεῖο πού ἀποδεικνύει περίτρανα τὴν ἔντονη ἐνασχόλησή του μὲ τοὺς ντόπιους καὶ τὰ κοινὰ τους ἀλλὰ καὶ τὴν προσπάθειά του ὁ ἴδιος ἔκανε νὰ τοὺς πλησιάσει γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί τους καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Ἔτσι, κατόπιν σκληρῆς δουλειᾶς κατάφερε νὰ δημιουργήσῃ ἓνα ἀλφάβητο μὲ Κυριλλικούς χαρακτήρες ἀλλὰ μὲ φθόγγους τῆς Ἀλεουτιανῆς γλῶσσας πού ὁ ἴδιος ἦταν γνώστης τῆς¹⁴.

Ἐπίσης συνέταξε καὶ ἔγραψε καὶ μιά γραμματικὴ ἔτσι ὥστε νὰ θέσῃ τοὺς ἀπαραίτητους γραμματικούς καὶ συντακτικούς κανόνες. Ἡ ἐπιλογή τῶν Κυριλλικῶν γραμμάτων στὴν ἀπόδοση τῆς διαλέκτου ἀποδείχτηκε εὐφύεστατη καὶ ἐξαιρετικὴ. Ὅχι μόνο ἡ γλῶσσα τῶν ντόπιων ἀποκτοῦσε ἀλφάβητο καὶ μποροῦσε νὰ γραφεῖ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ γραμματικούς καὶ συντακτικούς κανόνες ἀλλὰ καὶ ἡ Ρωσικὴ ἀπὸ τὴν ἄλλή μεριά μποροῦσε πλέον νὰ διδαχθεῖ ἀποτελεσματικά καὶ νὰ γίνῃ πιὸ εὐκόλα προσεγγίσιμη ἀπὸ τοὺς ντόπιους. Αὐτὸ εἰδικὰ ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού τὸ ἀλφάβητο τῆς μᾶς καὶ τῆς ἄλλης

13. Ἡ σημερινὴ ἐκκλησία πού ἐνσωματώνει τὰ παραπάνω ἔχει κτισεῖ τὸ 1896 καὶ ἀνακαινίστηκε τὸ 1996. Πηγή: <http://www.doaoca.org/parishes.html?type=details&id=91>, Προσπελάστηκε, 10/11/2014.

14. Πηγή: <http://www.bu.edu/missiology/missionary-biography/i-k/inno-cent-veniaminov-ivan-popov-veniaminov-1797-1879/>, Προσπελάστηκε, 10/10/2015.

μοιραζόντουσαν τούς ίδιους χαρακτήρες: τὰ Κυριλλικά¹⁵. Όμως ἡ μεταφραστική του δραστηριότητα δέν περιορίστηκε μόνο ἐδῶ. Ἐργάστηκε σκληρά καί μετέφρασε διάφορα Βιβλικά χωρία, προσευχές στή γλῶσσα τῶν ντόπιων καί ταυτόχρονα δημιουργήσε καί ἕνα λεξικό πού ἐρμήνευε στήν τοπική διάλεκτο ὅρους καί λέξεις τῆς Ρωσικῆς φιλολογίας¹⁶. Ἀξιοθαύμαστη εἶναι ἡ ἀπόδοση βαθύτατων θεολογικῶν καί ποιμαντικῶν ὅρων. Μέ τήν ἔμπνευσή του δημιουργήσε ἀρκετές καινούργιες λέξεις ἀπό τή ντόπια διάλεκτο. Ὡστόσο αὐτές οἱ νέο-διαμορφωθείσες λέξεις καί ὅροι ἀπέκτησαν νέα σημασία μέ σκοπό νά ἀποδώσουν σωστά καί μέ σαφήνεια τήν Ὁρθόδοξη ἀλήθεια. Ἐπίσης στά 1846 προχώρησε καί στήν ἐκδοση ἐγχειριδίου γραμματικῆς.

Γιά τόν Ἰννοκέντιο ἡ γλῶσσα ἀποτέλεσε μέσο διάδοσης τῆς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου ὅπως ἀκριβῶς καί γιά τούς πρῶτους ἀποστόλους ὑπό τό ἴδιο ἀκριβῶς ἀποστολικό καί ποιμαντικό πνεῦμα. Ὁ Ἰννοκέντιος ὁραματίζονταν πῶς οἱ πρῶτοι ντόπιοι ἱερεῖς σέ βάθος χρόνου ὄχι μόνο θά μετέφραζαν τήν Ὁρθόδοξη γραμματεία ἀλλά καί σέ ἕνα κοντινό ἀλλά πολλά ὑποσχόμενο μέλλον θά μπορούσαν νά παράγουν οἱ ἴδιοι πλέον ὕμνους, κατηχήσεις καί κηρύγματα ἄριστα ἀνταποκρινόμενα στίς ἀνάγκες, τίς ἀπαιτήσεις καί τό πολιτιστικό ὑπόβαθρο τῶν ντόπιων.

Ἐκτός ἀπό τήν ἀνέγερση ναῶν καί παρεκκλησιῶν, ὁ Ἅγιος Ἰννοκέντιος προώθησε τήν κατήχηση καί ἀξιώθηκε νά χρίσει πολλούς ντόπιους (Κρεολούς) ἱερεῖς μέ τούς ὁποίους καί ἐπάνδρωσε τίς καινούργιες ἐκκλησίες πού εἶχε ἰδρύσει νωρίτερα σέ διάφορα μέρη τῆς Ἀλάσκας.

Τό 1840 ἐξελέγη ἐπίσκοπος Καμτσάτκας, Κουρίλων καί Ἀλεούτιων νήσων ἀπό τήν Ἱερά Σύνοδο. Ἡ ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς του ἦταν ἡ πόλη Νέο Ἀρχαγκέλσκ (Σίτκα).

Ἐπίσης στό μεγάλο ἔργο του νά προστεθεῖ καί ἡ ἵδρυση καί δημιουργία σχολῆς στήν ὁποία φοίτησαν παιδιά πού προορίζονταν γιά ἱερεῖς. Τό 1868 ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐξέλεξε τόν Ἰννοκέντιο ὡς ἀντι-

15. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιᾶ ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 107-115.

16. Πηγή: http://satucket.com/lectionary/innocent_alaska.htm, Προσπελάστηκε, 30/9/2015.

καταστάτη τοῦ ἐκλιπόντος μητροπολίτου. Παρόλο πού ὁ ἴδιος εἶχε φύγει νωρίτερα ἀπό τήν ἀγαπημένη του Ἀλάσκα καί ἦταν πλέον στή μητροπολιτική Ρωσία, δέν ξέχασε ποτέ τήν Ἀλάσκα καί τούς ἀνθρώπους της. Ἰδρυσε ἐπισκοπή Ἀλεούτιων μέ ἔδρα τόν Ἅγιο Φραγκίσκο τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Κοιμήθηκε στίς 31 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1879 καί ἐτάφη στό μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Σέργιου.

Ἡ μνήμη του τιμᾶται στίς 31 Μαρτίου καί θεωρεῖται ἱσαπόστολος καί ἀπόστολος τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ Ὁρθόδοξη δραστηριότητα

Τήν περίοδο αὕτη παρατηρεῖται ἄνθηση τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἦδη οἱ καρποὶ τῶν προηγούμενων προσπαθειῶν τῶν πρώτων πατέρων ἄρχισαν σιγά σιγά νά φαίνονται. Τό 1809 χειροτονήθηκε ἱερέας τοῦ νησιοῦ Κόντιακ ὁ πρῶτος ντόπιος τῆς φυλῆς πού ἦταν ἀπόφοιτος τῆς ἰδρυθείσας ἀπό τούς ἱεραποστόλους, σχολῆς τῆς νήσου¹⁷.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς Ὁρθόδοξης παράδοσης εἶναι ἡ μετάφραση τῆς Ἀγίας Γραφῆς καί ἡ λειτουργία στή ντόπια γλῶσσα ὅποια καί ὅπου καί νά εἶναι αὕτη. Ἡ Ὁρθόδοξία ἀπό τήν ἀρχή της σεβάστηκε τή γλωσσική παράδοση τῶν λαῶν ὅπου καί ἄν ποίμανε. Ὁ σκοπός ἦταν ἡ Ἀγία Γραφή καί ἡ λειτουργία, νά μπορεῖ νά γίνει κατανοητή σέ ὅλους τούς λαούς, σέ ὅλα τά γεωγραφικά μήκη καί πλάτη. Ἡ πρώτη μεταφραστική προσπάθεια στή γλῶσσα τῶν ντόπιων Ἀλεούτιων, ἔλαβε χώρα τό 1804/1805. Τή συγκεκριμένη χρονολογική περίοδο πού παραπάνω περιγράψαμε ἔλαβε χώρα καί ἡ κυρίως προσπάθεια μεταφράσεων, ποιμαντικῶν καί λειτουργικῶν κειμένων, καθώς καί ὕμνων¹⁸.

Παράλληλα μέ τήν ὁλοένα καί μεγαλύτερη ἐξάπλωση τῆς Ὁρθοδοξίας στή χώρα τό περιβάλλον ἄρχισε νά ἀλλάζει καί τό ἔργο τῆς ποιμαντικῆς τῶν ντόπιων νά καθίσταται κατά τι εὐκολότερο τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν καί παρ' ὅλων βεβαίως τῶν δυσκολιῶν. Ὁ πληθυσμός τῶν ντόπιων, ἄρχισε νά βαπτίζεται ὁμαδικά καί νά ἀκολουθεῖ τό Ὁρθόδοξο δόγμα, κάτι πού κυρίως συνέβαινε εἰδικότε-

17. Suzanne J. Crawford - Dennis F. Kelley, *American - Indian Religious tradition encyclopedia*, Santa Barbara 2005, California, p. 512.

18. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιᾶ ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σ. 105.

ρα στά μεγάλα αστικά κέντρα και οικισμούς. Ώστόσο ακόμη και στην έπαρχία ή διείσδυση της Όρθοδοξίας και ή έκ μέρους του πληθυσμού των ντόπιων αποδοχή της ήταν αξιοσημείωτη¹⁹.

Η μαζική στροφή των Άλεούτιων στην Όρθοδοξία αποδίδεται στον πατέρα Ίβαν Πάνκωφ. Ό ίδιος όντας Άλεούτιος ήταν άρχηγός στά νησιά ένω ήξερε νά γράφει και νά διαβάζει Ρωσικά. Μαζί μέ τον Άγιο Ίννοκέντιο έργάσθηκαν και δημιούργησαν τό αλφάβητο των Άλεούτιων και στά 1834 συνέγραψαν και τό πρώτο βιβλίο κατηχητικής. Επίσης συνέγραψαν και βιβλία στή γλώσσα των Άλεούτιων οί όποιοι έμαθαν νά γράφουν και νά διαβάζουν και στή γλώσσα τους και στά Ρωσικά. Είμαι σαφές ότι οί Άλεούτιοι μέ τή δημιουργία γραπτής φιλολογίας και τήν ποιμαντική μέριμνα και αγάπη έκ μέρους του άρχηγού τους και του Αγίου Ίννοκεντίου ένιωσαν προφανώς πολύ ασφαλείς ένω είδαν τό σωτηριολογικό μήνυμα της Όρθοδοξίας σαν κάτι δικό τους.

Σάν κάτι πού τό καταλάβαιναν και τό διδασκόντουσαν από τήν μιά, αλλά και σάν κάτι βιωματικό από τήν άλλη άφου είσέπρατταν αγάπη και μέριμνα από τον άρχηγό τους και τον πατέρα Ίννοκέντιο. Αυτό έξηγεί και τήν ολοκληρωτική στροφή των Άλεούτιων στην Όρθοδοξία²⁰.

Ένας άλλος αξιοσημείωτος ποιμένας πού μετέφρασε στή γλώσσα των ινδιάνων του Κουσκοκβίμ και Έσκιμών της ένδότερης περιοχής του ποταμού Γιούκον ήταν ό Ζαχαρίας Μπέλκωβ. Ό ίδιος ήταν Κρεολός χτίστης και μαζί μέ μιά άλλη μεγάλη μορφή της ντόπιας Όρθοδοξίας τον Κρεολό Ίάκωβο Νετσβέτωφ πραγματοποίησαν πολλές και δύσκολες περιοδείες στά ένδότερα της χώρας. Αργότερα ό ίδιος άξιώθηκε τήν ιεροσύνη τήν όποία και μέ συνέπεια στό πνεύμα του Ίακώβου ύπηρέτησε μέχρι τό τέλος της ζωής του. Τό έργο και ή αγάπη του για τους ντόπιους τον έκαναν ιδιαίτερα αγαπητό ανάμεσα στους κατοίκους. Η σημαντικότετη προσφορά του έντοπίζεται και στή μετάφραση διάφορων χωρίων της Βίβλου. Κατά τίς μεταφράσεις του χρησιμοποίησε Ρώσικες και Σλαβονικές πηγές και κείμενα.

19. Κράπη Α. Γεωργίου, *Όρθόδοξη Άλάσκα, μιά άναδρομή στην Όρθόδοξη ταυτότητα της απομακρυσμένης αυτής χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, έκδ. Ρώμη, σ. 105.

20. Joachim D. Martin, *Historical Aspects of Cataloging and Classification*, Haworth information press, Binghampton N.Y., 2002, p. 270.

Μαζί μέ τούς παραπάνω ύπηρξαν καί πολλοί άλλοι πού άλλος λιγότερο, άλλος περισσότερο, άλλος Κρεολός καί άλλος ντόπιος ἢ Ρῶσος, βοήθησαν στή Θεολογική μόρφωση καί ποιμαντική τῶν ντόπιων. Οἱ προσπάθειες πού προαναφέρθηκαν ἀλλά καί ὅσες ἦταν μικρότερες ἢ μεμονωμένες δέν σημαίνει ὅτι ἦταν ἀσήμαντες ἢ ὅτι δέν βοήθησαν στή διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου στήν ἀπομακρυσμένη καί ἀφιλόξενη αὐτή περιοχή τοῦ κόσμου. Τό γεγονός ὅμως ὅτι παρατηρεῖται φιλολογική παραγωγή, μεταφράσεις καί δημιουργία γραμματείας ἀπό μόνο του εἶναι ἓνα φαινόμενο πού δηλώνει πολλά.

Ἐπιπρόσθετα, ἡ ἀλήθεια εἶναι πολλές φορές, ἡ δημιουργία μέ ἀφορμή καί πρωταρχικό κίνητρο τήν ποιμαντική καί τήν κατήχηση, ὁδηγεῖ καί στή δημιουργία καί παραγωγή γραπτοῦ λόγου. Αὐτή ἡ διάσταση ἔχει τεράστια καί πολύπλευρη σημασία πού δέν θά ἀναλυθεῖ στό παρόν. Μπορεῖ ὅμως νά γίνει ἀντιληπτό ὅτι τό «πέραςμα» πλέον ἀπό μιά προφορική διάλεκτο σέ μιά γραπτή ἔστω καί πολλές φορές μέ τή χρήση περιορισμένων (ἢ καί ὄχι τόσο) κανόνων τῆς Ρωσικῆς φιλολογίας, μπορεῖ νά συνεισφέρει τά μέγιστα καί στήν ἴδια τή διατήρηση τῆς γλώσσας, ἀφοῦ πλέον θά μπορεῖ νά καταγράφεται.

Ἐπιπλέον ἡ δημιουργία καί ὑπαρξη λεξικῶν καί μεταφρασμένων πιά κειμένων στίς ντόπιες διαλέκτους ἐγγυῶνται ἐκτός ἀπό τόν προφανῆ Θεολογικό λόγο γιά τόν ὁποῖο καί φτιάχτηκαν, τή μόρφωση καί τήν ἐντρύφηση τῶν μελῶν τῆς κάθε φυλῆς στή γλώσσα (μιᾶς καί τό ὑλικό πλέον ὑπῆρχε καί θά ἦταν διαθέσιμο), ἀλλά καί τήν πολιτιστική καί φιλολογική ἀνάπτυξή της μέ τήν καταγραφή καί δημιουργία τοῦ γραπτοῦ λόγου. Καί λέγοντας καταγραφή καί δημιουργία ἐννοοῦμε ὕμνους, τραγούδια, παραμύθια καί ἀφηγήσεις πού μαρτυροῦν τήν ἱστορία τῆς φυλῆς καί κρατοῦν ζωντανή τήν παράδοση καί τήν ταυτότητά της²¹.

Στή γλώσσα τῶν Τινκλίτ ἔγραψε καί μετέφρασε καί ὁ κληρικός Ἰβάν Νεντέζντιν. Αὐτός συμπλήρωσε τή μετάφραση τοῦ Ἁγίου Ἰννοκεντίου Βενιαμίνωφ τοῦ Κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου καί παράλληλα ἔγραψε λεξικό καί προέβη καί σέ μεταφράσεις διαφόρων ὕμνων, προσευχῶν καί ἄλλων θρησκευτικῶν χωρίων²².

21. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιά ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 130-144.

22. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιά ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη*

Κατακλείδα

Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής επεκτατικής και αποικιοκρατικής πολιτικής και στον μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών όξύτατο ανταγωνισμό, μπορούμε να εντάξουμε και τη Ρωσική προσπάθεια στην Αλάσκα και την Άπω Ανατολή. Η Ρωσική παράδοση εκφράστηκε στην Αλάσκα με πολλούς τρόπους. Η ίδρυση μιάς υπερπόντιας αποικίας καταρχάς αποτελεί έτσι κι αλλιώς από μόνη της μία ισχυρή πρόκληση. Τόν καιρό εκείνο με την έλλειψη επικοινωνία οι αποστάσεις είναι ανασταλτικοί παράγοντες. Τό γεγονός ότι η Αλάσκα ήταν πάρα μά πάρα πολύ μακριά (περίπου δύο χρόνια μέσω θαλάσσης) αξίζει να αναφερθεί. Ο παραπάνω παράγοντας ουσιαστικά έκανε τη Ρωσική διοίκηση να θεωρεί την Αλάσκα ως προκεχωρημένο σημείο διοίκησης που η πρόσβαση με τά μέσα της εποχής ήταν από μόνη της μιά χρονοβόρα περιπέτεια.

Επιπλέον τό τεράστιο μέγεθος της απόστασής της δημιουργούσε αυτόματα και αύξημένο κόστος στην επικοινωνία μητρόπολης και αποικίας αλλά και αντικειμενικά γιγάντιες δυσκολίες αφού ουσιαστικά οι κάτοικοι της Αλάσκας αλλά και οι Ρώσοι που τη διοικούσαν ήταν κυριολεκτικά μόνοι τους υπεύθυνοι για τη συντήρηση και τη σωστή λειτουργία των δομών της αποικίας. Λογικό ήταν λοιπόν να αυτοσχεδιάσουν τόσο οι άρχοντες όσο και οι πατέρες που εστάλησαν εκεί.

Τό κλίμα ήταν ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας στην περαιτέρω ανάπτυξη της αποικίας. Τραχύ ωκεάνιο στά παράλια και Πολικό παγωμένο στην ένδοχώρα και στά Βόρεια, ήταν μία διαρκή πρόκληση.

Οι υπόλοιπες Ευρωπαϊκές δυνάμεις που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή λειτουργούσαν ανταγωνιστικά και ύπονομευτικά. Λόγου χάρη οι Άγγλοι που έποφθαλμιούσαν τά έδάφη του Ειρηνικού για λογαριασμό των έδαφών του Καναδά και της δικής τους εταιρείας του κόλπου Χάντσον, από Βόρεια και Ανατολικά και οι Ισπανοί αρχικά με τους Μεξικανούς από τόν Νότο είναι ένδεικτικά παραδείγματα.

Σ' αὐτούς ἀργότερα προστέθηκαν παίζοντας καταλυτικό ρόλο οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Τέλος, τό ἴδιο τό ἔδαφος καί ἡ μορφολογία τῆς ἀποικίας ἔπαιξαν καί αὐτά καταλυτικό ρόλο στήν ἀπόφαση τῶν Ρώσων νά πουλήσουν τήν ἀποικία ἐγκαταλείποντας γιά πάντα τήν Ἀμερικανική ἥπειρο. Ἡ ἀποικία ἦταν φτωχή σέ καλλιεργήσιμα ἐδάφη καί οἱ Ἰνδιάνοι ἦταν περισσότερο τροφοκυνηγοί. Δέν ἦταν ἀγρότες καί τά χωριά τους τά ἴδια πολλές φορές δέν ἦταν ἐγκατεστημένα σέ ἓνα μόνιμο μέρος.

Ἀλλά καί οἱ Ρῶσοι ἀγρότες πού στάλθηκαν ἀπό τή μητροπολιτική Ρωσία, σίγουρα δέν βρῆκαν εὐφορα ἐδάφη ἀπό τή μία, οὔτε καί ἰδανικό κλίμα ἀπό τήν ἄλλη γιά τήν ἀποτελεσματική ἀξιοποίηση τῶν ἐκτεταμένων ἐδαφῶν καί τή δημιουργία ἀγροκτημάτων, μύλων καί καλλιεργειῶν ἱκανῶν νά στηρίζουν καί νά θρέψουν ἕναν αὐξανόμενο πληθυσμό. Αὐτό δέν κατέστησε παράλληλα δυνατό γιά τήν ἀποικία νά μπορέσει νά καλύψει τίς ἀνάγκες τῆς στίς δύσκολες περιόδους τοῦ μακρύ χειμῶνα ὅπου οὔτε ἡ ἐλλιπέστατη συγκοινωνία μέ τή μητρόπολη τό ἔκανε ἐφικτό καί βεβαίως οὔτε ἡ μικρή καί δύσκολη παραγωγή ἀγροτικῶν προϊόντων.

Στό σημεῖο αὐτό νά ἀναφερθεῖ ὅτι τήν περίοδο ἐκείνη ἡ φύση τῶν Ἰνδιάνων κατοίκων ἀλλά καί ἡ Ρωσική διοίκηση ἔριξαν τό βάρος τους στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου γουναρικῶν. Ἐπιπλέον τό ἀνυπαρκτο ὁδικό δίκτυο τῆς ἐποχῆς σέ συνδυασμό μέ τό τραχύ ἀνάγλυφο τῆς περιοχῆς καί τίς ἀκραίες καιρικές συνθῆκες ἔκαναν τήν ὅποιαδήποτε μικρή ἢ μεγάλη ἐμπορική συναλλαγή νά μοιάζει μέ μιά δύσκολη περιπέτεια.

Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς ἀναδεικνύονταν σέ μεγάλη δύναμη παγκοσμίου μεγέθους. Τό δόγμα Μονρόε οὐσιαστικά ἔθετε τήν Ἀμερική ἀπέναντι σέ κάθε ἀποικιοκρατική προσπάθεια κάτι πού ἡ Ἁγία Πετρούπολη ἔλαβε πολύ σοβαρά ὑπ' ὄψιν της. Ἡ ἐπέκταση τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν δυτικά ἔρχονταν σέ ἄμεση ἀντίθεση μέ τά Ρωσικά συμφέροντα κάτι πού μοιραία ὀδηγοῦσε σέ τριβές.

Ἐπιπλέον καί οἱ ἄλλες δυνάμεις τῆς περιοχῆς, τόσο οἱ Ἀγγλοι ὅσο καί οἱ Ἰσπανοί, ἀλλά καί οἱ Μεξικανοί ἀργότερα ἦταν σέ ἄμεσο ἀνταγωνισμό μέ τούς Ρώσους.

Κυρίως ἡ κατάσταση τῆς ἴδιας τῆς Ρωσίας ὅμως πάνω ἀπό ὅλα ἦταν αὕτη πού ὑπαγόρευσε καί τήν ἐγκατάλειψή της. Ἡ ἴδια ἦταν νικήτρια στούς Ναπολεόντειους Πολέμους, ἀλλά μέ τόν Κριμαϊκό

πόλεμο νά είναι πάρα μά πάρα πολύ πρόσφατος ήταν εξουθενωμένα καὶ στρατιωτικά καὶ οικονομικά καὶ κοινωνικά.

Στρατιωτικά λόγω τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν ἀλλὰ οικονομικά ὁ πόλεμος διεξήχθη στὸν σιτοβολῶνα τῆς Τσαρικῆς Ρωσίας τὴν Οὐκρανία. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα μιὰ καταστροφή. Ταυτόχρονα ἡ ὅλη πολεμικὴ ἀντιπαράθεση ἀπαίτησε τεράστιους οικονομικοὺς πόρους ἀπὸ μέρους τῆς Τσαρικῆς Ρωσίας πού ἀποστέρησαν ἀπὸ τὰ ταμεῖα τῆς τεράστια ποσὰ ἀφήνοντάς τα σχεδόν ἄδεια. Κατ' ἐπέκταση ἡ χρηματοδότηση τῆς παρουσίας τους σέ μιὰ τόσο ἄγονη ἀποικία ὅπου δέν παρήγαγε πλοῦτο ἦταν ἓνα βάρος.

Ἡ πώληση τῆς ἔλαβε χώρα μέ τὴν ὑπογραφή τῆς ἀνάλογης συνθήκης στίς 30 Μαρτίου τοῦ 1867 καὶ τὸ τίμημα ὀρίστηκε στά 7.2 ἑκατομμύρια δολλάρια τῆς ἐποχῆς.

Ἡ τελετὴ παράδοσης τῆς ἀποικίας καὶ παραλαβῆς τῆς ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανούς πραγματοποιήθηκε μερικοὺς μῆνες ἀργότερα. Στίς 18 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους στὴν πρωτεύουσα Νέο Ἀρχαγκέλσκ ἔγινε ἡ τιμητικὴ ὑποστολὴ τῆς Αὐτοκρατορικῆς σημαίας πού κυμάτιζε μπροστά ἀπὸ τὸ παλάτι τοῦ διοικητῆ, μετὰ ἀπὸ σχεδόν ἑβδομήντα χρόνια. Ἡ τελετὴ ἦταν σεμνὴ καὶ ὀλιγόλεπτη μέ παρόντες τοὺς νέους Ἀμερικανούς διοικητές καὶ τὸ στρατιωτικὸ ἄγημα ἀπὸ τὴν μία, καὶ τοὺς Ρώσους ἀπὸ τὴν ἄλλη²³. Ἀνάμεσά τους ὁ τελευταῖος Ρῶσος διοικητὴς τῆς Ἀλάσκας Πρίγκιπας Ντιμίτρι Μασκουτώφ, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐταιρείας, καθὼς καὶ πολλοὶ κάτοικοί της, Ρῶσοι καὶ Κρεολοί. Στὴ θέση τῆς ἀνέβηκε ἡ Ἀστερόεσσα ἡ ὁποία καὶ κυματίζει μέχρι σήμερα. Ἡ πόλη μετονομάστηκε σέ Σίτκα καὶ ἀποτέλεσε τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἀλάσκας μέχρι τὴ μεταφορὰ της ὡς διοικητικὸ κέντρο στὴν πόλη Τζούνο τὸ 1906²⁴.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλάσκας δέν ἔφυγαν ὅλοι καὶ μέ μιᾶς. Ἀρκετοὶ ἔμειναν πίσω. Αὐτοὶ ἦταν κυρίως ντόπιοι, λιγότεροι Κρεολοὶ καὶ ἐλάχιστοι Ρῶσοι. Ἄν καὶ κάποιοι Ρῶσοι ξαναγύρισαν ἀργότερα σάν ιδιωτὲς ἐργάτες καὶ ἐπιχειρηματίες ἡ ἐγκατάλειψη ἀπὸ τοὺς ἀποίκους δέν ἦταν δύσκολη μιᾶς καὶ ἦταν σχετικὰ ὀλιγάριθμοι. Κάτι πού θά

23. Haycox D. Stephen, *Alaska an American Colony*, University of Washington Press, 2016, p. 38.

24. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιὰ ἀναδρομὴ στὴν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 173-179.

μπορούσαμε νά θεωρήσουμε παράξενο ήταν ή φυγή πολλῶν χιλιάδων Κρεολῶν καθώς καί ντόπιων κυρίως Ἀλεούτιων καί Ἑσκιμῶν ἀλλά καί ἄλλων φυλῶν, στήν Ἀσιατική Ρωσία. Αὐτό εἶναι ἓνα ποιотικό στοιχεῖο πού θά δοῦμε παραπέρα. Ἐπίσης οἱ περισσότεροι πατέρες πού διακονοῦσαν τίς ἐκκλησίες ἀπεχώρησαν σιγά σιγά καί αὐτοί. Ὑπολογίζεται ὅτι μέ τήν ἐγκατάλειψη τῆς Ρωσικῆς Ἀλάσκας ἀρκετές ἑκατοντάδες ἀνθρώπων τῶν παραπάνω κατηγοριῶν ἔφυγαν μέ τά καράβια γιά τή μητροπολιτική Ρωσία.

Ὁ πληθυσμός τῆς Ἀλάσκας μέ τή μετακίνηση αὐτή μειώθηκε καί δέν ἀνέκαμψε πρίν τήν περίοδο τοῦ «πυρετοῦ τοῦ χρυσοῦ» μιᾶς καί οἱ Ἀμερικανοί δέν ἐγκατέστησαν πληθυσμούς στήν περιοχή παρά μόνο στρατιῶτες καί διοικητικούς ὑπαλλήλους. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἔληξαν ἄδοξα πάνω ἀπό ἑβδομήντα χρόνια Ὁρθοδοξίας στήν Ἀμερικανική ἡπειρο²⁵.

Πολλές φορές μιά σειρά τυχαίων γεγονότων, ἀλλά καί λανθασμένων μποροῦν νά ὀδηγήσουν σέ τεράστιες ἀνακατατάξεις λαούς, κράτη καί ἡπείρους. Τά ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἂν καί στήν ἀρχή δέν φαίνονται, στό τέλος καταλήγουν νά ἔχουν παγκόσμιο ἀντίκτυπο.

Πολλές φορές δέ αὐτές οἱ ἀποφάσεις εἶναι ἱκανές νά ἀλλάξουν τή μοίρα ἑνός κράτους καί τήν προοπτική του. Βεβαίως τά ἀποτελέσματα στίς περισσότερες περιπτώσεις δέν εἶναι ἄμεσα ὁρατά ἀλλά ἀπεναντίας αὐτά κατά κανόνα ἀποτελοῦν σπουδή γιά μελέτη γιά τούς ἱστορικούς τοῦ μέλλοντος. Σαφῶς καί ὅταν περάσει ὁ χρόνος καί καταγραφοῦν οἱ ἐπιπτώσεις μιᾶς τέτοιας ἐνέργειας καί μελετηθεῖ μέ νηφαλιότητα, σέ βάθος καί σέ πολλαπλά ἐπίπεδα, μόνο τότε μπορεῖ κανεῖς νά ἐκφέρει κάποια ἐκτίμηση-ἄποψη. Τό γεγονός αὐτό πάλι μπορεῖ νά γίνει μέ σχετικότητα καί μόνο μιᾶς καί τά ὑποτιθέμενα συμπεράσματα δέν εἶναι ἀπλά, παρά μόνο ὑποθέσεις πού μέ τήν ἐκτίμηση τοῦ τώρα μπορεῖ κανεῖς νά πεί.

Οἱ καινούργιοι διοικητές τῆς περιοχῆς ήταν κυρίως προτεστάντες διαφόρων ὁμολογιῶν. Ἀμέσως στήν περιοχή ἄρχισαν νά συρρέουν ἱεραπόστολοι κάθε ὁμολογίας προσπαθώντας νά μεταστρέψουν

25. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιά ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 173-179.

τούς ντόπιους κυρίως κατοίκους. Τό ποίμνιο δέν ἐγκατέλειψε ὅλο τήν ἀποικία, ἡ Ὁρθόδοξία ὁμως αὐτομάτως ἐγίνε μειοψηφία²⁶.

Ἡ ἴδρυση προτεσταντικῶν ἐκκλησιῶν καί ἡ δραστηριότητα τῶν ἱεραποστόλων, σιγά σιγά ὁδήγησαν πολλούς ντόπιους στή μεταστροφή τους στά προτεσταντικά δόγματα. Ἔτσι σταδιακά μιὰ περιοχὴ σχεδόν ἀμιγῶς Ὁρθόδοξη μετατράπηκε σέ κάτι ἄλλο. Οἱ Ὁρθόδοξοι ναοὶ ἄρχισαν νά μειώνονται ἢ νά ἐγκαταλείπονται καί νά χτίζονται νέοι, κυρίως προτεσταντικοί. Ἄν καί κάποιοι ποιμένες (σχεδόν ἀποκλειστικά Κρεολοί) ἔμειναν πίσω δέν μποροῦσαν νά ἀντιμετωπίσουν μέ τίς δικές τους ἀτομικές δυνάμεις τὰ ἄπειρα μέσα πού εἶχαν στή διάθεσή τους οἱ νέοι προτεστάντες ἱεραπόστολοι καί τό Ἀμερικανικό κράτος. Σιγά σιγά ἡ Ὁρθόδοξία συρρικνώθηκε²⁷.

Μαζί παραμερίστηκε καί τό ἔργο τῶν Ρώσων πατέρων. Τά ἀγγλικά ἐπιβλήθηκαν παντοῦ καί ἀμέσως εἴτε στήν κοινωνική ζωὴ εἴτε στή λατρεία καί σταδιακά ἐγκαταλείφθηκαν τὰ λεξικά, τὰ λειτουργικά καί ὑμνογραφικά κείμενα πού οἱ ἄξιοι Ρῶσοι πατέρες μετέφρασαν στίς ντόπιες διαλέκτους. Ἡ μοναδική εὐκαιρία πού εἶχε δημιουργηθεῖ γιὰ τήν Ὁρθόδοξη ἀλήθεια στήν Ἀμερική χάθηκε. Ὁ Ὁρθόδοξος πληθυσμός ὑπάρχει καί σήμερα σέ ἐλάχιστους ὁμως ἀριθμούς.

Ἡ ἀπομακρυσμένη αὐτὴ περιοχὴ τοῦ πλανήτη μας ἐγίνε θέατρο μιᾶς ἀπίστευτης προσπάθειας στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα. Ἡ Ὁρθόδοξία χάρη στίς ἄοκνες προσπάθειες μερικῶν φωτισμένων πατέρων ἀξιώθηκε νά ἀγκαλιάσει πολλούς ντόπιους διαφόρων φυλῶν. Ἡ παράδοση τοῦ Βυζαντίου καί τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καί Μεθοδίου, τῶν φωτιστῶν τῶν Σλάβων ἀξιώθηκε νά διακονηθεῖ καί νά γίνε βίωμα σέ τόσο μακρινά καί ἀπομονωμένα μέρη. Τό φῶς τῆς Ὁρθόδοξίας φώτισε σταθερά γιὰ σχεδόν ἑκατὸ χρόνια τὰ παγωμένα ἐδάφη τῆς Ἀλάσκας²⁸.

26. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιὰ ἀναδρομὴ στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 173-179.

27. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιὰ ἀναδρομὴ στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 173-179.

28. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιὰ ἀναδρομὴ στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς ἀπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 173-179.

Νέοι άδελφοί άξιώθηκαν νά άκούσουν καί νά άσπαστοῦν τόν Ὁρθόδοξο λόγο τῆς Σωτηρίας, νά βαπτιστοῦν καί νά άξιωθοῦν νά κοινωνήσουν τά άχραντα μυστήρια τῆς σωτηρίας. Ἡ Ρωσική αὐτοκρατορία ἔγινε τό ὄχημα τῆς Ὁρθοδοξίας στήν Ἀμερική.

Οί δυσκολίες πού περιγράφηκαν ἦταν γιγάντιες καί τό ἐγχείρημα μέ βάση ακόμη καί τά σημερινά μέσα άπίστευτα δύσκολο. Ὅμως οί φωτισμένοι αὐτοί πατέρες μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ άξιώθηκαν νά γίνουν άπόστολοι τῆς αλήθειας ὅπως οί μαθητές τοῦ Κυρίου.

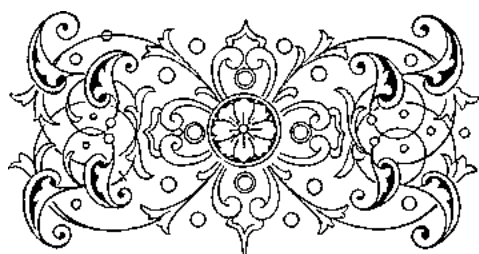
Τό ἔργο τους σφράγισε τήν πορεία τους καθώς καί τήν πορεία τῶν ντόπιων καί ὅλης τῆς περιοχῆς στόν κόσμο. Οί ἴδιοι καί πολλοί ἄλλοι μετά άπό αὐτούς ἔπραξαν ὅπως οί Ἅγιοι καί μέ αὐτοθυσία κήρυξαν τόν Θεῖο λόγο καί τή σωτηρία καί κατάφεραν νά ὀδηγήσουν στό φῶς τήν πλειονότητα τῶν ντόπιων. Μερικοί μέ τό αἷμα τους χρίστηκαν Ἅγιοι ἐνῶ ἄλλοι ἔγιναν οί πατέρες τῶν ντόπιων καί καθιερώθηκαν στήν ψυχή καί τή συνείδησή τους σφραγίζοντας ὄχι μόνο τήν περίοδό τους ἀλλά καί τίς ἐπόμενες ἑκατονταετίες²⁹.

Οί Ἅγιοι τῆς Ἀλάσκας τιμῶνται σήμερα καί ἑορτάζονται άπό τήν ἐκκλησία μας καί μάς θυμίζουν τήν άποστολική παράδοση.

29. Κράπη Α. Γεωργίου, *Ὁρθόδοξη Ἀλάσκα, μιᾶ ἀναδρομή στήν Ὁρθόδοξη ταυτότητα τῆς άπομακρυσμένης αὐτῆς χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, ἐκδ. Ρώμη, σελ. 173-179.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κράπη Α. Γεωργίου, *Όρθόδοξη Άλάσκα, μιά αναδρομή στην Όρθόδοξη ταυτότητα της απομακρυσμένης αυτής χώρας*, Θεσσαλονίκη 2017, έκδ. Ρώμη.
- Πηγή: <http://www.pravoslavie.ru/english/st-herman-alaska.htm>, Προσπελάστηκε, 4/9/2013 και 10/10/2013.
- Πηγή: <https://oca.org/saints/lives/2007/09/24/102713-martyr-peter-the-aleut>, Προσπελάστηκε, 11/9/2013.
- Πηγή: http://www.umich.edu/~ocf/saint_peter_the_aleut.htm, Προσπελάστηκε: 10/10/2013.
- Πηγή: <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/02/02110.html>, Προσπελάστηκε, 7/10/2014
- Πηγή: <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/02000.html>, Προσπελάστηκε, 12/10/2014.
- Πηγή: <http://www.fws.gov/refuges/profiles/index.cfm?Aid=74500>, Προσπελάστηκε, 17/10/2014.
- Πηγή: <http://www.doaoca.org/parishes.html?type=details&id=91>, Προσπελάστηκε, 10/11/2014.
- Πηγή: http://satucket.com/lectionary/innocent_alaska.htm, Προσπελάστηκε, 30/9/2015.
- Πηγή: <http://www.bu.edu/missiology/missionary-biography/i-k/innocent-veniaminov-ivan-popov-veniaminov-1797-1879/>, Προσπελάστηκε, 10/10/2015.
- Haycox D. Stephen, *Alaska an American Colony*, University of Washington Press, 2016.
- Joachim D. Martin, *Historical Aspects of Cataloging and Classification*, Haworth information press, Binghampton N.Y., 2002.
- Suzanne J. Crawford - Dennis F. Kelley, *American - Indian Religious tradition encyclopedia*, Santa Barbara 2005, California.

ΒΑΣΙΛΑΡΑΚΗ ANNA MAPIA

ΔΥΟ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ
ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΓΛΥΠΤΟΥ ΔΙΑΚΟΣΜΟΥ
(5ος-7ος αἰ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟ

ΒΑΣΙΛΑΡΑΚΗ ANNA MARIA

ΔΥΟ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ
ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ.
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ
ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΛΥΠΤΟΥ ΔΙΑΚΟΣΜΟΥ
(5ος-7ος αι.)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ἡ ἱδρυση τῆς Κωνσταντινούπολης καί ἡ σταδιακή μετατόπιση τοῦ οἰκονομικοῦ καί πολιτικοῦ βάρους τῆς αὐτοκρατορίας στήν περιοχή τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου δημιούργησε εὐνοϊκότερες συνθήκες γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῶν νησιῶν τῶν Δωδεκανήσων. Ἡ ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς ἐπίσημης θρησκείας τοῦ κράτους, ἡ στρατηγική θέση τῶν νησιῶν, ἡ ἀνθηση τοῦ ἐμπορίου, καθῶς καί τό γεγονός ὅτι οἱ περιοχές αὐτές παρέμειναν σέ γενικές γραμμές μακριά ἀπό πολεμικές διαμάχες, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀνέγερση ἑνός σημαντικοῦ ἀριθμοῦ βασιλικῶν, κατά τή διάρκεια τοῦ 5ου καί 6ου μεταχριστιανικοῦ αἰῶνα. Ὅσον ἀφορᾷ στήν περίοδο 650-750 πού ἀκολουθεῖ, τά κατάλοιπα τῶν βασιλικῶν ὑποδηλώνουν μείωση τῆς παραγωγῆς, μετασχηματισμό τῶν βασιλικῶν, ἐγκατάλειψη καί καταστροφή.

Τό πλῆθος τῶν ἐντοπισμένων μέχρι σήμερα βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων ἐντυπωσιάζει. Ἡ Κάρπαθος ἀριθμεῖ 35-40 μνημεῖα, 15 ἀπό τά ὁποῖα ἔχουν ἀνασκαφεῖ. Ἡ συγκεκριμένη μελέτη ἐπικεντρώνεται στήν ἐξέταση 2 βασιλικῶν τοῦ νησιοῦ. Πρόκειται γιά τή βασιλική τῆς Ἀφωτης, καί τή βασιλική στή θέση Βρόντη. Ἡ πρώτη ἔχει ἀνασκαφεῖ πλήρως, ἐνῶ ἡ δεύτερη μερικῶς. Εἰδικότερα ἡ ἔρευνα ἐστιάζει σέ δύο σημεῖα: στόν ἀρχιτεκτονικό τύπο καί τήν ἑνταξή του στό εὐρύτερο πλαίσιο αὐτῶν τῆς

Καρπάθου, αλλά και του δωδεκανησιακού συμπλέγματος και των ΝΑ παραλίων της Μικράς Ασίας, και στην πραγμάτευση του γλυπτού διακόσμου τους και την σύγκρισή του με ανάλογο υλικό των Δωδεκανήσων και των ΝΑ μικρασιατικών παραλίων.

Ο τύπος της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής είναι αυτός με τη μεγαλύτερη διάδοση στα Δωδεκάνησα. Έπειτα από τη μελέτη των μνημείων αυτών στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, οι τρίκλιτες βασιλικές κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα με τον αριθμό των άψιδων που φέρουν ανατολικά. Οι δύο βασιλικές της Καρπάθου, κατατάχθηκαν σε αυτές με δύο άψιδες. Τα προσκτίσματα που υπάρχουν βόρεια και νότια των βασιλικών, αποτελούν επίσης σημείο μελέτης, ώστε να έρμηνευθεί ή χρήση τους. Το βόρειο άψιδωτό πρόσκτισμα της βασιλικής της Άφωτης, ωστόσο, δεν έχει ταυτιστεί ακόμη, αν και γίνεται προσπάθεια με τη βοήθεια συγκριτικού υλικού.

Τά αρχιτεκτονικά γλυπτά μέλη των βασιλικών των Δωδεκανήσων είναι πλούσια σε αριθμό, ωστόσο τά περισσότερα από αυτά δεν είναι δημοσιευμένα. Τό ίδιο ισχύει και για τό γλυπτό διάκοσμο των δύο βασιλικών της Καρπάθου, ό οποίος καταγράφηκε σε καταλόγους. Μέ τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε ή ανάλυση της τυπολογίας και της μορφολογίας των γλυπτών, καθώς και ή χρονολόγησή τους, μέσα από την εξέταση της μορφής και του διακόσμου τους, αλλά και μέσα από τη σύγκρισή τους με παράλληλα παραδείγματα.

Οί παλαιοχριστιανικές βασιλικές του νησιωτικού συμπλέγματος των Δωδεκανήσων γενικά, και της Καρπάθου ειδικότερα, αποτελούν εύφορο πεδίο μελέτης των πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών που έπέφερε ή διάδοση του Χριστιανισμού, ενώ ό γλυπτός διάκοσμος τους, φανερώνει την έμπορική έπαφή των περιοχών αυτών με την Κωνσταντινούπολη και τά μικρασιατικά παράλια.

SUMMARY

The establishment of Constantinople and the gradual shifting of the economic and political weight of the empire in the eastern Aegean region created more favorable conditions for the economic development of the Dodecanese islands. The proliferation of Christianity as an official state religion, the strategic position of the islands, the flourishing of trade, and the fact that these regions were largely out of war, resulted in the construction of a significant number of basilicas, during the 5th and 6th post-Christian centuries. As far as the 650-750 period is concerned, the remnant of basilicas indicates a reduction in production, royal transformation, abandonment and destruction.

The multitude of the Dodecanese basilicas, which have been identified until today, is impressive. Karpathos numerates 35-40 monuments, 15 of which have been excavated. This study focuses on examining 2 basilicas of the island. It is the basilica of Afoti, and the basilica located in Vronti. The former is fully excavated, while the latter, partly. In particular, the research focuses on two points: their architectural style and their integration into the wider context of Karpathos, the Dodecanese complex and the SE Asia Minor coastline, and the handling of their sculptural decoration and its comparison with similar material in the Dodecanese and the Southeast Asian coastline.

The type of three-aisled wood-roofing basilica is the most widespread in the Dodecanese Islands. After the study of these monuments in the particular geographical area, the three-aisled basilicas were categorized according to the number of apses facing east. The two basilicas of Karpathos were classified in those bearing two apses. The annexes that exist north and south of the basilicas are also a point of study to interpret their use. The northern arched annex of the basilica of Afoti, however, has not yet been identified, though efforts are being made with the help of comparative material.

The architectural sculptures of the Dodecanese basilicas are numerous, however, most of them have not been published. The same applies to the sculptural decoration of the two basilicas of Karpathos, which have been registered in catalogues. In this way the analysis of the typology and morphology of the sculptures, as well as their dating, was achieved by examining their form and decoration, but also by comparing them with equivalent examples.

The Early Christian basilicas of the Dodecanese islands in general and Karpathos in particular are a fertile field of study of the political and social changes brought about by the spread of Christianity, while their sculptural decoration reveals the commercial contact of these regions with Constantinople and the Asia Minor coastline.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός τῆς μελέτης εἶναι ἡ ἐξέταση δύο παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν τῆς Καρπάθου. Πρόκειται γιὰ τὴ βασιλική τῆς Ἄφω-της καὶ τὴ βασιλική στὴ θέση Βρόντη, βασιλικές πού βρίσκονται σέ παράλια θέση καὶ ἀπέχουν μεταξύ τους μόλις 2 χλμ. (πίν. 54B). Συγκεκριμένα, στόχος μας εἶναι ἡ ἀναλυτικὴ περιγραφή τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου καὶ τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τῶν δύο βασιλικῶν, καθὼς καὶ ἡ σύγκρισή τους μέ ἀνάλογα παραδείγματα τῶν Δωδεκανήσων καὶ τῆς γειτονικῆς Μικρᾶ Ἀσίας, ὥστε νά ἀπαντηθοῦν ἐρωτήματα σχετικὰ μέ τίς μεταξύ τους σχέσεις, τὴν παρουσία το-πικῶν ἐργαστηρίων ἢ μή, τὴ χρονολόγηση τῆς κατασκευῆς (κτηρίων καὶ γλυπτοῦ διακόσμου) καὶ τῶν ἐπισκευαστικῶν φάσεων τῶν βασιλικῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν κτηρίων γίνεται λεπτο-μερὴς περιγραφή τοῦ τύπου τῆς βασιλικῆς, τῆς τοιχοποιΐας, τῶν δαπέδων καὶ τῆς ὀροφῆς. Φυσικά, ἐπισημαίνονται οἱ ἐπιμέρους χώροι πού συνοδεύουν τίς βασιλικές, τὰ προσκτίσματα, καθὼς καὶ οἱ διάφορες οἰκοδομικὲς φάσεις πού δέχθηκαν σέ μία μετέπειτα χρο-νικὴ περίοδο.

Στὴν ἔρευνα τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου συμπεριλήφθηκαν σχεδόν ὅλα τὰ εἶδη ἀρχιτεκτονικῶν γλυπτῶν πού χρησιμοποιοῦνταν στίς βασιλικές, εἴτε ὡς δομικὰ μέρη τῶν κτηρίων (κιονόκρανα, ἐπιθήμα-τα, κίονες, βάσεις, ἀμφικιονίσκοι), εἴτε ὡς διακοσμητικὰ-λειτουργ-γικά στοιχεῖα (κιονόκρανα κιβωρίων, πεσσίσκοι-κιονίσκοι καὶ θωρά-κια τέμπλων). Ἐξαιρέθηκαν μικρὰ μαρμάρινα θραύσματα ἀρχιτεκτο-νικῶν γλυπτῶν, τὰ ὁποῖα σώζονται πολὺ ἀποσπασματικά στοὺς χώρους τῶν βασιλικῶν καὶ δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα χρονολόγησης ἢ ἀκόμη καὶ ἔνταξής τους σέ κάποια ὁμάδα. Εἶναι ἀπαραίτητο νά ἀναφερθεῖ, ὅτι τὰ γλυπτὰ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς στὴ θέση Βρόντη εἶναι ἀδημοσίευτα¹, ἐνῶ αὐτὰ τῆς βασιλικῆς τῆς Ἄφω-της, ναὶ μὲν παρουσιάζονται στίς ἀναφορές τοῦ ἀρχαιολόγου πού

1. Μικρὴ ἀναφορά γιὰ τὴν ὕπαρξή τους βρίσκουμε στό Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο: Καραμπάτσος, 1997, 1168. Καραμπάτσος, 1998β, 1012-1013, σέ ἓνα ἄρθρο τῆς Ἐ. Παπαβασιλείου γιὰ τὴ μνημειακὴ τοπογραφία τῆς παλαιοχριστιανικῆς Σύμης: Παπαβασιλείου, 2009, 38-39 καὶ στό σύγγραμμα τοῦ Γ. Δεληγιαννάκη ἀναφορικά μέ τὰ Δωδεκάνησα καὶ τὰ νησιά τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου κατὰ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα: Deligiannakis, 2016, 191. Ἡ βασιλικὴ στὴ θέση Βρόντη ἔχει ἀνασκα-

τήν ανέσκαψε, Ἡλία Κόλλια², ἀλλὰ δέν γίνεται λεπτομερειακὴ περιγραφή τους³.

Πιό συγκεκριμένα, ἡ μελέτη ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε μέρη. Στὸ πρῶτο μέρος ἐπιχειρεῖται μία ἀναλυτικὴ παρουσίαση τοῦ γεωγραφικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ διοικητικοῦ πλαισίου τῆς Καρπάθου. Τὸ δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τὴν περιγραφὴ, τὴν ἀνάλυση καὶ τὸ σχολιασμό τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου τῶν δύο βασιλικῶν, καθὼς καὶ τὴν ἔνταξή τους στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων. Ἀκολουθεῖ τὸ τρίτο κεφάλαιο, στὸ ὁποῖο βρίσκονται τὰ συμπεράσματα τῆς σύγκρισης τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου τῆς βασιλικῆς στὰ Δωδεκάνησα, καθὼς καὶ μία, μικρότερου μεγέθους, συγκριτικὴ μελέτη μέ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶ Ἀσίας. Τὸ τέταρτο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας, ἀσχολεῖται μέ τὴν πραγμάτευση τῶν γλυπτῶν τῶν δύο βασιλικῶν: ἐξετάζεται ἡ τυπολογία καὶ ἡ μορφολογία τῶν γλυπτῶν, ἐνῶ ἐπιχειρεῖται ἡ χρονολόγησή τους μέσα ἀπὸ τὴν ἐξέταση τῆς μορφῆς καὶ τοῦ διακόσμου τους, ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὴ σύγκρισή τους μέ παράλληλα παραδείγματα ἀπὸ μνημεῖα τοῦ ἴδιου νησιοῦ, τῶν Δωδεκανήσων, τῆς Μικρᾶ Ἀσίας καὶ ἄλλων περιοχῶν τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου. Στὸ πέμπτο τμῆμα ἀνακεφαλαιώνονται τὰ συμπεράσματα πού προκύπτουν ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς πραγμάτευσης τῶν γλυπτῶν, ἐνῶ γίνεται μία ἀναφορὰ στὰ λατομεῖα μαρμάρου καὶ τὸ ἐμπόριο μαρμάρου στὸ Αἰγαῖο. Ἀκολουθοῦν ὁ περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἀρχιτεκτονικῶν γλυπτῶν τῶν δύο βασιλικῶν καὶ ὁ κατάλογος τῶν εἰκόνων: φωτογραφικοὶ πίνακες τῶν γλυπτῶν καὶ συγκριτικὸ ὕλικό μέ τὸ ὁποῖο συσχετίζονται, σχέδια καὶ εἰκόνες τῶν βασιλικῶν καὶ συγκριτικὸ ὕλικό μέ τὸ ὁποῖο συσχετίζονται, χάρτες, καθὼς καὶ πίνακες ποσοστῶν, πού ἀναφέρονται στοὺς τύπους τῆς βασιλικῆς πού ἐμφανίζονται στὰ Δωδεκάνησα τὸν 5ο - 7ο αἰ.

φεῖ ἐν μέρει: τὸ κεντρικὸ κλίτος, οἱ δύο στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν καὶ ἡ κεντρικὴ ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἀνατολικά.

2. Κόλλιας, 1973 158. Κόλλιας, 1974, 201-206. Κόλλιας, 1975, 249-253. Μουτσόπουλος, 1978, 282-8. Βολανάκης, 1987, 121-122. Βολανάκης, 1998, 22-223. Καραμπάτσος, 2006, 284-7. Deligiannakis, 2016, 189.

3. Ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα μόνο τῶν ἰωνικῶν κιονοκράνων μέ συμφυεῖς ἐπίθημα τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης, ἔχει γίνει ἀπὸ τὴ Βασιλικὴ Βέμη στὴ διδακτορικὴ τῆς διατριβῆς: Vemi, 1989.

Γιά τήν έκπόνηση τῆς παρούσας μελέτης ἀκολουθήθηκε ἡ ἐξῆς μεθοδολογία:

Ἀρχικά, συγκεντρώθηκε καί ταξινομήθηκε ὅλο τό ἐποπτικό ὕλικό πού ἀφοροῦσε τίς παλαιοχριστιανικές βασιλικές καί τό γλυπτό διάκοσμο τῆς Καρπάθου, ἀπό τήν ὑπάρχουσα ἕως σήμερα βιβλιογραφία. Ἀφοῦ τεκμηριώθηκε ἀπό προσωπική ἔρευνα πεδίου, ἐμπλουτίστηκε μέ νέα δεδομένα, τά ὅποια δέν ἦταν δημοσιευμένα. Συγκεκριμένα, σχεδόν ὅλα τά μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη πού βρίσκονται στό νησί εἶναι ἀδημοσίευτα. Τό ὕλικό καταγράφηκε ἀπό τή γράφουσα, δημιουργώντας δύο καταλόγους. Ὁ πρῶτος ἀφορᾷ τίς παλαιοχριστιανικές βασιλικές μέ τό γλυπτό τους διάκοσμο καί ὁ δεύτερος μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη, τά ὅποια βρίσκονται σέ ἀρχαιολογικούς χώρους ἢ μουσεῖα τοῦ νησιοῦ. Ἡ διαδικασία αὐτή βοήθησε στή σύγκριση τῶν δύο παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν καί τῶν γλυπτῶν τους πού ἐξετάζουμε, μέ τίς ὑπόλοιπες βασιλικές τοῦ νησιοῦ καί μέ τά μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη. Ἡ ἴδια τακτική ἀκολουθήθηκε καί στή συγκέντρωση καί ταξινόμηση ὅλων τῶν δημοσιευμένων παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων μέ τό γλυπτό διάκοσμό τους. Γιά τήν περίπτωση αὐτή δέν ἀκολούθησε ἔρευνα πεδίου/αὐτοψία, ἀλλά δόθηκε ἰδιαίτερη ἔμφαση στήν τυπολογία τῆς βασιλικῆς στόν γεωγραφικό αὐτό χώρο, ὥστε νά ἐνταχθοῦν οἱ δύο βασιλικές τῆς Καρπάθου στό πλαίσιο αὐτό. Ἀνάλογο ὕλικό προερχόμενο ἀπό τή γειτονική μέ τήν Κάρπαθο Μικρά Ἀσία (καί συγκεκριμένα τά ΒΑ παράλια), συλλέχθηκε ὥστε νά γίνουν ἐπιπλέον συγκρίσεις μέ τίς βασιλικές πού μελετᾶμε. Μετά τήν συγκέντρωση καί ταξινόμηση ὅλου αὐτοῦ τοῦ ὕλικου, μπόρεσαν νά γίνουν οἱ συγκρίσεις πού προαναφέρθηκαν. Ἀναπόφευκτα οἱ συγκρίσεις ἐπεκτάθηκαν καί σέ εὐρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο: Βαλκάνια, Ἑλλαδικός χώρος, Αἴγυπτος κ.ἄ. Τά ἀποτελέσματα τῶν συγκρίσεων παρουσιάζονται στά συμπεράσματα κάθε κεφαλαίου.

Ἡ μεγαλύτερη δυσκολία πού ἀντιμετωπίστηκε ἦταν ὁ μέγας ἀριθμός τῶν μνημείων τῶν Δωδεκανήσων, καθώς καί ὁ μέγας ἀριθμός τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου στήν Κάρπαθο, καθώς ἀπαιτοῦσε μεγάλο χρονικό διάστημα γιά τή μελέτη καί τήν καταγραφή τους. Τό γεγονός αὐτό σέ συνδυασμό μέ τήν ἔλλειψη δημοσιευμένου ὕλικου ἢ τήν ἀποσπασματική μελέτη του, δυσχέρανε τήν κατάσταση.

Πρόβλημα αποτέλεσε και η αυθαίρετη από μελετητές, τις περισσότερες φορές, χρονολόγηση των μνημείων.

Φυσικά και η έλλειψη αρχαιολογικών δεδομένων και ανασκαφών σέ οικισμούς δέν βοηθάει στον ύπολογισμό της συνολικής έκτασης των οικισμών και κατ' επέκταση την ένταξη των βασιλικών στον πολεοδομικό ιστό.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στις δύο βασιλικές που μελετάμε, δυσκολία αντιμετώπιστηκε λόγω έλλειψης βιβλιογραφίας, καθώς και μη ολοκλήρωσης των ανασκαφικών εργασιών. Ειδικά, η βασιλική στη θέση Βρόντη, έχει ανασκαφεί αποσπασματικά, ενώ για να μπορέσει να μελετηθεί ο χώρος της βασιλικής και ο γλυπτός διάκοσμος χρειάστηκε να καθαριστεί από ξερά χόρτα που είχαν φυτρώσει σέ όλο τό μήκος και τό πλάτος της⁴.

Η ΕΩΣ ΤΩΡΑ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΣΤΗΝ ΚΑΡΠΑΘΟ

Έως σήμερα η βιβλιογραφία για την νήσο Κάρπαθο είναι σχετικά φτωχή. Αν αναλογισθούμε τό μέγεθος του νησιού⁵, καθώς και την ποσότητα⁶ και ποιότητα⁷ των παλαιοχριστιανικών μνημείων,

4. Στο σημείο αυτό νά ευχαριστήσω τόν Μ. Άσπρομάτη και τόν Ν. Τσουγκριάνη για την άφιλοκερδή βοήθειά τους στό νά καθαριστεί ό χώρος της βασιλικής.

5. Πρόκειται για τό δεύτερο μεγαλύτερο σέ έκταση, νησί των Δωδεκανήσων (μετά την Ρόδο).

6. Είναι γνωστές δεκαπέντε παλαιοχριστιανικές βασιλικές: Βασιλική Άφωτης στά Πηγάδια, Βασιλική στη θέση Βρόντη στά Πηγάδια, Βασιλική στά «Παλαιά Πηγάδια», Βασιλική Άγίας Αναστασίας στην Άρκάσα, Βασιλική στό Παλαιόκαστρο στην Άρκάσα, Βασιλική των Ταξιαρχών στην Άρκάσα, Βασιλική Πρεσβυτέρου Εύχαρίστου στην Άρκάσα, Βασιλική Γιαλοχωραφίτισσας στό Λευκό, Βασιλικού του Λευκού, Βασιλική της Έφταμπατούσας στά Σπόα, Βασιλικές Α', Β', Γ' στη Βρουκούντα, Βασιλική της Ζωοδόχου Πηγής στό Διαφάνι, Βασιλική στό Μακρύ Γιαλό στον Αφιάρτη.

7. Ο γλυπτός διάκοσμος των βασιλικών είναι κατασκευασμένος κατά κύριο λόγο από προκοννήσιο μάρμαρο, ενώ ψηφιδωτά δάπεδα άρίστης ποιότητας βρέθηκαν σέ βασιλική στό χωριό Άρκάσα. Jacori(ch), 1925. Σωτηρίου, 1929, 195-196, είκ. 29. Jacori, 1932-1933, 553-568. Λαζαρίδης, 1955, 245. Πελεκανίδης και Άτζακά, 1988, 60-61.

θά έπρεπε νά περιμέναμε περισσότερες δημοσιευμένες μελέτες γιά τό νησί⁸. Αντίθετα, θέματα, πού άφοροϋν στην παλαιοχριστιανική περίοδο τοϋ νησιοϋ, έχουν άπασχολήσει έρευνητές σέ μελέτες γιά τήν περιοχή τοϋ δωδεκανησιακοϋ νησιωτικοϋ συμπλέγματος ή ευρύτερων περιοχών⁹.

Ειδικότερα μέ τά παλαιοχριστιανικά μνημεία τοϋ νησιοϋ έχουν άσχοληθεί έλάχιστοι έρευνητές¹⁰.

8. Όπως άναφέρει καί ή Έ. Παπαβασιλείου, τό έργο τής Αρχαιολογικής Έπιμελείας είναι σχετικά περιορισμένο. Οί λόγοι είναι: έλλειψη πιστώσεων, έλλειψη προσωπικοϋ, μή εκτίμηση τοϋ έργου τής Αρχαιολογικής Έπιμελείας, δύσκολες συνθήκες πού επικρατοϋν κατά τή μετάβαση στό χώρο καί τή μετακίνηση άπό περιοχή σέ περιοχή. Παπαβασιλείου, 1998, 353.

9. Π. Λαζαρίδης, *Συμβολή εις τήν μελέτην τών παλαιοχριστιανικών μνημείων τής Δωδεκανήσου*, Πεπραγμένα τοϋ Θ' Διεθνoϋς Βυζαντινολογικοϋ Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 1953, τ. Α' (Αθήναι 1954), 230-233. Ί. Βολανάκης, *Τά παλαιοχριστιανικά μνημεία τής Δωδεκανήσου*, Αφιέρωμα εις τόν Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ Σπυρίδωνα επί τή συμπληρώσει τεσσαράκοντα έτών Αρχιερατείας, Αθήναι 1988, 317-321. Ί. Βολανάκης, *Συμβολή στην έρευνα τών παλαιοχριστιανικών μνημείων τής Δωδεκανήσου*, Δωδεκανησιακά Χρονικά 12 (1987), 125-134. Deligiannakis, G., *The Dodecanese and Eastern Aegean islands in late antiquity, AD 300-700*, Oxford, United Kingdom 2016. Ά. Όρλάνδος, *Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική τής Μεσογειακής λεκάνης. Μελέτη περί τής γενέσεως, τής καταγωγής, τής αρχιτεκτονικής μορφής καί τής διακοσμήσεως τών χριστιανικών οίκων λατρείας άπό τών άποστολικών χρόνων μέχρις Ίουστινιανοϋ*, δεύτερη έκδοση, Βιβλιοθήκη τής έν Αθήναις Αρχαιολογικής Έταιρείας αρ. 36, Αθήνα 1994. A. Orlandos, *Les Baptistères du Dodécanèse*, Actes du Ve Congrès International Chrétienne, Aix-en-Provence 1954, 199-211. Στ. Πελεκανίδης - Π.Ί. Άτζακά, *Σύνταγμα τών παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων τής Ελλάδας*, Ί: Νησιωτική Ελλάς, Θεσσαλονίκη 1974. Ί. Βολανάκης, *Τά παλαιοχριστιανικά βαπτιστήρια τής Ελλάδος*, Αθήναι 1976.

10. Ό Μανωλακάκης τό 1896 (Καρπαθιακά), άναφέρεται άποσπασματικά, ό Jacopi [«Le basiliche paleocristiane di Arcassa (Scarpanto)», *Clara Rhodos* 6-7, 553-68], τό 1932-33, άσχολείται μέ μία βασιλική τής Καρπάθου. Έπειτα, ό Μιχαηλίδης-Νουάρος (Ίστορία τής νήσου Καρπάθου, Αθήναι), τό 1940 εκδίδει τό βιβλίο του όπου γίνεται άναφορά σέ κάποια άπό τά παλαιοχριστιανικά μνημεία, ένώ καί ό Μουτσόπουλος τό 1978 (Κάρπαθος. Σημειώσεις ιστορικής τοπογραφίας καί αρχαιολογίας, Έπιστημονική Έπετηρίδα τής Πολυτεχνικής Σχολής Τμήμα Αρχιτεκτόνων 7, Θεσσαλονίκη), συγκεντρώνει εκτός τών άλλων καί πολλά άπό τά παλαιοχριστιανικά μνημεία τοϋ νησιοϋ. Οί αρχαιολόγοι Κόλλιας, Βολανάκης καί Καραμπάτσος είναι οί έπόμενοι πού αφήνουν γραπτό έργο γιά κάποια άπό τά παλαιοχριστιανικά μνημεία τής Καρπάθου: Κόλλιας, Ή., «Τό Γιαλοϋ Χωράφι Καρπάθου καί ή παλαιοχριστιανική βασιλική τοϋ Λευκοϋ», *Αρχαιολογική Έφη-*

Θά μπορούσαμε νά ποῦμε, ὅτι ἡ μελέτη αὐτή ἀποτελεῖ πρωταρχικό στάδιο μίας βαθύτερης ἔρευνας, πού ἀφορᾷ τίς δύο βασιλικές τῆς Καρπάθου· τόσο τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου, ὅσο καί τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου. Σημαντικό μέρος ἀποτελεῖ ὄχι μόνο ἡ παρουσίαση τοῦ ἀδημοσίετου γλυπτοῦ διακόσμου τῶν δύο βασιλικῶν, ἀλλά καί ἡ ἀναφορά, μέσα ἀπό συγκρίσεις, κι ἄλλου ἀδημοσίετου ὑλικοῦ ἀπό βασιλικές τῆς Καρπάθου (κιονοκράνων, κιόνων, ἀμφικιόνων κ.ἄ.), πού βρίσκονται εἴτε στόν ἐκάστοτε ἀρχαιολογικό χῶρο ἢ στή μουσεῖα τοῦ νησιοῦ¹¹.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Κάρπαθος βρίσκεται στή ΝΑ πλευρά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, μεταξύ Ρόδου (45 χλμ. νότια) καί Κρήτης (75 χλμ. ἀνατολικά)¹² (πίν. 1-2). Πρόκειται γιά τό δεύτερο μεγαλύτερο σέ ἔκταση νησί τῶν Δωδεκανήσων, μετά τή Ρόδο. Ἡ ἀπόσταση τοῦ βόρειου ἄκρου τῆς

μερίς 1970, 1- 15. Κόλλιας, Ἡ., «Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική τῆς «Ἀφωτης Πηγαδίων Καρπάθου», *Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς* 1973, 143-160. Κόλλιας, Ἡ., «Ἀνασκαφή εἰς «Ἀφωτην» Καρπάθου», *Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 1974, 201-6. Κόλλιας, Ἡ., «Ἀνασκαφή εἰς «Ἀφωτην» Καρπάθου», *Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 1975, 249-53. Καραμπάτσος, Β., «4η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων», *Ἀρχαιολογικόν Δελτίον* 52 καί 53, 1997 καί 1998, 1168 καί 1003-4. Καραμπάτσος, Β., «Ἡ νομισματική παρουσία στήν Κάρπαθο ἀπό τήν ὕστερο-ρωμαϊκή μέχρι τήν ὕστερη βυζαντινή περίοδο. Συμβολή στήν ἱστορία τῆς Καρπάθου», στό: Τό νόμισμα στή Δωδεκάνησα καί τή μικρασιατική τους περαία: Πρακτικά Συνεδρίου τῆς Δ' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης, Ὁβολός 8 (Ἀθήνα 2006), 282-96. Τέλος, τό 2017, ὁ Καραμπάτσος καί ὁ Δεληγιαννάκης γράφουν ἕνα ἄρθρο («Palatia of Saria, a Late Antique «Nesopolis» of Provincia Insularum: a Topographical Survey», στό *New Cities in Late Antiquity, Documents and Archaeology*) γιά τὰ παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς νήσου Σαρία (μικρή νησίδα βόρεια τῆς Καρπάθου, ἡ ὁποία ὑπάγεται στήν Κάρπαθο, καί χωρίζεται ἀπό αὐτήν μέ ἕνα περιορισμένο καί στενό πορθμό, πλάτους 100 μέτρων).

11. Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Πηγαδίων Καρπάθου. Λαογραφικό καί Ἀρχαιολογικό μουσεῖο Ἀρκάσας Καρπάθου.

12. Ὁ Μουτσόπουλος δίνει λεπτομερεῖς πληροφορίες γιά τό γεωγραφικό πλάτος καί μήκος τοῦ νησιοῦ. Μουτσόπουλος, 1978, 4.

Καρπάθου από τό αντίστοιχο νοτιότατο τῆς Ρόδου εἶναι 26 μίλια¹³. Στό βόρειο ἄκρο τῆς Καρπάθου βρίσκεται μικρή ἀκατοίκητη νησίδα, ἡ Σαρία, ἡ ὁποία ἀνήκει διοικητικά στήν Κάρπαθο¹⁴, ἐνῶ νοτιοδυτικά βρίσκεται ἡ Κάσος¹⁵. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος (5ος-6ος αἰ.) ἀναφέρει στό ἔργο του «Ἐθνικά»: «Κάρπαθος, νῆσος πλησίον τῆς Κῶ», Ὅμηρος: «Κράπαθόν τε Κάσον τε καί Κῶν». Διονύσιος δέ Κρήτης: «Κάρπαθος αὐτ' ἐπὶ τῇσι ποτί ζόφον, ἐγγύθι δ' αὐτῆς Κρήτη τιμήεσσα»¹⁶. Ἀπό τήν ἀρχαιότητα¹⁷ ἕως σήμερα, ἡ θαλάσσια περριοχή μεταξύ τῆς Ρόδου καί τῆς Καρπάθου εἶναι γνωστή ὡς Καρπάθιο Πέλαγος¹⁸, καί θεωρεῖται δύσκολο πέρασμα, λόγω τῶν ἀνέμων καί τῶν ρευμάτων τῆς θάλασσας πού ἐπικρατοῦν¹⁹.

Τό νησί ἔχει ἐπίμηκες στενό σχῆμα, μέ κατεύθυνση βόρεια πρὸς νότια. Χαρακτηρίζεται ἀπό ψηλές βουνοκορφές, οἱ ὁποῖες ἀγγίζουν τά 1215μ. Βέβαια διατηρεῖ ἀκόμη μέτριας ἔκτασης πυκνά καί ἀραιότερα πευκοδάση στά βόρεια καί στά κεντροδυτικά τοῦ νησιοῦ. Τρία εἶναι τά ὄρη πού βρίσκονται κατὰ μῆκος τοῦ νησιοῦ ἀπό βορρᾶ πρὸς νότο, καί τό διχοτομοῦν: τό ὄρος Ἅγιος Ἐπιφάνης, τό ὄρος Κημαράς καί τό ὄρος Ἅγιος Ἡλίας²⁰ (πίν. 3, πίν. 4).

Σέ ὅλη τήν ἀνατολική καί δυτική πλευρά τοῦ νησιοῦ δημιουργοῦνται κολπίσκοι καί παραλίες. Ἡ σημερινή πρωτεύουσα, τά Πηγάδια, βρίσκεται σέ κόλπο πού δημιουργεῖται νοτιοανατολικά (πίν. 3). Τά κυριότερα ἀνατολικά ἀκρωτήρια²¹ τοῦ νησιοῦ εἶναι: τά

13. Μουτσόπουλος, 1978, 4.

14. Ἦδη, ὁ Στράβων, πού ἔγραφε στά χρόνια τοῦ Χριστοῦ, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ Σαρία ἀνήκει στήν ἴδια γεωγραφική ἐνότητα μέ τήν Κάρπαθο: Susini, 1963-64, 245, «Annuario», XLI-XLIII. Γιά τή Σαρία βλ. Μηνᾶς, 1973, 108. Μουτσόπουλος, 1978, 269 κ.έ. Μηνᾶς, 2005, 15 κ.έ. Deligiannakis- Karabatsos, 2017, 267-280.

15. Ὁ Στράβων δίνει τήν ἀπόσταση τετρακοσίων σταδίων ἀπό τήν Κάσο. Μανωλακάκης, 1896, 7.

16. Ἀλεξιάδης, 2013, 63.

17. Ἀλεξιάδης, 2013.

18. Στέφανος Βυζάντιος (5ος-6ος αἰ.) στό ἔργο του Ἐθνικά (ἐπιτομή), σελ. 303, στ.19: «Καρίας... νῆσος ἐν τῷ Καρπαθίῳ πελάγει». Ἀλεξιάδης, 2013, 31, 52, 66.

19. Ὁ Ὅμηρος χαρακτηρίζει τήν Κάρπαθο ὡς νησί τῶν ἀνέμων («ἀνεμόεσσα»). Ὅμηρικοί Ὕμνοι, Εἰς Ἀπόλλωνα. 43. Γιά τό φυσικό περιβάλλον τοῦ νησιοῦ βλ. Μελάς, 1985, 15-26.

20. Βλ. Μανωλακάκης, 1896, 9. Μουτσόπουλος, 1978, πίν. 1.

21. Γιά τά ἀκρωτήρια τοῦ νησιοῦ βλ. Μανωλακάκης, 1896, 8. καί Μουτσόπουλος, 1978, πίν. 1, ὅπου δίνεται ὁ χάρτης τῆς Καρπάθου.

ἀκρωτήρια Πατέλα καί Τραγοπήδημα, στό λιμάνι τῶν Πηγαδίων, τοῦ Ἁγίου Νικολάου στό χωριό Σπόα, καί τό ἀκρωτήρι τῆς Μακρέα Ποῦντας ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ Ὑλυμπος. Ἀπό τή δυτική πλευρά τά κυριότερα εἶναι: τά ἀκρωτήρια Ἅγιος Θῶρος καί Ἡλίοντας, τά ὁποῖα βρίσκονται ἀπέναντι ἀπό τό νησί τῆς Κάσου, καθὼς καί τό ἀκρωτήριο τῆς Βουργοῦντας, τό ὁποῖο εἶναι τό βορειότερο τοῦ νησιοῦ. Στή Σαρία τό κυριότερο εἶναι τό ἀκρωτήρι Ἑσπῶα, στήν ἀνατολική πλευρά τῆς νησίδας (πίν. 4).

Ὅσον ἀφορᾷ στοὺς λιμένες τοῦ νησιοῦ, σήμερα χρησιμοποιοῦνται δύο στήν ἀνατολική πλευρά: τό λιμάνι τῶν Πηγαδίων²² καί τό λιμάνι τοῦ Διαφανίου. Ὡστόσο, σημαντικά λιμάνια θεωροῦνται καί αὐτά στήν περιοχή Τρίστομο²³, στό βορειοδυτικό ἄκρο τοῦ νησιοῦ, στήν περιοχή Μακρὺς Γυαλός, στή νοτιοανατολική ἄκρη τοῦ νησιοῦ, καθὼς καί στήν περιοχή Ἰλάρι/Ἐλαάρης, στήν νοτιότερη ἄκρη τῆς Καρπάθου²⁴ (πίν. 4).

Τό νησί ἔχει ἀφθονία σέ ὑδάτινες πηγές²⁵, οἱ κυριότερες τῶν ὁποίων βρίσκονται στή Λάστο, στήν Ἀρκάσα, στή Βολάδα, στό Ἀπέρι, στό Μεσοχώρι, στίς Πυλές καί τό Ὅθος, ἐνῶ στήν πρωτεύουσα τῆς Καρπάθου, ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς πηγαδιῶν²⁶, ἐξ οὗ καί ἡ ὀνομασία τῆς πρωτεύουσας «Πηγάδια». Ὁ Συνέσιος στό ἔργο του «Ἐπιστολαί», στήν ἐπιστολή 51,5 ἀναφέρει καί ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀφθονία ὑδάτινων πόρων τοῦ νησιοῦ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (370-413): «Ἐνδιατρίψαντες δέ ὅσον ὕδωρ πιεῖν καί ὑδραύσασθαι (πηγαί δέ ἐπ' αὐτὴν ἐκδιδόασιν τὴν ἥονα καθαροῦ καί ἡδίστου νάματος) ἐπισπευδόντων τῶν Καρπαθίων αὐθις ἀνήχθημεν»²⁷.

22. Σέ ἀπόσταση 3,5 χλμ. ἀπὸ τό σημερινό λιμάνι τῆς πρωτεύουσας τῆς Καρπάθου, σέ κόλπο πού δημιουργεῖται βορειότερα (σήμερα βρίσκεται τό ἐργοστάσιο τῆς Δ.Ε.Η) καί βόρεια τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη, πού θά μελετήσουμε παρακάτω, οἱ ἀνασκαφικὲς ἐργασίες πού ὁλοκληρώθηκαν τό καλοκαίρι τοῦ 2017, ἔφεραν στό φῶς μᾶλλον ναυτικὴ-λιμενικὴ ἐγκατάσταση τοῦ 5ου -6ου αἰ.

23. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι ὁ πρῶτος Λατίνος χαρτογράφος Cristophoro Buondelmonti στίς ἀρχές τοῦ 15ου αἰ. περιγράφει λεπτομερῶς τό λιμάνι τοῦ Τρίστομου. Buondelmonti, 1897, 23. Βλέπε καί: Deligiannakis-Karabatsos, 2017, 268.

24. Βλ. Μουτσόπουλος, 1978, πίν. 1. Μανωλακάκης, 1896, 11.

25. Τά τελευταῖα χρόνια παρουσιάζεται ἔλλειψη πόσιμου νεροῦ, λόγω τῶν ἐλάχιστων βροχοπτώσεων.

26. Τό νερό πού ἀναβλύζει ἀπὸ τά πηγάδια αὐτά δέν εἶναι πόσιμο.

27. Ἀλεξιάδης, 2013, 62.

Ὁ γύψος²⁸ ἀποτελεῖ τόν κύριο οἰκοδομικό λίθο τοῦ νησιοῦ. Εἶναι κοινός σέ πολλά σημεία τοῦ νησιοῦ, εἰδικά κοντά σέ παραλίες (π.χ. στήν παραλία τῆς Ἀχάτας στό χωριό Ἀπέρι), καί γι' αὐτό βρίσκουμε πολλά παλαιά λατομεῖα. Ὡστόσο, λατομεῖα μαρμάρου δέν ἔχουν βρεθεῖ στό νησί.

Τό 2005 ὁ Κ. Μηνᾶς ἐπισήμανε καί παρουσίασε ἕνα γεωλογικό φαινόμενο τῆς Καρπάθου²⁹. Πρόκειται γιά τό ἀντίστοιχο πού συμβαίνει στή γειτονική Κρήτη³⁰, ὅπου ὑπάρχει ἀνύψωση τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ νησιοῦ καί καθίζηση τῆς ἀνατολικῆς. Τό φαινόμενο αὐτό μπορεῖ σύμφωνα μέ τόν Μηνᾶ, νά ἐρμηνεύσει τίς συχνές σεισμικές δονήσεις τοῦ νησιοῦ, οἱ ὁποῖες ἀπό τήν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα ἔχουν ἀποβεῖ πολλές φορές καταστρεπτικές.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἐλάχιστες εἶναι οἱ ἱστορικές πηγές πού ἀναφέρονται στήν περιοχή τῆς Καρπάθου κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο. Πληροφορίες ἀντλοῦμε ἀπό τά ἀρχαιολογικά κατάλοιπα, τά ὁποῖα μαρτυροῦν τή μεγάλη ἄνθηση πού γνώρισε τό νησί τόν 5ο καί 6ο αἰ. Ἡ ἄνθηση ὀφείλεται προφανῶς στή γεωγραφική θέση τοῦ νησιοῦ: σταθμό πρωταρχικῆς σημασίας κατά μήκος τῆς θαλάσσιας ἐμπορικῆς ὁδοῦ πού ἔνωνε τήν Κωνσταντινούπολη μέ τήν ἀνατολική Μεσόγειο, τήν Αἴγυπτο καί τίς ἀκτές τῆς Ἀφρικῆς³¹, καθὼς καί τήν ἐγγύτητα τοῦ νησιοῦ μέ τή Ρόδο (ἔδρα τῆς Ἐπαρχίας τῶν Νήσων, ἔδρα μητροπολίτη καί βάση βυζαντινοῦ στόλου στήν ἀνατολική Μεσόγειο³²) καί τήν Κρήτη. Τό γεγονός αὐτό φέρνει ὡς ἀποτέλεσμα φυσικά, ἡ Ρόδος καί κατά συνέπεια τά Δωδεκάνησα καί ἡ Κάρπαθος νά γίνουν μιά νέα πηγή οἰκονομικῆς δραστηριότητος³³. Ἡ ποσότητα καί ἡ ποιότητα τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν ἀπό τόν 5ο αἰ. καί ἐξῆς στήν Κάρπαθο εἰδικά, καί στά Δωδεκάνησα γενικότερα, μαρτυροῦν καλά ὀργανωμένες τοπικές ἐκκλησίες, μεγάλο ἀριθμό πιστῶν, οἰκονομική, πνευματική, καλλιτεχνική καί πολιτισμική

28. Γνωστός ὡς Πορί(δ)ι στήν Κάρπαθο. Μανωλακάκης, 1896, 91.

29. Μηνᾶς, 2005, 263 κ.έ.

30. Τό φαινόμενο παρατηρήθηκε καί στήν Κῶ.

31. Avramea, 2002, 83-84.

32. Σβορώνος, 1992, 45.

33. Deligiannakis, 2016, 113-114.

άνθηση³⁴. Σέ αυτό βοήθησε άναμφισβήτητα ή ίδρυση τής Κωνσταντινούπολης καί ή μετατόπιση τής αυτοκρατορίας στην Άνατολή (330), ή άνακήρυξη τής άνεξιθρησκείας μέ τό διάταγμα τών Μεδιολάνων (313), όπως επίσης καί τό γεγονός ότι οί περιοχές αυτές παρέμειναν σέ γενικές γραμμές μακριά άπό έντάσεις καί πολέμους κατά τή διάρκεια του 5ου καί 6ου αιώ³⁵. Η καταστροφή τών μνημείων καί ή σταδιακή έγκατάλειψη τών οικισμών συντελείται μέ τίς έπιδρομές τών Άράβων, μεταξύ τών έτών 651-654, τήν περίοδο πού διοικητής τής Συρίας είναι ό Μωαβίας, ό μετέπειτα χαλίφης τής Δαμασκού καί ιδρυτής του χαλιφάτου τών Όμμεϋαδών³⁶.

Σημαντική μαρτυρία, όσον άφορ ά στο ναυτικό τών Καρπαθίων, προσφέρεται άπό τούς νομικούς κώδικες. Σέ διάταγμα του Θεοδοσιανού κώδικα του 409 ύπάρχει άναφορά γιά καρπαθιακό στόλο, ό όποιος, μαζί μέ εκείνον τής Άλεξάνδρειας, καλείται νά μεταφέρει τό αιγυπτιακό σιτάρι άπό τήν Άλεξάνδρεια στην Κωνσταντινούπολη³⁷. Μνεία γιά τούς Καρπάθιους ναύτες γίνεται καί στο έργο «Έπιστολαί» του Συνέσιου (370-413), στην έπιστολή 41,3: «Ός αϊ γε Καρπαθίων ολκάδες φήμην έχουσι διανοία κεχρήσθαι, καθάπερ αϊ Φαιάκων τών πάλαι...»³⁸, καθώς καί στο «Περί άρχων τής Ρωμαίων πολιτείας» (Σελ. 232, στ.16), άπό τον Ίωάννη Λύδο (490-565): «Κορνήλιος δέ Νέπως καί Λαβέριος ό ποιητής, άμφω Ρωμαίοι, φασίν Όπτάτόν τινά ναύκληρον του Καρπαθίου στόλου, οίκειον Κλαυδίου βασιλέως, ένεγκόντα έκ τής κάτω θαλάσσης έλοπας...»³⁹.

Η Κάρπαθος έξήγαγε ξυλεία στην άρχαιότητα, αλλά καί τούς μετέπειτα αιώνες⁴⁰. Οί μεγάλες καί πολυτελείς ξυλόστεγες βασιλικές στίς παράλιες θέσεις του νησιού ένισχύουν τήν ύπόθεση αυτή, ένω ένδειξεις γιά έμπόριο έλαιόλαδου (ένα κατάλληλο έμπόρευμα γιά εξαγωγή στην Αίγυπτο) καί βαμμένα ένδύματα ένισχύουν τήν εικόνα

34. Βολανάκης, 1988, 312. Βολανάκης, 2014, 34.

35. Οί ληστρικές έπιδρομές τών Ίσαύρων άπό τό τέλος του 5ου αιώ., καί τών Περσών άπό τον 6ο έως τό ά' τέταρτο του 7ου αιώ., ήταν περιορισμένης κλίμακας καί είναι άμφίβολο άν έπληξαν τήν Κάρπαθο. Σαββίδης, 2006, 5076.

36. Καραμπάτσος, 2006, 284.

37. Cod. Theod. 13.5.32 (409). Καραμπάτσος, 2006, 284. Deligiannakis, 2008, 209-233. Deligiannakis, 2016, 88-89. Deligiannakis- Karabatsos, 2017, 267.

38. Άλεξιάδης, 2013, 62.

39. Άλεξιάδης, 2013, 66.

40. Melas. 1985, 18. Πηλείδης, 2006, 160-1. Deligiannakis, 2016, 89.

της άνθησης της οίκονομίας του νησιού. Συγκεκριμένα, μία περίτεχνη ψηφιδωτή έπιγραφή στη βασιλική της Άγίας Άναστασίας στην Άρκάσα αναφέρεται σέ κάποιον Ίωάννη, έμπορο έλαιόλαδου, ό όποιος ήταν ένας από τους εύεργέτες της βασιλικής⁴¹, ένώ στόν παράλιο οίκισμό του Λευκού βρέθηκε έκτός από έναν κλίβανο κεραμικής, καί ένα έργαστήριο πορφυρης βαφής⁴².

Η τοπογραφική μελέτη των παλαιοχριστιανικών μνημείων στό νησί, φανερώνει ότι οι σημαντικότεροι οίκισμοί της Καρπάθου καί της Σαρίας συνεχίζουν την περίοδο αυτή, νά χρησιμοποιούν θέσεις των οικισμών/πόλεων της κλασικής περιόδου: Βρυκούς, Άρκέσεια/Άρκάσα, Πηγάδια/Ποτίδαιον καί Σαρία/Παλάτια⁴³. Οι οίκισμοί αυτοί βρίσκονται σέ παράλιες θέσεις, χωρίς ώστόσο νά λείπουν καί αυτοί της ένδοχώρας⁴⁴. Οι πόλεις αυτές πού βρίσκονται κοντά σέ άκτές, διατήρησαν τό ρόλο τους ως κύριες έγκαταστάσεις του νησιού, καθόλη τή διάρκεια της Ύστερης Άρχαιότητας⁴⁵.

ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Σύμφωνα μέ τή διοικητική διαίρεση του Διοκλητιανού (284-305) ή Κάρπαθος άνήκε στην Έπαρχία των Νήσων (Provincia Insularum) πού είχε έδρα τή Ρόδο καί περιλάμβανε κάποια από τά σημερινά Δωδεκάνησα, άρκετές από τίς σημερινές Κυκλάδες καί όρισμένα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου Πελάγους⁴⁶. Η Έπαρχία μέ τή

41. Deligiannakis, 2016, 70, 89, 185-188.

42. Deligiannakis, 2016, 70-71, 89, 184. Nelson, Kelly, Begg, Brenningmeyer, 2015, 1-47.

43. Γιά τίς άρχαίες πόλεις του νησιού βλ. Μουτσόπουλος, 1978, 123 κ.έ. Hansen and Nielsen, 2004, 745-7. Γιά τή νήσο Σαρία βλέπε αναλυτικά: Deligiannakis-Karabatsos, 2017, 267-280.

44. Μουτσόπουλος, 1978, 126.

45. Deligiannakis-Karabatsos, 2017, 268. Βλ. άκόμη: Nelson, Kelly, Begg, Brenningmeyer, 2015, 1-47.

46. Κατά τό «Συνέκδημο του Ίεροκλέους» (Ίεροκλής, 685, 7, 686, 1- 687, 6) ή Έπαρχία των Νήσων είχε (20) πόλεις: Ρόδο, Κω, Σάμος, Χίο, Μυτιλήνη, Μήθυμα, Πέτελο, Τέλενδο, Προσελήνη, Άνδρο, Τήνο, Νάξο, Πάρο, Σίφνο, Μήλο, Ίο, Θήρα, Άμοργό, Άστυπάλαια. Άξιοσημείωτο είναι, ότι ή Κάρπαθος δέν αναφέρεται στόν κατάλογο αυτό, αλλά δέν μπορούμε νά άμφισβητήσουμε τήν κατοχή της είκοστής θέσης, από αυτήν. (Ώστόσο δέν αναφέρεται ούτε καί ή Κάλυμνος). Ό Έπιφάνιος (4ος αι.) στό «Έκθεσις πρωτοκλησιών πατριαρχών τε καί μητροπολιτών» (στ. 70) αναφέρει: «έπαρχίας νήσων Κυκλάδων - Καρπάθου». Ηο-

σειρά της υπαγόταν στην Διοίκηση της Ἀσίας (Dioecesis Asiana) τῆς Ὑπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς (Praefectura Praetorio per Orientem)⁴⁷, καί δέν εἶχε στρατιωτικό χαρακτήρα⁴⁸. Ἡ Ἐπαρχία διοικοῦνταν ἀπό κάποιο ἡγεμόνα/ ἀνθύπατο⁴⁹ (πίν. 2).

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (536) ἡ Ἐπαρχία τῶν Νήσων, ἡ Κύπρος, ἡ Καρία, ἡ Μοισία Β καὶ ἡ Σκυθία ἀποτέλεσαν μιά καινούργια διοικητική περιφέρεια (Quaestura Exercitus Iustiniana)⁵⁰, θαλάσσιου χαρακτήρα, ὑπὸ τῆ διοίκηση ἑνὸς ἀνώτερου πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ἄρχοντα (Quaestori Justiniani Exercitus) πού υπαγόταν ἀπ' εὐθείας στὸν αὐτοκράτορα⁵¹. Κύριος στόχος τῆς νέας διοικητικῆς μεταρρύθμισης ἦταν ἡ δημοσιονομικὴ ἐνίσχυση⁵². Ὁ Δεληγιαννάκης τὸ 2009 δημοσίευσε μιά ἐπιγραφή κτηρίου ἀπὸ τὴν Ρόδο, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ ὕπατος Προκόπιος, ὁ ὁποῖος εἶναι κυβερνήτης/διοικητὴς τῆς Ἐπαρχίας, καὶ ἀποδεικνύει τὴν διοικητικὴ ἀλλαγὴ πού συμβαίνει στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ⁵³. Ἡ διοικητικὴ μεταρρύθμιση τοῦ Ἰουστινιανοῦ μαρτυρεῖται καὶ σέ δύο Νεαρές τοῦ Ἰουστίνου Β' γιὰ τὰ ἔτη 566 καὶ 575⁵⁴. Ὡστόσο, οἱ δομές τῆς Ἐπαρχίας τῶν Νήσων συνεχίζουν νά ὑπάρχουν ἕως τίς ἀρχές τοῦ 8ου αἰ., καθὼς οἱ πηγές γιὰ τὸ β' μισό τοῦ 6ου καὶ τὸ α' μισό τοῦ 7ου αἰ. ἀναφέρονται σέ ἀξιωματούχους αὐτῆς τῆς Ἐπαρχίας⁵⁵, ἐνῶ γιὰ ὅλη

nigmann, 1939, 32, στ. 686. Βλ. καί: Ζολώτας, 1923, 238. Κωνσταντινίδης, 1968, 11-14, 34. Παπαχριστοδούλου, 1994, 244. Μιχαηλίδης- Νουάρος, 1998, 270 κ.έ. Σαββίδης, 2006, 45. Deligiannakis, 2009, 180-182. Ἀλεξιάδης, 2013, 62. Deligiannakis, 2016, 71. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267.

47. Jones, 1964, 101, 370-71, 481-83, n. 23. Κωνσταντινίδης, 1968, 34. Kiourtzian, 2000, 12 κ.έ. Σιγάλα, 2011, 71. Deligiannakis, 2009, 180-182. Bosnakis - Hallof, 2010, 349-350. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267.

48. Deligiannakis, 2016, 7. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267.

49. Καραμπάτσος, 2006, 283. Deligiannakis, 2016, 7. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267.

50. Deligiannakis, 2009, 180-182. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267.

51. Haldon, 1990, 210. Μηλίτση, 2008, 13, 14. Kiourtzian, 2001, 9-10. Γκουτζιουκώστας- Μονίαρος, 2009. Deligiannakis, 2016, 7. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267.

52. Μονίαρος, 1995-1996, 295.

53. Deligiannakis, 2009, 180-182.

54. Hendy, 1989, 652-653. Diehl, 1905, 291.

55. Μονίαρος, 1995-1996, 295-296. Γιὰ τὴν περίοδο πληροφοροῦμαστε καὶ ἀπὸ σφραγιστικά κατάλοιπα γιὰ τοὺς τρακτευτές τῶν Νήσων, ὑπαλλήλους τῆς ἐπαρχιακῆς διοίκησης πού ἀσχολοῦνται μέ οἰκονομικά θέματα. Χριστοφίλο-

τήν περίοδο τοῦ 7ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 8ου αἰ., διαθέτουμε μαρτυρίες ἀποκλειστικά γιὰ ἀξιωματοῦχους τῆς Ἐπαρχίας τῶν Νήσων⁵⁶. Τό τελευταῖο φανερώνει τή διάλυση τῆς Quaestura Exercitus Iustinianae τήν περίοδο αὐτή.

Μέ τήν εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ τῶν θεμάτων, ἡ Κάρπαθος φαίνεται ὅτι ἀρχικά συμπεριελήφθη στό ὄρια τοῦ ναυτικοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων (μέσα 7ου αἰ.)⁵⁷, πού τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 8ου αἰ., μετεξελίχθηκε στό θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν ἢ Σάμου⁵⁸.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Στήν Ἐκκλησιαστική Γεωγραφία, ἡ Ἐπαρχία Νήσων Κυκλάδων ἀναγράφεται ὡς 30ος θρόνος, μέ μητρόπολη τή Ρόδο καί ἄλλους 11 ἐπισκόπους⁵⁹. Στό ἴδιο τακτικό ἡ Κάρπαθος ἀναγράφεται ὡς 29ος θρόνος, μεταξύ τῶν αὐτοκέφαλων ἀρχιεπισκοπῶν⁶⁰. Φαίνεται ὅτι ἡ Κάρπαθος ἐξελίχθηκε σέ μητρόπολη στίς ἀρχές τοῦ 7ου αἰ.⁶¹. Παρατηρεῖται διαφορά μεταξύ πολιτικῆς καί ἐκκλησιαστικῆς διαίρεσης, γεγονός πού ὀφείλεται στό ὅτι, μόνο οἱ σπουδαιότερες πόλεις τῆς Ἐπαρχίας τῶν Νήσων γίνονται ἐπισκοπές⁶². Ἀναφορικά μέ τήν

πούλου, 1980, 18-21. Nesbitt- Oikonomides, 1991, 130, ἀρ. 43.5. Γιά ἐπιπλέον βιβλιογραφία ἀναφορικά μέ μολυβδόβουλα καί σφραγιστικά κατάλοιπα βλ. Μονίαρς, 1995-1996, 296.

56. Μονίαρς, 1995-1996, 296. Σφραγίδες Γενικῶν Κομμερκιάρων τῶν Νήσων ἢ τῶν Κυκλάδων πού χρονολογοῦνται στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 7ου αἰ. Zacos - Veglery, 1972, 1, 244, ἀρ. 163.

57. Ahrweiler, 1966, 22-23 (672-8). Antoniadis - Bibicou, 1966, 78 (μεταξύ 648 - 654). Toynbee, 1973, 324-325 (640). Haldon, 1990, 214.217 (654). Zuckerman, 2005, 117-25 (680). Brubaker and Haldon, 2011, 724-6.

58. Πορφυρογέννητος: *Περί Θεμάτων*, 36-41. Σαββίδης, 1995, 19. Σαββίδης, 2001, 5081. Κοντογιάννης, 2002, 2. Καραμπάτσος, 2006, 283. Πέννα, 2010, 12. Brubaker and Haldon, 2011, 739-40, 758. Οἱ διοικητικές μεταβολές εἶχαν ἐπιπτώσεις καί στήν ἐκκλησιαστική διοίκηση. Κωνσταντινίδης, 1968, 37. Σύμφωνα μέ τόν Δεληγιαννάκη, τά μεγάλα νησιά ὅπως ἡ Ρόδος, ἡ Κῶς καί ἡ Κάρπαθος, δέν ἀναφέρονται ἰδιαίτερα, ἀν ἀναλογισθεῖ κανεῖς τίς νέες διοικητικές καί στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις. Deligiannakis, 2016, 9-10.

59. Ρόδος, Σάμος, Χίος, Κῶς, Νάξος, Θήρα, Πάρος, Λέρος, Ἄνδρος, Τήνος, Μῆλος, Πισσύνης. Κωνσταντινίδης, 1968, 11-12. Μιχαηλίδης- Νουάρς, 1998, 270 κ.έ.

60. Κωνσταντινίδης, 1968, 11-12. Deligiannakis, 2016, 15.

61. Deligiannakis, 2016, 16.

62. Ὅσον ἀφορᾷ τόν ὄρο «Δωδεκάνησος», ἤδη μέ ὅσα ἀναφέρθηκαν, παρα-

παρουσία επισκόπων στά Δωδεκάνησα γίνεται μνεία καί σέ ἐκκλησιαστικά γράμματα. Ἦδη στήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο στή Νίκαια (325) παρευρέθηκαν ὁ ἐπίσκοπος Ρόδου Εὐφρόσυνος καί ὁ ἐπίσκοπος Κῶ Μελίφρων⁶³, ἐνῶ τό 343 στή Σύνοδο τῆς Σαρδικῆς παρευρέθηκαν ὁ ἐπίσκοπος Αἰδέσιος ἀπό τήν Κῶ, ὁ Διόδωρος ἀπό τήν Τέλενδο καί ὁ Βάσσος ἀπό τήν Κάρπαθο⁶⁴. Ἐπισκόπους συνεχίζουμε νά συναντᾶμε καί στίς ἐπόμενες Οἰκουμενικές Συνόδους⁶⁵.

Ἐκτός ἀπό τόν Βάσσο, ἄλλοι γνωστοί ἐπίσκοποι τῆς Καρπάθου στήν παλαιοχριστιανική περίοδο ὑπῆρξαν οἱ: Ζωτικός (520) καί Κύρος (μέσα-τέλη 6ου αἰ.). Γιά τόν ἐπίσκοπο Κύρο ὑπάρχει ἐπιγραφική μαρτυρία στό ψηφιδωτό δάπεδο τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας στήν Ἀρκάσα Καρπάθου⁶⁶. Ὁ Μηνᾶς⁶⁷ (536-553) καί οἱ Ἰωάννης Α΄ καί Β΄ (680/1 καί ἀρχές 7ου αἰ., ἀντίστοιχα), ἦταν ἐπίσης ἐπίσκοποι τοῦ νησιοῦ, οἱ ὅποιοι παρευρέθηκαν στίς Οἰκουμενικές Συνόδους τοῦ 553, 680/1 καί 692⁶⁸. Στήν «Χριστιανική Τοπογραφία», Χ, 56, 9-11, τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστη (6ος αἰ.) ἀναφέρεται καί ἓνας ἀκόμη ἐπίσκοπος τοῦ νησιοῦ, ὁ Φίλων: «...Ἔστιν οὖν ὁ τῆς Καρπάθου ἐπίσκοπος Φίλων τά ὅμοια τοῖς ἄλλοις ἐξ μαρτυρῶν. Φίλωνος, ἐπισκόπου Καρπάθου,...»⁶⁹.

Σύμφωνα μέ πολλούς μελετητές, ὁ χριστιανισμός ἐμφανίστηκε στά Δωδεκάνησα ἤδη ἀπό τό πρῶτο μισό τοῦ 1ου αἰ⁷⁰. Τήν ἀποψη αὕτη τή στηρίζουν στό χωρίο ἀπό τίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων,

τηροῦμε ὅτι δέν γίνεται λόγος γιά τό νησιωτικό σύμπλεγμα πού γνωρίζουμε σήμερα. Κατά τήν ἱστορία, τό ὄνομα «Δωδεκάνησος», προορίζεται κάθε φορά καί γιά ἄλλα νησιά, θέμα ὅμως πού δέν θά μᾶς ἀπασχολήσει στήν ἐργασία αὕτη, διότι ἡ ἐρευνα ἔχει σκοπό νά στραφεῖ στά νησιά πού ἀποτελοῦν τό σημερινό Νομό Δωδεκανήσου. Κωνσταντινίδης, 1968, 11-12.

63. Κωνσταντινίδης, 1968, 31.

64. Destephen 2008: Euphrosynos, 344. Meliphron, 662. Aidesios 1, 83. Bassos 1, 202. Diodoros, 218. Deligiannakis, 2016, 11. Deligiannakis- Karabatsos, 2017, 268.

65. Ὁ Δεληγιαννάκης ἔχει συγκεντρώσει τούς ἐπισκόπους ὄλων τῶν νήσων καί τῶν περιόδων, καί τούς παραθέτει σέ πίνακα. Deligiannakis, 2016, 14, fig.3. Βλέπε καί: Καραμπάτσος, 2006, 283.

66. Jacopi(ch), 1925, 25-36. Deligiannakis, 2016, 70.

67. Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως ἔτους 536, III119.21. Ἀλεξιάδης, 2013, 63.

68. Deligiannakis, 2016, 14, 16.

69. Ἀλεξιάδης, 2013, 69.

70. Εὐαγγελίδης, 1929, 145. Κόλλιας, 1994, 25. Παπαχριστοδούλου, 1994, 237.

ὅπου ἀναφέρεται: «Ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ’ αὐτῶν, εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶ, τῇ δὲ ἐξῆς εἰς τὴν Ῥόδον, κάκεῖθεν εἰς Πάταρα..» (Πράξεις Ἀποστόλων 21,1). Σύμφωνα μέ τόν Κωνσταντινίδη καί τό Μιχαηλίδη-Νουάρο, τό χωρίο αὐτό δέν ἀποτελεῖ ἐπαρκές στοιχεῖο⁷¹. Πράγματι, δέν γίνεται ἀναφορά γιά κήρυγμα, οὔτε γιά ἵδρυση Ἐκκλησίας. Ἔτσι λοιπόν δέν ὑπάρχει κάποια ἔνδειξη καί πληροφορία γιά τήν πρώτη ἀποστολική ἐποχή στά Δωδεκάνησα. Ὡστόσο, ἡ Μικρά Ἀσία καί ἡ Κρήτη δέχτηκαν τόν χριστιανισμό κατά τα μέσα τοῦ 3ου αἰ. Ἄν ἀναλογιστοῦμε τήν κύρια γεωγραφική θέση τῶν Δωδεκανήσων (διέθεταν ἀξιόλογα ἐμπορικά λιμάνια) μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι κατά τά μέσα τοῦ 3ου αἰῶνα διαδόθηκε καί ἐδῶ, ὁ χριστιανισμός⁷². Φυσικά, ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε, οἱ πρῶτοι ἐπίσκοποι ἐμφανίζονται στίς ἀρχές τοῦ 4ου αἰ., κι ὄχι νωρίτερα, γεγονός πού ὑποστηρίζει τήν ἄποψη περί διάδοσης τοῦ χριστιανισμοῦ κατά τά μέσα τοῦ 3ου αἰ.

71. Κωνσταντινίδης, 1968, 23 κ.ἑ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, 1998, 267.

72. Κωνσταντινίδης, 1968, 26. Μιχαηλίδης-Νουάρος, 1998, 264 κ.ἑ. Στά τέλη τοῦ 3ου αἰῶνα ὑπάρχει ὁργανωμένη ἐπισκοπή στή Ῥόδο, ἂν καί ὁ ἀριθμός τῶν χριστιανῶν δέν εἶναι καί πολύ μέγας. Κωνσταντινίδης, 1968, 27. Deligiannakis, 2016, 11.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ
ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΡΠΑΘΟ

Στή νήσο Κάρπαθο έχουν ανασκαφεί 15 παλαιοχριστιανικές βασιλικές⁷³: βασιλική στή θέση Παλαιά Πηγάδια⁷⁴, βασιλική Άφωτης⁷⁵, βασιλική στή θέση Βρόντη Πηγαδίων⁷⁶, βασιλική Άγίας Άναστασίας στήν περιοχή Άρκάσα⁷⁷, βασιλική στό Παλαιόκαστρο Άρκάσας⁷⁸, βασιλική στή θέση Ταξιάρχες-Άρκάσα⁷⁹, βασιλική τοῦ Πρεσβυτέρου Εὐχαρίστου-Άρκάσα⁸⁰, βασιλική Γιαλοχωραφίτισσας Λευκοῦ⁸¹, βασιλική στή τοποθεσία Φραγκολιμνιών Λευκοῦ⁸², βασιλική Ἑφταμπατούσας στήν περιοχή Άγίου Νικολάου Σπόα⁸³, βασιλικές Α΄, Β΄, Γ΄

73. Ὁ Καραμπάτσος ἀναφέρεται σέ 35 παλαιοχριστιανικές βασιλικές. Ἐπειτα ἀπό προσωπική ἔρευνα βρέθηκαν καί ἀναφέρονται 15 ἀπό αὐτές. Καραμπάτσος, 2006, 284.

74. Στή ΝΔ πλευρά τῆς κλασικῆς Ἀκρόπολης τῶν Πηγαδίων ὑπῆρχε μεγάλη βασιλική μέ βαπτιστήριο, ἡ ὁποία δέν σώζεται. Ἐχουν, ὅμως, διασωθεῖ ἀρχιτεκτονικά μέλη τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου, τά ὁποία ὅπως περιγράφει ὁ R. M. Dawkins, ἦταν ὁρατά στά Πηγάδια στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Σήμερα, τά ἀρχιτεκτονικά μέλη καθώς καί ἡ μαρμάρινη κολυμβήθρα πού σώζονται, ἐκτίθενται στόν κήπο μπροστά στό Ἐπαρχεῖο Καρπάθου, στά Πηγάδια, κοντά στό μουσεῖο τῶν Πηγαδίων. Dawkins, 1902-1903, 208. Λαζαρίδης, 1955, σ.245, πίν. 46,1. Μουτσόπουλος, 1978, 282-288. Βολανάκης, 1998, σ.222. Deligiannakis, 2016, 189-191.

75. Κόλλιας, 1974, 201-206. Κόλλιας, 1975, 249-253. Μουτσόπουλος, 1978, 282-8. Βολανάκης, 1987, 121-122. Βολανάκης, 1998, 22-223. Καραμπάτσος, 2006, 284-7. Deligiannakis, 2016, 188-189.

76. Καραμπάτσος, 1997, 1168. Καραμπάτσος, 1998β, 1012. Καραμπάτσος, 2006, 284-7. Deligiannakis, 2016, 191-2.

77. Jacopi(ch), 1925, 25-36. Σωτηρίου, 1929, 196. Λαζαρίδης, 1955, 342. Πελεκανίδης καί Ἀτζακᾶ, 1988, 60-61. Βολανάκης, 1998, 204.

78. Βολανάκης, 1998, 207.

79. Βολανάκης, 1987, 119. Βολανάκης, 1988, 342. Βολανάκης, 1998, 209.

80. Jacopi, 1932-3, 564-568. Λαζαρίδης, 1955, 246. Βολανάκης, 1988, 342. Πελεκανίδης καί Ἀτζακᾶ, 1988, 53-55. Βολανάκης, 1998, 205-206.

81. Λαζαρίδης, 1955, 246. Βολανάκης, 1988, 343. Βολανάκης, 1998, 217. Nelson, Kelly, Begg, Brenningmeyer, 2015.

82. Λαζαρίδης, 1955, 246. Κόλλιας, 1970, 1-15. Βολανάκης, 1988, 343. Βολανάκης, 1998, 218-219. Nelson, Kelly, Begg, Brenningmeyer, 2015.

83. Λαζαρίδης, 1955, 246. Βολανάκης, 1988, 344. Βολανάκης, 1998, 224-225. Deligiannakis, 2016, 192-193.

στήν περιοχή Βρυκούντα⁸⁴, Βασιλική Ζωοδόχου Πηγής στην περιοχή Διαφάνι⁸⁵, βασιλική στην περιοχή Άφιάρτη Μακρύς Γιαλός⁸⁶.

Τό πλήθος, τό μέγεθος, ό γλυπτός διάκοσμος, καθώς καί ή ποιότητα τών ψηφιδωτών δαπέδων όρισμένων βασιλικών⁸⁷, μαρτυροῦν ότι τό νησί γνώρισε σημαντική ανάπτυξη στην παλαιοχριστιανική περίοδο⁸⁸.

Οί βασιλικές τής Καρπάθου ακολουθοῦν τή μορφή πού ἔχουν συνήθως οί ξυλόστεγες βασιλικές σέ ὅλο τόν ἑλλαδικό χῶρο. Εἶναι τρίκλιτες μέ τό μεσαῖο κλίτος νά ἀπολήγει στά ἀνατολικά σέ προεξέχουσα ἀψίδα, νάρθηκα στά δυτικά, ἐνῶ μερικές ἔχουν καί αἶθριο. Τό φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου καταλαμβάνει τμήμα τοῦ μεσαίου κλίτους. Στίς περισσότερες βασιλικές δέν σώζονται στοιχεῖα πού νά ὑποδεικνύουν τήν ὕπαρξη ὑπερώων, ἐνῶ τά προσκτίσματα ἀναπτύσσονται κατά μήκος τής βόρειας καί νότιας πλευρᾶς τοῦ κυρίως ναοῦ⁸⁹.

Οί βασιλικές τοῦ νησιοῦ παρουσιάζουν ἐπιπλέον καί κάποια τυπολογικά χαρακτηριστικά πού συνηθίζονται στά Δωδεκάνησα, ὅπως τό μήκος τους, τό μεγάλο πλάτος τοῦ μεσαίου κλίτους, πού εἶναι ὑπερδιπλάσιο τών πλαγίων κλιτῶν⁹⁰, καθώς καί τόν ὑπερυψωμένο στυλοβάτη, στόν ὅποιο πατοῦν οί κίονες πού χωρίζουν τά κλίτη. Μιά ἰδιορρυθμία τών βασιλικῶν τών Δωδεκανήσων εἶναι ὅτι ἡ ἀψίδα ὁρισμένων ἀπό αὐτῶν εἶναι ἐσωτερικά ἡμικυκλική καί ἐξωτερικά πολυγωνική. Ἐπίσης τό κύριο σῶμα τών βασιλικῶν εἶναι συνήθως ὀρθογώνιο, ἔχοντας τίς ἀναλογίες 4:5, κι ὄχι 2:3 ὅπως οί βασιλικές τής ὑπόλοιπης Ἑλλάδος⁹¹. Τέλος, ἡ ἔλλειψη τριβήλου, πού παρα-

84. Βολανάκης, 1987, 119-121. Βολανάκης, 1988, 342-343. Βολανάκης, 1998, 212-214. Deligiannakis, 2016, 181. Μουτσόπουλος, 1978, 223-257, 292.

85. Beaudouin, 1880, 269, 7. Susini, 1963-64, 240-241. Βολανάκης, 1998, 215. Deligiannakis, 2016, 193-194.

86. Μουτσόπουλος, 1978, 69, 80, 91, 93, 274-281, 311. Βολανάκης, 1998, 210. Μιχαηλίδης-Νουάρος, 1998, 45-6. Deligiannakis, 2016, 195.

87. Βλ. Βασιλική Ἀγίας Ἀναστασίας, Ἀρκάσα Κάρπαθος. Jacopi(ch), 1925, 25-36. Jacopi, 1932-3. Sodini, 1970, 711 n.23. Πελεκανίδης καί Ατζακά, 1988, 51-61, nos. 14-17. Μιχαηλίδης-Νουάρος, 1998, 311-312. Βολανάκης, 1998, 207-9. Καραμπάτσος, 2006, 287-9. Deligiannakis, 2016, 185-188.

88. Βολανάκης, 1987, 33. Βολανάκης, 1988, 312. Βολανάκης, 2014, 34.

89. Βολανάκης, 1998, 199-202.

90. Ἀνάλογα παραδείγματα σέ βασιλικές τής Καλύμνου καί Τελένδου. Karabatsos, 1994, εἰκ. 4, 14, 18, 20, 26.

91. Τά χαρακτηριστικά τών βασιλικῶν τών Δωδεκανήσων ἀναφέρονται πα-

τηρείται στίς βασιλικές τῆς Καρπάθου, εἶναι ἓνα κοινό χαρακτηριστικό στά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί στίς ἀκτές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας⁹².

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΗΣ ΑΦΩΤΗΣ

Βορειοδυτικά τῆς πρωτεύουσας τῆς Καρπάθου, ἔχει ἀνασκαφεῖ μιά παλαιοχριστιανική βασιλική⁹³ ἀπό τόν ἀρχαιολόγο Ἡλία Κόλλια τῇ δεκαετία τοῦ 1970. Πρόκειται γιά τή βασιλική τῆς Ἀφωτῆς⁹⁴, ἡ ὁποία ἀπέχει σχεδόν 100μ. ἀπό τή θάλασσα (πίν. 46) καί 2 χλμ. ἀπό τό λιμάνι τῆς Καρπάθου. Μία μέτριου μεγέθους τρίκλιτη βασιλική, μέ νάρθηκα, προσκτίσματα καί αἶθριο, τά ὁποῖα ἔχουν ἀνασκαφεῖ πλήρως. Οἱ ἐσωτερικές διαστάσεις της εἶναι 13,70 x 11,50μ.⁹⁵, ἔτσι ἡ ἀναλογία πλάτους- μήκους της εἶναι περίπου 4:5. Συγκεκριμένα, τό μεσαῖο κλίτος ἔχει μήκος 13,70μ. καί πλάτος 5,55μ. περίπου. Τά πλάγια κλίτη εἶναι ἰσομήκη μέ τό μεσαῖο, καί ἔχουν πλάτος 2,25μ.⁹⁶

ρακάτω, ἔπειτα ἀπό κατάταξη ὅλων τῶν βασιλικῶν ἀνάλογα μέ τόν ἀρχιτεκτονικό τύπο.

92. Parrish, 2001, 335-339. Παρατηροῦνται ἀρκετά κοινά στοιχεῖα (διαίρεση σέ τρία κλίτη, μεγάλο πλάτος μεσαίου κλίτους, ἡμικυκλική προεξέχουσα ἀψίδα μέ σύνθρονο, θέση στυλοβάτη τοῦ τέμπλου, ἔλλειψη τριβήλου, θέση κάποιων προκτισμάτων) μέ μνημεῖα τῆς Μιλήτου (Μεγάλη Ἐκκλησία), τῆς Κνίδου (Βασιλική Ε') καί τῆς Λυκίας (Βασιλική Ξάνθου), πού χρονολογοῦνται στά τέλη τοῦ 5ου μέ ἀρχές 6ου αἰ.

93. Κόλλιας, 1973, 143-160. Κόλλιας, 1974, 201-6. Κόλλιας, 1975, 249-253. Μουτσόπουλος, 1978, 282-8. Βολανάκης, 1987, 121-122. Βολανάκης, 1998, 22-223. Καραμπάτσος, 2006, 284-7. Κόλλιας, 2006, 113.

94. Μέσα στό Ἱερό Βῆμα τῆς βασιλικῆς ἦρθαν στό φῶς ἐρείπια ἐνός μονόχωρου ναοῦ, διαστ. 4,77 x 2,40μ. Ἡ διάμετρος τῆς ἀψίδας ἦταν 1,20μ. καί τό βέλος της 0,59μ. Οἱ τοῖχοι ἦταν οἰκοδομημένοι ἀπό ὕλικά τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, εἶχαν πάχος 0,70 - 0,60μ. καί βρέθηκαν σέ ὕψος 0,50-1μ. Δέν ἔχουμε κανένα στοιχεῖο γιά τό χρόνο οἰκοδόμησης, καταστροφῆς καί ἐγκατάλειψής της. Πρῶτος ὁ Ἑμμ. Μανωλακάκης καί ἀργότερα ὁ Μιχ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, ἐρμήνευσαν τό τοπωνύμιο «Ἀφωτη» ἀπό τήν παρουσία παλιότερα κάποιου ναοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς (Ἀ(γία) Φωτ(ειν)ή). Μανωλακάκης, 1896, 149. Μιχαηλίδης-Νουάρος, 1998, 426. Κόλλιας, 1973, 149, 151. Μουτσόπουλος, 1978, 282-8. Κόλλιας, 2006, 113-124. Μηνᾶς, 2000, 71-72.

95. Κόλλιας, 1974, 201. Βολανάκης, 1987, 121-122. Κόλλιας, 2006, 113.

96. Κόλλιας, 1973, 147. Κόλλιας, 1974, 201. Βολανάκης, 1987, 121-122. Κόλλιας, 2006, 113.

Ὁ κύριος ἄξονας τοῦ οἰκοδομήματος βαίνει ἀπὸ Δ πρὸς Α (70°), δηλαδή ἐμφανίζει ἀπόκλιση 20° πρὸς ΒΑ⁹⁷.

Τό κύριο σῶμα τῆς βασιλικῆς χωρίζεται μέ δύο κιονοστοιχίες σέ τρία κλίτη. Τό μεσαῖο κλίτος ἀπολήγει σέ μιά ἀψίδα πρὸς ἀνατολικά, ἐσωτερικά ἡμικυκλική, διαμέτρου 4 καί βέλους 2μ., καί ἐξωτερικά ἡμιεξαγωνική⁹⁸. Τό σχῆμα τῆς ἀψίδας, τόσο ἐσωτερικά ὅσο καί ἐξωτερικά, τό βρίσκουμε καί σέ ἕνα ἀκόμη μνημεῖο τῆς Καρπάθου, τῇ βασιλικῇ τοῦ Λευκοῦ⁹⁹. Τό νότιο κλίτος ἀπολήγει σέ εὐθεία πλευρά, ἐνῶ τό βόρειο κλίτος σέ ἡμικυκλική ἀψίδα ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά, χορδῆς 1,00μ. καί βέλους 0,50μ.¹⁰⁰ (πίν. 46, 47, 48). Κατά τήν ἀνασκαφική ἐρευνα ἐντός τῆς ἀψίδας τοῦ βόρειου κλίτους βρέθηκαν τρεῖς σφόνδυλοι κίονα ἀπὸ πωρόλιθο, διαμέτρου 0,48μ. καί ὕψους 0,27μ. Προφανῶς βρίσκονται σέ δεύτερη χρήση ὡς τράπεζα προθέσεως¹⁰¹. Σέ ἀπόσταση 3,70μ. δυτικά τῆς ἀψίδας τοῦ βόρειου κλίτους βρέθηκε κλιμακωτή κατασκευή ἀποτελούμενη ἀπὸ τρεῖς βαθμίδες συνολικοῦ ὕψους 0,57μ., ἡ ὁποία ἐπέτρεπε τήν προσπέλαση στό βόρειο στυλοβάτη¹⁰² (πίν. 38B). Ὁ Κόλλιας ἐρμηνεύει τήν κλίμακα αὐτή ὡς ἄμβωνα τῆς βασιλικῆς, διότι δέν θά μπορούσε νά ἔχει κάποια διαφορετική χρήση στό σημεῖο ὅπου εἶναι τοποθετημένη¹⁰³. Ἄν ὑπολογίσουμε ὥστόσο, τή διαφορά ὕψους τῶν πλαγίων κλιτῶν μέ τό κεντρικό (1μ.), θά μπορούσαμε νά ἐρμηνεύσουμε τήν συγκεκριμένη κατασκευή ὡς ἀπλή κλίμακα προσπελάσεως ἀπὸ τό βόρειο κλίτος στό κεντρικό. Στό ἀντίστοιχο σημεῖο τοῦ νότιου στυλοβάτη ὑπάρχει λακκοειδῆς κατασκευή, ἡ ὁποία δημιουργήθηκε σέ μιά

97. Βολανάκης, 1998, 223.

98. Σῶζεται μόνο ἕνα τμήμα τῆς ἐξωτερικῆς βόρειας πλευρᾶς τῆς ἀψίδας, τό ὁποῖο σχηματίζει, ΒΔ πρὸς ΝΑ, ἡμιεξαγωνική πλευρά. Εἶναι χτισμένη μέ ἀκανόνιστου σχήματος λίθους, σκοτεινοῦ καί ἀνοιχτοῦ κίτρινου χρώματος καί ἀσβεστοκονιάματος. Πεζούλι πλάτους 0,70μ. περιβάλλει τήν κόγχη προφανῶς γιά τή στατική ἐνίσχυσή της. Κόλλιας, 1973, 143, εἰκ.1. Κόλλιας, 1974, 204.

99. Κόλλιας, 1970, 5 κ.έ. Κόλλιας, 1973, 155.

100. Δύο ἀψίδες ἀνατολικά παρουσιάζει ἕνα μικρό ποσοστό τῶν βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων (16 βασιλικές = 22,53% . βλ. παρακάτω. Κόλλιας, 1973, 143. Κόλλιας, 1974, 202. Βολανάκης, 1998, 222.

101. Κόλλιας, 1974, 202. Ἄν καί ὁ Κόλλιας ἀναφέρει ὅτι οἱ σφόνδυλοι εἶχαν ρόλο τράπεζας προθέσεως, παρακάτω ἀναφέρει τό νότιο κλίτος ὡς πρόθεση τοῦ κυρίως ναοῦ. Κόλλιας, 1974, 203.

102. Κόλλιας, 1974, 202.

103. Κόλλιας, 1974, 202.

δεύτερη οικοδομική φάση και λειτούργησε ως αποθέτης μαρμάρινων αρχιτεκτονικῶν γλυπτῶν τῆς βασιλικῆς (πίν. 48). Θά μπορούσαμε νά ὑποθέσουμε ὅτι καί στό νότιο στυλοβάτη ὑπῆρχε κλίμακα, ἡ ὁποία ἀφαιρέθηκε ὅταν δημιουργήθηκε ὁ ἀποθέτης.

Οἱ κίονες τῶν κιονοστοιχιῶν ἐδράζονταν σέ χαμηλό στυλοβάτη ἀπό πωρόλιθο, ὕψους 0,25-0,325μ. καί πλάτους 0,61-0,57μ., καί συνεχίζουν πρός τά ἀνατολικά πέρα ἀπό τό φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου¹⁰⁴. Οἱ στυλοβάτες ἀπολήγουν ἀνατολικά, στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ, σέ δύο παραστάδες. Ἡ νότια σώζεται σέ ὕψος 1,00μ. καί ἔχει πλάτος καί πάχος 0,57μ. καί 0,60μ. ἀντίστοιχα. Ἡ βόρεια σώζεται σέ ὕψος 0,40μ. καί ἔχει πλάτος καί πάχος 0,60μ. καί 0,65μ. ἀντίστοιχα¹⁰⁵. Σέ ἀπόσταση 1,85μ. δυτικά τῶν παραστάδων διακρίνονται πάνω στό νότιο στυλοβάτη ὀρθογώνιος σκληρός λίθος καί στό βόρειο πωρόλιθος. Φαίνεται νά λειτουργοῦσαν ὡς βάσεις τῶν ἀνατολικότερων κίωνων. Μεταξύ τῶν βάσεων αὐτῶν καί τῶν ἀνατολικότερων παραστάδων, τό πάχος τῶν στυλοβατῶν μειώνεται σέ 0,30-0,29μ.¹⁰⁶ Καί στούς δύο στυλοβάτες παρατηρεῖται μία ἐγκοπή μέ κατεύθυνση Α. πρός Δ., δυτικά τῆς βάσης τοῦ τέμπλου καί σέ ἐπαφή μέ αὐτό. Ἔχει μήκος 0,60-0,65μ. καί πλάτος 0,08μ.¹⁰⁷ (πίν. 48). Κάθε μία ἀπό τίς κιονοστοιχίες ἀποτελοῦνταν ἀπό τέσσερις ἀρράβδωτους μαρμαρίνους κίονες ὕψους 2,25 - 2,38μ. καί διαμέτρου 0,36-0,38μ., πού τούς ἔστεφαν ἰωνικοῦ τύπου κιονόκρανα μέ συμφυές ἐπίθημα¹⁰⁸. Ἡ στέγη πού στήριζαν, ἀποτελοῦνταν ἀπό ξύλα καί κεραμίδια¹⁰⁹. Τό δάπεδο τοῦ μεσαίου κλίτος εἶναι ἐπιστρωμένο μέ πήλινες ὀπτές πλάκες, διαστάσεων 0,49x0,47μ., διατεταγμένες σέ ὀριζόντια ζώνη μέ κατεύθυνση Βορρᾶ πρός Νότο, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι χώροι φαίνεται νά εἶχαν ὡς δάπεδο πατημένο χῶμα¹¹⁰. Τό δάπεδο

104. Ὡστόσο, οἱ κίονες δέν φθάνουν ἕως τήν κόγχη τοῦ Ἱεροῦ, ὅπως καί στή βασιλική τοῦ Λευκοῦ. Ὁ Κόλλιας θεωρεῖ ὅτι τήν ἀψίδα, στίς συγκεκριμένες περιπτώσεις, ἔστεφε βαθμιδωτό τόξο. Κόλλιας, 1970, 14. Κόλλιας, 1973, 145, 147. Κόλλιας, 1974, 201.

105. Κόλλιας, 1973, 147.

106. Κόλλιας, 1973, 147.

107. Κόλλιας, 1973, 147.

108. Κόλλιας, 1974, 201. Κόλλιας, 2006, 113.

109. Κόλλιας, 1973, 154. Κόλλιας, 2006, 113.

110. Κόλλιας, 1973, 146. Κόλλιας, 1974, 201. Κόλλιας, 2006, 116-117.

του μεσαίου κλίτους είναι υπερυψωμένο σε σχέση με τα δάπεδα των πλαγιών κλιτών¹¹¹.

Ένα μαρμάρινο φράγμα πρεσβυτερίου, σχήματος ελληνικού Π με τα πλάγια σκέλη του στραμμένα προς τα δυτικά, χώριζε τον κυρίως ναό από το Ίερό Βῆμα¹¹². Η μαρμαρίνη βάση του, βρέθηκε κατά χώρα σε επίπεδο 0,25μ. ψηλότερο του μεσαίου κλίτους και σε απόσταση 3,80μ. από τη χορδή του ημικυκλίου της κόγχης. Η βάση εισχωρεί εντός του πάχους των στυλοβατών των κιονοστοιχιών και έχει πλάτος 0,29-0,28μ. Σώζονται οι τετράγωνοι τόρμοι πακτώσεων των πεσσίσκων, πλευρᾶς 0,21μ. της ωραίας πύλης, η οποία είχε ἄνοιγμα πλάτους 0,84μ., καθώς και ἴχνη υποδοχῆς θωρακίων¹¹³. Η ἡμικυκλική ἐσωτερικά ἀψίδα εἶχε ἡμικυκλικό σύνθρονο αποτελούμενο ἀπὸ πέντε σειρές βαθμίδων¹¹⁴ (σώζονται τὰ τέσσερα), ὕψους 0,25-0,26μ. καὶ πλάτους 0,24-0,25μ. Στὸ κέντρο του καὶ στή δευτέρα ἀπὸ τὴν κάτω σειρά τῶν βαθμίδων βρέθηκε τμήμα τῆς βάσης τοῦ πῶρινου ἐπισκοπικοῦ θρόνου, σωζόμενου ὕψους 0,44μ. καὶ πλάτους 0,50μ.¹¹⁵ (πίν. 49). Ἡ διάμετρος τοῦ ἡμικυκλίου στήν κατώτερη βαθμίδα εἶναι 1,38μ. καὶ τὸ βέλος 0,70μ.¹¹⁶. Στὴν Κάρπαθο ὑπάρχουν μόνο δύο περιπτώσεις βασιλικῶν με σύνθρονο. Πρόκειται γιὰ τίς βασιλικές πού βρίσκονται ὑπὸ μελέτη: βασιλική Ἀφωτης¹¹⁷ καὶ βασιλική στή θέση Βρόντη¹¹⁸. Σέ

111. Τὸ δάπεδο τῶν πλαγιῶν κλιτῶν καὶ τοῦ νάρθηκα βρίσκεται 1,10-1,00μ. χαμηλότερα τοῦ μεσαίου κλίτους. Κόλλιας, 1974, 201. Βολανάκης, 1998, 223.

112. Κόλλιας, 1974, 201. Κόλλιας, 2006, 113.

113. Κόλλιας, 1973, 145.

114. Ἀπὸ τὸν 6ο αἰ. κι ἐξῆς, οἱ βαθμίδες τοῦ συνθρόνου αὐξάνονται. Πλέον συναντᾶμε σύνθρονα με περισσότερες ἀπὸ τρεῖς βαθμίδες, ἀριθμὸ πού ἴσχυε γιὰ σύνθρονα τοῦ 5ου αἰ. Ὀρλάνδος, 1994, 490-491. Πολλαπλές βαθμίδες συνθρόνου ἔχουν βρεθεῖ καὶ στίς βασιλικές: Ἀφεντέλλη τῆς Λέσβου (Ὀρλάνδος, 1929, 47, εἰκ. 49, 50, 51, 61.), Ἀρνίθας στή Ρόδο (Βολανάκης, 1979, 269, εἰκ. 1.), Μαστιχάρι στήν Κῶ (Ὀρλάνδος, 1966, 89, εἰκ. 89).

115. Ἡ θέση τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ὀρίζεται ἀπὸ τὴ λεγόμενη Διαθήκη τοῦ Κυρίου, στὸ σημεῖο αὐτό. Ὀρλάνδος, 1994, 489, 503 κ.ἐ. Ἀντουράκης, 2000, 66. Ἐπισκοπικός θρόνος στὸ κέντρο τῶν κορυφαίων βαθμίδων τοῦ συνθρόνου βρέθηκε καὶ στή βασιλική τῆς Ἀγίας Σοφίας στή Σαρία. Deligiannakis-Karabatsos, 2017, 270-271.

116. Κόλλιας, 1975, 250. Βολανάκης, 1987, 122. Κόλλιας, 2006, 114.

117. Ὃταν ἔκανε τὴν ἀνασκαφή τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης ὁ Κόλλιας, δὲν εἶχε ἔρθει στὸ φῶς ἀκόμη ἡ βασιλική στή θέση Βρόντη, θεωρώντας ἔτσι, ὅτι μόνο ἡ βασιλική τῆς Ἀφωτης σέ ὅλο τὸ νησί, παρουσιάζει σύνθρονο. Κόλλιας, 1975, 250.

118. Βλέπε παρακάτω.

ἀπόσταση 1,10μ. ἀπὸ τὴ χορδὴ τοῦ ἡμικυκλίου τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ ἀποκαλύφθηκε ἡ βάση τῆς Ἀγίας Τράπεζας διαστάσεων 1,52 x 1,00μ., ἀποτελούμενη ἀπὸ τέσσερις πωρόλιθους¹¹⁹. Στὸ μέσο τῆς σώζεται ἐντὸς τοῦ δαπέδου τὸ στρογγυλὸ ἐγκαίνιο, διαμέτρου 0,34μ., μέ κωνοειδῆ ὀπὴ, διαμέτρου 0,18μ. στήν ἄνω ἐπιφάνεια, γιὰ τὴν ὑποδοχὴ προφανῶς τῶν ἱερῶν λειψάνων¹²⁰ (πίν. 49). Τὴν Ἀγία Τράπεζα κάλυπτε κιβώριο πού τὸ συγκρατοῦσαν τέσσερις λεπτοὶ κίονες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους βρέθηκαν οἱ τρεῖς, καθὼς καὶ τεμαχισμένες οἱ βάσεις τους¹²¹. Τὰ κιονόκρανά τους εἶχαν χρησιμοποιοθεῖ, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κόλλιας, ὡς οἰκοδομικὸ ὑλικὸ ἀργότερα ὅταν κατασκεύασαν ἓνα κτιστὸ θρανίον στὸ χῶρο Va¹²² (πίν. 38B).

Δυτικὰ τῆς βασιλικῆς ἀποκαλύφθηκε ὁ νάρθηκας διαστάσεων 11,50 x 5μ. περίπου, ὁ ὁποῖος ἐπικοινωνεῖ μέ τὸν κύριον ναὸ μέ θύρα πλάτους 1,36μ. Μέ τὰ δύο πλάγια κλίτη ὁ νάρθηκας ἐπικοινωνεῖ μέ θύρες 0,86μ.¹²³ Ὁ νότιος τοῖχος τοῦ νάρθηκα διατρυπᾶται ἀπὸ δευτέρη θύρα πλάτους 1,08μ.¹²⁴, καθὼς καὶ ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ μέ θύρα ἴσου πλάτους¹²⁵. Καὶ οἱ δύο θύρες ἔχουν κατώφλια ἀπὸ λάρτιον λίθου, στὰ ὁποῖα διακρίνονται οἱ τόρμοι ὑποδοχῆς τῆς δίφυλλης θύρας καὶ τοῦ τετράξυλου τῆς, καθὼς καὶ ὁ τόρμος ὑποδοχῆς τοῦ κάθετου μοχλοῦ ἀσφαλείας¹²⁶. Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ νάρθηκα βρέθηκαν τέσσερις παράλληλης πορείας ἐξωτερικοὶ τοῖχοι. Ὅλοι εἶναι σύγχρονοι. Μᾶλλον πρόκειται γιὰ κτιστὰ θρανία, τὰ ὁποῖα χρησίμευαν ὡς καθίσματα¹²⁷ (πίν. 38B, πίν. 48).

Βόρεια τοῦ βόρειου κλίτους καὶ σέ ἐπικοινωνία μέ αὐτὸ μέσῳ ἐνός

119. Πρόκειται γιὰ τὴ συνήθη θέση τῆς Ἀγίας Τράπεζας στοὺς παλαιοχριστιανικοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ θέση τῆς Ἀγίας Τράπεζας στὸ χῶρο πού δημιουργεῖται μπροστὰ ἀπὸ τὴν κόγχη τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὀφείλεται καὶ στὸ ὅτι, πολὺ συχνὰ στοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδας, τὸ σύνθρονον καταλαμβάνει ὅλο τὸ ἡμικύκλιο τῆς κόγχης. Ὁρλάνδος, 1994, 490-495. Στουφῆ - Πουλημένου, 1999, 64.

120. Κόλλιας, 1973, 146. Κόλλιας, 1974, 201. Κόλλιας, 2006, 114.

121. Κόλλιας, 2006, 114. Σήμερα στὸ χῶρο τῆς βασιλικῆς σώζεται μόνο μία.

122. Κόλλιας, 2006, 114. Σήμερα, σώζεται ἓνα ἀπὸ αὐτὰ στὸ χῶρο τῆς βασιλικῆς.

123. Κόλλιας, 1974, 201, 204. Βολανάκης, 1987, 122. Κόλλιας, 2006, 113.

124. Κόλλιας, 1974, 202, 205.

125. Κόλλιας, 1975, 250.

126. Κόλλιας, 1975, 250.

127. Κόλλιας, 1974, 205. Ὁ νάρθηκας χρησίμευε ὡς τόπος παραμονῆς τῶν κατηχουμένων καὶ σέ πολλὰς περιπτώσεις συναντᾶμε κτιστὰ πεζοῦλια παρὰ τοὺς τοίχους. Ὁρλάνδος, 1994, 136.

ανοίγματος, πλάτους 1,10μ., βρίσκεται ένα κτίσμα 14 μέτρων¹²⁸, κατεύθυνσης δυτικά προς ανατολικά, τό όποιο άπολήγει ανατολικά σέ ήμικυκλική άψίδα έσωτερικά καί έξωτερικά διαμέτρου 2,10μ., βέλους 1,04μ. καί σωζόμενου ύψους 1,10-1,20μ.¹²⁹ Υποδιαιρείται σέ τρία μέρη μέ τοίχους¹³⁰ (πίν. 38B, πίν. 46, πίν. 47). Ό Κόλλιας ύποστηρίζει ότι πρόκειται γιά διακονικό, τό όποιο έπικοινωνούσε μέ μία θύρα μέ τό βόρειο κλίτος τής βασιλικής¹³¹. Ό Δεληγιαννάκης αναφέρει ότι ό χώρος αυτός πιθανόν, προσαρτήθηκε στή βασιλική πρίν τήν έγκατάλειψή της, κατά τά μέσα του 6ου αϊ., ένώ κατά τά τέλη του αιώνα, μεταφέρθηκε εκεί ή λατρεία, όταν ό κυρίως ναός κατέρρευσε¹³². Τότε προφανώς, γίνεται καί ό περιορισμός του μήκους του, από 14μ. σέ 12,50 μ. Η μεταφορά τής λατρείας ύποστηρίζεται λόγω τής μορφής Π, πού δημιουργείται ανατολικά θυμίζοντας Ίερό Βήμα¹³³. Τό «διακονικό» έπικοινωνεί μέ μεγάλο αύλειο χώρο στή βόρεια πλευρά, μέσω ενός ανοίγματος στο βόρειο τοίχο του¹³⁴. Η εύρεση πεζουλιών έξωτερικά του βόρειου τοίχου του δια-

128. Διαστάσεις 14x4μ. Τό άρχικό μήκος του ήταν 14 μ. Όμως, σέ μία δεύτερη οίκοδομική φάση, περιορίσθηκε από τά δυτικά στά 12,50μ., χωρίς νά έπηρεαστεί τό υπόλοιπο κτίσμα. Κόλλιας, 1974, 202. Κόλλιας, 1975, 151-152. Βολανάκης, 1987, 122. Κόλλιας, 2006, 113.

129. Κόλλιας, 1974, 202.

130. Ό ανατολικότερος χώρος έχει μορφή ιερού βήματος: χωρίζεται από τούς υπόλοιπους μέ κτιστό φράγμα ύψους 0,59μ. καί πάχους 0,56μ., τό όποιο διατρυπάται από θύρα πλάτους 1μ. Οι διαστάσεις του χώρου, πλύν τής άψίδας, είναι 4,05x2,10μ. Ό μεσαίος χώρος έχει διαστάσεις 6x4μ. καί ό δυτικός 2,90x4μ. Μόνο ένα τμήμα του μεσαίου χώρου είναι στρωμένο μέ λίθινες καί πήλινες πλάκες άκανόνιστου σχήματος. Οι υπόλοιποι χώροι έχουν ως δάπεδο τό φυσικό έδαφος. Κόλλιας, 1974, 203.

131. Κόλλιας, 1974, 202-204. Κόλλιας, 2006, 114.

132. Η στρωματογραφική έρευνα έδειξε ότι ή βασιλική δέν καταστράφηκε βιαίως, αλλά έγκαταλείφθηκε καί στή συνέχεια κατέρρευσε. Κόλλιας, 1973, 158. Κόλλιας, 1974, 206. Deligiannakis, 2016, 189.

133. Κόλλιας, 1974, 202-203. Τρία μικρά κιονόκρανα βρέθηκαν έντοιχισμένα σέ πεζούλι πού βρισκόταν στήν έξωτερική βόρεια πλευρά του διακονικού. Κόλλιας, 1975, 253. Ό Δεληγιαννάκης αναφέρει ότι γλυπτός διάκοσμος τής βασιλικής χρησιμοποιήθηκε στή δημιουργία φράγματος στον ανατολικότερο χώρο του διακονικού. Ό Κόλλιας ώστόσο, ό όποιος ύπήρξε καί ό άρχαιολόγος τής άνασκαφής, δέν αναφέρει κάτι τέτοιο. Deligiannakis, 2016, 189.

134. Η συριακή έκδοση τής Διαθήκης του Κυρίου αναφέρει ότι τό διακονικό πρέπει νά έχει δικό του αίθριο περιβαλλόμενο από στοές. Όρλάνδος, 1994, 152.

κονικοῦ, ὁδήγησε τὸν Κόλλια στὴν ἐρμηνεία ὅτι ὁ βόρειος χώρος προοριζόταν γιὰ τὴ σίτιση τῶν πενήτων. Δύο ἀκόμη δωμάτια μὲ μεγάλους πίθους ἐντὸς τοῦ δαπέδου πού βρέθηκαν στὴ βόρεια αὐλὴ καὶ ἔφεραν ἵχνη φωτιᾶς, θεωρήθηκαν ὡς χώροι προετοιμασίας καὶ διανομῆς φαγητοῦ στοὺς φτωχοὺς¹³⁵ (πίν. 38B). Καὶ στό συγκεκριμένο χώρο, ἡ ἔρευνα παρουσιάζει περισσότερες ἀπὸ μία οἰκοδομικὲς φάσεις¹³⁶. Ἐξω ἀπὸ τὴ βόρεια αὐλὴ βρέθηκε ὀρθογώνιος χώρος, μήκους 5,80μ. καὶ πλάτους 3,55μ., χωρὶς καμία εἴσοδο στοὺς τοίχους του, πάχους 0,50-0,60μ. Ἡ χρῆση τοῦ χώρου εἶναι ἄγνωστη¹³⁷.

Στὴ βορειοανατολικὴ πλευρὰ τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου ἦρθαν στό φῶς τρεῖς χώροι (X - XIV - XVI) παράλληλα διατεταγμένοι¹³⁸ (πίν. 38B). Ἐχουν κατασκευαστεῖ ἀπὸ ἀκανόνιστου σχήματος πέτρες καὶ πηλό. Τό δάπεδό τους εἶναι στρωμένο μὲ τεμάχια κεραμιδιῶν καὶ μεγάλα θαλάσσια βότσαλα. Δέν ἔχουν ἀνοίγματα. Ἐχουν σχῆμα πού προσεγγίζει τὸ ὀρθογώνιο. Βορειότερα καὶ σχεδόν σέ ἐπαφή μὲ τοὺς παραπάνω χώρους ἐντοπίστηκε πηγὰδι καὶ δυτικὰ του εἶχε κατασκευαστεῖ μιά μικρὴ ὀρθογώνια δεξαμενὴ¹³⁹. Ὁ Κόλλιας ὑποστηρίζει ὅτι ἡ διάταξη τῶν χώρων, καθὼς καὶ ἡ ἐπαφή τους μὲ πηγὰδι καὶ δεξαμενὴ, μαρτυροῦν χώρους παρασκευῆς πηλοῦ ἀγγειοπλαστῶν¹⁴⁰.

Νότια ἀποκαλύφθηκε μόνο τὸ περίγραμμα ἑνὸς ὀρθογώνιου χώρου (X - XIII)¹⁴¹ διαστάσεων 20 x 12μ., μὲ μία θύρα εἰσόδου πλάτους 0,90μ. στὴ ΒΔ γωνία, ἀπέναντι τῆς νότιας θύρας τοῦ νάρθηκα, καὶ ἑνὸς μικροῦωματίου (X - VIII) 3,50 x 2,50 μ. Δέ γνωρίζουμε

135. Οἱ χώροι αὐτοὶ βρίσκονται βόρεια τοῦ ἀψιδωτοῦ προσκτίσματος (διακονικό). Πρόκειται γιὰ ἕνα ὀρθογώνιου σχήματος διαμέρισμα προσκολλημένο στό διακονικό μὲ διαστάσεις 3x2,50μ., καὶ μιά ἡμικυκλικὴ ἀψίδα (χορδῆς 3,20μ.) προσκολλημένη στὴ βόρεια πλευρὰ του. Κόλλιας, 1974, 204. Βολανάκης, 1987, 122. Κόλλιας, 2006, 114.

136. Κόλλιας, 1975, 251.

137. Κόλλιας, 1975, 252.

138. Τό πάχος τῶν τοίχων κυμαίνεται: 0,20-0,60μ. Κατασκευὴ ἀπὸ ἀργολιθοδομὴ καὶ συνδετικὸ ὑλικὸ πηλός. Κόλλιας, 1975, 252. Διαστάσεις χώρου XIV: 4,20x2,25μ. Διαστάσεις χώρου XV: 4,30x1,90μ. Διαστάσεις χώρου XVI: 4,40x2,60μ. Κόλλιας, 1975, 252.

139. Διαστάσεις δεξαμενῆς: 2,10x1,30μ. Κόλλιας, 1975, 252.

140. Κόλλιας, 1975, 252. Βολανάκης, 1987, 122. Κόλλιας, 2006, 114. Τὰ στοιχεῖα δέν εἶναι ἐπαρκῆ γιὰ μία τέτοια ἐρμηνεία. (ἀπουσία κλιβάνου).

141. Οἱ τοῖχοι ἔχουν πάχος 0,70x0,75μ. καὶ εἶναι χτισμένοι μὲ ἀργολιθοδομὴ. Σῶζονται τὰ ἵχνη τοῦ θυροφυλλοῦ στό λίθινο κατώφλι. Κόλλιας, 1975, 249.

τή χρήση τους και τή σχέση τους με τή βασιλική. Πολύ πιθανόν νά πρόκειται γιά τό αἶθριο τῆς βασιλικῆς¹⁴² (πίν. 38B, πίν. 46, 47). Στό νότιο κλίτος, καθώς καί στό νοτιοδυτικό μέρος τοῦ νάρθηκα βρέθηκαν ταφές, οἱ ὁποῖες δέν εἶναι δυνατόν νά χρονολογηθοῦν¹⁴³ (πίν. 38B). Ὡστόσο, ὁ Δεληγιαννάκης θεωρεῖ εὐλογία μία χρονολόγηση στά μέσα τοῦ 6ου αἰ.¹⁴⁴ Ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει ὅτι κάποια στιγμή, τό νότιο κλίτος καί ὁ χώρος νοτιοδυτικά τοῦ νάρθηκα μετατράπηκαν σέ χώρους ταφῆς γιά συγκεκριμένα μέλη τῆς τοπικῆς κοινωνίας¹⁴⁵. Σέ ἀπόσταση 0,20μ. ἀπό τόν δυτικό τάφο τοῦ νότιου κλίτους καί σέ ἐπαφή μέ τό νότιο στυλοβάτη, βρέθηκε ὀρθογώνια λακκοειδῆς κατασκευή μήκους 0,70μ., πλάτους 0,38μ. καί βάθους 0,50μ., ἄγνωστης χρήσης¹⁴⁶.

Ἀνακεφαλαιώνοντας, ὁ Κόλλιας χρονολογεῖ τή πρώτη φάση τῆς βασιλικῆς, πού περιλαμβάνει τόν κύριο ναό μέ τό νάρθηκα καί τά βόρεια προσκτίσματα (χώρος V καί βόρεια προσκτίσματα) στά μέσα τοῦ 6ου αἰ.¹⁴⁷ Ὡστόσο, ὁ Δεληγιαννάκης προτείνει μιά πρωϊμότερη χρονολόγηση, στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ. Ἡ ἀποψή του ἐνισχύεται καί ἀπό ἕνα νόμισμα τοῦ 533-7 πού βρέθηκε στή βασιλική¹⁴⁸. Ἐνῶ σέ μία δευτέρα περίοδο, λίγο ἀργότερα, προστίθεται στή βασιλική ἡ βόρεια αὐλή μέ τούς χώρους τοῦ «διακονικοῦ» καί τῶν «δωματίων σίτισης» (μέσα 6ου αἰ.). Στά τέλη τοῦ 6ου αἰ. - ἀρχές 7ου

142. Κόλλιας, 1975, 249. Βολανάκης, 1987, 122. Κόλλιας, 2006, 114-115.

143. Στό νότιο κλίτος βρέθηκαν δύο τάφοι καί στό μικρό νοτιοδυτικό δωμάτιο ἕνας. Κόλλιας, 1974, 205-206. Κόλλιας, 1975, 249. Βολανάκης, 1998, 223. Κόλλιας, 2006, 115.

144. Ὁ Δεληγιαννάκης ἀναφέρει ὅτι ἕνας ὀρθογώνιος λάκκος καλυμμένος μέ ἕνα πωρόλιθο, πού περιεῖχε κατεστραμμένα μέλη τῆς προηγούμενης διακοσμητικῆς φάσης τῆς βασιλικῆς, μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ χρονολογικά στά μέσα τοῦ 6ου αἰ., ὅπως καί οἱ τάφοι. Ὁ χώρος μέ τά ἀρχιτεκτονικά μέλη σωστά μπορεῖ νά χρονολογηθεῖ κατά τά μέσα τοῦ 6ου αἰ., μετά ἀπό μία καταστροφή πού δέχεται ὁ ναός. Ὡστόσο, αὐτό δέν μπορεῖ νά ὑποστηρίξει τήν ἴδια χρονολόγηση καί στούς τάφους. Κόλλιας, 1975, 249-250. Deligiannakis, 2016, 189.

145. Deligiannakis, 2016, 189.

146. Ὁ Κόλλιας θεωρεῖ ὅτι πρόκειται γιά ἀποθέτες ἐντός τῶν ὁποίων εἶχαν ἀπορρίψει ὅ,τι θεωρούταν ἱερό μετά τήν καταστροφή ἢ τό καθαρισμό τοῦ χώρου. Ἀντίστοιχοι χώροι, ὅπως ἀναφέρει, βρέθηκαν τό 1968 στό δυτικό τμήμα τῆς παλαιохριστιανικῆς βασιλικῆς Χατζηανδρέου στή Ρόδο. Κόλλιας, 1969, 466. Κόλλιας, 1975, 249.

147. Κόλλιας, 1973, 158.

148. Deligiannakis, 2016, 189.

αί., ή βασιλική φαίνεται νά πέφτει σέ άχρηστία καί νά καταρρέει. Τότε ή λατρεία μεταφέρεται στό χώρο τοῦ διακονικοῦ, ὁ ὁποῖος περιορίζεται στά 12,50μ. μήκος.¹⁴⁹

Ὁ Καραμπάτσος μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν ὕπαρξη, παραπάνω ἀπό σαράντα, νομισμάτων πού βρέθηκαν στή βασιλική, τῶν ὁποίων ὁμως ή μελέτη δέν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἀκόμη¹⁵⁰. Τέσσερα ἀπό αὐτά ἀνήκουν στούς προχριστιανικούς αἰῶνες, μέ παλαιότερο χάλκινο νόμισμα ἀπό τήν Ἀπάμεια τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Τριάντα τρία εἶναι ὕστερορωμαϊκά καί ἀνήκουν στήν περίοδο μεταξύ τοῦ β' μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. καί τοῦ α' μισοῦ τοῦ 5ου αἰ. Βρέθηκε ἐπίσης ἕνα σαραντανούμιο τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῆς περιόδου 522-537 καί ἕνα σαραντανούμιο τοῦ Ἡρακλείου τῶν ἐτῶν 630-639. Τά ἐπόμενα νομίσματα εἶναι δύο ροδίτικα ἱπποτικά δηνάρια, πού χρονολογοῦνται ὀχτώ αἰῶνες μετά. Ὁ Καραμπάτσος ἀναφέρει ὅτι ή ἔλλειψη νομισμάτων στή θέση ἀπό τά μέσα τοῦ 7ου ἕως τό 14ο αἰ., δέν σημαίνει ἐγκατάλειψη χώρου. Τό τέλος τοῦ 6ου αἰ., καί οἱ πρῶτες δεκαετίες τοῦ 7ου δέν πρέπει νά θεωροῦνται πλέον ὡς τό τέλος μίας περιόδου, ἀλλά ή ἀρχή μίας νέας, ή ὁποία θά διαρκέσει ἕως τόν 9ο αἰ. Ἡ περίοδος αὕτη μπορεῖ νά ὀνομαστεῖ ὡς «περίοδος τῶν μετασχηματισμῶν» ἀντί γιά «σκοτεινοί αἰῶνες» ὅπως συνηθίζουν νά τήν ἀποκαλοῦν ὀρισμένοι μελετητές¹⁵¹.

ΤΟ ΒΟΡΕΙΟ ΠΡΟΣΚΤΙΣΜΑ/ΤΟ ΛΕΓΟΜΕΝΟ «ΔΙΑΚΟΝΙΚΟ»

Ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, ὁ χώρος V, βορειοανατολικά καί σέ ἄμεση ἐπαφή μέ τό βόρειο κλίτος τῆς βασιλικῆς, ἐρμηνεύτηκε ἀπό τόν Κόλλια ὡς τό διακονικό τῆς βασιλικῆς. Σύμφωνα μέ τή Διαθήκη τοῦ Κυρίου (Testamentum Domini), τό διακονικό πρέπει νά βρίσκεται δεξιά τῆς δεξιᾶς εἰσόδου τοῦ ναοῦ, δηλαδή στή νότια πλευρά¹⁵². Ὅσον ἀφορᾷ λοιπόν, τή θέση πού βρίσκεται τό διακονικό, αὕτη ταυτίζεται ἀναμφισβήτητα καί ἀπό τά οἰκοδομικά στοιχεῖα πού

149. Deligiannakis, 2016, 188-189.

150. Καραμπάτσος, 2006, 284-287.

151. Petridis, 2014, 287.

152. Freshfield, 1873, 383-392. Crowfoot, 1938, 177-8. Σωτηρίου, 1942, 77-100. Ὁρλάνδος, 1966β, 353, Κόλλιας, 1974, 203. Γιά περισσότερες πληροφορίες καί βιβλιογραφία, σχετικά μέ τό διακονικό: βλ. Καλλίνικος, 1969, 136-7. Vincent, 2007, 581 κ.έ. Mailis, 2011, 5 κ.έ.

προκύπτουν από τις ανασκαφές¹⁵³. Ωστόσο, ο Κόλλιας υποστηρίζει ότι τό πρόσκτισμα της βασιλικής της Άφωτης βρίσκεται στη μικρή σέ αριθμό, κατηγορία εξαίρέσεων, όπου τό διακονικό τοποθετείται στη βόρεια πλευρά της βασιλικής¹⁵⁴. Αναφέρεται σέ πέντε μόλις βασιλικές, στίς όποιες έχει βρεθεί βορειοανατολικά άψιδωτό πρόσκτισμα. Αύτες είναι ή βασιλική τών Φιλίππων¹⁵⁵, της Άχλαδερης Λέσβου¹⁵⁶, της Έρεσοῦ Λέσβου¹⁵⁷, ή προΐουστινιάνεια Άγία Σοφία Κωνσταντινούπολης καί ή βασιλική Κιρμάτ-άλ-καράκ στην Τιβεριάδα¹⁵⁸. Ωστόσο, μόνο για μία από τίς βασιλικές αυτές, έχουμε στοιχειά πού υποδηλώνουν ότι τό βόρειο πρόσκτισμα είναι διακονικό. Πρόκειται για τή βασιλική στην περιοχή Κιρμάτ-άλ-καράκ, όπου βρέθηκε έντός του χώρου αυτού, ψηφιδωτό μέ έπιγραφή:

+ [Θ]εοδώρω Μάγιστρ(ο)ς καί Θεοφιλᾶς καί Βασσίλ [ω]
Έπισ[έγέ]νετο ή ψίφωσις του μεσαύλου καί του διακονικού
έπί τ[]πρε(βυτέρων) Έλιου καί Βασσίλου ίνδικτιόνος Ζ έτους φοα.¹⁵⁹

Η ύπαρξη δέ έπιγραφής, μπορεί νά έπιβεβαιώσει έμμεσα τόν κανόνα. Η άλλαγή στην τοποθεσία του διακονικού δηλαδή, ώθησε τό δημιουργό του στη δημιουργία έπιγραφής, ώστε νά δικαιολογήσει τή νέα θέση του, ή όποία παραβαίνει τόν κανόνα.

Γιά τίς υπόλοιπες περιπτώσεις δέν υπάρχει καμία ένδειξη ότι τό βόρειο πρόσκτισμα ταυτίζεται μέ τό διακονικό της βασιλικής. Η ταύτιση γίνεται αυθαίρετα χωρίς βάσιμη καί έρμηνεία¹⁶⁰. Χαρακτη-

153. Crowfoot, 1938, 228. Σωτηρίου, 1940, 88. Όρλάνδος, 1966β, 354 κ.έ. Mailis 2011, 21 κ.έ.

154. Κόλλιας, 1974, 203.

155. Lemerle, 1945, πίν. XV-XVI.

156. Όρλάνδος, 1966β, 368.

157. Χαριτωνίδης, 1963, 270, σχ. 2.

158. Dellougaz - Haines, 1960, 17-18, 53, πίν. 15,3. Όρλάνδος, 1966β, 370-371, είκ. 29.

159. Dellougaz - Haines, 1960, 53, pl. 51A.

160. Ακόμη καί ό Όρλάνδος στό άρθρο «Δύο παλαιοχριστιανικά βασιλικά της Κω», καταλήγει στό συμπέρασμα ότι όσα προσκτίσματα, είτε νότια ή βόρεια του κυρίως ναού, άπολήγουν ανατολικά σέ άψίδα, πρέπει νά έρμηνευτούν ως διακονικά. Στηρίζει δέ, τήν άποψη του, στό ότι υπάρχουν έπιγραφές στά ψηφιδωτά δάπεδα πού χαρακτηρίζουν τό χώρο ως διακονικό, γεγονός πού δέν ίσχύει σέ κανένα από τά παραδείγματα πού έχει αναφέρει, παρά μόνο στη βασιλική του Κιρμπάτ-άλ-Καράκ, πού αναφέραμε προηγουμένως. Όρλάνδος, 1966, 40.

ριστικό παράδειγμα αποτελεί και η βασιλική κοντά στο Ήραϊο της Σάμου, όπου τό τριμερές πρόσκτισμα στο βορρά του κυρίως ναού έρμηνεύτηκε από τον Όρλάνδο ως διακονικό, λόγω της ύπαρξης τράπεζας, ενώ αντίθετα, για τον ίδιο χώρο ο Schneider και ο Τραυλός έχουν δώσει άλλες έρμηνείες: ξενοδοχείο ή «έγκοιμητήριο»¹⁶¹. Επίσης, άλλο ένα παράδειγμα αποτελεί η βασιλική Δ' της Νέας Άγχιάλου, στην οποία τό βορειοδυτικό πρόσκτισμα έρμηνεύτηκε, από τον Σωτηρίου αυτή τή φορά, ως διακονικό, εξαιτίας των πέντε βάσεων προσφορών¹⁶². Η συγκεκριμένη περίπτωση θά μπορούσε κάλλιστα, να έρμηνευτεί ως πρόθεση της βασιλικής, και οι βάσεις, ως βάσεις τράπεζας προθέσεως, γνωρίζοντας ότι η πρόθεση της βασιλικής τοποθετείται στη βόρεια πλευρά¹⁶³. Ένα ακόμη στοιχείο, τό οποίο έρχεται σε αντίθεση με την έρμηνεία που δίνει ο Κόλλιας, είναι τό ότι τό βόρειο κλίτος της βασιλικής αποτελεί άδιαμφισβήτητα την πρόθεση, αφού όχι μόνο βρίσκεται στη θέση που απαιτεί η Διαθήκη του Κυρίου¹⁶⁴, αλλά και τά αρχαιολογικά δεδομένα ένισχύουν την άποψη αυτή: βρέθηκε τράπεζα προθέσεως¹⁶⁵.

Ο Μαΐλης στο έργο του «The Annexes at the Early Christian Basilicas of Greece (4th-6th c.)», παρουσιάζει ένα πολύ μεγάλο, σε αριθμό, και ένδιαφέροντα, κατάλογο με βασιλικές από την Ήπειρο, τή Μακεδονία, τή Θεσσαλία, την Άχαΐα και την Κρήτη. Ο κατάλογος αυτός παρουσιάζει και τά προσκτίσματα βόρεια και νότια κάθε βασιλικής, καθώς και τίς έρμηνείες που έχουν δοθεί για αυτά από τον έκάστοτε άνασκαφέα και τούς μελετητές. Όπως διαπιστώνει και ο ίδιος στά σχόλια για την κάθε βασιλική, οι έρμηνείες που δόθηκαν για τούς χώρους αυτούς δέν βασίζονται σε αρχαιολογικά δε-

161. Ο Schneider θεωρεί τό πρόσκτισμα ως ξενοδοχείο όπως λέει και η Διαθήκη του Κυρίου: «habeat ecclesia in proximitate hospitium in quo protodiaconus recipit peregrinos», ενώ ο Τραυλός τό θεωρεί αίθουσα ανάλογη προς τά «έγκοιμητήρια» των αρχαίων Άσκληπιείων. Schneider, 1929, 124, εικ. 14. Τραυλός, 1939/41, 57. Όρλάνδος, 1966, 38.

162. Σωτηρίου, 1936, 57 κ.έ., πίν. α. Σωτηρίου, 1940, 86-87.

163. Ο ίδιος ο Σωτηρίου λίγο παρακάτω αναφέρεται σε τράπεζες προσφορών και κάνει λόγο για την πρόθεση της βασιλικής, η οποία βρίσκεται στα άριστερά (βόρεια δηλαδή) του Ίερού Βήματος. Σωτηρίου, 1940, 92-93. Καλλίνικος, 1969, 133-135.

164. Καλλίνικος, 1969, 133-135.

165. Είναι δύσκολο, έως αδύνατο, να τοποθετήσουμε και την πρόθεση και τό διακονικό της βασιλικής στη βόρεια πλευρά της.

δομένα, αλλά σέ άπλές ύποθέσεις, κυρίως βάσει τής άρχιτεκτονικής μορφής τους. Έτσι, τά περισσότερα άπό αυτά έρμηνεύονται ως διακονικό (αυτά πού βρίσκονται νότια) καί πρόθεση (αυτά πού βρίσκονται βόρεια)¹⁶⁶.

Έπιστρέφοντας στό χώρο V, τής βασιλικής τής Άφωτης βάσει τής θέσης του, τής μορφής του, τών άρχαιολογικών δεδομένων καί τής σύγκρισής του μέ άνάλογα παραδείγματα, μπορούν νά δοθούν κι άλλες έρμηνείες πέρα αυτής πού έχει προτείνει ό Κόλλιας.

Άρχικά, πρέπει νά άναφερθεί ότι ό Δεληγιαννάκης τοποθετεί τή δημιουργία του διακονικού σέ μία δεύτερη οίκοδομική φάση, κατά τα μέσα του 6ου αϊ., όταν ό Κόλλιας δέν κάνει λόγο γιά προσθήκη του χώρου¹⁶⁷. Άντιθέτως, επιτόπια έρευνα δέν φανερώνει ίχνη δεύτερης οίκοδομικής φάσης στό χώρο αυτό, ένw επιπλέον, ή τοιχοποιΐα τής βασιλικής καί του χώρου V φαίνεται ή ίδια. Έτσι, κάνουμε λόγο γιά μία τρίκλιτη βασιλική μέ προσκολλημένο στή βόρεια πλευρά της άψιδωτό πρόσκτισμα μέ κατεύθυνση άνατολικά προς δυτικά, ή όποία χρονολογείται στά μέσα του 6ου αϊ.¹⁶⁸

Θά μπορούσαμε νά προτείνουμε δύο διαφορετικές έρμηνείες γιά τό βόρειο πρόσκτισμα τής βασιλικής : βαπτιστήριο καί τράπεζα γιά περίθαλψη φτωχών.

Τό παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο άποτελείται κατά κανόνα άπό δύο χώρους: τόν προαύλιο ή έξωτερικό οΐκο¹⁶⁹, όπου γίνονταν οί τελετές πρίν τό βάπτισμα καί τό φωτιστήριο¹⁷⁰, ό όποιος βρίσκεται άνατολικότερα, καί άποτελεί τό χώρο όπου γινόταν τό βάπτισμα. Ένίοτε υπήρχε καί τρίτος χώρος, τό χρισμάριον (consignatorium), έντός του όποίου τελούνταν τό χρίσμα¹⁷¹. Σέ πολλές περιπτώσεις τό βαπτιστήριο βρίσκεται προσκολλημένο στή βασιλική, είτε στή βόρεια ή στή νότια πλευρά της¹⁷².

Ό χώρος V τής βασιλικής τής Άφωτης διαθέτει άρκετά κοινά

166. Mailis, 2011, 30 κ.έ.

167. Deligiannakis, 2016, 189.

168. Κόλλιας, 1973 158. Η χρονολόγηση στά μέσα του 6ου αϊ. είναι άποδεχτή άπό τή γράφουσα. Παρακάτω γίνεται άναλυτικός σχολιασμός γιά τό θέμα αυτό.

169. Κύριλλος Έεροσολύμων, Μυσταγωγικές Κατηχήσεις 1,2 SC 126, 84 καί 1,11,102.

170. Κύριλλος Έεροσολύμων, Μυσταγωγικές Κατηχήσεις 2,1, 104.

171. Βολανάκης, 1976, 3. Βολανάκης, 2001, 321 κ.έ.

172. Σωτηρίου, 1942, 220. Βολανάκης, 1976, 30.

στοιχεία μέ ένα παλαιοχριστιανικό βαπτιστήριο. Αρχικά ή μορφή του (ὀρθογώνιος χώρος μέ ἀψίδα στά ἀνατολικά) ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς κατηγορίες βαπτιστηρίων σύμφωνα μέ τό Βολανάκη¹⁷³, κι ἔπειτα οἱ χώροι πού ἀπαρτίζουν ἕνα βαπτιστήριο (ἐξωτερικός οἶκος καί φωτιστήριο) μποροῦν νά ταυτιστοῦν μέ τούς χώρους τοῦ προσκτίσματος αὐτοῦ (ὁ ἀνατολικός μεγαλύτερος σέ μήκος χώρος μέ τήν ἡμικυκλική ἀψίδα καί ὁ δυτικότερος σέ αὐτόν). Ἐνα ἀκόμη στοιχείο, τό ὁποῖο θά μπορούσε νά συνηγορεῖ στήν ἐρμηνεία τοῦ χώρου V ὡς βαπτιστήριο, ἀποτελεῖ ἡ εὕρεση συνεχόμενων τοίχων στό δυτικό τμήμα τοῦ νάρθηκα. Ὅπως ἀναφέρθηκε καί παραπάνω, αὐτοῖ ἐρμηνεύτηκαν ὡς θρανία-καθίσματα, τά ὁποῖα προορίζονταν γιά τούς κατηχούμενους¹⁷⁴. Ἡ ποσότητα τῶν καθισμάτων φανερώνει καί μεγάλο ἀριθμό κατηχουμένων, ὁ ὁποῖος μέ τή σειρά του φέρει τήν ἀνάγκη βάπτισης. Ἐπίσης, εἶναι σημαντικό νά ἀναφέρουμε ξανά τό γεγονός ὅτι τό δάπεδο τῶν κλιτῶν καί τοῦ νάρθηκα βρίσκεται 1,00-1,10μ. χαμηλότερα τοῦ μεσαίου κλίτους. Στήν περίπτωση πού ὁ χώρος V ἐρμηνευτεῖ ὡς βαπτιστήριο, αὐτή ἡ διαφορά ὕψους γίνεται μέ σκοπό τήν προσπέλαση τῶν κατηχουμένων ἀπό τό βόρειο κλίτος πρὸς τό βαπτιστήριο, χωρίς νά ἔρχονται σέ ἐπαφή μέ τούς πιστοὺς στό κεντρικό κλίτος. Συνήθως, χρησιμοποιοῦνται θωράκια μεταξύ τῶν κιόνων γιά τό λόγο αὐτό¹⁷⁵, ἀλλά καί ἡ διαφορά ὕψους τῶν κλιτῶν θά μπορούσε νά ἔχει τό ρόλο αὐτό. Ἡ ἀπουσία κολυμβήθρας δέν θά ἔπρεπε νά σταθεῖ ἐμπόδιο στήν ἐρμηνεία τοῦ χώρου ὡς βαπτιστήριο, διότι ὅπως γνωρίζουμε αὐτές μπορεῖ νά μήν ἦταν χτιστές. Ὑπῆρχαν καί οἱ μονολιθικές κολυμβήθρες ἀπό μάρμαρο ἢ πέτρα, οἱ ὁποῖες μάλιστα χρονολογοῦνται στόν 6ο αἰ.¹⁷⁶ Ἡ βασιλική Τούμπας στή Θεσσαλονίκη, φέρει στή βόρεια πλευρά της ἀψιδωτό ὀρθογώνιο πρόσκτισμα, τό ὁποῖο ὁμοιάζει πολύ μέ αὐτό πού μελετᾶμε (πίν. 44). Καί στήν περίπτωση αὐτή, ἂν καί ἀπουσιάζει ἡ καλυμπήθρα, ὁ Σωτηρίου¹⁷⁷ καί ὁ Khatchatrian¹⁷⁸, θεωροῦν ὅτι πρόκειται

173. Βολανάκης, 1976, 36.

174. Ὁρλάνδος, 1994, 136, ὑποσ. 9.

175. Βλέπε ἀντίστοιχη περίπτωση στή βασιλική Παλαιοπαναγίας στήν Κάλυμνο. Karabatsos, 1994, 327.

176. Βολανάκης, 1976, 52.

177. Σωτηρίου, 1929, 176-7.

178. Khatchatrian, 1982, 135.

για βαπτιστήριο. Ὁ Βολανάκης¹⁷⁹ καὶ ὁ Ristow¹⁸⁰ τοποθετοῦν τό πρόσκτισμα σέ ομάδα ἀβέβαιων βαπτιστηρίων.

Βαπτιστήρια στή βόρεια πλευρά βασιλικῶν συναντᾶμε σέ δύο βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων, βασιλική τῆς Παλαιοπαναγίας στήν Κάλυμνο¹⁸¹ (πίν. 26Α) καί βασιλική στό Μαστιχάρι στήν Κῶ¹⁸² (πίν. 27Β)¹⁸³.

Στήν πρώτη περίπτωση, στό ἀνατολικό τμήμα τῆς βόρειας πλευρᾶς, βρέθηκαν δύο συνεχόμενα διαμερίσματα, ἓνα τρίκογχο¹⁸⁴ στά δυτικά καί ἓνα ὀρθογώνιο μέ ἀψίδα στά ἀνατολικά. Οἱ δύο χώροι ἐπικοινωνοῦν μέ τή βασιλική μέσω δύο εἰσόδων: μία στή νότια κόγχη καί μία στό ἀνατολικό τμήμα τοῦ νότιου τοίχου τοῦ ὀρθογώνιου χώρου. Αὐτά θεωροῦνται συγκρότημα βαπτιστηρίου καί χρονολογοῦνται στά τέλη τοῦ 6ου αἰ. Στό μέσο τοῦ ὀρθογώνιου ἀψιδωτοῦ κτίσματος ἐντοπίστηκε κτιστή σταυρόσχημη κολυμπήθρα¹⁸⁵. Τό τρίκογχο πρέπει νά ἐρμηνευτεῖ ὡς ὁ ἐξωτερικός οἶκος - προαύλιο, ἐντός τοῦ ὁποῖου λάμβαναν χώρα οἱ τελετές πρὶν τό βάπτισμα¹⁸⁶, καί ὁ ὀρθογώνιος μέ τήν ἀψίδα χώρος, ὡς τό φωτιστήριο¹⁸⁷. Στήν ἀψίδα τοῦ βαπτιστηρίου ὑπάρχει σύνθρονο, ἐνῶ στό μέσο τῆς ἀψίδας βρέθηκε Ἁγία Τράπεζα, ἀποτελούμενη ἀπό λίθινο κίονα καί ἀνεστραμμένη μαρμάρινη βάση κίονα τοποθετημένη πάνω της. Μπροστά ἀπό τήν ἀψίδα διατηρεῖται τό νότιο μισό τμήμα

179. Βολανάκης, 1976, 100-101.

180. Ristow, 1998, no. 984, 983.

181. Βολανάκης, 1987, 42. Karabatsos, 1994, 322 κ.ἐ. Καραμπάτσος καί Κουτελλᾶς, 1997, 1166-1167. Καραμπάτσος, 1998, 1006-1007. Κουτελλᾶς, 2003, 82. Deligiannakis, 2016, 166-168.

182. Ὁρλάνδος, 1966, 4-89. Deligiannakis, 2016, 159.

183. Σέ πολλές βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων ἔχει βρεθεῖ βαπτιστήριο τό ὁποῖο βρίσκεται σέ ἄλλη θέση, σέ σχέση μέ τή βασιλική. Ἐπιλέχθηκαν νά ἀναφερθοῦν τά δύο παραδείγματα, λόγω τῆς ὁμοίας θέσης πού παρουσιάζουν σέ σχέση μέ τή βασιλική τῆς Ἀφῶτης.

184. Ἀρχικά ἦταν τετράκογχο.

185. Ἡ προμήθεια τοῦ νεροῦ γινόταν μέ πῆλινο σωλήνα, ὁ ὁποῖος ξεκινοῦσε ἀπό τό βόρειο τοῖχο τοῦ διαμερίσματος καί κατέληγε στή βόρεια κεραία τῆς κολυμπήθρας. Καραμπάτσος καί Κουτελλᾶς, 1997, 1167. Ἡ ἴδια μέθοδος βλέπουμε νά χρησιμοποιεῖται καί στό βαπτιστήριο τῆς βασιλικῆς τοῦ μουσείου Φιλίππων. Κουρκουτίδου- Νικολαΐδου, 1989, 466.

186. Βολανάκης, 1976, 3.

187. Σύμφωνα μέ τήν κατάταξη τῶν βαπτιστηρίων ἀπό τόν Βολανάκη, τό συγκεκριμένο ἀνήκει στό τύπο τοῦ ὀρθογώνιου μέ ἀψίδα βαπτιστηρίου. Βολανάκης, 1976, 36.

κτιστοῦ θωρακίου, τό ὁποῖο σηματοδοτεῖ τήν ὑπαρξη φράγματος πρεσβυτερίου-τέμπλου. Τά τελευταία αὐτά εὐρήματα, Ἀγία Τράπεζα ἐντός τῆς ἀψίδας, ἡ ὁποία ἔχει δημιουργηθεῖ ἀπό spolia, τό θωράκιο πού σηματοδοτεῖ φράγμα πρεσβυτερίου, ἀκόμη καί ἡ μετατροπή τοῦ τετράκογχου κτίσματος σέ τρίκογχο, ὥστε νά ἐνοποιηθοῦν οἱ δύο χώροι, ὑποδεικνύουν ὅτι σέ μία δεύτερη οἰκοδομική φάση, τό βαπτιστήριο μετατρέπεται σέ παρεκκλήσι. Ὁ Δεληγιαννάκης θεωρεῖ ὅτι ἡ μεταβολή αὐτή συμβαίνει στίς ἀρχές τοῦ 7ου αἰ.¹⁸⁸ Μεταφορά τῆς λατρείας στό χώρο τοῦ βαπτιστηρίου, συναντᾶμε καί στήν περίπτωση τῆς βασιλικῆς τῶν Φιλίππων¹⁸⁹.

Παρομοίως καί στή δεύτερη περίπτωση, προσκολλημένος στό βόρειο κλίτος βρίσκεται ὀρθογώνιος χώρος, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει ἀνατολικά σέ μικρή ἡμικυκλική ἀψίδα, ἐνῶ δυτικότερα, σέ ἐπικοινωνία μέ αὐτόν, βρίσκεται προθάλαμος. Πρόκειται ξανά γιά τό φωτιστήριο καί τόν ἐξωτερικό οἶκο-προαύλιο. Τό συγκεκριμένο συγκρότημα βαπτιστηρίου χρονολογεῖται στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ.¹⁹⁰

Ἡ δεύτερη ἐρμηνεία πού δίνεται γιά τό χώρο V, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶναι αὐτή ὡς τράπεζα περίθαλψης τῶν φτωχῶν¹⁹¹. Ἡ γειτνίαση τοῦ ἀψιδωτοῦ αὐτοῦ κτίσματος μέ τοὺς δύο ἀποθηκευτικούς χώρους τροφίμων βορειοανατολικά, καθὼς καί ἡ ὑπαρξη κτιστῶν θρανίων ἐξωτερικά τοῦ βόρειου τοίχου, ἴσως συνηγοροῦν στήν ἄποψη αὐτή. Τά στοιχεῖα δέν εἶναι ἐπαρκῆ καί δυστυχῶς δέν ὑπάρχουν ἀνάλογα παραδείγματα. Ὡστόσο, θά ἦταν ἐνδιαφέρουσα ἡ ἄποψη αὐτή, ἂν ἀναλογισθοῦμε καί τοὺς δύο μεγάλους αὐλεις χώρους βόρεια καί νότια, οἱ ὁποῖοι θά προορίζονταν γιά μεγάλο ἀριθμό ἀτόμων. Ἐξάλλου καί ὁ Κόλλιας θεωρεῖ ὅτι ὁ βόρειος χώρος προοριζόταν γιά τοὺς

188. Deligiannakis, 2016, 167. Τήν ἴδια ἐξήγηση, ὅπως εἶδαμε καί παραπάνω, δίνει καί γιά τή τελευταία φάση τοῦ χώρου V τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης, ὅταν περιορίζεται στά 12.5μ. Deligiannakis, 2016, 189. Γενικά, ὁ Δεληγιαννάκης παρουσιάζει τή τάση νά ἐρμηνεύει μεταβολές πού δέχονται οἱ βασιλικές ἢ τά προσκτίσματά τους, ὡς μεταβολές ὥστε νά γίνει μεταφορά τῆς λατρείας. Τό γεγονός αὐτό μπορεῖ ὄντως νά συνέβη καί στή βασιλική τῆς Ἀφωτης, ὅπως καί σέ πολλές ἄλλες τῶν Δωδεκανήσων.

189. Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου, 1989, 466.

190. Ὁρλάνδος, 1966, 4-89. Deligiannakis, 2016, 159.

191. Σωτηρίου, 1942, 238.

πένητες καί ὅτι ἀποτελοῦσε σημεῖο προετοιμασίας καί διανομῆς φαγητοῦ¹⁹².

Ἐπειτα ἀπό αὐτά, καταλήγουμε στά δεδομένα ὅτι ἡ βασιλική τῆς Ἄφωτης ἦταν μία τρίκλιτη βασιλική τοῦ μέσου βου αἰ., μέ πρόθεση στό βόρειο κλίτος καί ἴσως, διακονικό στό νότιο. Τό προσκολλημένο πρόσκτισμα στή βόρεια πλευρά εἶχε κάποια ἄλλη χρήση, ἡ ὁποία δέν μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ μέ βεβαιότητα. Ὡστόσο, σέ μία δεύτερη οἰκοδομική περίοδο, τό πρόσκτισμα αὐτό περιορίσθηκε ἀπό τά δυτικά κατά 1.50 μ., καί εἶναι πολύ πιθανόν νά χρησιμοποιήθηκε ὡς λατρευτικός χώρος. Οἱ δύο χώροι πού βρίσκονται προσκολλημένοι στό βόρειο πρόσκτισμα, χρησιμοποιοῦνταν ὡς ἀποθήκες τροφίμων, ἐνῶ στή βόρεια αὐλή τῆς βασιλικῆς ὑπῆρχε καί δεξαμενή νεροῦ. Οἱ τρεῖς ὀρθογώνιου σχήματος χώροι/δωμάτια πού βρέθηκαν βορειοανατολικά καί χαρακτηρίστηκαν ἀπό τόν Ἡ. Κόλλια ὡς χώροι κεραμικῆς, θά πρέπει νά μελετηθοῦν ξανά. Ἡ ἀπουσία κλιβάνου δέν βοηθάει στήν ἀποδοχή τῆς συγκεκριμένης ἐρμηνείας. Ἡ ἀνυπαρξία εισόδου στά δωμάτια αὐτά θά μπορούσε νά δώσει ἐπίσης τήν ἀπάντηση στήν ἐρμηνεία τους ὡς ἀπλοί ἀποθηκευτικοί χώροι. Μετά τήν ἐρείπωση τῆς βασιλικῆς καί τῶν προσκτισμάτων της, καί σέ ἄγνωστη χρονική περίοδο, μικρός ναός ἀνεγέρθη στήν ἀνατολική κεντρική πλευρά τῆς βασιλικῆς τῆς Ἄφωτης.

Η ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΒΡΟΝΤΗ

Στήν περιοχή Βρόντης¹⁹³, στήν Κάρπαθο, στά ὅρια μεταξύ τῆς πρωτεύουσας τῆς Καρπάθου καί τοῦ χωριοῦ Ἀπέρι, σέ ἀπόσταση 2 χλμ. ἀπό τή βασιλική τῆς Ἄφωτης, ἀνασκάφηκε στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1990, παλαιοχριστιανική βασιλική μέ συνολικό μήκος (ἐκτός τῆς κεντρικῆς ἀψίδας) 23,60μ. Ἡ ἀνασκαφή ἔγινε ἀπό τόν ἀρχαιολόγο Βασίλειο Καραμπάτσο, ἀλλά δέν ὁλοκληρώθηκε¹⁹⁴ (πίν. 36B, πίν. 50, 51). Μία σύντομη περιγραφή στήν ἀνασκαφή γίνεται στό Ἀρχαιολογικό Δελτίο¹⁹⁵, χωρίς νά προσφέρει χρήσιμες πληρο-

192. Κόλλιας, 1974, 204. Βολανάκης, 1987, 122. Κόλλιας, 2006, 114.

193. Σύμφωνα μέ τόν Κ. Μηνᾶ τό ὄνομα προέρχεται ἀπό τόν Κύκλωπα Βρόντη. Μηνᾶς, 2000, 86.

194. Ἡ ἀνασκαφή δέν προχώρησε στά πλάγια κλίτη τῆς βασιλικῆς.

195. Καραμπάτσος, 1997, 1168. Καραμπάτσος, 1998β, 1012-1013.

φορίες για τό γλυπτό διάκοσμο καί τόν ἀρχιτεκτονικό τύπο¹⁹⁶. Γνωρίζουμε ὅτι ἡ βασιλική ἦταν τρίκλιτη¹⁹⁷. Τό κεντρικό κλίτος διαστάσεων 23,60 x 8,80μ., ἀπολήγει ἀνατολικά σέ ἡμικυκλική ἀψίδα, διαμέτρου 4,50μ. Στό χώρο τοῦ ἱεροῦ βήματος διακρίνονται ἱχνη μικρότερου ναοῦ, πού οἰκοδομήθηκε κατὰ τούς μέσους χρόνους. Ἔχει διαστάσεις 5,22 x 2,50μ., μέ εἴσοδο πλάτους 1,25μ., καί θρανίο κατὰ μήκος τῆς νότιας πλευρᾶς, μήκους 2,50μ. Γιά τήν οἰκοδόμησή του ἐγίνε χρήση τοῦ δομικοῦ ὕλικου πού ὑπῆρχε στό χώρο, καθῶς καί τῶν λίθινων καί μαρμάρινων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καί γλυπτῶν τῆς βασιλικῆς. Μεταξύ αὐτῶν καί δύο κορινθιακά κιονόκρανα, πού τοποθετήθηκαν ἀνάστροφα ὡς βάσεις τῆς Ἁγίας Τράπεζας καί τῆς πρόθεσης¹⁹⁸. Ὁ Δελιγιαννάκης ἀναφέρει ὅτι τό βόρειο κλίτος τῆς ἀπολήγει ἐπίσης, ὅπως καί ἡ γειτονική βασιλική τῆς Ἄφωτης, σέ ἡμικυκλική ἀψίδα¹⁹⁹. Αὐτοψία ἔδειξε ὅτι δέν εἶναι ὁρατά τά πλάγια κλίτη, τά ὁποῖα ὅπως φαίνεται δέν ἀνασκάφηκαν ποτέ. Ἐπίσης, ἔπειτα ἀπό μελέτη τοῦ ἡμερολογίου τῆς ἀνασκαφῆς γίνεται φανερό ὅτι ὁ ἀρχαιολόγος Β. Καραμπάτσος, δέν ἀναφέρεται στή μορφή τῶν πλάγιων κλιτῶν²⁰⁰. Ὡστόσο, στή νότια πλευρά τῆς βασιλικῆς σέ ἀπόσταση 4μ. ἀπό τό νότιο στυλοβάτη, διακρίνονται ἱχνη τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ νότιου κλίτους (πίν. 36Β, πίν. 50).

Ἡ ἡμικυκλική ἀψίδα τοῦ βήματος εἶχε ἡμικυκλικό σύνθρονο ἀποτελούμενο ἀπό πέντε σειρές ἐπιχρισμένων βαθμίδων (σῶζονται οἱ τέσσερις), (ὑψους 0,25μ.) ἀπό λαξευμένο πωρόλιθο, μέ ἀσβεστοκονίαμα στούς ἀρμούς, καί ἐπισκοπικό θρόνο²⁰¹ (πίν. 36Β). Ἡ διάμετρος τοῦ ἡμικυκλίου στό κατώτερο ἐδῶλιο εἶναι 3,00μ. Σέ ἀπόσταση 7,50μ. ἀπό τήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ βήματος, σῶζεται ἡ βάση τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπό τρία τμήματα: τό κεντρικό μαρμάρινο μήκους 1,80μ., καί τό λίθινο νότιο καί βόρειο

196. Ἦδη στά μέσα τοῦ 19ου αἰ., ὁ Ross εἶχε ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχαν ὁρατά ἀρχαῖα. Ross, 1840-5, vol.3.

197. Καραμπάτσος, 1998β, 1012-1013. Σέ ἓνα σημεῖο νότια διαφαίνεται ὁ ἐξωτερικός τοῖχος τοῦ νότιου κλίτους.

198. Καραμπάτσος, 1997, 1168. Καραμπάτσος, 1998β, 1012.

199. Deligiannakis, 2016, 191.

200. Εὐχαριστῶ τήν Ἐφορεῖα Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, καί ἰδιαιτέρα τήν ἀρχαιολόγο Ἐ. Παπαβασιλείου γιά τήν ἄδεια μελέτης τοῦ ἡμερολογίου τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη, ἔπειτα ἀπό γραπτὴ αἴτησή μου.

201. Καραμπάτσος, 1997, 1168.

μήκους 3,50μ. τό κάθε ένα. Ὁ διαχωρισμός τοῦ κεντρικοῦ κλίτους ἀπό τά πλάγια γινόταν μέ δύο κιονοστοιχίες ἀποτελούμενες ἀπό ὀκτώ κίονες ἡ καθεμία. Ἡ κάθε κιονοστοιχία ἔβαινε σέ ἓνα ὑπερυψωμένο στυλοβάτη (πλάτους 0,70μ.). Τό κεντρικό κλίτος διαθέτει στό κέντρο τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, καί σέ ἀπόσταση 18μ. ἀπό τό φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου, εἴσοδο πλάτους 2,00μ. , καθώς καί δύο μαρμάρινα κατώφλια, ἓνα ἀνατολικά καί ἓνα δυτικά, διαστάσεων 2,10x0,60μ. καί 1,70x0,50μ., ἀντίστοιχα.

Τό δάπεδο τῆς πρώτης οἰκοδομικῆς φάσης τῆς βασιλικῆς καλυπτόταν μέ ψηφιδωτά²⁰² καί ἡ στέγαση τοῦ κεντρικοῦ κλίτους γινόταν μέ ξύλινη δίρριχτη στέγη, ἐνῶ τῶν πλαγίων μέ μονόριχτη²⁰³.

Ὁ Καραμπάτσος ἀναφέρεται σέ δεύτερη οἰκοδομική φάση τῆς βασιλικῆς. Ἐπειτα ἀπό καταστροφή τῆς βασιλικῆς, ἀπό φυσικά αἰτία τόν 6ο αἰ., γίνεται προσπάθεια ἀνακατασκευῆς της, μέ περιορισμό τοῦ μήκους της κατά 7μ. ἀπό δυτικά, μέ ἐγκάρσια τοιχοποιῖα καί νέα εἴσοδο, διαστάσεων 1,75x0,70μ.²⁰⁴ (πίν. 36B, πίν. 50). Γιά στατικούς λόγους καί ἄγνωστου μέχρι ποιοῦ ὕψους, χτίστηκαν τά μετακίονια διαστήματα μέ ἀργολιθοδομή. Ἡ καταστροφή τῆς βασιλικῆς, κατά τόν ἴδιο, τοποθετεῖται στόν 7ο αἰ. ἀπό πυρκαγιά. Στό χώρο πού βρέθηκαν πεσμένα τά θωράκια καί στό ἴδιο στρώμα καταστροφῆς, βρέθηκαν ἐπίσης ἓνα πεντανούμμιο καί ἓνα δωδεκανούμμιο τοῦ 7ου αἰ.

Ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ ὅτι νοτιοδυτικά τῆς βασιλικῆς ἀνασκάφηκε παλαιοχριστιανικό νεκροταφεῖο, στό ὁποῖο θά μπορούσαμε νά θέσουμε ὡς ὄριο τῆς χρήσης του τά μέσα τοῦ 7ου αἰ.²⁰⁵ (πίν. 45, 52, 53, 54). Ἡ γεινιάσή του μέ τή βασιλική θά μπορούσε νά ὑποστηρίξει τήν ἄποψη περί κοιμητηριακῆς βασιλικῆς. Ἄν ἡ ἄποψη αὐτή εὐσταθεῖ, τότε ἡ διακοπή τῆς χρήσης τοῦ νεκροταφείου στά μέσα τοῦ 7ου αἰ. σηματοδοτεῖ καί τήν ἐγκατάλειψη - καταστροφή τῆς βασιλικῆς ταυτοχρόνως. Ἐξάλλου, ἡ περίοδος πού ἀναφερόμαστε εἶναι

202. Θραύσματα ψηφιδωτοῦ δαπέδου (9 τμχ), μικρῶν διαστάσεων μέ ἰσομεγέθεις ψηφίδες, βρέθηκαν ἐκτός τοῦ ἐξωτερικοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου στή Β. πλευρά τῆς βασιλικῆς μέσα σέ ἐπίχωση, γεγονός πού ὑποδηλώνει τήν καταστροφή του καί τήν ἀντικατάστασή του μέ νέο σέ μία δεύτερη οἰκοδομική φάση. Ἡμ. 1,2. 9/9/97. Σελ.65.

203. Καραμπάτσος, 1998β, 1012.

204. Καραμπάτσος, 1998β, 1012-1013.

205. Γερασκλή, 2004, 389-402. Καραμπάτσος, 2006, 287.

ή περίοδος τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν. Ὁ στόλος τοῦ Μωαβία λεηλατεῖ τό 653 τή Ρόδο καί τήν Κῶ, καί τό 655 τήν Κρήτη²⁰⁶. Ἡ Κάρπαθος ἀποτελεῖ κύριο σταθμό γιά τά νησιά αὐτά, ὅποτε θά ἦταν ἀδύνατο νά ἀπέφευγε τούς Ἀραβες ἐπιδρομεῖς.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ

Ἡ μελέτη καί ἡ δημιουργία καταλόγου τῶν βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς ἐργασίας μας, ὥστε νά μπορέσουμε νά ἐντάξουμε τίς δύο βασιλικές τῆς Καρπάθου, πού βρίσκονται ὑπό μελέτη, στό εὐρύτερο πλαίσιο τῶν νησιῶν τῶν Δωδεκανήσων.

Ὁ ἀριθμός τῶν μέχρι σήμερα γνωστῶν παλαιοχριστιανικῶν μνημείων (5ος-7ος αἰ.) κυμαίνεται γύρω στά διακόσια πενήντα, ἐνῶ ἐκεῖνος τῆς νήσου Ρόδου ὑπερβαίνει τά ἑκατό²⁰⁷. Τό γεγονός αὐτό σέ συνδυασμό μέ τό ὅτι ἐλάχιστα ἀπό αὐτά ἔχουν ἀνασκαφεῖ, μελετηθεῖ καί δημοσιευθεῖ, ὁδηγεῖ αὐτομάτως τή γράφουσα σέ ἐπιλογή μνημείων ἀπό κάθε νησί²⁰⁸. Ἡ ἐπιλογή αὐτή θά περιορισθεῖ στίς δημοσιευμένες βασιλικές τῶν νησιῶν τῆς Δωδεκανήσου καί συγκεκριμένα στίς δημοσιεύσεις ὅπου ἀναφέρονται ἐπαρκῆ στοιχεῖα γιά αὐτές.

Τά περισσότερα καί πιό ἀξιόλογα, λοιπόν, ἀπό τά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα, εἶναι οἱ ξυλόστεγες βασιλικές, τοῦ ἀπλοῦ ἑλληνιστικοῦ τύπου²⁰⁹. Παρά τό γεγονός ὅτι οἱ τρίκλιτες βασιλικές ἀποτελοῦν τήν πλειοψηφία στά νησιά, συναντᾶμε κι ἄλλες παραλλαγές τοῦ τύπου, τίς ὁποῖες θά μελετήσουμε ἀναλυτικά παραθέτοντας καί τά ἀνάλογα παραδείγματα ἀπό κάθε νησί γιά κάθε περίπτωση. Ἔτσι θά δημιουργηθεῖ ἕνας κατάλογος γιά κάθε νησί, ὁ ὁποῖος θά παρουσιάζει τίς παραλλαγές τοῦ τύπου τῆς βασιλικῆς, πόσα παραδείγματα ἀριθμεῖ ὁ κάθε τύπος, πότε ἐμφανίζεται καί ἐν τέλει ποιός εἶναι ὁ κυρίαρχος σέ κάθε νησί στόν ἐκάστοτε αἰῶνα (5ο-7ο αἰ.). Οἱ τύποι τῆς βασιλικῆς πού ἐμφανίζονται στά Δωδεκάνησα καί πού θά παρουσιαστοῦν παρακάτω εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

1. Μονόκλιτη βασιλική μέ μία κεντρική ἀψίδα στά ἀνατολικά (α. Ἡμικυκλική ἢ β. Πολυγωνική).

206. Σκανδαλίδης, 1987, 17. Σαββίδης, 1995, 11 κ.έ.

207. Βολανάκης. 2014, 33.

208. Λαζαρίδης, 1955, 227-228. Βολανάκης. 2014, 34.

209. Βολανάκης, 1988, 311.

2. Τρίκλιτη βασιλική με μία κεντρική άψίδα στά ανατολικά (α. Ήμικυκλική ή β. Πολυγωνική).

3. Τρίκλιτη βασιλική με δύο άψίδες στά ανατολικά (α. Ήμικυκλική ή β. Πολυγωνική).

4. Τρίκλιτη βασιλική με τρεις άψίδες στά ανατολικά (α. Ήμικυκλική ή β. Πολυγωνική).

5. Τρίκλιτη βασιλική με έγκάρσιο κλίτος.

Παρά τό γεγονός ότι οί δύο βασιλικές τής Καρπάθου, πού βρίσκονται υπό μελέτη, κατατάσσονται στην κατηγορία των τρίκλιτων βασιλικών, κρίνεται σκόπιμο νά αναφερθούν καί οί υπόλοιπες κατηγορίες καί υποκατηγορίες, ώστε νά υπάρχει μιά συνολική εικόνα γιά τίς βασιλικές των Δωδεκανήσων.

ΜΟΝΟΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ

Ό τύπος τής μονόκλιτης βασιλικής δέν έχει εύρεία διάδοση στά Δωδεκάνησα τούς αιώνες πού εξετάζουμε²¹⁰. Δύο σωζόμενα παραδείγματα αντιπροσωπεύουν τόν τύπο. Οί δύο βασιλικές γιά τίς όποιες γίνεται λόγος εΐναι, ή βασιλική στό Παρθένι τής Λέρου (πίν. 22Α) καί ή βασιλική στή θέση «Άγιος Κωνσταντίνος» στή Τέλενδο (πίν. 22Β). Καί οί δύο βρίσκονται σέ παράλιες θέσεις. Πρόκειται γιά όρθογώνιου σχήματος κτίσματα. Ανατολικά άπολήγουν σέ μία ήμικυκλική έσωτερικά καί έξωτερικά άψίδα²¹¹. Ή μία άπό τίς δύο φέρει νάρθηκα στά δυτικά²¹², ένω έξωνάρθηκας ή αίθριο δέν έχει παρατηρηθεί. Διάφορα προσκτίσματα τίς περιβάλλουν. Χαρακτηριστικό εΐναι ότι καί οί δύο σωζόμενες μονόκλιτες βασιλικές των Δωδεκανήσων, χτίστηκαν σέ μιά μετέπειτα φάση, πάνω στά έρείπια μίας προϋπάρχουσας τρίκλιτης βασιλικής. Συγκεκριμένα, καί οί δύο χρησιμοποιήσαν κάποιο άπό τά τρία κλίτη τής προηγούμενης. Όσον άφορ ά στό νάρθηκα, πρέπει νά έπισημανθεΐ ότι ή δεύτερη δέν παρουσιάζει. Ή βασιλική στή Λέρο, άπό τήν άλλη, παρουσιάζει νάρθηκα, ό όποιος άνήκε στην πρώτη φάση τής τρίκλιτης βασιλικής.

210. Ό τύπος μαρτυρείται μέ λίγα παραδείγματα, σέ σχέση μέ τρίκλιτες ή πεντάκλιτες δρομικές βασιλικές. Όρλάνδος, 1994, 154-155.

211. Όρλάνδος, 1994, 207, εικ.166, νούμερο 2.

212. Ό νάρθηκας άποτελεί άποκλειστικά έλληνικό δημιούργημα του 5ου και 6ου αι., καί τόν συναντάμε σέ όλες τίς βασιλικές τής Ελλάδας καί των δυτικών άκτών τής Μ. Άσίας. Όρλάνδος, 1994, 130 κ.έ.

Απολήγει βόρεια σέ ήμικυκλική άψίδα-κόγχη²¹³, ένώ ή Μιχαηλίδου ύποστηρίζει ότι πιθανότατα νά ύπήρχε άντίστοιχη καί στή νότια πλευρά²¹⁴. Άναφορικά μέ τή χρονολόγησή τους, περισσότερες πληροφορίες έχουμε γιά τή βασιλική τής Λέρου, ή όποία τοποθετείται σύμφωνα μέ τή Μιχαηλίδου στά μέσα τοῦ 5ου αἰ., λόγω έπιγραφών, τοιχογραφιών καί ψηφιδωτών, στοιχεῖα πού, όμως, φανερώνουν μιά ένδεικτική χρονολόγηση. Ἡ ἴδια άναφέρει, ότι θά πρέπει νά κάνουμε λόγο γιά εἰρηνική έγκατάλειψη τοῦ μνημείου, καθώς δέν βρέθηκαν κινητά εύρήματα, αλλά καί δέν διαπιστώθηκαν ἔχνη καταστροφής από φωτιά²¹⁵. Γιά τή δεύτερη βασιλική, ό Βολανάκης εἶναι λιγότερο σαφής, καί τήν τοποθετεῖ στόν 6ο ἢ άκόμη καί στόν 7ο αἰ.²¹⁶

ΤΡΙΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ

Τό μεγαλύτερο ποσοστό τών τρίκλιτων βασιλικών τοποθετεῖται, όπως παρατηρήθηκε καί στήν περίπτωση τών μονόκλιτων, σέ παραθαλάσσιες περιοχές ἢ μικρά άγκυροβόλια. Αυτό μπορεί νά έρμηνευτεῖ ως άποτέλεσμα τής άκμής τοῦ θαλάσσιου έμπορίου κατά τή διάρκεια τοῦ 5ου-6ου αἰ.

Ὁ τύπος τής τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικῆς εἶναι αὐτός μέ τή μεγαλύτερη διάδοση στά Δωδεκάνησα. Πρόκειται γιά όρθογώνια²¹⁷, κατά κύριο λόγο, κτίσματα, τά όποία χρησιμοποιοῦν δύο κιονοστοιχίες ἢ πεσσοστοιχίες γιά τή στήριξη τής όροφῆς, κι έτσι τό κυρίως σῶμα τοῦ ναοῦ χωρίζεται σέ τρία κλίτη. Από αὐτά τό μεσαῖο εἶναι εύρύτερο τών πλαγιών. Ἐπειτα τήν μελέτη τών μνημείων αὐτῶν στό συγκεκριμένο γεωγραφικό χῶρο, οἱ τρίκλιτες βασιλικές κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα μέ τόν άριθμό τών άψίδων πού έφεραν άνατολικά: βασιλικές μέ μία κεντρική άψίδα, μέ δύο άψίδες, μέ τρεῖς άψίδες. Στή δυτική πλευρά τοῦ ναοῦ βρίσκεται, όρθογώνιας κάτοψης,

213. Οἱ κόγχες στά άκρα τοῦ νάρθηκα χρησίμευαν πιθανῶς ως χῶρος γιά νά αλλάξει ό έπίσκοπος. Ὁρλάνδος, 1994, 137. Ὁ τρόπος καταστροφῆς τής πρώτης φάσης τής παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς ἢ ό λόγος μετασκευῆς τοῦ μνημείου μας εἶναι άγνωστος (Μιχαηλίδου, 1993, 32).

214. Μιχαηλίδου, 1993, 22.

215. Μιχαηλίδου, 1993, 9-34.

216. Βολανάκης, 1982, 62. Βολανάκης, 1987, 125, 128-133.

217. Ὁ εύρύς τετράγωνος τύπος σπανίζει στίς βασιλικές τής Ἑλλάδος (Σωτηρίου, 1929, 214), όμως στίς βασιλικές τών Δωδεκανήσων ύπάρχουν άξιόλογα παραδείγματα.

νάρθηκας, καί σέ κάποιες περιπτώσεις συναντᾶμε ἐξωνάρθηκα ἢ αἶθριο. Σχεδόν ὅλες οἱ βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων περιβάλλονται ἀπό προσκτίσματα, ὅπως βαπτιστήριο, πρόθεση, διακονικό, ἀποθηκευτικοί χώροι. Μιά ἰδιορρυθμία τῶν βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων εἶναι ὅτι ἡ ἀψίδα ὀρισμένων ἀπό αὐτές εἶναι ἐσωτερικά ἡμικυκλική καί ἐξωτερικά πολυγωνική. Ὅσον ἀφορᾷ στήν ἀναλογία τοῦ πλάτους πρὸς τὸ μήκος τοῦ κυρίως ναοῦ τῶν τρίκλιτων βασιλικῶν, ἔπειτα ἀπὸ μελέτη τῶν ἀναλογιῶν, τῶν μνημείων ποὺ ἀναφέρονται στίς ἐσωτερικές διαστάσεις τους, καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι κυριαρχεῖ ἡ ἀναλογία 4:5. Ἀκολουθοῦν οἱ ἀναλογίες 3:4, 2:3 καί 1:1, ἐνῶ ἔχουμε καί παραδείγματα 1:2 καί 3:5. (πίν. 21)

ΤΡΙΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ ΜΕ ΜΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΨΙΔΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ

Ἡ κατηγοριοποίηση τῶν τρίκλιτων βασιλικῶν θά ξεκινήσει μὲ τὴν παράθεση ἀρχικά, αὐτῶν μὲ μία κεντρικὴ ἀψίδα ἀνατολικά, κι ἔπειτα μὲ ἀριθμητικὴ σειρά, αὐτῶν μὲ δύο ἀψίδες καί μὲ τρεῖς.

Στὴν πρώτη κατηγορία λοιπόν, παρατηρεῖται καί τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ (45 βασιλικές: 63,38%). Οἱ βασιλικές μὲ μία κεντρικὴ ἀψίδα ἐμφανίζονται σχεδόν σέ ὅλα τὰ νησιά τῆς Δωδεκανήσου, μὲ παραλλαγές ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς ἀψίδας, τὸ διαχωρισμὸ τοῦ κυρίως ναοῦ μὲ πεσσοστοιχίες ἢ κιονοστοιχίες καί τὸ μέγεθος τοῦ ναοῦ. Ἡ ἡμικυκλικὴ ἀψίδα ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά εἶναι ἡ ἐπικρατέστερη²¹⁸ [34 βασιλικές μὲ ἡμικυκλική, ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά, ἀψίδα (77,77%) καί 10 βασιλικές μὲ ἡμικυκλικὴ ἐσωτερικά καί πολυγωνικὴ ἐξωτερικά ἀψίδα (22,22%)]. Τὰ δέ πλάγια κλίτη ἀπολήγουν σέ εὐθεῖες πλευρές ἀνατολικά. Δυτικά βρίσκεται πάντα ὁ ὀρθογώνιος νάρθηκας τοῦ ναοῦ (πίν. 5).

Βασιλικές μὲ ἡμικυκλική, ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά, ἀψίδα καί διαχωρισμὸ τῶν κλιτῶν μὲ κιονοστοιχίες εἶναι ἡ βασιλικὴ στὸ Ἐμπορεῖο τῆς Σύμης²¹⁹, ἡ βασιλικὴ τῆς Παναγίας Κουσελίου στοὺς Λειψούς²²⁰

218. Ὁρλάνδος, 1994, 206, εἰκ.166.

219. Δέν ὑπάρχει δημοσιευμένη κάτοψη τοῦ μνημείου. Λαζαρίδης, 1955, 241-2. Βολανάκης, 1977, 386. Βολανάκης, 1987, 60. Παπαβασιλείου, 2009, 41-42. Deligiannakis, 2016, 200-201.

220. Βορειοδυτικὰ τῆς βασιλικῆς διατηροῦνται ἴχνη ἑνὸς τετράκογχου, τὸ ὁποῖο πιθανῶς χρησίμευε ὡς βαπτιστήριο. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 2:3. Βολανάκης, 1976, 41-42. Βολανάκης, 1987, 140-142. Βολανάκης, 2002, 45-47.

(πίν. 23Α), καθώς και τρεις βασιλικές στην Κάσο: ἡ βασιλική στή θέση Ἐξαστράτηκος²²¹, καί οἱ βασιλικές Α΄ καί Β΄ στήν περιοχή Μαριτσά²²². Στήν Ψέριμο ἡ βασιλική στή θέση «Λετρί»²²³, στή Νίσυρο οἱ δύο βασιλικές στή θέση «Ἄι-Θόλος»²²⁴ καί στήν περιοχή «Σταυρός»²²⁵, καί τέλος ἡ βασιλική στό Ἐμπορειό τῆς Ἀλιμνιάς²²⁶ εἶναι τέσσερα ἀκόμη παραδείγματα τοῦ τύπου. Γιά τά μνημεῖα πού μόλις ἀναφέρθηκαν, δέν ἔχουν δοθεῖ χρονολογήσεις ἀπό τούς μελετητές. Ἡ Ἀστυπάλαια μέ τή σειρά της παρουσιάζει πλῆθος βασιλικῶν μέ τά χαρακτηριστικά αὐτά. Στόν 5ο αἰ. χρονολογεῖται ἡ βασιλική τῆς Ἀγίας Βαρβάρας²²⁷ (πίν. 23Β), στά τέλη 5ου - ἀρχές 6ου αἰ. τοποθετοῦνται οἱ δύο βασιλικές, τοῦ Καρέκλη²²⁸ (πίν. 23Γ) καί τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων²²⁹ (πίν. 24Α), καί στόν 6ο αἰ. οἱ βασιλικές τῶν Ἀγίου Βασιλείου²³⁰ (πίν. 24Β) καί Ἁγία τῶν Ἀγίων²³¹ (πίν. 24Γ). Στή Χάλκη στή θέση «Κόκα» τρίκλι-

Δρελιώση-Ἡρακλείδου, 2001-2004, 349. Βολανάκης, 2007, 68-70. Deligiannakis, 2016, 198.

221. Δέν ὑπάρχει δημοσιευμένη κάτοψη. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : ~ 4:5. Λαζαρίδης, 1955, 247. Βολανάκης, 1996, 28. Γιαννικουρή καί Ζερβάκη, 2009, 19.

222. Παλαιοχριστιανικό συγκρότημα, τό ὁποῖο περιλαμβάνει τίς δύο βασιλικές Α΄ (νότια) καί Β΄ (βόρεια). Ἀξιοσημείωτο στή συγκεκριμένη περίπτωση εἶναι ὅτι τό βόρειο κλίτος τῆς βασιλικῆς Α΄ (νότιας) χρησίμευε ὡς νότιο κλίτος τῆς βασιλικῆς Β΄ (βόρειας). Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῶν : ~ 4:5. Βολανάκης, 1996, 39-40. Γιαννικουρή καί Ζερβάκη, 2009, 19.

223. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 3:4. Κατά μήκος τῆς νότιας ἐξωτερικῆς πλευράς βρίσκονται διάφορα προσκτίσματα. Βολανάκης, 1987, 143. Χαλκίτη, 1998, 1009.

224. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 1:1. Ὅπως φαίνεται ἀπό τίς ἀναλογίες, ὁ κυρίως ναός τῆς συγκεκριμένης βασιλικῆς εἶναι σχεδόν τετράγωνος (11,10μ. x 11μ.) καί ὄχι ὀρθογώνιος, ὅπως συμβαίνει μέ τίς υπόλοιπες. Βολανάκης, 1987, 57.

225. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 1:2. Βολανάκης, 1987, 57.

226. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : ~ 3:4. Βορειοδυτικά τῆς βασιλικῆς ὑπῆρχε πιθανῶς βαπτιστήριο. Βολανάκης, 1987, 138-139. Βολανάκης, 2008, 92.

227. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 4:5. Λαζαρίδης, 1955, 237. Βολανάκης, 2005, 104-106.

228. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 4:5. Λαζαρίδης, 1955, 234-236. Βολανάκης, 2005, 104-111. Deligiannakis, 2016, 203.

229. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 2:3. Λαζαρίδης, 1955, 234. Βολανάκης, 2005, 96-100.

230. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 2:3. Δυτικά τοῦ νάρθηκα τῆς βασιλικῆς ὑπῆρχε τρίστωο αἶθριο, ἐνῶ νοτιοδυτικά τοῦ αἵθριου βρισκόταν τό βαπτιστήριο. Βολανάκης, 2005, 98-100.

231. Δυτικά τοῦ νάρθηκα τῆς βασιλικῆς ὑπῆρχε αὐλή ὀρθογώνιου σχήματος,

τη βασιλική τοῦ ἐξεταζόμενου τύπου, χρονολογείται στὸν 6ο αἰ.²³² Ἡ Κάρπαθος ἀριθμεῖ πέντε βασιλικές μέ τίς προδιαγραφές αὐτές. Ἡ βασιλική τοῦ Πρεσβυτέρου Εὐχαρίστου στήν Ἀρκάσα, ἡ ὁποία χρονολογείται στίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 5ου αἰ.²³³, ἡ βασιλική τῆς Γιαλοχωραφίτισσας στό Λευκό, στά τέλη τοῦ 5ου -ἀρχές 6ου αἰ.²³⁴, ἡ βασιλική τῆς Ἀγίας Εἰρήνης στό Μεσοχώρι, 5ος-6ος αἰ.²³⁵, ἡ βασιλική τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας στήν Ἀρκάσα²³⁶ (πίν. 25Α) στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ. καί ἡ βασιλική τῶν Ταξιαρχῶν στήν Ἀρκάσα, τοῦ 6ου αἰ.²³⁷ Γιά τή Σαρία (μικρή νησίδα νότια τῆς Καρπάθου) πρόσφατα δημοσιεύθηκαν²³⁸ πέντε βασιλικές, οἱ ὁποῖες δέν ἔχουν ἀνασκαφεῖ ποτέ, τέσσερις ἐκ τῶν ὁποίων ἀνήκουν σέ αὐτό τὸν τύπο²³⁹: πρόκειται γιά τίς βασι-

ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἐπεῖχε τή θέση τοῦ αἱθρίου. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : ~ 4:5. Βολανάκης, 2005, 100-102.

232. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 4:5. Ὁ διαχωρισμός τῶν κλιτῶν γινόταν ἢ μέ κιονοστοιχίες ἢ μέ πεσσοστοιχίες. Βολανάκης, 1987, 63. Βολανάκης, 2008, 86 κ.έ. Σιγάλα, 2011, 98 κ.έ.

233. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 3:4. Ἡ χρονολόγηση τῆς βασιλικῆς βασίζεται στά ψηφιδωτά δάπεδά της. Jacorí, 1932-3, 564-568. Λαζαρίδης, 1955, 246. Βολανάκης, 1988, 342. Πελεκανίδης καί Ἀτζακά, 1988, 53-55. Βολανάκης, 1998, 205-206.

234. Λαζαρίδης, 1955, 246. Βολανάκης, 1988, 343. Βολανάκης, 1998, 217.

235. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 3:4. Βολανάκης, 1988, 343. Βολανάκης, 1998, 216.

236. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 2:3. Ὁ Σωτηρίου ἀναφέρει ὅτι ἡ βασιλική εἶναι μονόκλιτη κι ὄχι τρίκλιτη, γεγονός πού προβληματίζει καί τόν ἴδιο, λόγω τῶν διαστάσεων τοῦ μνημείου. Ἡ ἀποψη αὐτή ὑποστηρίχθηκε ἀρχικά ἀπό τόν Ἰταλό ἀρχαιολόγο Jacorí ch πού ἀνέσκαψε τή βασιλική. Ὁ Βολανάκης σέ νεότερη μελέτη ἀναφέρει ὅτι ἡ βασιλική εἶναι τρίκλιτη καί μάλιστα δίνει καί τίς διαστάσεις τῶν πλαγίων κλιτῶν. Σωτηρίου, 1929, 196. Jacorí(ch), 1925, 25-36. Λαζαρίδης, 1955, 342. Πελεκανίδης καί Ἀτζακά, 1988, 60-61. Βολανάκης, 1998, 204. Ὅσον ἀφορᾷ στήν ἡμικυκλική ἀψίδα τοῦ κεντρικοῦ κλίτους παρατηρεῖται μιά ἰδιαιτερότητα: τοποθετεῖται σέ μικρή ἐξοχή τοῦ τοίχου. Ἐκτός τοῦ νάρθηκα στά δυτικά, ὑπῆρχε καί ἐξωνάρθηκας.

237. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 1:1. Ἡ βασιλική ἐμφανίζει κάτοψη τετράγωνου σχήματος. Βολανάκης, 1987, 119. Βολανάκης, 1988, 342. Βολανάκης, 1998, 209.

238. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267-280.

239. Ὅσον ἀφορᾷ στήν πέμπτη βασιλική, εἶναι πρέπον νά ἀναφερθεῖ τό γεγονός ὅτι δέν τοποθετήθηκε σέ κάποια κατηγορία ἀνάλογα μέ τό τύπο της. Πρόκειται γιά μιά δίκλιτη βασιλική μέ δύο ἀψίδες ἀνατολικά: αὐτή τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εἶναι ἡμικυκλική, ἐνῶ τοῦ βόρειου τετράπλευρη (τό βόρειο κλίτος ἐρμηνεύτηκε ὡς διακονικό). Νότια ὑπάρχουν δύο χώροι: ὁ νοτιότερος ἀπό αὐτούς, ὁ

λικές Α²⁴⁰, Γ²⁴¹, βασιλική της Ἀγίας Σοφίας²⁴² καὶ βασιλική στή θέση Κάστελος²⁴³. Τρεῖς τρίκλιτες βασιλικές μέ ἡμικυκλική ἀψίδα στὰ ἀνατολικά καὶ διαχωρισμό τῶν κλιτῶν μέ κιονοστοιχίες συναντᾶμε καὶ στήν Κάλυμνο. Στίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰ. χρονολογεῖται ἡ ἀ΄ φάση τῆς βασιλικῆς «Χριστός τῆς Ἱερουσαλήμ»²⁴⁴ (πίν. 25B), στὸν 5ο αἰ. ἡ βασιλική τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη Μελιτσάχα²⁴⁵ καὶ στὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ. ἡ βασιλική (Παλαιοπαναγία) στήν περιοχή Ἅγιος Παντελεήμων²⁴⁶ (πίν.

ὁποῖος παρουσιάζει ἀψίδα στὰ ἀνατολικά ἐρμηνεύτηκε ὡς βαπτιστήριο. Τό γεγονός ὅτι δέν ἔχει γίνει ἀνασκαφή στή βασιλική, δέν βοηθάει στή μελέτη τῆς βασιλικῆς στή συγκεκριμένη ἐργασία. Σίγουρο ὅμως εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ μία ιδιαίτερη περίπτωση, ἄξια μελέτης.

240. Πρόκειται γιὰ τρίκλιτη βασιλική μέ μία κεντρική ἡμικυκλική ἀψίδα ἐσωτερικά καὶ ἐξωτερικά. Ἡ ἀψίδα ἔχει πλάτος 6μ., καὶ βάθος 3μ. Ὑπάρχει μόνο μία σειρά ἐδωλίου στό σύνθρονο. Χρονολογεῖται στό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰ. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 271-273.

241. Ἀνατολικά ἀπὸ τὴν ἡμικυκλική ἀψίδα δημιουργοῦνται δύο χώροι νότια καὶ βόρεια, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὰ παστοφῶρια τῆς βασιλικῆς. Πρόκειται δέ, γιὰ κοιμητηριακή βασιλική. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 274.

242. Ἡ ἀψίδα ἔχει πλάτος 4,40μ., καὶ βάθος 2,10μ. Χρονολογεῖται στὰ τέλη τοῦ 5ου -ἀρχές 6ου αἰ. Τό σύνθρονο ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς σειρές ἐδωλίων, ἐνῶ στό κέντρο τῶν κορυφαίων ὑπάρχει ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος. Νοτιοδυτικὰ βρίσκεται μικρὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖο ἐρμηνεύεται ὡς διακονικὸ. Μαρμάρινα σπαράγματα, μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξὴ ἁμβωνα, Ἀγίας Τράπεζας, τράπεζας προθέσεως, καθὼς καὶ ψηφιδωτοῦ δαπέδου. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 269-271.

243. Στὸ ἀνατολικὸ τέλος τοῦ νότιου κλίτους τῆς βασιλικῆς δημιουργεῖται ἀψιδωτὸ πρόσκτισμα τὸ ὁποῖο ἐρμηνεύεται ὡς βαπτιστήριο. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 275-276.

244. Μιὰ ἀπὸ τίς σημαντικότερες βασιλικές τῆς Καλύμνου. Χτίστηκε ἐξ ὀλοκλήρου μέ ὕλικό ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, ὁ ὁποῖος εἶναι πολὺ πιθανόν νὰ βρισκόταν στό σημεῖο πού βρίσκεται σήμερα ἡ βασιλική. Ἡ δευτέρα φάση τῆς βασιλικῆς χρονολογεῖται, ἐξαιτίας τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων στὰ τέλη τοῦ 6ου -ἀρχές 7ου αἰ. Karabatsos, 1994, 269-277. Κουτελλᾶς, 2003, 77.

245. Στὰ ἐνδιάμεσα τῶν δύο κιονοστοιχιῶν τοῦ κυρίως ναοῦ ἔχουν προστεθεῖ θωράκια, γιὰ τὸ καλὺτερο διαχωρισμό τῶν πλαγίων κλιτῶν ἀπὸ τὸ κεντρικόν. Ὁ νάρθηκας στὰ δυτικὰ τοῦ ναοῦ προεξέχει βόρεια, σέ σχέση μέ τὸ κύριο σῶμα τῆς βασιλικῆς. (Ὁρλάνδος, 1994, 137.) Ἡ ἀνασκαφή δέν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ὁπότε πολλὰ ἐρωτήματα μένουν ἀναπάντητα. Σημαντικὸ στοιχεῖο εἶναι ἡ ὑπαρξὴ ἐπιγραφῆς, στήν ὁποία ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ κτήτορα τῆς ἐκκλησίας (Ἀνατόλιος) καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου στὸν ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένη (Ἰωάννης). Χρονολογεῖται στὸν 5ο αἰ., λόγω τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων. Karabatsos, 1994, 285-96. Κουτελλᾶς, 2003, 78. Deligiannakis, 2016, 172-173.

246. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 2:3. Στὸ μέσο τῆς βόρειας ἐξωτερικῆς

26Α). Στην Κω υπάρχουν έξι βασιλικές με τά γνωρίσματα πού αναφέρουμε. Ἡ βασιλική τοῦ Λιμένος²⁴⁷ (πίν. 26Β), ἡ βασιλική τοῦ Πρεσβυτέρου Φωτεινοῦ (πίν. 27Α), πού χρονολογεῖται στό β' μισό τοῦ 5ου αἰ., λόγω τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων²⁴⁸, οἱ δύο βασιλικές πού ἀνέσκαψε ὁ Ὀρλάνδος, βασιλική στό Μαστιχάρι²⁴⁹ (πίν. 27Β) καί βασιλική τῆς Ἀντιμάχειας²⁵⁰ (πίν. 28Α), πού χρονολογοῦνται τό 500, ὅπως

πλευρᾶς τῆς βασιλικῆς ὑπάρχει ἀψιδωτό οἰκοδόμημα, πιθανῶς τρίκογχο, τό ὁποῖο ἐρμηνεύεται ὡς βαπτιστήριο. Ἀνατολικά αὐτοῦ βρίσκεται ὀρθογώνιας κάτοψης πρόσκτισμα, τό ὁποῖο ἀπολήγει σέ ἡμικυκλική ἀψίδα ἀνατολικά, καί προφανῶς ἐπεται ἀπό τήν καταστροφή τῆς βασιλικῆς ἡ λατρεία μεταφέρθηκε ἐκεῖ. Αὐτό παρατηρεῖται στή βασιλική Ἄφωτη τῆς Καρπάθου (Κόλλιας, 1975. 249-253). Τό βαπτιστήριο καί τό ἀψιδωτό οἰκοδόμημα ἐπικοινωνοῦν μέ τή βασιλική μέσῳ δύο εἰσόδων: μία στή νότια κόγχη τοῦ βαπτιστηρίου καί μία στό ἀνατολικό τμήμα τοῦ νότιου τοῖχου τοῦ ὀρθογώνιου χώρου. Ἐπίσης, κατά μήκος τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ νότιου κλίτους, καί προσκολλημένο σέ αὐτό, βρίσκεται ἄλλο ἓνα, ὀρθογώνιου σχήματος, ἀψιδωτό οἰκοδόμημα, τό ὁποῖο χωρίζεται σέ τρία μέρη. Θεωρεῖται λίγο μεταγενέστερο τῆς βασιλικῆς καί ἴσως πρόκειται γιά διακονικό, ὅπως συμβαίνει πάλι, στήν περίπτωση τῆς Ἄφωτης στήν Κάρπαθο. Τά δύο προσκτίσματα μέ τίς ἀψίδες στά ἀνατολικά χρονολογοῦνται στά τέλη τοῦ 6ου αἰ. Βολανάκης, 1987, 42. Karabatsos, 1994, 322 κ.έ. Καραμπάτσος καί Κουτελλάς, 1997, 1166-1167. Καραμπάτσος, 1998γ, 1006-1007. Κουτελλάς, 2003, 82. Deligiannakis, 2016, 166-168.

247. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 1:2. Ἐκτός τοῦ νάρθηκα πού βρίσκεται στά δυτικά, ἡ βασιλική εἶχε καί αἶθριο τό ὁποῖο περιβαλλόταν ἀπό στοές. Στά νότια ὑπάρχει ἓνα σχεδόν τετράγωνο πρόσκτισμα, πού περιβάλλει ἓνα κυκλικό κτίσμα, καί ἐνώνεται μέ τό νότιο κλίτος μέσῳ μιᾶς στοᾶς. Πρόκειται γιά τό βαπτιστήριο τῆς βασιλικῆς. Morricone, 1950, 65-66. Βολανάκης, 1976, 121-122. Deligiannakis, 2016, 148.

248. Ἡ βασιλική τοῦ Δωρόθεου καί Εὐτύχιου. (τά ὀνόματα ὑπάρχουν σέ ἐπιγραφές στά ψηφιδωτά δάπεδα). Ὅπως καί στή βασιλική τοῦ Λιμένος, ἔτσι κι ἐδῶ δυτικά ἐκτός τοῦ νάρθηκα βρίσκεται κα αἶθριο περιβαλλόμενο ἀπό στοές. Προσκολλημένα στό βόρειο κλίτος βρίσκονται προσκτίσματα. Τό βαπτιστήριο βρίσκεται ἀνατολικά τοῦ νότιου κλίτους καί φαίνεται ὅτι δημιουργήθηκε σέ μία μετέπειτα φάση. Μπούσκαρη, 2011, 7-13. Deligiannakis, 2016, 157.

249. Ἡ βασιλική στό Μαστιχάρι ἀπέχει μόλις 60μ. ἀπό τή θάλασσα. Δυτικά τῆς βασιλικῆς βρίσκεται, ὅπως καί σέ ὅλες μέχρι στιγμῆς, βασιλικές ὁ ὀρθογώνιας κάτοψης, νάρθηκας. Προσκολλημένο στό βόρειο κλίτος βρίσκεται βαπτιστήριο μέ προθάλαμο, τό ὁποῖο ἀπολήγει ἀνατολικά σέ μικρή ἡμικυκλική ἀψίδα. Καθ' ὅλη τή νότια πλευρά βρίσκεται τριμερές πρόσκτισμα τοῦ διακονικοῦ. Ὀρλάνδος, 1966, 4-89. Deligiannakis, 2016, 159.

250. Ἡ συγκεκριμένη βασιλική δέν ἀνασκάφηκε ὁλόκληρη λόγω τῶν νεότερων οἰκισμῶν πού βρίσκονται στή θέση αὐτή. Στή νοτιοανατολική γωνία τοῦ ναοῦ βρίσκεται τετράπλευρο διαμέρισμα, πιθανῶς βοηθητικός χώρος. Ὀρλάνδος, 1966, 99-102. Deligiannakis, 2016, 161.

ἐπίσης καὶ ἡ βασιλικὴ Α' (Ἅγιος Παῦλος) στὴν περιοχὴ Ζιπάρη²⁵¹ (πίν. 28B). Ἀκόμη ἡ βασιλικὴ Α' τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (πίν. 29A) ἀνήκει στὴν κατηγορία αὐτὴ καὶ χρονολογεῖται μετὰ τὸ β' μισό τοῦ 6ου αἰ.²⁵² Τέλος ἡ Ρόδος παρουσιάζει μία βασιλικὴ μέ τις παραπάνω προδιαγραφές, τὴ βασιλικὴ στὴν περιοχὴ Ἑλαφόκαμπος²⁵³ (πίν. 29B).

Ἀνακεφαλαιώνοντας, παραπάνω ἀναφέραμε τίς τρίκλιτες βασιλικές μέ μία κεντρικὴ ἡμικυκλική, ἐσωτερικά καὶ ἐξωτερικά, ἀψίδα στὰ ἀνατολικά, αὐτὴ τοῦ μεσαίου κλίτους (τά πλάγια κλίτη ἀπολήγουν σέ εὐθεῖες πλευρές) καὶ τὴν παρουσία δύο κιονοστοιχιῶν στὸν κυρίως ναό. Ὑπάρχουν ὅμως ναοί, οἱ ὁποῖοι τηροῦν σέ γενικὲς γραμμὲς τὰ παραπάνω χαρακτηριστικά, ἀλλὰ παρουσιάζουν μικρὲς διαφοροποιήσεις, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νά θεωρηθοῦν σημαντικές. Θὰ παρουσιαστοῦν λοιπόν, οἱ βασιλικές ἐκεῖνες οἱ ὁποῖες ἀντὶ γιὰ κεντρικὴ ἡμικυκλική, ἐξωτερικά, ἀψίδα, ἐμφανίζουν πολυγωνικὴ (22,22% τῶν βασιλικῶν), ὅπως ἐπίσης, κι ἐκεῖνες στίς ὁποῖες ὁ διαχωρισμός τῶν κλιτῶν γίνεται μέ πεσοστοιχίες ἢ ἐναλλαγὴ πεσσῶν καὶ κιόνων, κι ὄχι μέ κιονοστοιχίες ὅπως συμβαίνει στὸν κανόνα.

Ἡ περίπτωση τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὴν Ἀστυπάλαια (πίν. 30A) ἀποτελεῖ ἓνα παράδειγμα διαφοροποιημένης βασιλικῆς. Τό κυρίως σῶμα τῆς βασιλικῆς ἐμφανίζει, σχεδόν, τετράγωνου σχήματος κάτοψη (ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 1:1) καὶ χωρίζεται μέ δύο πεσοστοιχίες σέ τρία κλίτη, κι ὄχι κιονοστοιχίες. Τό μεσαῖο κλίτος ἀπολήγει σέ ἡμικυκλική, ἐσωτερικά καὶ ἐξωτερικά, ἀψίδα στὰ ἀνατολικά. Ἐνα ἀκόμη χαρακτηριστικό πού παρουσιάζει ἡ συγκεκριμένη βασιλικὴ εἶναι τό

251. Ἡ βασιλικὴ Ἁγίου Παύλου. Δυτικὰ βρίσκεται ὁ ὀρθογώνιος κάτοψης νάρθηκας, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζει δύο ἀνοίγματα στό νότιο καὶ βόρειο τοῖχο του, ἓνα σέ κάθε πλευρά, τὰ ὁποῖα ἐπικοινωνοῦν μέ προσκτίσματα. Στὴ νοτιοανατολικὴ πλευρά βρίσκεται ὁ χώρος τοῦ βαπτιστηρίου. Balducci, 1936, 22-28. Deligiannakis, 2016, 161.

252. Πρόκειται γιὰ τὴ μεγαλύτερη ἐκ τῶν δύο βασιλικῶν. Δυτικὰ ἐκτός τοῦ νάρθηκα βρίσκεται τό αἶθριο, τό ὁποῖο ὅμως χρονολογεῖται ἀργότερα ὅπως καὶ ἡ δευτέρη βασιλική, τὴν ὁποία θὰ σχολιάσουμε παρακάτω. Balducci, 1936, 15-22. Βολανάκης, 1988, 320. Vemi, 1989, 181-2. Deligiannakis, 2016, 159.

253. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 1:1. -τετράγωνη κάτοψη-. Στὰ δυτικά τῆς βασιλικῆς ὑπῆρχε νάρθηκας, ὁ ὁποῖος ὅμως ἔχει παρασυρθεῖ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Τό βόρειο κλίτος τῆς μετατράπηκε σέ μικρὸ ναό, μετὰ τὴν ἐγκατάλειψή της, καὶ τότε προστέθηκε ἀνατολικά του, ἡμικυκλικὴ ἀψίδα. Deligiannakis, 2016, 126-127.

γεγονός ότι τὰ πλάγια κλίτη διαιροῦνται σέ πέντε ἐπί μέρους χώρους (έσωτ. διαστάσεων 2,16 x 1,82μ.) τό κάθε ένα, καί καλύπτονται μέ καμάρες, ὁ ἄξονας τῶν ὁποίων βαίνει ἀπό Βορρά πρὸς Νότο. Τά διαμερίσματα αὐτά ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους καί πρὸς τό μεσαῖο κλίτος μέ τοξωτά ἀνοίγματα. Δυτικά, ὅπως καί σέ ὅλα τὰ μνημεῖα, ὑπάρχει ὁ ὀρθογώνιος νάρθηκας. Σύμφωνα μέ τό Βολανάκη, ἡ βασιλική ἀνεγέρθηκε στά τέλη τοῦ 6ου ἢ στίς ἀρχές τοῦ 7ου αἰ.²⁵⁴

Ἡ μικρότερη βασιλική τοῦ συγκροτήματος τοῦ Ἁγίου Στεφάνου στήν Κῶ (βασιλική Β') (πίν. 30B), εἶναι ἀκόμη μία ἰδιαίτερη περίπτωση. Τρίκλιτη ὅπως καί οἱ προηγούμενες, μέ ἐναλλαγή ὁμως κιόνων καί πεσσῶν γιά τό διαχωρισμό. Ἡ κεντρική ἀψίδα τό μεσαίου κλίτους εἶναι ἡμικυκλική ἐσωτερικά, ἀλλά ἐξωτερικά ἐγγράφεται σέ εὐθεία πλευρά. Ἐπίσης, τὰ πλάγια κλίτη ἀπολήγουν ἀνατολικά σέ εὐθεῖες, πού φθάνουν ἕως τήν ἀπόληξη τοῦ τόξου τῆς ἀψίδας, δίνοντας ἔτσι τή μορφή ἐνός τελείως ὀρθογώνιου κτίσματος, δίχως ἀψίδα. Ἡ κάτοψη τῆς θυμίζει τή βασιλική στό Τουρμανλὶν τῆς Συρίας²⁵⁵, μέ τή διαφορά ὅτι στή δική μας περίπτωση τὰ πλάγια κλίτη δέν ἔχουν διαμορφωθεῖ ὡς κλειστός τετράγωνος/ὀρθογώνιος χώρος. Εἶναι φανερό ὅτι γίνεται προσπάθεια δημιουργίας παστοφορίων. Βορειοανατολικά τῆς βασιλικῆς ὑπάρχει τετράγωνο βαπτιστήριο. Ἡ βασιλική θά πρέπει νά χρονολογηθεῖ βάσει τῶν παραπάνω στοιχείων μετά τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ.²⁵⁶

Στήν Κῶ ἐπίσης, ἄλλη μία βασιλική παρουσιάζει ἡμικυκλική ἐσωτερικά ἀλλά πολυγωνική ἐξωτερικά ἀψίδα. Πρόκειται γιά τή βασιλική τῆς Ἁγίας Θεότητος (πίν. 31A). Ἡ ἀναλογία πλάτους : μήκους εἶναι ~1:2. Δυτικά βρίσκεται ὁ νάρθηκας καί τό αἶθριο τοῦ ναοῦ. Χρονολογεῖται στόν 5ο ἢ 6ο αἰ.²⁵⁷

Ἡ Κάρπαθος ἀριθμεῖ πέντε βασιλικές, τρίκλιτες μέ διαχωρισμό τῶν κλιτῶν ἀπό κιονοστοιχίες, ἀλλά ἡ μία καί μοναδική κεντρική ἀψίδα ἀνατολικά εἶναι, σέ ὅλες τίς περιπτώσεις, πολυγωνική ἐξωτερικά. Ἡ βασιλική τῆς Ἑφταμπατούσας στό χωριό Σπόα εἶναι τό πρῶτο παράδειγμα (πίν. 31B). Ἡ ἀναλογία πλάτους : μήκους τῆς βασιλικῆς εἶναι περίπου 4:5 καί ἡ κεντρική ἀψίδα ἀπολήγει σέ ἡμι-

254. Λαζαρίδης, 1955, 237. Βολανάκης, 2005, 111-112. Deligiannakis, 2016, 203.

255. Ὁρλάνδος, 1994, 207, εἰκ.166, ἀρ.20, καί 225, εἰκ.180.

256. Βολανάκης, 1988, 320. Γκιολές, 1992, 13-14. Deligiannakis, 2016, 159.

257. Herzog, 1903, 4-5. Μπρούσκαρη, 2011, 5. Deligiannakis, 2016, 157.

κυκλική έσωτερικά καί τρίπλευρη έξωτερικά. Δυτικά βρίσκεται ό νάρθηκας, καί γύρω από αύτήν διάφορα προσκτίσματα. Χρονολογείται στά τέλη τοῦ 5ου - αρχές 6ου αἰ.²⁵⁸ Ἀκολουθοῦν οἱ τρεῖς βασιλικές τοῦ 6ου αἰ., στήν περιοχή Βρυκούς. Πρόκειται γιά τή βασιλική Α' (πίν. 32Α), ή όποία ἔχει τρίπλευρη έξωτερικά ἀψίδα²⁵⁹ καί στή βόρεια πλευρά της ἔχει προσκολλημένα προσκτίσματα²⁶⁰, τή βασιλική Β', ή όποία ἔχει πεντάπλευρη έξωτερικά ἀψίδα²⁶¹ καί τή βασιλική Γ', μέ τρίπλευρη έξωτερικά ἀψίδα²⁶². Τέλος ή βασιλική στήν παραλία τοῦ Λευκοῦ (πίν. 32Β) μέ ἀναλογία πλάτους : μήκους περίπου 3:5, παρουσιάζει τρίπλευρη έξωτερικά ἀψίδα. Χρονολογείται στά μέσα τοῦ 6ου αἰ. Ὁ Κόλλιας ὑποστηρίζει ότι καταστράφηκε κατά τό ἔτος 654 από τόν Μωαβία²⁶³.

Στήν Τέλενδο καί στήν Κάλυμνο δύο βασιλικές, τοῦ τύπου πού ἐξετάζουμε, ἐμφανίζουν τήν κεντρική ἀνατολική ἀψίδα τους, ἐξάπλευρη έξωτερικά Πρόκειται γιά τή βασιλική τοῦ Ἀγίου Βασιλείου στήν Τέλενδο (πίν. 33Α) καί τή βασιλική στό Βαθύ τῆς Καλύμνου (πίν. 33Β). Ἡ βασιλική τοῦ Ἀγίου Βασιλείου παρουσιάζει δύο πεσσούς στό τέλος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ βόρειου κλίτους, δημιουργώντας ἕνα δωμάτιο τό όποιο θά μπορούσε νά ἐρμηνευτεῖ ως πρόθεση²⁶⁴. Στά δυτικά ὑπάρχει ό νάρθηκας, καθώς καί ἐξωνάρθηκας ἢ αἶθριο²⁶⁵. Στή βορειοδυτική γωνία τῆς βασιλικῆς βρίσκεται

258. Λαζαρίδης, 1955, 246. Βολανάκης, 1988, 344. Βολανάκης, 1998, 224-225. Deligiannakis, 2016, 192-193.

259. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 3:4.

260. Βολανάκης, 1987, 119. Βολανάκης, 1988, 342. Βολανάκης, 1998, 212.

261. Βολανάκης, 1987, 120-121. Βολανάκης, 1988, 342-343. Ὁρλάνδος, 1994, 207, εἰκ.166, ἀρ.13. Βολανάκης, 1998, 213.

262. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 3:4. Ἡ βασιλική Γ' εἶναι ή μόνη πού βρίσκεται ἐκτός τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς πόλης. Ἡ βασιλική Α' καί Γ' βρίσκονται ἐντός. Βολανάκης, 1987, 121. Βολανάκης, 1988, 343. Ὁρλάνδος, 1994, 207, εἰκ.166, ἀρ.16. Βολανάκης, 1998, 214.

263. Λαζαρίδης, 1955, 246. Κόλλιας, 1970, 1-15. Βολανάκης, 1988, 343. Ὁρλάνδος, 1994, 207, εἰκ.166, ἀρ.16. Βολανάκης, 1998, 218-219. Nelson, Kelly, Begg, Brenningmeyer, 2015, 1-46.

264. Δέν γνωρίζουμε ἂν δημιουργήθηκε ό χώρος ἤδη από τήν παλαιοχριστιανική περίοδο ἢ προστέθηκε ἀργότερα.

265. Δέν γνωρίζουμε ἂν πρόκειται γιά ἐξωνάρθηκα ἢ αἶθριο, λόγω κακῆς διατήρησης. Ἄν πρόκειται γιά αἶθριο, τότε τό συγκεκριμένο βρίσκεται στήν κατηγορία τῶν αἰθρίων χωρίς ἐσωτερικές κιονοστοιχίες καί στοές, ἀλλά κατασκευασμένο από ψηλούς τοίχους, ὥστε νά ἀπομονώνεται.

μικρό σχεδόν τετράγωνο δωμάτιο άγνωστης χρήσης. Στο νότιο έξωτερικό τοίχο της βασιλικής βρίσκονται προσκολλημένα προσκτίσματα (τό ανατολικότερο είναι άψιδωτό), τά όποια θά μπορούσαν νά έρμηνευτούν ως χώροι βαπτιστηρίου. Κεντρική είσοδος του ναού φαίνεται νά ύπάρχει στό κέντρο του νότιου τοίχου, ή όποια μάλιστα είχε καί πρόθυλο. Σύμφωνα μέ τόν Όρλάνδο τέτοιες είσοδοι έχουν συριακή καταγωγή²⁶⁶. Ό Καραμπάτσος ύποστηρίζει ότι ή είσοδος αυτή προστέθηκε σέ μία δεύτερη οίκοδομική φάση του μέσου 6ου αϊ. Η πρώτη φάση της βασιλικής χρονολογείται στό τέλος του 5ου αϊ., καί σέ αυτήν ανήκουν τό άψιδωτό πρόσκτισμα, ή έξάπλευρη άψίδα, ό νάρθηκας καί τό αίθριο/έξωνάρθηκας²⁶⁷. Η βασιλική στό Βαθύ της Καλύμνου (Ταξιάρχης) παρουσιάζει κατά μήκος της βόρειας έξωτερικής πλευράς της, όρθογώνιας κάτοψης, πρόσκτισμα, πιθανώς δεύτερης οίκοδομικής φάσης, όπως επίσης καί κατά μήκος της νότιας έξωτερικής πλευράς. Έδώ όμως, τό όρθογώνιο πρόσκτισμα άπολήγει σέ ήμικυκλική άψίδα στά ανατολικά. Η αναλογία πλάτους : μήκους της βασιλικής είναι 3:4 καί χρονολογείται στό τελευταίο τέταρτο του 6ου αϊ.²⁶⁸

Τέλος, ή Ρόδος παρουσιάζει δύο βασιλικές τρίκλιτες, μέ δύο κιονοστοιχίες καί τρίπλευρες έξωτερικά, κεντρικές, άψίδες. Πρόκειται γιά τή βασιλική στά Κολύμπια (πίν. 33Γ) καί τή βασιλική της Άγίας Αναστασίας στην Άπολλακιά (πίν. 34Α). "Όσον άφορά στή βασιλική στά Κολύμπια, ή αναλογία πλάτους : μήκους της βασιλικής είναι 4:5. Δυτικά της βρίσκεται ό νάρθηκας καί δυτικότερα τρία όρθογώνια δωμάτια, μέ μία θύρα τό κάθε ένα στό δυτικό τοίχο. Η βόρεια αίθουσα ήταν τό βαπτιστήριο καί επικοινωνούσε άμεσα μέ τό νάρθηκα. Η μεσαία περιελάβανε μία κρήνη, καί λειτουργούσε ως ένδιάμεσος χώρος μεταξύ των δύο πλαγίων δωματίων, ένώ ή νότια αίθουσα θεωρείται ότι είναι τό διακονικό. Τόσο ό ανατολικός τοίχος του διακονικού, όσο καί του βαπτιστηρίου, άπολήγουν σέ έγγεγραμμένη ήμικυκλική άψίδα. Βάσει των ψηφιδωτών δαπέδων της, τή χρονο-

266. Όρλάνδος, 1994, 97, εικ.54.

267. Βολανάκης, 1987, 125. Karabatsos, 1994, 297-303. Κουτελλάς, 2003, 83-4. Deligiannakis, 2016, 176-177.

268. Βολανάκης, 1987, 45-46. Karabatsos, 1994, 317-322. Καραμπάτσος καί Κουτελλάς, 1997, 1165-1166. Καραμπάτσος, 1998, 1006. Deligiannakis, 2016. 168-169.

λογοῦμε στό α' μισό τοῦ βου αἰ²⁶⁹. Ἡ βασιλική τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας²⁷⁰ παρουσιάζει στά δυτικά της ἐσωνάρθηκα καί ἐξωνάρθηκα. Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι περιβαλλόταν ἀπό περίβολο, καθὼς ὑπῆρχε καί αἶθριο. Χρονολογεῖται στό β' μισό τοῦ βου αἰ.²⁷¹

ΤΡΙΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ ΜΕ ΔΥΟ ΑΨΙΔΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ

Στὴ δεύτερη κατηγορία τῶν τρίκλιτων βασιλικῶν ἀνήκουν ἐκεῖνες μέ τίς δύο ἀψίδες ἀνατολικά. Σέ αὐτὴ τὴν κατηγορία κατατάσσονται καί οἱ δύο βασιλικές τῆς Καρπάθου, πού βρίσκονται ὑπὸ μελέτη. Τό μεσαῖο κλίτος θά εἶναι αὐτό πού θά παρουσιάζει πάντοτε τὴ μεγαλύτερη ἀψίδα, ἐνῶ ἓνα ἀπὸ τὰ πλάγια κλίτη θά ἐμφανίζει τὴ μικρότερη. Τό δέ ἄλλο κλίτος θά ἀπολήγει πάντοτε σέ εὐθεία πλευρά. Στό γεωγραφικὸ χῶρο τῶν Δωδεκανήσων ὑπάρχουν 16 βασιλικές, αὐτοῦ τοῦ τύπου, δηλαδή κάνουμε λόγο γιὰ τό 22,53%. Ἀπὸ αὐτές οἱ μισές ἔχουν τὴ δεύτερη καί μικρότερη ἀψίδα στὴν ἀπόληξη ἀνατολικά, τοῦ νότιου κλίτους, ἐνῶ οἱ ἄλλες μισές στὴν ἀπόληξη τοῦ βόρειου κλίτους. Τόσο ἡ κεντρικὴ ἀψίδα, ὅσο καί ἡ μικρότερη τοῦ ἐνὸς πλαγίου κλίτους, συναντᾶται ἄλλοτε ἡμικυκλικὴ ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά, καί ἄλλοτε ἡμικυκλικὴ ἐσωτερικά καί πολυγωνικὴ ἐξωτερικά. Τό σχῆμα θά μᾶς ἀπασχολήσει μόνο γιὰ τὴν κεντρικὴ ἀψίδα [ἡμικυκλικὴ ἀψίδα ἔχουν οἱ 12 βασιλικές (75%) καί πολυγωνικὴ ἀψίδα ἔχουν οἱ 4 βασιλικές (25%)]. Οἱ βασιλικές μέ δύο ἀψίδες ἀνατολικά ἐμφανίζονται σέ ἄρκετά νησιά τῆς Δωδεκανήσου, λιγότερα ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνα στά ὁποῖα ἐμφανίζεται ἡ τρίκλιτη βασιλικὴ μέ μία κεντρικὴ ἀψίδα. Ὁ διαχωρισμός τῶν κλιτῶν γίνεται πάντοτε μέ δύο κιονοστοιχίες. Δυτικὰ βρίσκεται ὁ ὀρθογώνιος νάρθηκας τοῦ ναοῦ, ὅπως συμβαίνει σέ ὅλες τίς βασιλικές.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ ΑΨΙΔΑ ΚΑΙ ΑΨΙΔΑ ΣΤΟ ΝΟΤΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Τό μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν βασιλικῶν αὐτῆς τῆς κατηγορίας, δηλαδή μέ δύο ἀψίδες ἀνατολικά, ἀποτελοῦν οἱ βασιλικές μέ μία

269. Βολανάκης, 1984, 691-703. Deligiannakis, 2016, 123.

270. Δύο ἐπιγραφές στό κάτω μέρος δύο μαρμάρινων κιόνων μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἡ βασιλικὴ ἦταν ἀφιερωμένη στὴν Ἀγία Ἀναστασία.

271. Deligiannakis, 2016, 134-135.

κεντρική ήμικυκλική άψίδα και μία άψίδα στην απόληξη του νότιου κλίτους [7 βασιλικές (43,75%)].

Τέσσερα νησιά της Δωδεκανήσου παρουσιάζουν αυτή τη μορφή: ή Λέρος, ή Άστυπάλαια, ή Κάλυμνος και ή Κως.

Συγκεκριμένα πρόκειται για τη τρίκλιτη βασιλική της Αγίας Βαρβάρας στη Λέρο²⁷² και τη βασιλική του Αγίου Ίωάννη του Προδρόμου στην Άστυπάλαια²⁷³. Η Κάλυμνος αριθμεί τέσσερις βασιλικές με μία κεντρική ήμικυκλική άψίδα και μία μικρότερη στο νότιο κλίτος. Η βασιλική του Αγίου Γεωργίου²⁷⁴ (πίν. 34Α), ή βασιλική της Αναστάσεως²⁷⁵ (πίν. 34Γ), ή βασιλική της Αγίας Ειρήνης²⁷⁶ (πίν. 35Α)

272. Τό νότιο κλίτος απολήγει ανατολικά, όπως και τό μεσαίο, σέ ήμικυκλική άψίδα. Δέν υπάρχει δημοσιευμένη κάτοψη του μνημείου. Benson, 1963, 6-10. Βολανάκης, 1987, 37. Βολανάκης, 1988, 313. Μιχαηλίδου, 1993, 9. Deligiannakis, 2016, 200.

273. Άναλογία πλάτους : μήκους βασιλικής : ~ 1:1 (έσωτερικές διαστάσεις: 11,65 x 11,15μ.) Τό νότιο κλίτος απολήγει ανατολικά, όπως και τό μεσαίο, σέ ήμικυκλική άψίδα. Χρονολογείται στον 6ο αϊ. Βολανάκης, 2005, 113-114.

274. Τό νότιο κλίτος απολήγει ανατολικά, όπως και τό μεσαίο, σέ ήμικυκλική άψίδα. Στη βορειοδυτική γωνία του ναού υπάρχει ένα σχεδόν τετράγωνο δωμάτιο, άγνωστης λειτουργικότητας. Η βασιλική έχει αίθριο, τό οποίο όμως εκτείνεται στη νότια πλευρά της και έχει διαστάσεις 20,25 x 6μ. Λόγω της συγκεκριμένης τοποθέτησής του, ό Καραμπάτσος έπισημαίνει σχέση με βασιλικές της Συρίας. Σύμφωνα με τον ίδιο ή βασιλική αντιπροσωπεύει έναν εξελιγμένο τύπο του δεύτερου μισού του 6ου αϊ., διότι τό νότιο άψιδωτό κλίτος μπορεί νά έρμηνευτεί ως διακονικό. Karabatsos, 1994, 339-341. Κουτελλάς, 2003, 80-1. Deligiannakis, 2016, 165-166.

275. Άναλογία πλάτους : μήκους βασιλικής : ~4:5 (έσωτερικές διαστάσεις: 19,80 x 14,60μ.). Ό Καραμπάτσος αναφέρεται σέ διαφορετικές διαστάσεις του ναού και προτείνει την άναλογία 1,81 :1. Τό νότιο κλίτος απολήγει ανατολικά, όπως και τό μεσαίο, σέ ήμικυκλική άψίδα. Ανατολικά του βόρειου κλίτους υπάρχει τετράγωνος χώρος, ό οποίος φαίνεται νά προστέθηκε στη βασιλική σέ μία δεύτερη φάση, και άποτελούσε τό χώρο της πρόθεσης. Τό ίδιο θά συνέβη και στο νότιο κλίτος με τη προσθήκη της άψιδας, ώστε νά διαμορφωθεί τό διακονικό. Δυτικά της βασιλικής ό Βολανάκης υποστηρίζει ότι βρίσκεται νάρθηκας διαστάσεων 14,60 x 5,30μ. Ό Καραμπάτσος κάνει λόγο όμως για εξωνάρθηκα, χωρισμένο σέ δύο μέρη (6,30 x 3,50μ., και 6,90 x 3,50μ.) (προφανώς πρόκειται για λιτή), καθώς και για ένα δωμάτιο προσαρτημένο στη βορειοδυτική του γωνία, άγνωστης χρήσης. Η βασιλική χρονολογείται πριν τά μέσα του 6ου αϊ., ενώ ή δεύτερη οικοδομική φάση της μετά τό σεισμό του 554. Βολανάκης, 1987, 44-45. Karabatsos, 1994, 337-339. Deligiannakis, 2016, 166.

276. Τό νότιο κλίτος απολήγει ανατολικά, όπως και τό μεσαίο, σέ ήμικυκλική άψίδα. Τό ανατολικό μέρος του βόρειου κλίτους επικοινωνεί με είσοδο, άπευθείας με τό Ίερό Βήμα και θεωρείται ότι είναι ή πρόθεση. Χρονολογείται στα τέλη του 5ου αϊ. ή άκόμη και άρχές 6ου, αλλά ό Καραμπάτσος υποστηρίζει ότι θά έπρεπε νά τη χρο-

καί ἡ βασιλική στό οἰκόπεδο Χαλκίτη²⁷⁷ (πίν. 35B). Τέλος ἡ Κῶς παρουσιάζει τή βασιλική Καπαμά στήν περιοχή Ζιπάρι²⁷⁸ (πίν. 36A). Σέ ἕξι ἀπό τίς ἐφτά βασιλικές ἡ ἀψίδα τοῦ νότιου κλίτους εἶναι ἡμικυκλική ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά, ὅπως συμβαίνει καί στήν ἀψίδα τοῦ κεντρικοῦ κλίτους. Σέ μία μόνο ἡ ἀψίδα τοῦ κλίτους εἶναι ἡμικυκλική ἐσωτερικά, ἐνῶ ἐξωτερικά ἀπολήγει σέ εὐθεία πλευρά. Ὅλες οἱ βασιλικές χρονολογοῦνται στόν 6ο αἰ., μέ τίς περισσότερες νά τοποθετοῦνται στό β' μισό τοῦ 6ου. Σχεδόν ὅλες ἔχουν δεχτεῖ ἐπισκευή, ἔπειτα ἀπό κάποια καταστροφή στά μέσα τοῦ 6ου αἰ.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ ΑΨΙΔΑ ΚΑΙ ΑΨΙΔΑ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Μέ ποσοστό 31,25% ἐμφανίζονται σέ τέσσερα νησιά τῆς Δωδεκανήσου πέντε βασιλικές μέ κεντρική ἡμικυκλική ἀψίδα καί δεύτερη ἀψίδα, στό βόρειο κλίτος. Στή Χάλκη ἡ βασιλική στήν περιοχή Λιμενάρια²⁷⁹, στήν Κάρπαθο ἡ βασιλική στή θέση Βρόντης²⁸⁰ (πίν.

νολογήσουμε κατά τή διάρκεια τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 6ου αἰ., ὁπότε καί τό τριμερές ἱερό εἶναι τελείως ἀνεπτυγμένο. Karabatsos, 1994, 343-347. Κουτελλᾶς, 2003, 79.

277. Τό νότιο κλίτος ἀπολήγει ἀνατολικά, ὅπως καί τό μεσαῖο, σέ ἡμικυκλική ἀψίδα. Τό ὅλο κτίσμα ἔχει προσαρμοστεῖ στό βραχῶδες ἔδαφος καί τά μέρη τῆς βασιλικῆς βρίσκονται σέ διαφορετικό ὑψόμετρο, λόγω τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε γιά τό συγκεκριμένο μνημεῖο εἶναι ἐλάχιστες, παρόλο αὐτά ὁ Καραμπάτσος τή χρονολογεῖ στό πρῶτο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. Karabatsos, 1994, 341-343.

278. Τό νότιο κλίτος ἀπολήγει ἀνατολικά σέ ἡμικυκλική ἀψίδα ἐσωτερικά, ἀλλά σέ εὐθεία πλευρά ἐξωτερικά. Νότια τῆς βασιλικῆς βρίσκεται τετράγωνο, σχεδόν, πρόσκτισμα τό ὁποῖο περιλαμβάνει τό βαπτιστήριο τῆς βασιλικῆς. Βόρεια ὑπάρχουν κι ἄλλα προσκτίσματα, τά ὁποῖα ἐπικοινωνοῦν μέ τό βόρειο κλίτος. Χρονολογεῖται στό 500. Balducci, 1936, 22-8. Deligiannakis, 2016, 161-162.

279. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : ~4:5 (ἐσωτερικές διαστάσεις: 12,5 x 11μ.). Τό βόρειο κλίτος ἀπολήγει ἀνατολικά, ὅπως καί τό μεσαῖο, σέ ἡμικυκλική ἀψίδα. Γύρω ἀπό τή βασιλική ἦταν προσκολλημένα διάφορα προσκτίσματα. Πιθανῶς ἀνεγέρθηκε στά τέλη τοῦ 6ου αἰ. καί ἐρειπώθηκε στά μέσα τοῦ 7ου. Βολανάκης, 1987, 63. Βολανάκης, 2008, 84 κ.έ. Σιγάλα, 2011, 98 κ.έ.

280. Ἡ ἀνασκαφή ἔγινε ἀπό τόν ἀρχαιολόγο Βασίλειο Καραμπάτσο, ἀλλά δέν ὁλοκληρώθηκε. Γνωρίζουμε ὅτι ἡ βασιλική ἦταν τρίκλιτη. Ὁ Δεληγιαννάκης ἀναφέρει ὅτι τό βόρειο κλίτος τῆς ἀπολήγει, ὅπως καί ἡ γειτονική βασιλική τῆς «Ἀφωτῆς», σέ ἡμικυκλική ἀψίδα. Αὐτοψία ἔδειξε ὅτι δέν εἶναι πλέον ὁρατά τά πλάγια κλίτη, τά ὁποῖα ὅπως φαίνεται δέν ἀνασκάφηκαν ποτέ. Μόνο σέ ἕνα σημεῖο νότια διαφαίνεται ὁ ἐξωτερικός τοίχος τοῦ νότιου κλίτους. Ἡ βασιλική φαίνεται ὅτι ἦταν σέ χρήση ἤδη ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ. Καραμπάτσος καί

36B), στην Κάλυμνο ή βασιλική με τό όνομα «Ανατολική Έκκλησία»²⁸¹ (πίν. 37A) καί στη Ρόδο οί βασιλικές, Παληοκκλησία²⁸² (πίν. 37B) καί βασιλική Β' στην περιοχή Άρνίθα²⁸³ (πίν. 38A). Σέ τέσσερεις από τίς πέντε βασιλικές ή άψίδα του βόρειου κλίτους εΐναι ήμικυκλική έσωτερικά καί έξωτερικά, όπως συμβαίνει καί στην άψίδα του κεντρικού κλίτους. Σέ μία μόνο ή άψίδα του κλίτους εΐναι ήμικυκλική έσωτερικά καί ευθεία πλευρά έξωτερικά. Οί βασιλικές τοποθετούνται χρονικά στον 6ο αϊ., με τίς περισσότερες, γιά άλλη μία φορά, νά έχουν ύποστει καταστροφή στά μέσα του αιώνα καί ανακατασκευή στα τέλη του αιώνα.

Κουτελλάς, 1997, 1168. Καραμπάτσος, 1998β, 1012. Καραμπάτσος, 2006, 284-7. Deligiannakis, 2016, 191-2.

281. Τό βόρειο κλίτος άπολήγει ανατολικά, όπως καί τό μεσαίο, σέ ήμικυκλική άψίδα. Πρόκειται γιά τρίκλιτη βασιλική με στενό νάρθηκα στα δυτικά, ό όποιος εΐναι ευρύτερος στο νότιο μέρος, όπου επικοινωνεί με τό νότιο κλίτος. Λόγω του βραχώδους τοπίου οί άψίδες φαίνεται σαν νά «κόβονται». Έκτός αυτού, γίνεται φανερό στην κάτοψη πώς τό τοπίο έχει επηρεάσει την όλη αρχιτεκτονική του ναού καί των επιπέδων του. Τό νότιο κλίτος, καθώς καί ένα όρθογώνιο, κατά μήκος του, πρόσκτισμα, βρίσκονται σέ χαμηλότερο επίπεδο. Τό βόρειο κλίτος δέν διατρέχει όλο τό μήκος του κεντρικού ναού, εξαιτίας των βράχων, κι έτσι ή άψίδα του άπολήγει στο βορειοδυτικό σημείο της κεντρικής άψίδας. Ό Καραμπάτσος χρονολογεί τή βασιλική στο δεύτερο μισό του 6ου αϊ., καί τονίζει ότι τό βόρειο άψιδωτό κλίτος χρησιμοποιείται ως διακονικό. Karabatsos, 1994, 347-350. Κουτελλάς, 2003, 79. Deligiannakis, 2016, 169-170.

282. Άναλογία πλάτους : μήκους βασιλικής : ~4:5 (έσωτερικές διαστάσεις: 18.05 x 15.10μ.). Τό νότιο κλίτος άποτελούσε τό διακονικό. Τό βόρειο κλίτος άπολήγει στα ανατολικά σέ έγγεγραμμένη ήμικυκλική άψίδα. Δυτικά βρίσκεται ό έσωνάρθηκας καί δυτικότερα ό έξωνάρθηκας - βαπτιστήριο, ό όποιος χωρίζεται σέ τρεις χώρους, οί όποιοι άποτελούν τους τρεις χώρους του βαπτιστηρίου. Γύρω από τή βασιλική βρίσκονται διάφορα προσκτίσματα, καθώς καί διπλά πρόπυλα εκατέρωθεν των ναρθήκων της βασιλικής. Η βασιλική αυτή φαίνεται νά ανεγέρθηκε στα τέλη του 5ου αϊ., καί έπειτα από σημαντικές ζημιές στα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 6ου αϊ., αναστηλώθηκε αντικαθιστώντας τίς κιονοστοιχίες με πεσσοστοιχίες. Βολανάκης, 1987, 111. Βολανάκης, 1997, 95-114. Deligiannakis, 2016, 124.

283. Στην περιοχή Άρνίθα Ρόδου βρίσκεται ένα παλαιοχριστιανικό συγκρότημα δύο βασιλικών. Συμβατικά έχουν όνομαστεί Βασιλική Α' καί Βασιλική Β'. ΒΑΣΙΛΙΚΗ Β': Τό βόρειο κλίτος άπολήγει ανατολικά, όπως καί τό μεσαίο, σέ ήμικυκλική άψίδα. Η βασιλική ανεγέρθηκε κατά τό δεύτερο μισό του 6ου αϊ. Βολανάκης, 1979, 268-279. Deligiannakis, 2016, 135-137.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ ΑΨΙΔΑ ΚΑΙ ΑΨΙΔΑ ΣΤΟ ΝΟΤΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Μία μόνο βασιλική στά Δωδεκάνησα εμφανίζει κεντρική άψίδα, ήμικυκλική έσωτερικά καί πολυγωνική έξωτερικά καί τή δεύτερη μικρότερη άψίδα στό νότιο κλίτος (6,25%). Πρόκειται γιά τή βασιλική στήν περιοχή Μονόλιθος τής Ρόδου, στή θέση Κυραμενή. Ἡ κεντρική άψίδα εἶναι έξωτερικά, τρίπλευρη ἢ ήμιεξαγωνική. Ἡ άψίδα τοῦ νότιου κλίτους εἶναι ήμικυκλική, έσωτερικά καί έξωτερικά. Ἀνεγέρθηκε πιθανῶς, στά μέσα τοῦ 6ου αἰ., ἐνῶ έρειπώθηκε ἀπό τά μέσα τοῦ 7ου αἰ. καί ἐξῆς²⁸⁴.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ ΑΨΙΔΑ ΚΑΙ ΑΨΙΔΑ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Τρεῖς βασιλικές στά Δωδεκάνησα εμφανίζουν κεντρική άψίδα πολυγωνική έξωτερικά καί τή δεύτερη άψίδα στό βόρειο κλίτος (18,75%). Πρόκειται γιά τή βασιλική τής «Ἀφωτης» στήν Κάρπαθο²⁸⁵ (πίν. 38B) καί τίς δύο βασιλικές στή Ρόδο, βασιλική τής Καλάθου²⁸⁶

284. Γύρω ἀπό τή βασιλική ἦταν προσκολλημένα διάφορα προσκτίσματα, ὅπως ἕνα τετράκογχο κτίσμα, πιθανῶς βαπτιστήριο ἢ μαρτύριο. Βολανάκης, 1987, 108. Βολανάκης, 2004, 214-216. Deligiannakis, 2016, 130.

285. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : ~4:5 (έσωτερικές διαστάσεις: 14 x 11,50μ.). Τό μεσαῖο κλίτος ἀπολήγει σέ άψίδα, έσωτερικά ήμικυκλική καί έξωτερικά τρίπλευρη, ἐνῶ τό βόρειο κλίτος ἀπολήγει ἀνατολικά σέ ήμικυκλική άψίδα. Γύρω ἀπό τή βασιλική βρίσκονταν πολυάριθμα προσκτίσματα. Βόρεια τοῦ βόρειου κλίτους τῆς βασιλικῆς βρίσκεται ἕνα κτίσμα 14 μέτρων, κατεύθυνσης δυτικά πρὸς ἀνατολικά, τό ὁποῖο ἀπολήγει στά ἀνατολικά σέ ήμικυκλική άψίδα. Χωριζόταν ἐπίσης, σέ τρία ἢ τέσσερα μέρη μέ τοίχους. Ὁ Κόλλιας ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται γιά διακονικό, τό ὁποῖο ἐπικοινωνοῦσε μέ μία πόρτα μέ τό βόρειο κλίτος τῆς βασιλικῆς, λόγω καί τῶν εὐρημάτων. Ὁ χώρος αὐτός, σύμφωνα μέ τό Δεληγιαννάκη, προσαρτήθηκε στή βασιλική εἴτε τήν ἴδια περίοδο μέ ἐκείνην ἢ λίγο ἀργότερα. Μετά τήν καταστροφή τῆς βασιλικῆς ἡ λατρεία συνεχίστηκε στό χώρο αὐτό. Ὁ Κόλλιας χρονολογεῖ τή βασιλική στά μέσα τοῦ 6ου αἰ. Ὅμως, σύμφωνα μέ τό Δεληγιαννάκη, ἕνα νόμισμα τοῦ 533-7 πού βρέθηκε στή βασιλική, δίνει τή δυνατότητα νά τή χρονολογήσουμε λίγο νωρίτερα. Κόλλιας, 1974, 201-206. Κόλλιας, 1975, 249-253. Μουτσόπουλος, 1978, 282-8. Βολανάκης, 1987, 121-122. Βολανάκης, 1998, 22-223. Καραμπάτσος, 2006, 284-7. Deligiannakis, 2016, 188-191.

286. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : ~4:5 (έσωτερικές διαστάσεις: 15,82 x 21,60μ.). Πρόκειται γιά τρίκλιτη βασιλική μέ διπλό νάρθηκα στά δυτικά καί πιθανόν αἶθριο δυτικότερα. Τό κεντρικό κλίτος ἀπολήγει σέ τρίπλευρη έξωτερικά άψίδα. Τό βόρειο καί νότιο κλίτος διαμορφώνουν δύο ξεχωριστές αἰθουσες στά ἀνατολικά: τό βόρειο, τό ὁποῖο ἀπολήγει ἀνατολικά σέ ήμικυκλική άψίδα, φαίνεται νά εἶχε χρήση βαπτιστηρίου, ἀφοῦ βρέθηκε in situ σταυρική κολυμπήθρα,

(πίν. 38Γ) καί βασιλική Α' στην Ἀρνίθα²⁸⁷ (πίν. 39Α). Καί οἱ τρεῖς ἀνεγέρθηκαν κατά τόν 6ο αἰ., ἀλλά ὑπέστησαν καταστροφή καί μετασκευή ἀπό τό β' μισό τοῦ 6ου αἰ. Συγκεκριμένα, φαίνεται ὅτι σέ μία δεύτερη οἰκοδομική φάση μετά τά μέσα τοῦ 6ου αἰ., προστίθεται στή βασιλική διακονικό καί βαπτιστήριο. Οἱ χώροι αὐτοί ὅμως δέν καταλαμβάνουν κάποιο ἀπό τά δύο πλάγια κλίτη, ἐκτός ἀπό τήν περίπτωση τῆς βασιλικῆς στην Κάλαθο, ἀλλά χρησιμοποιοῦν ἕνα νέο ἀψιδωτό πρόσκτισμα στά νότια ἢ βόρεια τῆς βασιλικῆς.

ΤΡΙΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ ΜΕ ΤΡΕΙΣ ΑΨΙΔΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ

Οἱ τρίκλιτες βασιλικές μέ τρεῖς προεξέχουσες ἀψίδες ἀνατολικά, μία γιά κάθε κλίτος, ἀποτελοῦν τό 8,45% τῶν βασιλικῶν στά Δωδεκάνησα. Μόλις ἕξι βασιλικές σέ μόλις τέσσερα νησιά: Κάρπαθος, Τέλενδος, Κάλυμνος καί Ρόδος. Καί οἱ ἕξι χρονολογοῦνται στά τέλη τοῦ 6ου αἰ. Οἱ τέσσερις ἀπό τίς ἕξι βασιλικές ἐμφανίζουν καί τίς τρεῖς ἀψίδες ἡμικυκλικές, ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά. Οἱ δύο, ὅμως,

ἐνῶ ἡ χρήση τοῦ νοτίου εἶναι ἄγνωστη. Καί οἱ δύο αὐτοί χώροι, ἐπικοινωνοῦν μέ τό Ἱερό Βῆμα μέ δύο ἀνοίγματα στούς τοίχους τους. Λογικά πρόκειται γιά μία ἀρχική μορφή τοῦ τριμεροῦς ἱεροῦ βήματος, τό βόρειο δωμάτιο ἦταν ἡ πρόθεση, ἐνῶ τό νότιο τό διακονικό. Ἡ βασιλική χρονολογεῖται στό τρίτο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. Deligiannakis, 2016, 132-133.

287. Ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : ~4:5 (ἐσωτερικές διαστάσεις:22,30x 17,70μ.). Ἡ κεντρική ἀψίδα εἶναι ἐσωτερικά ἡμικυκλική καί ἐξωτερικά πεντάπλευρη. Ἡ μικρή ἀψίδα τοῦ βόρειου κλίτους ἀνήκει σέ τετράκογχο οἰκοδόμημα, προσκολλημένο στή βόρεια πλευρά τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Λόγω τοῦ σχήματος καί τῆς θέσης του σέ σχέση μέ τή βασιλική, ἐρμηνεύεται ὡς μαρτύριο. Ὁ πυρήνας του εἶναι τετράγωνος μέ μία κόγχη σέ κάθε πλευρά. Ἡ εἴσοδος βρίσκεται στό μέσο τῆς δυτικῆς κόγχης. Ἴσως τό μαρτύριο νά εἶναι ἀρχαιότερο τῆς βασιλικῆς, ὅπως συμβαίνει καί στην περίπτωση τῆς Βασιλικῆς Β' τῆς Κορίνθου (Βασιλική Κρανείου) καί τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἰλισσοῦ στην Ἀθήνα (Σωτηρίου, 1929, 197-198 καί 208). Νότια τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς βασιλικῆς βρίσκεται ὀρθογώνιο πρόσκτισμα μέ τρίπλευρη ἀψίδα, ἐξωτερικά, στά ἀνατολικά, τό ὁποῖο ἐρμηνεύεται ὡς διακονικό, λόγω τῆς θέσης καί τοῦ σχήματός του. Νότια τῆς βασιλικῆς βρίσκεται προσκολλημένο βαπτιστήριο, ὀρθογώνιας κάτοψης. Ἡ ἀνατολική πλευρά του ἀπολήγει σέ ἀψίδα, ἐσωτερικά ἡμικυκλική, ἐξωτερικά τρίπλευρη. Τό βαπτιστήριο ἐπικοινωνοῦσε μέ τό νότιο πρόσκτισμα μέσω μίας εἰσόδου. Ἡ βασιλική χρονολογεῖται στό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰ., ἐνῶ τό μαρτύριο πρέπει νά χρονολογηθεῖ στόν 5ο αἰ. Κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 6ου αἰ. ἀνεγέρθηκε τό διακονικό καί τό βαπτιστήριο. Βολανάκης, 1979, 268-279. Deligiannakis, 2016, 135-137.

βασιλικές της Ρόδου, έχουν την κεντρική και νότια άψίδα τρίπλευρη έξωτερικά και τη βόρεια έγγεγραμμένη.

Αναλυτικά, στην Κάρπαθο κάνουμε λόγο για τη βασιλική στο Παλαιόκαστρο της Αρκάσας. Χαρακτηριστικό είναι ότι τό κυρίως σῶμα της, εμφανίζει τετράγωνου σχήματος κάτοψη [ἀναλογία πλάτους : μήκους βασιλικῆς : 1:1 (ἔσωτ. διαστάσεις: 10,20 x 10,20μ.)]²⁸⁸.

Ἡ Τέλενδος ἀριθμεῖ δύο βασιλικές. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ βασιλική τῆς «Παλαιᾶς Παναγιᾶς» (πίν. 39B). Τά πλάγια κλίτη ἐρμηνεύονται ὡς παστοφόρια, ἐνῶ ἓνα νοτιοδυτικό δωμάτιο ὡς διακονικό. Ἡ βασιλική θά μπορούσε νά χρονολογηθεῖ στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ., ἀλλά λόγω τῶν παστοφορίων καί τοῦ χώρου τοῦ διακονικοῦ στή νοτιοδυτική γωνία τοποθετεῖται χρονικά στά μέσα τοῦ 6ου αἰ.²⁸⁹ Ἡ δευτέρη εἶναι ἡ βασιλική στή θέση «Χοχλακάς» (πίν. 40A). Ἡ κεντρική άψίδα βρίσκεται ἐλαφρῶς πιό μπροστά ἀπό τίς δύο τῶν πλαγίων κλιτῶν. Τό ἀνατολικό τμήμα τῆς βασιλικῆς διαμορφώνεται σέ τριμερές ἱερό. Τά κλίτη τοῦ ναοῦ χωρίζονται μεταξύ τους μέ πεσσοστοιχίες, οἱ ὁποῖες πατοῦν πάνω σέ ἐλαφρῶς ὑπερυψωμένους στυλοβάτες. Ἡ κάθε πεσσοστοιχία περιλαμβάνει τέσσερις κτιστούς πεσσούς. Οἱ τέσσερις ἀκραῖοι τῶν δύο πεσσοστοιχιῶν ἔχουν ὀρθογώνια κάτοψη, ἐνῶ οἱ τέσσερις μεσαῖοι κάτοψη σχήματος T. Προσκολλημένα στήν ἐξωτερική πλευρά τοῦ νότιου κλίτους βρίσκονται προσκτίσματα, δυτικά βρίσκεται ὁ νάρθηκας⁹¹, ἐνῶ μία ὀρθογώνια αἵθουσα βρίσκεται προσκολλημένη στό τέλος τοῦ βόρειου κλίτους. Ὁ Καραμπάτσος ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται γιά πρόθεση, ἐνῶ ὁ Κουτελλᾶς θεωρεῖ ὅτι ἡ ὕπαρξη περιμετρικοῦ ἔσωτερικά θρανίου ὑποδηλώνει ὅτι αὐτό πρέπει νά προοριζόταν γιά συναθροίσεις τῶν πιστῶν. Ἡ βασιλική διαθέτει τέσσερις ἐξωτερικές εἰσόδους κατά μήκος τῆς νότιας πλευρᾶς, μία πού ὁδηγεῖ στό νάρθηκα, δύο στό νότιο κλίτος καί μία στό νότιο παράβημα. Μέ αὐτές τίς εἰσόδους ἐπικοινωνεῖ ὁ ναός μέ τό στενόμακρο ἀψιδωτό πρόσκτισμα πού, ὅπως ἀναφέρθηκε, βρίσκεται κατά μήκος τῆς νότιας πλευρᾶς του. Πρόκειται πιθανῶς, γιά τό βαπτιστήριο τῆς βασιλικῆς. Χρονολογεῖται ἀπό τόν Καραμπάτσο στό δεύτερο μισό

288. Βολανάκης, 1998, 207.

289. Βολανάκης, 1982, 59. Βολανάκης, 1987, 134. Karabatsos, 1994, 305-308. Κουτελλᾶς, 2003, 84.

τοῦ 6ου αἰ., ἐνῶ ἀπό τόν Κουτελλά στό δεύτερο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ.²⁹⁰.

Στήν Κάλυμνο ἡ βασιλική τῆς Ἀγίας Σοφίας (πίν. 40B) εἶναι μία ἀπό τίς πιό καλοδιατηρημένες βασιλικές τοῦ νησιοῦ. Ὁ Καραμπάτσος ἀναφέρει ὅτι τό βόρειο κλίτος προστέθηκε σέ μία μεταγενέστερη φάση, ἀλλά καί ἔτσι νά συνέβη, σίγουρα προϋπῆρχε κάποιο βόρειο κλίτος. Στά δυτικά ὑπάρχει ἕνας ὀρθογώνιος κάτοψης προεξέχων νάρθηκας πρὸς τά νότια. Σημαντικό εἶναι τό γεγονός τῆς ἔλλειψης ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἢ πεσσῶν γιά τό διαχωρισμό τῶν κλιτῶν, καί ἔτσι ὁ Καραμπάτσος ὑποστηρίζει τήν ὑπαρξη πέτρινων βάθρων, τά ὁποῖα μάλιστα θά στήριζαν κάποια καμάρα. Ἔτσι, ἡ βασιλική πιθανῶς νά χρονολογεῖται τόν 7ο αἰ., ἢ καί λίγο ἀργότερα²⁹¹.

Τέλος, ὑπάρχουν οἱ δύο βασιλικές τῆς Ρόδου. Ἡ βασιλική τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ (πίν. 41A) ἦταν μία μεγάλη, πολυτελῶς διακοσμημένη, τρίκλιτη βασιλική. Τά κλίτη χωρίζονταν, καί σέ αὐτή τήν περίπτωση, μέ πεσσοστοιχίες. Ἡ κεντρική καί νότια ἀψίδα ἐξωτερικά εἶναι τρίπλευρες, ἐνῶ ἡ βόρεια ἐξωτερικά εἶναι εὐθύγραμμη. Εἶναι φανερό ὅτι τά πλάγια κλίτη ἐρμηνεύονται ὡς παστοφόρια. Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι τό βόρειο κλίτος εἶναι μικρότερο σέ μήκος ἀπό τά ἄλλα δύο, ἀφοῦ ὁ δυτικός τοῖχος του δέν βρίσκεται σέ εὐθεία μέ τό δυτικό τοῖχο τῶν ἄλλων δύο. Σύμφωνα μέ τοὺς ἀνασκαφεῖς ἡ βασιλική εἶχε δύο φάσεις ἐπισκευῆς, ἀπό τίς ὁποῖες ἡ δεύτερη ἀνήκει στόν 6ο αἰ. καί ἐγινε ἔπειτα ἀπό σεισμό τό 514-515. Ἡ ὑπαρξη ὡστόσο πεσσοστοιχιῶν καί παστοφορίων θά ἔπρεπε νά ὠθήσει τοὺς μελετητές σέ μία μετέπειτα χρονολόγηση, ὅπως ἐκείνη τῆς βασιλικῆς Χοχλακάς στή Τέλενδο, κατά τό β' μισό τοῦ 6ου αἰ.²⁹² Ἡ βασιλική «Ἐφταβήματη» εἶναι ἡ δεύτερη βασιλική τῆς Ρόδου. Τό κύριο σῶμα τῆς χωρίζεται μέ δύο κιονοστοιχίες σέ τρία κλίτη. Ἀπό αὐτά τό μεσαῖο ἀπολήγει σέ μία ἀψίδα ἀνατολικά, ἐσωτερικά ἡμικυκλική καί ἐξωτερικά τρίπλευρη. Τό βόρειο κλίτος διαμορφώνεται στά ἀνατολικά σέ Πρόθεση καί ἀπολήγει στήν πλευρά του, ἐξωτερικά σέ εὐθεία, ἐσωτερικά ὁμως σέ μικρή ἡμικυκλική κόγχη. Τό νότιο κλίτος διαμορφώνεται στά ἀνατολικά σέ εὐρύτερο πα-

290. Karabatsos, 1994, 310-311. Κουτελλάς, 1998, 1007-1009. Κουτελλάς, 2005, 441 κ.ἐ. Deligiannakis, 2016, 174-175.

291. Karabatsos, 1994, 335-336. Κουτελλάς, 2003, 81.

292. Deligiannakis, 2016, 119.

στοφόριο, τό όποιο άπολήγει άνατολικά σέ άψίδα, έσωτερικά ήμικυκλική καί έξωτερικά τρίπλευρη, καί έρμηνεύεται ώς Διακονικό. Ή βασιλική, λόγω τής διαμόρφωσης του άνατολικού τμήματός της, χρονολογείται μετά τό τέλος του 6ου αϊ. Δυτικά βρίσκεται όρθογώνιος νάρθηκας καί δυτικότερα αίθριο. Κατά μήκος τής νότιας έξωτερικής πλευράς ήταν προσκολλημένα διάφορα προσκτίσματα²⁹³.

ΤΡΙΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ ΜΕ ΕΓΚΑΡΣΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

Στά Δωδεκάνησα έχουν βρεθεί μόλις δύο βασιλικές μέ έγκάρσιο κλίτος (2,81%), στή Τέλενδο καί στή Ρόδο. Τό έγκάρσιο κλίτος προήλθε προφανώς άπό τήν άνάγκη διεύρυνσης του ίεροϋ βήματος, λόγω αύξησης του άριθμού των κληρικων²⁹⁴.

Στήν Τέλενδο ή βασιλική τής Κοίμησης τής Θεοτόκου (πίν. 41B) έχει προεξέχον έγκάρσιο κλίτος, τό όποιο απέχει άπό τούς έξωτερικούς τοίχους του ναού 2,5μ. Χωρίζεται μέ δύο κιονοστοιχίες σέ τρία κλίτη, άπό τά όποια μόνο τό μεσαίο άπολήγει άνατολικά σέ ήμικυκλική άψίδα. Τά πλάγια κλίτη άπολήγουν σέ εϋθείες πλευρές. Δυτικά ύπάρχει όρθογώνιος νάρθηκας. Οί διαστάσεις τής βασιλικής, έκτός τής άψίδας καί του έγκάρσιου κλίτους, είναι 23,40 x 12μ. Ό Καραμπάτσος άναφέρει τή βασιλική ως σταυρόσχημη, καί ότι ό τύπος αυτός θά μπορούσε νά δώσει διαφορετική λειτουργία στό ναό, όπως γιά παράδειγμα κοιμητηριακή, άφού βρίσκεται σέ μικρή άπόσταση άπό τή χριστιανική νεκρόπολη. Ή κάτοψη ώστόσο τής βασιλικής, δέν παραπέμπει τόσο σέ σταυρόσχημο ναό, όσο σέ βασιλική μέ έγκάρσιο κλίτος. Ό Βολανάκης δέν τήν άναφέρει σταυρόσχημη, αλλά τονίζει περισσότερο τό έγκάρσιο κλίτος τό όποιο δίνει τήν έντύπωση ελεύθερου σταυρού στήν κάτοψη του μνημείου. Τονίζει επίσης, ότι ίσως δέν πρόκειται καν γιά έγκάρσιο κλίτος, αλλά γιά προσκτίσματα, γεγονός πού μπορεί νά άποδειχθεί μέ νέα άρχαιολογική έρευνα. Καί οί δύο τήν χρονολογοϋν στά τέλη του 5ου ή άρχές 6ου αϊ.²⁹⁵

Στή Ρόδο ή βασιλική μέ έγκάρσιο κλίτος, πού βρέθηκε ύστερα άπό σωστική άνασκαφή, πήρε τό όνομα Μεγάλη Βασιλική (πίν. 42),

293. Βολανάκης, 1987, 115-116. Deligiannakis, 2016, 129.

294. Σωτηρίου, 1929, 196-197. Όρλάνδος, 1994, 162 κ.έ.

295. Βολανάκης, 1982, 57-59. Karabatsos, 1994, 308-310. Κουτελλάς, 2003, 82.

λόγω τῶν διαστάσεων της. Τό κυρίως σῶμα της χωρίζεται σέ τρία κλίτη μέ δύο κιονοστοιχίες. Τό μεσαῖο ἀπολήγει ἀνατολικά σέ πεταλόμορφη²⁹⁶ ἐσωτερικά ἀψίδα, τρίπλευρη ὅμως, ἐξωτερικά. Τό ἐγκάρσιο κλίτος τῆς βασιλικῆς ἦταν ἐπίσης, τρίκλιτο. Δυτικά βρίσκεται ὁ ὀρθογώνιος κάτοψης νάρθηκας, ἐνῶ δυτικότερα καί μπροστά ἀπό τόν νάρθηκα ὑπάρχει αἶθριο. Γύρω ἀπό τή βασιλική ὑπῆρχαν διάφορα προσκτίσματα. Νοτιοδυτικά βρίσκεται τό βαπτιστήριο. Λόγω τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων ἡ βασιλική χρονολογεῖται στά μέσα τοῦ 5ου αἰ.²⁹⁷

Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΡΠΑΘΟ ΚΑΙ ΚΑΤ' ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά λοιπόν, μεγάλο ἀριθμό βασιλικῶν παρουσιάζουν τά μεγαλύτερα νησιά τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ Ρόδος (11), ἡ Κάρπαθος (13), ἡ Κῶς (8), καί ἡ Κάλυμνος (10). Ὡστόσο, νησιά μικρότερου μεγέθους, ὅπως ἡ Ἀστυπάλαια (7) καί ἡ Τέλενδος (5), ἐμφανίζουν ἱκανό ἀριθμό βασιλικῶν²⁹⁸, δείχνοντας ἔτσι ἔντονη παρουσία πιστῶν, ἀλλά καί οἰκονομική, πνευματική, καλλιτεχνική καί γενικότερα πολιτιστική ἀνθήση τῶν περιοχῶν αὐτῶν. Ἄν καί ἀπουσιάζουν οἱ ἀρχαιολογικές μελέτες τοῦ εὐρύτερου ἀστικοῦ χώρου ὅπου βρίσκονται οἱ βασιλικές, τόσο τῶν Δωδεκανήσων ὅσο καί τῆς Καρπάθου, ἴσως θά ἔπρεπε νά συσχετίσουμε τήν ἀφθονία τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτηρίων μέ τήν τάση γιά ἐπικράτηση τῆς χριστιανικῆς λατρείας στίς προϋπάρχουσες ρωμαϊκές πόλεις. Ἴσως ἀρχικά, τά κτήρια αὐτά, νά καταλάμβαναν τίς περιφερειακές περιοχές, ἐνῶ σταδιακά διεισδύουν

296. Ὁρλάνδος, 1994, 208.

297. Κόλλιας, 1969, 464-7. Κόλλιας, 1970β, 527. Κόλλιας, 1971, 552-555. Βολανάκης, 1987, 74. Βολανάκης, 1988, 329. Πλάτων, 2000, 1192-3. Deligiannakis, 2016, 116-117.

298. Ὁ ἀριθμός πού ἀναφέρεται γιά κάθε νησί ἀφορᾷ τή μελέτη τῶν δημοσιευμένων (ἢ ἔστω τῶν περισσότερων δημοσιευμένων) βασιλικῶν στά Δωδεκάνησα. Μελετητές καί ἀρχαιολόγοι τῶν μνημείων αὐτῶν στό συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο μᾶς πληροφοροῦν γιά ὑπερδιπλάσιο ἀριθμό βασιλικῶν, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν ἔχουν δημοσιευθεῖ.

ἐντός τῶν τειχῶν τῶν πόλεων, ὥστε νά καταλήξουν τέλος στόν κεντρικό πυρήνα τῆς πόλης²⁹⁹.

Ἀναφορικά μέ τήν ἔνταξη τῶν βασιλικῶν στόν πολεοδομικό ἰστό, εἶναι δύσκολη ἕως καί ἀκατόρθωτη, λόγω ἔλλειψης ἀρχαιολογικῶν δεδομένων καί ἀνασκαφῶν. Ἐπίσης, σέ περιπτώσεις ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας ὁλόκληρου τοῦ οἰκισμοῦ ὅπου βρίσκεται μία βασιλική, δέν ὑπάρχουν δημοσιεύσεις, παρά μόνο ἀπλή ἀναφορά τῆς ὑπαρξῆς του. Μέ βεβαιότητα θά μπορούσαμε νά μιλήσουμε γιά τήν ἐπιλογή τοποθεσίας τῶν βασιλικῶν στό γεωγραφικό χῶρο τῶν Δωδεκανήσων. Ἐνα μεγάλο ποσοστό βρίσκεται σέ παραθαλάσσιες περιοχές ἢ μικρά ἀγκυροβόλια. Λίγες εἶναι οἱ βασιλικές πού τοποθετοῦνται στήν ἐνδοχώρα. Ἀκόμη καί οἱ βασιλικές πού ἀνεγείρονται ἀπό τά μέσα τοῦ βου αἰ. καί ἐξῆς, σέ περίοδο ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν, βρίσκονται σέ παράλιες θέσεις.

Τό συνολικό μήκος τῶν βασιλικῶν τῆς Ἑλλάδας εἶναι τῶν μὲν μικρότερων 13-20μ. καί τῶν δέ μεγαλύτερων 20-35μ.³⁰⁰ Οἱ διαστάσεις αὐτές ἰσχύουν καί γιά τίς βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων. Οἱ μικρότερες εἶναι 10-20 μ., ἐνῶ οἱ μεγαλύτερες 20-25μ. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν 4 μόλις παραδείγματα στή Ρόδο, στήν Κῶ καί στήν Κάρπαθο μέ μήκος 30-42μ.³⁰¹ Ἐπίσης, τό κύριο σῶμα τῶν βασιλικῶν τῆς Ἑλλάδος, εἴτε τῶν ἀπλῶν εἴτε αὐτῶν μέ ἐγκάρσιο κλίτος εἶναι συνήθως ὀρθογώνιο, ἔχοντας τίς ἀναλογίες 2:3 περίπου, ἐνῶ σπανιότερη περίπτωση εἶναι ἡ ἀναλογία 1:2. Ὁ εὐρύς τετράγωνος τύπος σπανίζει³⁰². Στή συγκεκριμένη περίπτωση, τά Δωδεκάνησα διαφοροποιοῦνται. Ἡ ἀναλογία 4:5 παρουσιάζει τό μεγαλύτερο ποσοστό (35,8%), ὅπως καί ἡ 3:4 (17,9%). Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀναλογία 2:3 (15,3%). Στό ἴδιο ποσοστό, ὡστόσο, 15,3%, ἐμφανίζεται ὁ εὐρύς τετράγωνος τύπος (1:1). Τέλος, ἡ ἀναλογία 1:2 ἀπαντᾶται στό 12,8% τῶν βασιλικῶν τῆς Δωδεκανήσου (πίν. 21).

Ὅπως ἀναφέρθηκε, ὁ ἀριθμός τῶν ἐπαρκῶς δημοσιευμένων βασιλικῶν εἶναι 71. Ἀπό αὐτές οἱ 2 εἶναι μονόκλιτες (2,81%), οἱ 67 εἶναι

299. Φαινόμενο πού ἔχει διαπιστωθεῖ, ἐκτός ἀπό ἀστικά κέντρα τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, καί σέ ἀστικά κέντρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Serin, 2004, 201, ὅπου καί βιβλιογραφία.

300. Σωτηρίου, 1929, 215-6.

301. Ἡ βασιλική τῆς Ἀγίας Θεότητος στήν Κῶ παρουσιάζει μήκος 60μ.

302. Σωτηρίου, 1929, 214.

τρίκλιτες (94,36%) και οι άλλες 2 τρίκλιτες με ἐγκάρσιο κλίτος (2,81%). Ἀπό τίς τρίκλιτες βασιλικές, αὐτές με μία μόνο κεντρική ἀψίδα στά ἀνατολικά ἔχουν τή μεγαλύτερη διάδοση (45 βασιλικές: 77,77%), ἐνῶ 16 εἶναι αὐτές με δύο ἀψίδες (22,53%) καί μόλις 6 με τρεῖς ἀψίδες (8,45%) (πίν. 5).

Ὁ Βολανάκης ὑποστηρίζει ὅτι μιά ιδιορρυθμία τῶν βασιλικῶν τῆς Δωδεκανήσου εἶναι ὅτι σέ ὀρισμένες ἀπό αὐτές, ἡ ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος εἶναι ἐσωτερικῶς ἡμικυκλική καί ἐξωτερικῶς πολυγωνική³⁰³. Ὡστόσο τό χαρακτηριστικό αὐτό συναντᾶται καί σέ βασιλικές τοῦ ὑπόλοιπου ἑλλαδικοῦ χώρου³⁰⁴. Παρόλα αὐτά, ἡ ἡμικυκλική ἀψίδα, ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά εἶναι αὐτή πού κυριαρχεῖ. Ἀπό τίς 71 βασιλικές, οἱ 53 ἔχουν ἡμικυκλική ἀψίδα, ἐνῶ οἱ 18 ἔχουν πολυγωνική (πίν. 6). Ὁ Delvoye³⁰⁵ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ πολυγωνικές ἀψίδες δέν ἦταν σέ χρήση πρὶν τά μέσα τοῦ 6ου αἰ. Στὴν περίπτωση τῶν Δωδεκανήσων ὅμως, οἱ πολυγωνικές ἀψίδες εἶναι σέ χρήση ἤδη ἀπὸ τὸν 5ο αἰ.

Μετά τὴν ταξινόμηση τῶν βασιλικῶν ἀνάλογα με τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀψίδων στὴν ἀνατολική πλευρά τους³⁰⁶, παρατηρήθηκε ὅτι αὐτές αὐξάνονται με τὴν πάροδο τοῦ χρόνου. Οἱ βασιλικές με μία κεντρική ἀψίδα (χρονολογοῦνται ὅλες στά τέλη τοῦ 5ου-ἀρχές 6ου αἰ.) θά ἐξελιχθοῦν σέ βασιλικές με δύο ἀψίδες (χρονολογοῦνται ὅλες στὸν 6ο αἰ., κυρίως στά μέσα τοῦ 6ου αἰ.) καί τέλος με τρεῖς ἀψίδες (χρονολογοῦνται ὅλες στά τέλη τοῦ 6ου - με ἀρχές 7ου αἰ.). Ὅσον ἀφορᾷ τίς βασιλικές με δύο ἀψίδες, ἡ δεύτερη ἀπὸ αὐτές, ἐμφανίζεται κατὰ 50% στὴν ἀνατολική ἀπόληξη τοῦ νότιου κλίτους καί κατὰ 50% στὴν ἀνατολική ἀπόληξη τοῦ βόρειου κλίτους. Δέν μπορεῖ νά δοθεῖ κάποια ἐρμηνεία γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ κλίτους στό ὁποῖο τοποθετεῖται ἡ ἀψίδα. Τίς περισσότερες φορές τό ἀψιδωτὸ κλίτος ἐρμηνεύεται εἴτε ὡς διακονικὸ εἴτε ὡς πρόθεση.

Ἔως τό α' μισό τοῦ 6ου αἰ. τά ἱερά σκεύη καί τό Ἅγιο Εὐαγγέλιο φυλάγονταν στό διακονικὸ, ὡρὸ στὴ νότια πλευρά τοῦ νάρθηκα ἢ τοῦ αἰθρίου. Στό ὡρὸ αὐτὸ ἐναποτίθενται καί οἱ προσφορές τῶν

303. Βολανάκης, 1988, 311.

304. Krautheimer, 1979 ,114.

305. Delvoye, 1962, 304.

306. Παρατίθενται πίνακες ταξινόμησης τῶν τύπων τῶν βασιλικῶν τῶν νησιῶν τῶν Δωδεκανήσων στό τέλος τῆς ἐργασίας.

πιστῶν, μέρος ἀπό τίς ὁποῖες μεταφέρονταν μέ πομπή διά μέσου τοῦ μεσαίου κλίτους στήν Ἀγία Τράπεζα. Τήν περίοδο αὕτη ἡ πρόθεση καί τό διακονικό διαχωρίζονται, μέ τήν προσθήκη χώρου στή βόρεια πλευρά τοῦ νάρθηκα. Περί τά μέσα τοῦ 6ου αἰ. οἱ χώροι αὐτοί μεταφέρονται στό ἀνατολικό τμήμα τοῦ ναοῦ ἐκατέρωθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, καί μέσα στό β' μισό τοῦ 6ου αἰ. θά ἀποκτήσουν ἀψίδα³⁰⁷. Ἡ λειτουργική ἀλλαγὴ³⁰⁸ πού ἐπέδρασε στή νέα αὕτη σταδιακή διαμόρφωση τοῦ χώρου τοῦ ναοῦ, στά Δωδεκάνησα συμβαίνει λίγα χρόνια νωρίτερα. Τό διακονικό, ὡς χώρος στή νότια πλευρά τοῦ νάρθηκα ἐμφανίζεται σέ βασιλικές ἤδη ἀπό τά μέσα τοῦ 5ου αἰ., ἐνῶ μεταφέρεται, ἀρχικά μόνο τό διακονικό, ἐκατέρωθεν τῆς κεντρικῆς ἀψίδας ἤδη ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ. Τό τριμερές Ἱερό Βῆμα ἐμφανίζεται καί στό συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο κατὰ τά τέλη τοῦ 6ου αἰ.

Τά κλίτη τῶν βασιλικῶν διαμορφώνονται μέ τή χρήση δύο κιονοστοιχιῶν. Λίγες εἶναι οἱ περιπτώσεις χρήσης πεσσοστοιχιῶν, οἱ ὁποῖες μάλιστα γίνονται κατὰ τά τέλη τοῦ 6ου αἰ. Ἡ ἐπιλογή τῶν πεσσοστοιχιῶν συμβαίνει συχνά σέ μία δεύτερη οἰκοδομική φάση τῶν βασιλικῶν, ἔπειτα ἀπό μιά καταστροφή πού ἔχουν δεχτεῖ.

Ὅσον ἀφορᾷ στή χρονολόγηση, παρατηρεῖται μία σταδιακή ἐξέλιξη τῶν βασιλικῶν ἀνά τούς αἰῶνες αὐτούς. Στά μέσα τοῦ 5ου αἰῶνα ἐμφανίζεται ὁ τύπος τῆς μονόκλιτης βασιλικῆς, καθὼς καί ἡ τρίκλιτη βασιλική μέ ἐγκάρσιο κλίτος. Στά τέλη τοῦ 5ου μέ ἀρχές 6ου αἰῶνα κυριαρχεῖ ὁ τύπος τῆς τρίκλιτης βασιλικῆς μέ μία κεντρική ἀψίδα ἀνατολικά. Στίς ἀρχές τοῦ 6ου καί ἕως τά μέσα τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ, προστίθεται στήν τρίκλιτη βασιλική ἄλλη μία ἀψίδα ἀνατολικά, ἐνῶ στά τέλη τοῦ 6ου αἰῶνα, καί ἴσως, καί στίς ἀρχές τοῦ 7ου, ἡ τρίκλιτη βασιλική ἐμφανίζει πλέον τό ἀνατολικό τμήμα τῆς μέ τρεῖς ἀψίδες.

Μία σύντομη συγκριτική ἀναφορά μέ τίς βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων μπορεῖ νά γίνει μέ τίς ἀντίστοιχες τῆς νοτιοδυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

307. Γκιολές, 1992, 13-14.

308. Δηλαδή, ἡ ἀλλαγὴ τῆς πορείας τῶν δύο Εἰσόδων τῆς Θείας Λειτουργίας: τῆς μέ πομπῇ μεταφορᾶς στό Ἱερό Βῆμα τοῦ Ἀγίου Εὐαγγελίου (Μικρὴ Εἴσοδος) καί τῶν Τιμίων Δώρων γιά νά τελεστεῖ τό μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας (Μεγάλῃ Εἴσοδος). Γκιολές, 1992, 13.

Ἡ Μικρά Ἀσία, καί ιδίως τὰ παράλια της, ἀποτελοῦσε κομβικό σημεῖο, ὅπως καί τὰ Δωδεκάνησα³⁰⁹. Ὁ χριστιανισμός διαδόθηκε νωρίτερα στίς περιοχές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας³¹⁰. Ὁργανωμένες τοπικές ἐκκλησίες καί ἐπίσκοποι ἐμφανίζονται ἤδη πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1ου αἰ.³¹¹ Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι, εἰδικά σέ παραλιακές περιοχές, δημιουργοῦνται ἐκ νέου πολλές πόλεις, οἱ περισσότερες τῶν ὁποίων γίνονται ἐπισκοπές³¹². Κατὰ τὴν περίοδο πού ἐξετάζουμε (5ος - 7ος αἰ.), καί ἴσως καί λίγο νωρίτερα (4ος αἰ.), ἀναγείρεται μεγάλος ἀριθμός χριστιανικῶν μνημείων στίς περιοχές τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας³¹³. Ὁ τύπος πού κυριαρχεῖ εἶναι ὁ ἴδιος μέ αὐτόν τῶν Δωδεκανήσων: τρίκλιτη ξυλόστεγη ἑλληνιστική βασιλική. Ὅπως καί στὰ Δωδεκάνησα, ἔτσι κι ἐδῶ ἡ βασιλική μέ μία κεντρική ἀψίδα ἀνατολικά ὑπερτερρεῖ τῶν ὑπολοίπων, ὅπως ὑπερτερρεῖ ἐπίσης, καί ἡ ἡμικυκλική ἀψίδα. Ὡστόσο, κι ἐδῶ, ὅπως καί στὰ νησιά τῶν Δωδεκάνησων, συναντᾶμε πολυγωνική ἀψίδα στό κεντρικό κλίτος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ βασιλική τῆς ἀγορᾶς στήν Ἰασό³¹⁴, ἡ πολυγωνική ἀψίδα τῆς ὁποίας μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τὴν ἀντίστοιχη τῶν βασιλικῶν τῆς Ρόδου: βασιλική Μεσαναγροῦ, βασιλική Ἑφτά βήματα-Ἀσκληπιδίου. Οἱ βασιλικές στήν Πριήνη, στὰ Δίδυμα, στήν Ἐάνθο, στήν Ἰασό καί στήν Κέκοβα- Tersane, ἀποτελοῦν παραδείγματα τοῦ τύπου μέ μία κεντρική ἡμικυκλική ἀψίδα στὰ ἀνατολικά. Τά ὑπόλοιπα στοιχεῖα ἀκολουθοῦν τόν κανόνα: τὰ πλάγια κλίτη ἀπολήγουν σέ εὐθεῖες πλευρές, ὁ διαχωρισμός γίνεται μέ δύο κιονοστοιχίες³¹⁵, στὰ δυτικά ὑπάρχει, ὀρθογώνιας κάτοψης, νάρθηκας, ἐνῶ νότια καί βόρεια τῆς

309. Ἡ Μικρά Ἀσία βρίσκεται μεταξύ τριῶν ἡπείρων, Ἀσίας - Εὐρώπης- Ἀφρικῆς. Ἀποτελέσει καί ἀποτελεῖ μέχρι σήμερα γέφυρα μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσης, Βορρᾶ καί Νότου.

310. Πράξεις Ἀποστόλων, 2,5-11 καί 13,13 κ.ἑξ.

311. Βολανάκης, 1999, 14.

312. Serin, 2004, 12.

313. Σωτηρίου, 1942, 275 κ.ἑ. Serin, 2004, 12.

314. Serin, 2004, 43 κ.ἑ.

315. Σέ μία βασιλική παρατηρεῖται ἐναλλαγή κίωνων - πεσσῶν (βασιλική Παναγίας - Kesik Minare, στήν Ἀττάλεια) καί γιὰ τὸ λόγο αὐτό χρονολογεῖται κατὰ τὸν 6ο αἰ. Βολανάκης, 1999, 11-50. Τό χαρακτηριστικό αὐτό παρατηρεῖται καί στὴ μικρότερη βασιλική τοῦ Ἀγίου Στεφάνου στήν περιοχή Κέφαλος στήν Κῶ, ἡ ὁποία χρονολογεῖται κι αὐτὴ στὸν 6ο αἰ. Balducci, 1936, 15-22. Morricone, 1950, 327.

βασιλικῆς βρίσκονται διάφορα προσκτίσματα³¹⁶. Ἡ ἔλλειψη τριβήλου εἶναι ἐπίσης ἓνα κοινό χαρακτηριστικό τῶν βασιλικῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μέ τῶν ἀντίστοιχων τῶν Δωδεκανήσων. Ἡ χρονολόγησή τους συμπίπτει μέ τήν χρονολόγησι τῶν βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων, μέ μία κεντρική ἀψίδα, στόν 5ο αἰ.³¹⁷ Ὑπάρχουν καί βασιλικές³¹⁸ πού παρουσιάζουν τήν κεντρική ἀψίδα τους ἡμικυκλική ἐσωτερικά καί ἐγγεγραμμένη σέ ὀρθογώνιο ἐξωτερικά, ἀκολουθώντας συριακά πρότυπα³¹⁹. Στά Δωδεκάνησα συναντήσαμε τήν ἴδια μορφή στή μικρή βασιλική τοῦ Ἀγίου Στεφάνου στήν Κῶ. Στή Μίλητο ἐπίσης, τρίκλιτες βασιλικές ἀνεγείρονται ἀπό τόν 6ο αἰ., κι ἐξῆς: βασιλική «Μεγάλη Ἐκκλησία» καί βασιλική «Μαρίας»³²⁰. Βασιλική μέ ἐγκάρσιο κλίτος συναντᾶμε στά Πάταρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας³²¹, ἀκολουθώντας κοινά στοιχεῖα μέ τίς δύο βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων μέ ἐγκάρσιο κλίτος καί χρονολογεῖται κι αὕτη στά τέλη τοῦ 5ου αἰ.³²² Τά προσκτίσματα πού ἐμφανίζονται στίς βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων, παρουσιάζονται καί στή περίπτωση τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.³²³ Κοινό χαρακτηριστικό τῶν βασιλικῶν τῶν δύο ὑπό σύγκριση περιοχῶν, εἶναι ὅτι οἱ βασιλικές καί στίς δύο περιπτώσεις παρουσιάζουν μετέπειτα οἰκοδομικές φάσεις³²⁴.

Ἀναφέρθηκε ὅτι κάποια χρονική περίοδο, ἴσως μετά τήν ἐγκατάλειψη τῆς βασιλικῆς, προστέθηκαν ταφές στή βασιλική τῆς Ἀφωτης. Τό γεγονός αὐτό παρουσιάζεται, ἐκτός ἀπό τίς βασιλικές στά

316. Βολανάκης, 1999, 11-50.

317. Στά Δωδεκάνησα ὁ τύπος χρονολογεῖται ἕως τίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ.

318. Ἱεράπολη Βασιλική Α' καί Β' (5ος αἰ.). Καῦνος Βασιλική (β' μισό 6ου αἰ.). Βολανάκης, 1999, 11-50.

319. Ὁρλάνδος, 1994, 212. Βλ. Βασιλική στήν Ἱασό καί ἄλλα παραδείγματα: Serin, 2004, 172-173, fig.155-161.

320. Niewohner, 2017, 255 κ.ἐ.

321. Peschlow, 2017, 280 κ.ἐ.

322. Στήν Τέλενδο ἡ βασιλική τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου καί στή Ρόδο ἡ Μεγάλη βασιλική.

323. Βασιλική Γ' στήν Ἱεράπολη: πρόσκτισμα νότια τοῦ νάρθηκα, μέ ἀψίδα στά ἀνατολικά ἐρμηνεύεται ὡς διακονικό. Βασιλική στά Πάταρα: πρόσκτισμα στή βορειοδυτική πλευρά τῆς βασιλικῆς ἐρμηνεύεται ὡς βαπτιστήριο. Ὡς βαπτιστήριο ἐρμηνεύονται τά προσκτίσματα τῶν δύο βασιλικῶν στήν Ξάνθο. Βολανάκης, 1999, 11-50.

324. Βλ. Βασιλική στήν Ὑφεσο (Ladstatter, 2017, 240). Βασιλική Πριήνης (Westphalen, 1998, 279 κ.ἐ.)

υπόλοιπα Δωδεκάνησα³²⁵, καί σέ βασιλικές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ βασιλική τῆς Ἀκροπόλεως στήν Ἰασό³²⁶.

Μείωση τῆς παραγωγῆς, μετασχηματισμός βασιλικῶν, ἐγκατάλειψη καί καταστροφή, εἶναι φαινόμενα πού σημειώνονται μετά τά μέσα τοῦ 7ου αἰ. στή Μικρά Ἀσία. Οἱ λόγοι προφανῶς καί εἶναι οἱ ἴδιοι μέ τήν περίπτωση τῶν Δωδεκανήσων: σεισμοί, λιμοί, λοιμοί, ἐπιδρομές.

Οἱ δύο βασιλικές τῆς Καρπάθου, ἡ βασιλική τῆς Ἄφωτης καί ἡ βασιλική στή θέση Βρόντη, μέ τά ἀρχιτεκτονικά, λειτουργικά καί διακοσμητικά χαρακτηριστικά τους, ἀντανακλοῦν γνωρίσματα ἀπό μία κοινή ἀρχιτεκτονική ἔκφραση, ἐπικρατοῦσα ὄχι μόνο στό ἴδιο τό νησί, ἀλλά καί σέ ὁλόκληρο τό Αἰγαῖο Πέλαγος (κυρίως Δωδεκάνησα) καί τή ΝΔ Μικρά Ἀσία.

Ἡ τυπολογία τῶν δύο βασιλικῶν, ἡ ὁποία μπορεῖ, ὅπως προαναφέρθηκε, νά χρονολογηθεῖ ἀπό τά τέλη τοῦ 5ου/ἀρχές 6ου αἰ., ἕως τά μέσα τοῦ 6ου αἰ., δέν προσφέρει κάποιο ἰδιαίτερο ἢ διακριτό στοιχεῖο γιά μία ἀκριβή χρονολόγηση. Ἡ ἴδια δυσκολία ὑπάρχει σέ μεγάλο ἀριθμό βασιλικῶν, πού ἀποδίδονται γενικά στούς αἰῶνες αὐτούς, στά Δωδεκάνησα καί τή Μικρά Ἀσία. Ἐλάχιστα παραδείγματα εἶναι αὐτά στά ὁποία ὑπάρχει ἀκριβής χρονολόγηση, ἡ ὁποία δίδεται λόγω κάποιων ἐπιγραφῶν ἢ ἄλλων συγκεκριμένων χρονολογήσιμων στοιχείων. Ἐδῶ πρέπει νά προστεθεῖ καί ἡ δυσκολία στή χρονολόγηση, λόγω τῆς ἀτημέλητης τοιχοποιίας τῶν βασιλικῶν, πού περιλαμβάνει κομμάτια πλίνθων καί *spolia*, στοιχεῖα πού ἐμφανίζονται σέ βασιλικές κατά τούς αἰῶνες, κι ὄχι σέ κάποια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Αὐτό συμβαίνει στή βασιλική τῆς Ἄφω-

325. Οἱ ταφές ἐντός τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς ἀποτελεῖ ἓνα γενικό φαινόμενο τῆς περιόδου (7ος αἰ.), τό ὁποῖο συμβαίνει ἐνῶ οἱ βασιλικές βρίσκονται ἀκόμη σέ χρήση ὡς χώροι λατρείας, ἄν καί παρουσιάζουν στοιχεῖα παρακμῆς καί μερικῆς ἀχρησίας. Ὁ Δελγιαννάκης ὑποστηρίζει τήν ἄποψη αὐτή, ὅτι δηλαδή ἡ ἐμφάνιση τῶν ταφῶν στό χώρο τοῦ κυρίως ναοῦ δέν σηματοδοτεῖ τό τέλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς λειτουργίας. Ὡστόσο, ὑπάρχει καί ἡ ἄποψη τοῦ Κουτελλά, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται σέ καταστροφή τῶν βασιλικῶν, ἀπό τίς ἀραβικές ἐπιδρομές, καί κατόπιν χρήση τους ὡς τόποι ἐνταφιασμοῦ. Ἡ τελευταία αὐτή ἄποψη, δέν συνάδει μέ τά ἀνασκαφικά στοιχεῖα (βλ. βασιλική Ἄφωτης, βασιλική Παλαιοπαναγίας Καλύμνου κ.ἄ.). Deligiannakis, 2016, 106. Κουτελλάς, 2014, 198, 202.

326. Serin, 2004, 147, 201-202.

της, καί συνεπῶς δέν προσφέρει ἐνδείξεις χρονολόγησης. Καί τό γεγονός αὐτό ἀποτελεῖ ἓνα κοινό πρόβλημα τῶν βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων καί τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Σύνθρονα μέ τρεῖς σειρές βαθμίδων χρονολογοῦνται στόν 5ο αἰ. Ἀπό τόν 6ο αἰ. κι ἐξῆς, οἱ βαθμίδες τοῦ συνθρόνου αὐξάνονται σέ ἀριθμό. Χαρακτηριστικό καί στίς δύο βασιλικές τῆς Καρπάθου λοιπόν, εἶναι ἡ ὑπαρξη συνθρόνου μέ περισσότερες ἀπό τρεῖς σειρές βαθμίδων. Μάλιστα ἀποτελοῦν καί τά μοναδικά παραδείγματα στό νησί. Στή Σαρία βέβαια, ὑπάρχουν βασιλικές πού σώζουν ἐπίσης σύνθρονο, μέ λιγότερες ὅμως βαθμίδες, γεγονός πού τίς τοποθετεῖ σέ μία πρωιμότερη χρονολόγηση. Στά Δωδεκάνησα ὡστόσο, καί σέ βασιλικές τῆς ΝΔ Μικρᾶς Ἀσίας, βασιλικές μέ σύνθρονο ἀνάλογο τῶν βασιλικῶν πού μελετᾶμε, βρίσκουμε σέ ἀφθονία.

Ἐπίσης, εἶναι σημαντικό νά ἀναφερθεῖ ὅτι κατά τίς μεταβολές στά τέλη τοῦ 6ου - ἀρχές τοῦ 7ου αἰ., ἡ λειτουργία τῶν βασιλικῶν τῆς Καρπάθου συνεχίζεται. Τό φαινόμενο αὐτό συναντᾶται σέ ὅλες σχεδόν τίς βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων. Οἱ βασιλικές ἐπισκευάζονται. Ὡστόσο, μία ἐπισκευή δέν σημαίνει πάντοτε ὅτι διατηρεῖται ἡ ἀρχική μορφή τοῦ ναοῦ. Στήν περίπτωση τῆς Ἄφωτης, φαίνεται ὅτι ἡ λατρεία μεταφέρεται στό βόρειο πρόσκτισμα, ἐνῶ στή βασιλική στή θέση Βρόντη, τά πενιχρά στοιχεῖα παρουσιάζουν περιορισμό τοῦ μήκους τῆς βασιλικῆς μέ τήν προσθήκη ἐγκάρσιου τοίχου στό μέσο τοῦ ναοῦ. Δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα ἀπό τό γεωγραφικό ὡρο τῶν Δωδεκανήσων, πού παρουσιάζουν μία δεύτερη οἰκοδομική φάση στόν αἰῶνα αὐτό εἶναι ἡ βασιλική τῆς Παλαιοπαναγίας στήν Κάλυμνο καί ἡ βασιλική τοῦ Ἁγίου Βασιλείου στήν Τέλενδο, ὅπου στήν πρώτη περίπτωση ἡ λατρεία μεταφέρεται στό ὡρο τοῦ βαπτιστηρίου, ἐνῶ στή δεύτερη περίπτωση εἶναι πιθανό ἡ βασιλική νά μήν ἐγκαταλείφθηκε κατά τούς μέσους χρόνους. Ὡστόσο, ὁ μετασχηματισμός καί ἡ συνέχεια τῆς λατρείας στίς βασιλικές δέν εἶναι αὐτό πού προκαλεῖ ἐντύπωση. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τό γεγονός ὅτι καί οἱ τέσσερις βασιλικές ἀπέχουν ἐλάχιστα μέτρα ἀπό τή θάλασσα σέ μία περίοδο, κατά τήν ὁποία τό μεγαλύτερο πρόβλημα εἶναι οἱ θαλάσσιες ἐπιδρομές. Ἡ ἐμπορική δραστηριότητα ἄν καί δέχεται κάμψη, συνεχίζεται ἔχοντας ὡς ἐπίκεντρο τήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Νόμος Ροδίων Ναυτικός, ὁ ὁποῖος πρέπει νά χρονολογηθεῖ σέ αὐτή τήν περίοδο, δείχνει ἓνα θαλάσσιο

ἐμπόριο καλά ὀργανωμένο³²⁷. Τό ναυάγιο τοῦ Yassi Ada στό νοτιο-ανατολικό Αἰγαῖο (625) μαρτυρεῖ τήν ὑπαρξή ἐμπορίου κατά μήκος τῶν ἀκτῶν Μικράς Ἀσίας³²⁸. Οἱ κάτοικοι λοιπόν, τῶν παραθαλάσσιων οἰκισμῶν ναί μέν ξεκινοῦν τήν μετακίνησή τους πρὸς τήν ἐνδοχώρα, ὥστε νά ἀποφύγουν τούς ἐπιδρομείς³²⁹, ὅμως ὑπάρχουν καί οἰκογένειες οἱ ὁποῖες ἀσχολοῦνται μέ τό ἐμπόριο, τό ὁποῖο ἀκόμη, προσφέρει οἰκονομικά κέρδη. Ἡ ἐπιλογή τους αὐτή, τούς ὁδηγεῖ σέ μία κατάσταση ἀνοχῆς. Τό μικρό αὐτό ποσοστό, τό ὁποῖο συνεχίζει νά διαμένει στίς παράκτιες θέσεις, χρειάζεται ἕνα χῶρο λατρείας. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὁ πληθυσμός ἔχει μειωθεῖ, τά ἐκκλησιαστικά κτήρια πρέπει νά ἀποκτήσουν μικρότερες διαστάσεις. Ἐξ οὗ καί ἡ ἐπιλογή προσκτισμάτων γιά τή μεταφορά τῆς λατρείας ἢ ὁ περιορισμός τοῦ μήκους μίας βασιλικῆς. Μία ἐπιδρομή, ἢ μία φυσική καταστροφή δέν συνεπάγεται ἐγκατάλειψη τοῦ οἰκισμοῦ³³⁰. Ἀκόμη καί στήν περίπτωση ἐκτεταμένων σεισμικῶν καταστροφῶν, πόλεις μέ διοικητική καί ἐμπορική σημασία ἐξακολουθοῦν νά ἐπιβιώνουν στούς αἰῶνες παρά το ὅτι πλήττονταν συχνά ἀπό τόν ἐγκέλαδο. Παραδείγματα τῆς κατάστασης αὐτῆς ἀποτελοῦν πόλεις τῆς γειτονικῆς μέ τά Δωδεκάνησα, Μικρᾶς Ἀσίας³³¹.

Τέλος, ἕνα κοινό πού παρουσιάζουν οἱ δύο βασιλικές μεταξύ τους, ἀλλά καί μέ ἀντίστοιχες τῶν δύο ὑπό σύγκριση περιοχῶν, πού ἀναφέρουμε, εἶναι ἡ ὑπαρξή μικρότερου ἐκκλησιαστικοῦ οἰκοδομήματος ἐπάνω στά ἐρείπια τῆς βασιλικῆς καί ἐντός τοῦ ἀνατολικοῦ κεντρικοῦ τμήματός της. Ἡ μικρή διάσταση τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν, μπορεῖ νά συσχετιστεῖ μέ κάποια μείωση τοῦ πληθυσμοῦ ἢ μέ μία

327. Γερολυμάτου, 2001, 364.

328. Γερολυμάτου, 2001, 353.

329. Ἀποψη πού ἔχει ὑποστηριχθεῖ σέ περιπτώσεις ὅπου ἔχει γίνει ἀνασκαφική ἔρευνα στήν ἐνδοχώρα, ὅπως στήν περίπτωση τῆς Σαλάκου στή Ρόδο. Βολανάκης, 1997, 113. Στά παραδείγματα πού ἀναφερθήκαμε, δέν γνωρίζουμε τί συμβαίνει στήν ἐνδοχώρα, ὁπότε ὑπάρχει καί ἡ πιθανότητα δημογραφικῆς μείωσης τοῦ παράλιου πληθυσμοῦ, χωρίς ἀπαραίτητα αὐτό νά σημαίνει μετακίνησή του.

330. Ἐπίσης, ὁ Δεληγιαννάκης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μετακίνηση τοῦ πληθυσμοῦ κατά τόν 7ο αἰ., λόγω ἐπιδρομῶν, δέν σημαίνει ὅτι τά μεγάλα παλαιοχριστιανικά μνημεῖα ἐρημώθηκαν. Deligiannakis, 2016, 109.

331. Εὐαγγελάτου - Νοταρά, 1998, 211.

παρακμή της οικοδομικής δραστηριότητας, συνέπεια της οικονομικής δυσχέρειας που ακολούθησε την περίοδο των εισβολών³³².

Ο ΓΛΥΠΤΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΗΣ ΑΦΩΤΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΒΡΟΝΤΗ

Στό κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται ο γλυπτός διάκοσμος των δύο υπό μελέτη βασιλικών, καθώς και αντίστοιχο συγκριτικό υλικό από βασιλικές των Δωδεκανήσων και τις υπόλοιπες Έλλάδας.

Συγκεκριμένα, σχολιάζονται τα μέρη του φράγματος του πρεσβυτερίου, οι κίονες με τις βάσεις και τα κιονόκρανά τους, καθώς και οι άμφικιονίσκοι των παραθύρων.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ

ΣΤΥΛΟΒΑΤΕΣ - ΤΥΠΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ

Στίς δύο παλαιοχριστιανικές βασιλικές που βρίσκονται υπό μελέτη, τό μαρμάρινο φράγμα του πρεσβυτερίου βαίνει σέ υπερυψωμένο στυλοβάτη. Καί στίς δύο βασιλικές, τό κεντρικό τμήμα του στυλοβάτη είναι μαρμάρινο, ενώ τό υπόλοιπο, βόρεια καί νότια, λίθινο. Παρά τό γεγονός ότι ο στυλοβάτης είναι τό πλέον άφανές μέρος του φράγματος, τηρείται συμμετρία καί όμοιομορφία³³³.

Ό στυλοβάτης της βασιλικής της Άφωτης, είσχωρεί στό πλάτος των στυλοβατών των κιονοστοιχιών του ναού, σέ έπαφή πρός τά δυτικά καί κάθετα πρός αυτόν· καί στους δύο στυλοβάτες διακρίνονται έγκοπές (μήκος: 0,60-0,65μ., πλάτος: 0,08μ.) (πίν. 48). Στα δύο άκρα του στυλοβάτη του φράγματος καί στό κέντρο, υπάρχουν τόρμοι για τή στήριξη τεσσάρων πεσίσκων. Επίσης, σέ όλο τό μήκος του είναι φανερά τά ίχνη στήριξης των θωρακίων. Άνατολικά του στυλοβάτη δέν διαπιστώθηκαν ίχνη φράγματος πάνω στους στυλοβάτες των κιονοστοιχιών.

Σύμφωνα μέ τόν τυπολογικό κατάλογο της Στουφή-Πουλημένου, για τά παλαιοχριστιανικά φράγματα του Ίερού Βήματος των

332. Βλέπε ανάλογα παραδείγματα στη Μικρά Άσία: Serin, 2004, 205.

333. Η Στουφή-Πουλημένου υποστηρίζει ότι οι περισσότεροι στυλοβάτες φράγματος πρεσβυτερίου έχουν λιτή μορφολογία, χωρίς ιδιαίτερες γλυπτές διακοσμήσεις, παρουσιάζουν άνομοιομορφία καί άσυμμετρία. Πολλοί δέ από αυτούς κατασκευάζονται από υλικό δεύτερης χρήσης. Στουφή-Πουλημένου, 1999, 82-83.

ναῶν τῆς Ἑλλάδος, ἡ περίπτωση τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης κατατάσσεται στήν κατηγορία τῶν συνεχῶν φραγμάτων σχήματος ὀρθοῦ Π, παρεμβαλλομένου³³⁴. Πρόκειται γιά μία ιδιόρρυθμη διαμόρφωση, ἀφοῦ ἡ δυτική πλευρά τοῦ φράγματος προχωρεῖ μέχρι τοὺς στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ, εἰσχωρεῖ στό πλάτος τῶν στυλοβατῶν καί κάμπτεται ὅχι, ὅπως στά περισσότερα μνημεῖα, ἀνατολικά ἀλλά δυτικά. Ἡ προσχώρηση τοῦ φράγματος πρὸς τά δυτικά φθάνει μέχρι τό δεύτερο μετακίονιο διάστημα³³⁵. Ἡ ὑπαρξη συμφυῶν ἰωνικῶν βάσεων καί κιονίσκων μέ σύμφυτα κιονόκρανα στοὺς πεσίσκους, καθὼς καί ἐγκοπές προσαρμογῆς ἐπιστυλίου σέ κίονες, ἀποτελοῦν στοιχεῖα πού πιστοποιοῦν ὅτι τό φράγμα ἦταν ψηλό³³⁶. Τόσο ὁ Κόλλιας, ὅσο καί ἡ Στουφῆ-Πουλημένου, κάνουν λόγο γιά δύο κίονες μέ ἐγκοπές προσαρμογῆς ἐπιστυλίου: τό δεύτερο κίονα τῆς νότιας κιονοστοιχίας τοῦ ναοῦ, καθὼς καί κίονα, ὁ ὁποῖος εἶχε μετακινηθεῖ ἀπό τήν ἀρχική θέση του³³⁷. Σήμερα, βρίσκονται ἀναστηλωμένοι τρεῖς κίονες: οἱ δύο ἀνατολικότεροι τῆς βόρειας κιονοστοιχίας καί ὁ δεύτερος ἀπό ἀνατολικά κίονας, τῆς νότιας κιονοστοιχίας (πίν. 87Α). Ἐγκοπές προσαρμογῆς ἐπιστυλίου παρουσιάζουν καί οἱ τρεῖς. Ἄν τό ἐπιστύλιο καμπτόταν στά δυτικά, ὅπως μαρτυροῦν καί οἱ ἐγκοπές προσαρμογῆς θωρακίων στοὺς στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν, τότε γιατί ὁ ἀνατολικότερος κίονας τῆς βόρειας κιονοστοιχίας φέρει ἐγκοπή; Ἀκόμη καί ἂν ἔχει τοποθετεῖ σέ λάθος θέση κατά τήν ἀναστήλωση, ποιὰ θά ἔπρεπε νά εἶναι ἡ σωστή θέση του, ἀφοῦ οἱ ἐγκοπές στοὺς στυλοβάτες δέν συνεχίζουν πέρα τῶν δευτέρων ἀνατολικῶν κιόνων³³⁸; Ἐπίσης κανέναν

334. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 35,42. Τόσο ὁ Κόλλιας, ὅσο καί ἡ Στουφῆ-Πουλημένου, κατατάσσουν τό φράγμα τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης στήν κατηγορία αὐτή, λόγω τῶν ἐγκοπῶν στοὺς κίονες γιά προσαρμογή ἐπιστυλίου καί λόγω τῶν ἐγκοπῶν στοὺς στυλοβάτες τῆς κιονοστοιχίας γιά τήν προσαρμογή θωρακίων.

335. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999,42.

336. Προστώο πρό τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος δέν ὑπῆρχε. Ὁ Κόλλιας πιθανολογεῖ τήν ὑπαρξη τόξου στήν πύλη τοῦ φράγματος τῆς βασιλικῆς, διότι ἂν τό ὑπέρθυρο ἦταν ὀριζόντιο δέν θά ξεπερνοῦσε σέ ὕψος τό 1,85μ., καί θά εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά ἦταν μικρό. Κόλλιας, 1973, 153. Τό φράγμα πρεσβυτερίου τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν ψηλῶν φραγμάτων μέ πεσίσκους καί συμφυεῖς κιονίσκους. Βλ. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 74.

337. Κόλλιας, 1973, 152-3. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 43.

338. Εἶναι πολὺ πιθανό νά ὑπῆρχαν βήλα στίς πλάγιες πλευρές τοῦ φράγματος (ἂν δεχτοῦμε ὅτι πρόκειται γιά παρεμβαλλόμενο φράγμα σχήματος ὀρθοῦ Π), ἡ

ἀπό τούς πεσσίσκους δέν φέρει σέ συνεχόμενες παρειές ἐγκοπή γιά τήν προσαρμογή θωρακίου, ὥστε νά κάμπτεται τό φράγμα. Ὡστόσο, οἱ πεσσίσκοι πού βρίσκονται ἀναστηλωμένοι στά δύο ἄκρα τοῦ φράγματος, ἄν καί διακοσμοῦνται μέ ὁμόλογα πλαίσια στή δυτική ἐπιφάνειά τους, παρουσιάζουν δύο μικρές κυκλικές ἐγκοπές, στίς ὁποῖες σίγουρα θά προσαρμοζόταν κάποιο ἀρχιτεκτονικό μέλος ἢ μεταλλικό κιγκλίδωμα, ὄχι ὅμως θωράκιο (πίν. 97,99). Ἀκόμη, ἀναφερθήκαμε κατά τήν περιγραφή τῆς βασιλικῆς, σέ κλιμακωτή κατασκευή πού βρίσκεται στό βόρειο κλίτος τοῦ ναοῦ καί βαίνει στό στυλοβάτη τῆς βόρειας κιονοστοιχίας. Ἡ κλίμακα αὐτή βρίσκεται ἀκριβῶς στό σημεῖο ὅπου βρίσκεται καί ἡ κάθετη, ὀρθογώνια ἐγκοπή τοῦ βόρειου στυλοβάτη. Μήπως θά ἔπρεπε νά συνδέσουμε τήν ἐγκοπή αὐτή μέ τήν κλίμακα, κι ὄχι μέ τό φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου καί ἀντίστοιχα βεβαίως, τήν ἐγκοπή τοῦ νότιου στυλοβάτη μέ μία ἀντίστοιχη κλίμακα, ἡ ὁποία θά ἀφαιρέθηκε σέ μία δεύτερη οἰκοδομική φάση γιά τή δημιουργία τοῦ ἀποθέτη;

Τό φράγμα δέν φαίνεται νά συνεχίζει στή βόρεια καί νότια πλευρά τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τό ὁποῖο ὅπως φαίνεται, θά ἀποκλειόταν ἀπό τά πλάγια κλίτη μόνο μέ τούς στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ.

Ὁ Κόλλιας συγκρίνει τό φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου, μέ αὐτό τῆς βασιλικῆς Χαλινάδου Λέσβου, ὅπου κι ἐδῶ προχωρεῖ ἕως τούς στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν καί κάμπτεται δυτικά³³⁹ (πίν. 43). Ὡστόσο, στή συγκεκριμένη περίπτωση, ἐκτός τοῦ ὅτι ὑπάρχουν ἐγκοπές σέ κίονες γιά τή προσαρμογή τοῦ ἐπιστυλίου, φανερές εἶναι καί οἱ ἐγκοπές σέ συνεχόμενες παρειές τῶν πεσσίσκων³⁴⁰, γεγονός πού ὑποδηλώνει τήν γωνία πού δημιουργεῖ τό φράγμα πρὸς τά δυτικά, καί κατ' ἐπέκτασιν τή μορφή τοῦ φράγματος: ὀρθό Π, παρεμβαλλόμενο³⁴¹.

Ὁ στυλοβάτης τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη (μήκους 8,80μ.),

ἀκόμη καί σέ ὅλα τά μετακίονα διαστήματα τῶν κιονοστοιχιῶν. Ἡ τοποθέτηση βήλων προφανῶς, ἀνταντακᾶ συριακή ἐπίδραση. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 133.

339. Ὁρλάνδος, 1937, 115-127., εἰκ.2. Χαριτωνίδης, 1968, 52. Κόλλιας, 1973, 152-153. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 43.

340. Ὁρλάνδος, 1937, 123.

341. Βέβαια στούς στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν δέν ὑπάρχουν ἐγκοπές προσαρμογῆς θωρακίων, γεγονός πού δέν ἀναφέρεται οὔτε ἀπό τόν Ὁρλάνδο οὔτε ἀπό τόν Χαριτωνίδη.

φθάνει έως τούς δύο στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ, χωρίς νά εἰσχωρεῖ σέ αὐτούς (πίν. 50). Κατά μήκος τοῦ στυλοβάτη υπάρχουν τόρμοι γιά τή στήριξη ἑξι πεσσίσκων: δύο τόρμοι στά δύο ἄκρα, βόρεια καί νότια, δύο στό κέντρο, ὥστε νά δημιουργηθεῖ ἡ εἴσοδος πρός τό Ἱερό Βῆμα, καί δύο μεταξύ τῶν παραπάνω. Ὅπως καί στή βασιλική τῆς Ἀφωτης, ἔτσι καί ἐδῶ, οἱ ἐγκοπές γιά τή προσαρμογή τῶν θωρακίων εἶναι ὁρατές σέ ὅλο τό μήκος τοῦ στυλοβάτη.

Μή γνωρίζοντας τή μορφή τῶν πλαγίων κλιτῶν, δέν μπορούμε νά εἵμαστε βέβαιοι γιά τήν ἀκριβή μορφή τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου. Ὡστόσο, ἔπειτα ἀπό ἐπιτόπια ἔρευνα καί φωτογραφήσεις μέσῳ πολυκοπτέρου (drone)³⁴², φαίνεται ὅτι τό φράγμα πρεσβυτερίου τῆς βασιλικῆς φθάνει έως τούς στυλοβάτες τῶν κιονοστοιχιῶν καί σταματᾷ ἐκεῖ, χωρίς νά συνεχίζει νοτιότερα ἢ βορειότερα (εἰκ. 93). Σέ αὐτήν τήν περίπτωση κάνουμε λόγο γιά εὐθύ κεντρικό φράγμα, τό ὁποῖο τερματίζει στούς δεύτερους ἀνατολικούς κίονες τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ³⁴³. Ἀντίστοιχες περιπτώσεις εἶναι αὐτές τῶν βασιλικῶν στό Μαστιχάρι τῆς Κῶ³⁴⁴ καί τοῦ Ὑψηλομετώπου τῆς Λέσβου³⁴⁵. Ὁ νοτιοανατολικός πεσσίσκος παρουσιάζει συμφυῇ ἰωνική βάση, ἡ ὁποία θά στήριζε κιονίσκο μέ σύμφυτο κιονόκρανο, καί αὐτό μέ τή σειρά του ἐπιστύλιο. Κάνουμε λόγο λοιπόν, καί στή δεύτερη βασιλική τῆς Καρπάθου, γιά ψηλό φράγμα πρεσβυτερίου, ὅπως αὐτό τῆς βασιλικῆς τοῦ Ὑψηλομετώπου τῆς Λέσβου. Ἀντίστοιχο παράδειγμα συναντᾷμε καί σέ δύο βασιλικές τῆς Πάρου: Ἐκκλησιανῆς καί Τριῶν Ἐκκλησιῶν³⁴⁶.

ΠΕΣΣΙΣΚΟΙ ΜΕ ΣΥΜΦΥΕΙΣ ΚΙΟΝΙΣΚΟΥΣ

Προκειμένου νά διαρθρωθεῖ τό φράγμα καί νά στηριχτοῦν τά μαρμάρινα θωράκια, χρησιμοποιοῦνται πεσσίσκοι. Ἡ μορφή τῶν

342. Θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τόν Δημήτρη Γεργατσούλη γιά τίς φωτογραφήσεις τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων -βασιλική Ἀφωτης καί βασιλική στή θέση Βρόντη-, μέσῳ πολυκοπτέρου (drone).

343. Ὁρλάνδος, 1994, 509 κ.έ. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 43 κ.έ.

344. Ὁρλάνδος, 1955, 284, εἰκ.1. Ὁρλάνδος, 1966, 4.

345. Ὁρλάνδος, 1929, 4.

346. Jewell-Hasluck, 1920, 36-37, εἰκ. 30. Ὁρλάνδος, 1960, 249-251.

πεσσίσκων τοῦ φράγματος³⁴⁷ εἶναι ἀρκετά τυποποιημένη. Οἱ πεσσίσκοι πού χρησιμοποιοῦνται στό φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῶν παλαιοχριστιανικῶν ναῶν τῆς Ἑλλάδος ἔχουν συνήθως τετράγωνη διατομή. Ὡστόσο, ὑπάρχουν καί πεσσίσκοι ὀρθογώνιας³⁴⁸ καί ὀκταγωνικῆς διατομῆς³⁴⁹. Οἱ πεσσίσκοι τῶν δύο βασιλικῶν τῆς Καρπάθου ἀνήκουν στήν πρώτη κατηγορία, αὐτῶν μέ τετράγωνη διατομή. Ἡ πλευρά τοῦ τετραγώνου κυμαίνεται, τίς περισσότερες φορές ἀπό 0,20μ.-0,30μ.³⁵⁰ Τό ἴδιο ἰσχύει καί στήν περίπτωση τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης καί τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη. Στήν δεύτερη περίπτωση, οἱ μεγαλύτερες πλευρές τοῦ ὀρθογώνιου κυμαίνονται ἀπό 0,21-0,37μ., καί οἱ μικρότερες 0,13-0,24μ.³⁵¹. Οἱ πεσσίσκοι φράγματος πρεσβυτερίου ἀπό τά Δωδεκάνησα ἀνήκουν στίς δύο πρῶτες κατηγορίες: τετράγωνης καί ὀρθογώνιας διατομῆς.

Στή βασιλική τῆς Ἀφωτης ἔχουν ἀναστηλωθεῖ καί οἱ τέσσερις πεσσίσκοι³⁵². Οἱ δύο πεσσίσκοι πού βρίσκονται στά ἄκρα τοῦ φράγματος εἶναι ὅμοιοι (πίν. 97, 99). Εἶναι κατασκευασμένοι ἀπό λευκό-

347. Πεσσίσκοι χρησιμοποιοῦνται καί στά μεταστύλια θωράκια τῶν κιονοστοιχιῶν τῶν κλιτῶν καί ὑπερώων. Ὁρλάνδος, 1929, 19, εἰκ.18.

348. Βλ. Πεσσίσκοι ἀπό τή βασιλική στό Μαστιχάρι στήν Κῶ (Ὁρλάνδος, 1966, 30, εἰκ.28.). Πεσσίσκοι ἀπό τή βασιλική Ἀρνίθας Ρόδου (Ὁρλάνδος, 1979, 227.). Πεσσίσκοι ἀπό τό μουσεῖο Ρόδου (Ὁρλάνδος, 1948, 16.)

349. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 84.

350. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 84. Ἀνάλογα παραδείγματα πεσσίσκων μέ αὐτές τίς διαστάσεις: Βασιλική Λαυρεωτικοῦ Ὀλύμπου (Κοτζιάς, 1952, 95-108.) Βασιλική Ἱαλυσοῦ Ρόδου (Ὁρλάνδος, 1948, 49-50). Βασιλική Κολυμπίων Ρόδου (Βολανάκης, 1984, 695).

351. Τά ἔτη 2015-2016, δημιουργήθηκε ἀπό τή γράφουσα ἓνας κατάλογος ὅλων τῶν μαρμάρινων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν πού βρίσκονται στήν Κάρπαθο (γλυπτά πού βρίσκονται εἴτε στά μουσεῖα (Πηγαδίων καί Ἀρκάσας), ἢ στούς ἀρχαιολογικούς χώρους). Περισσότερα ἀπό 300 ἀρχιτεκτονικά μέλη βρίσκονται συνολικά στό νησί. Ὡστόσο, ἐκτός τῶν πεσσίσκων τῶν βασιλικῶν πού βρίσκονται ὑπό μελέτη, μόνο δύο ἀκόμη ἔχουν βρεθεῖ, καί βρίσκονται στό ἀρχαιολογικό καί λαογραφικό μουσεῖο τῆς Ἀρκάσας. Οἱ συγκεκριμένοι ἔχουν ὀρθογώνια διατομή (0,20x0,22μ. καί 0,25x0,30μ.). Ὁ μικρός ἀριθμός πεσσίσκων ἀναλογικά μέ τόν ἀριθμό τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν τοῦ νησιοῦ, ἀλλά καί τῶν μέχρι τώρα σωθέντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἐξηγεῖται ἀπό τό μικρό μέγεθος καί βάρος αὐτῶν τῶν γλυπτῶν, πού θά ὀδήγησε στήν ἐπαναχρησιμοποίησή τους ὡς οἰκοδομικό ὕλικό σέ μεταγενέστερα κτήρια. Βλ. Παραδείγματα, Χαριτωνίδης, 1968, πίν. 98.

352. Σήμερα, ἐντός τῆς ἀψίδας τοῦ βόρειου κλίτους βρίσκονται δύο ἀκόμη πεσσίσκοι. Ὁ Κόλλιας ἀναφέρεται στήν ὑπαρξη, μόλις τριῶν.

γκρίζο μάρμαρο (μάλλον προκοννήσιο). Στο άνω μέρος υπάρχουν συμφυείς ιωνικές βάσεις, οι όποιες θά στήριζαν κιονίσκους, κι αυτοί μέ τή σειρά τους κιονόκρανα. Οί δύο πλευρές, (άνατολική καί δυτική) φέρουν ανάγλυφα όμόλογα πλαίσια, ένώ από τίς άλλες δύο, ή μία εΐναι ακόσμητη καί ή άλλη φέρει όρθογώνια έγκοπή γιά τήν ύποδοχή θωρακίου. Όμοιου τύπου, αλλά μέ έλαφρώς διαφορετική λάξευση εΐναι καί οι δύο κεντρικοί πεσσίσκοι (πίν. 98, 100). Φέρουν ιωνικές βάσεις καί ακολουθοΰν άρράβδωτοι κορμοί κιονίσκων, οι όποιοι φέρουν κορινθιακό κιονόκρανο. Στην ακόσμητη έσωτερική παρειά τους υπάρχουν 2-4 μικρές κυκλικές έγκοπές πού σώζουν τμήματα μεταλλικών συνδέσμων, καί οι όποιες προορίζονταν γιά τήν προσαρμογή θυρόφυλλου. Οί δύο πεσσίσκοι πού βρίσκονται έντός τής άψίδας τοΰ βόρειου κλίτους εΐναι ακόσμητοι καί φέρουν μόνο στή μία πλευρά τους έγκοπή προσαρμογής θωρακίου. Έπίσης, οι ύπόλοιπες πλευρές δέν εΐναι καλά λειασμένες (πίν. 96Α).

Η ύπαρξη δύο πεσσίσκων καί ενός θωρακίου, δεξιά καί άριστερά τής Ώραιάς Πύλης κατατάσσει τό φράγμα πρεσβυτερίου τής βασιλικής, σέ αυτά μέ άραιή διάταξη. Η διάταξη αυτή χαρακτηρίζει τό φράγμα άρχαιότερων βασιλικών τής Ελλάδος (τέλος 4ου αϊ.), αλλά συναντάται, σπάνια βέβαια, καί στους έπόμενους αιώνες³⁵³. Η βασιλική τής Άφωτης ανήκει στην κατηγορία των σπάνιων αυτών περιπτώσεων.

Στή βασιλική στή θέση Βρόντη έχουν βρεθεΐ δύο από τους έξι πεσσίσκους. Πρόκειται γιά τους δύο νοτιοανατολικούς. Φέρουν συμφυή ιωνική βάση, ένώ οι πλευρές τους εΐναι ακόσμητες (πίν. 106Β, 107Α).

Η ύπαρξη τριών πεσσίσκων καί δύο θωρακίων, δεξιά καί άριστερά τής Ώραιάς Πύλης, τοποθετεΐ τό φράγμα τοΰ πρεσβυτερίου τής βασιλικής, σέ αυτά μέ πυκνή διάταξη. Μέ τόν τρόπο αυτό συντίθενται φράγματα ναών πού χρονολογοΰνται, κυρίως, από τα μέσα τοΰ 5ου αϊ., καί έξής³⁵⁴.

Τό ύψος των πεσσίσκων τής βασιλικής τής Άφωτης Καρπάθου, άνέρχεται στό 1,10μ., όπως καί ενός πεσσίσκου στό μουσεΐο τής Αρκάσας Καρπάθου (πίν. 55Β). αλλά καί άλλων παλαιοχριστιανικών

353. Στουφής-Πουλημένου, 1999, 72.

354. Στουφής-Πουλημένου, 1999, 72.

βασιλικῶν τῶν Δωδεκανήσων³⁵⁵. Τό ὕψος τῶν πεσσίσκων τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη ἀνέρχεται σχεδόν στό 1,00μ. (0,97μ.), γεγονός πού τό συναντᾶμε καί σέ ἄλλα παραδείγματα ἀπό βασιλικές τῶν Δωδεκανήσων κι ὄχι μόνο³⁵⁶. Ὡστόσο, ὑπάρχουν καί οἱ περιπτώσεις ὅπου τό ὕψος τῶν πεσσίσκων ἦταν μικρότερο τοῦ 1,00μ.³⁵⁷.

Ὅπως ἀναφέρθηκε καί προηγουμένως, τό γεγονός τῆς ὑπαρξης συμφυοῦς ἰωνικῆς βάσης στούς πεσσίσκους, ὑποδηλώνει ὑψηλό φράγμα πρεσβυτερίου, κι ὄχι χαμηλό, ὅπου τότε θά διαμορφώνονταν μέ μηλοειδῆ ἢ ἄλλη μορφή στέψης³⁵⁸. Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι τό χαμηλό κιγκλίδωμα στό πρεσβυτέριο ἐφαρμόζεται σέ ὅλο τόν 4ο καί ἴσως καί στίς ἀρχές τοῦ 5ου. καί ὅτι ἤδη πρὶν ἀπό τά μέσα τοῦ 5ου αἰ., σταδιακά τό ὕψος τοῦ φράγματος μεγαλώνει μέ τήν προσθήκη κιονοστοιχίας καί ἐπιστυλίου³⁵⁹. Ὡστόσο, ἡ χρήση ὑψηλοῦ φράγματος δέν ἀποτελεῖ ἀπόλυτο κριτήριο προχωρημένης χρονολόγησης, ἀφοῦ πεσσίσκοι μέ μηλοειδῆ ἀπόληξη ἐφαρμόζονται καί σέ βασιλικές πού χρονολογοῦνται σέ ὀψιμότερες περιόδους³⁶⁰. Τό ἴδιο μποροῦμε νά ἀναφέρουμε καί γιά τούς πεσσίσκους, οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζουν τήν ἴδια μορφή σέ ὅλη τή διάρκεια τῶν αἰώνων, καί ἡ χρονολόγησή τους καθίσταται δύσκολη.

Τό κατεξοχήν διακοσμητικό θέμα πού κοσμεῖ τίς πλευρές τῶν πεσσίσκων τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου στούς παλαιοχριστιανικούς ναούς τῆς Ἑλλάδος εἶναι τά ὁμόλογα πλαίσια. Οἱ βασιλικές Ὑψηλομετώπου, Ἀφεντέλλη καί Χαλινάδου στή Λέσβο³⁶¹ (πίν. 56, πίν. 59Α) καί ἡ βασιλική στό Μαστιχάρι στήν Κῶ³⁶² (πίν. 59Α), ἀπο-

355. Βλ. Βασιλική Ἀρνίθας Ρόδου (Βολανάκης, 1979, 277). Βασιλική Γεναδίου Ρόδου (Ὁρλάνδος, 1948, 31). Βασιλική Ἰαλυσοῦ Ρόδου (Ὁρλάνδος, 1948, 49).

356. Βλ. Βασιλική Ἀφεντέλλη Λέσβου (Ὁρλάνδος, 1929, 49). Βασιλική στό Μαστιχάρι Κῶ (Ὁρλάνδος, 1966, 30).

357. Βλ. Σταυρική Βασιλική Θάσου (Ὁρλάνδος, 1951, 35, εἰκ. 26). Πεσσίσκος ἀπό τό μουσεῖο τῆς Ρόδου (Ὁρλάνδος, 1948, 16).

358. Ὁρλάνδος, 1994, 515, εἰκ. 481. Βλ. Βασιλική Ἀρνίθας Ρόδου (Βολανάκης, 1979, 277). Βασιλική Κολυμπίων Ρόδου (Βολανάκης, 1984, 695).

359. Ὁρλάνδος, 1994, 525-527.

360. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, 247-8.

361. Ὁρλάνδος, 1929, 18, 20, 21, 49, 53, 55, εἰκ. 19, 18, 21, 22, 52, 59, 60. Ὁρλάνδος, 1937, 122, εἰκ. 7. Γιά πεσσίσκους μέ διακόσμηση ὁμόλογων πλαισίων, ἀπό τή Λέσβο, βλέπε καί: Χαριτωνίδης, 1968, 10-69, πίν. 6β, 7δ,ε, 9δ, 11α, 13α.

362. Ὁρλάνδος, 1966, 30, εἰκ. 28.

τελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα³⁶³. Αὐτή ἡ διακόσμηση χρησιμοποιήθηκε καί στούς πεσσίσκους τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης. Ἡ προέλευση τοῦ θέματος τῶν ὁμολόγων πλασίων, ἀνάγεται στήν ἑλληνιστική καί ρωμαϊκή ἐποχή, ὅπου ἀποτελοῦσε τό κύριο θέμα διακοσμήσεων πεσσῶν, παραστάδων καί βάθρων κίωνων³⁶⁴.

ΘΩΡΑΚΙΑ

Τά θωράκια³⁶⁵ τοῦ φράγματος τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἦταν μαρμάρινες πλάκες μέ σχῆμα τετράγωνο ἢ ὀρθογώνιο. Τό μήκος τους δέν ἦταν σταθερό, μερικές φορές, οὔτε στό ἴδιο φράγμα ἐνός ναοῦ³⁶⁶. Τό ὕψος τους ἦταν συνήθως ἴδιο μέ τό ὕψος τῶν πεσσίσκων τοῦ φράγματος, ἐνῶ τό πάχος τούς κυμαινόταν ἀπό 0,05-0,10μ.³⁶⁷ Τό γεγονός αὐτό συμβαίνει καί στά θωράκια τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης καί τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη.

Τά θωράκια τοῦ φράγματος ἔφεραν ποικίλη γλυπτή διακόσμηση, τίς περισσότερες φορές ἐπιμελημένη³⁶⁸. Ἡ Στουφῆ-Πουλημένου, τά διακρίνει τυπολογικά σέ διάτρητα, ἡμιδιάτρητα καί πλήρη ἀνάγλυφα, μέ ἐπιμέρους ὑποδιαίρέσεις τῶν παραπάνω κατηγοριῶν, ἀνάλο-

363. Γιά πεσσίσκους μέ διακοσμητικό θέμα ὁμόλογα πλαίσια βλέπε καί: Ὁρλάνδος, 1994, 518, εἰκ. 479, 2. Lemerle, 1945 πίν. XXXII. Salona I, 197-201, πίν. LXVIII, IX.a 1-11.24. Olivieri-Farioli, 1969, 65, ἀρ. 118-119, εἰκ. 111-113. Otügen, 1996, πίν. 1,3, 2,4, 3,3,5, 4,3-4, 5,1,3. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 86.

364. Ὁρλάνδος, 1994, 515.

365. Θωράκια τοποθετοῦνται συχνά καί στά μετακίονια διαστήματα τῶν κιονοστοιχιῶν πού χώριζαν τά κλίτη, ἢ εἶχαν τό ρόλο προστατευτικοῦ στηθαίου σέ ἐξώστες γυναικωνιτῶν καί ὑπερώων τῶν βασιλικῶν. Βλ. Βασιλική Παλαιοπαναγίας Καλύμνου (Karabatsos, 1994, 327). Ἀχειροποίητος Θεσσαλονίκης (Hoddinot, 1963, 157). Βασιλικές Ἀφεντέλλη Λέσβου (Ὁρλάνδος, 1929, 4 κ.έ., εἰκ.18 καί 44 κ.έ., εἰκ. 46). Βασιλική Ἀγίου Στεφάνου Κῶ (Balducci, 1936, 15-22). Ὁρισμένα ἐπίσης διακοσμοῦσαν ὄψεις κρηνῶν: βλ. Κρήνη βασιλικῆς Ἀγίου Ἰωάννη Θεολόγου στήν Ἔφεσο (Ὁρλάνδος, 1994, 114, εἰκ. 64), ἢ σέ ἄλλες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν ὡς στηθαῖα στόν ἐξώστη καί στίς κλίμακες τῶν ἀμβώνων (Ὁρλάνδος, 1994, 538 κ.έ., εἰκ. 520, 524, 526, 529.).

366. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 97 κ.έ.

367. Βλ. Θωράκια Σταυρικῆς βασιλικῆς Θάσου (Ὁρλάνδος, 1951, 32.). Θωράκια βασιλικῆς Λαυρεωτικοῦ Ὀλύμπου (Κοτζιάς, 1952, 95.) Θωράκια βασιλικῆς Ἀφεντέλλη Λέσβου (Ὁρλάνδος, 1929, 50-51.).

368. Ὁρλάνδος, 1994, 514, 516, 517, 518, 519, 521-523, εἰκ. 475, 477, 478. 480, 482, 483, 484-488.

γα μέ τό θέμα τοῦ διακόσμου τους (δικτυωτά, φολιδωτά, μέ σταυρό ἢ χρίσμα ἐντός στεφάνου ἢ κυκλικοῦ πλαισίου, μέ σταυρό μέσα σέ δίσκο, μέ συνδυασμούς γεωμετρικῶν θεμάτων)³⁶⁹.

Ἡ χρονολόγησή τους βασίζεται κυρίως στή στυλιστική εξέταση τοῦ διακόσμου τους.

Τά θωράκια τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης βρίσκονται πλέον ἀναστηλωμένα στό χῶρο (πίν. 101Ai, Aii, πίν. 102Ai, Aii). Πρόκειται γιά δύο μεγάλες ὀρθογώνιες μαρμάρινες πλάκες, οἱ ὁποῖες τοποθετοῦνται βόρεια καί νότια τῆς εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Ἄν καί δέν σώζονται ἀκέραιες, τό μέγεθος, ἡ μορφή, καθώς καί τό διακοσμητικό θέμα τους ἀναγνωρίζονται μέ σαφήνεια. Ἐντάσσονται στήν κατηγορία τῶν πλήρων ἀνάγλυφων μέ χρίσμα. Πρόκειται γιά ἀμφίγλυφα θωράκια. Ἡ ἐμπρόσθια ὄψη περιβάλλεται/ὀρίζεται ἀπό ὀρθογώνια κυμάτια. Στό κέντρο βρίσκεται ἀνάγλυφο τό χριστόγραμμα (+ καί Χ), περιβαλλόμενο ἀπό ἔξεργο δάφνινο στεφάνι. Οἱ ἄκρες τῶν κεραίων τοῦ μονογραφήματος εἶναι ἐλαφρῶς πεπλατυσμένες. Στό ἄνω τμήμα τοῦ στεφάνου ὑπάρχει σφαιρικό κομβίο. Στή βάση τοῦ στεφανιοῦ δένεται μέ χαλαρό κόμβο ἀνάγλυφη ταινία πού ἐκτείνεται μέ ἐλαφρύ κυματισμό πρὸς τίς κάτω γωνίες τοῦ θωρακίου, ὅπου ἀπολήγουν σέ καρδιόσχημα φύλλα κισσοῦ (πίν. 101Ai, πίν. 102Ai).

Παρόμοιο θωράκιο συναντᾶμε στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν, ὅπου κι ἐδῶ στό κέντρο ὀρθογώνιου πλαισίου, βρίσκεται δάφνινο στεφάνι τό ὁποῖο περικλείει χριστόγραμμα. Στό ἄνω τμήμα του δέν ὑπάρχει στρογγυλό κομβίο, ἀλλὰ ταινίες πού σχηματίζουν χῖ. Στό ἀντίστοιχο κάτω τμήμα ταινίες δημιουργοῦν δύο κυκλικές ἀναδιπλώσεις, οἱ ὁποῖες ἐκτείνονται δεξιὰ καί ἀριστερά καί καταλήγουν, ὅπως καί στό θωράκιο τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης, σέ φύλλα κισσοῦ. Ἡ Σκλάβου - Μαυροειδῆ τό χρονολογεῖ στόν 5ο αἰ.³⁷⁰ (πίν. 71Γ). Θωράκια μέ δάφνινο στεφάνι πού περικλείουν σταυρό ἢ χριστόγραμμα συναντᾶμε στόν Ἅγιο Ἰωάννη Θεολόγο στήν Ἑφεσο³⁷¹ (πίν. 71B), στή βασιλική Α΄ τῆς Νέας Ἀγχιάλου³⁷² (πίν. 70Α, Β), στή βασι-

369. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 97-119.

370. Σκλάβου -Μαυροειδῆ, 1992, 544, πίν. 302β. Σκλάβου- Μαυροειδῆ, 1999, 39, εἰκ.30.

371. Σωτηρίου, 1921-22, 174, εἰκ.46.

372. Σωτηρίου, 1929β, 77-78, εἰκ. 78, 90.

λική Λισβορίου Β' στη Λέσβο³⁷³ (πίν. 63Α) καί σέ θωράκια από βασιλικές τῆς Ρόδου³⁷⁴ (πίν. 68Β,Γ, πίν. 69Α). Ἡ διαφορὰ τῶν θωρακίων αὐτῶν μέ τά ἀντίστοιχα τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτῆς, ἔγκειται στό ὅτι οἱ ἀπολήξεις τῶν καρδιόσχημων φύλλων βαστάζουν σταυρούς. Θωράκια μέ κύκλο, ὁ ὁποῖος ἔπειτα ἀπό κόμβο στό κάτω μέρος του, ἀπολήγει σέ προεκτεινόμενες ταινίες πού ἀπολήγουν σέ φύλλα κισσοῦ, βρέθηκαν στή βασιλική Ὑψηλομετώπου τῆς Λέσβου³⁷⁵ (πίν. 56). Στήν ἴδια βασιλική βρέθηκαν καί δυό ἀκόμη θωράκια, πού φέρουν ἀρκετές ὁμοιότητες πρὸς αὐτό τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτῆς: στό πρῶτο, ἡ διαφορὰ παρατηρεῖται μόνο στό ἐσωτερικοῦ τοῦ δάφνινου στεφάνου, ὅπου ὑπάρχει τετράφυλλο κόσμημα πού θυμίζει σταυρό, ἐνῶ στό δεύτερο, ἡ διαφορὰ παρατηρεῖται μόνο στήν ἀπουσία τῶν βλαστῶν πού καταλήγουν σέ φύλλα κισσοῦ³⁷⁶ (πίν. 66Α, Β). Ἀκόμη, στὸν προαύλιο χώρο τοῦ μουσείου τῆς Ρόδου ὑπάρχει τμῆμα θωρακίου, μέ ἔξεργο δάφνινο στεφάνι πού περικλείει ἐξάφυλλο ρόδακα, καί ἀπὸ τῆ βάση του ἐκφύονται βλαστοί πού καταλήγουν σέ κισσόφυλλα³⁷⁷ (πίν. 69Β). Θωράκιο μέ ἀνισοσκελῆ σταυρό ἐντὸς δάφνινου στεφάνου, προέρχεται ἀπὸ τῆ σταυρικῆ βασιλικῆ τῆς Θάσου³⁷⁸ (πίν. 67Β). Ἀντίστοιχα θωράκια συναντᾶμε σέ πολλές ἀκόμη βασιλικές³⁷⁹. Τὰ καρδιόσχημα φύλλα πού παρουσιάζονται στὰ δύο θωράκια τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτῆς εἶναι χαρακτηριστικό διακοσμητικό θέμα θωρακίων, καί μάλιστα συνδέονται,

373. Χαριτωνίδης, 1968, 30, πίν. 10β.

374. Ὁρλάνδος, 1948, 31, 44, 50, εἰκ. 26, 36, 42.

375. Εἶναι πῶ ἀπλοποιημένα ἀπὸ τὰ θωράκια τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτῆς: τό στεφάνι ἔχει μετατραπῆ σέ ἀπλό κύκλο, ἐνῶ στό κέντρο δέν ὑπάρχει κάποιο σύμβολο τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὰ συγκεκριμένα θωράκια προορίζονταν γιὰ τὰ μετακίονια διαστήματα τῶν κινοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ. Ὁρλάνδος, 1929, 20, εἰκ. 18, 20.

376. Ὁρλάνδος, 1929, 24, εἰκ. 24, 25.

377. Ὁρλάνδος, 1948, 18, εἰκ. 12.

378. Ὁρλάνδος, 1951, 31-32, 65, εἰκ. 23.

379. Στῇ Μεσσηνίᾳ: Ὁρλάνδος, 1969, 93, εἰκ. 4. Χρονολογεῖται στὸν 6ο αἰ. Στὴν ἐπισκοπικὴ βασιλικὴ στοὺς Στόβους: Kitzingen, 1946, 102, 107, εἰκ. 141. Χρονολογεῖται στό 4' τέταρτο τοῦ 6ου αἰ. Στῇ νότια βασιλικῇ Ἀλκυῆς Θάσου: Pallas, 1977, 125, εἰκ. 77. Sodini- Kolokotsas, 1984, 70-71, εἰκ. 67, πίν. 28α. Στῇ βασιλικῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη Μελισσάχα στὴν Κάλυμνο: Karabatsos, 1994, 293, εἰκ. 12. Χρονολογεῖται στὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ. - ἀρχές 6ου αἰ. Δύο θωράκια ἀπὸ τὴν Κῶ: Μηλίτση- Κεχαγιά, 2017, 269, πίν. 54, ἀρ. κατ. 214-215. Χρονολόγηση: ἀρχές 6ου αἰ.

ὅπως καί στή συγκεκριμένη περίπτωση, μέ χρίσμα ἐντός μεταλλίου³⁸⁰, ἀλλά ἀπαντῶνται καί σέ ἄλλου εἶδους ἀρχιτεκτονικά μέλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ἀποτελεῖ ἓνα ἐπίθημα κιονοκράνου ἀπό τή βασιλική τῆς ἀκροπόλεως στήν Ἰασό, ὅπου ἡ στενή πλευρά τοῦ διακοσμεῖται μέ σταυρό μέ πεπλατυσμένα ἄκρα, ἀλλά καί δύο καρδιόσχημα φύλλα, ὅμοια μέ αὐτά τῶν θωρακίων τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτῆς³⁸¹.

Τά φύλλα τῆς δάφνης στό θωράκιο τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτῆς, ἀπαντῶνται σέ στεφάνια θωρακίων τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου αἰ., ἐνῶ ἡ κυματοειδής διάταξη τῶν βλαστῶν πρὸς τίς κάτω γωνίες τοῦ θωρακίου ἄν καί καλοσχεδιασμένη δέν ἀποδίδεται φυσιοκρατικά. Τά κισσόφυλλα ἐπίσης ἀποδίδονται κάπως σχηματικά. Ἀκόμη, ἡ ἐπίπεδη ἀντίληψη τῶν θεμάτων καί ἡ ἀπλοποίηση τῶν ταινιῶν τῶν θωρακίων, εἶναι χαρακτηριστικά τοῦ 6ου αἰ. Ἡ σύγκριση τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν μέ τά παραδείγματα πού ἀναφέρθηκαν, φανερώνει ὅτι τά θωράκια τῆς βασιλικῆς θά μπορούσαν νά τοποθετηθοῦν στό πρῶτο μισό τοῦ 6ου αἰ.

Τό δάφνινο στεφάνι, δάνειο ἀπό τήν ἑλληνιστική καί ρωμαϊκή τέχνη, χρησιμοποιήθηκε ἤδη ἀπό τήν πρώτη παλαιοχριστιανική περίοδο ὡς πλαίσιο τοῦ μονογράμματος τοῦ Χριστοῦ γιά νά τονίζει τή θριαμβική σημασία του³⁸². Ἀρχικά χρησιμοποιήθηκε στίς σαρκοφάγους τοῦ Πάθους, τοῦ 4ου αἰ., ὅπου ἀντικαθιστᾷ τήν ἄνω κατακόρυφη κεραία τοῦ σταυροῦ καί ἀποτελεῖ συμβολική θριαμβική παράσταση τῆς Ἀνάστασης³⁸³. Μέ τή σημασία τοῦ θριαμβικοῦ συμβόλου τῆς Ἀνάστασης διατηρήθηκε καί στήν εἰκονογραφία τῶν σαρκοφάγων τοῦ 5ου καί 6ου αἰ.³⁸⁴. Κατά τόν 5ο καί 6ο αἰ., ἀποτέλεσε σύννηθες θέμα τῶν θωρακίων³⁸⁵, ἀλλά ἀπαντᾶται καί σέ ἐπιθήματα³⁸⁶, ἐπιστύλια ἢ περιθυρώματα³⁸⁷. Σταδιακά τό στεφάνι ἀπλοποιεῖται καί ἀντικαθίσταται ἀπό ταινία, ἐνῶ ἐπάνω στίς ἀπολήξεις τῶν

380. Serin, 2004, 122.

381. Serin, 2004, 122, fig.107.

382. Σκλάβου-Μαυροειδῆ, 1992, 544. Σωτηρίου, 1921-1922, 174, ὑποσ. 3.

383. Βλ. Ὁρλάνδος, 1948, 21-22, εἰκ.16.

384. Σωτηρίου, 1921-1922, 174, ὑποσ. 3. Σκλάβου-Μαυροειδῆ, 1999, 39. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, 256.

385. Σωτηρίου, 1929, 78.

386. Bovini, 1954, 15, εἰκ.6, 7. Ὁρλάνδος, 1948, 9, εἰκ. 4.

387. Σωτηρίου, 1929, 84, εἰκ. 103.

καρδιόσχημων φύλλων πατοῦν σταυροί³⁸⁸. Ἡ χρήση τοῦ θέματος φαίνεται νά συνεχίζεται καί κατά τή μεσοβυζαντινή περίοδο³⁸⁹.

Ἡ σύνθεση αὐτή, μετάλλιο πού περιβάλλει μονόγραμμα, χρίσμα ἢ σταυρό, ἦταν εὐρέως διαδεδομένη στήν Κωνσταντινούπολη, ἀπό ὅπου, σύμφωνα μέ τόν Sodini, πρέπει νά προῆλθε καί νά μεταφέρθηκε στήν Μικρά Ἀσία, τήν Ἑλλάδα, τήν Ἀνατολική Μεσόγειο καί τήν Ἰταλία (Ραβέννα, Βενετία καί Ρώμη)³⁹⁰.

Στήν ὀπίσθια ὄψη, συναντᾶμε ξανά πλαίσιο ἀπό διπλό κυμάτιο. Στό κέντρο αὐτή τή φορά, βρίσκεται στρογγυλό μετάλλιο, ἐλαφρῶς προεξέχον, πού περικλείει ραδινό σταυρό μέ πεπλατυσμένα ἐλαφρῶς τά ἄκρα του· τό κατ' ἐξοχήν χριστιανικό σύμβολο (πίν. 101Aii, 102Aii). Σύμφωνα μέ τήν κατάταξη τῆς Στουφῆ-Πουλημένου, ἡ συγκεκριμένη διακόσμηση κατατάσσεται στήν κατηγορία τῶν θωρακίων μέ σταυρό πού περιβάλλεται ἀπό γραμμικό κυκλικό πλαίσιο³⁹¹. Ἡ βασιλική στό Μαστιχάρι τῆς Κῶ³⁹² παρουσιάζει ὅμοιο διακοσμητικό θέμα στά θωράκια (πίν. 71A), ἡ βασιλική Ἀφεντέλλη Λέσβου³⁹³ ἐπίσης (πίν. 67A), ἡ βασιλική Λαυρεωτικοῦ Ὀλύμπου³⁹⁴ (πίν. 68A), ὅπως καί ἄλλα θωράκια βρισκόμενα στό μουσεῖο τῆς Ρόδου³⁹⁵. Ἐπίσης, στή βασιλική Παλιοκκλησιάς στή Λέσβο βρέθηκε θωράκιο μέ σταυρό ἐντός μεταλλίου³⁹⁶ (πίν. 65A). Στή βασιλική Α' τῆς Νέας Ἀγχιάλου, θωράκια μέ διακοσμητικό θέμα στήν ἐμπρόσθια ὄψη, ἀντίστοιχα μέ τῆς βασιλικῆς τῆς Ἄφωτης, παρουσιάζουν ἐπίσης στήν ὀπίσθια ὄψη σταυρό στό μέσο ἐντός ἀνάγλυφου δίσκου³⁹⁷ (πίν. 70A,B). Ἐνῶ καί στή βασιλική τοῦ κάστρου τῆς Μυτιλήνης, ἡ

388. Μηλίση-Κεχαγιᾶ, 2017, 231.

389. Σκλάβου-Μαυροειδῆ, 1992, 256.

390. Sodini, 1980, 88. Sodini, 1989, 183, fig.11.

391. Στουφῆ-Πουλημένου, 1999, 102. Ὁ σταυρός μέσα σέ πλαίσιο, συνήθως κυκλικό, ἀπεικονίζεται συχνά στήν παλαιοχριστιανική ζωγραφική καί ἐκφράζει ἕνα ὄραμα στόν ἑναστρο οὐρανόν. Βλ. Παράσταση σταυροῦ στήν κόγχη τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου in Classe τῆς Ραβέννας. Grabar, 1966, εἰκ. 11. Ἴσως τό κυκλικό πλαίσιο προῆλθε ἀπό ἀπλούστευση τοῦ στεφάνου.

392. Ὁρλάνδος, 1966, 31, εἰκ. 30.

393. Ὁρλάνδος, 1929, 51, εἰκ. 56.

394. Κοτζίδης, 1952, 110-111.

395. Ὁρλάνδος, 1948,, 17, εἰκ.11 κ.ἄ.

396. Χαριτωνίδης, 1968, 23, πίν. 9α.

397. Σωτηρίου, 1929, 78.

ὀπίσθια ὄψη θωρακίου κοσμεῖται μέ ὅμοιο θέμα³⁹⁸ (πίν. 63B, πίν. 64A). Πλάκα θωρακίου μέ σταυρό ἐντός κύκλου, βρέθηκε καί στή βασιλική τοῦ Ἁγίου Πολύκαρπου ὅπου χρησίμευε ὡς Ἁγία Τράπεζα³⁹⁹ (πίν. 64B). Καί στά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τό συγκεκριμένο θέμα εἶναι διαδεδομένο. Στή βασιλική τῆς ἀκροπόλεως στήν Ἰασό, ἡ ὀπίσθια ὄψη θωρακίου κοσμεῖται μέ χρίσμα (σταυρό) ἐντός μεταλλίου⁴⁰⁰. Ἀκόμη ἓνα παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ Ἐκκλησία Α΄ στήν Κνίδο, ὅπου θωράκιο φέρει ἑλληνικό σταυρό ἐντός μεταλλίου καί χρονολογεῖται στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ.⁴⁰¹, ἐνῶ τέλος, καί σέ βασιλική στήν Πριήνη ὑπάρχει τό ἴδιο θέμα⁴⁰².

Τό θέμα τοῦ σταυροῦ πού προβάλλει μέσα ἀπό δίσκο εἶναι ἀρκετά σύνηθες στά παλαιοχριστιανικά θωράκια. Κάποιες φορές, ὅπως καί στήν περίπτωση τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης, ἀποτελεῖ τό δευτερεῦον διακοσμητικό θέμα πού λαξεύεται στήν ὀπίσθια ὄψη ἀμφίγλυφων θωρακίων⁴⁰³. Ἡ χρονολόγηση τοῦ συγκεκριμένου θέματος εἶναι δύσκολη, ἀφοῦ δέν ὑπέστη σπουδαῖες μεταβολές ἀνά τοὺς αἰῶνες⁴⁰⁴. Στή βασιλική τῆς Ἀφωτης, τό χαμηλό ἀνάγλυφο, καί τό διακοσμητικό θέμα τῆς ἐμπρόσθιας ὄψης, χρονολογοῦν τά θωράκια, ὅπως προαναφέραμε, στό α΄ μισό τοῦ 6ου αἰ.

Στή βασιλική στή θέση Βρόντη βρέθηκαν δύο διαφορετικῆς τεχνικῆς καί διαφορετικοῦ ὕλικου, κομμάτια θωρακίων. Φαίνεται ὅτι τό φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου, ἔπειτα ἀπό κάποια καταστροφή, ἀντικαταστάθηκε μέ καινούργιο. Το ἓνα θωράκιο, τό ὁποῖο εἶναι χρονολογικά πρωιμότερο, βρίσκεται στό χῶρο τῆς βασιλικῆς, ἐνῶ τό δεύτερο βρίσκεται στό ἀρχαιολογικό μουσεῖο τῆς Καρπάθου. Τό μέν πρῶτο κατατάσσεται στήν κατηγορία τῶν διάτρητων θωρακίων

398. Χαριτωνίδης, 1968, 17-18, πίν. 7α,γ.

399. Χαριτωνίδης, 1968, 20, σχ. 13.

400. Serin, 2004, 124, fig. 110, 111.

401. Bilban, 1996, 112, fig. 3.

402. Wiegand, Schrader, 1904, figs. 591, 596. Verzone, 1970, fig. 7. Westphalen, 2000, 279-280, figs. 10, 11/c,f.

403. Κι ἄλλα παραδείγματα βλ.: Ἀμφίγλυφα θωράκια ἀπό βασιλική Β΄ Φιλίππων, Lemerle, 1945, πίν. LXXV. Ἀμφίγλυφο θωράκιο στό Ἐθνικό Μουσεῖο τῆς Ραβέννας, τοῦ α΄ μισοῦ τοῦ 6ου αἰ., Olivieri-Fariolo, 1969, 72-73, ἀρ. 135, εἰκ. 128a-b. Σέ ἀμφίγλυφο θωράκιο ἀπό τό Μουσεῖο Τεγέας, Ὁρλάνδος, 1973, 104-105, εἰκ. 70β.

404. Zuliani, 1970, 40.

μέ φολιδωτό κόσμημα (πίν. 107B), ενώ τό επόμενο, στην κατηγορία διάτρητων μέ γεωμετρικό - φυτικό κόσμημα (πίν. 111).

Τό φολιδωτό κόσμημα αποτελεί ένα από τά πλέον διαδεδομένα θέματα διακοσμήσεως των διάτρητων θωρακίων. Ή προέλευση του εΐναι έλληνορωμαϊκή καί μιμείται όπως καί τά δικτυωτά, πρότυπα τής μεταλλουργίας καί ξυλογλυπτικής⁴⁰⁵. Στο σωζόμενο τμήμα από τή βασιλική στή θέση Βρόντη, οί φολίδες τοποθετούνται σέ επάλληλες ζώνες⁴⁰⁶. Ο συγκεκριμένος τύπος θωρακίων αποτελεί έναν από τους αρχαιότερους του παλαιοχριστιανικού φράγματος του Ίεροϋ Βήματος. Τό θέμα συναντάται ήδη σέ θωράκια του 4ου αι., καί συνεχίζει σέ όλο τον 5ο αι.⁴⁰⁷ Όμοια θωράκια βρέθηκαν στή βασιλική «Τριών Έκκλησιών» τής Πάρου⁴⁰⁸ (πίν. 61A), στή (νότια) βασιλική Άλυκής Θάσου⁴⁰⁹ καί στή βασιλική του Λιμένος Θάσου⁴¹⁰ (πίν. 62A).

Τό συγκεκριμένο θωράκιο μπορεί νά τοποθετηθει στις αρχές του 5ου αι., όπως καί άλλα δύο όμοια θωράκια που βρίσκονται στο τοπικό μουσείο τής Άρκάσας Καρπάθου⁴¹¹ (πίν. 61B). Κατά τήν μελέτη του ήμερολογίου τής ανασκαφής τής βασιλικής στή θέση Βρόντη, ό αρχαιολόγος Β. Καραμπάτσος, αναφέρεται σέ περισσότερα από ένα, τμήματα θωρακίων μέ φολιδωτή διακόσμηση⁴¹². Μάλιστα ό ίδιος αναφέρει: «Τά θραύσματα του τέμπλου εΐναι πάρα πολλά καί μπορούν νά συγκολληθούν»⁴¹³.

Τό δεύτερο διάτρητο θωράκιο τής βασιλικής εΐναι κατασκευα-

405. Πάλλας, 1948-49, 127-128. Μέ δικτυωτά θωράκια διαχωρίζονται τά θεωρεΐα του αυτοκράτορα καί των αξιωματούχων τής βασιλικής αύλης στή βάση του όβελίσκου του Θεοδοσίου Α' στον Ίππόδρομο τής Κωνσταντινούπολης. Grabar, 1936, πίν. XI-XII. Όρλάνδος, 1994, 513.

406. Παραλλαγές του θέματος αναφέρει ή Στουφή-Πουλημένου. Στουφή-Πουλημένου, 1999, 98.

407. Όρλάνδος, 1994, 513.

408. Όρλάνδος, 1960, 246 κ.έ. Pallas, 1977, 202-205.

409. Sodini, 1970, 855-866 καί 1971, 790-795. Sodini-Kolokostas, 1984, 27 κ.έ.

410. Όρλάνδος, 1951, 67, εικ. 6.

411. Έπίσης, στο ιερό βήμα τής βασιλικής στή θέση Βρόντη, κάτω από θραυσμένο θωράκιο βρέθηκε υποδιαίρεση του Όνωρίου των αρχών του 5ου αι. Καραμπάτσος, 2006, 287.

412. Ήμ. 1,2, 2/9/97, Σελ. 43, Ήμ. 1,2, 8/9/97, 59, Ήμ. 1,2, 9/9/97, Σελ. 61, Ήμ. 1,2, 10/9/97, Σελ. 67, Ήμ. 1,2, 11/9/98, Σελ.173, Ήμ. 1,2, 14/9/98, 187, Ήμ. 1,2, 18/9/98, Σελ. 213.

413. Ήμ. 1,2, 11/9/98, Σελ. 171-172.

σμένο από ασβεστόλιθο καί η διακόσμησή του, αποτελείται από γεωμετρικά καί φυτικά μοτίβα. Ὁ Καραμπάτσος, ἀναφέρεται στήν ὕπαρξη περισσότερων θραυσμάτων ἀπό τό συγκεκριμένο εἶδος θωρακίου. Συγκεκριμένα, ἀναφέρεται σέ πέντε θραύσματα διάτρητου θωρακίου ἀπό ντόπια πέτρα, ἀρκετά μαλακιά καί μέ εὐκολότερη ἐπεξεργασία. Στήν μία πλευρά ὑπάρχει ἐπιπεδόγλυφη διακόσμηση, ἐνῶ στήν ἄλλη ἀπλή ἐγχάρακτη διακόσμηση γεωμετρικῶν σχημάτων⁴¹⁴. Τό θωράκιο ὀρίζεται ἀπό πλαίσιο διακοσμημένο μέ συνεχόμενο πυκνό βλαστό ἀπό τετραμερῆ φύλλα. Ὁ διάτρητος κάμπος διαιρεῖται σέ δύο μέρη. Τό κάτω ἀποτελεῖται ἀπό συμπλεκόμενους τροχούς καί ἡμικύκλια, στό κέντρο τῶν ὁποίων τοποθετοῦνται πλήρη καί μισά τετράφυλλα σχήματος χί. Στό ἐπάνω παρατίθενται συνεχόμενοι ρόμβοι. Παρατηρεῖται μία ἐπιμέλεια καί ἀκρίβεια στήν ἀπόδοση τοῦ θέματος τοῦ πλαισίου τοῦ θωρακίου. Ὁ Δεληγιαννάκης ἀναφέρεται σέ τοπικό ἐργαστήριον, ἐπισημαίνοντας ἀνάλογα γλυπτά πού βρέθηκαν στή βασιλική τῆς Ἑφταμπατούσας στά Σπόα Καρπάθου καί στή Σαρία⁴¹⁵. Προτείνει μία χρονολόγηση στόν 6ο αἰ., ἢ ἀκόμη καί ἀργότερα. Ὁμοιότητα στά μοτίβα του, βρίσκουμε σέ ἀνάλογο θωράκιο ἀπό τή Μητρόπολη τῆς Ραβέννας, τό ὁποῖο χρονολογεῖται στόν 6ο αἰ.⁴¹⁶ (πίν. 60Α,Β). Ὡς συγκριτικό ὕλικό ἀπό τόν δωδεκανησιακό χῶρο, μπορούμε νά ἀναφέρουμε ἕνα θραῦσμα ἀπό κισσαρόπετρα πού ἀνήκει στό πλαίσιο διάτρητου θωρακίου ἀπό τή Σύμη⁴¹⁷ (πίν. 62Α).

ΒΑΣΕΙΣ ΚΙΟΝΩΝ

Οἱ βάσεις τῶν παλαιοχριστιανικῶν κιόνων ἀκολουθοῦν τήν τυπολογία τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἀττικῆς ἰωνικῆς βάσης⁴¹⁸, στήν κανονική ἢ στήν πιό ἀπλοποιημένη μορφή, μέ τήν προσθήκη συμφυοῦς

414. Ἡμ. 1,2, 18/6/98, Σελ. 115-116, Ἡμ. 1,2, 14/9/98, Σελ. 191. Στό ἡμερολόγιο ἀναγράφονται κι ἄλλα θραύσματα θωρακίων, γιά τά ὁποῖα ὁμως δέν διευκρινίζεται, εἴτε τό ὕλικό κατασκευῆς ἢ ἡ διακόσμηση: Ἡμ. 1,2, 9/9/97, σελ. 65, Ἡμ. 1,2, 11/9/97, σελ. 75, Ἡμ. 1,2, 16/6/98, σελ.113, Ἡμ. 1,2, 10/9/98, σελ. 169.

415. Deligiannakis, 2016, 192. Deligiannakis - Karabatsos, 2017, 267 κ.έ.

416. Ὁρλάνδος, 1994, 523, εἰκ. 486-487.

417. Παπαβασιλείου, 2015, 388, εἰκ. 8α-β.

418. Γιά βάσεις κιόνων, βλ.: Γραμμένος-Κνιθάκης, 1994, 143 κ.έ., πίν. 47-52, ἀρ. 370-415. Ὁρλάνδος, 1994, 268 κ.έ. Sodini-Kolokotsas, 1984, πίν. 24-25.

τετράγωνης ή ὀρθογώνιας πλίνθου⁴¹⁹. Σπάνια, ὡστόσο, διαμορφώνεται ὁ κανονικός ἰωνικός τύπος μέ πλήρες πλάσιμο τῶν σπειρῶν καί τῆς μεταξύ αὐτῶν σκοτίας. Τίς περισσότερες φορές ὑφίσταται τροποποιήσεις πού ὁδηγοῦν σέ ἀπλούστερη ἢ καί σέ συνθετότερη μορφή⁴²⁰.

Στή βασιλική τῆς Ἀφωτης βρέθηκαν τρεῖς βάσεις κιόνων, οἱ ὁποῖες μάλιστα χρησιμοποιήθηκαν γιά τήν ἀναστήλωση τῶν τριῶν κιόνων. Συγκεκριμένα, βρίσκονται τοποθετημένες οἱ δύο στούς ἀνατολικότερους κίονες τῆς βόρειας κιονοστοιχίας (πίν. 93Α,Β) καί ἡ μία στό δεύτερο ἀπό ἀνατολικά κίονα τῆς νότιας κιονοστοιχίας (πίν. 93Γ).

Τό σχῆμα τους εἶναι ἀπλοποιημένο. Διαμορφώνονται μέ μία σπείρα σέ μορφή ἀπλῆς ἐπίπεδης λοξότμητης ταινίας καί μία ταινία ὀρθογώνιας διατομῆς. Οἱ ἰωνικές αὐτές βάσεις, πού παρουσιάζουν, μία ἀπλούστευση τοῦ πρωτότυπου τύπου, μποροῦν νά χρονολογηθοῦν κατά τή διάρκεια τοῦ 5ου καί 6ου αἰ. Σχεδόν ὅμοιες μορφολογικά βάσεις βρίσκουμε στήν Κάρπαθο, στή βασιλική πού ὑπῆρχε στό Παλαιόκαστρο Ἀρκάσας (πίν. 72Α,Β,Γ), ἐνῶ καί ἡ δεύτερη βασιλική πού μελετοῦμε, στή θέση Βρόντη⁴²¹, φέρει δύο ἴδιες βάσεις κιόνων, μέ αὐτές τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης (πίν. 105Β,Γ). Στά Δωδεκάνησα, ἡ Κῶς παρουσιάζει ἐπίσης ὁμοίου τύπου βάσεις: ἡ βασιλική τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη στό Μαστιχάρι⁴²² (πίν. 73Α,Β, πίν. 76Α), καθώς καί πέντε βάσεις ἀπό τή βασιλική τοῦ Ἀγίου Στεφάνου⁴²³. Παρόμοιου σχήματος βάση, ἀλλά μέ λεπτό δακτύλιο μεταξύ σπείρας καί ὀρθογώνιας ταινίας ἔχει βρεθεῖ καί στή βασιλική τῆς Παλιόπαναγίας στήν Κάλυμνο⁴²⁴. Ἡ γειτονική Μικρά Ἀσία παρουσιάζει ἐπίσης, ἰωνικές βάσεις κιόνων μέ ὅμοια χαρακτηριστικά. Στή βασιλική τῆς ἀγορᾶς στήν Ἰασό, βρίσκουμε ἀντίστοιχα παραδείγματα. Οἱ βάσεις τῶν κιόνων εἶναι κατασκευασμένες ἀπό γκρί ή λευκό μέ

419. Ὁρλάνδος, 1994, 268-269.

420. Ὁρλάνδος, 1994, 268-269.

421. Κατά τή μελέτη τοῦ ἡμερολογίου τῆς ἀνασκαφῆς, παρατηρήθηκε ἡ ἀναφορά στήν ὑπαρξη περισσότερων τῶν δύο βάσεων πού βρίσκονται σήμερα στό χώρο τῆς βασιλικῆς. Ἡμ. 1,2, 16/6/98, Σελ. 105, Ἡμ. 1,2, 23/6/98, Σελ. 141, Ἡμ. 1,2, 24/6/98, Σελ. 143.

422. Ὁρλάνδος, 1966, 13-15, εἰκ. 8-10.

423. Μηλίτση-Κεχαγιᾶ, 2017, 240, ἀρ. κατ. 125-129, 141.

424. Karabatsos, 1994, 326, εἰκ. 25.

γκρίζες φλεβώσεις, μάρμαρο, ενώ ή διαφορά έγκειται στην ύπαρξη έγκοπής για την προσαρμογή θωρακίου⁴²⁵. Καί ή βασιλική του Άγίου Ίωάννη στην Έφεσο παρουσιάζει ανάλογες βάσεις κιόνων⁴²⁶. Τέλος, μπορούμε νά αναφερθοῦμε καί σέ βάσεις αὐτοῦ τοῦ τύπου πού βρέθηκαν στό ναυάγιο τοῦ Marzamemi⁴²⁷.

Οί βάσεις εἶναι κατασκευασμένες ἀπό λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις· μάλλον προκοννήσιο. Ἡ ὁμοιογένεια τοῦ σχήματος πού χαρακτηρίζει τίς βάσεις τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτης, μαρτυρεῖ ὅτι οἱ βάσεις, ὅπως καί ὁ ὑπόλοιπος γλυπτός διάκοσμος τῆς βασιλικῆς, κατασκευάστηκαν εἰδικά γιά τό ναό.

Μία ἀκόμη μικρότερων διαστάσεων, βάση, σπασμένη σέ δύο τμήματα, βρίσκεται σήμερα τοποθετημένη ἐπάνω στό νότιο στυλοβάτη τῆς βασιλικῆς (πίν. 94Α). Προφανῶς πρόκειται γιά τή βάση κιονίσκου τοῦ κιβωρίου. Καί ἐδῶ, ἐπάνω στήν τετράγωνο πλίνθο διαμορφώνεται μία σπεῖρα σέ μορφή ἀπλῆς ἐπίπεδης λοξότμητης ταινίας καί μία ταινία ὀρθογώνιας διατομῆς. Στό κέντρο τῆς πάνω ἐπιφάνειας ὑπάρχει στρογγυλός τόρμος μέ αὔλακα μολυβδοχοῆς. Τό ὑλικό κατασκευῆς φαίνεται νά εἶναι τό ἴδιο μέ τά ὑπόλοιπα γλυπτά τῆς βασιλικῆς : λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις. Ἀκριβῶς ἴδια βάση μικρῶν διαστάσεων, βρέθηκε καί στή βασιλική στή θέση Βρόντη (πίν. 106Α). Φαίνεται ὅτι ἀνήκε στό κιβώριο τῆς Ἀγίας Τράπεζας, ἐνῶ καί στήν περίπτωση αὐτή τό ὑλικό εἶναι λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

ΚΙΟΝΕΣ

Ἡ βασιλική τῆς Ἀφωτης ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν βασιλικῶν, στίς ὁποῖες κίονες καί βάσεις κατασκευάστηκαν ἐξαρχῆς ὁμοιόμορφοι γιά αὐτήν. Βέβαια, δέν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις βασιλικῶν πού παρουσιάζουν μιά γραφική ἀκανονιστία, ὅπου οἱ κίονες διαφέρουν μεταξύ τους, εἴτε στό εἶδος τοῦ ὑλικοῦ κατασκευῆς, ἢ στίς διαστάσεις ἢ ἀκόμη καί στίς βάσεις. Συνήθως ἡ ἀκανονιστία ὀφείλεται σέ οἰκονομικούς λόγους, ἀφοῦ ἡ χρήση ἑτοιμοῦ ὑλικοῦ εἶναι πῶς εὔκολη καί πῶς οἰκονομική⁴²⁸.

425. Serin, 2004, 51 κ.έ., fig. 32-35.

426. Hormann, Keil, Miltner, 1951, pls. VI/2-4, VII/2.4.

427. Kapitan, 1980, 78-80, figs. 4-5.

428. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, 233.

Οι κίονες ήταν συνήθως μονόλιθοι καί ἀρράβδωτοι μέ μείωση τῆς διαμέτρου στό ἄνω μέρος τους⁴²⁹. Πρὸς τὰ κάτω ὁ κορμός ἔφερε ἀπόθεση, δηλαδή ἐλαφρά διαπλάτυνση, ἐνῶ πρὸς τὰ ἐπάνω ἀπόφυση, δηλαδή μικρὴ σπείρα μέ ταινίες ἢ καί μόνο ταινία⁴³⁰. Πολλές φορές οἱ κορμοὶ διακοσμοῦνται μέ γλυπτούς σταυρούς⁴³¹, γεγονός πού συμβαίνει καί στήν περίπτωση τῆς βασιλικῆς πού μελετοῦμε.

Ἡ κάθε κιονοστοιχία τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀφωτῆς ἔφερε ἀπό τέσσερεις κίονες· συνολικά δηλαδή ὀχτώ. Ἀπό αὐτοῦς, οἱ τρεῖς βρίσκονται ἀναστηλωμένοι (πίν. 88A,B, πίν. 89A), τρεῖς βρίσκονται ἐντός τοῦ νοτίου κλίτους (πίν. 91B), ἓνα τμήμα κίονα ἐντός τοῦ κεντρικοῦ κλίτους (πίν. 91A), καί δύο ἀκόμη τμήματα ἐντός τοῦ νάρθηκα (πίν. 92A,B).

Ὅλοι εἶναι κατασκευασμένοι ἀπό προκοννήσιο μάρμαρο καί παρουσιάζουν μείωση στό ἄνω τμήμα τους. Στούς τρεῖς ἀναστηλωμένους κίονες⁴³², καθώς καί στοὺς τρεῖς πού βρίσκονται τοποθετημένοι ἐντός τοῦ νότιου κλίτους διακρίνονται σχεδόν στή μέση οἱ ἀνάγλυφοι ἀνισοσκελεῖς σταυροὶ μέ πεπλατυσμένα τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν. Τὰ δύο τμήματα κίωνων, ἐντός τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καί ἐντός τοῦ νάρθηκα, εἶναι τοποθετημένα κατὰ τέτοιο τρόπο πού δέν μπορέσαμε νά διαπιστώσουμε ἂν κοσμοῦνται μέ σταυρό. Ἐπίσης, τόσο οἱ τρεῖς ἀναστηλωμένοι κίονες, ὅσο καί οἱ τρεῖς ἐντός τοῦ νοτίου κλίτους, φέρουν ἐγγάρακτους ἐλληνικούς ἀριθμούς στίς βάσεις τους.

Οἱ σταυροὶ στοὺς κίονες συνηθίζονται στίς παλαιοχριστιανικές βασιλικές τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, ὅσο καί σέ ἄλλα μνημεῖα τῆς Ἑλλάδας: βασιλική Τριῶν Ἐκκλησιῶν Πάρου⁴³³ (πίν.74A), βασιλικές Λέσβου⁴³⁴ (πίν. 74B), βασιλικές Ρόδου: Μεσαναγροῦ⁴³⁵ (πίν. 75), τοῦ

429. Πελεκανίδης, 1955, 144, εἰκ.23. Ὁρλάνδος, 1994, 274.

430. Ὁρλάνδος, 1994, 274-275.

431. Στά νησιά τοῦ Αἰγαίου εἶναι σύνηθες φαινόμενο ἡ ὑπαρξὴ μεγάλων ἀνισοσκελῶν ἀνάγλυφων σταυρῶν. Ὁρλάνδος, 1994, 276. Γούναρης, 1999, 147.

432. Οἱ δύο ἔχουν ἀναστηλωθεῖ στό ἀνατολικό ἄκρο τῆς βόρειας κιονοστοιχίας, ἐνῶ ὁ τρίτος ἀποτελεῖ τό δεύτερο ἀνατολικότερο κίονα στή νότια κιονοστοιχία.

433. Ὁρλάνδος, 1960, 249, πίν. 181β.

434. Χαριτωνίδης, 1968, πίν. 29γ.

435. Ὁρλάνδος, 1948, 38, εἰκ. 32. Βολανάκης, 1980, 232 καί 1984β, 212. Βολανάκης, 1987, 104. Ὁρλάνδος, 1994, 276, εἰκ. 224. Βολανάκης, 1994, 119.

Ἀσκληπείου⁴³⁶ καί τῆς Καμείρου Σκάλας⁴³⁷, βασιλική Ἀγίου Ἰωάννη στό Μαστιχάρι Κῶ⁴³⁸ (πίν. 76Α,Β, πίν. 77Α), κίονας ἀπό τήν περιοχή Ἀντιμάχειας Κῶ⁴³⁹, βασιλική Φιλίππων⁴⁴⁰, βασιλική Α΄ Νέας Ἀγχιάλου⁴⁴¹. Ὡστόσο, ἔπειτα ἀπό ἀναζήτηση ἀντίστοιχων κιόνων ἀπό βασιλικές τοῦ νησιοῦ, ἐγινε φανερό ὅτι οὔτε στούς ἀρχαιολογικούς χώρους οὔτε στά δύο μουσεῖα τῆς Καρπάθου (Πηγαδίων καί Ἀρκάσας) ὑπάρχουν κίονες μέ διακόσμηση σταυροῦ. Μόνο ἓνας κίονας μέ τό αὐτό διακοσμητικό θέμα, βρίσκεται στόν προαύλιο χώρο τοῦ μουσείου Πηγαδίων, χωρίς νά γνωρίζουμε τήν προέλευσή του (πίν. 77Β).

Τό διακοσμητικό θέμα τοῦ σταυροῦ συναντᾶμε ἐκτός ἀπό τούς κίονες καί σέ ἀμφικιονίσκους, μέ χαρακτηριστικά παραδείγματα ἀπό τό δωδεκανησιακό χώρο τά ἀκόλουθα: ἀμφικιονίσκος στό ἀρχαιολογικό μουσεῖο τῆς Σύμης⁴⁴² (πίν. 84Α), ἀμφικιονίσκος πού ὑπάρχει στήν ἀγία τράπεζα τῆς Ἀγίας Μαρίνας τῆς Νερᾶς, ἐπίσης, στή Σύμη⁴⁴³, καθώς καί στήν αὐλή τοῦ Ἀρχοντικοῦ Βουβάλη στήν Κάλυμνο⁴⁴⁴.

Οἱ κίονες τῆς βασιλικῆς τῆς Ἄφωτης φαίνεται ὅτι ἔχουν εἰσαχθεῖ ἀπό τά λατομεῖα τῆς Προκοπνήσου, μετά ἀπό εἰδική παραγγελία. Αὐτό ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τήν ὑπαρξη ἑλληνικῶν ἀριθμῶν στίς βάσεις τους, λειτουργώντας ὡς ὁδηγοί τοποθέτησής τους. Συνεπῶς θά πρέπει νά χρονολογηθοῦν στήν περίοδο κατασκευῆς τῆς βασιλικῆς, δηλαδή στό α΄ μισό τοῦ 6ου αἰ.

Στό χώρο, ὡστόσο, τῆς βασιλικῆς, βρίσκονται ἀκόμη τρεῖς κίονες, μικρότερης διατομῆς (πίν. 89Β, πίν. 91Α). Ὁ Κόλλιας διατυπώνει τήν ἀποψη ὅτι αὐτοί προέρχονται ἀπό τό κιβώριο τῆς Ἀγίας Τράπεζας⁴⁴⁵.

Ἡ βασιλική στή θέση Βρόντη, δέν φέρει, παρά μόνο θραύσματα

436. Τμήμα κίονα σέ δεύτερη χρήση πού χρησιμοποιήθηκε ὡς κάλαμος ἀγίας τράπεζας στήν ἐκκλησία τῆς Παναγίας στό Ἀσκληπείο. Βολανάκης, 1978, 412.

437. Σέ ἀρκετά ἀποτμήματα κιόνων ἀπό τήν ἀνασκαφή τοῦ οἰκοπέδου Φωτάκη στή θέση «Στύλοι» τῆς Καμείρου Σκάλας. Παπαβασιλείου, 1987, 680.

438. Ὁρλάνδος, 1966 14-17, εἰκ.10,12,14.

439. Ὁρλάνδος, 1966, 14-17, εἰκ. 10,12,14.

440. Lemerle, 1945, 403.

441. Σωτηρίου, 1929β, 38, εἰκ. 41.

442. Παπαβασιλείου, 2009, 38.

443. Παπαβασιλείου, 2009, 38.

444. Παπαβασιλείου, 2009, 38.

445. Κόλλιας, 1973, 146-147, 152. Βολανάκης, 1987, 122.

κίωνων, οί όποιοι δέν άνήκαν στίς κιονοστοιχίες τών κλιτῶν. Πρόκειται γιά μικρότερου μεγέθους κίονες, οί όποιοι πιθανότατα χρησιμοποιήθηκαν στό κιβώριο τής Άγίας Τράπεζας (πίν. 108Α,Β, πίν. 109Α). Τό ήμερολόγιο τής άνασκαφής μās πληροφορεΐ γιά τήν ύπαρξη περισσότερων κιονίσκων, οί όποιοι μπορεί νά προέρχονται εΐτε από τό κιβώριο τής Άγίας Τράπεζας ή από τό φράγμα του πρεσβυτερίου⁴⁴⁶. Όστόσο, κατά τήν έπιτόπια έρευνα δέν έγινε δυνατή ή μελέτη καί φωτογράφισή τους, διότι δέν βρίσκονταν εκεί. Ό αρχαιολόγος αναφέρει ότι αρκετά μαρμάρινα μέλη μεταφέρθηκαν τό 1997 (12/9/1997) στόν προαύλιο χῶρο του Άρχαιολογικού Μουσείου, όπου όμως σήμερα ή δέν βρίσκονται εκεί ή δέν μπορούμε νά γνωρίζουμε ποιά είναι, αφού ύπάρχουν κι άλλα μαρμάρινα μέλη άγνωστης προέλευσης⁴⁴⁷.

ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ

ΙΩΝΙΚΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ ΜΕ ΣΥΜΦΥΕΣ ΕΠΙΘΗΜΑ

Τά ίωνικά κιονόκρανα μέ συμφυές επίθημα είναι ό τύπος κιονοκράνου πού γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση σέ πολλές περιοχές τής αυτοκρατορίας⁴⁴⁸, διότι άνταποκρινόταν στίς άπαιτήσεις μιās μα-

446. 1. Μαρμάρινος άρράβδωτος κιονίσκος σέ δύο τμήματα (ΑΕ7). Ήμ.1,2. 2/9/97. Σελ. 43.

2. Μικρός μαρμάρινος άρράβδωτος κιονίσκος μέ συμφυή βάση. Διαστάσεις βάσεις: 0,36x0,20x0,13 μ. Ήμ.1,2.3/9/97. Σελ. 47.

3. Τμήμα μικρού μαρμάρινου άρράβδωτου κιονίσκου. Σωζόμενες διαστάσεις: 0,28x0,17 μ. (ΑΕ13) Ήμ. 1,2. 10/9/97. Σελ. 69.

4. Τμήμα κορμού κιονίσκου. Ήμ. 1,2. 16/6/98. Σελ. 111.

5. Δύο τμήματα μαρμάρινου κίονα, τά όποια απέθεσε ό αρχαιολόγος στή ΒΔ γωνία του νάρθηκα. Ήμ. 1,2. 4/9/98. Σελ. 147.

6. Τμήμα μαρμάρινου κίονα. Σωζόμενες διαστάσεις: 0,88x0,34x0,28 (διάμετρος άνω πλευράς). Ήμ. 1,2. 9/9/98. Σελ. 163-164.

7. Δύο τμήματα μαρμάρινου κίονα. Σωζόμενες διαστάσεις: 0,70x0,30 + 0,50x0,25 μ. Βρέθηκαν σέ στρώμα καταστροφής στό κεντρικό κλίτος. Ήμ. 1,2. 10/9/98. Σελ. 169.

8. Τρία κιονίσκοι τέμπλου. Βρέθηκαν άνατολικά του τέμπλου. Σωζόμενες διαστάσεις: 1,05x0,22x0,18μ. Ήμ. 1,2. 14/9/98. Σελ. 191.

9. Τμήμα κιονίσκου. Βρέθηκε στό έσωτερικό του νεώτερου ναυδρίου. Σωζόμενες διαστάσεις: 0,42 x 0,21 μ. Ήμ. 1,2. 14/9/98. Σελ. 191.

447. Ήμ. 1,2. 12/9/97. Σελ. 81.

448. Ό τύπος γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση στήν Κωνσταντινούπολη, τά Βαλ-

ζικότερης παραγωγής, ή όποία ύπαγόρευε γρήγορη καί φθηνότερη κατασκευή⁴⁴⁹. Έκτός αὐτοῦ ἡ χρήση τοῦ ἐπιβλήθηκε γιά δομικούς λόγους, ἀπό τή στιγμή πού τά εὐθύγραμμα ἐπιστύλια στίς βασιλικές ἀντικαταστάθηκαν ἀπό τά τοξωτά⁴⁵⁰. Τό ἐπίθημα καί τό ἰωνικό κιονόκρανο ἀποδόθηκαν ἐνιαῖα, ἀφοῦ μπορούσαν νά λαξευτοῦν ἀπό τό ἴδιο κομμάτι μαρμάρου⁴⁵¹. Τό κιονόκρανο καί τό ἐπίθημα ἦταν ἀρχικά σχεδόν ἰσοῦψῃ⁴⁵². Ἀργότερα, γύρω στά τέλη τοῦ 5ου αἰ. καί μετά, τό ἐπίθημα γίνεται πιά ὀγκῶδες σέ βάρος τοῦ ἰωνικοῦ τμήματος, τό όποιο ἰδιαίτερα τόν 6ο αἰ., μικραίνει σταδιακά καί χάνει τήν αὐτοτέλειά του⁴⁵³. Ἐπίσης, με τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἀντί τριῶν «ῶων» στόν ἐχίνο συνήθως λαξεύεται μόνο ἓνα πού συνοδεύεται ἀπό τρίφυλλο ἢ ἡμιανθέμιο⁴⁵⁴.

Κατά τόν 5ο καί 6ο αἰ., τό ἰωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές ἐπίθημα χρησιμοποιήθηκε κυρίως στά ὑπερῶα τῶν βασιλικῶν, καί σπανιότερα στό ἰσόγειο μικρότερων βασιλικῶν⁴⁵⁵. Στήν Ἑφεσο, στή βασιλική τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη, ὁ τύπος χρησιμοποιεῖται καί στους δύο ὀρόφους⁴⁵⁶.

κάνια, τά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί τή Βόρειο Ἀφρική, ἐνῶ δέ φαίνεται νά ἦταν ἰδιαίτερα δημοφιλῆς στήν Ἰταλία καί τή Μικρά Ἀσία. Ὁρλάνδος, 1994, 315-325. Ἡ Βέμη ἀναφέρει ὅτι ὑπάρχουν ἀρκετά παραδείγματα στή Μικρά Ἀσία (Vemi, 1989, 4), παρατήρηση μέ τήν όποία δέν συμφωνεῖ ὁ Zollt (1994, 359-360).

449. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, 156.

450. Μέ τήν καθιέρωση τῶν τοξωτῶν ἐπιστυλίων χρειάστηκε νά παρεμβληθεῖ μεταξύ τόξου καί κιονοκράνου ἓνα ἰδιαίτερο μαρμαρίνο ἀρχιτεκτονικό μέλος, γιά νά δεχθεῖ τίς πιέσεις πού ἀσκοῦσαν τά μεγάλα πάχους πλίνθινα τοξωτά ἐπιστύλια. Kautzsch, 1936, 165-166. Zollt, 1994, 244.

451. Γενικότερα γιά τόν τύπο βλ. Vemi, 1989. Ἡ Βέμη ἐκτός ἀπό τή λεπτομερή συγκέντρωση ἀνάλογου ὕλικου ἀπό τόν ἐλλαδικό χῶρο ἐπιχείρησε καί μία τυπολογική κατάταξή του. Ἐπίσης, βλ. Kautzsch, 1936, 105-182. Betsch, 1977, 59 κ.έ. Ὁρλάνδος, 1994, 315 κ.έ. καί Sodini, 1980, 64 κ.έ., ὁ όποῖος διατύπωσε τήν ἄποψη ὅτι τό ἰωνικό μέ συμφυές ἐπίθημα κιονόκρανο πιθανότατα δημιουργήθηκε ἀρχικά στόν Ἑλλαδικό χῶρο. Ἀκόμη βλ. Τσιούμη -Μπακιρτζή, 1980, 221 κ.έ. Zollt, 1994, 320-322, 357 κ.έ. Ὁ τελευταῖος ἀσχολεῖται ἰδιαίτερα μέ τήν τυπολογία καί ἐξέλιξη τοῦ τύπου αὐτοῦ. Ἐπίσης, βλ. Συθιακάκη, 2002, 251 κ.έ.

452. Τσιούμη-Μπακιρτζή, 1980, 221.

453. Ὁρλάνδος, 1994, 316. Οἱ περισσότεροι μελετητές θεωροῦν ὅτι τό ἰωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές ἐπίθημα ἐμφανίζεται τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. Kautzsch, 1936, 165. Deichmann, 1956, 46. Yegul, 1974, 267.

454. Ὁρλάνδος, 1994, 316.

455. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, 158. Στή βασιλική τῆς Ἀφωτης τά ἰωνικά κιονόκρανα μέ συμφυές ἐπίθημα τά συναντᾶμε στό ἰσόγειο.

456. Σωτηρίου, 1921-22, 139-145. Kautzsch, 1936, 176-178, πίν. 35-36, ἀρ.566-567.

Στήν Κάρπαθο, μόνο η βασιλική της Άφωτης παρουσιάζει κιονόκρανα αυτού του τύπου⁴⁵⁷, καθώς και η βασιλική της Αγίας Άναστασίας στην Άρκάσα, από την οποία σώζεται μόνο ένα, και βρίσκεται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Καρπάθου⁴⁵⁸ (πίν. 81Γ). Ένα ακόμη κιονόκρανο του τύπου αυτού βρίσκεται σήμερα στο χωριό Διαφάνι της Καρπάθου (πίν. 81Δ). Τό ημερολόγιο της ανασκαφής της βασιλικής στη θέση του Βρόντη αναφέρεται επίσης, σε άτελές ιωνικό κιονόκρανο με άδρη έπεξεργασία και χωρίς ίχνος διακόσμησης, τό οποίο βρέθηκε στο έσωτερικό του συνθρόνου σε έπίχωση⁴⁵⁹. Σήμερα είναι άγνωστο τό πού βρίσκεται. Σύμφωνα με τή διάκριση πού έχει κάνει η Βέμη, τά κιονόκρανα της βασιλικής της Άφωτης (πίν. 90Α,Β, πίν. 94Β, πίν. 95) καθώς και αυτό της Αγίας Άναστασίας, ανήκουν στο τύπο ΙΙΙ⁴⁶⁰. Ό τύπος αυτός, σύμφωνα με τή Βέμη, ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος στην Κωνσταντινούπολη και τή Μικρά Άσία και αποτελεί τόν πιο κοινό τύπο σε όλο τό Ίλλυρικό. Στην περίπτωση της βασιλικής της Άφωτης λοιπόν, κάνουμε λόγο για κιονόκρανα του τύπου ΙΙΙ, και υποομάδας 3, όπου δηλαδή ό έχινος παρουσιάζει προοδευτική προεξοχή⁴⁶¹. Πρόκειται για τέσσερα άπλοποιημένα ιωνικά κιονόκρανα με συμφυές έπίθημα, στα όποια τά προσκεφάλαια του ιωνικού μέρους εξέχουν έλαφρά τών πλαγίων πλευρών

457. Έκτός από τά ιωνικά κιονόκρανα με συμφυές έπίθημα, στο χώρο της βασιλικής βρίσκεται ένα μικρό κιονόκρανο, τό οποίο προφανώς προέρχεται από τό κιβώριο της Αγίας Τράπεζας. Έχει σχήμα κολουροπυραμιδοειδές τεκτονικό. Όλες του οι πλευρές είναι ακόσμητες και φαίνεται ήμιτελές. Κόλλιας, 2006, 122, εικ. 9.

458. Η Βέμη αναφέρεται και σε τέσσερα ιωνικά κιονόκρανα με συμφυές έπίθημα της βασιλικής στο Λευκό Καρπάθου. Προσωπική μελέτη δέν μπόρεσε νά γίνει, αφού είναι άγνωστο πού βρίσκονται σήμερα. Vemi, 1989, 203-205, pl. 94.

459. Διαστάσεις κιονοκράνου: 0,74 x 0,40 x 0,22μ. Ήμ. 1,2. 3/9/97. Σελ.51.

Ό άρχαιολόγος αναφέρεται και σε ένα συμφυές ιωνικό κιονόκρανο, τό οποίο βρίσκεται έντοιχισμένο στη δεξιά παρειά του ναυδρίου (Ήμ. 1,2, 14/9/98, σελ. 189). Έπειτα από έπιτόπια έρευνα, παρατηρήθηκε ότι έντοιχισμένο βρίσκεται ένα κολουροπυραμιδοειδές έπίθημα, τό οποίο όμως δέν φέρει συμφυές κιονόκρανο.

460. Άπλοποιημένα κιονόκρανα πού διακρίνονται σε πέντε υποομάδες ανάλογα με τόν τρόπο διαμόρφωσης του έχινου (φουσκωτός, κόλουρος, σε προοδευτική προεξοχή, λοξότμητος σε μορφή μηνίσκου, έχινος πού συγχέεται με τό έπίθημα). Vemi, 1989, 17 κ.έ., κεφ. 2,2,2. Η κατηγορία αυτή, σύμφωνα με τήν ίδια σχετίζεται με μαζικότερη παραγωγή και φθινή σχετικά κατασκευή και για τό λόγο αυτό άπλοποιείται τό ιωνικό του κιονοκράνου. Vemi, 1989, 240.

461. Vemi, 1989, 22, 201-203.

τοῦ ἐπιθήματος. Οἱ ἔλικες εἶναι συμπιεσμένες καί γενικά ὁ ὄγκος τοῦ ἰωνικοῦ μέρους καλύπτει το ἕνα τρίτο ἢ καί λιγότερο τοῦ συνολικοῦ ὕψους. Ἡ αὐλακα ἢ ἡ ταινία πού ἔκωνε τίς ἔλικες καί ἔστεφε τόν ἐχίνο δέν ὑπάρχει⁴⁶². Ὁ ἐχίνος βρίσκεται σέ προεξοχή καί ὑπάρχει μόνο ἕνα κεντρικό «ὠόν» σέ τρία ἀπό αὐτά, τό ὁποῖο περιβάλλεται δεξιά καί ἀριστερά ἀπό τρίφυλλα (πίν. 90Α, πίν. 94Β, πίν. 95). Μόνο στό ἕνα ἀπό τά τέσσερα δέν ὑπάρχει κανένα «ὠόν», παρά μόνο τρίφυλλα δεξιά καί ἀριστερά, τά ὁποῖα δημιουργοῦν ἕνα κενό στήν ἔκωσή τους, σέ σχῆμα ρόμβου (πίν. 90Β). Στίς πλάγιες πλευρές του, στό κέντρο ὑπάρχουν δύο παράλληλες κάθετες ταινίες, τίς ὁποῖες περιβάλλουν ἡμιανθέμια. Τό ἐπίθημα σέ σχῆμα κόλourης πυραμίδας παρουσιάζει στή μία στενή πλευρά του⁴⁶³, κεντρικό σταυρό μέ ἐλαφρῶς πεπλατυσμένα τά ἄκρα του, ὁ ὁποῖος περιβάλλεται ἀπό τρίλοβα φύλλα ἄκανθας, τά ὁποῖα καταλαμβάνουν τά κάτω καί ἄνω διαμερίσματα πού δημιουργεῖ ὁ σταυρός. Οἱ τρεῖς ἄλλες πλευρές τοῦ ἐπιθήματος μένουν ἀκόσμητες.

Ἡ Βέμη τά χρονολογεῖ στό δεύτερο τέταρτο τοῦ 6ου αἰ., ἐνῶ στήν ἴδια κατηγορία κατατάσσει καί κιονόκρανα ἀπό ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου: ἀπό τήν Κῶ⁴⁶⁴ (πίν. 78Β,Γ, πίν. 79Α,Β, πίν. 80Α, Β, Γ, πίν. 81Α, Β), τήν Κάλυμνο⁴⁶⁵ καί τή Ρόδο⁴⁶⁶ (πίν. 78Α). Ἀναφέρεται ἐπίσης, λόγω τῆς ὑπαρξης δύο ὁμοίων κιονοκράνων στή Ρόδο καί στήν Πάτμο, σέ πιθανή ὑπαρξη τοπικοῦ ἐργαστηρίου στά Δωδεκάνησα⁴⁶⁷. Ἡ Παπαβασιλείου ἀναφέρεται σέ ἕνα ἀκόμη κιονόκρανο τοῦ τύπου αὐτοῦ, στή Σύμη⁴⁶⁸. Ἐπίθημα πού κοσμεῖται μέ τό ἴδιο θέμα, μόνο ἡ μία κύρια ὄψη του, συναντᾶμε στή Σύμη, στήν ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Κάρας, ὅπου χρησιμοποιεῖται ὡς ἀγία τράπεζα⁴⁶⁹. Καί αὐτό λόγω τῆς

462. Ἡ ἀπουσία τοῦ καναλιοῦ πού συνδέει τίς σπεῖρες τῶν ἐλίκων στά ἰωνικά κιονόκρανα μέ συμφυές ἐπίθημα εἶναι χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῶν μικρασιατικῶν ἐργαστηρίων γλυπτικῆς, πού ἀπαντᾶται καί στά κωνσταντινουπολίτικα παραδείγματα. Zollt, 1994, 358-361, 366.

463. Πρόκειται γιά τήν πλευρά πού εἶναι στραμμένη πρὸς τό κεντρικό κλίτος.

464. Κιονόκρανα στό μουσεῖο καί τήν ἀγορά τῆς Κῶ. Vemi, 1989, 22, n. 278, n. 285, n. 286, n. 288, n. 289, n. 290, n. 292, n. 293.

465. Κιονόκρανο ἀπό τή βασιλική τοῦ Ἀγίου Βασιλείου στήν Κάλυμνο. Vemi, 1989, 23.

466. Vemi, 1989, 23, n. 303.

467. Vemi, 1989, 23.

468. Παπαβασιλείου, 2009, 42, εἰκ. 6.

469. Παπαβασιλείου, 2009, 39-40, εἰκ. 3.

γραμμικότητας της άκανθας χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 6ου αι. Στην Μικρά Ασία επίσης συναντάμε σε μεγάλο βαθμό, ιωνικά κιονόκρανα με συμφυές επίθημα: βασιλική της αγοράς στην Ίασο⁴⁷⁰, κιονόκρανα που βρέθηκαν στην Καρία στην Άλικαρνασσό⁴⁷¹.

ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ

Ο κορινθιακός τύπος κιονοκράνου αποτελείται από τόν καλυκόσχημο πυρήνα, τόν κάλαθο, και τόν άβακα, μιá προεξέχουσα πλάκα, με κοίλες πλευρές και λοξές γωνίες που κάλυπτε τόν κάλαθο⁴⁷². Ο κάλαθος περιβαλλόταν σε όλο τό ύψος του από πλαστικό φυτικό διάκοσμο, διατεταγμένο σε τρεις επάλληλες ζώνες. Οί δύο κατώτερες ζώνες ονομάζονται στεφάνες και κοσμοῦνται με φύλλα άκανθας ενώ ή τρίτη με φυλλοφόρους κάλυκες και έλικες. Όλα τά φύλλα της άκανθας φυτρώνουν από τή βάση του καλάθου· ανάμεσα στά φύλλα της πρώτης στεφάνης ύψώνονται τά φύλλα της δεύτερης, που σχηματίζονται πάνω από τίς κορυφές των χαμηλότερων φύλλων. Η τρίτη ζώνη λειτουργεί ως ένας σύνδεσμος που διευκολύνει τή μετάβαση από τήν περιφέρεια του καλάθου στον τετράπλευρο άβακα. Έτσι τά στοιχειά της τρίτης ζώνης διαιρούν τόν κάλαθο σε τέσσερα τμήματα, που αντιστοιχοῦν στίς τέσσερις πλευρές του άβακα και συμβατικά προσδιορίζουν τίς τέσσερις όψεις του κιονοκράνου. Σε κάθε όψη φυτρώνουν δύο σωληνωτοί βλαστοί, οί καυλοί και από κάθε καυλό βλασταίνει ένας φυλλοφόρος κάλυκας, που διαιρείται σε δύο μέρη. Ανάμεσα στά ήμίφυλλα των καλύκων φυτρώνουν οί διπλοί βλαστοί των έλικων, που όπως και οί κάλυκες προκύπτουν από τούς καυλούς. Συνήθως τά ζεύγη αποτελοῦνταν από άνισες έλικες. Οί γωνιακές εἶναι ισχυρότερες, κατευθύνονται προς τό έξωτερικό του κιονοκράνου και σχηματίζουν σπείρα κάτω από τή γωνία του άβακα. Οί έσω έλικες, κατευθύνονται στο μέσο κάθε όψης, όπου σχηματίζονται άντωπές σπείρες⁴⁷³. Τό κορινθιακό κιονόκρανο χρησιμοποιήθηκε εύρύτατα κατά τούς πρώτους παλαιοχριστιανικούς αἰώνες, σε απλούστερη και πιό σχηματοποιημένη μορφή. Κατά τόν 4ο αι. τά

470. Serin, 2004, 54 κ.έ. fig. 36-40.

471. Ruggieri, Giordano, Zah, 1997, 160, fig. 53. Foss, 1988, 172, pl. XIX/c.

472. Όρλάνδος, 1994, 279 κ.έ.

473. Για τόν τύπο βλ.: Μέντζος, 1989, 12-23. Όρλάνδος, 1994, 280 κ.έ. Συθιακάκη, 2012, 137-138. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, 99-100. Παπαδοπούλου, 2012, 225.

φύλλα καί οἱ ἔλικες διατηροῦν κάποια πλαστικότητα ἐνῶ ἀπό τὰ τέλη τοῦ 4ου καί ἰδιαίτερα κατὰ τόν 5ο αἰ., παρατηρεῖται τάση γιά ἀπλοποίηση. Στά τέλη τοῦ 5ου αἰ. ἡ ἐντύπωση εἶναι ἀκόμη πιό ἐπίπεδη, σχεδόν ζωγραφική, ἐνῶ κατὰ τόν 6ο αἰ., τό κορινθιακό κιονόκρανο ἀποβαίνει τεκτονικό⁴⁷⁴.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΩΝ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΩΝ: ΛΥΡΟΣΧΗΜΑ ἢ ΤΥΠΟΥ V

Διάφοροι τύποι κορινθιακοῦ κιονοκράνου δημιουργήθηκαν κατὰ τήν παλαιοχριστιανική περίοδο. Ἐμεῖς θά ἀναφερθοῦμε μόνο στόν ἓνα τύπο πού ἐμφανίζεται στά κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη, στήν Κάρπαθο. Πρόκειται λοιπόν γιά τὰ λυρόσχημα κορινθιακά κιονόκρανα ἢ ἀλλιῶς τύπου V⁴⁷⁵. Ὁ τύπος εἶναι ἀρκετά διαδεδομένος καί ἐμφανίζεται στά τέλη τοῦ 5ου ἢ στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ.⁴⁷⁶, καί παρέμεινε σέ χρήση σέ ὅλη τή διάρκεια τοῦ 6ου αἰ.⁴⁷⁷ Ἡ ὀνομασία ἐπικράτησε ἀπό τό σχῆμα V πού παίρνουν οἱ βλαστοί τῶν ἐλίκων καθῶς καμπυλώνονται ἢ κλίνουν πρὸς τὰ κάτω καί ἐνώνονται στό κέντρο κάθε ὀψης⁴⁷⁸. Στόν τύπο αὐτό, ὁ ἀριθμός τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας πού κοσμοῦν τόν κάλαθο εἶναι τέσσερα ἢ ἑξι στήν κάτω στεφάνη καί τέσσερα στίς γωνίες κάτω ἀπό τόν ἄβακα. Γενικά οἱ γλωσσίδες τῶν πλάγιων λοβῶν τῶν ἀκανθόφυλλων ἐφάπτονται μέ αὐτές τῶν γειτονικῶν τους φύλλων, σχηματίζοντας «ὀφθαλμούς» καί κολπίσκους. Οἱ βλαστοί τῶν ἐλίκων ἔχουν ἀπλοποιηθεῖ καί ἀποδίδονται ὡς δύο λεπτές ταινίες ἢ ὀξύληκτες ταινίες, καταλήγοντας σέ ἀτροφικές ἀγκιστροειδεῖς σπεῖρες, πού ἐλίσσονται

474. Μηλίτση-Κεχαγιᾶ, 2017, 211.

475. Πρόσφατα ἡ Συθιακάκη ὑποστήριξε ὅτι ἡ συνύπαρξη τῶν δύο τύπων ἔνωσης τῶν βλαστῶν (τοῦ V καί τοῦ λυρόσχημου) σέ ἓνα κιονόκρανο πού βρίσκεται σέ δευτέρα χρήση στήν τοξοστοιχία τοῦ Ἀγίου Νικολάου Ὑπάτης ἀναιρεῖ τή διάκριση τῶν δύο τύπων πού προτείνει ὁ Kautzsch, καθῶς καί τή διάκριση ἐργαστηρίων πού προτείνει ὁ Betsch. Συθιακάκη, 2002, 171-172, πίν. 3, 14-16. Kautzsch, 1936, 59-61. Betsch, 1977, 217-218.

476. Γιά τὰ λυρόσχημα κιονόκρανα βλ: Σωτηρίου, 1929β, 53 κ.έ., εἰκ. 53, 54. Kautzsch, 1936, 73. Ὁρλάνδος, 1994, 285, εἰκ. 236. Συθιακάκη, 2012, 167 κ.έ.

477. Μηλίτση-Κεχαγιᾶ, 2017, 126. Διαφορετικές ἀπόψεις περὶ χρονολόγησης: Παπαδοπούλου, 2012, 229-230.

478. Ὁ τύπος χρονολογεῖται ἀπό τόν Kautzsch (1936, 73) στό διάστημα ἀνάμεσα στό 480-510.

κάτω από τις γωνίες του ἄβακα, ὁ ὁποῖος φαίνεται νά στηρίζεται ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς πάνω στεφάνης. Στόν ἄξονα τῆς κάθε πλευρᾶς, οἱ ταινίες τῶν ἐλίκων ἐνώνονται καὶ σχηματίζουν ἓνα σχῆμα V. Ἐνα ἄλλο ἀνεστραμμένο μεγάλο ἀνάγλυφο φύλλο ἢ ἀνθέμιο ἢ ἄλλο σχηματοποιημένο φυτικό κόσμημα (κυματοειδῆς ταινία σέ ἓνα ἀπὸ τὰ κιονόκρανα τῆς περίπτωσης τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη κι ἓνας σταυρός σέ δεύτερο κιονόκρανο) καλύπτει τὴν ἐπιφάνεια πού ὀρίζει τό σχῆμα V. Χαρακτηριστικό τοῦ τύπου εἶναι ἡ ἄκανθα τύπου «μάσκας» πού τό διακοσμεῖ καὶ ἡ ὁποία σχηματίζεται μέ τὴν ἐπαφή τῶν γλωσσίδων τῶν πλαγίων λοβῶν καὶ τῶν γειτονικῶν φύλλων⁴⁷⁹.

Στὴν Κάρπαθο, τὰ τέσσερα κιονόκρανα τοῦ τύπου αὐτοῦ, συναντᾶμε στή βασιλική στή θέση Βρόντη (πίν. 104A, B, Γ, πίν. 105A)⁴⁸⁰. Ὡστόσο δύο ἀκόμη, ὅμοια βρίσκουμε στό λαογραφικό καὶ ἀρχαιολογικό μουσεῖο τῆς Ἀρκάσας (πίν. 82Γ). Ἐπίσης στό τύπο αὐτό ἀνήκει καὶ ἓνα κιονόκρανο ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ Ὁθους, πού ἐκτίθεται σήμε-ρα στό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο τῶν Πηγαδίων (πίν. 83Γ).

Στυλιστικά, καὶ ἂν συγκρίνουμε τὰ κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς στή θέση Βρόντη, μέ ἀντίστοιχα πού ἔχει παρουσιάσει ὁ Kautzsch⁴⁸¹ καὶ ὁ Zollt⁴⁸² μπορούμε νά τὰ χρονολογήσουμε στό δεύτερο μισό τοῦ 5ου αἰ., ἢ ἀκόμη καὶ στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ.

Στὴν περιοχή τῶν Δωδεκανήσων, τὰ λυρόσχημα κιονόκρανα γνώρισαν μικρὴ διάδοση. Στὴ Νίσυρο ἡ βασιλικὴ Παλαιοκάστρου καὶ ἡ βασιλικὴ Κήπων φέρουν δύο παραδείγματα⁴⁸³ (πίν. 82A,B),

479. Παπαδοπούλου, 2012, 228 κ.ἐ.

480. Τὰ κιονόκρανα ἀναφέρονται καὶ στό ἡμερολόγιο τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ὁ ἀρχαιολόγος τονίζει ὅτι εἶναι τῆς ἴδιας τεχνικῆς καὶ ἐκτέλεσης καὶ ἀνήκουν στὰ πρῶμα δείγματα τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς: Ἡμ. 1,2, 5/9/97, σελ. 55, Ἡμ. 1,2, 11/9/97, σελ. 73, Ἡμ. 1,2, 8/9/98, σελ. 161, Ἡμ. 1,2, 14/9/98, σελ. 189.

Στό ἡμερολόγιο ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ ἓνα μαρμάρινο θραῦσμα μέ διακόσμηση τμήματος ἀνάγλυφου σταυροῦ, τό ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ κορινθιακό κιονόκρανο. Τό συγκεκριμένο θραῦσμα δέν βρέθηκε καὶ δέν μελετήθηκε ἀπὸ τὴ γράφουσα.

481. Kautzsch, 1936, 59-60, 72-3, nos. 195, 225, pls. 14. 16.

482. Ἐνα ἀπὸ τὰ τέσσερα κιονόκρανα τῆς βασιλικῆς τοῦ Βρόντη φέρει ἀνάγλυφο σταυρὸ ἀνάμεσα στὰ φύλλα ἄκανθας. Ὁ Zollt παρουσιάζει ὅμοιο. Zollt, 1994, nos. 489-490, pl.41.

483. Λαζαρίδης, 1955, 238-239, πίν. 44, 1-2. Ὁ Betsch, ὑποστηρίζει ὅτι τὰ κιονόκρανα εἶναι εἰσηγμένα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ χρονολογοῦνται τὴν περίοδο τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Betsch, 1977, 380-381.

ἐνῶ στήν Πάτμο σέ δεύτερη χρήση ἐντοιχισμένο στή Μονή Θεολόγου βρίσκεται ἀκόμη ἕνα⁴⁸⁴ (πίν. 83B). Στή Ρόδο ἐπίσης συναντᾶμε ἀκόμη ἕνα κιονόκρανο τοῦ τύπου αὐτοῦ⁴⁸⁵ (πίν. 83A). Ἡ Παπαβασιλείου μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν ὑπαρξη κιονοκράνων τοῦ τύπου καί στά νησιά Κῶ, Ἀστυπάλαια, Σύμη, καθώς καί γιά μία ἀδημοσίευτη συλλογή ὀχτώ κιονοκράνων τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου στή Ρόδο⁴⁸⁶.

ΑΜΦΙΚΙΟΝΕΣ

Γιά τόν φωτισμό τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν χρησιμοποιήθηκαν πολλά παράθυρα, πού ἀνοίγονταν στούς πλευρικούς τοίχους τοῦ ἰσογείου, τῶν ὑπερώων, στό δυτικό τοῖχο τοῦ νάρθηκα, στήν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καί στά πλάγια τμήματα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου⁴⁸⁷. Τά παράθυρα ἦταν συνήθως μονόλοβα, δίλοβα καί σπανιότερα πολύλοβα. Τά τόξα τῶν λοβῶν ἐδράζονται κατά κανόνα σέ ἀμφικίονες καί ἀμφικιονίσκους, δηλαδή σέ μαρμάρινα ἢ λίθινα στηρίγματα, πού ἀποτελοῦνταν κυρίως ἀπό δύο ἡμικίονες συμφυεῖς μέ ἕναν ἐνδιάμεσο πεπλατυσμένο «πεςσό»⁴⁸⁸. Ἡ ἐπίπεδη κατακόρυφη ταινία τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν χρησιμεύει γιά τή προσαρμογή ὑαλοστασίων. Οἱ ἀμφικίονες βαίνουν σέ συμφυῆ, ἀπλή ἢ συνθετότερη, ἰωνίζουσα βάση μέ συμφυῆ πλίνθο, καί ἄνω ἀπολήγουν, εἴτε σέ κανονικά ἢ σχηματοποιημένα κορινθιακά κιονόκρανα, ἢ ἀκόμη καί σέ ἀπλή ταινιωτή ἐπίστεψη καί σέ συμφυῆ ὀρθογώνιο ἄβακα. Ἐπάνω στούς ἀμφικίονες τῶν παραθύρων τοποθετοῦνταν ἐπιθήματα⁴⁸⁹, προκειμένου νά ἐξασφαλιστεῖ ἀκόμη καλύτερη στήριξη, ἀλλά καί γιά διακοσμητικούς λόγους.

Στήν Κάρπαθο καί στίς δύο βασιλικές πού βρίσκονται ὑπό μελέτη, βρέθηκαν στόν ἀρχαιολογικό χῶρο, ἀμφικιονίσκοι παραθύρων· μό-

484. Ὁρλάνδος, 1970, 16-17, εἰκ. 6. Γκιολές-Πάλλης, 2014, 391, εἰκ. 599.

485. Ζαφειροπούλου, 2004, 20, εἰκ. 8β. Χρονολογεῖται στά τέλη τοῦ 5ου ἢ στίς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ.

486. Παπαβασιλείου, 2009, 42, εἰκ. 7.

487. Ὁρλάνδος, 1994, 423 κ.έ.

488. Ὁ Μπούρας ἀναφέρει ὅτι οἱ ἡμικυκλικῆς διατομῆς ἡμικιονίσκοι ἐπιβίωσαν ἕως καί τή μεσοβυζαντινὴ ἐποχὴ καί σπάνια συναντῶνται μετὰ τόν 12ο αἰ. Μπούρας, 2002, 526 κ.έ.

489. Ὁρλάνδος, 1994, 426, εἰκ. 389.

λις ένας στή βασιλική της Άφωτης (πίν. 96B), και δύο στή βασιλική στή θέση Βρόντη (πίν. 109B, πίν. 110B).

Ο άμφικιονίσκος παραθύρου στή βασιλική της Άφωτης σώζεται άκέραιος. Άνήκει στήν κατηγορία των άμφικιονίων που διαθέτουν συμφυή σχηματοποιημένα κορινθιακά κιονόκρανα⁴⁹⁰. Σέ μία δεύτερη οικόδομική φάση της βασιλικής, φαίνεται νά χρησιμοποιήθηκε ως κατώφλι εισόδου, άφου στήν συμφυή πλίνθο, καθώς και στό συμφυή όρθογώνιο άβακα, φέρει από δύο έγκοπές προσαρμογής θυρόφυλλου: μία όρθογώνιας διατομής και μία κυκλικής διατομής.

Παραδείγματα άμφικιονίσκων μέ σχηματοποιημένα κορινθιάζοντα κιονόκρανα, που χρονολογούνται από τον 5ο έως και τον 6ο αι., συναντάμε σέ άρκετές περιοχές⁴⁹¹, όπως επίσης και στό υπόλοιπο νησί: έναν άμφικιονίσκο στον υπαίθριο χώρο του λαογραφικού μουσείου Άρκάσας (πίν. 84B), δύο στον αύλειο χώρο του αρχαιολογικού μουσείου Πηγαδίων⁴⁹² (πίν. 85A,B), καθώς και δύο άκόμη από τή βασιλική στή θέση Παλαιά Πηγάδια⁴⁹³ (πίν. 86A, B).

Στή βασιλική στή θέση Βρόντη και οι δύο άμφικιονίσκοι που βρέθηκαν, δέν σώζουν τό άνω μέρος τους, όποτε δέν γνωρίζουμε αν έφεραν σχηματοποιημένα ή μή κορινθιακά κιονόκρανα, ή άκόμη και αν είχαν μόνο άπλή ταινιωτή έπίστεψη. Ο ένας, σώζεται σέ μεγαλύτερο μήκος, και βρίσκεται τοποθετημένος κοντά στή βορειοδυτική πλευρά του νεότερου ναού που είχε άνεγερθεϊ εντός του Ίερού Βήματος της παλαιοχριστιανικής βασιλικής (πίν. 109B), ενώ ο δεύτερος βρίσκεται όρθιος και τοποθετημένος, στό κέντρο ακριβώς, του φράγματος του πρεσβυτερίου (πίν. 110B).

490. Οι άμφικιόνες που άπολήγουν σέ συμφυή σχηματοποιημένα κορινθιακά κιονόκρανα είναι πολύ συνήθεις στις παλαιοχριστιανικές βασιλικές, λόγω της εύκολιας κατασκευής τους. Βλ. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, άρ. κατ. 149-155, πίν. 42-43.

491. Όρλάνδος, 1929, 8, εικ. 4. Όρλάνδος, 1948, 13-14, εικ. 8. Όρλάνδος, 1994, 426-427, εικ. 389. Σκλάβου-Μαυροειδή, 1999, 60, άρ. 70. Μηλίτση-Κεχαγιά, 2017, άρ. κατ. 149-155, πίν. 42-43. Παπαβασιλείου, 2015, 390, εικ. 12α-β.

492. Στον αύλειο χώρο του αρχαιολογικού μουσείου Καρπάθου, βρίσκονται άκόμη πέντε άμφικιονίσκοι, οι όποιοι όμως είτε δέν σώζονται άκέραιοι ή δέν άπολήγουν σέ κιονόκρανο, αλλά σέ άπλή ταινιωτή έπίστεψη.

493. Οι δύο άμφικιονίσκοι, καθώς και ή μαρμάρινη κολυμπήθρα που βρέθηκαν στή βασιλική στή θέση Παλαιά Πηγάδια, βρίσκονται σήμερα στον αύλειο χώρο του Έπαρχείου Καρπάθου.

Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τά διακοσμητικά χαρακτηριστικά τῶν ἀρχιτεκτονικῶν γλυπτῶν τῶν δύο βασιλικῶν ἀναμένει κανεὶς νά δώσουν πιο συγκεκριμένες χρονολογικές ἀναφορές ἀπό ὅ,τι ἡ ἴδια ἀρχιτεκτονική τῶν κτηρίων, ὥστόσο καί στήν περίπτωση αὐτή προκύπτει ἡ ἴδια δυσκολία γιά τή χρονολόγηση τῶν στοιχείων αὐτῶν. Ὅπως παρατηρήθηκε, οἱ μορφές καί τά διακοσμητικά χαρακτηριστικά, τά ὁποῖα ἦταν διαδεδομένα στόν 6ο αἰ., ἐμφανίζονται ἤδη κατά τή διάρκεια τοῦ 5ου αἰ., ἡ καί νωρίτερα. Ὅσον ἀφορᾷ στά γλυπτά στοιχεῖα, τό σκάλισμα εἶναι ἀπλό καί ἡ διακόσμηση ἀποτελεῖται ἀπό κοινά χρησιμοποιημένα σύμβολα καί τύπους. Τό γεγονός αὐτό δημιουργεῖ τή δυσκολία τοποθέτησής τους σέ ἓνα συγκεκριμένο καί ἀκριβές χρονολογικό πλαίσιο, ἐκτός ἀπό μερικά παραδείγματα, ὅπως εἶναι τά ἰωνικά κιονόκρανα μέ σύμφυτο ἐπίθημα ἀπό τή βασιλική τῆς Ἀφωτης, τά ὁποῖα εἶναι χαρακτηριστικά παραδείγματα τοῦ β' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ.

Ἐπιπλέον, ἡ ἔλλειψη λατομείων μαρμάρου στό νησί, ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα τῆς εἰσαγωγῆς μαρμάρου. Τό μάρμαρο πού χρησιμοποιεῖται στίς δύο βασιλικές εἶναι λευκό μέ γκρίζες φλεβώσεις. Αὐτό παραπέμπει σέ προκοννήσιο μάρμαρο. Ὅμως, ἂν ἀναλογισθεῖ κανεὶς τά λατομεῖα μαρμάρου πού ὑπάρχουν σέ πιο κοντινὴ ἀπόσταση στήν Κάρπαθο, ἀπό ὅ,τι ἡ Προκόννησος, καί ὅτι δέν ἔχουν γίνει ἐργαστηριακές μελέτες γιά τήν ἐπιβεβαίωση τῆς προέλευσης τοῦ μαρμάρου, τίθεται τό θέμα τῆς ἀναζήτησης καί ἐπιβεβαίωσης τοῦ λατομείου τό ὁποῖο προμήθευσε τίς δύο αὐτές βασιλικές. Μή ξεχνᾶμε ὅτι μάρμαρο παρόμοιου χρώματος (λευκό μέ γκρίζες φλεβώσεις) ἐξορύσσεται καί ἀπό λατομεῖα τοῦ Δικαίου ὄρους στήν Κῶ⁴⁹⁴ ἢ ἀπό λατομεῖα τῆς γειτονικῆς Μικρᾶς Ἀσίας⁴⁹⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ στήν ὑπαρξή ἐργαστηρίου γλυπτικῆς, τό γεγονός ὅτι τά περισσότερα γλυπτά φέρουν πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα μέ γλυπτά ἀπό τά ὑπόλοιπα νησιά τῆς Δωδεκανήσου, ἐνισχύει τήν ἄποψη πού

494. Georgiades, 1965, 402-403, εἰκ. 6-9. Kendrick-Pritchett, 1965, 424. Dworakowska, 1972, 14. Γιά λατομεῖα στήν Κῶ, βλ. Πουπάκη, Χατζηκωνσταντίνου, 2001, 541-556.

495. Monna, Pensabene, 1977. Peschlow-Bindokat, 1981, 157-214.

ήδη έχει υποστηριχθεί από τη Vemi, σχετικά με την ύπαρξη έργα-στηρίου στην ευρύτερη περιοχή των Δωδεκανήσων⁴⁹⁶.

Τό συγκριτικό υλικό που παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο της γλυπτικής των δύο υπό μελέτη βασιλικών, κάνει σαφές την ύπαρξη έμπορικων σχέσεων της Καρπάθου με νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου (Λέσβος, Θάσος), του νοτίου Αιγαίου και των παραλίων της Μικράς Ασίας. Η σχέση τους αποδίδεται στο γεγονός ότι βρίσκονται επάνω στη διαδρομή της σημαντικής ναυτικής έμπορικης οδού που ένωνε τα βορειοαφρικανικά παράλια με την Κωνσταντινούπολη.

Όμοιότητες διαπιστώνονται με γλυπτά που έχουν βρεθεί στην Πάτμο, την Κάλυμνο, τη Νίσυρο, τη Σύμη, την Τέλενδο, στη Ρόδο και φυσικά την Κω⁴⁹⁷, με την οποία η Κάρπαθος παρουσιάζει κοινούς εισηγμένους από την πρωτεύουσα τύπους⁴⁹⁸.

496. Vemi, 1989, σημ. 19, 45.

497. Στην περιοχή του δωδεκανησιακού συμπλέγματος η Κως πρέπει να έπαιζε έναν άρκετά ήγετικό ρόλο, καθώς ήταν τό ναυτικό έμπορικό κέντρο της περιοχής αλλά και τό μόνο από τά βόρεια Δωδεκάνησα που διέθετε λατομεία μαρμάρου. Μηλίτση-Κεχαγιᾶ, 2017, 95-98.

498. Η Μηλίτση-Κεχαγιᾶ (2017) μάς πληροφορεῖ μέσα από τη γλυπτική της Κω, για τό γεγονός αυτό.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΕΙΡΩΝ

AA	<i>Archäologischer Anzeiger.</i>
AAA	<i>Ἀρχαιολογικά Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν.</i>
ABME	<i>Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος (Ἀν. Ὀρλάνδος).</i>
ΑΔ	<i>Ἀρχαιολογικόν Δελτίον.</i>
AE	<i>Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς.</i>
AM	<i>Athenische Mitteilungen (Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung).</i>
AnatSt	<i>Anatolian Studies.</i>
ASAA	<i>Annuario della Scuola Archeologica di Atene.</i>
BCH	<i>Bulletin de Correspondance Hellénique.</i>
BdA	<i>Bolletino D'Arte.</i>
BSA	<i>The Annual of the British School of Athens.</i>
Byz	<i>Byzantion.</i>
BZ	<i>Byzantinische Zeitschrift.</i>
CorsiRav	<i>Corsi di cultura sull' arte ravennate e bizantina.</i>
DOP	<i>Dumbarton Oaks Papers.</i>
ΔΧΑΕ	<i>Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.</i>
ΕΕΒΣ	<i>Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.</i>
FelRav	<i>Felix Ravenna.</i>
IstMitt	<i>Istanbuler Mitteilungen.</i>
JDAI	<i>Jahrbuch des Deutsches Archäologisches Instituts.</i>
OrChrPer	<i>Orientalia Christiana Periodica.</i>
PG Migne	<i>J P., Patrologiae cursus complentus, Series graeca.</i>
ΠΑΕ	<i>Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.</i>
ZPE	<i>Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.</i>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

1. ΠΗΓΕΣ

Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Μυσταγωγικά Κατηχήσεις, PG 33, 1065-1128.
Πορφυρογέννητου Κ., Περί Θεμάτων, PG 113 (έκδοση Pertusi), Βόννη.

2. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Ahrweiler, 1966: Ahrweiler, H., *Byzance et la mer: La marine de guerre, la politique, et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*. Paris 1966.
- Ἀλεξιάδης, 2013: Ἀλεξιάδης, Μ., *Ἡ Κάρπαθος σέ ἀρχαίους Ἑλλήνες, Λατίνους καί Βυζαντινούς συγγραφείς*. Ἀθήνα 2013.
- Antoniadis - Bibicou, 1966: Antoniadis - Bibicou, H., *Études d'histoire maritime de Byzance: À propos du thème des Cravisiens*, Paris 1966.
- Ἀντουράκης, 2000: Ἀντουράκης, Γ., Β., *Θέματα ἀρχαιολογίας καί τέχνης: γ' τόμος: ἀρχαῖοι θρόνοι καί παλαιοχριστιανικά σύνθρονα*. Ἀθήνα 2000.
- Avramea, 2002: Avramea, A., «Land and Sea Communications Fourth-Fifteenth Centuries», *The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century, Dumbarton Oaks Studies XXXIX*, Washington, DC 2002, vol. I, 57-90.
- Balducci, 1936: Balducci, H., *Basiliche protochrétienne e byzantine a Coo (Egeo)*. Pavia 1936.
- Beaudouin, 1880: Beaudouin, M., «Observations sur la langue parlée dans l'île de Carpathos», *BCH* 4 (1880), 364-369.
- Benson, 1963: Benson, J. L., *Ancient Leros (Greek, Roman and Byzantine Monographs, 3)*. Durham (North Carolina), Duke University, 1963. XII.
- Betsch, 1977: Betsch, W., E., *The history, Production and Distribution of the Late Antique Capital in Constantinople*, University of Pennsylvania 1977. (Διδακτορική Διατριβή).
- Bilban, 1996: Bilban, Y., «Alcune osservazioni sul decoro scultoreo e musivo delle chiese protobizantine di Cnido in Caria», *Bizanzio e l' Occidente: arte, archaeologia, storia. Studi in onore di Fernanda de' Maffei*, Roma 1966, 105-128.
- Βολανάκης, 1976: Βολανάκης, Ἰ., *Τά παλαιοχριστιανικά βαπτιστήρια τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήνα 1976.
- Βολανάκης, 1977: Βολανάκης, Ἰ., «Παλαιοχριστιανικά - Μεσαιωνικά Μνημεῖα Δωδεκανήσου», *ΑΔ* 32 (1977), 379-391.
- Βολανάκης, 1978: Βολανάκης, Ἰ., «Κοίμηση Θεοτόκου στό Ἀσκληπιεύ», *ΑΔ* 33 (1978), 412.

- Βολανάκης, 1979: Βολανάκης, Ί., «Παλαιοχριστιανικό συγκρότημα εἰς Ἀρνίθαν Ρόδου», *ΠΑΕ* 1979, 269-79.
- Βολανάκης, 1980: Βολανάκης, Ί., «Παλαιοχριστιανικές βασιλικές Μεσαναγροῦ Ρόδου», *ΑΑΑ*, XIII, τεῦχος 2, 1980, 210-232.
- Βολανάκης, 1982: Βολανάκης, Ί., «Τά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς νήσου Τελένδου», *Καλυμνιακά Χρονικά* 3, 62-63.
- Βολανάκης, 1984: Βολανάκης, Ί., «Ἡ εἰς Κολύμπια Ρόδου παλαιοχριστιανική βασιλική», *Πρακτικά τοῦ 10ου Διεθνoῦς Συνεδρίου Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας: Θεσσαλονίκη, 28 Σεπτεμβρίου- 4 Ὀκτωβρίου 1980, ἀρ. 2*, Βατικανό-Θεσσαλονίκη 1984, 691-705.
- Βολανάκης, 1984β: Βολανάκης, Ί., «Παλαιοχριστιανικές βασιλικές Μεσαναγροῦ Ρόδου», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 1, 191-218.
- Βολανάκης, 1987: Βολανάκης, Ί., «Συμβολή στήν ἔρευνα τῶν παλαιοχριστιανικῶν μνημείων τῆς Δωδεκανήσου», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 12, 125-134.
- Βολανάκης, 1988: Βολανάκης, Ί., «Τά παλαιοχριστιανική μνημεῖα τῆς Δωδεκανήσου», *Ἀφιέρωμα εἰς τόν Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ Σπυρίδωνα ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀρχιερατείας*. Ἀθήναι 1988, 317-321.
- Βολανάκης, 1994: Βολανάκης, Ί., «Παλαιοχριστιανική βασιλική στά Πεντάθυρα Μεσαναγροῦ Ρόδου», *Ἀντίφωνον: ἀφιέρωμα στόν καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη*, Θεσσαλονίκη 1994, 109- 120.
- Βολανάκης, 1996: Βολανάκης, Ί., *Χριστιανικά μνημεῖα τῆς νήσου Κάσου τῆς Δωδεκανήσου*, Ἀθήνα 1996.
- Βολανάκης, 1997: Βολανάκης, Ί., «Παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Παληοκκλησιά Σαλάκου Ρόδου», *Φιλερήμου ἀγάπησις: τιμητικός τόμος γιά τόν καθηγητή Ἀγαπητό Γ. Τσοπανάκη Ρόδος: Στέγη Γραμμάτων καί Τεχνῶν Δωδεκανήσου*, Ρόδος 1997, 95-114.
- Βολανάκης, 1998: Βολανάκης, Ί., «Τά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς νήσου Καρπάθου», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 16, 199-226.
- Βολανάκης, 1999: Βολανάκης, Ί., «Χριστιανικά μνημεῖα τῆς νοτιοδυτικῆς Μικράς Ἀσίας», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν*, τ. 13, 11-50.
- Βολανάκης, 2001: Βολανάκης, Ί., «Τά βαπτιστήρια τῆς νήσου Κῶ καί ἡ τελετή τοῦ βαπτίσματος κατά τούς παλαιοχριστιανικούς χρόνους», *Ἱστορία, Τέχνη, Ἀρχαιολογία τῆς Κῶ, Α΄ Διεθνές Ἐπιστημονικό Συνέδριο, Κῶς 2-4 Μαΐου 1997, Δημοσιεύματα περ. «Ἀρχαιογνωσία», ἀρ. 1*, Ἀθήνα 2001, 321-331.
- Βολανάκης, 2002: Βολανάκης, Ί., *Ἱστορία καί Μνημεῖα τῶν Λειψῶν Δωδεκανήσου*, Ρόδος 2002.
- Βολανάκης, 2004: Βολανάκης, Ί., «Συμβολή στήν ἔρευνα τῶν παλαιοχριστιανικῶν μνημείων τῆς νήσου Ρόδου», *Θεολογία* 75, 161-226.
- Βολανάκης, 2005: Βολανάκης, Ί., «Τά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς νήσου Ἀστυπάλαιας τῆς Δωδεκανήσου», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 19, 85-128.

- Βολανάκης, 2007: Βολανάκης, Ί., «Τά παλαιοχριστιανικά μνημεία τῶν Λειψῶν τῆς Δωδεκανήσου», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 21, 64-76.
- Βολανάκης, 2008: Βολανάκης, Ί., «Παλαιοχριστιανικά μνημεία τῶν νήσων Χάλκης καί Ἀλμινιάς τῆς Δωδεκανήσου», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 22, 74-94.
- Βολανάκης, 2014: Βολανάκης, Ί., «Τά παλαιοχριστιανικά μνημεία τῆς νήσου Ρόδου-Νεότερα Εὐρήματα», *Ἀρχαιολογία καί Τέχνη στή Δωδεκάνησα κατά τήν Ὑστερη Ἀρχαιότητα: πρακτικά ἡμερίδας στή μνήμη τοῦ Ἡλία Κόλλια, Ρόδος 19 Νοεμβρίου 2011*, περ. ΕΥΛΙΜΕΝΗ, Ρέθυμνο 2014, 33-40.
- Bosnakis - Hallof, 2010, Bosnakis, D., Hallof, K., «Alte und neue Inschriften aus Kos IV», *Chiron* 40, 323-351.
- Bovini, 1954: Bovini, G., *Sarcofagi paleocristiani di Ravenna: tentativo di classificazione cronologica*, Città del Vaticano 1954.
- Brubaker and Haldon, 2011: Brubaker, L., and Haldon, J., *Byzantium in the Iconoclast Era (ca. 680-850): A History*. Cambridge 2011.
- Buondelmonti, 1897: Buondelmonti, C., *Description des îles de l' Archipel / par Christophe Buondelmonti; Version grecque par un anonyme; Publiée d' après le manuscrit du sérail avec une traduction française et un commentaire par Émile Legrand, Publications de l' École des Langues Orientales Vivantes; v. 14*, Paris 1897: Ernest Leroux.
- Γερασκλή, 2004: Γερασκλή, Ε., «Παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο στόν Βρόντη Καρπάθου: πρώτη παρουσίαση», στό *Χάρις Χαΐρε: μελέτες στή μνήμη τῆς Χάρης Κάτζια*, Ἀθήνα 2004, 389-402.
- Γερολυμάτου, 2001: Γερολυμάτου, Μ., «Ἐμπορική δραστηριότητα κατά τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους», *Οἱ σκοτεινοί αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου: (7ος-9ος αἰ.)*, Ἀθήνα 2001, 347-364.
- Γιαννικουρή καί Ζερβάκη, 2009: Γιαννικουρή, Α. καί Ζερβάκη Φ., *Κάσος: Τά μνημεία - Οἱ ἀρχαιολογικές θέσεις - Ἡ Συλλογή*. Ἀθήνα 2009.
- Γκιολές, 1992: Γκιολές, Ν., *Βυζαντινὴ Ναοδομία (600-1204)*, Ἀθήνα 1992.
- Γκιολές, 2014: Γκιολές, Ν., «Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐξέλιξη τῆς Ὑστερης Ἀρχαιότη-
τας», *Ἀρχαιολογία καί Τέχνη στή Δωδεκάνησα κατά τήν Ὑστερη Ἀρχαιό-
τητα: πρακτικά ἡμερίδας στή μνήμη τοῦ Ἡλία Κόλλια, Ρόδος 19 Νοεμβρίου 2011*, περ. ΕΥΛΙΜΕΝΗ, Ρέθυμνο 2014, 21-32.
- Γκιολές - Πάλλης, 2014: Γκιολές, Ν., - Πάλλης, Γ., *Ἄτλας τῶν χριστιανικῶν μνημείων τοῦ Αἰγαίου: ἀπό τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους μέχρι τήν Ἄλωση*, Ἀθήνα 2014.
- Γκουτζιουκώστας-Μονιάρος, 2009: Γκουτζιουκώστας, Α., Ε., - Μονιάρος Χ., Μ., *Ἡ περιφερειακὴ διοικητικὴ ἀναδιοργάνωση τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρα-
τορίας ἀπό τόν Ἰουστινιανό Α' (527-565): ἡ περίπτωση τῆς Quaestura
Iustiniana Exercitus*. Θεσσαλονίκη 2009.
- Γούναρης, 1999: Γούναρης, Γ., *Εἰσαγωγή στήν παλαιοχριστιανικὴ ἀρχαιο-
λογία*, Θεσσαλονίκη 1999.

- Γραμμένος- Κνιθάκης, 1994: Γραμμένος - Κνιθάκης, Β., *Κατάλογος τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη 1994.
- Crowfoot, 1938: Crowfoot, J. W., «The Christian Churches in Gerasa, City of the Decapolis», C.H. Kraeling (ἐπιμ.). New Haven 1938, 171-262.
- Darrouzès, 1981: Darrouzès, J., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantino-politanae: Texte critique, introduction et notes*. Paris 1981.
- Dawkins, 1902-1903: Dawkins, R. M., «Notes from Karpathos», *BSA* 9, 176-210.
- Deichmann, 1956: Deichmann, F. W., *Studien zur Architektur Konstantinopels im 5. und 6. Jhd n. Chr.*, Baden - Baden 1956 = Rom, Ravenna, Konstantinopel, 493-619.
- Deligiannakis, 2008: Deligiannakis, G., «The economy of the Dodecanese in Late Antiquity», Papageorgiadou- Banis, Ch. and Giannikouri, A. (eds.) *Sailing in the Aegean: Readings on the Economy and Trade Routes*, Meletemeta 53, Athens 2008, 209-33.
- Deligiannakis, 2009: Deligiannakis, G., «A New Consularis from the Province Insulae?», *ZPE* 169, 180-182.
- Deligiannakis, 2016: Deligiannakis, G., *The Dodecanese and Eastern Aegean islands in late antiquity, AD 300-700*, Oxford, United Kingdom 2016.
- Deligiannakis- Karabatsos, 2017: Deligiannakis, G.,- Karabatsos, V., «Palatia of Saria, a Late Antique 'Nesopolis' of Provincia Insularum: a topographical survey», *New cities in Late Antiquity: documents and archaeology*, Brepols 2017, 267-280.
- Delvoye, 1962: Delvoye, C., «Études d'architecture paléochrétienne et Byzantine I: l'atrium», *Byz.* 32 (1962), 304.
- Delougaz -Haines, 1960: Delougaz, P., - Haines, A., «A byzantine Church at Khirbat Al - Karak», τ.85. The Univ. of Chicago Press 1960.
- Destephen, 2008: Destephen, S., *Prosopographie chrétienne du Bas-Empire, iii: Diocese d'Asie (325-641)*. Paris 2008.
- Diehl, 1905: Diehl, Ch., L' origine du régime des thèmes dans l' empire byzantine, in: IDEM, *Études byzantines*, Paris 1905, 276-292.
- Δρελιώση - Ήρακλείδου, 2001-2004: Δρελιώση - Ήρακλείδου Α., «ΚΒ' Ἐφορεία Προϊστορικῶν καί Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων», *ΑΔ* 56-59 (2001-2004), 211-354.
- Dworakowska, 1972: Dworakowska, A., «Carrières antiques à Skyros et dans les îles de Carie. Matériaux pour l' inventaire», *Archaeologia* 23 (1972), 7-20.
- Εὐαγγελάτου-Νοταρά, 1998: Εὐαγγελάτου-Νοταρά, Φλ., «Σεισμοί στήν Μικρά Ἀσία (6ος- 12ος αἰ.)», *Ἡ Βυζαντινή Μικρή Ἀσία*, Ἀθήνα 1998, 197-214.
- Εὐαγγελίδης, 1929: Εὐαγγελίδης, Τρ., «Ἐκκλησία Ρόδου», *ΕΕΒΣ* 6 (1929), 145-179.
- Freshfield, 1873: Freshfield, E., «On Byzantine churches and the modifications made in their arrangements owing to the necessities of the Greek Ritual», *Archaeologia* 44, 383-92.

- Foss, 1988: Foss, C., «Strobilos and Related Cities», *AnatSt* 38 (1988), 147-174.
- Georgiades, 1965: Georgiades, A. «The Koan Fragment of the Monetary Degree», *BCH* 89 (1965), 400- 422.
- Grabar, 1936: Grabar, A., *L'empereur dans l'art byzantine*, Paris 1936.
- Grabar, 1966: Grabar, A., *L'âge d'or de Justinien, De la mort de Théodose à l' Islam*, Paris 1966.
- Ζολώτας, 1923: Ζολώτας, Γ., *Ιστορία της Χίου*, τ. 2, Αθήνα 1923.
- Haldon, 1990: Haldon, J. F., *Byzantium in the Seventh Century: The transformation of a culture*, Cambridge 1990.
- Hansen and Nielsen, 2004: Hansen, M. H. and Nielsen, T. H. (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford 2004.
- Hendy, 1989: Hendy M. F., *Studies in the byzantine monetary economy, c. 300-1450*, Cambridge 1989.
- Herzog, 1903: Herzog, R., «Vorläufiger Bericht über die Archäologische Expedition auf der Insel Kos im Jahre 1902», *AA* 18, 1-13.
- Hoddinot, 1963: Hoddinot, R. F., *Early Byzantine Churches in Macedonia and Southern Serbia*, London 1963.
- Honigsmann, 1939: Honigsmann, E., *Le Synekdemios d' Hiérocles et l' opusculé géographique de Georges de Chypre*, *Corpus Bruxellense historiae Byzantinae*, fasc. 1, Bruxelles 1939.
- Hormann, Keil, Miltner, 1951: Horman, H., Keil, J., Miltner, M., *Die Johanneskirche*. FiE IV, 3, Wien 1951.
- Jacopi, 1932-3: Jacopi, G., «Le basiliche paleocristiane di Arcassa (Scarpanto)», *Clara Rhodos* 6-7, 553-68.
- Jacopi(ch), 1925: Jacopi(ch), G., *Edifici Bizantini de Scarpanto*. Rhodes 1925.
- Jewell- Hasluck, 1920: Jewell, H. H. - Hasluck, F.W., *The church of our Lady of the Hundred Gates (Panagia Hekatontapyliani) Paros*, London 1920.
- Jones, 1964: Jones, A., H. M., *The Later Roman Empire (284-602)*, 2 vols. Baltimore 1964.
- Καλλίνικος, 1969: Καλλίνικος, Κ., *Ὁ χριστιανικός ναός καί τά τελούμενα ἐν αὐτῷ*. Αθήναι 1969.
- Kapitan, 1980: Kapitan, G., «Elementi architetonici per una basilica dal relitto navale del VI secolo di Marzamemi», *CorsiRav* 27 (1980), 71-130.
- Karabatsos, 1994: Karabatsos, V., «The Early Christian Churches of Kalymnos and Telendos», *Κάλυμνος Ἑλληνορθόδοξος Ὅρισμός τοῦ Αἰγαίου*, Αθήνα 1994, 259-362.
- Καραμπάτσος καί Κουτελλᾶς, 1997: Καραμπάτσος Β. καί Κουτελλᾶς Μ., «4η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων: Κάλυμνος», *ΑΔ* 52 (1997), 1165-68.
- Καραμπάτσος, 1997: Καραμπάτσος Β. «4η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων: Κάρπαθος», *ΑΔ* 52 (1997), 1168.

- Καραμπάτσος, 1998: Καραμπάτσος, Β., «4η Έφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων: Σάλακος», *ΑΔ* 53 (1998), 1003-4.
- Καραμπάτσος, 1998β: Καραμπάτσος, Β., «4η Έφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων: Πηγάδια», *ΑΔ* 53 (1998), 1012-1013.
- Καραμπάτσος, 1998γ: Καραμπάτσος, Β., «4η Έφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων: Κάλυμνος-Τέλενδος», *ΑΔ* 53 (1998), 1006-1009.
- Καραμπάτσος, 2006: Καραμπάτσος, Β., «Ἡ νομισματική παρουσία στήν Κάρπαθο ἀπό τήν ὑστερορωμαϊκή μέχρι τήν ὕστερη βυζαντινή περίοδο. Συμβολή στήν ἱστορία τῆς Καρπάθου», *Τό νόμισμα στά Δωδεκάνησα καί τή μικρασιατική τους περαία: Πρακτικά Συνεδρίου τῆς Δ' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης*, Ὁβολός 8, Ἀθήνα 2006, 282-96.
- Κατάλογος ἐκθεσης: *Ἡ Ρόδος ἀπό τόν 4ο αἰώνα μ.Χ. μέχρι τήν κατάληψή της ἀπό τοὺς Τούρκους (1522): Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου*. Ἀθήνα 2004.
- Kautzsch, 1936: Kautzsch, R., *Kapitellstudien: Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert*. Berlin 1936.
- Kendrick - Pritchett, 1965: Kendrick - Pritchett, W., «The Koan Fragment of the Monetary Degree», *BCH* 89 (1965), 423-440.
- Khatchatrian, 1982: Khatchatrian, A., *Origine et typologie des Baptistères paléochrétiennes*, Mullhausen 1982.
- Kiourtzian, 2000: Kiourtzian, G., *Recueil des inscriptions grecques chrétiennes des Cyclades de la fin du IIIe au VIIe siècle après J.- C.* Paris 2000.
- Kiourtzian, 2001: Kiourtzian, G., «Οἱ Κυκλάδες κατά τήν πρωτοβυζαντινή ἐποχή: ἀνάπτυξη καί ζωτικότητα», *Πρακτικά Α' Διεθνoῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου: Σίφνος*, 25-28 Ἰουνίου 1998, τ. 2, Σίφνος 2001, 9-18.
- Kitzinger, 1946: Kitzinger, E., «A Survey of the early Christian Town of Stobi», *DOP* 3 (1946), 81-161.
- Κόλλιας, 1969: Κόλλιας, Ἡ., «Δωδεκάνησος», *ΑΔ* 24 (1969), 464-467.
- Κόλλιας, 1970: Κόλλιας, Ἡ., «Τό Γιαλοῦ Χωράφι Καρπάθου καί ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική τοῦ Λευκοῦ», *ΑΕ* 1970, 1- 15.
- Κόλλιας, 1970β: Κόλλιας, Ἡ., «Παλαιοχριστιανική βασιλική ἐντός τῆς πόλεως τῆς Ρόδου», *ΑΔ* 25 (1970), 527.
- Κόλλιας, 1971: Κόλλιας, Ἡ., «Παλαιοχριστιανικά Μνημεῖα Δωδεκανήσου», *ΑΔ* 26 (1971), 552-555.
- Κόλλιας, 1973: Κόλλιας, Ἡ., «Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική τῆς «Ἄφωτης» Πηγαδίων Καρπάθου», *ΑΕ* 1973 143-160.
- Κόλλιας, 1974: Κόλλιας, Ἡ., «Ἀνασκαφή εἰς «Ἄφωτην» Καρπάθου», *ΠΑΕ* 1974, 201-6.
- Κόλλιας, 1975: Κόλλιας, Ἡ., «Ἀνασκαφή εἰς «Ἄφωτην» Καρπάθου», *ΠΑΕ* 1975, 249-53.
- Κόλλιας, 1994: Κόλλιας, Ἡ., «Σχεδιάσμα τῆς ἀρχαιολογίας καί τέχνης τῆς Καλύμνου ἀπό τά παλαιοχριστιανικά χρόνια μέχρι τό τέλος τῆς Ἰπποτο-

- κρατίας (1522)», *Κάλυμνος. Έλληνορθόδοξος Όρισμός του Αίγαίου*, Αθήνα 1994, 23-50.
- Κόλλιας, 2000: Κόλλιας, Ή., «Η παλαιοχριστιανική και βυζαντινή Ρόδος. Η αντίσταση μιας ελληνιστικής πόλης», *Ρόδος 2400 χρόνια*, Ρόδος 2000, 299-308.
- Κόλλιας, 2006: Κόλλιας, Ή., «Η παλαιοχριστιανική βασιλική της Άφωτης στα Πηγάδια Καρπάθου», *Καρπαθιακά*, τ. Β', Ρόδος 2006, 113-124.
- Κοντογιάννης, 2002: Κοντογιάννης, Ν., *Μεσαιωνικά κάστρα και όχυρώσεις της Κω*, Δήμος Ήρακλειδών - Δήμος Δικαίου 2002.
- Κοτζιάς, 1952: Κοτζιάς, Ν., «Άνασκαφάι της βασιλικής του Λαυρεωτικού Όλύμπου», *ΠΑΕ* 1952, 92 κ.έ.
- Κουρκουτίδου - Νικολαΐδου, 1989: Κουρκουτίδου - Νικολαΐδου Ε., «Η βασιλική του Μουσείου Φιλίππων: τά βόρεια προσκτίσματα», *Άρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη*, τ. 3, Αθήνα 1989, 465-473.
- Κουτελλάς, 1998: Κουτελλάς, Μ., *Κάλυμνος. Ιστορία -Άρχαιολογικοί Χώροι- Μνημεία: Από τούς προϊστορικούς χρόνους έως τό τέλος της Ίπποτοκρατίας (4η π.Χ χιλιετία-1523 μ.Χ)*, Αθήνα 1998.
- Κουτελλάς, 2003: Κουτελλάς, Μ., «Παλαιοχριστιανικές βασιλικές της Καλύμνου», *Cogrus* 49, 75-85.
- Κουτελλάς, 2005: Κουτελλάς, Μ., «Η παλαιοχριστιανική βασιλική της Αγίας Τριάδας στην Τέλενδο», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 19, 441-461.
- Κουτελλάς, 2009: Κουτελλάς, Μ., «Η Βυζαντινή - Μεταβυζαντινή Συλλογή του Άρχαιολογικού Μουσείου Καλύμνου», *Καλυμνιακά Χρονικά* 18, Κάλυμνος 2009, 17-31.
- Krautheimer, 1979: Krautheimer R., *Early Christian and Byzantine Architecture*, U.S.A 1979.
- Κωνσταντινίδης, 1968: Κωνσταντινίδης, Έμμ., Ι., *Συμβολή εις τήν έκκλησιαστικήν ιστορίαν της Δωδεκανήσου*, Αθήναι 1968.
- Ladstatter, 2017: Ladstatter, S., «Ephesus», *The Archaeology of Byzantine Anatolia. From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks*, University of Göttingen 2017.
- Λαζαρίδης, 1955: Λαζαρίδης, Π., «Συμβολή εις τήν μελέτην τών παλαιοχριστιανικών μνημείων της Δωδεκανήσου», *Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 1953*, τ. Α', Αθήναι 1954, 227-248.
- Lemerle, 1945: Lemerle, P., *Philippe et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine: recherches d'histoire et d'archéologie*, Paris 1945.
- Mailis, 2011: Mailis, A., *The annexes at the early Christian basilicas of Greece (4th- 6th c.): architecture and function*. Oxford 2011.
- Μανωλακάκης, 1896: Μανωλακάκης, Ε., *Καρπαθιακά*. Αθήναι 1896.
- Μέντζος, 1989: Μέντζος, Α., *Κορινθιακά κιονόκρανα της Μακεδονίας στην Όψιμη Άρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη (Α.Π.Θ.) 1989 (άδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).

- Melas, 1985: Melas, E., M., *The Islands of Karpathos, Saros and Kasos in the Neolithic and Bronze Age*. Göteborg 1985.
- Μηλίτση- Κεχαγιᾶ, 2017: Μηλίτση, Ε., *Παλαιοχριστιανική γλυπτική Κῶ. Συμβολή στη μελέτη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς γλυπτικῆς στήν Κῶ κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο (4ος - 7ος αἰ.), περ. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ, τχ. ΙΖ', Ἀθήνα 2017.*
- Μηνᾶς, 1973: Μηνᾶς, Κ., «Νίσυρος, Ἡ πόλη τῆς Σαρίας», *Δωδώνη: ἐπιστημονική ἐπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων* τ. 2, Ἰωάννινα 1973, 103-111.
- Μηνᾶς, 2000: Μηνᾶς, Κ., *Τοπωνυμικό τῆς Καρπάθου*. Ἀθήνα 2000.
- Μηνᾶς, 2005: Μηνᾶς, Κ., *Ἱστορικά, ἀρχαιολογικά καί λαογραφικά τῆς Καρπάθου*, Κάρπαθος 2005.
- Μιχαηλίδης- Νουάρος, 1998: Μιχαηλίδης- Νουάρος, Μ., *Ἱστορία τῆς νήσου Καρπάθου*, (ἐπανεκδοση), Ἀθήνα 1998.
- Μιχαηλίδου, 1993: Μιχαηλίδου, Μ., «Παλαιοχριστιανική Βασιλική στό Παρθένι τῆς Λέρου», *Ἰωνίας Ἄκρον. Τόμος ἀφιερωμένος στή μνήμη τοῦ Διον. Οἰκονομόπουλου 1830-90*, Ἀθήνα 1993, 9-64.
- Μονίαρς, 1995-1996: Μονίαρς, Ε., «Σλαβικές ἐπιδρομές στό Αἰγαῖο στίς ἀρχές τοῦ 7ου αἰ. Ἡ περίπτωση τῆς Χίου», *Βυζαντινά* 18, 285-302.
- Monna, Pensabene, 1977: Monna, D., Pensabene, P., *Marmi dell' Asia Minore*, Ρώμη 1977.
- Morricone, 1950: Morricone, L., «Scavi e ricerche a Coa (1935-1943), Relazione Preliminare. Parte I», *BdA* 35, 54-73.
- Μουτσόπουλος, 1978: Μουτσόπουλος, Ν. Κ., *Κάρπαθος. Σημειώσεις ιστορικής τοπογραφίας καί ἀρχαιολογίας*, ΕΕΠΣΑΠΘ, Τμήμα Ἀρχιτεκτόνων 7, Θεσσαλονίκη 1978.
- Μπούρας, 2002: Μπούρας, Χ., *Ἡ ἐλλαδική ναοδομία κατά τόν 12ο αἰώνα*. Ἀθήνα 2002.
- Μπρούσκαρη, 2011: Μπρούσκαρη, Ε., *Συμβολή στήν ἱστορία καί τήν ἀρχαιολογία τῆς Κῶ κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο: ἡ βασιλική τοῦ πρεσβυτέρου Φωτεινοῦ στήν Καρδάμαινα*. Ἀθήνα 2011 (ἀδημοσίευτη μεταδιδακτορική διατριβή).
- Nelson, Kelly, Begg, Brenningmeyer, 2015: Nelson, M.C., Kelly, A., Begg, I.D.J., Brenningmeyer, T., «The Early Byzantine Port at Leukos, Karpathos (presenting and interpreting the results from The Leukos Survey)», *BSA* (2015), 1-46.
- Nesbitt- Oikonomides, 1991: Nesbitt J. - Oikonomides N., *Catalogue of byzantine seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, vol.1 Series Dumbarton Oaks Byzantine Collection Catalogues, DOSeals* (Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg

- Museum of Art) (Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 1991, DC.
- Niewohner, 2017: Niewohner, Ph., «Miletus», *The Archaeology of Byzantine Anatolia. From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks*, University of Göttingen 2017.
- Olivieri - Farioli, 1969: Olivieri - Farioli, R., *La scultura architettonica: basi, capitelli, pietre d'imposta, pilastri e pilastrini, plutei, pulvini*. Roma 1969.
- Ὁρλάνδος, 1929: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Αἱ παλαιοχριστιανικά βασιλικά τῆς Λέσβου», *ΑΔ* 12 (1929), 1-72.
- Ὁρλάνδος, 1937: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική τοῦ Χαλινάδου Λέσβου», *ABME Γ'* (1937), 115-127.
- Ὁρλάνδος, 1948: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Παλαιοχριστιανικά λείψανα τῆς Ρόδου», *ABME ΣΤ'* (1948), 3-54.
- Ὁρλάνδος, 1948β: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς Κῶ», *Δωδεκανησιακή Ἐπιθεώρησις* (1948), τεῦχος Β', 73-74.
- Ὁρλάνδος, 1951: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Ἡ σταυρική βασιλική τῆς Θάσου», *ABME Ζ'* (1951), 3- 61.
- Ὁρλάνδος, 1955: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Ἀνασκαφή εἰς Μαστιχάρη τῆς Κῶ», *ΠΑΕ* 1955, 284-287.
- Ὁρλάνδος, 1960: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Ἀνασκαφή τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς «Τριῶν Ἐκκλησιῶν» Πάρου», *ΠΑΕ* 1960, 246 κ.έ.
- Ὁρλάνδος, 1966: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Δύο παλαιοχριστιανικὲς βασιλικά τῆς Κῶ», *ΑΕ* 1966, 1-103.
- Ὁρλάνδος, 1966β: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Ἡ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος πρὸς τὸ ἱερόν μετακίνησις τοῦ διακονικοῦ εἰς τὰς ἑλληνιστικὰς βασιλικὰς», *ΔΧΑΕ* 4 (1964-1965), 353-372.
- Ὁρλάνδος, 1969: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Μεσσήνη», *Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1969*, 97-132.
- Ὁρλάνδος, 1970: Ὁρλάνδος, Ἀ., *Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τῆς Μονῆς τοῦ Θεολόγου Πάτμου*, Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ΚΗ', Ἀθῆναι 1970.
- Ὁρλάνδος, 1973: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Χριστιανικά μνημεῖα Τεγέας - Νυκλίου», *ABME ΙΒ'*, 3-175.
- Ὁρλάνδος, 1979: Ὁρλάνδος, Ἀ., «Παλαιοχριστιανικὸ συγκρότημα εἰς Ἀρνίθαν Ρόδου», *ΠΑΕ* 1979, 268-279.
- Ὁρλάνδος, 1994: Ὁρλάνδος, Ἀ., *Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης: μελέτη περὶ τῆς γενέσεως, τῆς καταγωγῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μορφῆς καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν χριστιανικῶν οἰκῶν λατρείας ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρις Ἰουστινιανοῦ, (δεύτερη ἔκδοσις, Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 36), Ἀθήνα 1994.*

- Ötügen, 1996: Ötügen, S. Y., *Forschungen im nordwestlichen Kleinasien: antike und byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa*. Tübingen 1996.
- Πάλλας, 1948-1949: Πάλλας, Δ., «Σαλαμινιακά», *ΑΕ* 1948-1949, 112-134.
- Pallas, 1977: Pallas, D., *Les monuments paléocretiens de Grèce découverts de 1959 à 1973*, Roma 1977.
- Παπαβασιλείου, 1987: Παπαβασιλείου, Έ., «Οικόπεδο Φωτάκη», *ΑΔ* 42 (1987), 680-682.
- Παπαβασιλείου, 1998: Παπαβασιλείου, Έ., «Τό ἔργο τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου στήν Κάρπαθο τίς τελευταῖες δεκαετίες», *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 16 (1998), 351-363.
- Παπαβασιλείου, 2009: Παπαβασιλείου, Έ., «Μνημειακή τοπογραφία τῆς παλαιοχριστιανικῆς Σύμης», *ΔΧΑΕ*, περίοδος Δ', τ. Α', Ἀθήνα 2009, 37-45.
- Παπαβασιλείου, 2015: Παπαβασιλείου, Έ., «Ἡ γλυπτική συλλογή τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου Σύμης», *Δασκάλα: Ἀπόδοση τιμῆς στήν ὁμότιμη καθηγήτρια Μαίρη Παναγιωτίδη-Κεσίσογλου, ἐπιμ. Πλ. Πετρίδης - Β. Φωσκόλου*. Ἀθήνα 2015, 383-405.
- Παπαδοπούλου, 2012: Παπαδοπούλου, Β., *Παλαιοχριστιανική Ἡπειρος (4ος-7ος): ἡ μαρτυρία τῆς γλυπτικῆς*. Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων 2013 (ἀδημοσίευτη διδακτορική διατριβή)
- Παπαχριστοδούλου, 1994: Παπαχριστοδούλου, Χρ. Ι., *Ἱστορία τῆς Ρόδου ἀπό τοῦς προϊστορικοῦς χρόνους ἕως τήν ἐνσωμάτωση τῆς Δωδεκανήσου*, Ἀθήνα 1994.
- Parrish, 2001: Parrish, D., «An Early Byzantine Mosaic Workshop Based on Kos: Architectural Context and Pavement Design», *Antiquité Tardive* 9 (2001), 331-349.
- Πελεκανίδης, 1955: Πελεκανίδης, Σ., «Ἡ ἔξω τῶν τειχῶν παλαιοχριστιανική βασιλική τῶν Φιλίππων», *ΑΕ* 1955, 113 κ.έ.
- Πελεκανίδης καί Ἀτζακά, 1988: Πελεκανίδης, Σ. καί Ἀτζακά, Π., *Σύνταγμα τῶν παλαιοχριστιανικῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς Ἑλλάδος, Ι: Νησιωτική Ἑλλάς*. Θεσσαλονίκη 1988.
- Πέννα, 2010: Πέννα, Β., «Κοινωνία καί οἰκονομία στό Αἰγαῖο κατά τοῦς βυζαντινοῦς χρόνους (4ος-12ος αἰ.)», *Τό νόμισμα στά νησιά τοῦ Αἰγαίου. Νομισματοκοπεῖα, Κυκλοφορία, Εἰκονογραφία, Ἱστορία, Πρακτικά Συνεδρίου τῆς Ε' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης, Μυτιλήνη, 16-19 Σεπτεμβρίου 2006*, Ὁβολός 9, Ἀθήνα 2010, 11-42.
- Peschlow- Bindokat, 1981: Peschlow U. Bindokat, A., «Steinbrüche von Milet und Herakleia am Latmos», *JDAI* 96 (1981), 157-214.
- Peschlow, 2017: Peschlow, U., «Patara», *The Archaeology of Byzantine Anatolia. From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks*, University of Göttingen 2017.
- Petridis, 2014: Petridis, P., «Late Roman/ Early Byzantine Archaeology in

- Greece: A Gateway: The period of Transformations», *Pharos* V.XX.I (2014), 269-290.
- Πηλείδης, 2006: Πηλείδης, Γ., «Ἡ Κάρπαθος ἀνάμεσα στή βενετική καί ὀθωμανική κυριαρχία: Μιά ἀπόπειρα ὑποταγῆς στόν σουλτάνο (1523)», *Καρπαθιακά Χρονικά* 1 (2006), 157-175.
- Πλάτων, 2000: Πλάτων, Λ., «4η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων», *ΑΔ* 55 (2000), 1192-94.
- Πουπάκη, Χατζηκωνσταντίνου, 2001: Πουπάκη, Εἰρ., Χατζηκωνσταντίνου, Α., «Νεότερες ἐρευνες σέ λατομεῖα τῆς Κῶ», *Ἀρχαιομετρικές Μελέτες γιά τήν Ἑλληνική Προϊστορία καί Ἀρχαιότητα*, Ἀθήνα 2001, 541-56
- Ristow, 1998: Ristow, S., *Frühchristliche Baptisterien*, *JbAC, Ergänzungsband* 27, Münster 1998.
- Ross, 1840-5: Ross, L., *Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres*, 3 vols, Stuttgart-Tübingen 1840-5.
- Ruggieri, Giordano, Zah, 1997: Ruggieri, V., Giordano, F., Zah A., «La penisola di Alicarnasso in et à bizantina», *OrChrPer* 63 (1997), 119-161.
- Σαββίδης, 1995: Σαββίδης, Ἀλ., *Ἡ βυζαντινὴ Ρόδος καί οἱ Μουσουλμάνοι: Προβλήματα σχετικά μέ τίς ἀραβικές καί τίς τουρκικές ἐπιδρομές κατά τοῦ νησιοῦ ἀπό τά μέσα τοῦ 7ου ἕως τίς ἀρχές τοῦ 14ου αἰῶνα*, Ἀθήνα 1995.
- Σαββίδης, 2001: Σαββίδης, Ἀ., «Τά προβλήματα τῆς ἱστορίας τῆς Καρπάθου κατά τή Βυζαντινή/Μεσαιωνική περίοδο. Μέρος Α': Ἡ περίοδος ὡς τά μέσα τοῦ 13ου αἰῶνα», *Τετράμηνα* 65 (2001), 5068-5096.
- Σαββίδης, 2006: Σαββίδης, Ἀλ., «Ἡ Νάξος κατά τά βυζαντινά χρόνια (4ος αἰ. -1207)», *Νάξος. Ἀρμενίζοντας στό χρόνο*, Δῆμος Νάξου 2006.
- Σβορώνος, 1992: Σβορώνος Ν., «Μιά ἀναδρομή στήν ἱστορία τοῦ Αἰγαιακοῦ χώρου», *Τό Αἶγαῖο: Ἐπίκεντρο Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ*, Ἀθήνα 1992, 33-80.
- Schneider, 1929: Schneider, A., M., «Samos in frühchristlicher und byzantinischer Zeit», *AM* 54 (1929), 29-141.
- Serin, 2004: Serin, U., *Early Christian and Byzantine Churches at Iasos in Caria: An Architectural Survey*. *Monumenti di antichità cristiana; 2. ser.*, 17. Citta del Vaticano 2004.
- Σιγάλα, 2011: Σιγάλα, Μ., *Ἡ Χάλκη ἀπό τήν παλαιοχριστιανική ἐποχή μέχρι καί τό τέλος τῆς περιόδου τῆς Ἱπποκρατίας (5ος αἰ. - 1523) Μνημεῖα, Ἀρχιτεκτονική, Τοπογραφία, Κοινωνία*, Ἀθήνα 2011 (ἀδημ. διδ. διατριβή).
- Σινάκος, 2003: Σινάκος, Α. Κ., *Ἄνθρωπος καί Περιβάλλον στήν Πρωτοβυζαντινὴ Ἐποχή (4ος-6ος αἰ.)*, Θεσσαλονίκη 2003.
- Σκανδαλίδης, 1987: Σκανδαλίδης, Μ., «Ἡ πειρατεία στή Ρόδο καί στά ἄλλα νησιά τοῦ Δωδεκανησιακοῦ Ἀρχιπελάγους». *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 12 (1987), 11-32.
- Σκλάβου- Μαυροειδῆ, 1992: Σκλάβου- Μαυροειδῆ, Μ., «Δύο θέματα τῆς παλαιοχριστιανικῆς γλυπτικῆς τόν 11ο αἰῶνα», *Εὐφρόσυνον: ἀφιέρωμα στόν*

- Μανώλη Χατζηδάκη Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλλοτριώσεων, 1991-1992 τ. 2, Ἀθήνα 1992, 543-548.
- Σκλάβου-Μαυροειδῆ, 1999: Σκλάβου-Μαυροειδῆ, Μ., *Γλυπτά τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν: κατάλογος*. Ἀθήνα 1999.
- Sodini, 1970: Sodini, J. - P., «Mosaïques paléochrétiennes de Grèce», *BCH* 94,2 (1970), 699-753, 855-866.
- Sodini, 1971: Sodini, J. - P., «Mosaïques paléochrétiennes de Grèce», *BCH* 95, 790-795.
- Sodini, Lambraki, Kozelj, 1980: Sodini, J. P., Lambraki, A., Kozelj, T., «Les carrières de marbre à l'époque paléochrétienne» *Aliki I: Les deux sanctuaires. Études Thasiennes*, vol. 9, Paris: De Boccard 1980, 81-137.
- Sodini, 1980: Sodini, J.- P., «La sculpture architecturale à l'époque paléochrétienne en Illyricum», *Εἰσηγήσεις 10ου Διεθνoῦς Συνεδρίου Χριστιανικῆς Αρχαιολογίας (Θεσσαλονίκη 1980)*, Ἑλληνικά, Παράρτημα 26, Θεσσαλονίκη 1980, 31 κ.έ.
- Sodini - Kolokostas, 1984: Sodini, J.P.,- Kolokostas, K., *Aliki II, La basilique double*, Paris 1984.
- Sodini, 1989: «Le commerce des marbres à l' époque protobyzantine», *Hommes et richesses dans l' Empire byzantin I. IVe -VIIe siècle*, Paris 1989, 163-186.
- Στουφῆ-Πουλημένου, 1999: Στουφῆ-Πουλημένου Ι., *Τό φράγμα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος στά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήνα 1999.
- Συθιακάκη, 2002: Συθιακάκη, Β., *Ὁ ἀνάγλυφος ἀρχιτεκτονικός διάκοσμος στή Θεσσαλία καί τήν Φθιώτιδα. Παλαιοχριστιανικά καί πρῶιμα μεσαιωνικά χρόνια*, Βόλος 2012.
- Susini, 1963-64: Susini, G., «Supplemento epigraphico di Caso, Scarpanto, Saro, Calchi, Alimnia e Tilo», *ASAA* 41-42 (1963-64), 203-92.
- Σωτηρίου, 1921-22: Σωτηρίου, Γ., «Ἀνασκαφαί τοῦ βυζαντινοῦ Ναοῦ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ», *ΑΔ* 7 (1921-22), 115-226.
- Σωτηρίου, 1929: Σωτηρίου, Γ., «Παλαιοχριστιανικά βασιλικά τῆς Ἑλλάδος», *ΑΕ* 1929, 159-248.
- Σωτηρίου, 1929β: Σωτηρίου, Γ., «Αἱ Χριστιανικά Ὡθαί τῆς Θεσσαλίας κατά τάς ἀνασκαφάς τῆς Νέας Ἀγχιάλου», *ΑΕ* 1929, 1-158.
- Σωτηρίου, 1936: Σωτηρίου, Γ., «Ἀνασκαφαί Νέας Ἀγχιάλου», *ΠΑΕ* 1936 57-67.
- Σωτηρίου, 1940: Σωτηρίου, Γ., «Ἡ Πρόθεσις καί τό διακονικόν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ», *Θεολογία* 18 (1940), 77-100.
- Σωτηρίου, 1942: Σωτηρίου, Γ., *Χριστιανική καί Βυζαντινή Αρχαιολογία*, τόμος Α', Ἀθήνα 1942.
- Toynbee, 1973: Toynbee A., *Constantine Porphyrogenitus and his World*. London-Oxford 1973.

- Τραυλός, 1939/41: Τραυλός Ίω., «Ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ Ἀσκληπείου τῶν Ἀθηνῶν», ΑΕ 1939/41, 35-68.
- Τσιούμη-Μπακιρτζή, 1980: Τσιούμη, Χ., - Μπακιρτζή, Δ., «Κιονόκρανα τῆς συλλογῆς τῆς Ροτόντας Θεσσαλονίκης. Μέρος Β'. Ἰωνικά κιονόκρανα», *Μακεδονικά* 20 (1980), 218-236.
- Vemi, 1989: Vemi, V., *Les chapiteaux ioniques à imposte de Grèce à l'époque paléochrétienne*, Athens-Paris 1989.
- Verzone, 1970: Verzone, P., «La «cattedrale» di Priene e le sue sculture», *FelRav* 4/101 (1970), 261-275.
- Vincent, 2007: Vincent, M., «Furniture, Fixtures, and Fittings in Churches: Archaeological Evidence from Palestine (4th-8thc.) and the Role of the Diakonikon», *Objects in Context Objects in Use. Material Spatiality in Late Antiquity*, Boston 2007, 581-606.
- Χαλκίτη, 1998: Χαλκίτη Μ., «4η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων», ΑΔ 53 (1998), 1009.
- Χαριτωνίδης, 1963: Χαριτωνίδης, Σ., «Παλαιοχριστιανικά καὶ βυζαντινά μνημεῖα τῆς Λέσβου», ΑΔ 18 (1965), 270-272.
- Χαριτωνίδης, 1968: Χαριτωνίδης, Σ., «Παλαιοχριστιανικὴ τοπογραφία τῆς Λέσβου», ΑΔ 23, (1968), 10 κ.έ.
- Χριστοφιλοπούλου, 1980: Χριστοφιλοπούλου, Αἰκ., «Τὰ σφραγιστικά κατάλοιπα τοῦ νησιωτικοῦ συγκροτήματος τοῦ Αἰγαίου ἀπὸ τὸν Ζ' μέχρι καὶ τὸν Θ' αἰῶνα», *Χιακὰ Χρονικά* 12 (1980), 18-21.
- Westphalen, 1998: Westphalen, S., «Die Basilika von Priene. Architektur und liturgische Ausstattung», *IstMitt* 48 (1998), 279-340.
- Westphalen, 2000: Westphalen, S., «The Byzantine Basilica at Priene», *DOP* 54 (2000), 275-280.
- Wiegand, Schrader, 1904: Wiegand, D., Schrader, H., *Priene. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in der Jahren 1895-1898*. Berlin 1904.
- Yegul, 1974: Yegul, F., K., «Early Byzantine Capitals from Sardis: Ionic impost type», *DOP* 28 (1974), 265-271.
- Zacos - Veglery, 1972: Zacos G., Veglery A., *Byzantine lead seals*, Basel 1972.
- Zollt, 1994: Zollt, Th., *Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. Jahrhundert n. Chr.* Bonn 1994.
- Zuckerman, 2005: Zuckerman, C., «Learning from the Enemy and More: Studies in «Dark Centuries» Byzantium», *Millennium* 2 (2005), 79-135.
- Zuliani, 1970: Zuliani, M., *I marmi di San Marco. Uno studio ed un catalogo della scultura ornamentale marciana fino all' XI secolo*, Venice 1970.

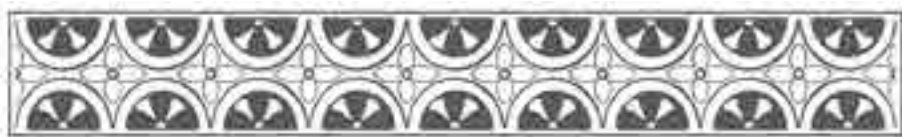
ΒΑΣΙΛΑΡΑΚΗ ANNA MARIA

ΔΥΟ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ
ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΓΛΥΠΤΟΥ ΔΙΑΚΟΣΜΟΥ
(5ος-7ος αἰ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ
ΤΩΝ ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ

Α. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΦΩΤΗΣ

ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ

Α1. ΙΩΝΙΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ ΜΕ ΣΥΜΦΥΕΣ ΕΠΙΘΗΜΑ (άρ. κατ. 20)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Ύψος: 0,22 μ.

Διαστάσεις άνω επιφάνειας: 0,755μ. x 0,455μ.

Διάμετρος επιφάνειας έδρασης κιονοκράνου: 0,335μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται έπανατοποθετημένο στη βόρεια κιονοστοιχία της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148-149.

Περιγραφή: Διατηρείται σέ καλή κατάσταση. Τό κιονόκρανο είναι αρκετά συνεπτυγμένο σέ σχέση μέ τό συμφυές επίθημα. Στη βάση του έχει χαραγμένο τόν έλληνικό αριθμό Η (σύμφωνα μέ τόν Ή. Κόλλια). Ή μία στενή πλευρά τοῦ επιθήματος τοῦ κιονοκράνου κοσμεΐται στη μέση μέ άνισοσκελή ανάγλυφο σταυρό, περιβαλλόμενο από φύλλα ακάνθας. Οί υπόλοιπες πλευρές τοῦ επιθήματος είναι ακόσμητες καί όχι λείες. Προφανώς, ή διακοσμημένη πλευρά τοῦ επιθήματος ήταν στραμμένη πρὸς τό μεσαῖο κλίτος. Ό έχινος διακοσμεΐται μέ αὐγὸ περιτριγυρισμένο από δύο μικρά φύλλα ακανθας. Φύλλα ακανθας συσφιγμένα από ζωστήρα καλύπτουν τά προσκεφάλαια.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο βου αἰ.

Α2. ΙΩΝΙΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ ΜΕ ΣΥΜΦΥΕΣ ΕΠΙΘΗΜΑ (άρ. κατ. 21)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο.

Ύψος: 0,25 μ.

Διαστάσεις άνω επιφάνειας: 0,76μ. x 0,50μ.

Διάμετρος επιφάνειας έδρασης κιονοκράνου: 0,305μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται έπανατοποθετημένο στη νότια κιονοστοιχία της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148-149.

Περιγραφή: Διατηρείται σέ καλή κατάσταση. Τό κιονόκρανο εἶναι ἀρκετά συνεπτυγμένο σέ σχέση μέ τό συμφυές ἐπίθημα. Στή βάση του ἔχει χαραγμένο τόν ἑλληνικό ἀριθμό Ρ (σύμφωνα μέ τόν Ἡ. Κόλλια). Ἡ μία στενή πλευρά τοῦ ἐπιθήματος τοῦ κιονοκράνου κοσμεῖται στή μέση μέ ἀνισοσκελῆ ἀνάγλυφο σταυρό, περιβαλλόμενο ἀπό φύλλα ἀκάνθου. Οἱ ὑπόλοιπες πλευρές τοῦ ἐπιθήματος εἶναι ἀκόσμητες καί ὄχι λεῖες. Προφανῶς, ἡ διακοσμημένη πλευρά τοῦ ἐπιθήματος ἦταν στραμμένη πρὸς τό μεσαῖο κλίτος. Ὁ ἐχίνος διακοσμεῖται μέ αὐγὸ στό κέντρο, χωρίς νά περιβάλλεται ἀπό φύλλα ἄκανθας ὅπως συνέβαινε στό κιονόκρανο μέ ἀρ.κατ.20. Φύλλα ἄκανθας συσφιγμένα ἀπό ζωστήρα καλύπτουν τὰ προσκεφάλαια.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο βου.

A3. ΙΩΝΙΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ ΜΕ ΣΥΜΦΥΕΣ ΕΠΙΘΗΜΑ

(ἀρ. κατ. 6)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο.

Ύψος: 0,23 μ.

Διαστάσεις ἄνω ἐπιφάνειας: 0,74μ. x 0,445μ.

Διάμετρος ἐπιφάνειας ἔδρασης κιονοκράνου: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα βρίσκεται ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148-149.

Περιγραφή: Διατηρείται σέ καλή κατάσταση. Τό κιονόκρανο εἶναι ἀρκετά συνεπτυγμένο σέ σχέση μέ τό συμφυές ἐπίθημα. Στή βάση του ἔχει χαραγμένο τόν ἑλληνικό ἀριθμό Γ. Ἡ μία στενή πλευρά τοῦ ἐπιθήματος τοῦ κιονοκράνου κοσμεῖται στή μέση μέ ἀνισοσκελῆ ἀνάγλυφο σταυρό, περιβαλλόμενο ἀπό φύλλα ἀκάνθου. Ἡ μία γωνία τῆς διακοσμημένης στενῆς πλευρᾶς του φέρει ἀπόκρουση. Οἱ ὑπόλοιπες πλευρές τοῦ ἐπιθήματος εἶναι ἀκόσμητες καί ὄχι λεῖες. Προφανῶς, ἡ διακοσμημένη πλευρά τοῦ ἐπιθήματος ἦταν στραμμένη πρὸς τό μεσαῖο κλίτος. Ὁ ἐχίνος διακοσμεῖται μόνο μέ μικρά φύλλα ἄκανθας, καί δέν ὑπάρχει αὐγὸ στό κέντρο. Φύλλα ἄκανθας συσφιγμένα ἀπό ζωστήρα καλύπτουν τὰ προσκεφάλαια.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο βου.

A4. ΙΩΝΙΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ ΜΕ ΣΥΜΦΥΕΣ ΕΠΙΘΗΜΑ

(ἀρ. κατ. 5)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο.

Ύψος: 0,30 μ.

Διαστάσεις ἄνω ἐπιφάνειας: 0,71μ. x 0,445μ.

Διάμετρος ἐπιφάνειας ἔδρασης κιονοκράνου: 0,30μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα βρίσκεται ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148-149.

Περιγραφή: Διατηρείται σέ καλή κατάσταση. Τό κιονόκρανο εἶναι ἀρκετά

συνεπτυγμένο σέ σχέση μέ τό συμφυές ἐπίθημα. Στή βάση του ἔχει χαραγμένο τόν ἀριθμό 4. Ἡ μία στενή πλευρά τοῦ ἐπιθήματος τοῦ κιονοκράνου κοσμεῖται στή μέση μέ ἀνισοσκελῆ ἀνάγλυφο σταυρό, περιβαλλόμενο ἀπό φύλλα ἀκάνθου. Οἱ ὑπόλοιπες πλευρές τοῦ ἐπιθήματος εἶναι ἀκόσμητες καί ὄχι λεῖες. Προφανῶς, ἡ διακοσμημένη πλευρά τοῦ ἐπιθήματος ἦταν στραμμένη πρὸς τό μεσαῖο κλίτος. Ὁ ἐχίνος διακοσμεῖται μέ αὐγὸ περιτριγυρισμένο ἀπὸ δύο μικρά φύλλα ἄκανθας. Φύλλα ἄκανθας συσφιγμένα ἀπὸ ζωστήρα καλύπτουν τὰ προσκεφάλαια.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο βου.

A5. ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ

(ἀρ. κατ. 7)

Ὑλικό: Λευκὸ μάρμαρο.

Ύψος: 0,20 μ.

Διαστάσεις ἄνω ἐπιφάνειας: 0,30 x 0,30 μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα βρίσκεται ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς βασιλικῆς.

Περιγραφή: Μικρῶν διαστάσεων σχηματοποιημένο κορινθιακὸ κιονόκρανο. Προφανῶς προέρχεται ἀπὸ τό κιβώριο τῆς Ἀγίας Τράπεζας.

Χρονολόγηση: 6ος αἰ.

ΚΙΟΝΕΣ

A6. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (ἀρ. κατ. 4)

Ὑλικό: Λευκὸ μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: *Ύψος:* 1,98μ. *Διάμετρος ἄνω ἐπιφάνειας:* 0,26μ. *Διάμετρος κάτω ἐπιφάνειας:* 0,28μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα βρίσκεται ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 146-147, 152. Βολανάκης, 1987, 122.

Περιγραφή: Ὁ κορμὸς τοῦ κίονα εἶναι μονόλιθος, ἀρράβδωτος καί πολὺ καλὰ λειασμένος, παρουσιάζει ἐλαφρὰ μείωση στό ἄνω μέρος. Δέν προέρχεται ἀπὸ τίς κιονοστοιχίες, οἱ ὁποῖες ἐβαιναν ἐπὶ τῶν δύο στυλοβατῶν.

Χρονολόγηση: α' μισὸ βου αἰ.

A7. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (ἀρ. κατ. 8)

Ὑλικό: Λευκὸ μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: *Ύψος:* 1,97μ. *Διάμετρος ἄνω ἐπιφάνειας:* 0,26μ. *Διάμετρος κάτω ἐπιφάνειας:* 0,28μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα βρίσκεται ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 146-147, 152. Βολανάκης, 1987, 122.

Περιγραφή: Ὁ κορμὸς τοῦ κίονα εἶναι μονόλιθος, ἀρράβδωτος καί πολὺ καλὰ

λειασμένος, παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος. Δεν προέρχεται από τις κιονοστοιχίες, οι οποίες έβαιναν επί των δύο στυλοβατών.
Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αι.

A8. ΤΜΗΜΑ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 10)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 1,60μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,26μ. Διάμετρος κάτω επιφάνειας: 0,28μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται εντός του κεντρικού κλίτους της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 146-147, 152. Βολανάκης, 1987, 122.

Περιγραφή: Σώζεται τό άνω μέρος. Ό κορμός πού είναι μονόλιθος, αρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος, παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος. Δεν προέρχεται από τις κιονοστοιχίες, οι οποίες έβαιναν επί των δύο στυλοβατών.
Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αι.

A9. ΤΜΗΜΑ ΚΟΡΜΟΥ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 9)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 1,31 μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται εντός του κεντρικού κλίτους της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται τό άνω μέρος. Ό κορμός πού είναι μονόλιθος, αρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος, παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος. Άνω απολήγει σε απόφυση, δηλ. σε ταινία. Προέρχεται από τή βόρεια κιονοστοιχία της βασιλικής.

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αι.

A10. ΤΜΗΜΑ ΚΟΡΜΟΥ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 14)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 1,07μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται δυτικά της βασιλικής, εντός του νάρθηκα.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται τό άνω μέρος. Ό κορμός πού είναι μονόλιθος, αρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος, παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος. Άνω απολήγει σε απόφυση, δηλ. σε ταινία. Στο κέντρο υπάρχει ανάγλυφος ανισοσκελής σταυρός. Προέρχεται από τή βόρεια κιονοστοιχία της βασιλικής.
Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αι.

A11. ΤΜΗΜΑ ΚΟΡΜΟΥ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 15)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 1,33 μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται δυτικά της βασιλικής, εντός του νάρθηκα.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται τό άνω μέρος. Ό κορμός πού εΐναι μονόλιθος, άρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος, παρουσιάζει έλαφρά μείωση στό άνω μέρος. Άνω άπολήγει σέ άπόφυση, δηλ. σέ ταινία. Εΐναι τοποθετημένος έτσι ώστε εΐναι δύσκολο νά διακρίνει κανείς άν ύπάρχει άνισοσκελής ανάγλυφος σταυρός στό κέντρο του κορμού. Προέρχεται από τή βόρεια κιονοστοιχία της βασιλικής.

Χρονολόγηση: α΄ μισό 6ου αϊ.

A12. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 11)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 2,37μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,32μ. Διάμετρος βάσης: 0,35μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται στό νότιο κλίτος της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται άκέραιος. Εΐναι μονόλιθος, άρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος. Παρουσιάζει έλαφρά μείωση στό άνω μέρος. Άνω άπολήγει σέ άπόφυση, δηλ. σέ μικρή σπείρα καί ταινία. Προέρχεται από τή βόρεια κιονοστοιχία της βασιλικής. Διακοσμείται μέ ανάγλυφο σταυρό μέ πεπλατυσμένα τά άκρα των κεραιών, σέ ύψος 1,38μ. από τή βάση του.

Χρονολόγηση: α΄ μισό 6ου αϊ.

A13. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 12)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 2,37μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,32μ. Διάμετρος βάσης: 0,35μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται στό νότιο κλίτος της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται άκέραιος. Εΐναι μονόλιθος, άρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος. Παρουσιάζει έλαφρά μείωση στό άνω μέρος. Άνω άπολήγει σέ άπόφυση, δηλ. σέ μικρή σπείρα καί ταινία. Προέρχεται από τή βόρεια κιονοστοιχία της βασιλικής. Διακοσμείται μέ ανάγλυφο σταυρό μέ πεπλατυσμένα τά άκρα των κεραιών, σέ ύψος 1,38μ. από τή βάση του.

Χρονολόγηση: α΄ μισό 6ου αϊ.

A14. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 13)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 2,37μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,32μ. Διάμετρος βάσης: 0,35μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται στό νότιο κλίτος της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται ακέραιος. Είναι μονόλιθος, αρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος. Παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος. Άνω απολήγει σε απόφυση, δηλ. σε μικρή σπείρα καί ταινία. Προέρχεται από τη βόρεια κιονοστοιχία της βασιλικής. Διακοσμείται με ανάγλυφο σταυρό με πεπλατυσμένα τά άκρα τών κεραίων, σε ύψος 1,38μ. από τη βάση του.

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αι.

A15. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 1)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 2,25μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,36μ. Διάμετρος βάσης: 0,38μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται άναστηλωμένος στο βόρειο στυλοβάτη.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται ακέραιος. Ο κορμός του είναι μονόλιθος, αρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος. Παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος. Άνω απολήγει σε απόφυση, δηλ. σε μικρή σπείρα καί ταινία. Διακοσμείται με ανάγλυφο σταυρό με πεπλατυσμένα τά άκρα του, σε ύψος 1,38μ. από τη βάση του. Ο Ή. Κόλλιας μάς πληροφορεί ότι τόσο ό συγκεκριμένος κίονας, όσο καί οι άλλοι δύο άναστηλωμένοι, φέρουν στίς βάσεις τούς εγχάρακτους έλληνικούς αριθμούς (Α, Ρ, Γ).

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αι.

A16. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 2)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 2,25μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,36μ. Διάμετρος βάσης: 0,38μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται έπανατοποθετημένος στο νότιο στυλοβάτη.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται ακέραιος. Ο κορμός του είναι μονόλιθος, αρράβδωτος καί πολύ καλά λειασμένος. Παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος. Άνω απολήγει σε απόφυση, δηλ. σε μικρή σπείρα καί ταινία. Διακοσμείται με ανάγλυφο σταυρό με πεπλατυσμένα τά άκρα του, σε ύψος 1,38μ. από τη βάση του. [Ο Ή. Κόλλιας μάς πληροφορεί ότι τόσο ό συγκεκριμένος κίονας, όσο καί οι άλλοι δύο άναστηλωμένοι, φέρουν στίς βάσεις τους εγχάρακτους έλληνικούς αριθμούς (Α, Ρ, Γ)].

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αι.

A17. ΚΟΡΜΟΣ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 3)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ύψος: 2,25μ. Διάμετρος άνω επιφάνειας: 0,36μ. Διάμετρος βάσης: 0,38μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται έπανατοποθετημένος στο βόρειο στυλοβάτη.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 148.

Περιγραφή: Σώζεται ακέραιος. Ο κορμός του είναι μονόλιθος, αρράβδωτος και πολύ καλά λειασμένος. Παρουσιάζει ελαφρά μείωση στο άνω μέρος και μικρή απόκρουση. Άνω απολήγει σε απόφυση, δηλ. σε μικρή σπείρα και ταινία. Διακοσμείται με ανάγλυφο σταυρό με πεπλατυσμένα τὰ ἄκρα του, σε ὕψος 1,38μ. ἀπὸ τὴ βάση του. [Ὁ Ἡ. Κόλλιας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τόσο ὁ συγκεκριμένος κίονας, ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι δύο ἀναστηλωμένοι, φέρουν στίς βάσεις τους ἐγχάρακτους ἐλληνικούς ἀριθμούς (Α, Ρ, Γ)].

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αἰ.

ΒΑΣΕΙΣ ΚΙΟΝΩΝ

A18. ΒΑΣΗ ΚΙΟΝΑ (ἄρ. κατ. 16)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Κάτω ἐπιφάνεια: 0,50μ. x 0,50μ. Ὑψος: 0,24μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα ἔχει χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴ στήριξη τοῦ δυτικότερου ἀναστηλωμένου κίονα τῆς βόρειας κιονοστοιχίας.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 149.

Περιγραφή: Βάση ἀττική ἰωνική με σπείρα ἡμικυκλικῆς διατομῆς καὶ συμφυῇ τετράγωνη πλίνθο.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αἰ.

A19. ΒΑΣΗ ΚΙΟΝΑ (ἄρ. κατ. 17)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Κάτω ἐπιφάνεια: 0,50μ. x 0,50μ. Ὑψος: 0,24μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα ἔχει χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴ στήριξη τοῦ ἀνατολικότερου ἀναστηλωμένου κίονα τῆς βόρειας κιονοστοιχίας.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 149.

Περιγραφή: Βάση ἀττική ἰωνική με σπείρα ἡμικυκλικῆς διατομῆς καὶ συμφυῇ τετράγωνη πλίνθο.

Χρονολόγηση: 5ος -6ος αἰ.

A20. ΒΑΣΗ ΚΙΟΝΑ (ἄρ. κατ. 18)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Κάτω ἐπιφάνεια: 0,50μ. x 0,50μ. Ὑψος: 0,24μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Ἀφωτης. Σήμερα ἔχει χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴ στήριξη τοῦ ἐπανατοποθετημένου κίονα τῆς νότιας κιονοστοιχίας.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 149.

Περιγραφή: Βάση ἀττική ἰωνική με σπείρα ἡμικυκλικῆς διατομῆς καὶ συμφυῇ τετράγωνη πλίνθο.

Χρονολόγηση: 5ος- 6ος αἰ.

A21. ΒΑΣΗ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 19)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις

Διαστάσεις: Κάτω επιφάνεια: 0,32 x 0,32 μ. Ύψος: 0,12 μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Σήμερα βρίσκεται τοποθετημένη πάνω στο νότιο στυλοβάτη.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 2006, 114.

Περιγραφή: Μικρή βάση αττική ιωνική με σπείρα ήμικυκλικής διατομής και συμφυή τετράγωνη πλίνθο. Σώζεται σε δύο κομμάτια. Στο κέντρο υπάρχει κυκλικός τόρμος. Προφανώς προέρχεται από το κιβώριο της Αγίας Τράπεζας.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αϊ.

ΑΜΦΙΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ

A22. ΑΜΦΙΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ (άρ. κατ. 24)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις

Διαστάσεις: 0,87μ. x 0,16μ. x 0,40μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 150.

Περιγραφή: Ο κορμός του είναι αρράβδωτος. Η βάση αποδίδεται στον τύπο της αττικής ιωνικής με πλίνθο. Το κιονόκρανο παρουσιάζει απλουστευμένη κορινθιακή μορφή. Φέρει δύο κυκλικούς και δύο ὀρθογώνιους τόρμους, καθώς χρησιμοποιήθηκε ως κατώφλι εισόδου στο νεώτερο ναό, ο οποίος χτίστηκε πάνω από το ιερό βήμα της παλαιοχριστιανικής βασιλικής.

Χρονολόγηση: 5ος -6ος αϊ.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΕΜΠΛΟΥ

ΠΕΣΣΙΣΚΟΙ -ΚΙΟΝΙΣΚΟΙ ΤΕΜΠΛΟΥ

A23. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ (άρ. κατ. 25)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: 0,20μ. x 0,20μ.. Ύψος: 1,10μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Νότιος επανατοποθετημένος πεσσίσκος του φράγματος πρεσβυτερίου.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 146.

Περιγραφή: Η ὀρθογώνια ἐγκοπή για την προσαρμογή του θωρακίου είναι λαξευμένη στη βόρεια πλευρά του. Η νότια πλευρά παραμένει ακόσμητη, ενώ στις δύο άλλες πλευρές (ανατολική και δυτική) σκαλίζεται το γνωστό θέμα των ὁμόλογων ὀρθογώνιων πλαisiών. Στην ανατολική πλευρά ἐπάνω στα ὁμόλογα πλαίσια υπάρχουν δύο μικρές ἡμικυκλικές ὀπές: μία ψηλά και μία χαμηλά. Ἄνω φέρει συμφυή ιωνική βάση, ἡ ὁποία θά στήριζε κιονίσκο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο 6ου αϊ.

A24. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ (άρ. κατ. 26)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: 0,20μ. x 0,20μ.. Ύψος: 1,00μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Νοτιοανατολικός έπανατοποθετημένος πεσσίσκος του φράγματος πρεσβυτερίου.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 146.

Περιγραφή: Η όρθογώνια έγκοπή για την προσαρμογή του θωρακίου είναι λαξευμένη στη νότια πλευρά του. Η βόρεια πλευρά παραμένει ακόσμητη, ενώ στις δύο άλλες πλευρές (ανατολική και δυτική) σκαλίζεται τό γνωστό θέμα των όμόλογων όρθογώνιων πλαισίων. Ο πεσσίσκος συμφύεται με ιωνική βάση και ακολουθεί άρράβδωτος κορμός κιονίσκου με κορινθιακό κιονόκρανο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο 6ου αί.

A25. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ (άρ. κατ. 28)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: 0,20μ. x 0,20μ.. Ύψος: 1,10μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Βορειοανατολικός έπανατοποθετημένος πεσσίσκος του φράγματος πρεσβυτερίου.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 146.

Περιγραφή: Η όρθογώνια έγκοπή για την προσαρμογή του θωρακίου είναι λαξευμένη στη βόρεια πλευρά του. Η νότια πλευρά παραμένει ακόσμητη, ενώ στις δύο άλλες πλευρές (ανατολική και δυτική) σκαλίζεται τό γνωστό θέμα των όμόλογων όρθογώνιων πλαισίων. Ο πεσσίσκος συμφύεται με ιωνική βάση και ακολουθεί άρράβδωτος κορμός κιονίσκου με κορινθιακό κιονόκρανο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο 6ου αί.

A26. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ (άρ. κατ. 27)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: 0,20μ. x 0,20μ.. Ύψος: 1,10μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Βόρειος έπανατοποθετημένος πεσσίσκος του φράγματος πρεσβυτερίου.

Βιβλιογραφία: Κόλλιας, 1973, 146.

Περιγραφή: Η όρθογώνια έγκοπή για την προσαρμογή του θωρακίου είναι λαξευμένη στη νότια πλευρά του. Η βόρεια πλευρά παραμένει ακόσμητη, ενώ στις δύο άλλες πλευρές (ανατολική και δυτική) λαξεύεται τό γνωστό θέμα των όμόλογων όρθογώνιων πλαισίων. Στην ανατολική πλευρά επάνω στά όμόλογα πλαίσια υπάρχουν δύο μικρές ήμικυκλικές όπές: μία ψηλά και μία χαμηλά. Άνω φέρει συμφυή ιωνική βάση, ή όποία θά στήριζε κιονίσκο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο 6ου αί.

A27. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ (άρ κατ. 22)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: 0,23μ. x 0,23μ.. Ύψος: 1,10μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Βόρεια τής βασιλικής.

Βιβλιογραφία: άδημοσίευτη.

Περιγραφή: Ακόσμητος πεσσίσκος, ό όποϊός φέρει όρθογώνια έγκοπή προ-
σαρμογής θωρακίου μόνο στή μία πλευρά του. Άπολήγει σέ συμφυή ιωνική
βάση, ή όποία θά στήριζε κιονίσκο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο βου αϊ.

A28. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ (άρ κατ. 23)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: 0,23μ. x 0,23μ.. *Υψος:* 1,10μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Βόρεια τής βασιλικής.

Βιβλιογραφία: άδημοσίευτη.

Περιγραφή: Ακόσμητος πεσσίσκος, ό όποϊός φέρει όρθογώνια έγκοπή προ-
σαρμογής θωρακίου μόνο στή μία πλευρά του. Άπολήγει σέ συμφυή ιωνική
βάση, ή όποία θά στήριζε κιονίσκο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο βου αϊ.

ΘΩΡΑΚΙΑ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ

A29. ΘΩΡΑΚΙΟ (άρ. κατ. 29)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: *Υψος:* 1,03μ. *Μήκος:* 2,30 μ. *Πάχος:* 0,066μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Νότιο άναστηλωμένο θωράκιο
φράγματος πρεσβυτερίου. 5 συγκολλημένα κομμάτια. Λείπουν τμήματα.

Βιβλιογραφία: άδημοσίευτο.

Περιγραφή: Πλήρες άμφίγλυφο θωράκιο μέ κύριο θέμα τό μονογράφημα τοῦ
Χριστοῦ (+ καί Χ). Η έμπρόσθια όψη περιβάλλεται από όρθογώνια όμόλογα
κυμάτια. Στό κέντρο βρίσκεται τό ανάγλυφο μονογράφημα τοῦ Χριστοῦ πού
περιβάλλεται από δάφνινο στεφάνι. Οί άκρες τών κεραϊών τοῦ μονογραφήμα-
τος εἶναι έλαφρώς πεπλατυσμένες. Στή βάση τοῦ στεφανιοῦ τυλίγεται βλαστός
από ανάγλυφη ταινία πού εκτείνεται μέ έλαφρύ κυματισμό πρός τίς κάτω
γωνίες τοῦ θωρακίου, όπου άπολήγει σέ καρδιόσχημο φύλλο. Στήν όπίσθια
όψη, βρίσκεται στό κέντρο, άνισοσκελής ραδινός σταυρός μέ πεπλατυσμένα τά
άκρα του, έντός μεταλλίου. Κι έδω, ή όπίσθια όψη τοῦ θωρακίου περιβάλλεται
από όρθογώνια όμόλογα πλαίσια.

Χρονολόγηση: α' μισό βου αϊ.

A30. ΘΩΡΑΚΙΟ (άρ. κατ. 30)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: *Υψος:* 1,01μ. *Μήκος:* 2,35 μ. *Πάχος:* 0,055μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική Άφωτης. Νότιο άναστηλωμένο θωράκιο
φράγματος πρεσβυτερίου. 7 συγκολλημένα σπαράγματα. Λείπουν τμήματα.

Βιβλιογραφία: άδημοσίευτο.

Περιγραφή: Πλήρες άμφίγλυφο θωράκιο μέ κύριο θέμα τό μονογράφημα τοῦ
Χριστοῦ (+ καί Χ). Η έμπρόσθια όψη περιβάλλεται από όρθογώνια όμόλογα

κυμάτια. Στο κέντρο βρίσκεται τό ανάγλυφο μονογράφημα τοῦ Χριστοῦ πού περιβάλλεται ἀπό δάφνινο στεφάνι. Οἱ ἄκρες τῶν κεραιῶν τοῦ μονογραφήματος εἶναι ἐλαφρῶς πεπλατυσμένες. Στή βάση τοῦ στεφανιοῦ τυλίγεται βλαστός ἀπό ἀνάγλυφη ταινία πού ἐκτείνεται μέ ἐλαφρύ κυματισμό πρὸς τίς κάτω γωνίες τοῦ θωρακίου, ὅπου ἀπολήγει σέ καρδιόσχημο φύλλο. Στὴν ὀπίσθια ὄψη, βρίσκεται στό κέντρο, ἀνισοσκελὲς ραδινὸς σταυρὸς μέ πεπλατυσμένα τὰ ἄκρα του, ἐντὸς μεταλλίου. Κι ἐδῶ, ἡ ὀπίσθια ὄψη τοῦ θωρακίου περιβάλλεται ἀπό ὀρθογώνια ὁμόλογα πλαίσια.

Χρονολόγηση: α' μισό 6ου αἰ.

A31. ΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ ΜΕ ΣΥΜΦΥΤΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ (ἄρ. κατ. 31)

Ὑλικό: Λευκὸ μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ὑψος κιονίσκου: 0,82μ. Ὑψος συμφυοῦς κορινθιακοῦ κιονοκράνου: 0,22 μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλικὴ Ἄφωτης. Βόρειος κιονίσκος φράγματος πρεσβυτερίου.

Βιβλιογραφία: ἀδημοσίευτο.

Περιγραφή: Μικρὸς κιονίσκος τέμπλου, μέ συμφυὲς κορινθιακὸ κιονόκρανο. Ὁ κορμὸς τοῦ κιονίσκου εἶναι ἀρράβδωτος καὶ καλὰ λειασμένος, ἐνῶ ἀπολήγει σέ διπλὸ ἀνισοπαχῆ ταινιωτὸ δαχτύλιο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο 6ου αἰ.

A32. ΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΙΟΥ ΜΕ ΣΥΜΦΥΤΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ (ἄρ. κατ. 32)

Ὑλικό: Λευκὸ μάρμαρο μέ γκρίζες φλεβώσεις.

Διαστάσεις: Ὑψος κιονίσκου: 0,90μ. Ὑψος συμφυοῦς κορινθιακοῦ κιονοκράνου: 0,20 μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλικὴ Ἄφωτης. Νότιος κιονίσκος φράγματος πρεσβυτερίου.

Βιβλιογραφία: ἀδημοσίευτο.

Περιγραφή: Μικρὸς κιονίσκος τέμπλου, μέ συμφυὲς κορινθιακὸ κιονόκρανο. Ὁ κορμὸς τοῦ κιονίσκου εἶναι ἀρράβδωτος καὶ καλὰ λειασμένος, ἐνῶ ἀπολήγει σέ διπλὸ ἀνισοπαχῆ ταινιωτὸ δαχτύλιο.

Χρονολόγηση: β' τέταρτο 6ου αἰ.

Β. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΕΦΑΛΙ, ΒΡΟΝΤΗΣ

ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ

B1. ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ (ἄρ. κατ. 33)

Ὑλικό: Λευκὸ μάρμαρο.

Διαστάσεις: Ὑψος: 0,40μ. Πλευρὲς ἄβακα: 0,45μ. x 0,50μ. Διάμετρος: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός του ιεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Ὁ κολουροπυραμοειδῆς πυρήνας του κοσμεῖται μέ ὀχτώ πεντάλοβα φύλλα ἄκανθας: τέσσερα στό κάτω μέρος καί τέσσερα στό ἄνω. Οἱ κάτω λοβοί φύονται ἀπό τή βάση τοῦ καλάθου καί ἀναλύονται σέ τρεῖς γλωσσίδες. Ἡ ἐσωτερική γλωσσίδα τους ἀνακάμπτεται καί ἀκουμπᾷ στήν ἐξωτερική γλωσσίδα τοῦ ὑπερκείμενου λοβοῦ σχηματίζοντας ὡοειδῆ κλειστό ὀφθαλμό. Οἱ μέσοι λοβοί διαιροῦνται ἐπίσης σέ τρεῖς γλωσσίδες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερική ἀνακάμπτεται ἀκουμπώντας στόν ὑπερκείμενο λοβό καί σχηματίζει ὡοειδῆ κλειστό ὀφθαλμό. Τό πλατύ κεντρικό νεῦρο τοῦ φύλλου εἶναι ταινιωτό. Στήν ἄνω ζώνη τό πλατύ κεντρικό νεῦρο τοῦ φύλλου εἶναι ἐπίσης ταινιωτό καί καλύπτει τίς γωνίες τοῦ κιονοκράνου. Οἱ ἀπολήξεις τῶν γλωσσίδων εἶναι σχετικὰ αἰχμηρές. Στήν ἄνω ζώνη οἱ βλαστοί τῶν ἐλίκων, πού εἶναι σχεδόν ἐπίπεδες ταινίες, κλίνουν πρός τό κέντρο κάθε ὀψης σέ σχῆμα V καί ἀπολήγουν στίς γωνίες τοῦ κιονοκράνου σέ πολύ μικρές ἐκφυλισμένες σπείρες μέ ἀγκιστροειδῆ ἀνάκαμψη. Τήν ἐπιφάνεια πού ὀρίζει τό σχῆμα V καλύπτει ἕνα ἐλαφρῶς προεξέχον τεταρτοκύκλιο πού στηρίζει τό τριγωνικό κομβίο τοῦ ἄβακα, ὁ ὁποῖος εἶναι κοῖλος καί διταινιωτός. Στό τριγωνικό κομβίο καί στό τεταρτοκύκλιο χαράσσεται μέ σχηματοποιημένο τρόπο τό ἀνεστραμμένο κλαδί πού συνηθίζεται στά κανονικά λυρόσχημα ἢ τύπου V κιονόκρανα.

Χρονολόγηση: β' μισό 5ου- ἀρχές 6ου αἰ.

B2. ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ (ἀρ. κατ. 34)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: Ὑψος: 0,40μ. Πλευρές ἄβακα: 0,45μ. x 0,50μ. Διάμετρος: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός του ιεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Ὁ κολουροπυραμοειδῆς πυρήνας του κοσμεῖται μέ ὀχτώ πεντάλοβα φύλλα ἄκανθας: τέσσερα στό κάτω μέρος καί τέσσερα στό ἄνω. Οἱ κάτω λοβοί φύονται ἀπό τή βάση τοῦ καλάθου καί ἀναλύονται σέ τρεῖς γλωσσίδες. Ἡ ἐσωτερική γλωσσίδα τους ἀνακάμπτεται καί ἀκουμπᾷ στήν ἐξωτερική γλωσσίδα τοῦ ὑπερκείμενου λοβοῦ σχηματίζοντας ὡοειδῆ κλειστό ὀφθαλμό. Οἱ μέσοι λοβοί διαιροῦνται ἐπίσης σέ τρεῖς γλωσσίδες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερική ἀνακάμπτεται ἀκουμπώντας στόν ὑπερκείμενο λοβό καί σχηματίζει ὡοειδῆ κλειστό ὀφθαλμό. Τό πλατύ κεντρικό νεῦρο τοῦ φύλλου εἶναι ταινιωτό. Στήν ἄνω ζώνη τό πλατύ κεντρικό νεῦρο τοῦ φύλλου εἶναι ἐπίσης ταινιωτό καί καλύπτει τίς γωνίες τοῦ κιονοκράνου. Οἱ ἀπολήξεις τῶν γλωσσίδων εἶναι σχετικὰ αἰχμηρές. Στήν ἄνω ζώνη οἱ βλαστοί τῶν ἐλίκων, πού εἶναι σχεδόν ἐπίπεδες ταινίες, κλίνουν πρός τό κέντρο κάθε ὀψης σέ σχῆμα V καί ἀπολήγουν στίς γωνίες τοῦ κιονοκράνου σέ πολύ μικρές ἐκφυλισμένες σπείρες μέ ἀγκιστροειδῆ ἀνάκαμψη. Τήν ἐπιφάνεια πού ὀρίζει τό σχῆμα V καλύπτει ἕνα ἐλαφρῶς προ-

εξέχον ταταρτοκύκλιο πού στηρίζει τό τριγωνικό κομβίο τοῦ ἄβακα, ὁ ὁποῖος εἶναι κοῖλος καί διταινωτός. Στό τριγωνικό κομβίο καί στό τεταρτοκύκλιο χαράσσεται κυματοειδῇ ταινία.

Χρονολόγηση: β' μισό 5ου- ἀρχές 6ου αἰ.

B3. ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ (ἀρ. κατ. 35)

Ὑλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: Ὑψος: 0,40μ. Πλευρές ἄβακα: 0,45μ. x 0,50μ. Διάμετρος: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στήν περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Ἐντός τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Σῶζεται μόνο τό κάτω μέρος τοῦ πυρήνα, τό ὁποῖο ἀκολουθεῖ τή διακόσμηση τῶν προηγούμενων λυρόσχημων κιονοκράνων (ἀρ. κατ. 34, ἀρ.κατ.35), ὅπου κοσμεῖται ἀπό τέσσερα πεντάλοβα φύλλα ἄκανθας. Οἱ κάτω λοβοί φύονται ἀπό τή βάση τοῦ καλάθου καί ἀναλύονται σέ τρεῖς γλωσσίδες. Ἡ ἐσωτερική γλωσσίδα τους ἀνακάμπτεται καί ἀκουμπᾷ στήν ἐξωτερική γλωσσίδα τοῦ ὑπερκείμενου λοβοῦ σχηματίζοντας ὡσειδῇ κλειστό ὀφθαλμό. Οἱ μέσοι λοβοί διαίρουνται ἐπίσης σέ τρεῖς γλωσσίδες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερική ἀνακάμπτεται ἀκουμπώντας στόν ὑπερκείμενο λοβό καί σχηματίζει ὡσειδῇ κλειστό ὀφθαλμό. Τό πλατύ κεντρικό νεῦρο τοῦ φύλλου εἶναι ταινωτό.

Χρονολόγηση: β' μισό 5ου-ἀρχές 6ου αἰ.

B4. ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟ (ἀρ. κατ. 36)

Ὑλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: Ὑψος: 0,40μ. Πλευρές ἄβακα: 0,45μ. x 0,50μ. Διάμετρος: 0,32μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στήν περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Ἐντός τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Σῶζεται ὁ πυρήνας τοῦ κιονοκράνου, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τή διακόσμηση τοῦ κιονοκράνου μέ ἀρ.κατ.34. Ὁ κολουροπυραμοειδῆς πυρήνας του κοσμεῖται μέ ὀχτώ πεντάλοβα φύλλα ἄκανθας: τέσσερα στό κάτω μέρος καί τέσσερα στό ἄνω. Οἱ κάτω λοβοί φύονται ἀπό τή βάση τοῦ καλάθου καί ἀναλύονται σέ τρεῖς γλωσσίδες. Ἡ ἐσωτερική γλωσσίδα τους ἀνακάμπτεται καί ἀκουμπᾷ στήν ἐξωτερική γλωσσίδα τοῦ ὑπερκείμενου λοβοῦ σχηματίζοντας ὡσειδῇ κλειστό ὀφθαλμό. Οἱ μέσοι λοβοί διαίρουνται ἐπίσης σέ τρεῖς γλωσσίδες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερική ἀνακάμπτεται ἀκουμπώντας στόν ὑπερκείμενο λοβό καί σχηματίζει ὡσειδῇ κλειστό ὀφθαλμό. Τό πλατύ κεντρικό νεῦρο τοῦ φύλλου εἶναι ταινωτό. Στήν ἄνω ζώνη τό πλατύ κεντρικό νεῦρο τοῦ φύλλου εἶναι ἐπίσης ταινωτό καί καλύπτει τίς γωνίες τοῦ κιονοκράνου. Οἱ ἀπολήξεις τῶν γλωσσίδων εἶναι σχετικά αἰχμηρές. Τήν ἐπιφάνεια πού ὀρίζει τό σχῆμα V, καλύπτει ἕνα ἐλαφρῶς προεξέχον ταταρτοκύκλιο πού στηρίζει τό τριγωνικό κομβίο τοῦ ἄβακα, ὁ ὁποῖος εἶναι κοῖλος καί διταινωτός. Στό τριγωνικό κομβίο καί στό τεταρτοκύκλιο χαράσσεται σταυρός.

Χρονολόγηση: β' μισό 5ου- ἀρχές 6ου αἰ.

ΚΙΟΝΕΣ

B5. 3 ΤΜΗΜΑΤΑ ΚΟΡΜΟΥ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 43)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 1,80μ. Διάμετρος: 0,26μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός του ιεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Σῶζεται σέ 3 κομμάτια. Ὁ κίονας εἶναι μονόλιθος, ἀρράβδωτος καί καλά λειασμένος. Στό κάτω μέρος παρουσιάζει ἀπόθεση, δηλ. ἐλαφρά δι-απλάτυνση πού καταλήγει σέ ταινία. Ἄνω ἀπολήγει σέ ἀπόφυση, δηλ. σέ μικρή σπείρα καί ταινία. Ἴσως πρόκειται γιά κίονα κιβωρίου.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αἰ.

B6. 3 ΤΜΗΜΑΤΑ ΚΟΡΜΟΥ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 44)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 0,89μ. Διάμετρος: 0,26μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός του ιεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Σῶζεται σέ 3 κομμάτια. Ὁ κίονας εἶναι μονόλιθος, ἀρράβδωτος καί καλά λειασμένος. Φέρει ἀποκρούσεις στό ἄνω καί κάτω μέρος. Ἴσως πρόκειται γιά κίονα κιβωρίου.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αἰ.

B7. ΤΜΗΜΑ ΚΟΡΜΟΥ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 45)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: Ὑψος: 0,85μ. Διάμετρος: 0,26μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός του ιεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Τμήμα κορμοῦ κίονα. Μονόλιθος, ἀρράβδωτος καί καλά λειασμένος. Φέρει ἀρκετές ἀποκρούσεις. Ἴσως πρόκειται γιά κίονα κιβωρίου.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αἰ.

ΒΑΣΕΙΣ ΚΙΟΝΩΝ

B8. ΒΑΣΗ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 37)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: 0,50μ. x 0,50μ. Ὑψος: 0,20μ. Διάμετρος: 0,42μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός τῆς βασιλικῆς. Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168

Περιγραφή: Βάση ἀττική ἰωνική μέ σπείρα ἡμικυκλικῆς διατομῆς καί συμφυῆ τετράγωνη πλίνθο. Στό κέντρο σῶζεται τετράγωνος τόρμος.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αἰ.

B9. ΒΑΣΗ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 38)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: 0,50μ. x 0,50μ. Ύψος: 0,20μ. Διάμετρος: 0,42μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Βάση άττική ιωνική με σπείρα ήμικυκλικής διατομής καί συμφυή τετράγωνη πλίνθο. Στο κέντρο σώζεται τετράγωνος τόρμος.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αϊ.

B10. ΒΑΣΗ ΚΙΟΝΑ (άρ. κατ. 39)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο

Διαστάσεις: 0,33μ. x 0,35μ. Ύψος: 0,15μ. Διάμετρος: 0,26μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Βάση άττική ιωνική με σπείρα ήμικυκλικής διατομής, μιά ταινία ὀρθογώνιας διατομής καί συμφυή τετράγωνη πλίνθο. Στο κέντρο σώζεται κυκλικός τόρμος με αὐλακα μολυβδοχόησης. Ίσως ἀπὸ κιβώριο.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αϊ.

ΑΜΦΙΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ

B11. ΑΜΦΙΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ (άρ. κατ. 46)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις

Διαστάσεις: 0,75μ. x 0,13μ. x 0,35μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Έντός της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168. -

Περιγραφή: Σώζεται μόνο τό τμήμα τοῦ κορμοῦ. Ἀμφικίονας με ἀπλοποιημένη συμφυή βάση.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αϊ.

B12. ΑΜΦΙΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ (άρ. κατ. 47)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκρίζες φλεβώσεις

Διαστάσεις: 0,50μ. x 0,20μ. x 0,45μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Πάνω στη βάση τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Σώζεται μόνο τό τμήμα τοῦ κορμοῦ. Ἡ βάση ἀποδίδεται στὸν τύπο τῆς ἀττικῆς ιωνικῆς με πλίνθο.

Χρονολόγηση: 5ος-6ος αϊ.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΕΜΠΛΟΥ

ΠΕΣΣΙΣΚΟΙ -ΚΙΟΝΙΣΚΟΙ ΤΕΜΠΛΟΥ

B13. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΤΕΜΠΛΟΥ (άρ. κατ. 40)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκριζες φλεβώσεις

Διαστάσεις: 0,22μ. x 0,22μ. Ύψος: 0,97μ. (0,08 μ. συμφυής ιωνική βάση)

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Στη μία μόνο πλευρά του πεσσίσκου υπάρχει έγκοπή προσαρμογής θωρακίου. Οι άλλες δύο πλευρές μένουν ακόσμητες και λείες, ενώ η τέταρτη πλευρά είναι ακόσμητη αλλά όχι καλά λειασμένη. Απολήγει σε συμφυή ιωνική βάση.

Χρονολόγηση: 5ος- 6ος αι.

B14. ΠΕΣΣΙΣΚΟΣ ΤΕΜΠΛΟΥ (άρ. κατ. 41)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκριζες φλεβώσεις

Διαστάσεις: 0,22μ. x 0,22μ. Σωζόμενο ύψος: 0,86μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Στη μία μόνο πλευρά του πεσσίσκου υπάρχει έγκοπή προσαρμογής θωρακίου. Οι άλλες δύο πλευρές μένουν ακόσμητες και λείες, ενώ η τέταρτη πλευρά είναι ακόσμητη αλλά όχι καλά λειασμένη. Απολήγει σε συμφυή ιωνική βάση.

Χρονολόγηση: 5ος- 6ος αι.

ΘΩΡΑΚΙΑ ΤΕΜΠΛΟΥ

B15. ΤΜΗΜΑ ΘΩΡΑΚΙΟΥ (άρ. κατ. 42)

Υλικό: Λευκό μάρμαρο με γκριζες φλεβώσεις

Σωζόμενες Διαστάσεις πλαισίου: 0,65 x 0,65 x 0,08 μ. Φολίδες: 0,13 x 0,14 μ. - 0,14 x 0,15μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης. Σώζεται ένα πολύ μικρό κομμάτι στο χώρο της βασιλικής.

Βιβλιογραφία: Καραμπάτσος, 1997, 1168.

Περιγραφή: Διάτρητο φολιδωτό θωράκιο. Οι φολίδες τοποθετούνται σε επάλληλες ζώνες. Σώζονται μόλις πέντε φολίδες. Τό πλαίσιο είναι ακόσμητο.

Χρονολόγηση: άρχές 5ου αι.

B16. ΤΜΗΜΑ ΘΩΡΑΚΙΟΥ (άρ. κατ. 48)

Υλικό: Άσβεστόλιθος

Σωζόμενες Διαστάσεις: 0,52 x 0,47 x 0,10μ.

Θέση: Κάρπαθος, Πηγάδια, Αρχαιολογικό Μουσείο. Προέρχεται από τη Βασιλική στην περιοχή Κεφάλι, Βρόντης.

Βιβλιογραφία: ἀδημοσίευτο.

Περιγραφή: Τμήμα ανάγλυφου διάτρητου θωρακίου με φυτικό θέμα. Τό πλαίσιο είναι ακόσμητο. Χρονολόγηση: 6ος αι.

ΒΑΣΙΛΑΡΑΚΗ ANNA MAPIA

ΔΥΟ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ
ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΓΛΥΠΤΟΥ ΔΙΑΚΟΣΜΟΥ
(5ος-7ος αἰ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'
ΠΙΝΑΚΕΣ – ΕΙΚΟΝΕΣ

ΧΑΡΤΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1:

Χάρτης των Δωδεκανήσων. Deligiannakis, 2016, fig. 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2:

Χάρτης τῆς Ἐπαρχίας τῶν Νήσων,
σύμφωνα μέ τό Συνέκδημο τοῦ Ἱεροκλῆ. Deligiannakis, 2016, fig. 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3:
Χάρτης Καρπάθου, Σαρίας καί Κάσου.
Deligiannakis, 2016, fig. 148.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4:

Χάρτης Καρπάθου καί Σαρίας. Μουτσόπουλος, 1978,
(Χάρτης τῆς Καρπάθου).

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5:

Πίνακας που παρουσιάζει τόν αριθμό τῶν βασιλικῶν
στά Δωδεκάνησα.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

ΜΟΝΟ- ΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙ- ΚΕΣ	ΤΡΙΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ			ΤΡΙΚΛΙΤΕΣ ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ ΜΕ ΕΓΚΑΡ- ΣΙΟ ΚΛΙΤΟΣ
	Μέ 1 άψίδα Άνατολικά	Μέ 2 άψίδες Άνατολικά	Μέ 3 άψίδες Άνατολικά	
2	45	16	6	2
2,81%	63.38%	22.53%	8.45%	2,81%
ΣΥΝΟΛΟ: 71 ΒΑΣΙΛΙΚΕΣ				

ΠΙΝΑΚΑΣ 6:

Πίνακας που παρουσιάζει το σχήμα της κεντρικής άψιδας των βασιλικών των Δωδεκανήσων.

**ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ Ή ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΨΙΔΑ
ΣΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ**

1. ΜΟΝΟΚΛΙΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ	ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ
1 (50%)	1 (50%)

2. ΤΡΙΚΛΙΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΕ 1 ΑΨΙΔΑ

ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ	ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ
35 (77,7%)	10 (22,22%)

3. ΤΡΙΚΛΙΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΕ 2 ΑΨΙΔΕΣ

ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ	ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ
12 (75%)	4 (25%)

4. ΤΡΙΚΛΙΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΕ 3 ΑΨΙΔΕΣ

ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ	ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ
4 (66,6%)	2 (33,3%)

5. ΤΡΙΚΛΙΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΕ ΕΓΚΑΡΣΙΟ ΚΛΙΤΟΣ

ΗΜΙΚΥΚΛΙΚΗ	ΠΟΛΥΓΩΝΙΚΗ
1 (50%)	1 (50%)

ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΥΠΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7:

Πίνακας πού παρουσιάζει τούς τύπους τῆς βασιλικῆς
στή νῆσο Λέρο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ ἐγκάριο κλίτος	Ἡμικυ- κλική ἀψίδα	Πολυ- γωνική ἀψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική Παρθένι	+					+		Μέσα 5ου αἰ.
Βασιλική Ἁγίας Βαρβάρας		+				+		

ΠΙΝΑΚΑΣ 8:

Πίνακας που παρουσιάζει τούς τύπους της βασιλικής
στη νήσο Άστυπάλαια.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη με 1 άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 1 κεντρι- κή άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 2 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 3 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με έγκάριο κλίτος	Ήμικυ- κλική άψίδα	Πολυ- γωνική άψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική Άγίων Αναργύ- ρων		+	+			+		Τέλη 5ου- άρχές 6ου αϊ.
Βασιλική Καρέκλη		+	+			+		Τέλη 5ου- άρχές 6ου αϊ.
Βασιλική Άγίας Βαρβάρας		+				+		5ος αϊ.
Βασιλική Άγίου Γεωργίου		+				+		Τέλη 6ου - αρχές 7ου αϊ.
Βασιλική Άγίου Βασιλείου		+				+		6ος αϊ.
Βασιλική Άγια τών Άγίων		+				+		6ος αϊ.
Βασιλική Άγίου Ιωάννη			+			+		6ος αϊ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9:

Πίνακας που παρουσιάζει τούς τύπους της βασιλικής
στη νήσο Λειψοί.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη με 1 άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 1 κεντρι- κή άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 2 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 3 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με εγκάρσιο κλίτος	Ήμικυ- κλική άψίδα	Πολυ- γωνική άψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική Παναγία του Κουσελίου		+				+		Τέλη 5ου- άρχες 6ου αϊ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10:

Πίνακας που παρουσιάζει τούς τύπους της βασιλικής
στη νήσο Κάσο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη με 1 άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 1 κεντρι- κή άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 2 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με 3 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη με εγκάρσιο κλίτος	Ήμικυ- κλική άψίδα	Πολυ- γωνική άψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική στη θέση «Έξα- στράτηκος»		+				+		Τέλη 5ου- άρχες 6ου αϊ.
Βασιλική Α΄, Μαρίτσα- Άγιος Ίωάννης Χρυσόστομος		+				+		Τέλη 5ου- άρχες 6ου αϊ.
Βασιλική Β΄, Μαρίτσα- Άγιος Ίωάννης		+				+		5ος αϊ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11:

Πίνακας πού παρουσιάζει τούς τύπους τῆς βασιλικῆς
στή νῆσο Ψέριμο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ ἐγκάριο κλίτος	Ἡμικυ- κλική ἀψίδα	Πολυ- γωνική ἀψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική. Λετρί -Ἀρχάγγελος Μιχαήλ- Πανορμίτης		+				+		

ΠΙΝΑΚΑΣ 12:

Πίνακας πού παρουσιάζει τούς τύπους τῆς βασιλικῆς
στή νῆσο Νίσυρο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ ἐγκάριο κλίτος	Ἡμικυ- κλική ἀψίδα	Πολυ- γωνική ἀψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική στό Μανδράκι, Ἅι Θόλος, δημοτικός ξενώνας		+				+		
Βασιλική, Σταυρός		+				+		

ΠΙΝΑΚΑΣ 13:

Πίνακας που παρουσιάζει τούς τύπους της βασιλικής
στή νήσο Σύμη.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό-κλιτη μέ 1 αψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή αψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 αψίδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 αψίδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ εγκάριο κλίτος	Ήμικυ- κλική αψίδα	Πολυ- γωνική αψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική. Έμπορειό. Αγία Ειρήνη		+				+		

ΠΙΝΑΚΑΣ 14:

Πίνακας που παρουσιάζει τούς τύπους της βασιλικής
στή νήσο Χάλκη.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό-κλιτη μέ 1 αψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή αψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 αψίδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 αψίδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ εγκάριο κλίτος	Ήμικυ- κλική αψίδα	Πολυ- γωνική αψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική. Έμπορειό. Αγία Ειρήνη		+				+		
Βασιλική, Λιμενάρια			+			+		Τέλη 6ου αί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15:

Πίνακας που παρουσιάζει τούς τύπους της βασιλικής
στή νήσο Άλιμνιά.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό-κλιτη μέ 1 αψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή αψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 αψίδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 αψίδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ εγκάριο κλίτος	Ήμικυ- κλική αψίδα	Πολυ- γωνική αψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική. Έμπορειό.		+				+		

ΠΙΝΑΚΑΣ 16:

Πίνακας πού παρουσιάζει τούς τύπους τῆς βασιλικῆς
στή νῆσο Κάρπαθο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ ἐγκάριο κλίτος	Ἡμικυ- κλική ἀψίδα	Πολυ- γωνική ἀψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική Ἀγίας Ἀναστασίας. Ἀρκάσα		+				+		Ἀρχές 6ου αἱ.
Βασιλική Πρεσβυτέρου Εὐχαρίστου. Ἀρκάσα		+	+			+		Τέλη 6ου αἱ.
Βασιλική. Ταξιάρχες. Ἀρκάσα		+				+		6ος αἱ.
Βασιλική Α΄. Βρυκοῦς		+						6ος αἱ.
Βασιλική Β΄. Βρυκοῦς		+						6ος αἱ.
Βασιλική Γ΄. Βρυκοῦς		+						6ος αἱ.
Βασιλική. Ἀγία Εἰρήνη. Μεσοχώρι		+				+		5ος- 6ος αἱ.
Βασιλική. Λευκός. Γιαλοχωραφί- τισσα		+	+			+		Τέλη 5ου- ἀρχές 6ου αἱ.
Βασιλική. Παραλία. Λευκός		+				+		Μέσα 6ου αἱ.
Βασιλική. Σπόα. Ἑφταμπατούσα		+						Τέλη 5ου- ἀρχές 6ου αἱ.
Βασιλική. Ἀρκάσα. Παλαιόκαστρο		+						Τέλη 6ου- ἀρχές 7ου αἱ.
Βασιλική Ἀφωτης		+						Μέσα 6ου αἱ.
Βασιλική Βρόντη. Κεφάλι		+						Ἀρχές 6ου αἱ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17:

Πίνακας πού παρουσιάζει τούς τύπους τῆς βασιλικῆς
στή νῆσο Κάλυμνο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ ἐγκάριο κλίτος	Ἡμικυ- κλική ἀψίδα	Πολυ- γωνική ἀψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική. Ἅγιος Παντελεήμων. Παλαιοπαναγία		+				+		Τέλη 5ου αἱ.
Βασιλική. Ταξιάρχης Μιχαήλ Πανορμίτης. Βαθύ Ἐμπολας		+	+			+		Τελευ- ταίο τέταρ- το 6ου αἱ.
Βασιλική. Χριστός Ἱερουσαλήμ		+				+		Ἀρχές 5ου αἱ.
Βασιλική. Ἅγιος Ἰωάννης. Μελιτσάχας		+						5ος αἱ.
Βασιλική. Ἁγία Σοφία		+				+		7ος αἱ.
Βασιλική Ἀναστάσεως. Βαθύ		+	+			+		Τέλη 5ου- ἀρχές 6ου
Βασιλική. Χριστός Ἱερουσαλήμ		+				+		Ἀρχές 5ου αἱ.
Βασιλική. Ἅγιος Γεώργιος		+						β' μισό 6ου αἱ.
Βασιλική στό οἰκόπεδο Χαλκίτη		+				+		
Βασιλική. Ἁγία Εἰρήνη		+				+		β' μισό 6ου αἱ.
Βασιλική. Ἀνατολική Ἐκκλησία		+				+		β' μισό 6ου αἱ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18:

Πίνακας που παρουσιάζει τούς τύπους της βασιλικής
στή νήσο Τέλενδο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή άψίδα άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 άψιδες άνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ έγκάριο κλίτος	Ήμικυ- κλική άψίδα	Πολυ- γωνική άψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική. Άγιος Βασίλειος		+	+				+	6ος αί.
Βασιλική της Παλαιάς Παναγίας				+		+		Μέσα 6ου αί. - τέλη 7ου αί.
Βασιλική Άγίας Τριάδας				+		+		β' μισό 6ου αί.
Βασιλική. Άγιος Κωνσταντίνος	+					+		6ος ή 7ος αί.
Βασιλική Κοιμή- σεως Θεοτόκου- Νεκροταφείο					+	+		Τέλη 5ου - άρχες 6ου αί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19:

Πίνακας πού παρουσιάζει τούς τύπους τῆς βασιλικῆς
στή νῆσο Κῶ.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ ἐγκάριο κλίτος	Ἡμικυ- κλική ἀψίδα	Πολυ- γωνική ἀψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική στό Μαστιχάρι		+					+	6ος αἰ.
Βασιλική Ἀντιμάχειας		+				+		6ος αἰ.
Βασιλική Ἀγίας Τριάδας		+				+		β' μισό 6ου αἰ.
Βασιλική τοῦ λιμένος		+				+		6ος ἢ 7ος αἰ.
Βασιλική Ἀγία Θεότης		+			+	+		5ος ἢ 6ος αἰ.
Βασιλική Πρεσβυτέρου Φωτεινοῦ		+				+		β' μισό 5ου αἰ.
Σύμπλεγμα 2 βασιλικῶν. Ἅγιος Στέφανος Κέφαλος*		+				+		
Βασιλική Α' Ζιπάρι		+				+		6ος αἰ.
Βασιλική Β' Ζιπάρι			+			+		6ος αἰ.

* Στόν πίνακα παρουσιάζεται ἡ βασιλική Α' (μεγαλύτερη).

ΠΙΝΑΚΑΣ 20:

Πίνακας πού παρουσιάζει τούς τύπους τῆς βασιλικῆς
στή νῆσο Ρόδο.

ΜΝΗΜΕΙΟ	Μονό- κλιτη μέ 1 ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 1 κεντρι- κή ἀψίδα ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 2 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ 3 ἀψίδες ἀνατο- λικά	Τρίκλι- τη μέ ἐγκάρσιο κλίτος	Ἡμικυ- κλική ἀψίδα	Πολυ- γωνική ἀψίδα	Χρονο- λόγηση
Βασιλική Κολύμπια		+					+	α΄ μισό 6ου αἰ.
Ἐλαφόκαμπος Κρητηνία		+				+		
Βασιλική Ἀγία Ἀναστασία Ἀπολακιά		+				+		Τέλη 5ου αἰ.
Βασιλική Α΄ Ἀρνίθα. Παληόκαστρο			+			+		α΄ μισό 6ου αἰ.
Βασιλική Β΄ Ἀρνίθα. Παληόκαστρο			+		+	+		β΄ μισό 6ου αἰ.
Βασιλική Σιάννα, Ἐφταβήματη				+			+	Τέλη 6ου αἰ.
Βασιλική Αρχάγγελος Μιχαήλ. Πλατεία Αθηνάς				+		+		6ος αἰ.
Μεγάλη βασιλική Ρόδου (οἰκ. Χατζηαν- δρέου)					+	+		Μέσα 5ου αἰ.
Βασιλική Σάλακος. Παλη- οκκλησιά			+			+		Τέλη 5ου αἰ.
Βασιλική Μονόλιθος. Κυραμενή			+				+	
Βασιλική Κάλαθος			+			+		Τρίτο τέταρ- το 6ου αἰ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21:

Πίνακας που παρουσιάζει την αναλογία πλάτους : μήκους
των τρίκλιτων βασιλικών στα Δωδεκάνησα.

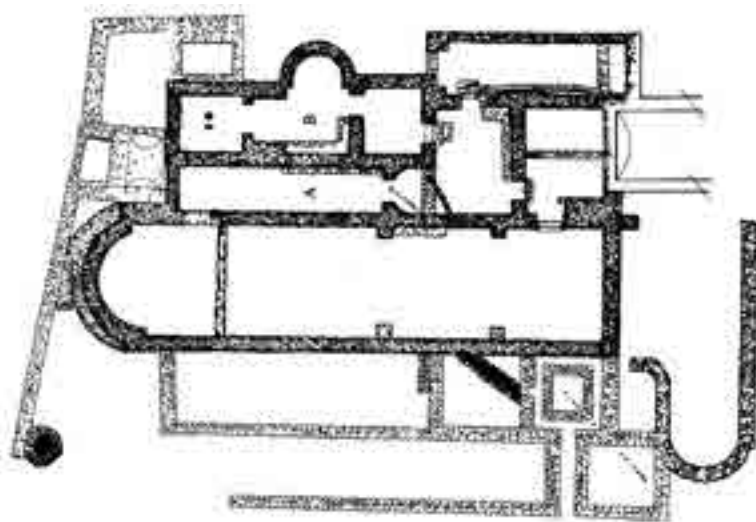
**ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΠΛΑΤΟΥΣ: ΜΗΚΟΥΣ ΤΡΙΚΛΙΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ
ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ****

1:1	1:2
6 (15,3%)	5 (12,8%)
2:3	3:4
6 (15,3%)	7 (17,9%)
4:5	3:5
14 (35,8%)	1 (2,5%)

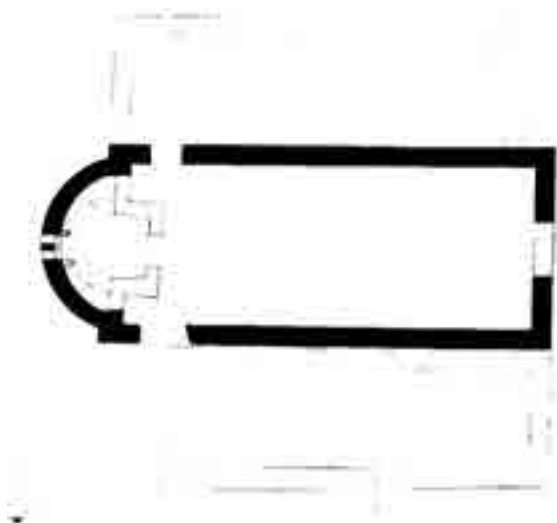
** Οί δημοσιευμένες διαστάσεις των βασιλικών είναι λιγοστές.

ΚΑΤΟΨΕΙΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 22:

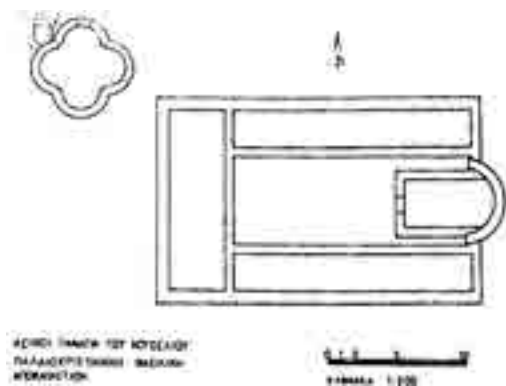

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής στο Παρθένι της Λέρου.
Μιχαηλίδου, 1993, 43, σχ. ΙΙΙ.

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής «Άγιος Κωνσταντίνος», Τέλενδος.
Βολανάκης, 1987, 129.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23:

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Λειψοί, Κουσέλιο. Παναγία.
Βολανάκης, 2002, 211, εικ. 1.

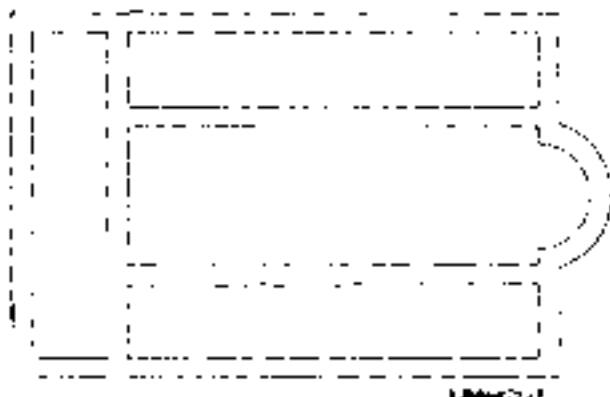

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Αγίας Βαρβάρας. Άστυπάλαια-Μαλτεζάνα.
Βολανάκης, 2005, 123, σχ. 7.

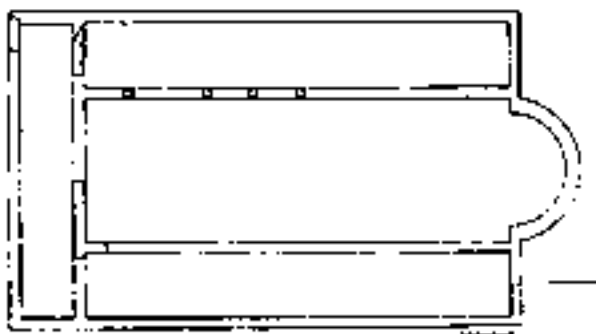

Γ. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Καρέκλη. Άστυπάλαια-Μαλτεζάνα.
Βολανάκης, 2005, 124, σχέδ. 9.

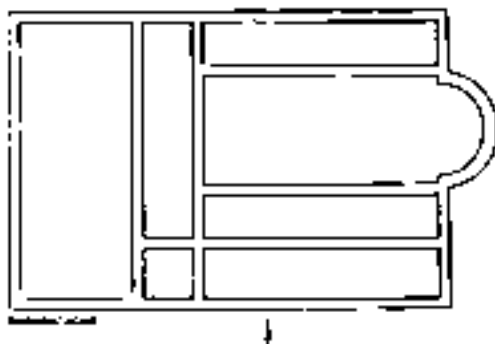
ΠΙΝΑΚΑΣ 24:

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἀγίων Ἀναργύρων. Ἀστυπάλαια-Χώρα.
Βολανάκης, 2005, 121, σχέδ. 2.

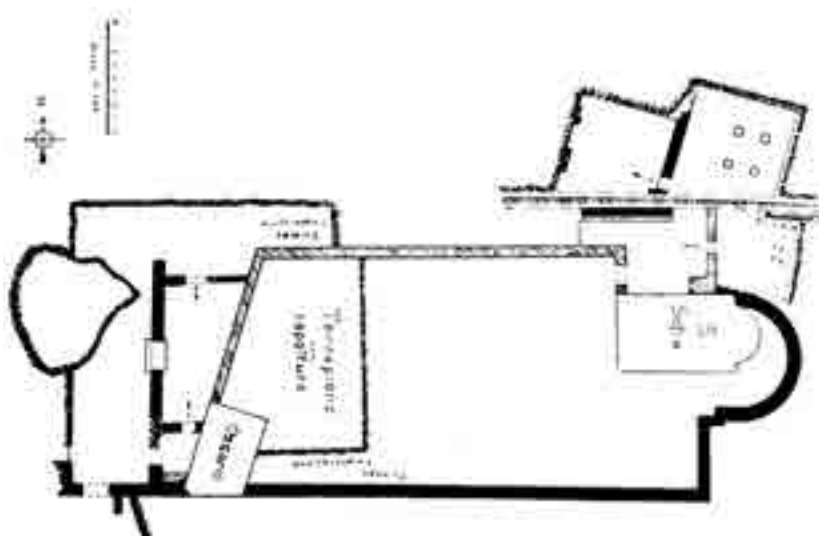

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἀγίου Βασιλείου. Ἀστυπάλαια-Λειβάδι.
Βολανάκης, 2005, 122, σχέδ. 4.

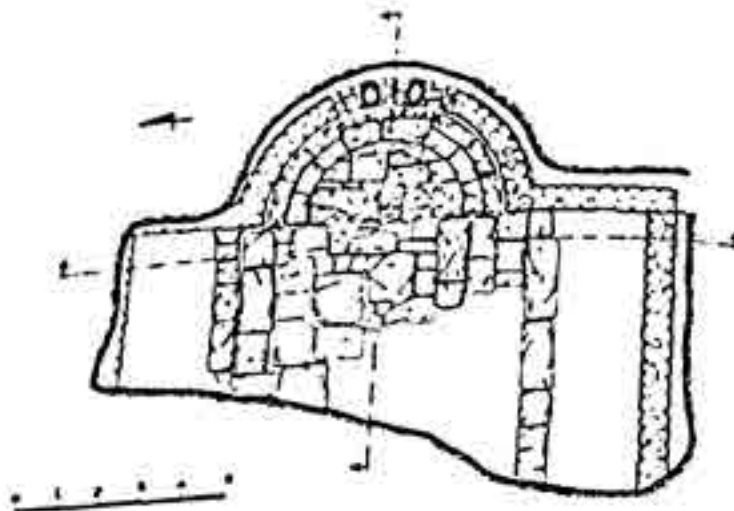

Γ. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἁγία των Ἀγίων. Ἀστυπάλαια-Λειβάδι.
Βολανάκης, 2005, 122, σχέδ. 5.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25:

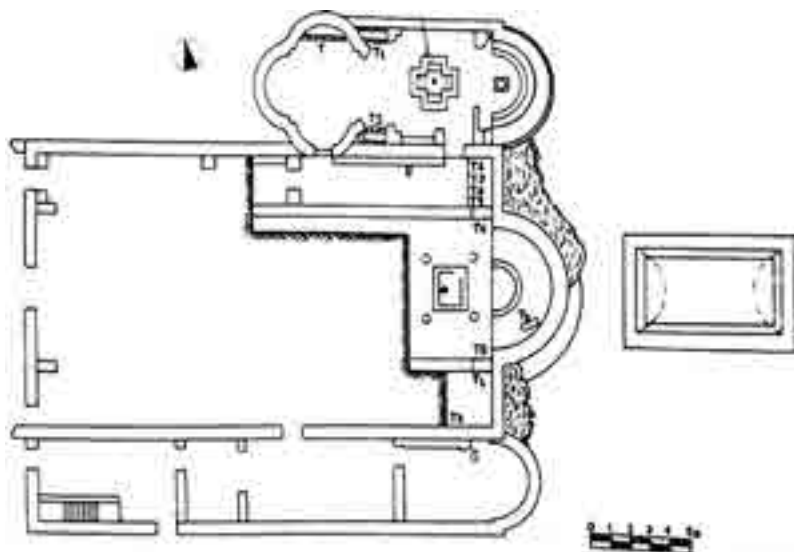

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἀγίας Ἀναστασίας. Κάρπαθος-Ἀρκάσα. Σωτηρίου, 1929, 196, εἰκ.29.

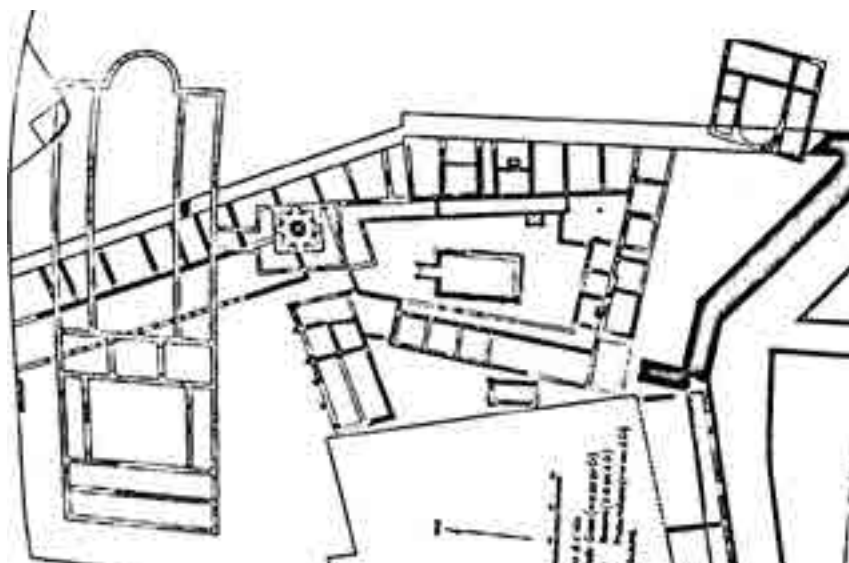

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Χριστός τῆς Ἱερουσαλήμ. Κάλυμνος. Karabatsos, 1994, 270, fig. 4.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26:

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Παλαιοπαναγία. Κάλυμνος-Άγιος Παντελεήμων.
Deligiannakis, 2016, 323, fig. 26.

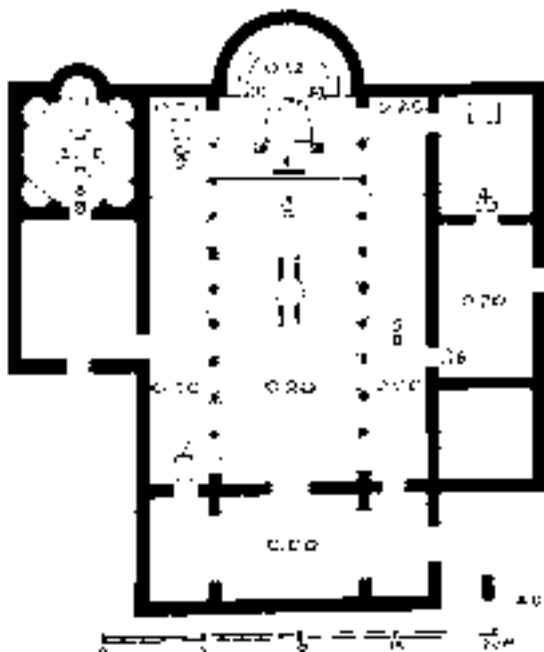

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Λιμένος. Κώς.
Deligiannakis, 2016, 150, fig. 99, Kos city 2.10.

ΠΙΝΑΚΑΣ 27:

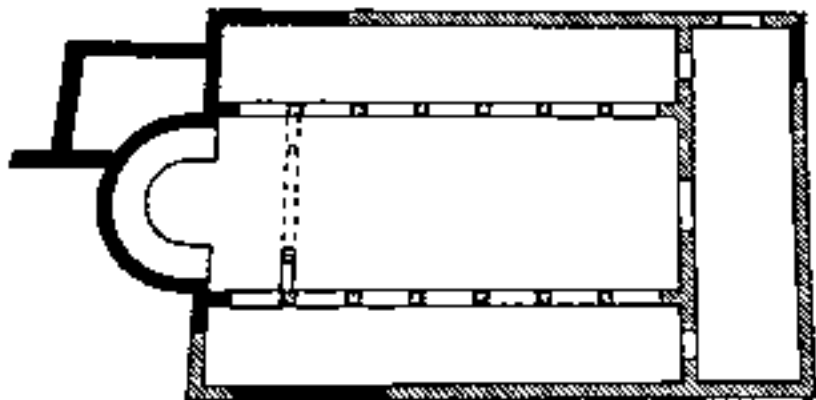

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Πρεσβυτέρου Φωτεινού. Κώς. Μπούσκαρη, 2011, 35, εικ. 2.

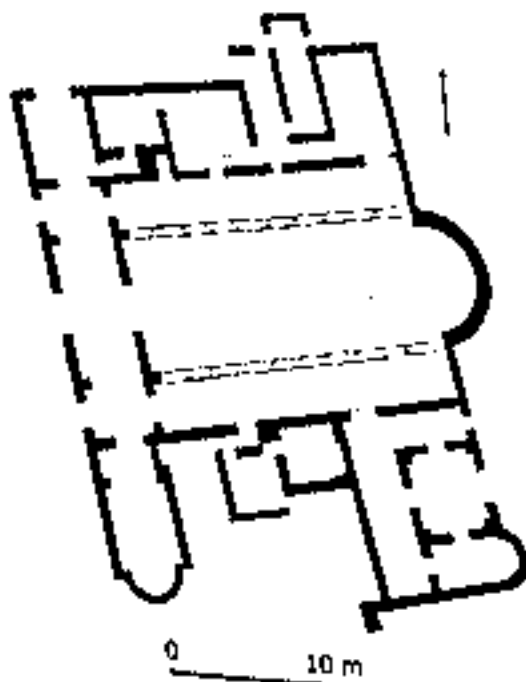

Β. Κάτοψη βασιλικής Μαστιχάρι, Κώς. Όρλάνδος, 1966, εικ. 89.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28:

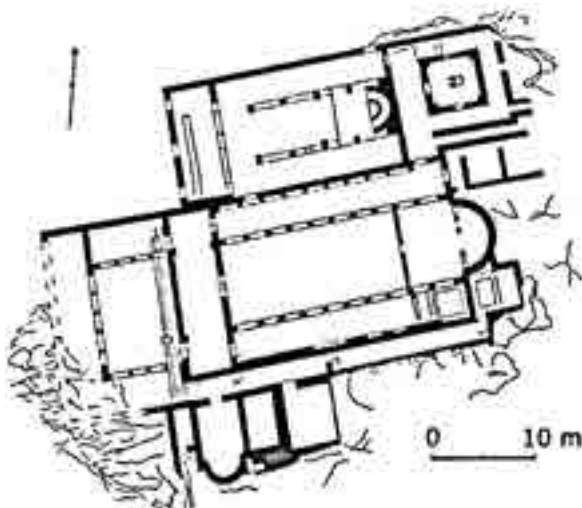

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής τῆς Ἀντιμάχειας. Κῶς.
Ὅρλάνδος, 1966, 102, εἰκ. 102.

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής (Ἅγιος Παῦλος). Κῶς-Ζιπάρι.
Deligiannakis, 2016, 161, fig. 115. Kos 6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 29:

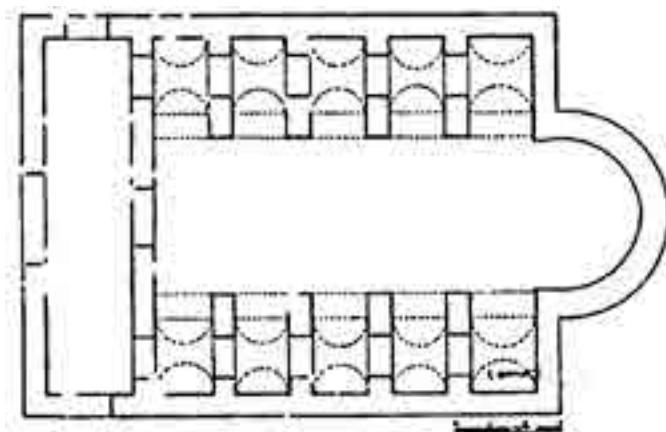

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Α' (μεγάλη) Άγιος Στέφανος. Κώς.
Deligiannakis, 2016, 158, fig.110. Kos 2.2.

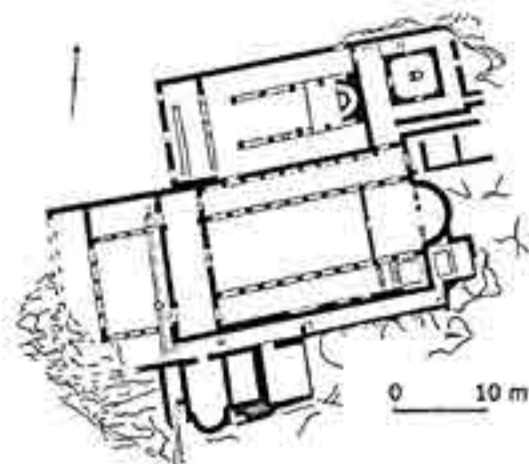

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Έλαφόκαμπος. Ρόδος.
Deligiannakis, 2016, 127, fig. 71. Rhodes 31.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30:

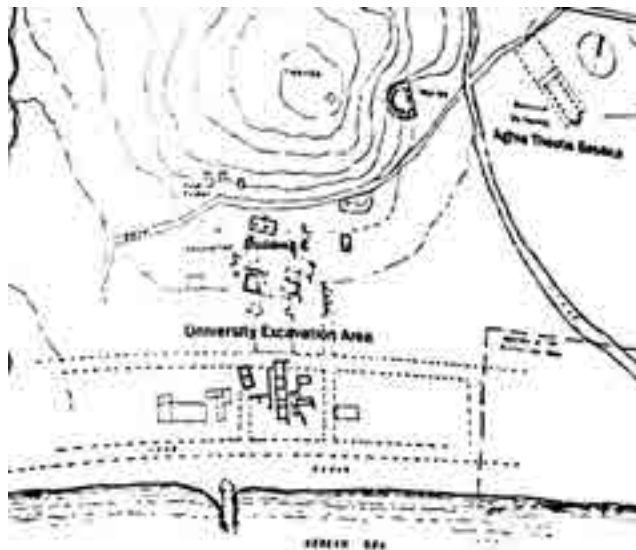

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Αγίου Γεωργίου. Αστυπάλαια-Καστελλάνος.
Βολανάκης, 2005, 125, σχέδ. 11.

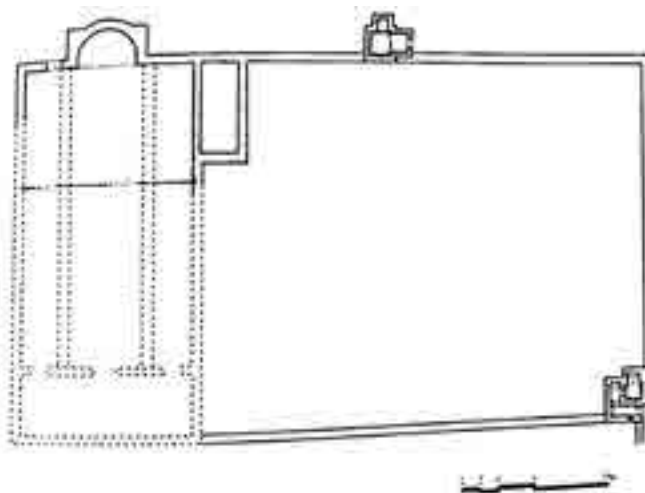

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Β' (μικρή). Άγιος Στέφανος. Κώς.
Deligiannakis, 2016, 158, fig. 110. Kos 2.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 31:

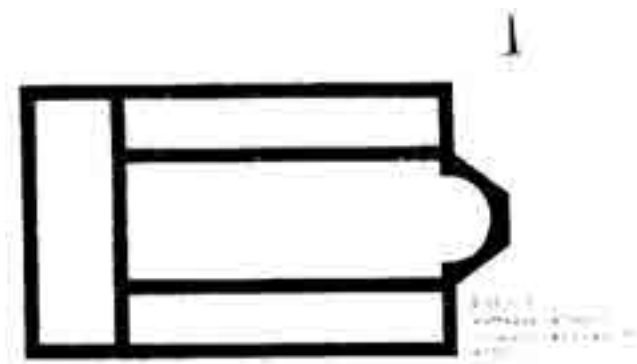

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Αγίας Θεότητας. Κώς.
Deligiannakis, 2016, 157, fig. 107, Kos 1.3.

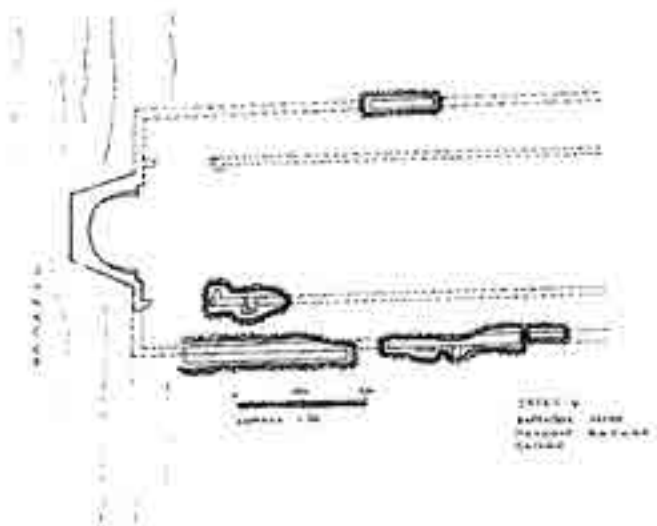

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Έφταμπατούσα. Σπόα-Κάρπαθος.
Deligiannakis, 2016, 191, fig. 166, Karpáthos 6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 32:

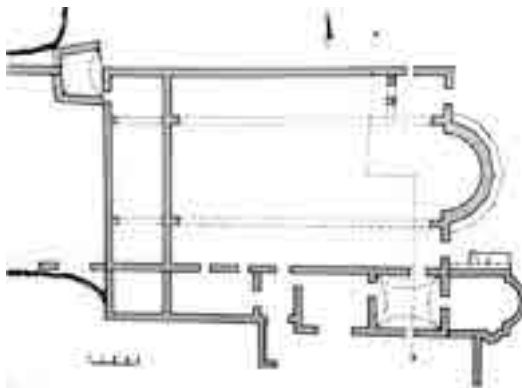

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Α΄. Βρυκούς-Κάρπαθος.
Βολανάκης, 1998, 229.

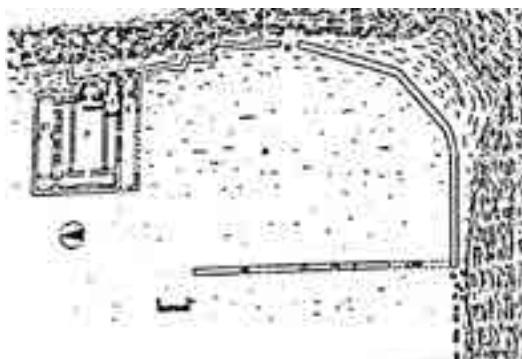

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Λευκός-Κάρπαθος.
Βολανάκης, 1998, 231.

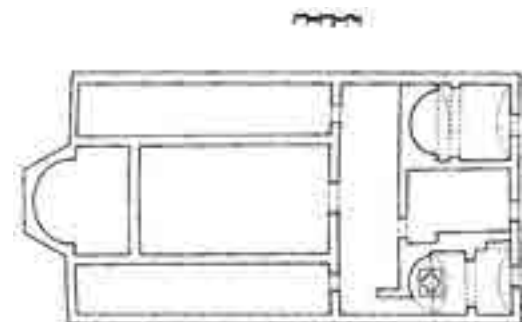
ΠΙΝΑΚΑΣ 33:

**Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Αγίου Βασιλείου. Τέλενδος.
Karabatsos, 1994, 298, fig. 14.**

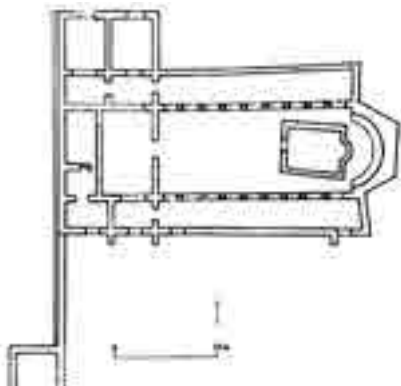

**Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Βαθύ-Κάλυμνος.
Deligiannakis, 2016, 168, fig. 127 Kalymnos 7.**

**Γ. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Κολύμπια-Ρόδος.
Βολανάκης, 1984, 693, σχ. 1.**

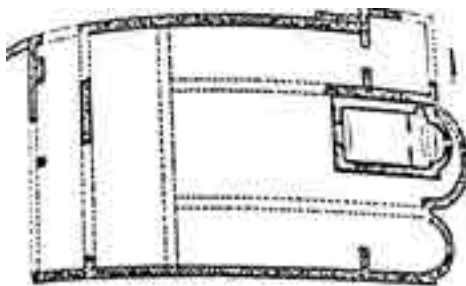
ΠΙΝΑΚΑΣ 34:

A. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἀγίας Ἀναστασίας. Ἀπολλακιά-Ρόδος.
Deligiannakis, 2016, 134, fig. 76 Rhodes 60.

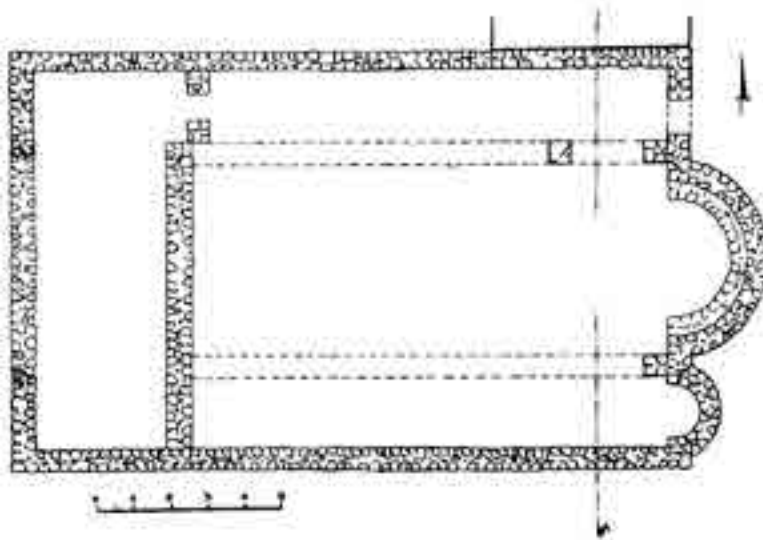

B. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἀγίου Γεωργίου. Κάλυμνος.
Karabatsos, 1994, 340, fig. 35.

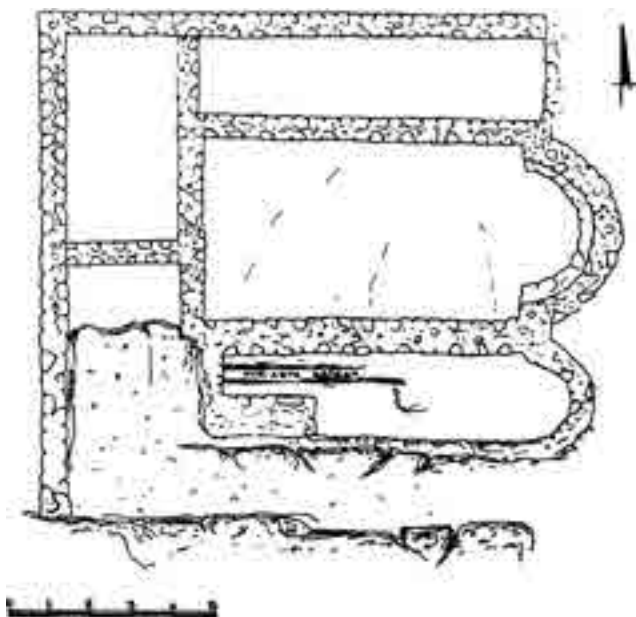

Γ. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἀναστάσεως. Βαθύ - Κάλυμνος.
Karabatsos, 1994, 337, fig.33.

ΠΙΝΑΚΑΣ 35:

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἀγίας Ειρήνης. Κάλυμνος.
Karabatsos, 1994, 344, fig. 37.

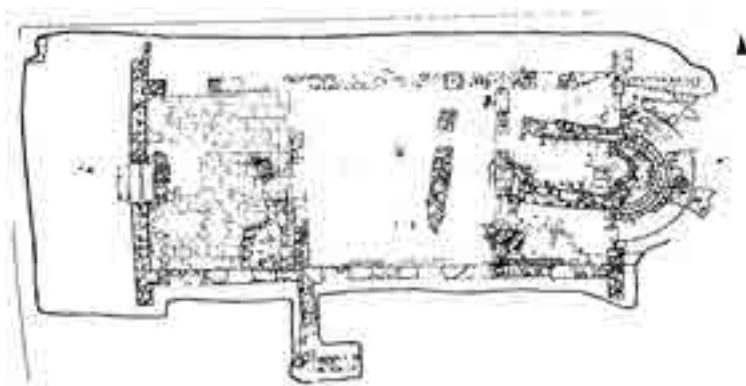

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής στο οικόπεδο Χαλκίτη. Κάλυμνος.
Karabatsos, 1994, 342, fig. 36.

ΠΙΝΑΚΑΣ 36:

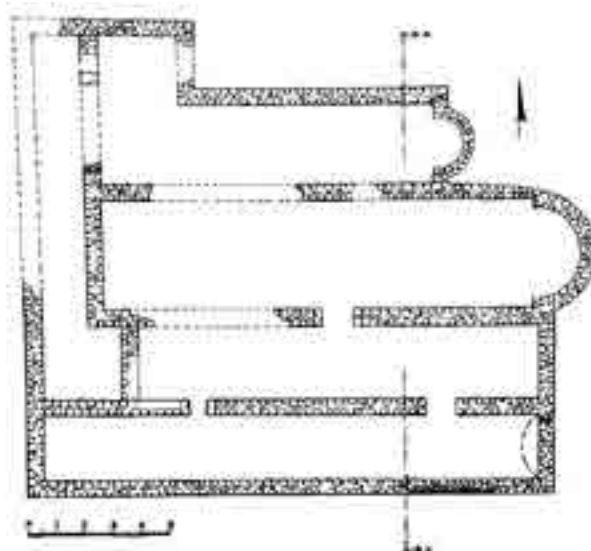

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Καπαμά. Ζιπάρι - Κώς.
Deligiannakis, 2016, 162, fig. 116. Kos 6.

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής στη θέση Βρόντη - Κάρπαθος.
Καραμπάτσος, 1998, 1013, σχ. 14.

ΠΙΝΑΚΑΣ 37:

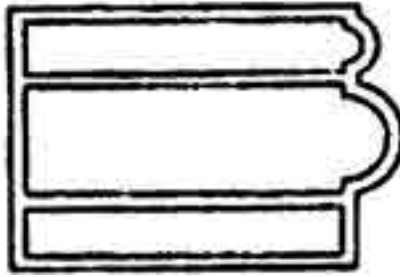

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Ἀνατολική Ἐκκλησία. Κάλυμνος.
Karabatsos, 1994, 348, fig. 39.

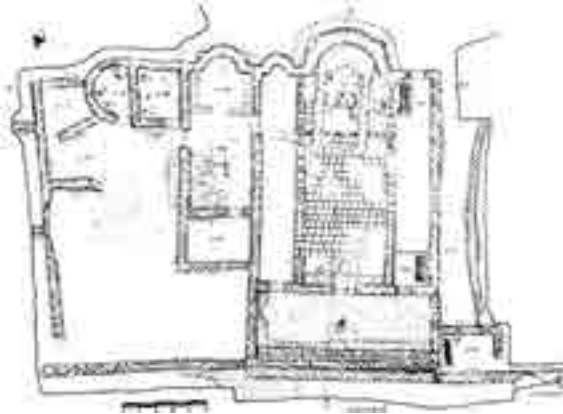

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Παλιοκκλησιά. Σάλακος - Ρόδος.
Deligiannakis, 2016, 125, fig. 70. Rhodes 20.

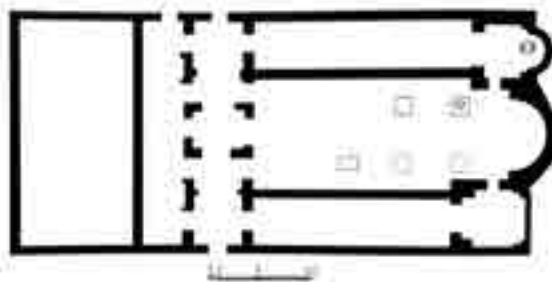
ΠΙΝΑΚΑΣ 38:

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Β'. Αρνίθα - Ρόδος.
Deligiannakis, 2016, 135, fig. 78. Rhodes 63.

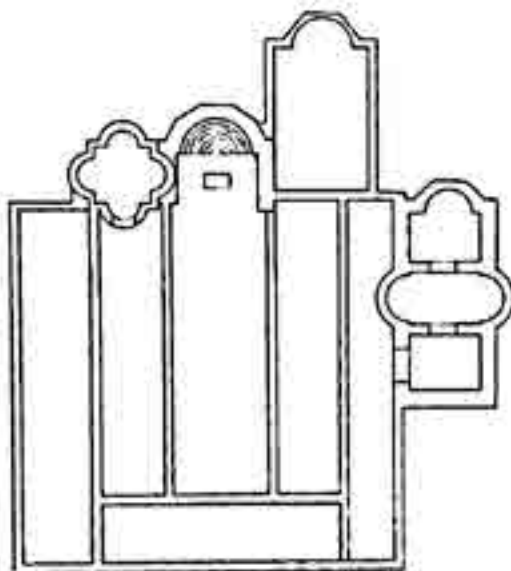

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Άφωτη - Κάρπαθος.
Κόλλιας, 1974, παρενθετικός πίναξ F.

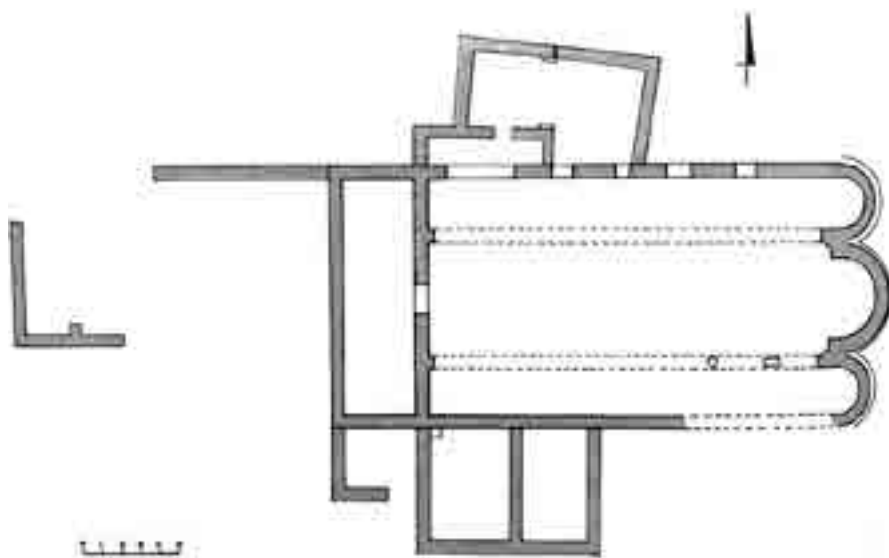

Γ. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Κάλαθος-Ρόδος.
Deligiannakis, 2016, 134, fig. 74, Rhodes 53.

ΠΙΝΑΚΑΣ 39:

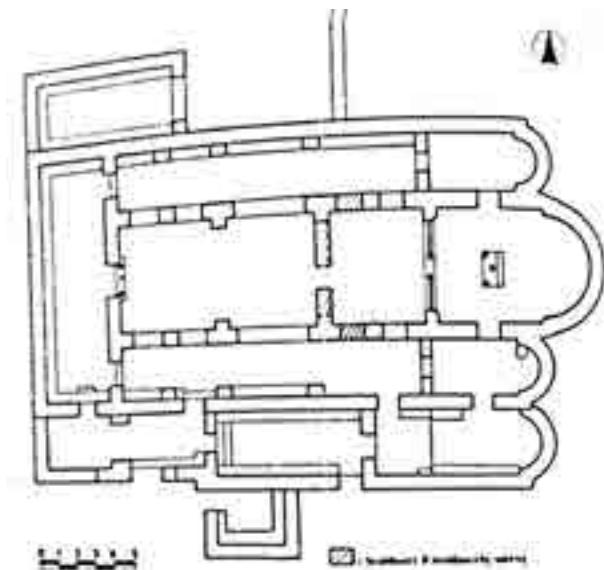

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Α', Ἀρνίθα - Ρόδος.
Βολανάκης, 1979, 269, εικ. 1.

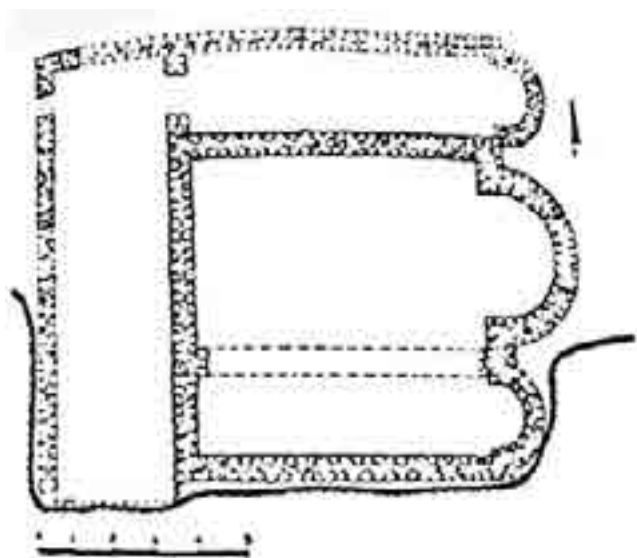

Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Παλαιάς Παναγιάς - Τέλενδος.
Karabatsos, 1994, 306, fig. 18.

ΠΙΝΑΚΑΣ 40:

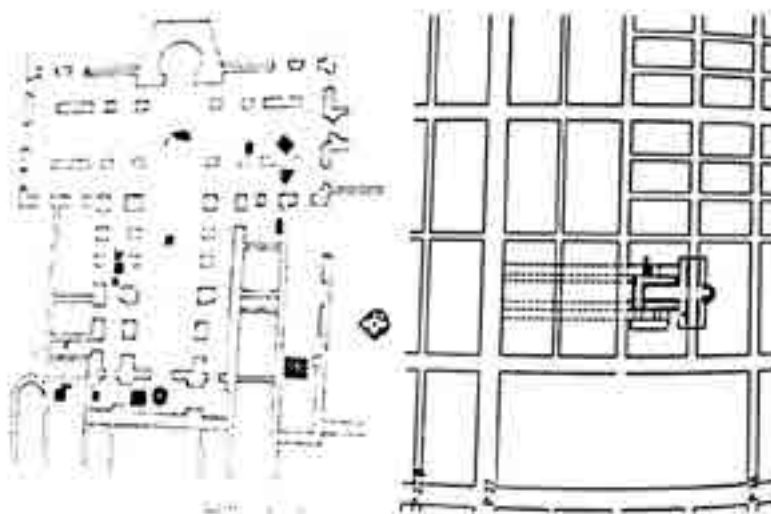

Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Χοχλακάς - Τέλενδος.
Κουτελλάς, 1998, 1008, εικ. 12.

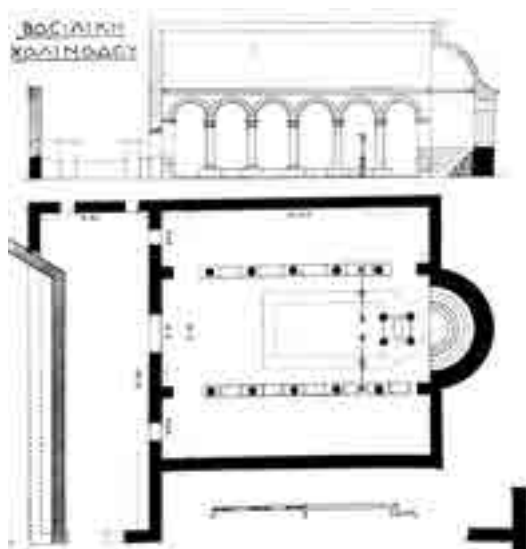
Β. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής Ἁγία Σοφία - Κάλυμνος.
Karabatsos, 1994, 335, fig. 32.

ΠΙΝΑΚΑΣ 42:

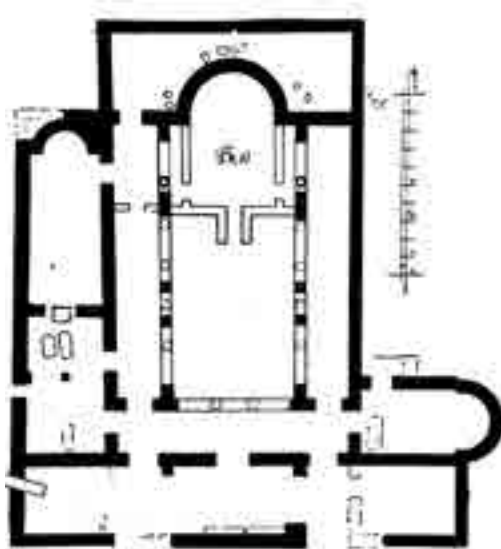
Α. Κάτοψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Μεγάλη Βασιλική - Ρόδος.
Deligiannakis, 2016, 116, fig. 62. Rhodes City 1, fig. 63. Rhodes City 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 43:

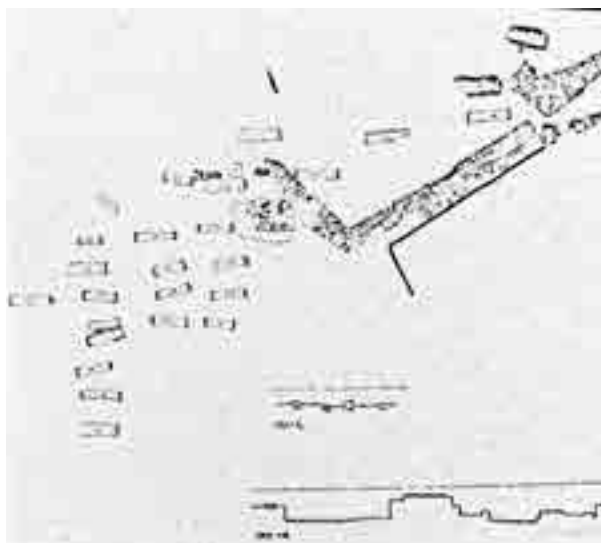
Κάτοψη καί κατά μήκος τής βασιλικής τοῦ Χαλινάδου Λέσβου.
Ὁρλάνδος, 1937, εἰκ.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 44:

Α. Κάτοψη βασιλικής Τούμπας στη Θεσσαλονίκη.
Σωτηρίου, 1929, εικ. 9.

ΠΙΝΑΚΑΣ 45:

Σχέδιο κάτοψης παλαιοχριστιανικού νεκροταφείου στη θέση Βρόντη, Κάρπαθος.
Γερασκλή, 2004, εικ. 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 46:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), της παλαιοχριστιανικής βασιλικής της Άφωτης Καρπάθου και του περιβάλλοντος χώρου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 47:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), της παλαιοχριστιανικής βασιλικής της Άφωτης Καρπάθου και τών προσκτισμάτων της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 48:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), των τριών κλιτών
καί του νάρθηκα της παλαιοχριστιανικής βασιλικής
της Άφωτης Καρπάθου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 49:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), του Ίερού Βήματος
καί του συνθρόνου τῆς ἀψίδας τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς
τῆς Ἀφωτης Καρπάθου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 50:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), του κεντρικού κλίτους (διαφαίνεται και η τοιχοποιία του νότιου κλίτους) της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στη θέση Βρόντη Καρπάθου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 51:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), της τοποθεσίας της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στη θέση Βρόντη Καρπάθου (νότια πλευρά του λόφου).

ΠΙΝΑΚΑΣ 52:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στη θέση Βρόντη Καρπάθου. Νότια της βασιλικής είναι φανερές οι τομές που έγιναν και όπου βρέθηκε τό παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο (άνατολική πλευρά του λόφου).

ΠΙΝΑΚΑΣ 53:

Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), της τοποθεσίας της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στη θέση Βρόντη Καρπάθου (βόρεια πλευρά του λόφου).

ΠΙΝΑΚΑΣ 54:

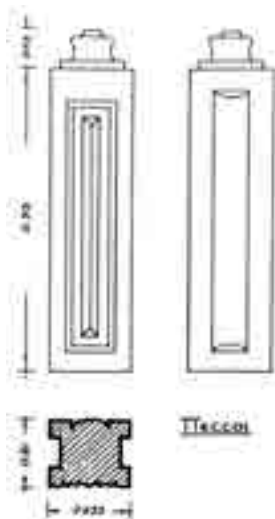
Α. Άεροφωτογραφία μέσω πολυκοπτήρου (drone), της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στη θέση Βρόντη Καρπάθου. Νότια της βασιλικής είναι φανερός οί τομές πού έγιναν καί όπου βρέθηκε τό παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο.

Β. Αεροφωτογραφία. Τοποθεσία βασιλικών -Άφωτης και Βρόντη-. Κάρπαθος.
<https://www.google.gr/maps/@38.0496916,23.8168299,15z>.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ: ΠΕΣΣΙΣΚΟΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ 55:

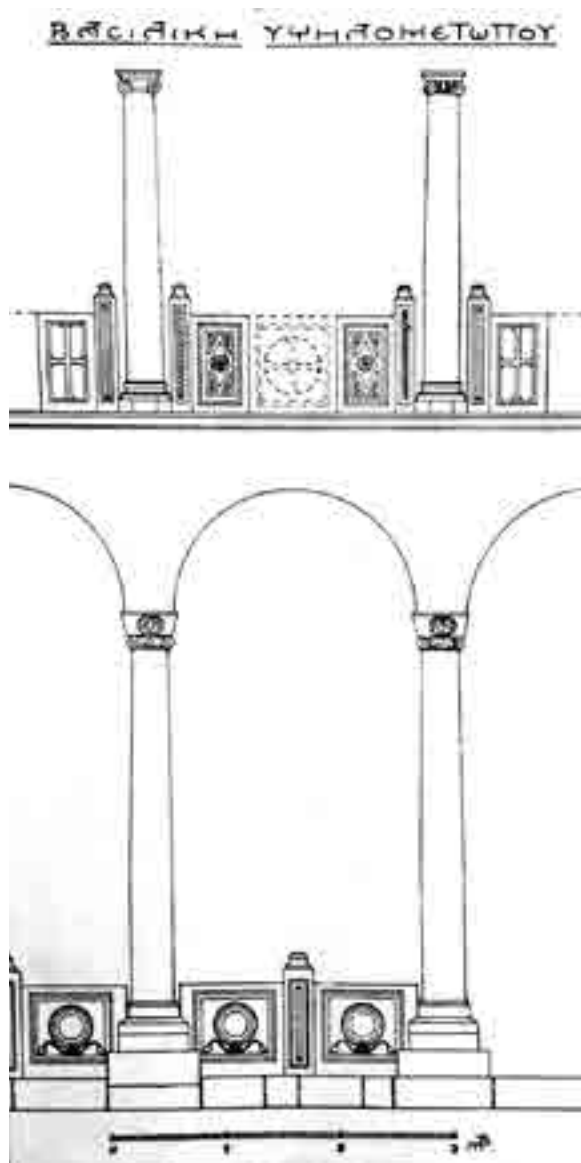

Α. Σχεδιαστική απεικόνιση πεσσίσκου από βασιλική Λέσβου.
Όρλάνδος, 1929, εικ. 19.

Β. Πεσσίσκος στο αρχαιολογικό/λαογραφικό μουσείο της Αρκάσας,
Κάρπαθος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 56:

Ἀναπαράσταση τμήματος τῶν κιονοστοιχιῶν
τῆς βασιλικῆς Ὑψηλομετώπου Λέσβου.
Ὅρλάνδος, 1929, εἰκ. 18.

ΠΙΝΑΚΑΣ 57:

Α. Πεσσίσκοι από βασιλική Λέσβου. Όρλάνδος, 1929, εικ. 21.

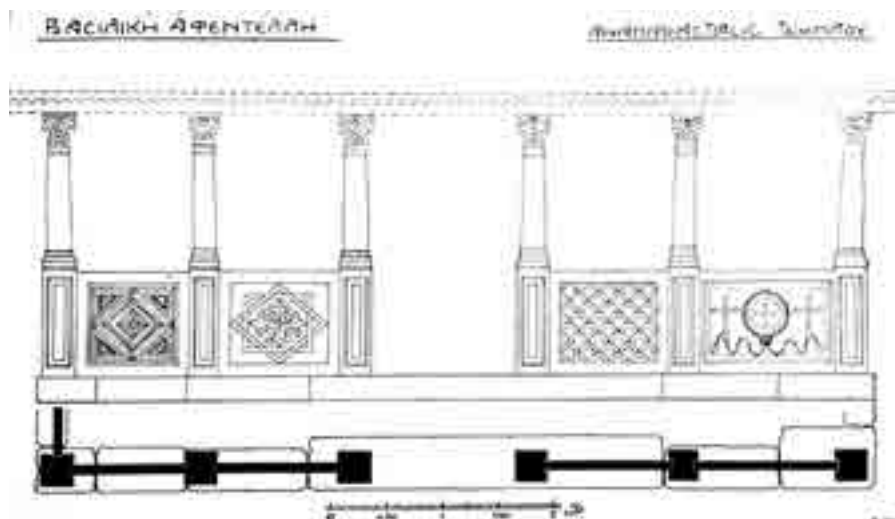

Β. Πεσσίσκοι από βασιλική Λέσβου. Όρλάνδος, 1929, εικ. 22.

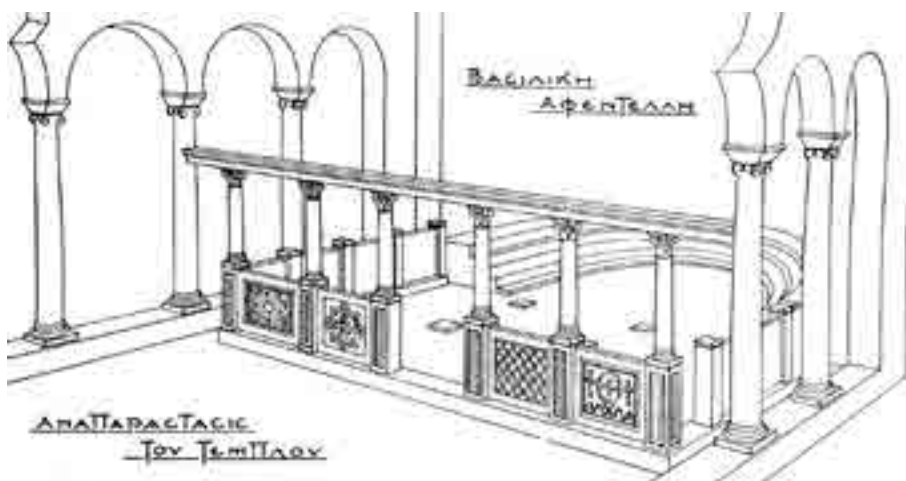

Γ. Πεσσίσκοι από βασιλική Λέσβου. Όρλάνδος, 1929, εικ. 52.

ΠΙΝΑΚΑΣ 58:

Α. Αναπαράσταση τῆς προσόψεως τοῦ τέμπλου τῆς βασιλικῆς Ἀφεντέλλη Λέσβου.
Ὁρλάνδος, 1929, εἰκ. 59.

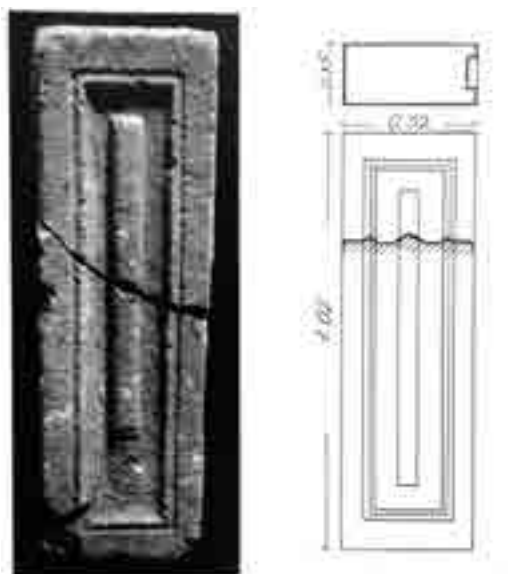

Β. Αναπαράσταση τοῦ τέμπλου τῆς βασιλικῆς Ἀφεντέλλη Λέσβου.
Ὁρλάνδος, 1929, εἰκ. 60.

ΠΙΝΑΚΑΣ 59:

Α. Σχεδιαστική αναπαράσταση πεσσίσκου τοῦ τέμπλου τῆς βασιλικῆς Χελινάδου Λέσβου.
Ὁρλάνδος, 1937, εἰκ. 7.

Β. Πεσσίσκος τέμπλου βασιλικῆς Μαστιχάρι Κῶς.
Ὁρλάνδος, 1966, εἰκ. 28.

ΠΙΝΑΚΑΣ 60:

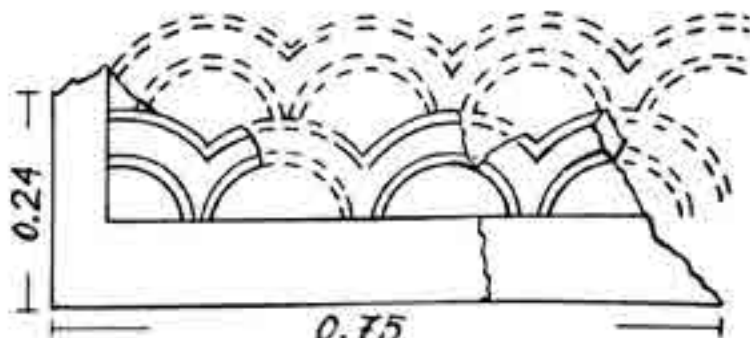

A. Θωράκιο από τη Μητρόπολη της Ραβέννας. Όρλάνδος, 1994, εικ. 486.

B. Θωράκιο από τη Μητρόπολη της Ραβέννας. Όρλάνδος, 1994, εικ. 487.

ΠΙΝΑΚΑΣ 61:

Α. Σχεδιαστική απεικόνιση θραύσματος θωρακίου από τη βασιλική Τριών Ἐκκλησιών.
Πάρος. Ὁρλάνδος, 1960, εἰκ. 5.

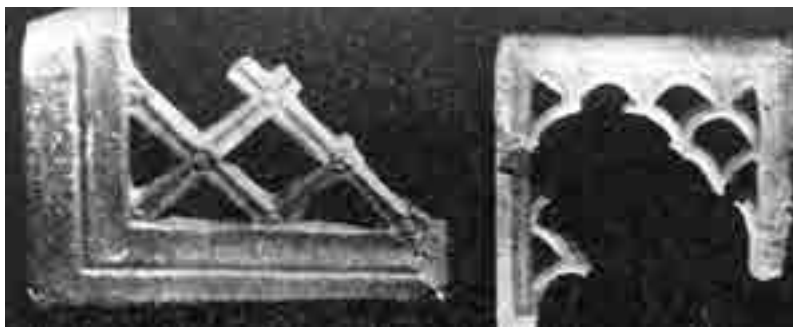

Β. Θραύσματα θωρακίου στό ἀρχαιολογικό/λαογραφικό μουσεῖο τῆς Ἀρκάδας, Κάρπαθος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 62:

Α. Θραύσμα αμφίγλυφου θωρακίου (έμπρόσθια καί όπίσθια όψη).
Σόμη, Σάλα Χατζηαγαπητού. Παπαβασιλείου, 2015, είκ. 8α-β.

Β. Θωράκια από τή βασιλική Λιμένος Θάσου. Όρλάνδος, 1951, είκ. 6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 63:

Α. Γωνία θωρακίου έντοιχισμένη στό έξωκκλήσι τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Λισβόρι Λέσβου.
Χαριτωνίδης, 1968, πίν. 10β.

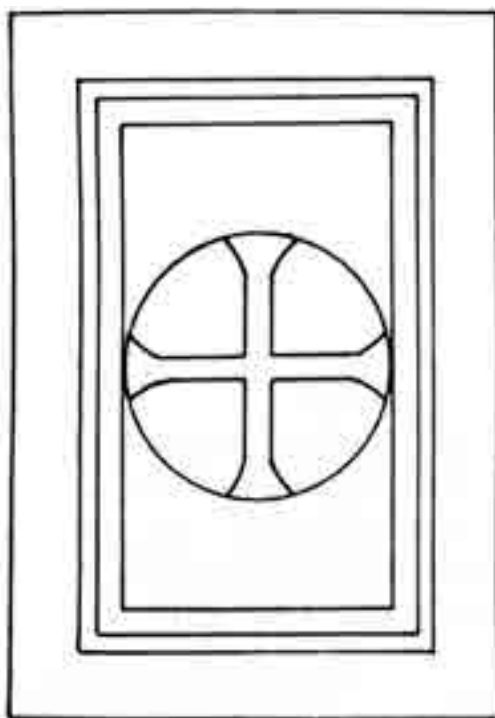

Β. Θωράκιο από τή βασιλική τοῦ Κάστρου Μυτιλήνης: έμπρόσθια όψη.
Χαριτωνίδης, 1968, πίν. 7 α.

ΠΙΝΑΚΑΣ 64:

Α. Θωράκιο από τη βασιλική του Κάστρου Μυτιλήνης: όπίσθια όψη.
Χαριτωνίδης, 1968, πίν. 7 γ.

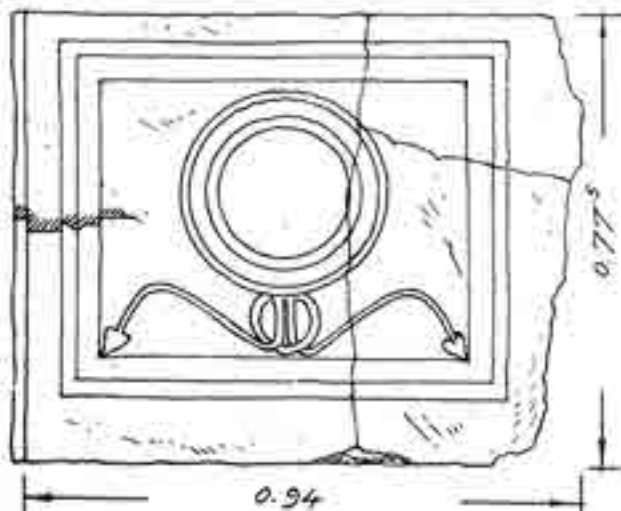

Β. Σχεδιαστική απεικόνιση θωρακίου Αγίου Πολυκάρπου. Λέσβος.
Χαριτωνίδης, 1968, σχ. 13.

ΠΙΝΑΚΑΣ 65:

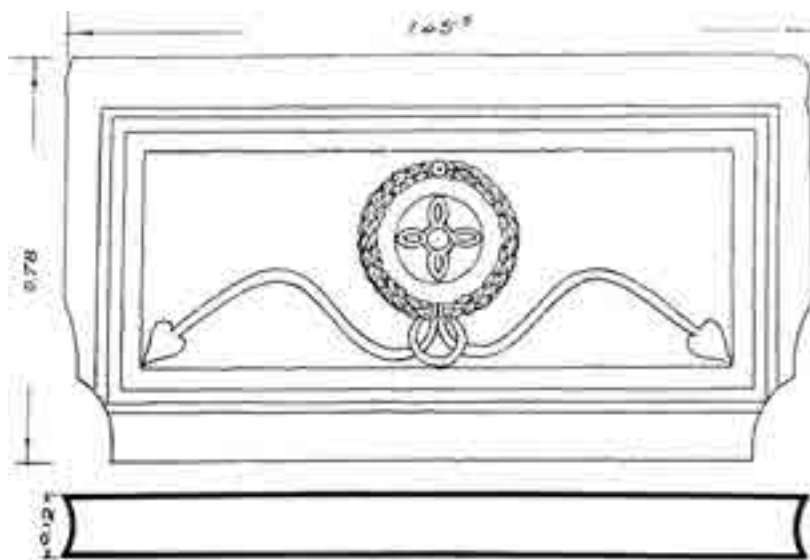

Α. Θωράκιο από τη βασιλική Παλιακκλησιά Λέσβου.
Χαριτωνίδης, 1968, πίν. 9α.

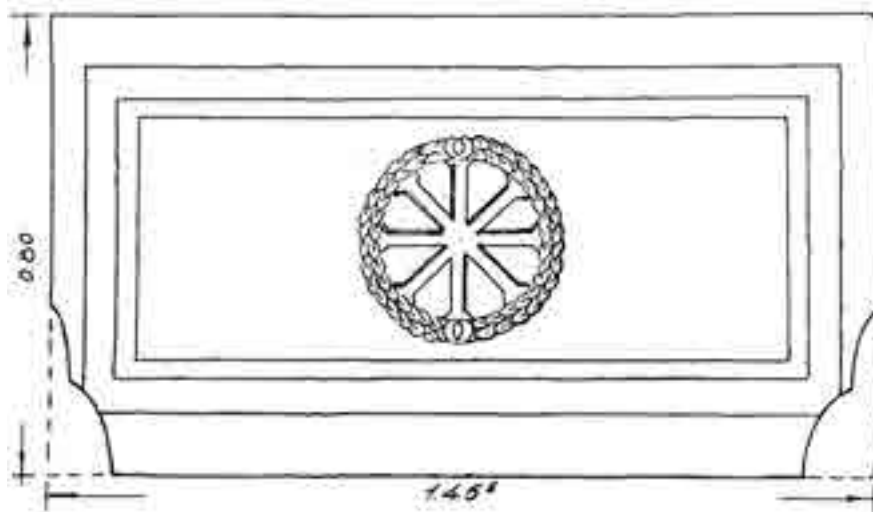

Β. Σχεδιαστική απεικόνιση θωρακίου από τη βασιλική Ύψηλομετώπου Λέσβου.
Όρλάνδος, 1929, εικ. 20.

ΠΙΝΑΚΑΣ 66:

Α. Σχεδιαστική απεικόνιση θωρακίου από τη βασιλική Ύψηλομετώπου Λέσβου.
Όρλάνδος, 1929, εικ. 24.

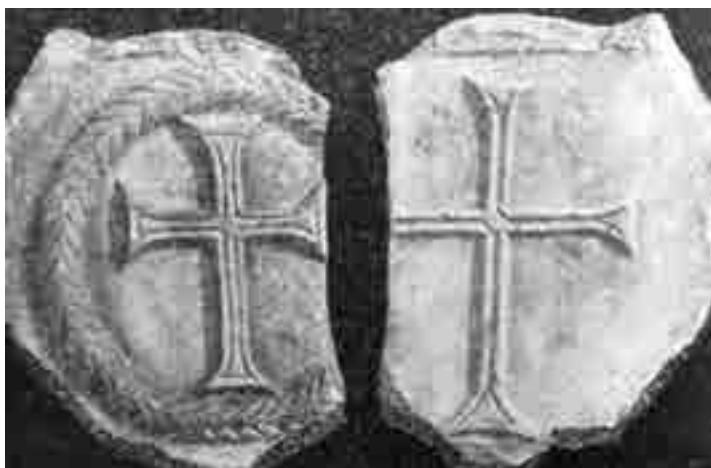

Β. Σχεδιαστική απεικόνιση θωρακίου από τη βασιλική Ύψηλομετώπου Λέσβου.
Όρλάνδος, 1929, εικ. 25.

ΠΙΝΑΚΑΣ 67:

A. Όπισθια δψη θωρακίου από τη βασιλική Άφεντέλλη Λέσβου. Όρλάνδος, 1929, εικ. 56.

B. Θωράκια του τέμπλου της σταυρικής βασιλικής Θάσου. Όρλάνδος, 1951, εικ. 23.

ΠΙΝΑΚΑΣ 68:

Α. Θραύσμα θωρακίου από τη βασιλική του Λαυρεωτικού Όλύμπου. Κοτζιάς, 1952, εικ. 11.

Β. Θωράκιο από βασιλική Ρόδου. Όρλάνδος, 1948, εικ. 26.

Γ. Θωράκιο από βασιλική Ρόδου. Όρλάνδος, 1948, εικ. 36.

ΠΙΝΑΚΑΣ 69:

Α. Θωράκιο από βασιλική Ρόδου. Όρλάνδος, 1948, εικ. 42.

Β. Θωράκιο βρισκόμενο στο μουσείο της Ρόδου. Όρλάνδος, 1948, εικ. 12.

ΠΙΝΑΚΑΣ 70:

Α. Θραῦσμα θωρακίου βασιλικῆς Α΄ Νέας Ἀγχιάλου. Σωτηρίου, 1929, εἰκ. 78.

Β. Θραῦσμα θωρακίου βασιλικῆς Α΄ Νέας Ἀγχιάλου. Σωτηρίου, 1929, εἰκ. 90.

ΠΙΝΑΚΑΣ 71:

Α. Θραύσματα θωρακίου βασιλικής Μαστιχάρι Κως. Όρλάνδος, 1966, εικ. 30.

Β. Θραύσμα θωρακίου από τή βασιλική
του Αγίου Ιωάννη στην Έφεσο.
Σωτηρίου, 1921-22, εικ. 46.

Γ. Θωράκιο από τό Βυζαντινό Μουσείο
Αθηνών. Σκλάβου-Μαυροειδή, 1992,
πίν. 302β.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ: ΒΑΣΕΙΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 72:

Α. Βάση κίονα. Παλαιοχριστιανική βασιλική στο Παλαιόκαστρο, Άρκασα. Κάρπαθος.

Β. Βάση κίονα. Παλαιοχριστιανική βασιλική στο Παλαιόκαστρο, Άρκασα. Κάρπαθος.

Γ. Βάση κίονα. Παλαιοχριστιανική βασιλική στο Παλαιόκαστρο, Άρκασα. Κάρπαθος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 73:

Α. Βάση κίονα επάνω σε μαρμάρινο βάθρο της Ν. κιονοστοιχίας της βασιλικής στο Μαστιχάρι στην Κώ. Όρλάνδος, 1966, εικ.8.

Β. Βάσεις κίωνων από τη βασιλική Μαστιχάρι στην Κώ. Όρλάνδος, 1966, 13-15, εικ. 9.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ: ΚΟΡΜΟΙ ΚΙΟΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 74:

Α. Κορμός κίονα με ανάγλυφο σταυρό.
Βασιλική Τριών Ἐκκλησιῶν. Πάρος.
Ὁρλάνδος, 1960, πίν. 181β.

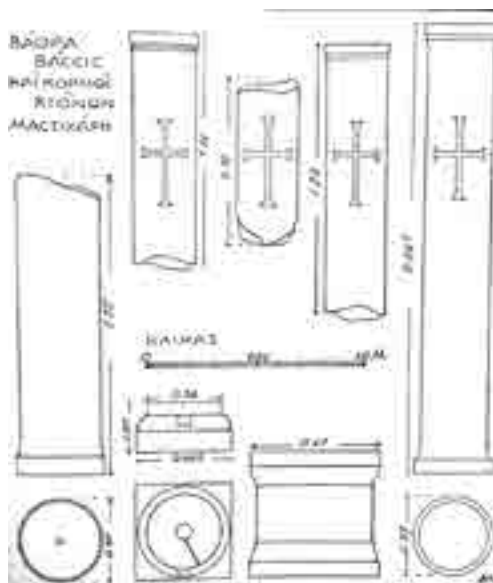
Β. Κορμός κίονας με ανάγλυφο
σταυρό ἀπό βασιλική στή Λέσβο.
Χαριτωνίδης, 1968, πίν. 29γ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 75:

Α. Σχεδιαστική αναπαράσταση κίονα
μέ σταυρό από τη βασιλική Μεσαναγρού, Ρόδος.
Όρλάνδος, 1948, εικ.32.

ΠΙΝΑΚΑΣ 76:

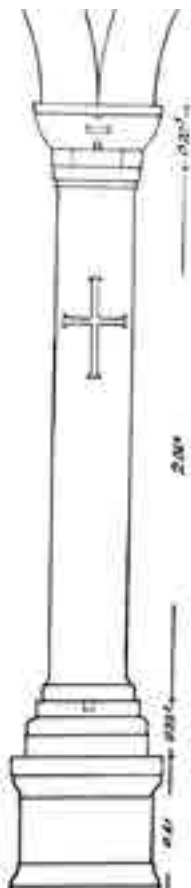

Α. Σχεδιαστική αναπαράσταση: βάθρο, βάσεις και κορμοί κίωνων τῆς βασιλικῆς στό Μαστιχάρι, Κῶς. Όρλάνδος, 1966, εἰκ. 10.

Β. Τεμάχια κορμών κίωνων μέ ανάγλυφους σταυρούς από τῆ βασιλική στό Μαστιχάρι, Κῶς. Όρλάνδος, 1966, εἰκ. 12.

ΠΙΝΑΚΑΣ 77:

Α. Σχεδιαστική αναπαράσταση ενός από τα στηρίγματα των κιονοστοιχιών της βασιλικής Μαστιχάρι, Κως.
Όρλάνδος, 1966, εικ. 14.

Β. Κορμός κίονα με ανάγλυφο άνισοσκελή σταυρό. Αρχαιολογικό μουσείο Καρπάθου.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ:
ΙΩΝΙΚΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ ΜΕ ΣΥΜΦΥΕΣ ΕΠΙΘΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 78:

Α. Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα. Ρόδος. Vemi, 1989, n. 303.

**Β. Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα.
Κώς Vemi, 1989, n. 278.**

**Γ. Ίωνικό κιονόκρανο
μέ συμφυές επίθημα.
Κώς Vemi, 1989, n. 278.**

ΠΙΝΑΚΑΣ 79:

A. Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα. Κώς Κάστρο. Vemi, 1989, n. 285.

B. Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα. Κώς Κάστρο. Vemi, 1989, n. 286.

ΠΙΝΑΚΑΣ 80:

A. Ίωνικό κιονόκρανο με συμφυές επίθημα. Κώς Κάστρο. Vemi, 1989, n. 288.

B. Ίωνικό κιονόκρανο με συμφυές επίθημα. Κώς Κάστρο. Vemi, 1989, n. 289.

Γ. Ίωνικό κιονόκρανο με συμφυές επίθημα. Κώς Κάστρο. Vemi, 1989, n. 290.

ΠΙΝΑΚΑΣ 81:

Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα.
Κώς Κάστρο. Vemi, 1989, n. 292.

Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα.
Κώς Κάστρο. Vemi, 1989, n. 293.

Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα
ἀπό τή βασιλική τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας
στήν Ἀρκάσα. Ἀρχαιολογικό μουσεῖο
Καρπάθου.

Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα.
Διαφάνι. Κάρπαθος.

**ΓΛΥΠΤΙΚΗ:
ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ - ΛΥΡΟΣΧΗΜΑ**

ΠΙΝΑΚΑΣ 82:

**Α. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο. Νίσυρος.
Βασιλική στη θέση «Κήποι». Λαζαρίδης 1955, πίν. 44, 2.**

**Β. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο. Νίσυρος.
Βασιλική στη θέση «Κήποι». Λαζαρίδης, 1955, πίν. 44, 2.**

**Γ. Δύο κορινθιακά λυρόσχημα κιονόκρανα στο
ἀρχαιολογικό/λαογραφικό μουσείο τῆς Ἀρκάσας, Κάρπαθος.**

ΠΙΝΑΚΑΣ 83:

A. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο. Ρόδος. Κατάλογος έκθεσης, 2004, εικ. 8β.

**Β. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο στη Μονή Θεολόγου, Πάτμος.
Όρλάνδος, 1970, εικ.6.**

**Γ. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο από την περιοχή του Όθους,
Κάρπαθος. Αρχαιολογικό μουσείο Καρπάθου.**

ΓΛΥΠΤΙΚΗ: ΑΜΦΙΚΙΟΝΙΣΚΟΙ ΠΑΡΑΘΥΡΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 84:

Α. Άμφικιονίσκος στο αρχαιολογικό μουσείο της Σύμης. Παπαβασιλείου, 2009, εικ. 4α, β.

Β. Άμφικιονίσκος στον προαύλιο χώρο του αρχαιολογικού/λαογραφικού μουσείου Άρκάσας, Κάρπαθος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 85:

Α. Άμφικιονίσκος στόν προαύλιο χώρο τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου Καρπάθου.

Β. Άμφικιονίσκος στόν προαύλιο χώρο τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου Καρπάθου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 86:

Α. Άμφικιονίσκος από τήν παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Παλαιά Πηγάδια, Κάρπαθος. Προαύλιος χώρος έπαρχείου Καρπάθου.

Β. Άμφικιονίσκος από τήν παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Παλαιά Πηγάδια, Κάρπαθος. Προαύλιος χώρος έπαρχείου Καρπάθου..

ΓΛΥΠΤΙΚΗ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΦΩΤΗΣ, ΚΑΡΠΑΘΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 87:

Α. Άναστηλωμένο μαρμάρινο φράγμα πρεσβυτερίου (έμπρόσθια όψη). Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος.

Β. Άναστηλωμένο μαρμάρινο φράγμα πρεσβυτερίου (όπίσθια όψη). Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος.

Γ. Άναστηλωμένο μαρμάρινο φράγμα πρεσβυτερίου (όπίσθια όψη). Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 88:

A. Άναστηλωμένος κίονας τής Β. κιονοστοιχίας. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 1).

Β. Άναστηλωμένος κίονας τής Ν. κιονοστοιχίας. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 2).

ΠΙΝΑΚΑΣ 89:

A. Άναστηλωμένος κίονας τής Β. κιονοστοιχίας. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 3).

Β. Μαρμάρινος άρράβδωτος κίονας (δέν προέρχεται από τίς κιονοστοιχίες τών κλιτών). Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 90:

**A. Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα.
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης,
Κάρπαθος (άρ. κατ. 5).**

**B. Ίωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές επίθημα καί σχηματοποιημένο
κορινθιακό κιονόκρανο μικρών διαστάσεων.
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης,
Κάρπαθος (άρ. κατ. 6, άρ.κατ.7).**

ΠΙΝΑΚΑΣ 91:

A. Τρείς κίονες, οι δύο ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἀνήκουν στὶς κιονοστοιχίες τῶν κλιτῶν, ἐνῶ ὁ κεντρικός, μεγαλύτερων διαστάσεων προέρχεται ἀπὸ αὐτές.
Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ Ἄφωτης, Κάρπαθος (ἀρ. κατ. 8, ἀρ.κατ.9, ἀρ.κατ.10).

B. Τρείς κίονες προερχόμενοι ἀπὸ τὶς κιονοστοιχίες τῶν κλιτῶν.
Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ Ἄφωτης, Κάρπαθος (ἀρ. κατ. 11, ἀρ.κατ.12, ἀρ.κατ.13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 92:

**A. Κίονας προερχόμενος από τις κιονοστοιχίες τών κλιτών. Παλαιοχριστιανική βασιλική
Ἄφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 14).**

**B. Κίονας προερχόμενος από τις κιονοστοιχίες τών κλιτών. Παλαιοχριστιανική βασιλική
Ἄφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 15).**

ΠΙΝΑΚΑΣ 93:

**Α. Βάση του δυτικότερου αναστηλωμένου κίονα της βόρειας κιονοστοιχίας.
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 16).**

**Β. Βάση του ανατολικότερου αναστηλωμένου κίονα της βόρειας κιονοστοιχίας.
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 17).**

**Γ. Βάση του αναστηλωμένου κίονα της νότιας κιονοστοιχίας.
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 18).**

ΠΙΝΑΚΑΣ 94:

Α. Βάση κιονίσκου κιβωρίου.
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης,
Κάρπαθος (άρ. κατ. 19).

Β. Ίωνικό κιονόκρανο με συμφυές επίθημα
του ἀναστηλωμένου κίονα στή βόρεια
κιονοστοιχία. Παλαιοχριστιανική βασιλική
Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 20).

ΠΙΝΑΚΑΣ 95:

Γ. Ίωνικό κιονόκρανο με συμφυές επίθημα του ἀναστηλωμένου κίονα στή νότια κιονο-
στοιχία. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 21).

ΠΙΝΑΚΑΣ 96:

Α. Δύο πεσσίσκοι με έγκοπή προσαρμογής θωρακίου. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 22) (άρ. κατ. 23).

Β. Άμφικιονίσκος παραθύρου. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 24).

ΠΙΝΑΚΑΣ 97:

Νότιος πεσσίσκος φράγματος πρεσβυτερίου. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 25).

ΠΙΝΑΚΑΣ 98:

Νοτιοανατολικός πεσίσκος φράγματος
πρεσβυτερίου. Παλαιοχριστιανική βασιλική
Ἄφωτης, Κάρπαθος
(ἀρ. κατ. 26).

ΠΙΝΑΚΑΣ 99:

Βόρειος πεσίσκος φράγματος πρεσβυ-
τερίου. Παλαιοχριστιανική βασιλική
Ἄφωτης, Κάρπαθος (ἀρ. κατ. 27).

ΠΙΝΑΚΑΣ 100:

Βορειοανατολικός πεσσίσκος φράγματος πρεσβυ-
τερίου. Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης,
Κάρπαθος (άρ. κατ. 28).

ΠΙΝΑΚΑΣ 101:

Αi. Βόρειο θωράκιο φράγματος πρεσβυτερίου (έμπρόσθια δψη).
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 29).

Αii. Βόρειο θωράκιο φράγματος πρεσβυτερίου (όπίσθια δψη).
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 29).

ΠΙΝΑΚΑΣ 102:

Αi. Νότιο θωράκιο φράγματος πρεσβυτερίου (έμπρόσθια όψη).
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 30).

Αii. Νότιο θωράκιο φράγματος πρεσβυτερίου (όπίσθια όψη).
Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 30).

ΠΙΝΑΚΑΣ 103:

Α. Βόρειος κιονίσκος με συμφυές κορινθιακό κιονόκρανο του φράγματος του πρεσβυτερίου.). Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 31).

Β. Νότιος κιονίσκος με συμφυές κορινθιακό κιονόκρανο του φράγματος του πρεσβυτερίου.). Παλαιοχριστιανική βασιλική Άφωτης, Κάρπαθος (άρ. κατ. 32).

ΓΛΥΠΤΙΚΗ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΒΡΟΝΤΗ, ΚΑΡΠΑΘΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 104:

Α. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 33).

Β. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 34).

Γ. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 35).

ΠΙΝΑΚΑΣ 105:

**A. Κορινθιακό λυρόσχημο κιονόκρανο. Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη.
Κάρπαθος (άρ. κατ. 36).**

**B. Βάση κίονα τῶν κιονοστοιχιῶν. Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη.
Κάρπαθος (άρ. κατ. 37).**

**Γ. Βάση κίονα τῶν κιονοστοιχιῶν. Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη.
Κάρπαθος (άρ. κατ. 38).**

ΠΙΝΑΚΑΣ 106:

Α. Βάση κίονα κιβωρίου (;).
Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 39).

Β. Πεσσίσκος φράγματος πρεσβυτερίου.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 40).

ΠΙΝΑΚΑΣ 107:

**Α. Πεσσίσκος φράγματος πρεσβυτερίου. Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη.
Κάρπαθος (άρ. κατ. 41).**

**Β. Θραύσμα θωρακίου τέμπλου. Παλαιοχριστιανική βασιλική στη θέση Βρόντη.
Κάρπαθος (άρ. κατ. 42).**

ΠΙΝΑΚΑΣ 108:

**A. Κίονας σωζόμενος σέ τρία κομμάτια. Δέν προέρχεται από τίς κionoστοιχίες τών κλιτών.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 43).**

**B. Κίονας σωζόμενος σέ τρία κομμάτια. Δέν προέρχεται από τίς κionoστοιχίες τών κλιτών.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 44).**

ΠΙΝΑΚΑΣ 109:

Α. Τμήμα κορμού κίονα. Δέν προέρχεται από τίς κιονοστοιχίες τών κλιτών.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 45).

Β. Άμφικιονίσκος παραθύρου.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Βρόντη. Κάρπαθος (άρ. κατ. 46).

ΠΙΝΑΚΑΣ 110:

**Α. Κεντρικό τμήμα τῆς βάσης τοῦ τέμπλου.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Βρόντη. Κάρπαθος.**

**Β. Ἀμφικιονίσκος παραθύρου.
Παλαιοχριστιανική βασιλική στή θέση Βρόντη. Κάρπαθος (ἀρ. κατ. 47).**

ΠΙΝΑΚΑΣ 111:

Τμήμα θωρακίου τέμπλου από την παλαιοχριστιανική βασιλική στην θέση Βρόντη, Κάρπαθος. Σήμερα βρίσκεται στο αρχαιολογικό μουσείο Καρπάθου (άρ. κατ. 48).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ:
ΑΓΙΟΥ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΟΥΓΓΑΡΙΑΣ
&
ΑΓΙΟΥ
ΙΕΡΟΘΕΟΥ
ΠΡΩΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΚΑΙ ΦΩΤΙΣΤΟΥ ΑΥΤΗΣ

ἜΩν ἡ Μνήμη τῇ Κ' Αὐγούστου

Ποιηθεῖσαι
ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἐν Ἐπισκόποις Κυρίλλου,
τοῦ πικλῆν Κογεράκη,
Μητροπολίτου τῆς Ἀγιωτάτης
Μητροπόλεως Ρόδου.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στή χορεία τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν Ἀγίων ἀνδρῶν τῆς πρώτης χιλιετίας τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης συγκαταλέγονται ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος καί φωτιστής τῆς Οὐγγαρίας Ἅγιος Ἱερόθεος καί ὁ ἰδρυτής τοῦ Οὐγγρικοῦ Κράτους Βασιλεὺς Στέφανος, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀνέγραψε στὶς Ἀγιολογικὲς δέλτους της, μέ τὴν ἔκδοση σχετικῶν Πράξεων τῆς Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατὰ τὸ ἔτος 2000, στὰ πλαίσια τῶν ἐορτασμῶν τῆς χιλιετίας ἀπὸ τὴν ἱδρυση τοῦ Οὐγγρικοῦ Κράτους.

Γιὰ τὸν Ἐπίσκοπο Οὐγγαρίας Ἱερόθεο γνωρίζουμε ὅτι ἦταν ἐλλόγιμος Μοναχὸς καί ἄνδρας μεγάλης εὐσέβειας, τὸν ὁποῖο ἐπέλεξε ὁ Αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος γιὰ τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τοῦ Οὐγγρικοῦ λαοῦ¹. Χειροτονήθηκε

1. Τὴν πληροφορία μᾶς δίνει ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης ὁ Κουροπαλάτης στοῦ ἔργου του «Σύνοψις Ἱστοριῶν», τὴν ὁποία παραλαμβάνει ἀπὸ ἀνώνυμο ἱστορικό τοῦ ἔτους 985/986. Ἀναφέρει σχετικὰ: «Οὐ διέλιπον δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσβολὰς εἰς τὴν Ῥωμαίων ποιούμενοι καὶ ταύτην δηοῦντες, μέχρις οὗ Βουλοσουδῆς ὁ τούτων ἀρχηγὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἀσπάζεσθαι ὑποκριθεὶς κατειλήφει τὴν Κωνσταντίνου. Καὶ βαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀναδέχεται Κωνσταντίνου, τῇ τῶν Πατρικίων ἀξία τιμηθεὶς καὶ πλείστων χρημάτων ὑπάρξας κύριος, εἴτ' αὐθὺς οἴκαδε ὑποστρέψας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Γυλάς, ἄρχων ὦν καὶ αὐτὸς τῶν Τούρκων, εἴσεισιν εἰς τὴν βασιλίδα καὶ βαπτίζεται, τῶν ἴσων ἀξιωθεὶς καὶ αὐτὸς εὐεργεσιῶν καὶ τιμῶν. Ἀνελάβετο δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τινα μοναχὸν Ἱερόθεον τούνομα, δόξαν εὐλαβείας ἔχοντα, Ἐπίσκοπον Τουρκίας παρὰ τοῦ Θεοφυλάκτου χειροτονηθέντα, ὃς ἐκέῖσε γενόμενος πολλοὺς ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς πλάνης εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἐπανάγαγεν. Ἄλλ' ὁ μὲν Γυλάς ἐνέμεινε τῇ πίστει, μήτ' αὐτὸς ἔφοδόν ποτε κατὰ Ῥωμαίων πεποιηκώς, μήτε τοὺς ἀλισκομένους Χριστιανοὺς ἀτημελήτους ἑὼν, ἀλλ' ἐξωνούμενος καὶ ἐπιμελείας ἀξίων καὶ ἐλευθερῶν. Βουλοσουδῆς δὲ τὰς πρὸς Θεὸν συνθήκας ἡθετηκώς, πολλάκις σὺν παντὶ τῷ ἔθνει κατὰ Ῥωμαίων ἐξήλασε. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ κατὰ Φράγγων ποιῆσαι διανοηθεὶς καὶ ἀλούς, ἀνεσκολοπίσθη ὑπὸ ὧτου τοῦ Βασιλέως αὐτῶν». (Ioannis Scylitzae, *Synopsis historiarum*, rec. Ioannes Thurn, CFHB, vol. V, σελ. 239).

Ἐπίσκοπος Τουρκίας² ἀπό τόν Πατριάρχη Θεοφύλακτο τόν Λεκαπηνό (933-956) καί ἦλθε στήν Οὐγγαρία, συνοδεύοντας τόν ἄρχοντά της Γυλά, ὁ ὁποῖος εἶχε βαπτισθεῖ στήν Κωνσταντινούπολη μέ ἀνάδοχο τόν ἴδιο τόν αὐτοκράτορα. Ἡ ἀποστολή του ἀπό τή Βασιλεύουσα Πόλη στή χώρα τοῦ Γυλά εἶχε κυρίως δύο σκοπούς: πρῶτον νά στερεώσει στή Χριστιανική πίστη καί ζωή τόν ἤδη βαπτισθέντα ἄρχοντα Γυλά καί δεύτερο νά μεταστρέψει στόν Χριστιανισμό τόν λαό του. Σύμφωνα μέ τή μαρτυρία τοῦ Σκυλίτζη «ἐκεῖσε γενόμενος πολλοὺς ἀπό τῆς βαρβαρικῆς πλάνης εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἐπανήγαγεν». Δυστυχῶς δέν ἔχουμε ἄλλες μαρτυρίες γιά τό ἱεραποστολικό ἔργο τοῦ Ἱεροθέου. Ἀπό μεταγενέστερες πηγές καί τή μετέπειτα πορεία τῆς Ἐκκλησίας διαπιστώνεται ὅτι ἡ δραστηριότητά του ἀποτελεῖ τό θεμέλιο τῆς Χριστιανικῆς Οὐγγαρίας καί δίκαια μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ ἀπαρχή τοῦ Χριστιανισμοῦ στή χώρα αὐτήν καί ὁ Φωτιστής τοῦ λαοῦ της.

Ὁ Ἅγιος Στέφανος, πρῶτος βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας καί ἱδρυτής τοῦ Οὐγγρικοῦ Κράτους, γεννήθηκε περί τό 975 στό Στριγόνιο (Ἑρτζεργκομ). Εἶχε τήν καταγωγή ἀπό τή δυναστεία τοῦ Ἀρπάντ καί ἦταν γιός τοῦ Ἡγεμόνα Γκέζα καί τῆς Πριγκήπισσας Σαρόλτα, θυγατέρας τοῦ Ἡγεμόνα Γυλά καί μαθήτριας τοῦ Ἁγίου Ἱεροθέου. Τό εἰδωλολατρικό του ὄνομα ἦταν Βάικ. Βαπτίστηκε στήν ἡλικία τῶν πέντε ἐτῶν, μαζί μέ τόν πατέρα του, ἀπό Γερμανούς Ἱεραποστόλους προερχομένους ἀπό τήν πόλη Πασσάου τῆς Βαυαρίας καί δέχθηκε κατὰ τήν παιδική καί ἐφηβική ἡλικία τήν ἐπιρροή τοῦ Ἐπισκόπου Πράγας Ἁγίου Ἀδαλβέρτου³. Διαδέχθηκε τόν πατέρα του στήν Ἡγεμονία τό ἔτος 990. Ἐπωφελούμενος ἀπό τίς κατακτήσεις τοῦ πατέρα του καί ἔχοντας καί ὁ ἴδιος νικήσει τοὺς ἐχθρικούς πρὸς αὐτόν εἰδωλολάτρες Ἡγεμόνες κατόρθωσε νά ἐνώσει τίς Οὐγγρικές ἡγεμονίες καί νά στεφθεῖ ὡς ὁ πρῶτος Βασιλιάς τοῦ Οὐγγρικοῦ ἔθνους τήν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1000. Ὁ Στέφανος διακρίθηκε γιά τήν εὐλάβειά του πρὸς τόν Θεό, τόν σεβασμό καί

2. Οἱ Οὐγγροι ὀνομάζονταν τότε ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς «Τοῦρκοι» καί ἡ χώρα τους «Τουρκία».

3. Ὁ Ἅγιος Ἀδαλβέρτος, Ἐπίσκοπος Πράγας, ἀναγκάστηκε, μαζί μέ ὁμάδα μαθητῶν του, νά ἐγκαταλείψει προσωρινά τήν ἔδρα του καί νά καταφύγει γιά προστασία στήν αὐλή τοῦ Ἡγεμόνα Γκέζα ἐξαιτίας τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Πρώσων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καί μαρτύρησε τό ἔτος 997. Ἡ μνήμη του τιμᾶται ἀπὸ τή Δυτική Ἐκκλησία στίς 23 Ἀπριλίου.

τήν ἀφοσίωσή του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν λαό του, ἰδιαίτερα πρὸς τοὺς φτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους, τῶν ὁποίων ὑπῆρξε προστάτης καὶ ἀρωγός. Ἐργάστηκε γιὰ τὸν ἐκχριστιανισμό τοῦ λαοῦ του, ἵδρυσε Ναοὺς καὶ Μοναστήρια καὶ ὀργάνωσε τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωή. Ἀπεβίωσε τῇ 15ῃ Αὐγούστου τοῦ 1038 καὶ ἐνταφιάστηκε στὸν Καθεδρικό Ναό τῆς πόλης Σεκεσφέχερφαρ, τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε κτίτορας.

Ὁ Βασιλεὺς Στέφανος τιμήθηκε ἀμέσως μετὰ τὴ μακαρία κοίμησή του ὡς Ἅγιος ἀπὸ τὸν λαό του, γεγονός πού ὀδήγησε τὸν Βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Λαδισλάο τὸν Α΄ νὰ ζητήσει ἀπὸ τὸν Πάπα τῆς Ρώμης Γρηγόριο τὸν Ζ΄ τὴν ἀναγραφή τοῦ ὀνόματός του στὸ Ἀγιολόγιο, ἡ ὁποία καὶ ἐγίνε τό 1083, ἔτος τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ἱερῶν λειψάνων του. Ἐκτοτε καὶ μέχρι σήμερα τιμᾶται ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἅγιος, προστάτης καὶ «Ἀπόστολος» τῶν Οὐγγρων καὶ ἡ ἡμέρα τῆς μνήμης του (20 Αὐγούστου) τιμᾶται καὶ ὡς Ἐθνικὴ Ἑορτή. Ἀπὸ τὰ λείψανά του σώζεται ἄφθαρτο τὸ δεξιὸ χερί⁴ του, τὸ ὁποῖο λιτανεύεται κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης του καὶ θεωρεῖται τὸ σπουδαιότερο ἱερό ἐθνικὸ κειμήλιο τῶν Οὐγγρων. Ἀντίθετα ὁ Ἅγιος Ἱερόθεος, πλὴν ἐλαχίστων ὀνομαστικῶν ἀναφορῶν, παρέμεινε ἄγνωστος στὸν χῶρο τῆς Οὐγγαρίας καὶ στὸν Ὀρθόδοξο καὶ Ρωμαιοκαθολικὸ κόσμον γενικώτερα⁵. Τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργο του λησμονήθηκε, ὕστερα ἀπὸ τὸ ἐπάρατο Σχίσμα (1054) καὶ τὴν προσάρτηση τῆς Οὐγγαρίας γιὰ λόγους πολιτικούς στὴ Ρώμη, γεγονός τὸ ὁποῖο ἀπέκοψε τοὺς πνευματικούς δεσμούς της μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη.

4. Φυλάσσεται στὸν φερώνυμο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου Ναό (Βασιλική) στὴ Βουδαπέστη.

5. Ἐάν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιὰ μιά χιλιετία δέν συμπεριέλαβε τὸν Ἅγιο Ἱερόθεο στὸ Ἑορτολόγιό της, ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς ἀπεβίωσε σὲ χώρα ἀπομακρυσμένη ἀπ' αὐτὴν καὶ ὅτι τὸ ἔργο του γρήγορα λησμονήθηκε ἐξαιτίας τῆς προσαρτήσεως, ἀμέσως μετὰ τὴ μακαρία κοίμησή του τῆς Ἐκκλησίας τῆς Οὐγγαρίας στὴ δικαιοδοσία τῆς Ρώμης. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο δέν εἶχαν ἐνταχθεῖ στὸ Ἑορτολόγιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ Φωτιστές τῶν Σλαύων Ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ ὁποῖοι μέχρι πρὶν μισό περίπου αἰῶνα ἐορτάζονταν μόνο ἀπὸ τὰ Σλαυικὰ ἔθνη. Σημειωτέον ὅτι ἡ μνήμη τους ἀπουσιάζει καὶ ἀπὸ τὸ «Ἀγιολόγιο» τοῦ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου (1935) καὶ ἀπὸ τὸν «Μεγάλον Συνταξιολόγον» τοῦ Βίκτωρος Ματθαίου (1948), ἀλλὰ καὶ ἄλλων μετέπειτα ἐκδόσεων, καὶ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά στὸ «Ἡμερολόγιο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» τοῦ ἔτους 1958.

Τὴν εὐκαιρία κατατάξεως στοῦ Ἀγιολόγιου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί, κατὰ συνέπεια, τῆς ἀναβιώσεως τῆς μνήμης τῶν δύο τούτων μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἔδωσε ὁ ἑορτασμός τῶν 1000 ἐτῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς στέψεως τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, τὸν Αὐγούστο τοῦ ἔτους 2000, μέ πρωτοβουλία καί εἰσήγηση τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Αὐστρίας καί Ἐξάρχου Οὐγγαρίας κυροῦ Μιχαήλ⁶ (Στάϊκου), ὁ ὁποῖος μέ ψυχικό σθένος ἐργάστηκε γιά τὴν ἀναβίωση τῆς Ὁρθοδοξίας στήν Οὐγγαρία καί γιά τὴν προάσπιση τῶν δικαιῶν τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στή χώρα αὐτήν. Ἡ Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξέδωσε τίς σχετικές Πράξεις ἀγιοκατατάξεως⁷, τίς ὁποῖες ἐκόμισε προσωπικά στήν Οὐγγαρία ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ, κατὰ τὴν ἐκεῖ Πατριαρχική ἐπίσκεψη τόν Αὐγούστο τοῦ ἔτους 2000, στό πλαίσιο τῶν προαναφερθέντων ἑορτασμῶν.

Μέ πρωτοβουλία τοῦ τότε Μητροπολίτου Αὐστρίας καί Ἐξάρχου Οὐγγαρίας κυροῦ Μιχαήλ ἱστορήθηκαν οἱ Εἰκόνες τους ἀπὸ τόν Ἀγιορείτη Ἀγιογράφο Μοναχό Λουκᾶ Ξενοφωντινό καί συνετάχθησαν οἱ Ἀκολουθίες τους, οἱ ὁποῖες, κατόπιν τῆς ἐγκρίσεώς τους ἀπὸ

6. Σέ σχετικό ἀνέκδοτο κείμενό του ὁ Μακαριστός Μητροπολίτης ἀναφέρει σχετικά: «Ἐθεωρήθη, λοιπόν, σκόπιμον ὅπως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καί εἰδικώτερον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, μετὰ μάλιστα τὴν σὺν Θεῷ πρόσφατον ἀναβίωσιν τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ, καί ἐν εἵδει συμβολῆς εἰς τοὺς ἑορτασμοὺς τῆς Χιλιετηρίδος, τοὺς ὁποῖους ἐλάμπρυνε διὰ τῆς προσωπικῆς παρουσίας καί συμμετοχῆς Αὐτοῦ, προσκληθεῖς ἐπισήμως, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, ὑπογραμμίσῃ διὰ μιᾶς Ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως καί ἱστορικῆς πράξεως τὴν κοινὴν μαρτυρίαν καί τὴν ἐνότητα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρώτην χιλιετίαν καί καταδείξῃ τὰς πνευματικὰς ρίζας καί τὴν καταγωγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν χώρον τῆς Οὐγγαρίας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐκ Βυζαντίου Ἱεραποστόλου καί Βαπτιστοῦ τῶν Οὐγγρων Ἱεροθέου, Ἐπισκόπου Τουρκίας, ὡς τότε ὠνομάζετο ἡ Οὐγγαρία, καί τοῦ Βασιλέως Ἀγίου Στεφάνου. Ἡ βιοτὴ καί πολιτεία ἀμφοτέρων, ἡ προσφορὰ καί ἡ μαρτυρία τοῦ μὲν διὰ τὴν διάδοσιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καί τοῦ Εὐαγγελικοῦ μηνύματος εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, τοῦ δὲ διὰ τὴν ἐδραίωσιν καί ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς αὐτὴν καί τὴν ἵδρυσιν τοῦ Χριστιανικοῦ Οὐγγρικοῦ Κράτους, ὠδήγησαν τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἀπόφασιν κατατάξεως τοῦ τε Ἐπισκόπου Ἱεροθέου καί τοῦ Βασιλέως Στεφάνου εἰς τὴν πάνσεπτον καί ἱερὰν χορείαν τῶν Ἀγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τοῦ κοινοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης αὐτῶν ὀρισθέντος τὴν 20ὴν Αὐγούστου».

7. Βλέπ. παρακάτω, σελ. 381 καί 383.

τὴν Ἁγία καὶ Ἱερά Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ ὁποία κοινοποιήθηκε στὸν προμνημονευθέντα Μητροπολίτη διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 1013/2000 σεπτοῦ Πατριαρχικοῦ Γράμματος⁸, ἐκδίδονται στὸ ἀνά χεῖρας τεῦχος τῆς Περιοδικῆς Ἐκδόσεως τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὰ Δωδεκάνησα «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ» γιὰ λειτουργικὴ χρῆση ἀπὸ τοὺς ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐορτάσουν τὴν ἁγία μνήμη τῶν Ἀγίων Στεφάνου καὶ Ἱεροθέου καὶ γιὰ μνημόσυνο τοῦ πρωτεργάτου τῆς ἀναβιώσεως τῆς μνήμης τοὺς μακαριστοῦ Μητροπολίτου Αὐστρίας καὶ Ἐξάρχου Οὐγγαρίας καὶ Μεσευρώπης κυροῦ Μιχαήλ (†18 Ὀκτωβρίου 2011).

ΠΡΑΞΙΣ
κατατάξεως εἰς τὸ Ἀγιολόγιον
τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας
τοῦ Ἐπισκόπου Τουρκίας (Οὐγγαρίας) Ἱεροθέου

Τοὺς ἐν τῷ παρόντι βίῳ σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς πολιτευσαμένους τε καὶ διδάξαντας καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν σημείοις καὶ θαύμασι παρὰ Θεοῦ μαρτυρηθέντας, ὕμνοις ἐσαεὶ καὶ ἐγκωμίοις ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ τιμᾶν καὶ γεραίρειν οἶδεν ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καὶ τὴν τούτων πρὸς τὸν πανάγαθον Θεὸν ἐπικαλεῖσθαι εὐπρόσδεκτον μεσιτείαν ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ ἰάσεως τῶν ἀσθενούντων.

Ἐπειδὴ τοίνυν τοιοῦτος τὸν βίον ἀνεδείχθη καὶ ὁ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἀκμάσας ἀοίδιμος Ἐπίσκοπος Τουρκίας (Οὐγγαρίας) Ἱερόθεος, ὅστις διακρινόμενος διὰ τὴν γλωσσομάθειαν, πολυμάθειαν καὶ διπλωματικὴν εὐστροφίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς διαλόγους, συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ ἐμερίμνησεν ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ Ἱεραποστολικοῦ ἔργου καὶ περὶ τῆς διαδόσεως, θεμελιώσεως καὶ περαιτέρω ὁργανώσεως τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ ἐν ὅλῃ τῇ Οὐγγαρίᾳ, ὁσιότητι μὲν καὶ ἀγιότητι βίου διακριθεὶς καὶ τύπον καὶ ὑπογραμμὸν ἀρετῆς καὶ ἐγκρατείας καὶ ἀγαθοεργίας

8. Βλέπ. παρακάτω, σελ. 384.

ἐαυτὸν παραστήσας καὶ ζῶν δέ καί μετὰ θάνατον τοῦ χαρίσματος τῆς τῶν θαυμάτων ἐνεργείας παρά Θεοῦ ἀξιωθείς, ἡ Μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περί ἡμᾶς Ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῖν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ὑπ' ὄψιν λαβόντες τὸν ἅγιον βίον τοῦ ὁσίου τούτου ἀνδρός, περί οὗ δι' ἀναφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπέβαλε καὶ ἐβεβαιώσατο ὁ Ἱερώτατος Μητροπολίτης Αὐστρίας κ. Μιχαήλ, εἰς τὴν σύνεσιν τοῦ ὁποίου ἐξαρχικῶς ἐμπεπίστευται ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ Πατριαρχικὴ ἡμῶν Ἐξαρχία, ἀλλὰ καὶ τὴν παρά τοῖς εὐσεβέσιν ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς ὁλοκλήρου τῆς Οὐγγαρίας ἀδιάσειστον πλέον ἀποβάσαν πεποίθησιν καὶ πίστιν περί τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινήν δέ ἐπιθυμίαν καὶ παράκλησιν περί κατατάξεως αὐτοῦ ἐν τῇ τῶν Ἀγίων χορείᾳ, ἔγνωμεν, τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας ἔθει κατακολουθοῦντες, τὴν προσήκουσαν τοῖς θείοις ἀνδράσι καὶ τούτῳ ἀπονεῖμαι τιμὴν.

Διό καὶ θεσπίζομεν Συνοδικῶς καὶ διοριζόμεθα καὶ ἐν Ἀγίῳ διακελευόμεθα Πνεύματι ὅπως ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τό ἐξῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὁ ἀοίδιμος Ἱεράρχης Ἱερόθεος συναριθμῆται τοῖς Ὅσιοις καὶ Ἀγίοις τῆς Ἐκκλησίας, τιμώμενος παρά τῶν πιστῶν καὶ ὕμνοις ἐγκωμίων γεραίρόμενος κατ' ἔτος τῇ κ' τοῦ μηνός Αὐγούστου.

Εἰς ἔνδειξιν δέ τούτου καὶ βεβαίωσιν, ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα Πατριαρχικὴ ἡμῶν καὶ Συνοδικὴ Πρᾶξις, καταστρωθεῖσα μὲν καὶ ὑπογραφεῖσα ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν ἴσῳ δέ καὶ ἀπαραλλάκτῳ ἀποσταλεῖσα τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Αὐστρίας κυρίῳ Μιχαήλ, πρὸς κατάθεσιν ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,β' κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον (ια')

Ἐπινεμήσεως Η'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος ἀποφαίνεται

† Ὁ Ἐφέσου Χρυσόστομος

† Ὁ Πέργης Εὐάγγελος

† Ὁ Χαλκηδόνης Ἰωακείμ

† Ὁ Λύστρων Καλλίνικος

† Ὁ Ροδοπόλεως Ἱερώνυμος

† Ὁ Δέρκων Κωνσταντῖνος

† Ὁ Ἰμβρου καὶ Τενέδου

† Ὁ Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων

Φώτιος

Ἀθανάσιος

† Ὁ Πριγκηποννήσων Συμεών

† Ὁ Τρανουπόλεως Γερμανός

† Ὁ Κολωνίας Γαβριήλ

† Ὁ Φιλαδελφείας Μελίτων

ΠΡΑΞΙΣ
κατατάξεως εἰς τό Ἀγιολόγιον
τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας
τοῦ Βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνου

Τούς πρότυπον θερμουργοῦ πρὸς τόν Κύριον πίστεως καί εὐσεβείας καί σώφρονος βίου ἑαυτούς, τῇ δέ ὅλῃ αὐτῶν πολιτείᾳ καί ζῶντας καί μετὰ θάνατον ἰσχυράν ἔχοντας τήν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν, διατηρούντων διὰ τοῦτο ἐσαεῖ, δι' ἀδιακόπου ἀπό γενεᾶς εἰς γενεάν παραδόσεως, τήν περί τῆς ἀγιότητος αὐτῶν ἀνάμνησιν, εἰς τήν τῶν Ἀγίων τάσσειν χορείαν, καί πολυειδῶς μετὰ πάσης εὐλαβείας γεραίρειν οἶδεν ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐπικαλεῖσθαι τε τήν πρὸς τόν Πανάγαθον Θεόν εὐπρόσδεκτον τούτων μεσιτείαν εἰς ψυχικὴν τοῦ χριστιανύμου πληρώματος ὠφέλειαν.

Ἐπειδὴ τοίνυν τοιοῦτος τὸν βίον ἀνεδείχθη καί ὁ ἐν ἔτει χιλιοστῷ τριακοστῷ ὀγδόῳ πρὸς Κύριον ἐκδημήσας ἀείμνηστος πρῶτος Βασιλεὺς καί ἰδρυτὴς τοῦ Οὐγγρικοῦ Κράτους Στέφανος, ἀγιότητι βίου διακριθεὶς καί τύπον καί Ὑπογραμμὸν ἀρετῆς, εὐσεβείας πρὸς τόν Θεόν, σεβασμοῦ πρὸς τόν Χριστιανισμόν, ἀφοσιώσεως πρὸς τήν Ἐκκλησίαν, φιλανθρωπίας καί ἐγκρατείας ἑαυτὸν παραστήσας, ἡ Μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περί ἡμᾶς Ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν καί ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καί συλλειτουργῶν, ὑπ' ὧσιν λαβόντες τὸν ἅγιον βίον καί τήν ἁγίαν τελευτὴν τοῦ ἀνδρός τούτου, περί ὧν δι' ἀναφορᾶς πρὸς τήν Ἐκκλησίαν ὑπέβαλε καί ἐβεβαιώσατο ὁ Ἱερώτατος Μητροπολίτης Αὐστρίας καί ἀγαπητός ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφός κύριος Μιχαήλ, εἰς τήν σύνεσιν τοῦ ὁποίου ἐξαρχικῶς ἐμπεπίστευται ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ Πατριαρχικὴ ἡμῶν Ἐξαρχία, συνυποβάλλων καί περί τῆς οὐ μόνον παρά τῷ Ὁρθοδόξῳ πληρώματι τῆς Οὐγγαρίας, ἀλλὰ καί εὐρύτερον ἀδιασείστου πλέον ἀποβάσεως πεποιθήσεως καί πίστεως περί τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ καί κοινῆς ἐπιθυμίας καί παρακλήσεως περί κατατάξεως αὐτοῦ ἐν τῇ τῶν Ἀγίων χορείᾳ, ἔγνωμεν, τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας ἔθει κατακολουθοῦντες τήν προσήκουσαν τοῖς θείοις ἀνδράσι καί τούτῳ ἀπονεῖμαι τιμὴν.

Διό καί θεσπίζομεν Συνοδικῶς καί διορίζομεθα καί ἐν Ἀγίῳ διακελευόμεθα Πνεύματι ὅπως ἀπὸ τοῦ νῦν καί εἰς τό ἕξῃς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὁ ἀοίδιμος Βασιλεὺς Στέφανος συναριθμῆται τοῖς Ἀγίοις

τῆς Ἐκκλησίας, τιμώμενος παρά τῶν πιστῶν καί ὕμνοις ἐγκωμίων
γεραιρόμενος κατ' ἔτος τῇ κ' τοῦ μηνός Αὐγούστου.

Εἰς ἔνδειξιν δέ τούτου καί βεβαίωσιν, ἐγένετο καί ἡ παροῦσα
Πατριαρχική ἡμῶν καί Συνοδική Πράξις, καταστρωθεῖσα μέν καί
ὑπογραφεῖσα ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀγίας τοῦ
Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν ἴσῳ δέ καί ἀπαραλλάκτῳ ἀποστα-
λεῖσα τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Αὐστρίας κυρίῳ Μιχαήλ, πρὸς
κατάθεσιν ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς ἐν Οὐγγαρίᾳ Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,β' κατά μῆνα Ἀπρίλιον (ια')
Ἐπινεμήσεως Η'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος ἀποφαίνεται	
† Ὁ Ἐφέσου Χρυσόστομος	† Ὁ Πέργης Εὐάγγελος
† Ὁ Χαλκηδόνης Ἰωακείμ	† Ὁ Λύστρων Καλλίνικος
† Ὁ Ροδοπόλεως Ἱερώνυμος	† Ὁ Δέρκων Κωνσταντῖνος
† Ὁ Ἰμβρου καί Τενέδου	† Ὁ Ἡλιουπόλεως καί Θείρων
Φώτιος	Ἀθανάσιος
† Ὁ Πριγκηποννήσων Συμεών	† Ὁ Τρανουπόλεως Γερμανός
† Ὁ Κολωνίας Γαβριήλ	† Ὁ Φιλαδελφείας Μελίτων

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΓΡΑΜΜΑ
ἐγκρίσεως τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν

Ἀριθμ. Πρωτ. 1013/2000

Ἱερώτατε Μητροπολίτα Αὐστρίας, ὑπέρτιμε καί ἑξαρχε Οὐγγα-
ρίας καί Μεσευρώπης, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καί συλ-
λειτουργέ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Μιχαήλ, χάρις εἴη τῇ ὑμε-
τέρᾳ Ἱερότητι καί εἰρήνῃ παρά Θεοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τό ἀπό ιβ' Αὐγούστου τ. ἔ., ἀριθμ. Πρωτ. 726,

Πατριαρχικόν ἡμῶν Γράμμα πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγαπητὴν Ἱερότητα, σχετικῶς πρὸς τὰς ποιηθείσας ὑπὸ τοῦ ἐν Κρήτῃ διακονοῦντος Ὁσιολ. Ἀρχιμ. κ. Κυρίλλου Κογεράκη, τρεῖς ἀκολουθίας τῶν πρότινος καταταγέντων εἰς τὸ Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἀγίων Στεφάνου, πρώτου βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, καὶ Ἱεροθέου, πρώτου Ἐπισκόπου αὐτῆς, γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ἐνεκρίθη Συνοδικῶς ἡ ἔκδοσις τῶν εἰρημένων ἀκολουθιῶν, πρὸς λειτουργικὴν χρῆσιν καὶ κοινὴν τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν ὠφέλειαν καὶ διευκόλυνσιν τῶν ἐπιθυμούντων νὰ τιμήσουν ἀξίως καὶ ἱεροπρεπῶς τὴν μνήμην τῶν ὡς ἄνω ἁγίων ἀνδρῶν.

Ἐπὶ δέ τούτοις, ἐπικαλούμεθα ἐπὶ τὴν ὑμετέραν Ἱερότητα τὴν χάριν καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος
ἀγαπητός ἐν Χριστῷ ἀδελφός

ὁ Κ^ς
Α
Ω

ΣΤΕΦΑΝΟΣ

ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

τῆς ὈΙΚΙΑΣ

χείρ

Δημ.τ. Πασκαλάκη
ηβ'-δ-βγ'

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΟΥΓΓΑΡΙΑΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΚΡΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Ἰστώμεν στίχ. δ' καὶ ψάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τὸν εὐσεβῆ βασιλέα, ἀνευφημήσωμεν, τὸν ἐκ Θεοῦ λαβόντα, βασιλείας τὸ σκῆπτρον, καὶ ἔργοις θαυράστοις ἐπὶ τῆς γῆς, εὐκλεῶς βασιλεύσαντα, ἀναβοῶντες· Ὡς Στέφανε σαῖς εὐχαῖς, ἔσο πάντων ἡμῶν σύμμαχος.

Ε'κλελεγμένος ὑπάρχων, προνοία κρείττονι, ἐπλήρωσας Κυρίου, τὰς βουλὰς τὰς ἀγίας· σὺ γὰρ ἐν Οὐγγαρία τὴν τοῦ Σταυροῦ, κατεφύτευσας ἄμπελον, ἐξ ἧς ἐξέβλυσεν οἶνος ὁ μυστικός, ἄναξ Στέφανε τῆς πίστεως.

Τῆς εὐσεβείας τὸ ξίφος, περιζωσάμενος, πραότατος ἐδείχθης, μαχητῆς τοῦ Κυρίου, καὶ τούτῳ καθυπέταξας τὸν λαόν, Οὐγγαρίας ὦ Στέφανε· ὅθεν ἐδέξω τὸν στέφανον ἐξ αὐτοῦ, φερωνύμως τὸν ἀμάραντον.

Τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ὡς παριστάμενος, ἐν βασιλείοις δόμοις, τῆς ζωῆς τῆς ἀγήρω, ἰκέτευε ἀπαύστως ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν τιμῶντων σε Στέφανε, ἵνα ῥυσθῶμεν κινδύνων καὶ συμφορῶν, καὶ παντοίων περιστάσεων.

Δόξα. Ἦχος β'.

Τὴν βασιλικήν σου πορφύραν, ταῖς ἀρεταῖς καταποικίλας, ὡς τοῦ Εὐαγγελίου τῷ νόμῳ, ῥυθμίσας τὸν βίον σου ἅπαντα, ὠραῖσμένος καὶ ἐκλάμπων, τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ, Χριστῷ τῷ Θεῷ παρίστασαι, ἐν οὐρανῶν ταῖς βασιλείαις αἰλαῖς. Αὐτὸν οὖν ἰκέτευε, ἄναξ ἀοίδιμε Στέφανε, τὴν εἰρήνην τῷ κόσμῳ δωρήσασθαι, τῷ λαῷ σου τὴν εὐπραγίαν, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Η τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα ὑπάρχουσα, καὶ τῶν Χερουβὶμ ἐνδοξότερα, καὶ πάσης κτίσεως τιμιώτερα· ἡ δι' ὑπερβάλλουσιν καθαρότητα, τῆς αἰδίου οὐσίας δοχεῖον γεγεννημένη, ἐν ταῖς τοῦ Υἱοῦ χερσί, σήμερον τὴν παναγίαν παρατίθεται ψυχὴν, καὶ σὺν αὐτῇ πληροῦται τὰ σύμπαντα χαρᾶς, καὶ ἡμῖν δωρεῖται τὸ μέγα ἔλεος.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ, Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος β'. Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ.

Α ἡνὰξ θεοστεφής, ὃ Στέφανε ἐδείχθης, καὶ στέφανον ὑψόθεν, ἐδέξω φερωνύμως, δικαιοσύνης ἄφθαρτον.

Στίχ. Ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, εὗρον Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν.

Φόβῳ τῷ τοῦ Θεοῦ, δικαίως ἐκτελέσας, ὃ Στέφανε τὸν βίον, τῶν ἀγαθῶν μετέσχεας, τῆς θείας ἀπολαύσεως.

Στίχ. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως.

Πρέσβευε τῷ Θεῷ, ὡς ἔχων παρρησίαν, ὃ Στέφανε τρισμακάρ, ὑπὲρ τῶν εὐφημούντων, πιστῶς τὴν πολιτείαν σου.

Δόξα. Τριαδικόν.

Αΐναρχε Βασιλεῦ, Πάτερ, Υἱὲ καὶ Πνεῦμα, εὐχαῖς τοῦ βασιλέως, Στεφάνου τῷ λαῷ σου, χορήγει τὰ ἐλέη σου.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Γῆθεν πρὸς οὐρανόν, μετέστης ὡς Παρθένε, πρεσβεύουσα ἀπαύστως, ὑπὲρ τῶν προσκυνούντων, τὸν τόκον σου τὸν ἄφραστον.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Μετὰ τὸν Προοιμακόν, στιχολογοῦμεν τὸ Μακάριος ἀνὴρ. Εἰς δὲ τὸ Κύριε ἐκέκραξα, ἱστώμεν στίχ. στ' καὶ φάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος δ'. Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσι.

Φιλεόρτων οἱ σύλλογοι, ἐορτίως συνδράμωμεν, καὶ ἁσμάτων στέμμασι καταστέψωμεν, τὸν θεοτίμητον Στέφανον, ὡς κράτιστον ἄνακτα, ἐν παντοίαις ἀρεταῖς, ἐπὶ γῆς βασιλεύσαντα, καὶ ὑπήκοον, ἑαυτὸν παραστήσαντα ἀξίως, Βασιλεῖ τῷ ἀθανάτῳ, ᾧ καὶ ἐνδόξως παρίσταται.

Επιλάμψει τῆς χάριτος, φωτισθεὶς τὴν διάνοιαν, ὡς ὑπάρχων Στέφαναν δεκτικώτατος, τῷ σὺν Πατρὶ τε καὶ Πνεύματι, Χριστῷ βασιλεύοντι, καθυπέταξας σαυτόν, καὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς κρίμασι, τὴν δοθεῖσάν σοι, ἐξουσίαν καλῶς ἐπιτελέσας, οὐρανίων ἀνακτόρων, οἰκήτωρ ὥφθης ὑπέρλαμπρος.

Τῶν εἰδώλων ὡς Στέφαναν, τοὺς βωμοὺς ἐξηφάνισας, καὶ αὐτῶν τὰ ξόανα κατηδάφισας, καὶ ζήλω θείῳ τῆς πίστεως, ναοὺς ὠκοδόμησας, εἰς λατρείαν εὐσεβῆ, τῆς τριττῆς Κυριότητος, καὶ προσήγαγες,

τὸν λαὸν ἀληθῶς τῆς Οὐγγαρίας, τῷ Θεῷ κεκαθαρμένον, διὰ λουτροῦ τοῦ Βαπτίσματος.

Βασιλείαν τὴν πρόσκαιρον, ἀντηλλάξω θεόστεπτε, τοῖς λαμπροῖς τοῦ βίου σου κατορθώμασι, τῇ αἰωνίῳ καὶ κρείττονι· σὺ γὰρ ὡς θεόσοφος, ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀρχὴν διεξήγαγες, καὶ τῆς πίστεως, τοῦ Σωτῆρος τῷ λόγῳ τῷ ἁγίῳ, μετερρύθμισας τὰ ἥθη, τῶν ὑπηκόων σου Στέφανε.

Οὐγγαρία εὐφραίνεται, μέδοντά σε πλουτήσασα, Στέφανε μακάριε χριστομίμητον, καὶ ὥσπερ κρήνην τῆς χάριτος, κατέχει τὴν χεῖρά σου, ἀναβλύζουσαν ἀεὶ, τῶν θαυμάτων τὰνάματα, τοῖς προστρέχουσι, πρὸς παθῶν τῶν κατ' ἄμφω θεραπείαν, καὶ πρὸς δόξαν τοῦ Κυρίου, τοῦ θαυμαστῶς σε δοξάσαντος.

Οὐγγαρίας τὸ καύχημα, Ἐκκλησίας τὸ στήριγμα, καὶ ἀνάκτων τίμιον ἐγκαλλώπισμα, τῆς εὐσεβείας τὸ ἄγαλμα, τὸν στῦλον τῆς πίστεως, τὸν θεράποντα Χριστοῦ, τὸν αἰοδιμον Στέφανον, ὡς ὁμότροπον, καὶ ὁμόσκηνον μέλψωμεν ἁξίως, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, αὐτοῦ τὴν μνήμην γεραίροντες.

Δόξα. Ὡχος πλ. β'.

Σήμερον ὡς μύρον εὐωδίας, καὶ ἔλαιον μυστικῆς ἀγαλλιάσεως, ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν εὐσεβῶν ἐκκενούμενον, τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως, ἡ σεβασμία πανήγυρις ἀνέτειλε. Δεῦτε οὖν ἀδελφοί, εὐλαβῶς ἐορτάζοντες εἴπωμεν· Χαίροις ὁ τῆς φθαρτῆς βασιλείας, Θεῷ ἀφιερώσας τὸ διάδημα, καὶ τὴν δοθεῖσάν σοι ἐξουσίαν, ὡς διακονίαν λογισάμενος· χαίροις ὁ τὸν Σταυρὸν ἀναλαβών, ὡς ὄπλον ἀπροσμάχητον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ καθυποτάξας, ὡς μόνῳ Βασιλεῖ τὸν λαόν σου· χαίροις ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἱσαπόστολος, τοῦ πρώτου Χριστιανῶν βασιλέως, Κωνσταντίνου τοῦ μακαροῦ, τέλειον ἀναδειχθεὶς ἀφομοίωμα. Σὺν αὐτῷ οὖν ἀεὶ, τὴν Ἀγίαν Τριάδα ἱκέτευε, ἵνα ῥυθῶμεν διὰ σοῦ, κινδύνων τε καὶ θλίψεων.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Τῇ ἀθανάτῳ σου Κοιμήσει, Θεοτόκε Μῆτερ τῆς ζωῆς, νεφέλαι τοὺς Ἀποστόλους, αἰθερίους διήρπαζον· καὶ κοσμικῶς διεσπαρμένους,

όμοχώρους παρέστησαν τῷ ἀχράντῳ σου σώματι· οἱ καὶ κηδεύσαντες σεπτῶς, τὴν φωνὴν τοῦ Γαβριήλ, μελωδοῦντες ἀνεβόων· Χαῖρε Κεχαριτωμένη, Παρθένε Μῆτερ Ἀνύμφευτε, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Μεθ' ὧν ὡς Υἱόν σου καὶ Θεὸν ἡμῶν, ἰκέτευε τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Εἴσοδος, τὸ Φῶς ἱλαρόν, τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας καὶ τὰ Ἀναγνώσματα.

Βασιλειῶν Γ' τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. η', 22 - 23, 27 - 30)

Ε'στη Σολομῶν κατὰ πρόσωπον τοῦ θυσιαστηρίου Κυρίου, ἐνώπιον πάσης ἐκκλησίας Ἰσραήλ, καὶ διεπέτασε τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε· Κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραήλ, οὐκ ἔστιν ὡς σὺ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω... Εἰ ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἀρκέσουσί σοι, πλὴν καὶ ὁ οἶκος οὗτος, ὃν ὠκοδόμησα τῷ ὀνόματί σου; Καὶ ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὴν δέησίν μου, Κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραήλ, ἀκούειν τῆς προσευχῆς, ἥς ὁ δοῦλός σου προσεύχεται ἐνώπιόν σου πρὸς σέ σήμερον, τοῦ εἶναι τοὺς ὀφθαλμούς σου ἠνεωγμένους εἰς τὸν οἶκον τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός, εἰς τὸν τόπον, ὃν εἶπας· Ἔσται τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ, τοῦ εἰσακούειν τῆς προσευχῆς, ἥς προσεύχεται ὁ δοῦλός σου εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός. Καὶ εἰσακούσῃ τῆς δεήσεως τοῦ δούλου σου καὶ τοῦ λαοῦ σου Ἰσραήλ, ἃ ἂν προσεύξωνται εἰς τὸν τόπον τοῦτον· καὶ σὺ εἰσακούσῃ ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατοικήσεώς σου ἐν οὐρανῷ, καὶ ποιήσεις καὶ ἰλεως ἔσῃ.

Παροιμιῶν τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. ι', 7 - γ', 13)

Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων, καὶ εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ. Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὔρε σοφίαν, καὶ θνητός, ὃς οἶδε φρόνησιν. Κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυρούς. Τιμωτέρα δέ ἐστι λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστιν. Ἐκ γὰρ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ. Τοιγαροῦν ἀκούσατέ μου, ὧ τέκνα, σεμνὰ γὰρ ἐρῶ· καὶ μακάριος ἄνθρωπος, ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάξει. Αἱ γὰρ ἔξοδοί μου, ἔξοδοι ζωῆς, καὶ ἐτοιμάζεται θέλησις παρὰ Κυρίου.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὑμᾶς, καὶ προΐεμαι ἐμὴν φωνὴν υἱοῖς ἀνθρώπων· Ὅτι ἐγὼ ἡ Σοφία κατεσκεύασα βουλήν, καὶ γινῶσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. Ἐμὴ βουλή καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχὺς. Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ· οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσι χάριν. Νοήσατε τοίνυν ἄκακοι πανουργίαν, οἱ δὲ ἀπαίδευτοι ἔνθεσθε καρδίαν. Εἰσακούσατέ μου καὶ πάλιν· σεμνὰ γὰρ ἔρῳ, καὶ ἀνοίγω ἀπὸ χειλέων ὀρθά. Ὅτι ἀλήθειαν μελετήσῃ ὁ λάρυγξ μου· ἐβδελυγμένα δὲ ἐναντίον ἐμοῦ χεῖλη ψευδῆ. Μετὰ δικαιοσύνης πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, οὐδὲν ἐν αὐτοῖς σκολιόν, οὐδὲ στραγγαλιῶδες. Πάν τα εὐθέα ἐστὶ τοῖς νοοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινῶσιν. Διδάσκω γὰρ ὑμῖν ἀληθῆ, ἵνα γένηται ἐν Κυρίῳ ἡ ἐλπίς ὑμῶν, καὶ πλησθῇσεσθε πνεύματος.

Σοφίας Σολομώντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. ε', 15)

Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, καὶ ἡ φροντίς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστῳ. Διὰ τοῦτο λήφονται τὸ βασιλείον τῆς εὐπρεπείας καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρὸς Κυρίου· ὅτι τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ σκεπάσει αὐτούς, καὶ τῷ βραχίονι ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. Λήφεται πανοπλίαν τὸν ζῆλον αὐτοῦ, καὶ ὀπλοποιήσῃ τὴν κτίσιν εἰς ἄμυναν ἐχθρῶν· ἐνδύσεται θώρακα, δικαιοσύνην, καὶ περιθήσεται κόρυθα, κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήφεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον, ὁσιότητα, ὅξυνεῖ δὲ ἀπότομον ὀργὴν εἰς ῥομφαίαν· συνεκπολεμήσῃ αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονas. Πορεύσονται εὐστοχοὶ βολίδες ἀστραπῶν, καὶ ὡς ἀπὸ εὐκύκλου τόξου τῶν νεφῶν, ἐπὶ σκοπὸν ἀλοῦνται· καὶ ἐκ πετrobόλου θυμοῦ πλήρεις ῥιφήσονται χάλαζαι. Ἀγανακτήσῃ κατ' αὐτῶν ὕδωρ θαλάσσης, ποταμοὶ δὲ συγκλύσουσιν ἀποτόμως· ἀντιστήσεται αὐτοῖς πνεῦμα δυνάμεως, καὶ ὡς λαῖλαψ ἐκλικμήσῃ αὐτούς, καὶ ἐρημώσῃ πᾶσαν τὴν γῆν ἀνομία, καὶ ἡ κακοπραγία περιτρέφει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν βασιλεῖς καὶ σύνετε, μάθετε δικασταὶ περάτων γῆς· ἐνωτίσασθε οἱ κρατοῦντες πλήθους, καὶ γεγυρωμένοι ἐπὶ ὄχλοις ἐθνῶν. Ὅτι ἐδόθη παρὰ Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῖν, καὶ ἡ δυναστεία παρὰ Ὑψίστου.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΙΤΗΝ, Ἰδιόμελα.

ᾠχος α΄.

Εὐφραίνονται σήμερον τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, καὶ λαμπροφωροῦσα ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἐγκωμίῳς ἄγει τὴν μνήμην σου, Στέφανε ἀοίδιμε· τοῦτο γὰρ θέμις ἐστί, ὅτι δικαιοσύνης τοῖς ἔργοις ἐπερίσσευσας, καὶ ἐν βασιλεῦσιν ἀνεδείχθης, εὐσεβείας φυτοκόμος φιλόπονος, Χριστῷ ὁλοτρόπως ἀνατεθείς, τῷ ἐνανθρωπήσαντι Λόγῳ τοῦ Πατρός, ὃ εὐλαβῶς βοῶμεν· Φιλάνθρωπε Κύριε, ὁ τὴν βασιλείαν ἔχων ἀδιάδοχον, κυβέρνησον ἡμῶν τὰς ψυχάς, ἐν τῷ ἁγίῳ σου θελήματι, πρεσβείαις τοῦ σοῦ θεράποντος.

ᾠχος β΄.

Τὸ ἀκέραιον τῆς καρδίας σου εἰδώς, ὁ βασιλεύων εἰς αἰῶνας Κύριος, ἀγαλλιάσεως ψαλμικῶς τῷ ἐλαίῳ, εἰς βασιλέα ἀνθρώπων σε ἔχρισε· σὺ δὲ ὑπήκοος αὐτῷ, τέλειος κατὰ πάντα γενόμενος, τὸν λαόν σου ὠδήγησας, ἐν τρίβοις τῶν θείων δικαιωμάτων. Ὅθεν ἀοίδιμε Στέφανε, τῆς αἰωνίου βασιλείας μέτοχος γέγονας, συμβασιλεύων ἀεὶ τῷ Χριστῷ, ὃ πρέσβευε δεόμεθα, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

ᾠχος γ΄.

Τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐκλεξάμενος, τὴν βασιλικὴν ἀλουργίδα ἐκόσμησας, εὐαγγελικῶν ἔργων ἐν καλλωπισμοῖς, Στέφανε ἄναξ εὐκλεέστατε. Ὅθεν Θεὸς ἐν σοὶ εὐαρεστηθεὶς, ἐν οὐρανῶν τῆς βασιλείας ταῖς μοναῖς, μετ' ἀγγελικῆς σε δορυφορίας εἰσῳκίσατο, ἐνθα ἀείζων ὑπάρχει, τῶν Ἀγίων πάντων τὸ πολίτευμα. Ἀλλὰ μὴ παύσῃ μακάριε, σὺν αὐτοῖς ὑπὲρ ἡμῶν δεήσεις ἀναφέρων, ἵνα τύχωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ σοῦ, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τῆς ἀπολαύσεως.

ᾠχος δ΄.

Αῴσωμεν πιστοί, τῷ Θεῷ ἡμῶν ᾄσωμεν, τὸν βασιλέα τιμῶντες, ὃν αὐτοῦ ἡ χάρις ἀνέδειξεν. Οὗτος γὰρ ὁ ἀοίδιμος, τῷ Βασιλεῖ τῶν δυνάμεων, τὴν Οὐγγαρίαν ὡς προῖκα προικοδοτήσας, καὶ αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ λατρεύσας, δόξης τὸν φερώνυμον στέφανον, οὐρανόθεν ἐκομίσατο.

Διὸ νῦν στεφανηφορῶν, ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς ζωῆς ἀγάλλεται, ὡς ἀλουργίδα θεοῦφαντον, τὴν στολὴν ἐνδεδυμένος τῆς θεώσεως, καὶ πρεσβεύων διὰ παντός, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Δόξα. ᾠχος δ'.

Βασιλεῦ αἰοίδιμε, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἄνω κλήσεως, ὡς δοῦλος Χριστοῦ ἐπειγόμενος, καὶ τὸν σωτήριον νόμον αὐτοῦ, μελέτην ἐν βίῳ σου ποιούμενος, πρὸς θείαν εὐαρέστησιν, τὴν δοθεῖσάν σοι θεόθεν ἐξουσίαν, ἐν συνέσει καὶ φόβῳ διεξήγαγες, οὐχ ὡς κυριεύων τοῦ λαοῦ, ἀλλ' αὐτῷ διακονῶν, εὐπειθῆς γενόμενος, Εὐαγγελίου τῷ λόγῳ. Ὅθεν ἡ Οὐγγαρία ἐν σοὶ σεμνύνεται, καὶ τὴν πάντιμον χεῖρά σου, ὡς θησαυρὸν τῆς χάριτος πλουτοῦσα, δοξάζει μεγαλοφώνως τὸν Θεόν, τὸν δοξάσαντά σε Στέφανε.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Τὴν πάνσεπτόν σου Κοίμησιν, Παναγία Παρθένε Ἀγνή, τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος, ἐπὶ τῆς γῆς μακαρίζομεν· ὅτι Μήτηρ γέγονας τοῦ Ποιητοῦ τῶν ἀπάντων, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸν ἱκετεύουσα, ὑπὲρ ἡμῶν μὴ παύσῃ δεόμεθα, τῶν εἰς σὲ μετὰ Θεὸν τὰς ἐλπίδας θεμένων, Θεοτόκε Πανύμνητε καὶ Ἀπειρόγαμε.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ, Στιχηρὰ Προσόμοια.

ᾠχος πλ. α'. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις τῶν βασιλέων κανῶν, ὁ βασιλεύσας τοῦ λαοῦ ὡς διάκονος, καὶ γνώμονα εὐσεβείας, τοῖς ὑπηκόοις σαυτὸν, παραστήσας ἀναξ ἀκριβέστατον· Χριστῷ τῷ Παντάνακτι, τὸ βασιλείον σκῆπτρόν σου, ἀφιερώσας, καὶ καρδίας τὴν ἔφεσιν, πρὸς σωτήριον, ἀνυψώσας πολίτευμα· Στέφανε ἱερώτατε, τῷ ὄντι οὐράνιε, ἡ ἀκατάσειστος βάσις, ἐν Οὐγγαρίᾳ τῆς πίστεως. Χριστὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, εὗρον Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν.

Χαίροις Εὐαγγελίου φωτί, καταυγασθεὶς πλησιφαῶς τὴν καρδίαν σου, καὶ τούτου ἐξανατείλας, τὰς ἀνεσπέρους αὐγὰς, ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἀξιάγαστε· ἀνάκτων ἀγλάισμα, παναοίδιμε Στέφανε, ὁ βασιλείας, ἐπιγείου τὴν εὐκλειαν, λογισάμενος, εἰς οὐδὲν νῶ θεόφρονι· δόξαν ὁ τὴν ἀνέσπερον, καὶ μὴ διαπίπτουσιν, Χριστοῦ ἐνθέρμως ποθήσας, τοῦ Βασιλέως τῆς κτίσεως· ὃν μάκαρ δυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, χάριν καὶ ἔλεος.

Στίχ. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως.

Χαίροις τῶν ἀρετῶν ὁ φωστήρ, θεοσεβείας ὁ ἀνέσπερος ἥλιος, καὶ πίστεως τῆς ἁγίας, ὁ ἐωσφόρος ἀστήρ, ἀσεβείας λύσας τὴν σκοτομαιναν· πραότητος ἄγαλμα, σωφροσύνης κειμήλιον, τῆς εὐποιᾶς, τὸ εὐῶδες ἀλάβαστρον, ταπεινώσεως, καὶ ἀνδρείας ὀσφράδιον· βίου σεπτοῦ ὀρθότητος, παράδειγμα ἔμψυχον, δικαιοσύνης ὁ οἶκος, ἀναξ τρισόλβιε Στέφανε. Χριστὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, χάριν καὶ ἔλεος.

Δόξα. Ὡχος πλ. δ'.

Εν ἀνακτόροις ἐξανθήσας, τῇ γεωργίᾳ Θεοῦ τῆς χάριτος, ὥσπερ εὐδέστατον ῥόδον, Στέφανε ἀναξ θεοτίμητε, τὴν Οὐγγαρίαν πᾶσαν ἐπλήρωσας, τῇ εὐωδίᾳ τῆς εὐσεβείας· εἰδῶλων δὲ τῶν βδελυρῶν, βαρβαρικῆς μισοθεΐας, τὰς δυσώδεις πηγὰς ἀποξηράνας, τῶν ὑπηκόων σου τὰς ψυχὰς, εὐωδίαν ἐποίησας μυστικὴν, Χριστοῦ τοῦ Κυρίου σου. Αὐτῷ οὖν πρέσβευε ἐκτενῶς, ὡς παρῥησίαν πολλὴν πλούτησας, τῇ οἰκουμένῃ τὴν εἰρήνην δωρήσασθαι, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Παρθενικαὶ χορεῖαι σήμερον, μυστικῶς τῇ κλίνῃ τῆς Παρθένου καὶ Μητρός, κύκλῳ παρίστανται· καὶ ψυχὰι Δικαίων περιίπτάμεναι, τὴν Βασιλίδαν γεραίρουσιν· αἱ μὲν, ὡς προῖκα τὴν παρθενίαν, ἀντὶ μύρου κομίζουσαι· αἱ δὲ τὴν αἴνον ὑμνωδίαν, τὰ τῆς ἀρετῆς προσάγουσαι· πρέπει γὰρ τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς Βασιλίδι, ταῖς βασιλικαῖς τῶν ἀρετῶν, δορυφορεῖσθαι λαμπροφορίαις. Αἶς καὶ ἡμεῖς, βίον καθαρὸν συνει-

σενεγκόντες, ἐξέλθωμεν πρὸς κηδεῖαν, τῆς ὄντως Μητρὸς τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν, ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, αὐτὴν συμφώνως μακαρίζοντες.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον.

ᾠχος α΄. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Βασιλείας τὸ σκῆπτρον, τῷ Θεῷ ἀναθέμενος, πρᾶος βασιλεὺς ἐγνω-
 ρίσθης, εὐσεβῆς καὶ φιλάγαθος· αὐτῷ δὲ Οὐγγαρίας τὸν λαόν, τῷ
 ὅπλῳ ὑποτάξας τοῦ Σταυροῦ, ἐθριάμβευσας ἐνδόξως ἐν οὐρανοῖς, ὃ
 Στέφανε σὺν Ἀγγέλοις. Δόξα τῷ σέ ἐκλέξαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σέ
 ἐνισχύσαντι, δόξα τῷ χρίσαντί σε μυστικῶς, ἐλαίῳ τῆς χρίσεως.

Ἔτερον. ᾠχος δ΄. Ταχὺ προκατάλαβε.

Χριστῷ ἐφεπόμενος, ὡς Βασιλεῖ τοῦ παντός, αὐτῷ καθυπέταξας,
 τὴν ἀλουργίδα σαφῶς, θεόστεπτε Στέφανε· ὅθεν ἐν βασιλεῦσιν,
 ἰσαπόστολος ὥφθης, πίστεως ἐφαπλώσας, τὸν σωτήριον λόγον, ἐν γῇ
 τῆς Οὐγγαρίας· διὸ εὐφημοῦμέν σε.

Καὶ τῆς Ἑορτῆς. ᾠχος α΄.

Εν τῇ Γεννήσει τὴν παρθενίαν ἐφύλαξας. Ἐν τῇ Κοιμήσει τὸν κό-
 σμον, οὐ κατέλιπες Θεοτόκε. Μετέστης πρὸς τὴν ζωὴν, Μήτηρ
 ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς, καὶ ταῖς πρεσβείαις ταῖς σαῖς λυτρουμένη, ἐκ
 θανάτου τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετὰ τὴν α΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

ᾠχος α΄. Τὸν τάφον σου.

Ιδοὺ τοῦ εὐσεβοῦς, βασιλέως ἡ μνήμη, Στεφάνου ὡς ἀστήρ, ἐξανέ-
 τειλε πάντας, ἡμᾶς καταπυρσεύουσα, λαμπηδόσι τῆς χάριτος· ἦν

γεραίροντες, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, τῷ δοξάσαντι, αὐτὸν πιστῶς δῶμεν δόξαν, τιμὴν τε καὶ αἴνεσιν.

Δόξα. Ὅμοιον.

Παθῶν τῶν τῆς σαρκός, εὐκλεῶς βασιλεύσας, βασιλεῖον ἀρχήν, ὁ Θεὸς δέδωκέ σοι, καὶ ταύτην θεῖε Στέφανε, εὐσεβείᾳ ἐκόσμησας. Ὅθεν ἔτυχες, τῆς οὐρανῶν βασιλείας, καὶ τῆς χάριτος, τῷ θείῳ θρόνῳ παρέστης, αἰεὶ εὐφραινόμενος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Ο ἅπαντιμος χορός, τῶν σοφῶν Ἀποστόλων, ἡθροίσθη θαυμαστῶς, τοῦ κηδεῦσαι ἐνδόξως, τὸ σῶμά σου τὸ ἄχραντον, Θεοτόκε Πανύμνητε· οἷς συνύμνησαν, καὶ τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη, τὴν Μετάστασιν, τὴν σὴν σεπτῶς εὐφημοῦντες· ἦν πίστει ἐορτάζομεν.

Μετὰ τὴν β΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

ᾠχος δ΄. Ἐπεφάνης σήμερον.

Επεφάνης Στέφανε, τῇ Οὐγγαρίᾳ, ὥσπερ μέγας ἥλιος, τῆς εὐσεβείας ἀστραπαῖς, διασκεδάζων τὴν νέφωσιν, τῆς τῶν εἰδώλων, δεινῆς ματαιότητος.

Δόξα. ᾠχος γ΄. Τὴν ωραιότητα.

Νόμῳ τῆς πίστεως, πολιτευόμενος, δικαιοσύνην τε, καλλωπιζόμενος, καὶ διαπρέπων εὐσεβῶς, τοῖς ἔργοις τῆς εὐποιΐας, ἀναξ ἐνθεώτατος, ἐχρημάτισας Στέφανε, καὶ Χριστὸν τὸν ἄνακτα, τῶν ἀπάντων ἐδόξασας· ᾧ πρέσβευε αἰεὶ ὑπὲρ πάντων, τῶν ἐν ὡδαῖς σε εὐφημούντων.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Εν τῇ Γεννήσει σου, σύλληψις ἄσπορος· ἐν τῇ Κοιμήσει σου, νέκρωσις ἄφθορος· θαῦμα ἐν θαύματι διπλοῦν, συνέδραμε Θεοτόκε· πῶς γὰρ ἡ Ἀπείρανδρος, βρεφοτρόφος ἀγνεύουσα; πῶς δὲ ἡ Μητρόθεος, νεκροφόρος μυρίζουσα; Διὸ σὺν τῷ Ἀγγέλῳ βοῶμέν σοι· Χαῖρε ἡ Κεχαριτωμένη.

Μετὰ τὸν Πολυέλεον, Κάθισμα.

ᾠχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Τῷ Θεῷ ὑποτάξας, τὴν βασιλείαν σου, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, Στέφανε ἀναξ σοφέ, διεξήγαγες αὐτὴν ἐν φόβῳ κρείττονι, καὶ αἰωνίοις τὰ φθαρτά, ἀνταλλαζάμενος λαμπρῶς, ἐν οὐρανῶν ἀνακτόροις, περιπολεύεις πρεσβέων, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀνυμνούντων σε.

Δόξα. Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη, δοξολογοῦσί σε· τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, πιστῶς ὑμνοῦμέν σε· ὅτι μετέστης ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια, καὶ πρεσβεύεις ἐκτενῶς, τῷ Υἱῷ σου καὶ Θεῷ, ῥυσθῆναι ἐκ τῶν κινδύνων, τοὺς πίστει ἀνευφημοῦντας, τὴν σὴν Παρθένη Μετάστασιν.

Εἶτα· οἱ Ἀναβαθμοί, ἦτοι τὸ α' Ἀντίφωνον τῶν Ἀναβαθμῶν τοῦ δ' ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον.

Ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, εὗρον Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν.

Στίχ. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως.

Εὐαγγέλιον, ζῆτει τῇ Τρίτῃ τῆς θ' Ἑβδομάδος Λουκᾶ.

Ὁ Ν'. Δόξα. Ταῖς τοῦ Θεοστέπτου... Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου...

Ἰδιόμελον. ᾠχος πλ. β'.

Στίχ. Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου...

Σήμερον χρεωστικῶς οἱ εὐσεβεῖς, εὐφημιῶν σε στεφάνοις καταστέφομεν, Στέφανε ἀναξ θεόστεπτε, ὡς τῆς εὐσεβείας φερωνύμως, στέφανον οὐρανόπλοκον χρηματίσαντα, κεκοσμημένον ἀρετῶν τοῖς πολυτίμοις λίθοις. Διὸ πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἰρηναίαν διάγωμεν ζωὴν, ἐν τοῦ Θεοῦ τῷ ἁγίῳ θελήματι.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου...

Εἶτα· ὁ Κανὼν τῆς Ἑορτῆς καὶ ὁ Κανὼν τοῦ Ἀγίου, φέρων Ἀκροστιχίδα ἐν τοῖς Θεοτοκίοις τήνδε· «Κυρίλλου».

Ῥδὴ α΄. Ἦχος πλ. δ΄. Ἀρματηλάτην Φαραῶ.

Αΰναξ ἀνάκτων Βασιλεῦ οὐράνιε, Τριάς ὁ μόνος Θεός, ταῖς τοῦ Θεοστέπτου, ἄνακτος δεήσεσι, Στεφάνου τοῦ παμμάκαρος, δὸς τῇ γλώττῃ μου λόγον, ὥς ἂν αὐτῷ ὁ πανάθλιος, πλέξω κατ' ἀξίαν τὸν ἔπαινον.

Ως τὸν πρῶτατον Δαυῖδ ὁ Κύριος, καὶ Βασιλεὺς τοῦ παντός, ἀγαθὸν προγνοῦς σε, ἐν ἀγαλλιάσει, ἐλαίῳ σὲ ἀνέδειξεν, εἰς λαοῦ βασιλέα, τῆς Οὐγγαρίας μακάριε, Στέφανε ἀνάκτων στεφάνωμα.

Βασιλικῆς ἐκ γενεᾶς ἐβλάστησας, καὶ βασιλεύσας παθῶν, ὡς Εὐαγγελίου, νόμῳ εὐθυνόμενος, ἀνθρώπων ἐβασίλευσας, ἐπινεύσει Κυρίου, πρᾶος καὶ δίκαιος Στέφανε, ἄναξ ἱερῶς γνωριζόμενος.

Θεοτοκίον.

Καταιγιζόμενος δεινῶς τοῖς πάθεσι, Μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ἀπωλείας, τὸν βυθὸν ἐλκόμενος, βοήθειαν ὁ ἄθλιος, σὴν ἐτοιμὴν αἰτοῦμαι· ἀντιλαβοῦ μου Πανάχραντε, ὅτι σὺ ἐλπίς μου καὶ καύχημα.

Καταβασία. Πεποικιλμένη τῇ θείᾳ.

Ῥδὴ γ΄. Ὁ στερεώσας κατ' ἀρχάς.

Τῆς εὐσεβείας ἐπιβάς, τῷ ἄρματι Θεομάκαρ, καὶ ὡς ξίφος τοῦ Χριστοῦ περιφέρων, ἐν χερσὶ σου τὸν Σταυρόν, ἄναξ Θεόφρον Στέφανε, κατὰ τῆς ἀσεβείας, νίκην λαμπρὰν ἐπετέλεσας.

Καθυποτάξας ἑαυτόν, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, οὐκ ἐν μάχαις περιβόητος ὦφθης, ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀρετῆς, καὶ εὐποιᾶς Στέφανε, καὶ ὦφθης τῷ σῷ βίῳ, τοῖς ὑπηκόοις παράδειγμα.

Ως εὐθαλέστατος βλαστός, βασιλικῆς ρίζουχίας, Παρακλήτου μυστικῇ γεωργίᾳ, τοὺς τῆς πίστεως καρπούς, ὧς Στέφανε ἐξήνεγκας, δι' ὧν αἰεὶ ἐκτρέφεις, τῆς Ἐκκλησίας τὸ πλήρωμα.

Θεοτοκίον.

Υμνοὶς τιμῶμέν σε ἀεὶ, τὴν τοῦ Κυρίου Μητέρα, καὶ ἐν πίστει ἐκβοῶμέν σοι· Κόρη, μὴ ἀπώσῃ τὰς λιτάς, τῶν τέκνων ὡς φιλότεκνος, ἐχθροῦ κινδυνεύόντων, ἐν ταῖς σφοδραῖς ἐπιθέσεσι.

Καταβασία. Ἡ δημιουργική.

Κάθισμα. Ἦχος δ΄. Ταχὺ προκατάλαβε.

Εὐθὺς ἐλάτρευσας, τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ, καὶ ἔργοις ἐκόσμησας, δικαιοσύνης τὸ σόν, διάδημα Στέφανε. Ὅθεν ἐν βασιλείοις, νῦν αὐλαῖς συναυλίζῃ, τάξεσι τῶν Δικαίων, καὶ Ἀγίων ἀπάντων· διό σε εὐφημοῦμεν, τελοῦντες τὴν μνήμην σου.

Καὶ τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Κελεύσει τοῦ Κτίστου σου, τοῦ γεννηθέντος ἐκ σοῦ, νεφέλαις συνήθροισας, τοὺς Ἀποστόλους τὴν σὴν, ἰδέσθαι Μετάστασιν· ὅθεν καὶ μετὰ δόξης, καὶ πολλῆς εὐφροσύνης, ἐκήδευσαν ἀνυμνοῦντες, τὸ πανάχραντον σῶμα, τῆς σῆς μακαριότητος, Μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὤδὴ δ΄. Σὺ μου ισχύς.

Επιποθῶν, τὴν βασιλείαν τῆς χάριτος, ἐχαυνώθης, μηδαμῶς ὃ Στέφανε, τιμαῖς, τρυφαῖς τε ταῖς γεγραῖς, δόξῃ ἐπιγείῳ, καὶ κοσμηκαῖς ἀπολαύσεσιν, ἀλλ' ὥφθης ἐν τῷ νόμῳ, τοῦ Κυρίου βαδίζων, ἐν πολλῇ ταπεινώσει ὡς πάνσοφος.

Χριστιανῶν, τὸν πρῶτον ἀνακτα Στέφανε, Κωνσταντῖνον, ἱερῶς μιμούμενος, τὸν ζωοπάροχον τοῦ Χριστοῦ, Σταυρὸν Θεομάκαρ, ἐν Οὐγγαρία ἀνύψωσας, καὶ βάσιν αὐτὸν ἔσχες, κραταιὰν καὶ βεβαίαν, τῆς ἀρχῆς τῆς θεόθεν δοθείσης σοι.

Θεῖον ναόν, τῶν ἀρετῶν ἐργασάμενος, τῇ τηρήσει, ἐντολῶν τῆς χάριτος, Στέφανε ἔνδοξε ἐαυτόν, ναοὺς τῷ Κυρίῳ, ζήλω ἀνήγειρας κρείττονι, ἐν οἷς τὰς προσευχάς σου, ἀναφέρων ἐβόας· Τῇ δυνάμει σου δόξα Φιλάνθρωπε.

Θεοτοκίον.

Ρ 'οὺς τῶν παθῶν, τῶν σαρκικῶν κατακλύζει με, καὶ πτοοῦμαι, Μῆ-
τερ τὴν ἀπώλειαν· πρόφθασον, σπεῦσον ὡς ἀγαθή, καὶ τῆς χάρι-
τός σου, αὐτὸν ῥοαῖς καταξήρανον, πιστῶς ἵνα βοῶ σοι, σεσωσμένος
Μαρία· Χαῖρε νύμφη Θεοῦ ἡ ἀμόλυντος.

Καταβασία. Ῥήσεις Προφητῶν.

Ῥδὴ ε'. Ἵνα τί με ἀπώσω.

Ε 'ντολῶν τῶν ἁγίων, προθύμως ἐν τρίβοις ὧς Στέφανε ἔδραμες, καὶ
τὴν ἀλουργίδα, ἀρεταῖς λαμπροτέραν ἀνέδειξας. Ὅθεν τῶν Ἀγίων,
νῦν ἐν λαμπρότησιν ἀγάλλῃ, σὼν προσφύγων θερμῶς προμηθούμενος.

Ο 'οὐράνιος πόθος, προσαναπτερώσας πρὸς δόξαν ἀμάραντον, μάκαρ
τὴν ψυχὴν σου, ἀγαθὸν σε ἀνέδειξεν ἄνακτα, οὐκ ἐν δυναστείᾳ,
ὅπλων γηγίνων πεποιστότα, ἀλλ' ἐν μόνῳ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ σου.

Ε 'μπορίας θεόθεν, τὸν ἀσύλητον ὄλβον μάκαρ ἀπέλαβες, ὡς ἐλλι-
μενίσας, ἀρετάς σου πρὸς ὄρμον οὐράνιον, καὶ ἐν βασιλεῦσιν,
ὥφθης ὁ ἔμπορος ἐκεῖνος, ὃν Χριστὸς ὡς ὑπόδειγμα δέδωκε.

Θεοτοκίον.

Ι 'λασμόν μοι ἐξαίτει, καὶ πταισμάτων τὴν λύσιν Μῆτερ φιλεύσπλαγ-
χνε, ὅτι τὴν ζωὴν μου, ἐν παντοίοις κακοῖς ἐδαπάνησα, ἵνα σοι κραυ-
γάζω· Χαῖρε βροτοῖς ἡ τετοκυῖα, τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἀπολύτρωσιν.

Καταβασία. Τὸ θεῖον καὶ ἄρρητον.

Ῥδὴ στ'. Ἰλάσθητί μοι Σωτήρ.

Τ ῆς χάριτος τὴν ἰσχύν, σύμμαχον ἔχων ἀήττητον, ἐνίκησας νοητῶν,
ἐχθρῶν τὴν παράταξιν, καὶ τούτων ὧς Στέφανε, καταδυναστείας,
τὸν λαόν σου ἡλευθέρωσας.

Γ εγένησαι βασιλεύς, πρῶτος ἀκέραιος μέτριος, φιλάγαθος συμπαθής,
ἐλέους ἀνάπλεως, Χριστοῦ μάκαρ Στέφανε, φοιτητῆς ὡς πέλων,
τοῦ τῶν πάντων βασιλεύοντος.

Δοχεῖον χωρητικόν, τοῦ Παρακλητοῦ γενόμενος, ἐφάνης τῷ σῶ λαῷ, ὡς ἄλλος Ἀπόστολος, οὐ λόγοις ἀλλ' ἔργοις σου, Στέφανε διδάσκων, τοῦ Κυρίου τὸ σωτήριον.

Θεοτοκίον.

Λαμπρύνεις μου τὴν ψυχὴν, τῇ φωταυγείᾳ σῆς χάριτος, Παρθένε Μῆτερ Θεοῦ· διὸ ἀνακράζω σοι· Φωτὸς τῆς Θεότητος, χαῖρε Θεοτόκε, τὸ θεόκτιστον παλάτιον.

Καταβασία. Ἄλιον ποντογενές.

Κοντάκιον. Ἦχος πλ. δ'. Τῇ Ὑπερμάχῳ.

Τῷ τῶν αἰώνων Βασιλεῖ ὑπέικων Στέφανε, τῆς Οὐγγαρίας τὸν λαὸν αὐτῷ ὑπέταξας, ἐν τῆς χάριτος παμμάκαρ τῇ συμμαχίᾳ. Ἄλλ' ὡς νῦν συμβασιλεύων αὐτῷ ἔνδοξε, δυναστεία σῆς πρεσβείας φρούρει πάντοτε, τοὺς βοῶντάς σοι· Χαίροις, ἄναξ θεόστεπτε.

Ὁ Οἶκος.

Οὐκ ἐν ταῖς δυναστείαις, τῶν ἀρμάτων θελήσας, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Σταυροῦ πανοπλίᾳ, στρατοπεδάρχης εὐκλεής, τοῦ Βασιλέως τοῦ κόσμου γεγένησαι, ἄναξ θεόφρον Στέφανε· διὸ πιστῶς σοι ἐκβοῶμεν·

Χαῖρε, θεμέλιον εὐσεβείας·
χαῖρε, ἀνάκτορον ἐμμελείας.

Χαῖρε, Οὐγγαρίας φωστὴρ οὐρανόφωτος·
χαῖρε, ἀσεβείας πρηστὴρ ἀκμαιότατος.

Χαῖρε, θεῖον ἀφομοίωμα Σολομῶντος τοῦ σοφοῦ·
χαῖρε, τέλειον ἐκμίμημα Κωνσταντίνου τοῦ κλεινοῦ.

Χαῖρε, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ὑψώσας τὸ κέρας·
χαῖρε, τῆς ἀθείας καταργήσας τὸ κράτος.

Χαῖρε, Χριστοῦ ὑπήκοος ἔνθεος·
χαῖρε, Θεοῦ θεράπων οὐράνιος.

Χαῖρε, Σταυροῦ τὸ σημεῖον ὑψώσας·
χαῖρε, ναοὺς τῷ Κυρίῳ ἐγείρας.

Χαίροις, ἄναξ Θεόστεπτε.

Μηνολόγιον.

Τῇ Κ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, Μνήμη τοῦ Ἀγίου καὶ Θεοστέπτου βασι-
λέως τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνου τοῦ θαυματουργοῦ.

Στίχοι.

Στέφανος στέφος φερωνύμως ἀνάκτων
τῶν χριστωνύμων ὡς φιλόθεος ὦφθη.
Εἰκοστῇ θεῖος μέδων δόξης φθαρτῆς ἀπέπτη.

Συναξάριον.

Οὗτος γεννᾶται ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει τοῦ ι' αἰῶνος, πατὴρ μὲν Γεζᾶ ἡγεμόνος τῆς Οὐγγαρίας, μητὴρ δὲ Σαρόλτας τῆς εὐσεβοῦς, τῆς τὸ θεῖον Βάπτισμα δεξαμένης ταῖς μακαρίαις χερσὶ τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἱεροθέου, πρώτου Ἐπισκόπου τῆς χώρας. Βαπτισθεὶς δέ, πενταετὴς ὢν, ἐκλήθη Στέφανος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀγίου Πρωτομάρτυρος καὶ Ἀρχidiaκόνου Στεφάνου. Τῇ Ὁρθοδόξῳ δὲ πίστει στοιχειωθείς καὶ τῆς βασιλείας τὰ σκῆπτρα θεϊκῇ ἐπινεύσει ἀναλαβὼν, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ τὴν ἀρχὴν διεξήγαγεν, ἐν τῶν δικαιομάτων τοῦ Κυρίου ταῖς τρίβοις ἀκλινῶς πορευόμενος καὶ ὡς ἄλλος Ἀπόστολος τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθοῦς Θεογνωσίας ὁδηγῶν, Ναοὺς τε ἐγείρων καὶ κοσμῶν, Μονὰς συγκροτῶν, ἐπί-
κουρός τε καὶ συνεργὸς ἐν παντὶ γενόμενος τοῖς ὑψηλῶν ταῖς τῆς εὐσεβείας.

Κατὰ Θεὸν δὲ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ πολιτευσάμενος καὶ πρὸς τὴν πίστιν τοῦ Σωτῆρος τὸν λαὸν αὐτοῦ ὁδηγήσας καὶ τοῦ Σταυροῦ τὸ τρό-
παιον ἐνδρυμένον ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἀξιωθεὶς κατιδεῖν, τὸν Δικαίους καὶ Ἀγίοις
πρέποντα ὕπνον κεκοίμηται, ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αλη', (1038) καὶ μετέστη πρὸς
τὰς οὐρανίους βασιλείους αὐλάς, ἵνα εἰς αἰῶνας συμβασιλεύῃ Χριστῷ τῷ Θεῷ
καὶ Σωτῆρι τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις, Χριστὲ ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.

᾽Ωδὴ ζ'. Παῖδες Ἑβραίων.

Μνήμην τὴν σὴν ἐν ἐγκωμίοις, πόθῳ ἄγομεν, ὦ Στέφανε παμμάκαρ, ὅτι δίκαιος ὢν, δικαιοσύνης ἔργοις, ἀφθόνως ἐπερίσσευσας, τοῦ Κυρίου σου εἰς δόξαν.

Φίλτρῳ πυρούμενος ἐνθέῳ, τοῦ Παντάνακτος, ἐτήρησας τὸν νόμον, ὃ καὶ ψάλλεις αὐτῷ, αἰεὶ συμβασιλεύων, τὸν ὕμνον τὸν τρισάγιον, σὺν Νοῶν χοροστασίαις.

Χάριν αἰεὶ ὁμολογεῖ σοι, μάκαρ Στέφανε, ἡ χώρα Οὐγγαρίας· ἐν αὐτῇ γὰρ Σταυροῦ, ὑψώσας τὸ σημεῖον, φυγῇ τελείᾳ ἔτρεψας, ἀπιστίας παρατάξεις.

Θεοτοκίον.

Λάμπρυνον Μῆτερ τὴν ψυχὴν μου, ἀντιλήψεως τῆς σῆς τῇ φωταυγείᾳ, καὶ παθῶν μου Ἀγνή, διάλυσον τὸ σκότος, ὡς τὸν Χριστὸν κύησασα, φῶς ἀνέσπερον τοῦ κόσμου.

Καταβασία. Ἰταμῷ θυμῷ τε.

᾽Ωδὴ η'. Ἑπταπλασίως κάμινον.

Γνώσει ἐκλάμπων Στέφανε, οὐρανίῳ τῆς χάριτος, τῇ πατρίδι ὥφθης, ἄλλος ἱσαπόστολος, τῷ ζήλῳ τῆς πίστεως, συντρίβων πλάνης εἰδωλα, καὶ ναοὺς Θεῶ, τῷ ἐν Τριάδι ἐγείρων, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τῷ κηρύγματι μάκαρ, ψυχὰς τῶν ὑπηκόων, τῶν σῶν μεταρρῶθμιζων.

Ως θαυμαστὰ ὑπάρχουσι, καὶ μεγάλα τὰ ἔργα σου, ἃ ἐν τῷ ἐνδόξῳ, ἄνακτι ἐτέλεσας· ἀπάτης ἐρρύσω γάρ, τῆς τῶν εἰδώλων Κύριε, ὄντως δι' αὐτοῦ, τῆς Οὐγγαρίας τὰ πλήθη· αὐτὸν δὲ μετὰ πότμον, ἐνεργεῖν πολυτρόπους, ἡξίωσας ἰάσεις, καὶ θαύματα ποικίλα.

Δαιτιτικῶς σε ἔχρισεν, ἐν ἐλαίῳ ὁ Κύριος, καὶ ἐν σῇ καρδίᾳ, ἀγαθὰ ἐλάλησεν, ἃ καὶ ἐρευξάμενος, ὡς ἡγεμὼν Θεόσοφος, λόγοις καθαροῖς, καὶ λαλιαῖς ὑψηγόροις, λαῷ τῆς Οὐγγαρίας, αὐτὸν ἡγιασμένον, ἐποίησας Κυρίου, λαὸν Στέφανε μάκαρ.

Θεοτοκίον.

Ο ἔξ ἀγνῶν αἱμάτων σου, σαρκωθείς ὑπὲρ ἔννοιαν, τοῦ γενάρχου πάντας, τῆς κατάρας ἔσωσεν· Αὐτὸν οὖν ἰκέτευε, ὡς παρρῆσιαν ἔχουσα, ἵνα τοῦ πυρός, τῆς αἰωνίου γεέννης, λυτρώσῃται εὐσπλάγχνως, τοὺς βοῶντάς σοι πόθῳ· Χαῖρε εὐλογημένη, καὶ Κεχαριτωμένη.

Καταβασία. Φλόγα δροσίζουσαν.

ᾠδὴ 9'. Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ.

Ε ξέστησαν Ἀγγέλων αἱ στρατιαί, τῇ σεπτῇ πολιτείᾳ σου Στέφανε· σὺ γὰρ σαφῶς, ἐν τοῖς ἀνακτόροις δι' ἀρετῆς, καθάπερ φοῖνιξ ἡνθισας, καὶ καρποφορίαν τὴν ἀγαθὴν, ἐξήνεγκας πλουσίως, Χριστοῦ τοῦ ζωοδότου, τῆς ἀμωμήτου θείας πίστεως.

Σ τεφάνῳ ἐστεφάνωσεν ὁ Χριστός, τῆς ζωῆς τῆς ἀγήρω σε Στέφανε, καὶ δωρεαῖς, τῶν θαυμάτων ἔνδοξε βασιλεῦ, ὑπερφυῶς ἐτίμησεν, ὡς τῇ πολιτείᾳ σου τιμηθεῖς. Διὸ αὐτὸν δυσώπει, αἰεὶ ἐν παρρῆσιᾳ, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν εὐχομένων σοι.

Ο δίκαιος καὶ κράτιστος βασιλεὺς, Οὐγγαρίας προστάτης ὁ μέγιστος, ὁ τῶν πιστῶν, θεῖος ἀντιλήπτωρ πρὸς τὸν Θεόν, ὦ Στέφανε αἰοίδιμε, πρόσδεξαι τοὺς ὕμνους μου εὐμενῶς, καὶ δίδου μοι σὴν χάριν, ἐξαίρων τὴν ζωὴν μου, τῆς κακουργίας τοῦ ἀλάστορος.

Θεοτοκίον.

Υ πέραγνε Μαρία Μῆτερ Θεοῦ, τῇ θερμῇ μου φωνῇ ἐπικάμφητι, ὡς εὐμενής, καὶ ἀπὸ κινδύνων καὶ πειρασμῶν, ἀσθενειῶν Πανάχραντε, καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῶν παθῶν, διάσωσόν με Κόρη, ὅτι εἰς σὲ ἐλπίζω, μετὰ Θεὸν μόνην ὁ ἄθλιος.

Καταβασία. Νενίκηνται τῆς φύσεως.

Ἐξαποστειλάριον. Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Θ υσίαν τῷ Κυρίῳ σου, προσήνεγκας εὐάρεστον, τὰ κατορθώματα μάκαρ, τοῦ ἐναρέτου σου βίου· δικαίως γὰρ τῇ ἄνωθεν, προνοίᾳ ἐβασίλευσας, καὶ τὸν Σταυρὸν ἀνύψωσας, ἐν Οὐγγαρίας τῇ χώρᾳ, Στέφανε κράτιστε ἄναξ.

Ἔτερον. Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἄστροις.

Τὴν ἀλουργίδα λαμπρύνας, ταῖς γενικαῖς σου ἀρεταῖς, καὶ τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου, διακονήσας εὐσεβῶς, τῆς οὐρανῶν βασιλείας, μέτοχος Στέφανε ὤφθης.

Καὶ τῆς Ἑορτῆς.

Απόστολοι ἐκ περάτων, συναθροισθέντες ἐνθάδε, Γεθσημανῇ τῷ χωρίῳ, κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα· καὶ σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου, παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Ἰστῶμεν στίχ. δ' καὶ ψάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος β'. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου.

Οτε τῷ Δεσπότη τοῦ παντός, ὕψωσας ψυχῆς σου τὸν πόθον, οὐρανοδρόμῳ νοῖ, τότε ἠκολούθησας, αὐτῷ ὡς πάνσοφος, καὶ ἐνθέως διήνυσας, ἐν τοῖς ἀνακτόροις, Στέφανε αἰοίδιμε, βίον ἐνάρετον. Ὅθεν τῆς ζωῆς ἐκομίσω, ἀμοιβὰς ὑπόθεν πλουσίας, καὶ Δικαίων δῆμοις συνηρίθμῃσαι.

Φέρων ὥσπερ σκῆπτρον τὸν Σταυρόν, καὶ ὡς ἀλουργίδα τὴν πίστιν, ἐνδεδυμένος φαιδρῶς, ἄναξ ἐνθεώτατος, ἐδείχθης Στέφανε, καὶ τῆς δόξης τῷ ἀνακτι, σεμνότητι βίου, καὶ ἀρίστοις πράξεσι, ζήλῳ ἐλάτρευσας. Ὅθεν φερωνύμως ἐδέξω, παρ' αὐτοῦ τῆς ἀνωθεν δόξης, στέφανον σοφὲ τὸν ἀμαράντινον.

Αλλος ἰσαπόστολος τῇ σῇ, Στέφανε πατρίδι ὠράθης, ὡς Κωνσταντῖνός ποτε, τούτου ἀφομοίωμα, ὡς πέλων τέλειον, καὶ τῆς πίστεως ἡγείρας, τὸ κράτος νικήσας, πᾶσαν τὴν παράταξιν, τῆς ματαιότητος. Ὅθεν νίκης τρόπαιον ἦρας, καὶ ἐθαυμαστώθης θαυμάτων, θεία χορηγία τοῖς χαρίσμασι.

Πράξεων ἀρίστων γεωργός, χάριτος φαιδρός λαμπαδοῦχος, ὑφηγητῆς ἀρετῆς, φυτοκόμος ἔνθεος, Χριστοῦ τῆς πίστεως, καὶ διδάσκαλος πάνσοφος, τοῦ Εὐαγγελίου, ἔργω τε καὶ ῥήματι, ἐφάνης Στέφανε, καὶ τὴν Οὐγγαρίαν ὡς νύμφην, ἐκλεκτὴν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ, τῷ τῆς δόξης ἀνακτι παρέστησας.

Δόξα. Ἦχος πλ α'.

Πανηγυρίζει σήμερον φαιδρῶς, ἡ ἐν Οὐγγαρία ἁγία Ἐκκλησία, καὶ σὺν αὐτῇ πᾶσα ἡ οἰκουμένη, τὴν μνήμην τὴν ὑπέρλαμπρον, τοῦ χριστοφόρου ἀνακτος. Οὗτος γὰρ ὁ αἰδιμος, παρὰ Θεοῦ τὸ σκῆπτρον ἐγχειρισθεὶς, εὐσεβῶς ἐπὶ τῆς γῆς ἐβασίλευσεν, οὐκ ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις πεποιθώς, ἀλλ' ἐν τοῦ Σταυροῦ τῇ παντευχίᾳ· καὶ στερρόως τροπώσάμενος, τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας τὰ ὑψώματα, τῆς εὐσεβείας πᾶσι παρέσχε τὸ ἀκίβδηλον, καὶ τὴν πάτριον χθόνα καθηγάσας, ναοὺς ἐγείρας ἐν αὐτῇ, τῷ Βασιλεῖ τῶν ἀπάντων. Ὅθεν αὐτῷ ἐκβοήσωμεν· Στέφανε μακάριε, Ἀποστόλων ὁμότροπε, καὶ Δικαίων ὁμόσκηνε, κατὰ παθῶν βασιλεύειν ἐνίσχυσον ἡμᾶς, τοὺς πεποιθότας ἐν πίστει, τῇ συμμαχίᾳ τῆς πρεσβείας σου.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Αῖσατε λαοί, τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἄσατε· σήμερον γὰρ τὴν ὀλόφωτον ψυχὴν αὐτῆς, εἰς τὰς ἀχράντους παλάμας, τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος ἀνευ σπορᾶς, παρατίθησιν· ὃ καὶ πρεσβεύει ἀδιαλείπτως, δωρηθῆναι τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Δοξολογία Μεγάλη καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

Τὰ Τυπικά, οἱ Μακαρισμοὶ καὶ ἐκ τοῦ Κανόνος τοῦ Ἀγίου ἡ γ' καὶ στ' Ὠδὴ. Ἀπόστολον, ζῆτει τῷ Σαββάτῳ τῆς Η' Ἑβδομάδος τῶν Ἐπιστολῶν καὶ Εὐαγγέλιον τῇ κα' Μαΐου.

Μεγαλυνάρια.

Χαίροις βασιλέων κλέος σεπτόν, καὶ τῆς Οὐγγαρίας, ἐγκαλλώπισμα θαυμαστόν· χαίροις ὁ ὑψώσας, τῆς πίστεως τὸ κέρας, θεοστεφῆς ὡς ἄναξ, Στέφανε ἐνδοξε.

Φέρων ὥσπερ μάχαιραν τὸν Σταυρόν, νίκας κατὰ πλάνης, ἐπετέλεσας εὐκλεῶς, καὶ ἐλευθερίας, τῆς ἐν Χριστῷ τὸ δῶρον, παρέσχες τῷ λαῷ σου, Στέφανε ἐνδοξε.

Κοινωνικόν.

Ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι ἐν Κυρίῳ, τοῖς εὐθέσι πρέπει αἴνεσις. Ἀλληλούϊα.

Δίστιχον.

Ἀγγελωνύμου προτροπῇ Ἱεράρχου
Στέφανε ὕμνους Κύριλλος ὕφανέ σοι.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΕΡΟΘΕΟΥ
ΠΡΩΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΦΩΤΙΣΤΟΥ ΤΗΣ ΟΥΓΓΑΡΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΚΡΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Ἰστῶμεν στίχ. δ' καὶ ψάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος γ'. Μεγάλη τοῦ Σταυροῦ σου.

Κροτήσωμεν ἐν ὕμνοις, σήμερον φιλέορτοι, φαιδρῶς Ἱεροθέου, τὴν μνήμην ἐκτελοῦντες, τοῦ κηρύξαντος ἐν Οὐγγαρία τὸν Σωτῆρα, καὶ παρ' αὐτοῦ στέφανον, τὸν ἀμαράντινον, ἐπαξίως λαβόντα.

Α'σκήσεως ἐκλάμψας, θείους προτερήμασι, σοφίαν ὑπεδέξω, τὴν θεϊκὴν ὡς δῶρον, καὶ ἐσόφισας τοὺς μὴ εἰδότας τὸν Σωτῆρα, Πάτερ Ἱερόθεε, ἐκμυησάμενος, Ἀποστόλων τὸν ζῆλον.

Τῶν Οὐγγρων ποδηγέτης, ὥφθης πρὸς τὸν Κύριον, αὐτοὺς ταῖς διδασκαῖς σου, τῆς πλάνης ἀπαλλάξας· Παρακλήτου γάρ, ἐν σοὶ ἐνήργησεν ἡ χάρις, ὡς δι' ἀσκήσεως, ὃ Ἱερόθεε, καθαρὸν σε εὐροῦσα.

Ω'ς ὄρθρος τοῖς ἐν σκότει, Πάτερ ἐξανέτειλας, τῆς πλάνης τῆς ζοφώδους, τῶν μυσαρῶν εἰδώλων· διὸ φώτισον, καθικετεύω τὴν ψυχὴν μου, σῆς φωταυγοῦς χάριτος, ὃ Ἱερόθεε, μυστικῇ δαδουχία.

Δόξα. Ἦχος β'.

Ο "σιε Πάτερ, Ἱερόθεε σοφέ, εὐαγγελισάμενος τὸ σωτήριον, τοῦ δι' ἡμᾶς ἐκ Παρθένου σαρκωθέντος, ἀνάρχου Λόγου τοῦ Πατρός, υἱοὺς ἡμέρας ἀνέδειξας, τοὺς χρηματίζοντας πρῶην, τῶν εἰδώλων τῆς

πλάνης ἔκγονα. Ὅθεν ὡς Ἀποστόλων ὁμότροπος, καὶ αὐτῶν ἐν ὑψίστοις συμμετοχος, Θεῷ μὴ παύσῃ πρεσβεύων, ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου, καὶ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Η τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα ὑπάρχουσα, καὶ τῶν Χερουβιμ ἐνδοξότερα, καὶ πάσης κτίσεως τιμιωτέρα· ἢ δι' ὑπερβάλλουσιν καθαρότητα, τῆς αἰδίου οὐσίας δοχεῖον γεγεννημένη, ἐν ταῖς τοῦ Υἱοῦ χερσί, σήμερον τὴν παναγίαν παρατίθεται ψυχὴν, καὶ σὺν αὐτῇ πληροῦται τὰ σύμπαντα χαρᾶς, καὶ ἡμῖν δωρεῖται τὸ μέγα ἔλεος.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ, Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος β'. Οἶκος τοῦ Ἑφραθά.

Ζ ἦλον τὸν θείκόν, πλουτήσας ἐν ψυχῇ σου, Εὐαγγελίου ὥφθης, θεόπνους ὑποφήτης, παμμάκαρ Ἱερόθεε.

Στίχ. Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν...

Π λάνης τῆς ἐναγοῦς, εἰδώλων τῶν ματαίων, κατήργησας τὸ σέβας, ἐν διδασκῶν δυνάμει, παμμάκαρ Ἱερόθεε.

Στίχ. Οἱ Ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην...

Π ρέσβευε τῷ Θεῷ, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπαύστως, ὡς παρρησίαν ἔχων, ἵνα δεινῶν κινδύνων, ῥυσθῶμεν Ἱερόθεε.

Δόξα. Τριαδικόν.

Δ όξα σοι ὦ Τριάς, Πάτερ, Υἱὲ καὶ Πνεῦμα, ἡ μία βασιλεία· ταῖς τοῦ Ἱεροθέου, πρεσβείαις ἡμᾶς φύλαττε.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Δ έσποινα τοῦ παντός, σὺν τῷ Ἱεροθέῳ, τῷ τοῦ Υἱοῦ σου μύστη, ἡμῖν πταισμάτων λύσιν, ἐξαίτει ὡς φιλεύσπλαγχνος.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Μετὰ τὸν Προοιμακόν, στιχολογοῦμεν τὸ Μακάριος ἀνὴρ. Εἰς δὲ τὸ Κύριε ἐκέκραξα, ἱστώμεν στίχ. στ' καὶ ψάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

ᾠχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Δεῦτε φιλέορτοι πάντες, ἐπαγαλλόμενοι, Ἱεροθέου ὕμνοις, τοῦ σοφοῦ Ἱεράρχου, τὴν εὐσημον ἡμέραν χαρμονικῶς, ἐκτελέσωμεν κρίζοντες· Θεομακάριστε Πάτερ πάντων ἡμῶν, ὑπερέχου τῶν τιμῶντων σε.

Ιερωμένος ὑπάρχων, ὦ Ἱερόθεε, Θεῷ τῷ ἐν Τριάδι, δι' ἀσκήσεως πόνων, τὸν ζῆλον ἐμμήσω τῶν ἱερῶν, Ἀποστόλων σαφέστατα, καὶ Οὐγγαρίας ἐφώτισας τὸν λαόν, ταῖς ἀκτίσι τοῦ κηρύγματος.

Εν Οὐγγαρία ἐπέστης, ἄλλος Ἀπόστολος, τῆς ἀληθοῦς σοφίας, διαλάμπων τῇ αἴγλῃ, καὶ λύσας ἀθεΐας βαρβαρικῆς, τὴν ζοφώδη σκοτόμαιναν, Εὐαγγελίου ἀνέτειλας ἐν αὐτῇ, τὴν ἡμέραν Ἱερόθεε.

Ἔτερα. ᾠχος β'. Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασιν.

Ποίοις μελωδικοῖς ᾠσμασιν, εὐφημήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν Χριστοῦ τὸν πόθον πλουτήσαντα, καὶ τρυφὰς ματαίας μισήσαντα, τὸν ζωὴν ἁγίαν μετελθόντα· τὸ ἄστρον, τῆς εὐσεβείας τὸ ἀείφωτον· τὸ ρεῖθρον, τοῦ σωτηρίου τὸ ἀεὶρρόον· Θεογνωσίας ῥημάτων, τὸ εὐλαλον στόμα, Ἱερόθεον τὸν σοφόν, δι' οὗ πρυτανεύεται, ἡμῖν χάρις θεία ἄνωθεν.

Ποίοις εὐφραντικοῖς μέλεσιν, ἀνυμνήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν τῆς ἀπωλείας ῥυσάμενον, πλείστους καὶ πρὸς δρόμον ἰθύναντα, ἐντολῶν τῶν θείων τοῦ Σωτῆρος· τὸ κλέος, Ἀρχιερέων τὸ Θεσπέσιον· τὸ αὔχος, ἀρχιποιμένων τὸ ἐξαίσιον· τὸν θαυμαστὸν ὑποφήτην, τοῦ Εὐαγγελίου, Ἱερόθεον τὸν σοφόν, δι' οὗ ἡ ἀλήθεια, τῷ λαῷ τῶν Οὐγγρων ἔλαμψε.

Ποίοις εὐφημιῶν ἄνθεσιν, ἀναδήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν ἐκ Κωνσταντίνου τῆς Πόλεως, πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν ποιήσαντα, χάριτι Κυρίου τὴν πορείαν, καὶ ταύτην, τῇ ἀληθείᾳ ὑποτάξαντα, τοῖς ὅπλοις,

Εὐαγγελίου τοῦ κηρύγματος· τὸν ἱερὸν μυστολέκτην, τῆς Θεοσεβείας, Ἱερόθεον τὸν σοφόν, αὐτοῦ ὅπως λάβωμεν, πρεσβείαις πταισμάτων ἄφεςιν.

Δόξα. Ὁχος πλ. β'.

Εὐδεδυμένος τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου ὑπερβαλλόντως, Ἱερόθεε Θεόφρον ἐκοπίασας· προνοία γὰρ θεϊκῇ, ἐν Οὐγγαρίας τῇ χώρᾳ γενόμενος, ὑπήκοον αὐτὴν τῷ Κυρίῳ παρέστησας, ἐν πολλοῖς καμάτοις ἰδρῶσι τε καὶ μόχθοις, τοῦ κηρύγματος τῆς ἀληθείας, ῥητορεύσας τὰ λόγια. Ὅθεν ἀποστολικὴν δωρεὰν κληρωσάμενος, πρὸς οὐρανοὺς εὐκλεῶς προσεχώρησας, ἔνθα ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου σου καθορῶν, ἐκτενῶς ἰκέτευε, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Τῇ ἀθανάτῳ σου Κοιμήσει, Θεοτόκε Μῆτερ τῆς ζωῆς, νεφέλαι τοὺς Ἀποστόλους, αἰθερίους διήρπαζον· καὶ κοσμικῶς διεσπαρμένους, ὁμοχώρους παρέστησαν, τῷ ἀχράντῳ σου σώματι· οἱ καὶ κηδεύσαντες σεπτῶς, τὴν φωνὴν τοῦ Γαβριήλ, μελωδοῦντες ἀνεβόων· Χαῖρε Κεχαριτωμένη, Παρθέने Μῆτερ Ἀνύμφευτε, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Μεθ' ὧν ὡς Υἱόν σου καὶ Θεὸν ἡμῶν, ἰκέτευε τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Εἵσοδος, τὸ Φῶς ἱλαρόν, τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας καὶ τὰ Ἀναγνώσματα.

Παροιμιῶν τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. ι', 7 - γ', 13)

Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων, καὶ εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ. Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὔρε σοφίαν, καὶ θνητὸς ὃς οἶδε φρόνησιν. Κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου θησαυρούς. Τιμιωτέρα δέ ἐστι λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστιν. Ἐκ γὰρ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ. Τοιγαροῦν ἀκούσατέ μου, ὦ τέκνα, σεμνὰ γὰρ ἐρῶ· καὶ μακάριος ἄνθρωπος, ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς

φυλάξει. Αί γάρ ἔξοδοί μου, ἔξοδοι ζωῆς, καὶ ἐτοιμάζεται θέλησις παρὰ Κυρίου.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὑμᾶς, καὶ προῖμαι ἐμὴν φωνὴν υἱοῖς ἀνθρώπων· Ὅτι ἐγὼ ἡ Σοφία κατεσκεύασα βουλὴν, καὶ γινῶσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. Ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχὺς. Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ· οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσι χάριν. Νοήσατε τοίνυν ἄκακοι πανουργίαν, οἱ δὲ ἀπαιδευτοὶ ἔνθεσθε καρδίαν. Εἰσακούσατέ μου καὶ πάλιν· σεμνὰ γὰρ ἔρῳ, καὶ ἀνοίγω ἀπὸ χειλέων ὀρθά. Ὅτι ἀλήθειαν μελετήσῃ ὁ λάρυγξ μου· ἐβδελυγμένα δὲ ἐναντίον ἐμοῦ χεῖλη ψευδῆ. Μετὰ δικαιοσύνης πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, οὐδὲν ἐν αὐτοῖς σκολιόν, οὐδὲ στραγγαλιῶδες. Πάντα εὐθέα ἐστὶ τοῖς νοοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινῶσιν. Διδάσκω γὰρ ὑμῖν ἀληθῆ, ἵνα γένηται ἐν Κυρίῳ ἡ ἐλπίς ὑμῶν, καὶ πλησθῇσεσθε πνεύματος.

Σοφίας Σολομώντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. δ', 14)

Στόμα δικαίου ἀποστάζει σοφίαν, χεῖλη δὲ ἀνδρῶν ἐπίστανται χάριτας. Στόμα σοφῶν μελετᾷ σοφίαν· δικαιοσύνη δὲ ῥύεται αὐτοὺς ἐκ θανάτου. Τελευτήσαντος ἀνδρὸς δικαίου, οὐκ ὄλλυται ἐλπίς· υἱὸς γὰρ δίκαιος γεννᾶται εἰς ζωὴν· καὶ ἐν ἀγαθοῖς αὐτοῦ καρπὸν δικαιοσύνης τρυγῇ. Φῶς δικαίοις διαπαντός, καὶ παρὰ Κυρίου εὐρήσουσι χάριν καὶ δόξαν. Γλῶσσα σοφῶν καλὰ ἐπίσταται, καὶ ἐν καρδίᾳ αὐτῶν ἀναπαύσεται σοφία. Ἀγαπᾷ Κύριος ὁσίας καρδίας· δεκτοὶ δὲ αὐτῷ πάντες ἄμωμοι ἐν ὁδῷ. Σοφία Κυρίου φωτιεῖ πρόσωπον συνετοῦ· φθάνει γὰρ τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτήν, πρὸ τοῦ γνωσθῆναι, καὶ εὐχερῶς θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀγαπώντων αὐτήν. Ὁ ὀρθρίσας πρὸς αὐτήν οὐ κοπιάσει· καὶ ὁ ἀγρυπνήσας δι' αὐτήν, ταχέως ἀμέριμος ἔσται. Ὅτι τοὺς ἀξιόους αὐτῆς περιέρχεται ζητοῦσα, καὶ ἐν ταῖς τρίβοις φαντάζεται αὐτοῖς εὐμενῶς. Σοφίας οὐ κατισχύσει ποτὲ κακία. Διὰ ταῦτα καὶ ἐρασθῆς ἐγενόμην τοῦ κάλλους αὐτῆς, καὶ ἐφίλησα ταύτην, καὶ ἐξεζήτησα ἐκ νεότητός μου, καὶ ἐζήτησα νύμφην ἀγαγέσθαι ἐμαυτῷ. Ὅτι ὁ πάντων Δεσπότης ἠγάπησεν αὐτήν. Μύστις γὰρ ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ

ἐπιστήμης, καὶ αἰρέτις τῶν ἔργων αὐτοῦ. Οἱ πόνοι αὐτῆς εἰσιν ἀρεταί· σωφροσύνην δὲ καὶ φρόνησιν αὕτη διδάσκει· δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, ὧν χρησιμώτερον οὐδὲν ἐστὶν ἐν βίῳ ἀνθρώποις. Εἰ δὲ καὶ πολυπειρίαν ποθεῖ τις, οἶδε τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ μέλλοντα εἰκάζειν· ἐπίσταται στροφὰς λόγων, καὶ λύσεις αἰνιγμάτων· σημεῖα καὶ τέρατα προγινώσκει, καὶ ἐκβάσεις καιρῶν καὶ χρόνων· καὶ πᾶσι σύμβουλός ἐστιν ἀγαθή. Ὅτι ἀθανασία ἐστὶν ἐν αὐτῇ, καὶ εὐκλεία ἐν κοινωνίᾳ λόγων αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐνέτυχον τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐδεήθην αὐτοῦ, καὶ εἶπον ἐξ ὅλης μου τῆς καρδίας· Θεὲ Πατέρων καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους, ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου, καὶ τῇ σοφίᾳ σου κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δεσπόζῃ τῶν ὑπὸ σοῦ γενομένων κτισμάτων, καὶ διέπῃ τὸν κόσμον ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· δός μοι τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σοφίαν, καὶ μὴ με ἀποδοκιμάσῃς ἐκ παιδῶν σου· ὅτι ἐγὼ δοῦλος σός, καὶ υἱὸς τῆς παιδείας σου. Ἐξαπόστειλον αὐτὴν ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης σου, ἵνα συμπαροῦσά μοι διδάξῃ με, τί εὐάρεστόν ἐστι παρὰ σοί. Καὶ ὁδηγήσῃ με ἐν γνώσει, καὶ φυλάξῃ με ἐν τῇ δόξῃ αὐτῆς. Λογισμοὶ γὰρ θνητῶν πάντες δειλοί, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπινόαι αὐτῶν.

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. ε΄, 15)

Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, καὶ ἡ φροντίς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστῳ. Διὰ τοῦτο λήφονται τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπειᾶς καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρὸς Κυρίου· ὅτι τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ σκεπάσει αὐτούς, καὶ τῷ βραχίονι ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. Λήφεται πανοπλίαν τὸν ζῆλον αὐτοῦ, καὶ ὀπλοποιήσῃ τὴν κτίσιν εἰς ἄμυναν ἐχθρῶν· ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνης, καὶ περιθήσεται κόρυθα, κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήφεται ἄσπίδα ἀκαταμάχητον, ὁσιότητα, ὅξυνεῖ δὲ ἀπότομον ὀργὴν εἰς ῥομφαίαν· συνεκπολεμήσῃ αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονas. Πορεύονται εὖστοχοι βολίδες ἀστραπῶν, καὶ ὡς ἀπὸ εὐκύκλου τόξου τῶν νεφῶν, ἐπὶ σκοπὸν ἀλοῦνται· καὶ ἐκ πετροβόλου θυμοῦ, πλήρεις ῥιφήσονται χάλαζαι. Ἀγανακτήσῃ κατ' αὐτῶν ὕδωρ θαλάσσης, ποταμοὶ δὲ συγκλύσουσιν ἀποτόμως· ἀντιστήσεται αὐτοῖς πνεῦμα δυνάμεως, καὶ ὡς λαίλαψ ἐκλικμήσῃ αὐτούς, καὶ ἐρημώσῃ πᾶσαν τὴν γῆν ἀνομία, καὶ ἡ

κακοπραγία περιτρέφει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν βασιλεῖς καὶ σύνετε, μάθετε δικασταὶ περάτων γῆς· ἐνωτίσασθε οἱ κρατοῦντες πλήθους, καὶ γεγαιρωμένοι ἐπὶ ὄχλοις ἐθνῶν. Ὅτι ἐδόθη παρὰ Κυρίου ἡ κρᾶτησις ὑμῖν, καὶ ἡ δυναστεία παρὰ Ὑψίστου.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΤΗΝ, Ἰδιόμελα.

ᾠχος α΄.

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ, ἡ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, ὡς ἄγγελον εἰρήνης τῇ Οὐγγαρία, Ἱερόθεον τὸν σοφὸν ἀποστείλασα· σὺν αὐτῇ δὲ ἀγάλλου ἡ θυγάτηρ, ἀρράγες θεμέλιον αὐτόν, Ἀπόστολον σοφὸν καὶ διδάσκαλον πλουτήσασα· καὶ ἀμφοτέραι ἐν Πνεύματος συμφωνίᾳ, τὴν μνήμην αὐτοῦ πανηγυρίζουσαι, τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ ἐκβοήσατε· Μέγας εἶ Κύριε καὶ θαυμάσται αἱ βουλαί σου, δι' ὧν ἅπαν τας πολυτρόπως, πρὸς τὴν σὴν ἐπίγνωσιν καλεῖς, φιλάνθρωπε δόξα σοι.

ᾠχος β΄.

Ο βίος σου ἱερός, ἐκ νεότητος ὥφθη, φερωνύμως Ἱερόθεε μακάριε· ἀνονήτους γὰρ συγχύσεις λιπών, καὶ μοναστῶν τάγμασι καταριθμήσας σεαυτόν, ταῖς ἀρεταῖς ὑπὲρ ἥλιον ἐξέλαμψας· ὅθεν ἐκ τῆς Ἐώας διαδραμῶν, ἐν Οὐγγαρίᾳ τὴν μυστικὴν ἀνατολήν, τῆς ἐπιγνώσεως Χριστοῦ ἐξανέτειλας, καὶ τῶν εἰδώλων τὴν ἀσέληνον νύκτα, φωταυγείᾳ τοῦ κηρύγματος διέλυσας. Ἀλλ' ὡς δόξαν ἐν οὐρανοῖς, τὴν ὑπὲρ λόγον εὐράμενος, ἀκαταπαύστως ἱκέτευε, ὑπὲρ τῶν τιμώντων σε.

ᾠχος γ΄.

Αναχθεῖσα ἐκ λάκκου, τάλαιπωρίας τῆς εἰδωλομανίας ἡ Οὐγγαρία, διὰ τοῦ θεοπνεύστου σου κηρύγματος, χρεωστικῶς σε μακαρίζει, Ἱερόθεε κραυγάζουσα· Χαίροις ὁ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος, τὰς δωρεὰς πλουσίως καρποφορήσας· χαίροις ὁ εἰρήνην καὶ λύτρωσιν ἀπὸ τῶν ματαίων, εὐαγγελισάμενος ὡς κῆρυξ οὐράνιος· χαίροις στόμα θεο-

ειδές, θεογνωσίας ὁ ῥήτωρ, καὶ θεορρήμων ὑψηλός, τῶν μυστηρίων τῆς χάριτος. Ἀλλὰ πρέσβευε διηνεκῶς τῷ Κυρίῳ, τὴν εἰρήνην τῷ κόσμῳ δωρήσασθαι, ὡς ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος.

Ἦχος δ'.

Ο "σιε Πάτερ Ἱερόθεε, τῷ θείῳ κράτει τῆς ἰσχύος τῆς ἀληθείας, τὴν τῶν εἰδώλων συντριβὴν ἐργασάμενος, Χριστῷ τὴν Οὐγγαρίαν συνήρμοσας· οἰκοδόμος δὲ δειχθεὶς πνευματικός, ἐπὶ πέτραν τῆς πίστεως ἐδόμησας, πολλῶν ἀνθρώπων ψυχάς· καὶ ναὸν ἱερώτατον τελέσας, τῆς Παναγίας Τριάδος σεαυτόν, πρὸς οὐράνιον προσεχώρησας ναόν, κατὰ μετοχὴν θείαν θεούμενος. Ἀλλὰ πρέσβευε ἀεὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ῥυσθῶμεν κινδύνων χαλεπῶν, οἱ εὐλαβῶς τιμῶντές σε.

Δόξα. Ὁ αὐτός.

Τὸν ἐν Ὅσις Ποιμένα, καὶ ἐν Ἱεράρχαις ἱσαπόστολον, Ἱερόθεον τὸν πανεύφημον, ἐν ἐγκωμίῳ τιμήσωμεν. Οὗτος γὰρ ἐν ἑαυτῷ, τὴν πηγὴν τῆς σοφίας ἔχων, Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν, εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ποταμούς, τῇ Οὐγγαρίᾳ ἐπήγαγε, πρὸς εὐκαρπίαν μυστικὴν, τῶν ἀγαθῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ὅθεν αὐτῷ ἐκβοήσωμεν· Τρισμκαριώτατε Πάτερ, Ἀποστόλων ὁμότροπε, Ὅσιων συμμετοχε καὶ Ἱεραρχῶν σύσκηνε, κατάρδευσον καὶ ἡμῶν τὰς ψυχάς, τοῖς ῥείθροις τῆς δοθείσης σοι, ἐπουρανίου χάριτος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Τὴν πάνσεπτόν σου Κοίμησιν, Παναγία Παρθένε Ἀγνή, τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος, ἐπὶ τῆς γῆς μακαρίζομεν· ὅτι Μήτηρ γέγονας τοῦ Ποιητοῦ τῶν ἀπάντων, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸν ἱκετεύουσα, ὑπὲρ ἡμῶν μὴ παύσῃ δεόμεθα, τῶν εἰς σέ μετὰ Θεὸν τὰς ἐλπίδας θεμένων, Θεοτόκε Πανύμνητε καὶ Ἀπειρόγαμε.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ, Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος πλ. α΄. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις ὁ Ἱεράρχης Χριστοῦ, Ἱεραρχῶν ἡ ἀκριβὴς ὑποτύπωσις, ὁ πράξει καὶ θεωρίᾳ, ὑπεραστράφας φαιδρῶς, Θεοφόρε Πάτερ Ἱερόθεε· Θεῷ ὁ τὴν ἔφεςιν, ὀλικῶς ἀναθέμενος, καὶ τῶν προσκαίρων, ἀλογήσας ὡς πάνσοφος, ὁ ἐν σώματι, βιοτεύσας ὡς ἄσαρκος· ἄνθρωπος ὁ οὐράνιος, ζωῆς τελειότητι, ὁ οὐρανῶν βασιλείας, κληρονομήσας τὴν ἑλλαμψιν. Χριστὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Οἱ Ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην...

Χαίροις ὁ τῆς ἀγάπης Χριστοῦ, ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὴν χάριν δεξάμενος, ὁ πίστεως καὶ ἐλπίδος, καταλαμφθείς τὴν ψυχὴν, τῇ φωταγωγίᾳ Ἱερόθεε· ὁ φῶς δι' ἀσκήσεως, ἀνενδότου γενόμενος, καὶ τοὺς ἐν σκότει, τῶν εἰδώλων καθεύδοντας, ἀπαυγάσμασι, καταυγάσας τῶν λόγων σου· ἥλιος ὁ ὑπέρφωτος, Κυρίου τῆς γνώσεως, ὁ τοῖς ἀνόμοις κηρύξας, τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα. Χριστὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ...

Χαίροις Εὐαγγελίου βλαστός, κῆρυξ Θεόφθογγος καὶ μύστης Θεόσοφος, τὸ στόμα τῆς ἀληθείας, τῆς εὐσεβείας φωνή, τῆς θεογνωσίας ὁ διδάσκαλος· ὁ φθόγγος τῶν λόγων σου, Οὐγγαρίαν ῥυσάμενος, τῆς τῶν εἰδώλων, χαλεποῦς ματαιότητος, καὶ ὑπήκοον, τῷ Χριστῷ ἐργασάμενος· Ὅσιε Ἱερόθεε, Ὅσιων συνόμιλε, Ἱεραρχῶν, Ἀποστόλων, ἐν τοῖς ὑψίστοις συμμετοχε. Χριστὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ΄.

Ο΄σιε Πάτερ Ἱερόθεε, δαυιτικῶς γραμματέως ὀξυγράφου, ἡ γλῶσσά σου κάλαμος γέγονεν, ἱερογραφοῦσα ἐν πλαξὶ καρδιῶν, ἀνθρώπων τῇ πλάνῃ παλαιωθέντων, τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἀσκητικῶς γὰρ προκαθαρθείς, τῆς σοφίας ἐν μετοχῇ ἐγένου, καὶ ὥσπερ ἄλλος Ἀπόστολος, ἐκ τῆς Βασιλίδος πρὸς Οὐγγαρίαν ἀπεστάλης, τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν, εὐαγγελιζόμενος πᾶσιν εἰρήνην. Ὅθεν ἀποστολικῆς

χάριτος, δι' ἔργων σου καὶ λόγων ἰσομοιρήσας, Χριστῷ παρέστης ἐν οὐρανοῖς, πρεσβεύων αὐτῷ ἐκτενῶς, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Παρθενικαὶ χορεῖαι σήμερον, μυστικῶς τῇ κλίνῃ τῆς Παρθένου καὶ Μητρός, κύκλῳ παρίστανται· καὶ ψυχαὶ Δικαίων περιϋπτάμεναι, τὴν Βασιλίδαν γεραίρουσιν· αἱ μὲν, ὡς προῖκα τὴν παρθενίαν, ἀντὶ μύρου κομίζουσαι· αἱ δὲ τὴν ἄυλον ὑμνωδίαν, τὰ τῆς ἀρετῆς προσάγουσαι· πρέπει γὰρ τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς Βασιλίδι, ταῖς βασιλικαῖς τῶν ἀρετῶν, δορυφορεῖσθαι λαμπροφορίαις. Αἷς καὶ ἡμεῖς, βίον καθαρὸν συνεισενεγκόντες, ἐξέλθωμεν πρὸς κηδεῖαν, τῆς ὄντως Μητρός τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, αὐτὴν συμφώνως μακαρίζοντες.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον.

ᾠχος α'. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Α'ποστόλων τὸν ζῆλον, ἐν ψυχῇ σου δεξάμενος, ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἐπέστης, τῆς εἰρήνης ὡς ἄγγελος, καὶ ἠύγασας πρὸς γινῶσιν θείκην, αὐτὴν τῶν διδασκῶν σου ἀστραπαῖς, Ἱερόθεε θεόφρον Ἀρχιερεῦ· διό σοι ἀναβοῶμεν· Δόξα τῷ σέ ἐκλέξαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σοὶ συνεργήσαντι, δόξα τῷ χορηγοῦντι διὰ σοῦ, πᾶσι τὰ κρείττονα.

Ἔτερον. ᾠχος γ'. Θείας πίστεως.

Θεῖω χρίσματι, τοῦ Παρακλητοῦ, πρῶτος γέγονας, τῆς Οὐγγαρίας, Ἱεράρχης σοφὲ Ἱερόθεε, καὶ Ἀποστόλων τοὺς τρόπους μιμούμενος, πρὸς τὴν εὐσέβειαν ταύτην ἐτέλεσας. Ὅθεν πρέσβευε, Χριστῷ τῷ Θεῷ πανεύφημε, δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Καὶ τὸ τῆς Ἑορτῆς. ᾠχος α'.

Εν τῇ Γεννήσει τὴν παρθενίαν ἐφύλαξας. Ἐν τῇ Κοιμήσει τὸν κόσμον, οὐ κατέλιπες Θεοτόκε. Μετέστης πρὸς τὴν ζωὴν, Μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς, καὶ ταῖς πρεσβείαις ταῖς σαῖς λυτρουμένη, ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετὰ τὴν α΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος α΄. Τὸν τάφον σου.

Κυρίου τοῦ Θεοῦ, θεηγόροις ἐν φθόγγοις, κηρύξας ἱερῶς, τὸ σωτήριον Πάτερ, πολλοὺς τῆς τοῦ χείρονος, δυναστείας διέσωσας, καὶ ἐδίδαξας, ἐπιγινώσκειν Σωτῆρα, Ἱερόθее, τὸν σαρκωθέντα ἀφράστως, ἐκ Κόρης Θεόπαιδος.

Δόξα. Ὅμοιον.

Αΰσκήσει μετελθὼν, τῶν Ἀγγέλων τὸν βίον, ὡς Ἀγγελος Θεοῦ, εἰς τὴν γῆν Οὐγγαρίας, προνοία τῇ ἄνωθεν, ἀπεστάλης μακάριε, ὑψηγούμενος, τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, Ἱερόθее, καὶ τῶν εἰδώλων τῆς πλάνης, ἀνθρώπους λυτρούμενος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Ο΄ πάντιμος χορός, τῶν σοφῶν Ἀποστόλων, ἡθροίσθη θαυμαστῶς, τοῦ κηδεῦσαι ἐνδόξως, τὸ σῶμά σου τὸ ἄχραντον, Θεοτόκε Πα-
νύμνητε· οἷς συνύμνησαν, καὶ τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη, τὴν Μετάστασιν, τὴν σὴν σεπτῶς εὐφημοῦντες· ἦν πίστει ἐορτάζομεν.

Μετὰ τὴν β΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος γ΄. Θείας πίστεως.

Ω΄ σπερ ἥλιος, ἐκ τῆς Ἑώας, ἀνατέταλκας, καὶ Οὐγγαρίαν, εὐσεβείας φωτὶ κατεπύρσευσας, καὶ τῶν εἰδώλων τῆς πλάνης διέλυσας, τὴν σκοτομήνην σοφὴ Ἱερόθее. Ὅθεν πρέσβευε, Χριστῷ τῷ Θεῷ πανεύφημε, δωρήσασθαι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα. Ὅμοιον.

Ω΄ διδάσκαλον, τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀρχίθρονον, τῆς Οὐγγαρίας, Ἱερόθее Πάτερ ὑμνοῦμέν σε· σὺ γὰρ ὡς πλήρης σοφίας γενόμε-

νος, τῶν Ἀποστόλων τὸν ζῆλον ἐπέδειξας. Ὅθεν εἵληφας, σκηνὴν τὴν ἀχειροποιήτον, εἰς θείαν σου καὶ ἄφθαρτον κατοίκησιν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός. Τὴν ὠραιότητα.

Ε ἢ τῇ Γεννήσει σου, σύλληψις ἄσπορος· ἐν τῇ Κοιμήσει σου, νέκρωσις ἄφθορος· θαῦμα ἐν θαύματι διπλοῦν, συνέδραμε Θεοτόκε· πῶς γὰρ ἡ Ἀπεΐρανδρος, βρεφοτρόφος ἀγνεύουσα; Πῶς δὲ ἡ Μητρόθεος, νεκροφόρος μυρίζουσα; Διὸ σὺν τῷ Ἀγγέλῳ βοῶμέν σοι· Χαῖρε ἡ Κεχαριτωμένη.

Μετὰ τὸν Πολυέλεον, Κάθισμα.

Ἦχος δ'. Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ.

Τοῖς ἐν ἀσκήσει ὑπὲρ φύσιν ἀγῶσι, τῶν οὐρανίων ἀρετῶν ἀνεδείχτης, ἡγιασμένον σκήνωμα καὶ οἶκος εὐαγῆς· ὅθεν Ἱερόθεε, τοῖς μακρὰν ἀπεστάλης, ἵνα τὸ σωτήριον, τοῦ Θεοῦ καταγγείλῃς. Αὐτὸν οὖν Πάτερ πρέσβευε ἀεὶ, ἡμῖν δοθῆναι πταισμάτων τὴν ἄφεσιν.

Δόξα. Ἦχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Α'ποστόλων τὸν ζῆλον, ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὡς καθαρὸς δι' ἀγώνων, ἀσκητικῆς βιοτῆς, δεδεγμένος ἱερῶς, ὃ Ἱερόθεε, ἐν Οὐγγαρία θαυμαστῶς, τῆς ἐπιγνώσεως Χριστοῦ, ἀνέτειλας τὴν ἡμέραν· διό σε πάντες τιμῶμεν, ἐπιτελοῦντές σου τὴν μνήμην πιστῶς.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη, δοξολογοῦσί σε· τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, πιστῶς ὑμνοῦμέν σε· ὅτι μετέστης ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια, καὶ πρεσβεύεις ἐκτενῶς, τῷ Ἰῷ σου καὶ Θεῷ, ῥυσθῆναι ἐκ τῶν κινδύνων, τοὺς πίστει ἀνευφημοῦντας, τὴν σὴν Παρθένε Μετάστασιν.

Εἵτα· οἱ Ἀναβαθμοί, ἦτοι τὸ α' Ἀντίφωνον τῶν Ἀναβαθμῶν τοῦ δ' ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον.

Οἱ Ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην καὶ οἱ Ὅσιοί σου ἀγαλλιάσονται.

Στίχ. Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Εὐαγγέλιον, ζήτηι τῇ ιγ' Νοεμβρίου.

‘Ο Ν’. Δόξα. Ταῖς τοῦ Ἱεράρχου... Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου...

Ἰδιόμελον. ᾠχος πλ. β’.

Στίχ. Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου...

Ο ’σιε Πάτερ, Ἱερόθее σοφέ, τῆς ὑπερθέου σοφίας, δι’ ἀρετῆς ἐργαστήριον γενόμενος, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν, ἐν φωνῇ μεγάλη ἐκήρυξας, λαῶ τῷ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ, τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας καθημένῳ· ὃν τῆς ἀπάτης λυτρώσας, καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος, τῷ Λυτρωτῇ οἰκειώσας, ὡς ὁ Παῦλος ἐβόας πιστῶς· Ἐγὼ τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι, ὁ στέφανος τῆς δικαιοσύνης. Ὅθεν τοῦ πόθου σου τυχών, τῆς αἰωνίου κατηξίωσαι ζωῆς, πρεσβεύων διηνεκῶς, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου...

Εἴτα· ὁ Κανὼν τῆς Ἑορτῆς καὶ ὁ Κανὼν τοῦ Ἀγίου, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς· «Χάριν μοι μακάριε αἶτει θεόθεν. Κυρίλ(λο)ν».

ᾠδὴ α’. ᾠχος δ’. Ἀνοιξω τὸ στόμα μου.

Χ ριστῷ παριστάμενος, ἐν οὐρανοῖς Ἱερόθее, καὶ δόξης λαμπόμενος, τῷ ἀνεσπέρῳ φωτί, φῶς ἐξαίτει μοι, ὡς ἂν λαμπρῶς ὑμνήσω, ζωῆς τῆς ἐνθέου σου, τὰ προτερήματα.

Α ’γάλλεται σήμερον, ἡ Οὐγγαρία ἐν Πνεύματι, τελοῦσα τὴν μνήμην σου, χαρμονικῶς ἐν ᾠδαῖς, Ἱερόθее, διδάσκαλον σοφόν σε, καὶ θεῖον ἀρχιθρονον, καταπλουτήσασα.

Ρ ’ωννύμενος χάριτος, τῇ δυναστείᾳ μακάριε, εἰδώλων ἐξήρανας, τὰς βορβορώδεις πηγὰς, καὶ ἐπήγασας, χειλέων ἐξ ἁγίων, τὸ ὕδωρ τῆς πίστεως, τὸ διειδέστατον.

Θεοτοκίον.

Ιδού σοι προστρέχομεν, ὅτι λαός σου ὑπάρχομεν, καὶ πίστει αἰτούμεθα, σὴν προστασίαν θερμῶς, ἀνακράζοντες· Σεμνή Παρθένε χαῖρε, ἐλπίς τε καὶ στήριγμα, τῶν πεποιθότων σοι.

Καταβασία. Πεποικιλμένη τῇ θείᾳ.

Ῥοδὴ γ'. Τόξον δυνατῶν.

Νόμῳ τοῦ Θεοῦ ὑπέκυψας, Πάτερ τὸν αὐχένα, ἀπὸ παιδὸς ὡς θεόσοφος, καὶ ἀξίως ἐπολιτεύσω, ἐν Κυρίῳ Ἱερόθεε.

Μύρον εὐωδίας γέγονας, τῇ σῇ πολιτείᾳ, καὶ μυστικῶς εὐωδίασας, Ἱερόθεε Οὐγγαρίας, τὸν λαὸν ὁσμαῖς τῶν λόγων σου.

Οὔπλοις ἐγκρατείας σώματος, πάθῃ ἀποκτείνας, τῆς ἀπαθείας κειμήλιον, Ἱερόθεε ἀνεδείχθης, καὶ σοφίας σκευὸς ἔμψυχον.

Θεοτοκίον.

Ι᾽δε ἐφ' ἡμᾶς ὡς εὐσπλαγχνος, Μῆτερ τοῦ Κυρίου, χειμαζομένους τοῖς πάθεσι, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὴν γαλήνην, φιλανθρώπως πρυτανεύουσα.

Καταβασία. Ἡ δημιουργικὴ.

Κάθισμα. Ἦχος δ'. Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ.

Απὸ νεότητος Θεῷ ἀνατείνας, τὴν ἔφεσίν σου ὀλικῶς ὡς ἐχέφρων, ταῖς γενικαῖς διέπρεψας, ἀξίως ἀρεταῖς, καὶ αὐτῷ προσήγαγες, διδασκαῖς σου πανσόφοις, σεσωσμένων Ὅσιε, Ἱερόθεε πλήθος. Ὅθεν αὐτὸν ἰκέτευε ἀεὶ, σῶσαι τοὺς πόθῳ ψυχῆς σε γεραίροντας.

Δόξα. Ὁ αὐτός. Ταχὺ προκατάλαβε.

Ακτῖσι τοῦ Πνεύματος, καταυγασθεὶς τὴν ψυχὴν, ποιμὴν ἀνηγόρευσαι, τῆς Οὐγγαρίας σεπτός, σοφὲ Ἱερόθεε· ὅθεν ἀνθρώπων πλήθος, πρὸς νομὰς τοῦ Κυρίου, ἱθυνας βακτηρίᾳ, τῶν πανσόφων σου λόγων, Ἀπόστολος δι' ἔργων, ἄλλος δεικνύμενος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Κελεύσει τοῦ Κτίστου σου, τοῦ γεννηθέντος ἐκ σοῦ, νεφέλαις συνήθροισας, τοὺς Ἀποστόλους τὴν σὴν, ιδέσθαι Μετάστασιν· ὅθεν καὶ μετὰ δόξης, καὶ πολλῆς εὐφροσύνης, ἐκήδευσαν ἀνυμνοῦντες, τὸ πανάχραντον σῶμα, τῆς σῆς μακαριότητος, Μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ῥδὴ δ'. Τὴν ἀνεξιχνίαστον.

Μύρω Ἱερόθεε τῷ μυστικῷ, τῆς ἱεραρχίας σε εὔρατο, ἡ Οὐγγαρία, ποιμενάρχῃν ἀληθῇ, καὶ ἐκ Θεοῦ διδάσκαλον, τῆς θεοσεβείας θεόσοφον.

Αῖλλον σε ἀνέδειξε Πάτερ Μωσῆν, χάρις ἡ ἀγία τοῦ Πνεύματος, νομοθετοῦντα, τὴν εὐσέβειαν σαφῶς, καὶ διδαχαῖς μαστίζοντα, πλάνης τῶν εἰδώλων τὴν Αἴγυπτον.

Κόσμῳ καλλυνόμενος τῶν ἀρετῶν, λάμπων ταῖς ἀκτῖσι τῆς γνώσεως, τὴν ἀκοσίαν, σὺ διώρθωσας ψυχῶν, ἐξοφωμένων Ὅσιε, τῇ εἰδωλικῇ ματαιότητι.

Θεοτοκίον.

Αῖνωθεν ἐπίβλεπε ἐπὶ τὴν σὴν, Μήτηρ κληρουχίαν ὡς εὐσπλαγχνος, ἐξαιρουμένη, δυναστεία σὼν εὐχῶν, ἡμᾶς παντοίων θλίψεων, πάσης συμφορᾶς καὶ κακώσεως.

Καταβασία. Ῥήσεις Προφητῶν.

Ῥδὴ ε'. Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.

Ροαῖς ἀρδευόμενος, θεουργικαῖς τῆς χάριτος, τὴν καθαρωτάτην σου καρδίαν, ἐκ Βυζαντίου, ὡς ποταμὸς νοητός, ἐξῆλθες ἀρδεύων διδαχαῖς, Οὐγγαρίαν ἅπασαν, θαυμαστὲ Ἱερόθεε.

Ιδὼν τὸ ἀκέραιον, Θεὸς τῆς διανοίας σου, Πάτερ Ἱερόθεε θεόφρον, λύχνον καθάπερ, ἐν τῇ λυχνίᾳ αὐτοῦ, ἔθετο ὡς εὐσπλαγχνος φωτί, θείῳ τοῦ κηρύγματος, Οὐγγαρίαν αὐγάζοντα.

Εξήρανας θάλασσαν, εἰδώλων τῆς φαυλότητος, ῥάβδῳ τοῦ Σταυροῦ αὐτὴν πατάξας, καὶ τῆς δουλείας, τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, ἀνθρώπων διέσωσας πληθύν, Πάτερ Ἱερόθεε, Ἀποστόλων συνόμιλε.

Θεοτοκίον.

Α 'σπόρως συνέλαβες, ὠδίνων ἄνευ ἔτεκες, Πατὴρ ἀπειρόγαμε τὸν Λόγον, εἰς σωτηρίαν, τῶν ἐξ Ἀδὰμ γηγενῶν· ὅθεν Θεοτόκον εὐσεβῶς, πάντες σε κηρύττοντες, σῆς δεόμεθα χάριτος.

Καταβασία. Τὸ θεῖον καὶ ἄρρητον.

Ὡδὴ στ'. Ἐβόησε προτυπῶν.

Ι 'έρευσας, τῷ Θεῷ φερωνύμως ὡς Ἄγγελος, καὶ ἁγίαν, ἀπαρχὴν Ἱερόθεε ἡνεγκας, αὐτῷ πλῆθος μέγα, σεσωσμένων ἀνθρώπων τοῖς λόγοις σου.

Τ απείνωσιν, ἐν πραύτητι λόγων ἐπέδειξας, δι' ἧς πάντα, Ἱερόθεε Πάτερ σεβάσμιε, τῶν ψευδῶν εἰδώλων, ἐταπείνωσας πλάνης ὑψώματα.

Ε ὑφρόσυνος, ἡ σεπτὴ σου ἡμέρα ἐπέφανεν, ὑπὲρ λόγον, Ἱερόθεε μάκαρ αἰγάζουσα, εὐσεβῶν καρδίας, ἀστραπαῖς τῆς δοθείσης σοι χάριτος.

Θεοτοκίον.

Ι 'κέτευε, τὸν ἀφράστως τεχθέντα ἐκ σπλάγχχνων σου, ὅτι πάντες, ἀμελείᾳ τελείᾳ ἡμάρτομεν, Θεοτόκε ὅπως, διὰ σοῦ τὴν συγχώρησιν εὔρωμεν.

Καταβασία. Ἄλιον ποντογενές.

Κοντάκιον. ᾠχος πλ. δ'. Τὸ προσταχθέν.

Α 'σκητικαῖς ἀρεταῖς ὑπεραστράψας, ἱεραρχίας τῇ στολῇ κατεκοσμήθης, Ἱερόθεε Πάτερ καὶ εἰς Οὐγγαρίαν, τοῦ Πνεύματος ἐπινεύσει ἀποσταλείς, διέπρεψας Ἀποστόλων ἐν ἀρεταῖς, καὶ ἐβρύσω τοῖς λόγοις σου, εἰδώλων πλάνης αὐτήν, πιστῶς σοι ἀνακραζούσαν· Χαίροις, Πάτερ θεόσοφε.

Ὁ Οἶκος.

Θ εοκίνητον γλῶσσαν, θεοδίδακτον στόμα, κτησάμενος Θεοῦ ὡς θεράπων, Εὐαγγελίου ὑπουργός, ἐν Οὐγγαρίᾳ τῇ χώρᾳ γεγένησαι, παμμάκαρ Ἱερόθεε· διὸ βοῶμέν σοι τοιαῦτα·

Χαῖρε, τὸ πλήκτρον τῆς εὐσεβείας·
χαῖρε, ὁ κῆρυξ τῆς ἀληθείας.

Χαῖρε, ἀσεβείας ὁ θεῖος κατήγορος·
χαῖρε, ἀπιστίας ὁ μέγας ἀντίπαλος.

Χαῖρε, ἄνθος εὐωδέστατον ἀρετῶν ἀσκητικῶν·
χαῖρε, ῥόδον θεομύριστον δωρεῶν θεουργικῶν.

Χαῖρε, τὴν Οὐγγαρίαν τῷ Σωτῆρι συνάψας·
χαῖρε, αὐτὴν τῷ τύπῳ τοῦ Σταυροῦ σημειώσας.

Χαῖρε, ἀστὴρ τῆς πίστεως ἄδυτος·
χαῖρε, φωστὴρ τῆς γνώσεως πάμφωτος.

Χαῖρε, Χριστὸν τοῖς ἀνόμοις κηρύξας·
χαῖρε, πολλοὺς τῆς ἀπάτης λυτρώσας.

Χαίροις, Πάτερ θεόσοφε.

Μηνολόγιον.

Τῇ Κ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, Μνήμη τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἱεροθέου, πρώτου Ἐπισκόπου καὶ φωτιστοῦ τῆς Οὐγγαρίας.

Στίχοι.

Ἐκ Βυζαντίου τοῖς μακρὰν ἀπεστάλης

Εὐαγγελίου ιερολήπτος κῆρυξ.

Εἰκοστῇ τιμάσθω ὕμνοις Ἱερόθεος ιεροθαλλής.

Συναξάριον.

Οὗτος ὁ μακάριος, τοῖς βιοτικαῖς ἀποταξάμενος πράγμασι, τὸν τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας ἐνεδύσατο τρίβωνα· διαπρέπων δὲ ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ καὶ δόξαν εὐλαβείας ἔχων, τῇ ψήφῳ τοῦ Παναγίου Πνεύματος, πρῶτος Ἐπίσκοπος Τουρκίας (Οὐγγαρίας) καθίσταται, χειροτονηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεσοῦντος τοῦ ι' αἰῶνος. Ἐν Οὐγγαρίᾳ δὲ γενόμενος, συνοδεύων τὸν ἄρχοντα τῆς χώρας Γυλά, βαπτισθέντα ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς πλάνης, διὰ τοῦ ἁγίου κηρύγματος, εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἐπανήγαγεν. Ἀποστολικοῖς δὲ ἔργοις διαπρέψας, Ναοὺς τε καὶ Μονὰς εἰς δόξαν Θεοῦ οἰκο-

δομήσας καὶ ποιμένα κάλλιστον τῶν λογικῶν προβάτων ἑαυτὸν παραστήσας, ἐν εἰρήνῃ τὸν Δικαίους πρέποντα ὕπνον κεκοίμηται.

Ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις, Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Ῥδὴ ζ'. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Θεοδώρητον, θαυμάτων τὴν ἐνέργειαν, ὥσπερ ὑπέσχετο, τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός, ἀφθόνως ἐπλούτησας, δι' ἧς σὸν κήρυγμα, Ἱερόθее, ἐπικυρώσας ξόανα, κατηδάφισας εἰδώλων.

Ε' χρημάτισας, λαμπτήρ ἀειλαμπέστατος, τῆς θείας πίστεως, ἀνατολαῖς μυστικαῖς, ῥημάτων τῆς γλώσσης σου, αὐγάζων Ἄγιε, Ἱερόθее, λαὸν πολὺν καθήμενον, ἐν σκιᾷ τῆς ἀφείας.

Ο' σιώτατος, πρατότατος εὐθύτατος, καὶ εὐσυμπάθητος, θεόφρον ὥφθης ποιμήν, Θεοῦ ποιμαίνόμενος, τοῖς δικαιώμασιν, Ἱερόθее, καὶ ἥθη κατεκόσμησας, τοῦ λαοῦ τῆς Οὐγγαρίας.

Θεοτοκίον.

Θεονύμφευτε, Παρθένε Ἀπειρόγαμε, Θεομακάριστε, Μῆτερ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, φωνῆς μου ἐπάκουσον, οἷα φιλεύσπλαγχνος, καὶ διάσωσον, ἀρχύων με τοῦ δράκοντος, τῇ θερμῇ ἐπισκοπῇ σου.

Καταβασία. Ἰταμῶ θυμῶ τε.

Ῥδὴ η'. Λυτρωτὰ τοῦ παντός.

Ε' πικλήσεσι θείαις ῥωννύμενος, κατ' ἐχθροῦ τοῦ ἀρχαίου ἐχώρησας, παμμάκαρ Ἱερόθее, καὶ αὐτὸν διδάχων σου, τῶν θεοσόφων, τῇ μαχαίρᾳ εἰς τέλος ἀπέκτεινας.

Νεκρωθεῖς τοῖς ἐν κόσμῳ ἀπέλαβες, τὴν ζωὴν ἐν ὑφίστοις τὴν ἄφθαρτον, τῶν Ἀποστόλων Ὅσιε, συγχορεύων τοῖς δήμοις, καὶ τῆς γλυκείας, τοῦ Θεοῦ ἀπολαύων μεθέξεως.

Καταιγίδι δεινῶς χεμαζόμενος, Ἱερόθее Πάτερ τῶν θλίψεων, προστρέχω τῇ πρεσβείᾳ σου, ἐκ βαθέων κραυγάζων· Ἐσο μοι ῥύστης, ἀντιλήπτωρ ἐν βίῳ καὶ σύμμαχος.

Θεοτοκίον.

Υπὲρ λόγον τε πάντα καὶ ἔννοιαν, τὸν Δεσπότην τοῦ κόσμου ἐκύησας, ὃν ἐκτενῶς ἰκέτευε, Θεοτόκε Παρθένε, ἵνα ῥυσθῶμεν, οἱ τιμῶντές σε πάσης στενώσεως.

Καταβασία. Φλόγα δροσίζουσαν.

Ὡδὴ θ'. Ἄπας γηγενής.

Ρήσεσι σεπτοῖς, πανσόφων χειλέων σου, ὦ Ἱερόθεε, τῷ λαῷ ἐδίδαξας, τῆς Οὐγγαρίας γνῶσιν τὴν ἔνθεον· διό σε μακαρίζομεν, ὡς ἱσαπόστολον, ἐκβοῶντες· Χαῖρε ὁ τοῦ Πνεύματος, εὐχχέστατον πληκτρον γενόμενος.

Ισχυσας Θεοῦ, ἀγία ἐν χάριτι, καὶ κατηδάφισας, πλάνης τὰ σεβάσματα, ναοὺς ἐγείρων τῷ Παντοκράτορι, τοῦ δὲ Σταυροῦ τὸ τρόπαιον, τὸ πανσεβάσμιον, Θεομάκαρ, Πάτερ Ἱερόθεε, ἐν τῇ γῇ Οὐγγαρίας ἀνύψωσας.

Λάμπεις ὡς ἀστήρ, τῆς πίστεως ἄδυτος, Θεομακάριστε, Πάτερ Ἱερόθεε, καὶ καταυγάζεις, φωτὶ σῆς χάριτος, τοὺς εὐλαβῶς τιμῶντάς σε, ἐν οἷς με σύνταξον, τὸν ἐν πίστει, τόδε σοι τὸ μέλισμα, ἀναξίους ὑφάναντα χεῖλεσι.

Θεοτοκίον.

Υμνοῖς καὶ ᾠδαῖς, τιμῶμέν σε ἅπαντες, τὴν Ὑπερύμνητον, χαῖρέ σοι κραυγάζοντες, τῇ ἀνωτέρα πάσης τῆς κτίσεως· χαῖρε ἡ σωματούσασσα, Πατὴρ τὸν ἄχρονον, Μῆτερ Λόγον, συμπαθῶς λυτρούμενον, τοὺς ἀνθρώπους πικρᾶς παραβάσεως.

Καταβασία. Νενίκηνται τῆς φύσεως.

Ἐξαποστειλάριον. Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Εκ πόλεως τοῦ Βύζαντος, τοὺς δρόμους σου ποιούμενος, ἐν Οὐγγαρία ἐπέστης, ὡς Ἀγγελος Ἱεράρχα, Κυρίου τὸ σωτήριον, κηρύττων Ἱερόθεε, καὶ φῶς Χριστοῦ γινόμενος, τοῖς καθημένοις ἐν σκότει, τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας.

Ἔτερον. Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἄστροις.

Ι ἔρωμένος ὑπάρχων, ὃ Ἱερόθεε Θεῶ, καὶ Ἀποστόλων τὸν ζῆλον, ἐκμιμησάμενος σαφῶς, τὴν Οὐγγαρίαν ἐρρύσω, εἰδωλικῆς ἀπιστίας.

Καὶ τὸ τῆς Ἑορτῆς.

Α πόστολοι ἐκ περάτων, συναθροισθέντες ἐνθάδε, Γεθσημανῇ τῷ χωρίῳ, κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα· καὶ σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου, παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Ἰστῶμεν στίχ. δ' καὶ ψάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος β'. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου.

Ο ἄνναθέμενος σαυτόν, τῷ ἐκ τῆς Ἀγίας Παρθένου, σωματωθέντι φρικτῶς, ἅπασαν ἐπίκληρον, τρυφὴν κατέλιπες, καὶ αὐτῷ δι' ἀσκήσεως, κατακολουθήσας, ἀρετῶν ὡς ἥλιος, Πάτερ ἐξέλαμψας. Ὅθεν φῶς ἀνθρώποις ἐγένου, ἐν σοφίᾳ λόγων καὶ ἔργων, ταῖς θεοσημείαις Ἱερόθεε.

Α ἄγγελος ἐπίγειος ὀφθαλμοῦ, τῆς ἀσκητικῆς βιοτῆς σου, ταῖς γενικαῖς ἀρεταῖς, Πάτερ Ἱερόθεε, ἐκ τῆς τοῦ Βύζαντος, ἀπεστάλης ὡς Ἄγγελος, εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, εὐαγγελιζόμενος, Θεοῦ τὰ ῥήματα. Ὅθεν καταλύσας τὴν πλάνην, εὐσεβείας τρόπαιον ὄντως, ἐν αὐτῇ αἰώνιον ἀνήγειρας.

Θ εἶος ὡς εἰρήνης ποταμός, ἐκ τῆς Κωνσταντίνου προνοίας, τῇ θεϊκῇ προελθόν, ἅπασαν ἐκύκλωσας, τῆς Οὐγγαρίας τὴν γῆν, διδασκῶν σου τοῖς ὕδασιν, αὐτὴν καταρδεύων, καὶ τῆς πλάνης Ὅσιε, ξηραίνων ρεύματα. Ὅθεν ὡς κλεινὸν Ἱεράρχην, καὶ σοφὸν διδάσκαλον ὕμνοις, Πάτερ Ἱερόθεε ὑμνοῦμέν σε.

Δ ρόμον ἰσαπόστολον καλῶς, ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἀνύσας, ὡς μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, χαίρων ἐξεδήμησας, σκηνὴν πρὸς ἄφθαρτον, καὶ

τῶν πόνων τὰ ἔπαθλα, λαβὼν Ἀποστόλων, δήμοις συνηρίθμῃσαι, αἰμακάριστε. Ὅθεν ὡς πλουτῶν παρῥήσιαν, πρέσβευε αἰεὶ ὑπὲρ πάντων, τῶν ἀνευφημούντων σε ἐν ἄσμασι.

Δόξα. Ὡχος πλ. α'.

Ο "σιε Πάτερ Ἱερόθεε, τὴν Οὐγγαρίαν ὡς σχοίνισμα λαβὼν, ἐπινεύσει τῇ ἁνωθεν, ἐκ Βυζαντίου ἐξῆλθες πρὸς αὐτήν, εἰρήνης τὰ ἀγαθὰ μυσταγωγούμενος, καὶ χάριτος τὸν λόγον εὐαγγελιζόμενος, τοῖς πεπεδημένοις τῆς ἀπιστίας ἐν δεσμοῖς. Ὅθεν ἀρράγες σε ἔχουσα θεμέλιον, διδάσκαλον θεόπνουν καὶ ἀρχιθρονον, ἐν σοὶ εὐλαβῶς καυχᾶται, τὴν ὀφειλομένην τῷ Κυρίῳ, εὐχαριστίαν προσάγουσα καὶ ψάλλουσα· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶ ὁ Θεός, ὁ πάντας θέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν, ὡς μόνος φιλόανθρωπος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Α "σατε λαοί, τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἄσατε· σήμερον γὰρ τὴν ὀλόφωτον ψυχὴν αὐτῆς, εἰς τὰς ἀχράντους παλάμας, τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος ἄνευ σπορᾶς, παρατίθησιν· ᾧ καὶ πρεσβεύει ἀδιαλείπτως, δωρηθῆναι τῇ οἰκουμένη εἰρήνην, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Δοξολογία Μεγάλη καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

Τὰ Τυπικά, οἱ Μακαρισμοὶ καὶ ἐκ τοῦ Κανόνος τοῦ Ἀγίου ἡ γ' καὶ στ' Ὠδὴ. Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγέλιον, ζήτηι τῇ στ' Δεκεμβρίου.

Μεγαλυνάρια.

Χ αῖροις Ἀποστόλων ὁ ζηλωτής, καὶ τῆς Οὐγγαρίας, Ἱερόθεε φωτιστής· χαίροις εὐσεβείας, διδάσκαλος θεόπνους, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ῥήτωρ θεόφθογος.

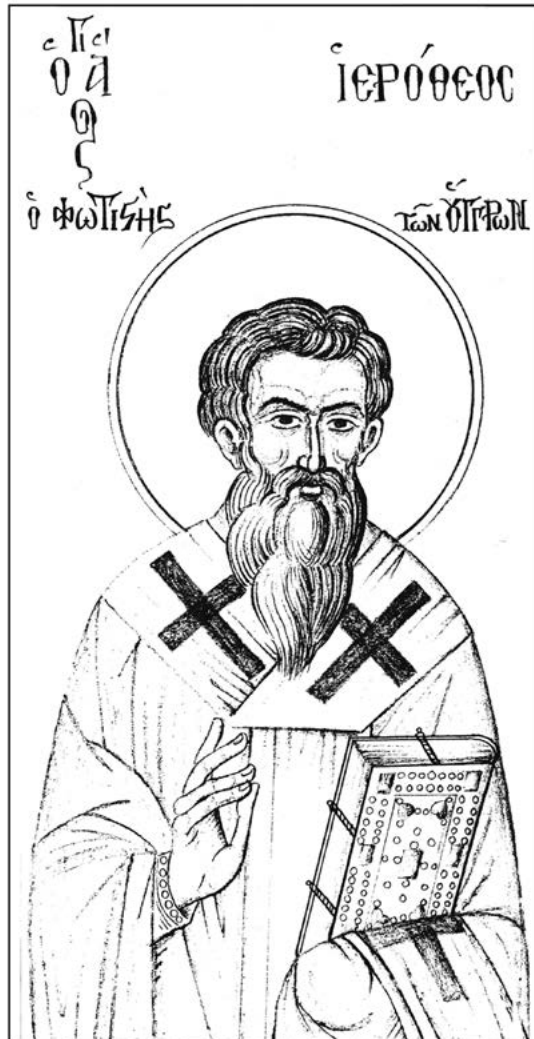
Ι 'ερολογίαις σου ταῖς σεπταῖς, ἱεροστολίσας, Ἱερόθεε θαυμαστέ, τῶν ἐν Οὐγγαρία, ἐνθέως τὰς καρδίας, ὡς ἀπαρχὰς Κυρίῳ, αὐτοὺς προσήγαγες.

Κοινωνικόν.

Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος. Ἀλληλούϊα.

Δίστιχον.

Κύριλλον ὑμνήσαντα τὰς ἀρετάς σου
φρούρει Ἱερόθεε ταῖς σαῖς πρεσβείαις.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΟΙΝΗ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΟΥΓΓΑΡΙΑΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΕΡΟΘΕΟΥ
ΠΡΩΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙ ΦΩΤΙΣΤΟΥ ΑΥΤΗΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΚΡΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

Ἰστώμεν στίχ. δ' καὶ ψάλλομεν τὰ κάτωθι Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τὸν εὐσεβῆ βασιλέα, ἑνδοξον Στέφανον, σὺν τῷ Ἱεροθέῳ, τῷ σεπτῷ Ἱεράρχῃ, ὑμνήσωμεν συμφώνως πάντες πιστοί, ὅτι πίστεως πρόβολοι, καὶ εὐσεβείας ἐκφάντορες θαυμαστοί, τῷ λαῷ τῶν Οὐγγρων ὥφθησαν.

Ε'κλελεγμένος ὑπάρχων, προνοία κρείττονι, ἐπλήρωσας Κυρίου, τὰς βουλὰς τὰς ἀγίας· σὺ γὰρ ἐν Οὐγγαρίᾳ τὴν τοῦ Σταυροῦ, κατεφύτευσας ἄμπελον, ἐξ ἧς ἐξέβλυσεν οἶνος ὁ μυστικός, ἄναξ Στέφανε τῆς πίστεως.

Ε'ν Οὐγγαρίᾳ ἐπέστης, ἄλλος Ἀπόστολος, τῆς ἀληθοῦς σοφίας, διαλάμπων τῇ αἵγλῃ, καὶ λύσας ἀθεΐας βαρβαρικῆς, τὴν ζοφώδη σκοτόμαιναν, Εὐαγγελίου ἀνέτειλας ἐν αὐτῇ, τὴν ἡμέραν Ἱερόθее.

Στέφανε κράτιστε ἀναξ, καὶ Ἱερόθεε, τῆς πίστεως αἱ βάσεις, Οὐγγαρίας ἐν χώρα, ἀπαύστως δυσωπεῖτε ὑπὲρ ἡμῶν, τὸν φιλάνθρωπον Κύριον, ἵνα ῥυσθῶμεν κινδύνων παντοδαπῶν, καὶ παντοίων περιστάσεων.

Δόξα. ᾠχος β'.

Σήμερον μνήμην ἱεράν, λαμπρῶς ἐπιτελοῦμεν, Στεφάνου καὶ Ἱεροθέου, θεοστέπτου εὐσεβοῦς βασιλέως, καὶ φωτιστοῦ πρωτεπισκόπου· ὡς φωστῆρες γὰρ ἀπλανεῖς, ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐξανατείλαντες, Εὐαγγελίου ἐν αὐτῇ, τὸ οὐράνιον φῶς ἐφήπλωσαν, καὶ πάντας ἐδίδαξαν, Τριάδα προσκυνεῖν ὁμοούσιον, ἐν μιᾷ Θεότητι.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Η τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα ὑπάρχουσα, καὶ τῶν Χερουβὶμ ἐνδοξότερα, καὶ πάσης κτίσεως τιμιώτερα· ἡ δι' ὑπερβάλλουσιν καθαρότητα, τῆς αἰδίου οὐσίας δοχεῖον γεγεννημένη, ἐν ταῖς τοῦ Υἱοῦ χερσί, σήμερον τὴν παναγίαν παρατίθεται ψυχὴν, καὶ σὺν αὐτῇ πληροῦται τὰ σύμπαντα χαρᾶς, καὶ ἡμῖν δωρεῖται τὸ μέγα ἔλεος.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ, Στιχηρὰ Προσόμοια.

ᾠχος β'. Οἶκος τοῦ Ἑφραθᾶ.

Στέφανον εὐσεβῶς, σὺν τῷ Ἱεροθέῳ, τιμήσωμεν ἐν ὕμνοις, ὡς ἀπαρχὰς ἐν χώρα, τῆς Οὐγγαρίας πίστεως.

Στίχ. Ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, εὗρον Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν.

Φόβῳ τῷ τοῦ Θεοῦ, δικαίως ἐκτελέσας, ὦ Στέφανε τὸν βίον, τῶν ἀγαθῶν μετέσχες, τῆς θείας ἀπολαύσεως.

Στίχ. Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν.

Πλάνης τῆς ἐναγοῦς, εἰδώλων τῶν ματαίων, κατήργησας τὸ σέβας, ἐν διδασχῶν δυνάμει, παμμάρκαρ Ἱερόθεε.

Δόξα. Τριαδικόν.

Αΰναρχε Βασιλεῦ, Πάτερ, Υἱὲ καὶ Πνεῦμα, εὐχαῖς τοῦ βασιλέως, Στεφάνου τῷ λαῷ σου, χορήγει τὰ ἐλέη σου.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Δέσποινα τοῦ παντός, σὺν τῷ Ἱεροθέῳ, τῷ τοῦ Υἱοῦ σου μύστη, ἡμῖν πταισμάτων λύσιν, ἐξαίτει ὡς φιλεύσπλαγχος.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ Ἀπόλυσις.

Εἰς τὸν Μεγάλον Ἑσπερινόν

Μετὰ τὸν Προοιμακόν, στιχολογοῦμεν τὸ Μακάριος ἀνὴρ. Εἰς δὲ τὸ Κύριε ἐκέκραξα, ἰστώμεν στίχ. στ' καὶ ψάλλομεν Στιχηρὰ Προσόμοια τοῦ Βασιλέως γ' καὶ τοῦ Ἱεράρχου γ', τὰ κάτωθι.

Στιχηρὰ Προσόμοια τοῦ Βασιλέως.

ᾠχος δ'. Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυσι.

Οὕγαρίας τὸ καύχημα, Ἐκκλησίας τὸ στήριγμα, καὶ ἀνάκτων τίμον ἐγκαλλώπισμα, τῆς εὐσεβείας τὸ ἄγαλμα, τὸν στῦλον τῆς πίστεως, τὸν θεράποντα Χριστοῦ, τὸν αἰδιδίμον Στέφανον, ὡς ὁμότροπον, καὶ ὁμόσκηνον μέλψωμεν ἀξίως, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, αὐτοῦ τὴν μνήμην γεραίροντες.

Ε'πιλάμφει τῆς χάριτος, φωτισθεὶς τὴν διάνοιαν, ὡς ὑπάρχων Στέφαναν δεκτικώτατος, τῷ σὺν Πατρὶ τε καὶ Πνεύματι, Χριστῷ βασιλεύοντι, καθυπέταξας σαυτόν, καὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς κρίμασι, τὴν δοθεῖσάν σοι, ἐξουσίαν καλῶς ἐπιτελέσας, οὐρανίων ἀνακτόρων, οἰκήτωρ ὥφθης ὑπέρλαμπρος.

Βασιλείαν τὴν πρόσκαιρον, ἀντηλλάξω θεόστεπτε, τοῖς λαμπροῖς τοῦ βίου σου κατορθώμασι, τῇ αἰωνίῳ καὶ κρείττονι· σὺ γὰρ ὡς

θεόσοφος, ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀρχὴν διεξήγαγες, καὶ τῆς πίστεως, τοῦ Σωτῆρος τῷ λόγῳ τῷ ἀγίῳ, μετεβύβησας τὰ ἥθη, τῶν ὑπηκόων σου Στέφανε.

Ἔτερα τοῦ Ἱεράρχου.

Ἦχος β'. Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασιν.

Ποίοις μελωδικοῖς ᾠσμασιν, εὐφημήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν Χριστοῦ τὸν πόθον πλουτήσαντα, καὶ τρυφὰς ματαίας μυσήσαντα, τὸν ζῶν ἀγίαν μετελθόντα· τὸ ἄστρον, τῆς εὐσεβείας τὸ ἀείφωτον· τὸ ρεῖθρον, τοῦ σωτηρίου τὸ ἀείρροον· Θεογνωσίας ῥημάτων, τὸ εὐλαλον στόμα, Ἱερόθεον τὸν σοφόν, δι' οὗ πρυτανεύεται, ἡμῖν χάρις θεία ἄνωθεν.

Ποίοις εὐφραντικοῖς μέλεσιν, ἀνυμνήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν τῆς ἀπωλείας ῥυσάμενον, πλείστους καὶ πρὸς δρόμον ἰθύναντα, ἐντολῶν τῶν θείων τοῦ Σωτῆρος· τὸ κλέος, Ἀρχιερέων τὸ θεσπέσιον· τὸ αὔχος, ἀρχιποιμένων τὸ ἐξαίσιον· τὸν θαυμαστὸν ὑποφήτην, τοῦ Εὐαγγελίου, Ἱερόθεον τὸν σοφόν, δι' οὗ ἡ ἀλήθεια, τῷ λαῷ τῶν Οὐγγρων ἔλαμψε.

Ποίοις εὐφημιῶν ἄνθεσιν, ἀναδήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν ἐκ Κωνσταντίνου τῆς πόλεως, πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν ποιήσαντα, χάριτι Κυρίου τὴν πορείαν, καὶ ταύτην, τῇ ἀληθείᾳ ὑποτάξαντα, τοῖς ὅπλοις, Εὐαγγελίου τοῦ κηρύγματος· τὸν ἱερὸν μυστολέκτην, τῆς Θεοσεβείας, Ἱερόθεον τὸν σοφόν, αὐτοῦ ὅπως λάβωμεν, πρεσβείαις πταισμάτων ἄφεσιν.

Δόξα. Ἦχος πλ. β'.

Σήμερον ὡς μύρον εὐωδίας, καὶ ἔλαιον μυστικῆς ἀγαλλιάσεως, ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν εὐσεβῶν ἐκκενούμενον, τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως, ἡ σεβασμία πανήγυρις ἀνέτειλε. Δεῦτε οὖν ἀδελφοί, εὐλαβῶς ἐορτάζοντες εἴπωμεν· Χαίροις ὁ τῆς φθαρτῆς βασιλείας, Θεῷ ἀφιερώσας τὸ διάδημα, καὶ τὴν δοθεῖσάν σοι ἐξουσίαν, ὡς διακονίαν λογισάμενος· χαίροις ὁ τὸν Σταυρὸν ἀναλαβὼν, ὡς ὅπλον ἀπροσμάχητον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ καθυποτάξας, ὡς μόνῳ Βασιλεῖ τὸν λαόν σου· χαίροις ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἱσαπόστολος, τοῦ πρώτου Χριστιανῶν βασιλέως, Κωνσταντίνου τοῦ μάκαρος, τέλειον ἀναδειχθεὶς ἀφομοίωμα. Ἀλλὰ πρέσβευε

ἐκτενῶς τῷ Θεῷ, σὺν Ἱεροθέῳ τῷ πρώτῳ Ἐπισκόπῳ, ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ λαοῦ σου, καὶ σωτηρίας τῶν τιμώντων σε.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Τῇ ἀθανάτῳ σου Κοιμήσει, Θεοτόκε Μῆτερ τῆς ζωῆς, νεφέλαι τοὺς Ἀποστόλους, αἰθερίους διήρπαζον· καὶ κοσμικῶς διεσπαρμένους, ὁμοχώρους παρέστησαν, τῷ ἀχράντῳ σου σώματι οἱ καὶ κηδεύσαντες σεπτῶς, τὴν φωνὴν τοῦ Γαβριήλ, μελωδοῦντες ἀνεβόων· Χαῖρε Κεχαριτωμένη, Παρθένε Μῆτερ Ἀνύμφευτε, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Μεθ' ὧν ὡς Υἱόν σου καὶ Θεὸν ἡμῶν, ἰκέτευε τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Εἴσοδος, τὸ Φῶς ἱλαρόν, τὸ Προκείμενον τῆς ἡμέρας καὶ τὰ Ἀναγνώσματα.

Βασιλειῶν Γ' τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. η', 22-23, 27-30)

Ε'στη Σολομών κατὰ πρόσωπον τοῦ θυσιαστηρίου Κυρίου, ἐνώπιον πάσης ἐκκλησίας Ἰσραὴλ, καὶ διεπέτασε τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε· Κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, οὐκ ἔστιν ὡς σὺ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω... Εἰ ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἀρκέσουσί σοι, πλὴν καὶ ὁ οἶκος οὗτος, ὃν ᾠκοδόμησα τῷ ὀνόματί σου; Καὶ ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὴν δέησίν μου, Κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ἀκούειν τῆς προσευχῆς, ἣς ὁ δοῦλός σου προσεύχεται ἐνώπιόν σου πρὸς σὲ σήμερον, τοῦ εἶναι τοὺς ὀφθαλμοὺς σου ἠνεωγμένους εἰς τὸν οἶκον τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός, εἰς τὸν τόπον, ὃν εἶπας· Ὅτι ἐστὶ τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ, τοῦ εἰσακούειν τῆς προσευχῆς, ἣς προσεύχεται ὁ δοῦλός σου εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός. Καὶ εἰσακούσῃ τῆς δεήσεως τοῦ δούλου σου καὶ τοῦ λαοῦ σου Ἰσραὴλ, ἃ ἂν προσεύξωνται εἰς τὸν τόπον τοῦτον· καὶ σὺ εἰσακούσῃ ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατοικῆσεώς σου ἐν οὐρανῷ, καὶ ποιήσεις καὶ ἰλεως ἔσῃ.

Παροιμιῶν τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. ι', 7 - γ', 13)

Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων, καὶ εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ. Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὔρε σοφίαν, καὶ θνητός, ὃς οἶδε

φρόνησιν. Κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυρούς. Τιμιωτέρα δέ ἐστι λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστίν. Ἐκ γὰρ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ. Τοιγαροῦν ἀκούσατέ μου, ὧ τέκνα, σεμνὰ γὰρ ἐρῶ· καὶ μακάριος ἄνθρωπος, ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάξει. Αἱ γὰρ ἔξοδοί μου, ἔξοδοι ζωῆς, καὶ ἐτοιμάζεται θέλησις παρὰ Κυρίου.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὑμᾶς, καὶ προῖμαι ἐμὴν φωνὴν υἱοῖς ἀνθρώπων· Ὅτι ἐγὼ ἡ Σοφία κατεσκεύασα βουλήν, καὶ γινῶσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. Ἐμὴ βουλή καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς. Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ· οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσι χάριν. Νοήσατε τοίνυν ἄκακοι πανουργίαν, οἱ δὲ ἀπαίδευτοι ἔνθεσθε καρδίαν. Εἰσακούσατέ μου καὶ πάλιν· σεμνὰ γὰρ ἐρῶ, καὶ ἀνοίγω ἀπὸ χειλέων ὁρθὰ. Ὅτι ἀλήθειαν μελετήσῃ ὁ λάρυγξ μου· ἐβδελυγμένα δὲ ἐναντίον ἐμοῦ χεῖλη ψευδῆ. Μετὰ δικαιοσύνης πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, οὐδὲν ἐν αὐτοῖς σκολιόν, οὐδὲ στραγγαλιῶδες. Πάντα εὐθέα ἐστὶ τοῖς νοοῦσι, καὶ ὁρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινῶσιν. Διδάσκω γὰρ ὑμῖν ἀληθῆ, ἵνα γένηται ἐν Κυρίῳ ἡ ἐλπίς ὑμῶν, καὶ πλησθῇσεσθε πνεύματος.

Σοφίας Σολομώντος τὸ Ἀνάγνωσμα.

(Κεφ. ε', 15)

Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, καὶ ἡ φροντίς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστῳ. Διὰ τοῦτο λήφονται τὸ βασιλείον τῆς εὐπρεπείας καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρὸς Κυρίου· ὅτι τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ σκεπάσει αὐτούς, καὶ τῷ βραχίονι ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. Λήφεται πανοπλίαν τὸν ζῆλον αὐτοῦ, καὶ ὀπλοποιήσῃ τὴν κτίσιν εἰς ἄμυναν ἐχθρῶν· ἐνδύσεται θώρακα, δικαιοσύνην, καὶ περιθήσεται κόρυθα, κρίσιν ἀνυπόκριτον. Λήφεται ἀσπίδα ἀκαταμάχητον, ὁσιότητα, ὅξυνεῖ δὲ ἀπότομον ὀργὴν εἰς ῥομφαίαν· συνεκπολεμήσῃ αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονας. Πορεύσονται εὖστοχοι βολίδες ἀστραπῶν, καὶ ὥς ἀπὸ εὐκύκλου τόξου τῶν νεφῶν, ἐπὶ σκοπὸν ἀλοῦνται· καὶ ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρεις ῥιφήσονται χάλαζαι. Ἀγανακτήσῃ κατ' αὐτῶν

ὕδωρ θαλάσσης, ποταμοὶ δὲ συγκλύσουσιν ἀποτόμως· ἀντιστήσεται αὐτοῖς πνεῦμα δυνάμεως, καὶ ὡς λαῖλαψ ἐκλικμήσει αὐτούς, καὶ ἐρημώσει πᾶσαν τὴν γῆν ἀνομία, καὶ ἡ κακοπραγία περιτρέφει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν βασιλεῖς καὶ σύνετε, μάθετε δικασταὶ περάτων γῆς· ἐνωτίσασθε οἱ κρατοῦντες πλήθους, καὶ γεγαιρωμένοι ἐπὶ ὄχλοις ἐθνῶν. Ὅτι ἐδόθη παρὰ Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῖν, καὶ ἡ δυναστεία παρὰ Ὑψίστου.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΙΤΗΝ, Ἰδιόμελα.

Ἦχος α΄.

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ ἡ Οὐγγαρία, Στεφάνου τοῦ Θεοστέπτου ἀνακτος, καὶ Ἱεροθέου τοῦ θαυμαστοῦ ἀρχιερέως, τὴν μνήμην ἐορτάζουσα. Οὗτοι γὰρ ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου κοπιάσαντες, τῆς εἰδωλικῆς σε ἀπάτης ἐρρύσαντο, καὶ ὡς νύμφην Χριστῷ σε προσήγαγον, ἐν ἱματισμῷ διαχύρῳ τῆς εὐσεβείας, μυστικῶς κεκοσμημένην. Χόρευσον οὖν καὶ σκίρτησον, καὶ τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ, τὴν εὐχαριστίαν ἀπόδος κράζουσα· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶ ὁ Θεός, ὁ ἐλεῶν καὶ σώζων ὡς οἰκτίρμων, τοὺς εἰς σὲ πιστεύοντας.

Δόξα. Ὁ αὐτός.

Βασιλεῦ αἰοίδιμε, Ἱεροθέου τοῦ πρώτου Ἐπισκόπου, τὴν παρακαταθήκην ἀνόθευτον φυλάξας, μᾶλλον δὲ καὶ κρατύνας τοῖς ἔργοις σου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, τὸν λαόν σου ἐκέρδησας. Ὅθεν ἡ Οὐγγαρία σε ἔχουσα, ἀρράγès τῆς πίστεως θεμέλιον, ἐν σοὶ σεμνύνεται καὶ καυχᾶται, τὴν δὲ πάντιμον χειρὰ σου, ὡς θησαυρόν τῆς χάριτος πλουτοῦσα, δοξάζει μεγαλοφώνως τὸν Θεόν, τὸν δοξάσαντά σε Στέφανε.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Τὴν πάνσεπτόν σου Κοίμησιν, Παναγία Παρθένε Ἀγνή, τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος, ἐπὶ τῆς γῆς μακαρίζομεν· ὅτι Μήτηρ γέγονας τοῦ Ποιητοῦ τῶν πάντων, Χριστοῦ τοῦ

Θεοῦ. Αὐτὸν ἱκετεύουσα, ὑπὲρ ἡμῶν μὴ παύσῃ δεόμεθα, τῶν εἰς σέ μετὰ Θεὸν τὰς ἐλπίδας θεμένων, Θεοτόκε Πανύμνητε καὶ Ἀπειρόγαμε.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ, Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος πλ. α΄. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις ἡ πανολβία дуάς, τῶν ἀρετῶν τὰ ἱερὰ καταγῶγια, λατρεῖας τῆς ψευδωνύμου, τὴν συντριβὴν ἀληθῶς, ἐν τῇ Οὐγγαρία ἐργασάμενοι· Χριστοῦ τὰ προστάγματα, ἐπὶ γῆς οἱ πληρώσαντες, καὶ Ἀποστόλων, ἐν τοῖς τρίβοις ὁδεύσαντες, οἱ τῆς χάριτος, τὰς πηγὰς ἀναβλύσαντες· Στέφανε ἀναξ ἔνδοξε, ἀνάκτων τὸ καύχημα, καὶ Ἱερόθεε Πάτερ, Ἱεραρχῶν ἀκροθίνιον· Χριστὸν δυσωπεῖτε, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, εὗρον Δαυῖδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἀγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν.

Χαίροις Εὐαγγελίου φωτί, καταυγασθεὶς πλησιφαῶς τὴν καρδίαν σου, καὶ τούτου ἐξαναστείλας, τὰς ἀνεσπέρους αὐγάς, ἐν τῇ Οὐγγαρία ἀξιάγαστε· ἀνάκτων ἀγλαΐσμα, παναοίδιμε Στέφανε, ὁ βασιλείας, ἐπιγείου τὴν εὐκλειαν, λογισάμενος, εἰς οὐδὲν νῶ θεόφρονι· δόξαν ὁ τὴν ἀνέσπερον, καὶ μὴ διαπίπτουσιν, Χριστοῦ ἐνθέρμως ποθήσας, τοῦ Βασιλέως τῆς κτίσεως· ὃν μάκαρ δυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, χάριν καὶ ἔλεος.

Στίχ. Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν.

Χαίροις Εὐαγγελίου βλαστός, κῆρυξ θεόφθογγος καὶ μύστης θεόσοφος, τὸ στόμα τῆς ἀληθείας, τῆς εὐσεβείας φωνή, τῆς θεογνωσίας ὁ διδάσκαλος· ὁ φθόγγος τῶν λόγων σου, Οὐγγαρίαν ῥυσάμενος, τῆς τῶν εἰδώλων, χαλεποῦς ματαιότητος, καὶ ὑπήκοον, τῷ Χριστῷ ἐργασάμενος· Ὅσπερ Ἱερόθεε, Ὅσιων συνόμιλε, Ἱεραρχῶν Ἀποστόλων,

ἐν τοῖς ὑψίστοις συμμετόχε. Χριστὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα. ᾠχος πλ. δ'.

Ο "σιε Πάτερ Ἱερόθεε, δαυϊτικῶς γραμματέως ὀξυγράφου, ἡ γλῶσσά σου κάλαμος γέγονεν, ἱερογραφοῦσα ἐν πλαξὶ καρ διῶν, ἀνθρώπων τῇ πλάνῃ παλαιωθέντων, τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἀσκητικῶς γὰρ προκαθαρθεὶς, τῆς σοφίας ἐν μετοχῇ ἐγένου, καὶ ὥσπερ ἄλλος Ἀπόστολος, ἐκ τῆς Βασιλίδος πρὸς Οὐγγαρίαν ἀπεστάλης, τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν, εὐαγγελιζόμενος πᾶσιν εἰρήνην. "Οθεν ἀποστολικῆς χάριτος, δι' ἔργων σου καὶ λόγων ἰσομοιρήσας, Χριστῷ παρέστης ἐν οὐρανοῖς, πρεσβεύων αὐτῷ ἐκτενῶς, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Παρθενικαὶ χορεῖαι σήμερον, μυστικῶς τῇ κλίνῃ τῆς Παρθένου καὶ Μητρός, κύκλῳ παρίστανται· καὶ ψυχαὶ Δικαίων περιϋπττάμεναι, τὴν Βασιλίδαν γεραίρουσιν· αἱ μὲν, ὡς προῖκα τὴν παρθενίαν, ἀντὶ μύρου κομίζουσαι· αἱ δὲ τὴν αὔλον ὑμνωδίαν, τὰ τῆς ἀρετῆς προσάγουσαι· πρέπει γὰρ τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς Βασιλίδι, ταῖς βασιλικαῖς τῶν ἀρετῶν, δορυφορεῖσθαι λαμπροφορίαις. Αἶς καὶ ἡμεῖς, βίον καθαρὸν συνεισενεγκόντες, ἐξέλθωμεν πρὸς κηδεῖαν, τῆς ὄντως Μητρός τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, αὐτὴν συμφώνως μακαρίζοντες.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον καὶ τὰ Ἀπολυτίκια.

Πρῶτον τοῦ Βασιλέως.

ᾠχος α'. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Βασιλείας τὸ σκῆπτρον, τῷ Θεῷ ἀναθέμενος, πρᾶος βασιλεὺς ἐγνωρίσθης, εὐσεβῆς καὶ φιλάγαθος· αὐτῷ δὲ Οὐγγαρίας τὸν λαόν, τῷ ὅπλῳ ὑποτάξας τοῦ Σταυροῦ, ἐθριάμβευσας ἐνδόξως ἐν οὐρανοῖς, ὦ Στέφανε σὺν Ἀγγέλοις. Δόξα τῷ σὲ ἐκλέξαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σὲ ἐνισχύσαντι, δόξα τῷ χρίσαντί σε μυστικῶς, ἐλαίῳ τῆς κρίσεως.

Εἶτα· τοῦ Ἱεράρχου. Ὅμοιον.

Αποστόλων τὸν ζῆλον, ἐν ψυχῇ σου δεξάμενος, ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἐπέστης, τῆς εἰρήνης ὡς ἄγγελος, καὶ ἠύγασας πρὸς γινῶσιν Θεϊκὴν, αὐτὴν τῶν διδασκῶν σου ἀστραπαῖς, Ἱερόθее Θεόφρον Ἀρχιερεῦ· διό σοι ἀναβοῶμεν· Δόξα τῷ σέ ἐκλέξαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σοὶ συνεργήσαντι, δόξα τῷ χορηγοῦντι διὰ σοῦ, πᾶσι τὰ κρείττονα.

Καὶ τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Εν τῇ Γεννήσει τὴν παρθενίαν ἐφύλαξας. Ἐν τῇ Κοιμήσει τὸν κόσμον, οὐ κατέλιπες Θεοτόκε. Μετέστης πρὸς τὴν ζωὴν, Μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς, καὶ ταῖς πρεσβείαις ταῖς σαῖς λυτρομένη, ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετὰ τὴν α' Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος α'. Τὸν τάφον σου.

Ιδοὺ τοῦ εὐσεβοῦς, βασιλέως ἡ μνήμη, Στεφάνου ὡς ἀστήρ, ἐξανέτειλε πάντας, ἡμᾶς καταπυρσεύουσα, λαμπηδόσι τῆς χάριτος· ἦν γεραίροντες, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, τῷ δοξάσαντι, αὐτὸν πιστῶς δῶμεν δόξαν, τιμὴν τε καὶ αἴνεσιν.

Δόξα. Ὅμοιον

Ασκήσει μετελθὼν, τῶν Ἀγγέλων τὸν βίον, ὡς Ἀγγελος Θεοῦ, εἰς τὴν γῆν Οὐγγαρίας, προνοία τῇ ἄνωθεν, ἀπεστάλης μακάριε, ὑψηγούμενος, τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, Ἱερόθее, καὶ τῶν εἰδώλων τῆς πλάνης, ἀνθρώπους λυτρούμενος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Οπάντιμος χορός, τῶν σοφῶν Ἀποστόλων, ἡθροίσθη θαυμαστῶς, τοῦ κηδεῦσαι ἐνδόξως, τὸ σῶμά σου τὸ ἄχραντον, Θεοτόκε Πανύ-

μνητε· οἷς συνύμνησαν, καὶ τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη, τὴν Μετάστασιν, τὴν σὴν σεπτῶς εὐφημοῦντες· ἦν πίστει ἐορτάζομεν.

Μετὰ τὴν β' Στιχολογίαν, Κάθισμα.

ᾠχος δ'. Ἐπεφάνης σήμερον.

Ε'πεφάνης Στέφανε, τῇ Οὐγγαρία, ὥσπερ μέγας ἥλιος, τῆς εὐσεβείας ἀστραπαῖς, διασκεδάζων τὴν νέφωσιν, τῆς τῶν εἰδώλων δεινῆς ματαιότητος.

Δόξα. ᾠχος γ'. Θείας πίστεως.

Ω'ς διδάσκαλον, τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀρχιδρονον, τῆς Οὐγγαρίας, Ἰερόθεε Πάτερ ὑμνοῦμέν σε· σὺ γὰρ ὡς πλήρης σοφίας γενόμενος, τῶν Ἀποστόλων τὸν ζῆλον ἐπέδειξας. Ὅθεν εἰληφας, σκηνὴν τὴν ἀχειροποίητον, εἰς θείαν σου καὶ ἄφθαρτον κατοίκησιν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός. Τὴν ὠραιότητα.

Ε'ν τῇ Γεννήσει σου, σύλληψις ἄσπορος· ἐν τῇ Κοιμήσει σου, νέκρωσις ἄφθορος· θαῦμα ἐν θαύματι διπλοῦν, συνέδραμε Θεοτόκε· πῶς γὰρ ἡ ἀπείρανδρος, βρεφοτρόφος ἀγνεύουσα; πῶς δὲ ἡ Μητρόθεος, νεκροφόρος μυρίζουσα; Διὸ σὺν τῷ Ἀγγέλῳ βοῶμέν σοι· Χαῖρε ἡ Κεχαριτωμένη.

Μετὰ τὸν Πολυέλεον, Κάθισμα.

ᾠχος πλ. α'. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Τῷ Θεῷ ὑποτάξας, τὴν βασιλείαν σου, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, Στέφανε ἄναξ σοφέ, διεξήγαγες αὐτὴν ἐν φόβῳ κρείττονι, καὶ αἰωνίοις τὰ φθαρτά, ἀνταλλαζόμενος λαμπρῶς, ἐν οὐρανῶν ἀνακτόροις, περιπολεύεις πρεσβεύων, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀνυμνούντων σε.

Δόξα. Ὅμοιον.

Α'ποστόλων τὸν ζῆλον, ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὡς καθαρὸς δι' ἀγώνων, ἀσκητικῆς βιοτῆς, δεδεδεγμένος ἱερῶς, ὃ Ἰερόθεε, ἐν Οὐγγαρίᾳ θαυμαστῶς, τῆς ἐπιγνώσεως Χριστοῦ, ἀνέτειλας τὴν ἡμέραν· διό σε πάντες τιμῶμεν, ἐπιτελοῦντές σου τὴν μνήμην πιστῶς.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὅμοιον.

Τῶν Ἀγγέλων τὰ πλήθη, δοξολογοῦσί σε· τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, πιστῶς ὑμνοῦμέν σε· ὅτι μετέστης ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια, καὶ πρεσβεύεις ἐκτενῶς, τῷ Υἱῷ σου καὶ Θεῷ, ῥυσθῆναι ἐκ τῶν κινδύνων, τοὺς πίστει ἀνευφημοῦντας, τὴν σὴν Παρθένε Μετάστασιν.

Εἶτα· οἱ Ἀναβαθμοί, ἦτοι τὸ α' Ἀντίφωνον τῶν Ἀναβαθμῶν τοῦ δ' ἤχου καὶ τὸ Προκείμενον.

Ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου, εὗρον Δαυῖδ τὸν δοῦλόν μου, ἐν ἐλαίῳ ἀγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν.

Στίχ. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως.

Εὐαγγέλιον, ζῆτει τῇ Τρίτῃ τῆς θ' Ἑβδομάδος Λουκᾶ.

Ὁ Ν'. Δόξα. Ταῖς τοῦ Θεοστέπτου... Καὶ νῦν... Ταῖς τῆς Θεοτόκου...

Ἰδιόμελον. Ἦχος πλ. β'.

Στίχ. Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου...

Σήμερον χρεωστικῶς οἱ εὐσεβεῖς, εὐφημιῶν σε στεφάνοις καταστέφομεν, Στέφανε ἄναξ θεόστεπτε, ὡς τῆς εὐσεβείας φερωνύμως, στέφανον οὐρανόπλοκον χρηματίσαντα, κεκοσμημένον ἀρετῶν τοῖς πολυτίμοις λίθοις. Διὸ πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν, σὺν Ἱεροθῶ τῷ σοφῷ πρωτεπισκόπῳ, ἵνα εἰρηναίαν διάγωμεν ζωὴν, ἐν τοῦ Θεοῦ τῷ ἀγίῳ θελήματι.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου...

Εἶτα· ὁ Κανὼν τῆς Ἑορτῆς καὶ ὁ Κανὼν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, φέρων Ἀκροστιχίδα ἐν τοῖς Θεοτοκίαις τήνδε· «Κυρίλλου».

Ὡδὴ α'. Ἦχος πλ. δ'. Ἀρματηλάτην Φαραῶ.

Αἰνάξ ἀνάκτων Βασιλεῦ οὐράνιε, Τριάς ὁ μόνος Θεός, ταῖς τοῦ Θεοστέπτου, ἄνακτος δεήσεσι, Στεφάνου τοῦ παμμάκαρος, δὸς τῇ γλώττῃ μου λόγον, ὡς ἂν αὐτῷ ὁ πανάθλιος, πλέξω κατ' ἀξίαν τὸν ἔπαινον.

Ως τὸν πρῶτον Δαυῖδ ὁ Κύριος, καὶ Βασιλεὺς τοῦ παντός, ἀγαθὸν προγνοῦς σε, ἐν ἀγαλλιάσει, ἐλαίῳ σε ἀνέδειξεν, εἰς λαοῦ βασιλέα, τῆς Οὐγγαρίας μακάριε, Στέφανε ἀνάκτων στεφάνωμα.

Βασιλικῆς ἐκ γενεᾶς ἐβλάστησας, καὶ βασιλεύσας παθῶν, ὡς Εὐαγγελίου, νόμῳ εὐθυνόμενος, ἀνθρώπων ἐβασίλευσας, ἐπινεύσει Κυρίου, πρᾶος καὶ δίκαιος Στέφανε, ἄναξ ἱερῶς γνωριζόμενος.

Θεοτοκίον.

Καταιγιζόμενος δεινῶς τοῖς πάθεσι, Μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ἀπωλείας, τὸν βυθὸν ἐλκόμενος, βοήθειαν ὁ ἄθλιος, σὴν ἐτοιμὴν αἰτοῦμαι· ἀντιλαβοῦ μου Πανάχραντε, ὅτι σὺ ἐλπίς μου καὶ καύχημα.

Εἴτα· ὁ Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς· «Χάριν μοι μακάριε αἶτει θεόθεν. Κυρίλ(λο)υ».

Ὡδὴ α΄. Ἦχος δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Χριστῷ παριστάμενος, ἐν οὐρανοῖς Ἱερόθεε, καὶ δόξης λαμπόμενος, τῷ ἀνεσπέρῳ φωτί, φῶς ἐξαίτει μοι, ὡς ἂν λαμπρῶς ὑμνήσω, ζωῆς τῆς ἐνθεοῦ σου, τὰ προτερήματα.

Αγάλλεται σήμερον, ἡ Οὐγγαρία ἐν Πνεύματι, τελοῦσα τὴν μνήμην σου, χαρμονικῶς ἐν ᾠδαῖς, Ἱερόθεε, διδάσκαλον σοφόν σε, καὶ θεῖον ἀρχιθρόνον, καταπλουτήσασα.

Ρωννύμενος χάριτος, τῇ δυναστείᾳ μακάριε, εἰδώλων ἐξήρανας, τὰς βορβορώδεις πηγὰς, καὶ ἐπήγασας, χειλέων ἐξ ἀγίων, τὸ ὕδωρ τῆς πίστεως, τὸ διειδέστατον.

Θεοτοκίον.

Ιδού σοι προστρέχουμεν, ὅτι λαός σου ὑπάρχομεν, καὶ πίστει αἰτούμεθα, σὴν προστασίαν θερμῶς, ἀνακράζοντες· Σεμνὴ Παρθένε χαῖρε, ἐλπίς τε καὶ στήριγμα, τῶν πεποιθότων σοι.

Καταβασία. Πεποικιλμένη τῇ θείᾳ.

Κανὼν τοῦ Βασιλέως. Ὡδὴ γ'. Ὁ στερεώσας κατ' ἀρχάς
Τῆς εὐσεβείας ἐπιβάς, τῷ ἄρματι θεομάκαρ, καὶ ὡς ξίφος τοῦ Χρι-
 στοῦ περιφέρων, ἐν χερσὶ σου τὸν Σταυρόν, ἀναξ θεόφρον Στέ-
 φανε, κατὰ τῆς ἀσεβείας, νίκην λαμπρὰν ἐπετέλεσας.

Καθυποτάξας ἑαυτόν, τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, οὐκ ἐν μάχαις περι-
 βόητος ὤφθης, ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀρετῆς, καὶ εὐποιᾶς Στέφανε, καὶ
 ὤφθης τῷ σῷ βίῳ, τοῖς ὑπηκόοις παράδειγμα.

Ως εὐθαλέστατος βλαστός, βασιλικῆς ρίζουχίας, Παρακλήτου μυ-
 στικῇ γεωργίᾳ, τοὺς τῆς πίστεως καρπούς, ὃ Στέφανε ἐξήνε-
 γκας, δι' ὧν αἰεὶ ἐκτρέφεις, τῆς Ἐκκλησίας τὸ πλήρωμα.

Θεοτοκίον.

Υμνοὶς τιμῶμέν σε αἰεὶ, τὴν τοῦ Κυρίου Μητέρα, καὶ ἐν πίστει
 ἐκβοῶμέν σοι· Κόρη, μὴ ἀπώσῃ τὰς λιτάς, τῶν τέκνων ὡς φιλό-
 τεκνος, ἐχθροῦ κινδυνεύόντων, ἐν ταῖς σφοδραῖς ἐπιθέσεσι.

Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου. Τόξον δυνατῶν.

Νόμῳ τοῦ Θεοῦ ὑπέκυψας, Πάτερ τὸν αὐχένα, ἀπὸ παιδὸς ὡς θε-
 όσοφος, καὶ ἀξίως ἐπολιτεύσω, ἐν Κυρίῳ Ἱερόθεε.

Μύρον εὐωδίας γέγονας, τῇ σῇ πολιτείᾳ, καὶ μυστικῶς εὐωδίασας,
 Ἱερόθεε Οὐγγαρίας, τὸν λαὸν ὁσμαῖς τῶν λόγων σου.

Οπλοὺς ἐγκρατείας σώματος, πάθῃ ἀποκτείνας, τῆς ἀπαθείας κει-
 μήλιον, Ἱερόθεε ἀνεδείχθης, καὶ σοφίας σκεῦος ἔμψυχον.

Θεοτοκίον.

Ιὸδε ἐφ' ἡμᾶς ὡς εὐσπλαγχνος, Μῆτερ τοῦ Κυρίου, χειμαζομένους
 τοῖς πάθεσι, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὴν γαλήνην, φιλανθρώπως πρυτα-
 νεύουσα.

Καταβασία. Ἡ δημιουργική.

Αἵτησις καὶ ἀκολούθως τὸ Κοντάκιον καὶ ὁ Οἶκος τοῦ Ἱεράρχου
 χῦμα.

Ἦχος πλ. δ΄. Τὸ προσταχθέν.

Ασκητικαῖς ἀρεταῖς ὑπεραστράψας, ἱεραρχίας τῇ στολῇ κατεκοσμήθης, Ἱερόθεε Πάτερ καὶ εἰς Οὐγγαρίαν, τοῦ Πνεύματος ἐπινεύσει ἀποσταλείς, διέπρεψας Ἀποστόλων ἐν ἀρεταῖς, καὶ ἐρρύσω τοῖς λόγοις σου, εἰδῶλὼν πλάνης αὐτήν, πιστῶς σοι ἀνακραζούσαν· Χαίροις, Πάτερ Θεόσοφε.

Ὁ Οἶκος.

Θεοκίνητον γλῶσσαν, θεοδίδακτον στόμα, κτησάμενος Θεοῦ ὡς θεράπων, Εὐαγγελίου ὑπουργός, ἐν Οὐγγαρίας τῇ χώρᾳ γεγένησαι, παμμάκαρ Ἱερόθεε· διὸ βοῶμέν σοι τοιαῦτα·

Χαῖρε, τὸ πληκτρον τῆς εὐσεβείας·
χαῖρε, ὁ κῆρυξ τῆς ἀληθείας.

Χαῖρε, ἀσεβείας ὁ θεῖος κατήγορος·
χαῖρε, ἀπιστίας ὁ μέγας ἀντίπαλος.

Χαῖρε, ἄνθος εὐωδέστατον ἀρετῶν ἀσκητικῶν·
χαῖρε, ῥόδον θεομύριστον δωρεῶν θεουργικῶν.

Χαῖρε, τὴν Οὐγγαρίαν τῷ Σωτῇρι συνάψας·
χαῖρε, αὐτὴν τῷ τύπῳ τοῦ Σταυροῦ σημειώσας.

Χαῖρε, ἀστήρ τῆς πίστεως ἄδυτος·
χαῖρε, φωστήρ τῆς γνώσεως πάμφωτος.

Χαῖρε, Χριστὸν τοῖς ἀνόμοις κηρύξας·
χαῖρε, πολλοὺς τῆς ἀπάτης λυτρώσας.

Χαίροις, Πάτερ Θεόσοφε.

Εὐθύς, τὸ Κάθισμα. Πρῶτον τοῦ Βασιλέως.

Ἦχος δ΄. Ταχὺ προκατάλαβε.

Ενθέως ἐλάτρευσας, τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ, καὶ ἔργοις ἐκόσμησας, δικαιοσύνης τὸ σόν, διάδημα Στέφανε. Ὅθεν ἐν βασιλείοις, νῦν αὐλαῖς συναυλίζῃ, τάξεις τῶν Δικαίων, καὶ Ἀγίων ἀπάντων· διό σε εὐφημοῦμεν, τελοῦντες τὴν μνήμην σου.

Δόξα. Τοῦ Ἱεράρχου. Ὁμοιον.

Αῳκτῖσι τοῦ Πνεύματος, καταυγασθεῖς τὴν ψυχὴν, ποιμὴν ἀνηγόρευσαι, τῆς Οὐγγαρίας σεπτός, σοφὲ Ἱερόθεε· ὅθεν ἀνθρώπων πλῆθος, πρὸς νομὰς τοῦ Κυρίου, Ἰθυνας βακτηρίᾳ, τῶν πανσόφων σου λόγων, Ἀπόστολος δι' ἔργων, ἄλλος δεικνύμενος.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁμοιον.

Κελεύσει τοῦ Κτίστου σου, τοῦ γεννηθέντος ἐκ σοῦ, νεφέλαις συνήθροισας, τοὺς Ἀποστόλους τὴν σὴν, ἰδέσθαι Μετάστασιν· ὅθεν καὶ μετὰ δόξης, καὶ πολλῆς εὐφροσύνης, ἐκήδευσαν ἀνυμνοῦντες, τὸ πανάχραντον σῶμα, τῆς σῆς μακαριότητος, Μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ.

Κανὼν τοῦ Βασιλέως. Ὡδὴ δ'. Σὺ μου ἰσχύς.

Επιποθῶν, τὴν βασιλείαν τῆς χάριτος, ἐχαυνώθης, μηδαμῶς ὡς Στέφανε, τιμαῖς, τρυφαῖς τε ταῖς γεηραῖς, δόξῃ ἐπιγείῳ, καὶ κοσμηκαῖς ἀπολαύσεις, ἀλλ' ὥφθης ἐν τῷ νόμῳ, τοῦ Κυρίου βαδίζων, ἐν πολλῇ ταπεινώσει ὡς πάνσοφος.

Χριστιανῶν, τὸν πρῶτον ἀνακτα Στέφανε, Κωνσταντῖνον, ἱερῶς μιμούμενος, τὸν ζωπάροχον τοῦ Χριστοῦ, Σταυρὸν Θεομάκαρ, ἐν Οὐγγαρία ἀνύψωσας, καὶ βάσιν αὐτὸν ἔσχες, κραταῖαν καὶ βεβαίαν, τῆς ἀρχῆς τῆς Θεόθεν δοθείσης σοι.

Θεῖον ναόν, τῶν ἀρετῶν ἐργασάμενος, τῇ τηρήσει, ἐντολῶν τῆς χάριτος, Στέφανε ἔνδοξε ἑαυτόν, ναοὺς τῷ Κυρίῳ, ζήλω ἀνήγειρας κρείττονι, ἐν οἷς τὰς προσευχὰς σου, ἀναφέρων ἐβόας· Τῇ δυνάμει σου δόξα Φιλάνθρωπε.

Θεοτοκίον.

Ροῦς τῶν παθῶν, τῶν σαρκικῶν κατακλύζει με, καὶ πτοοῦμαι, Μήτηρ τὴν ἀπώλειαν· πρόφθασον σπεῦσον ὡς ἀγαθή, καὶ τῆς χάριτός σου, αὐτὸν ῥοαῖς καταξήρανον, πιστῶς ἵνα βοῶ σοι, σεσωσμένος Μαρία· Χαῖρε νύμφη Θεοῦ ἡ ἀμόλυντος.

Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου. Τὴν ἀνεξιχνίαστον.

Μύρω Ἱερόθεε τῷ μυστικῷ, τῆς ἱεραρχίας σε εὐρατο, ἡ Οὐγγαρία, ποιμενάρχην ἀληθῆ, καὶ ἐκ Θεοῦ διδάσκαλον, τῆς θεοσεβείας θεόσοφον.

Αῖλλον σε ἀνέδειξε Πάτερ Μωσῆν, χάρις ἡ ἀγία τοῦ Πνεύματος, νομοθετοῦντα, τὴν εὐσέβειαν σαφῶς, καὶ διδασκαίς μαστίζοντα, πλάνης τῶν εἰδώλων τὴν Αἴγυπτον.

Κόσμῳ καλλυνόμενος τῶν ἀρετῶν, λάμπων τε ἀκτίσι τῆς γνώσεως, τὴν ἀκοσμίαν, σὺ διώρθωσας ψυχῶν, ἐξοφωμένων Ὅσιε, τῇ εἰδωλικῇ ματαιότητι.

Θεοτοκίον.

Αῖνωθεν ἐπίβλεπε ἐπὶ τὴν σὴν, Μῆτερ κληρουχίαν ὡς εὐσπλαγχνος, ἐξαिरουμένη, δυναστεία σῶν εὐχῶν, ἡμᾶς παντοίων θλίψεων, πάσης συμφορᾶς καὶ κακώσεως.

Καταβασία. Ῥήσεις Προφητῶν.

Κανὼν τοῦ Βασιλέως. Ῥδὴ ε΄. Ὅτι με ἀπώσω.

Εἵντολῶν τῶν ἁγίων, προθύμως ἐν τρίβοις ὧς Στέφανε ἔδραμες, καὶ τὴν ἀλουργίδα, ἀρεταῖς λαμπροτέραν ἀνέδειξας. Ὅθεν τῶν Ἀγίων, νῦν ἐν λαμπρότησιν ἀγάλλῃ, σῶν προσφύγων θερμῶς προμηθούμενος.

Οὐράνιος πόθος, προσαναπτέρωσας πρὸς δόξαν ἀμάραντον, μάκαρ τὴν ψυχὴν σου, ἀγαθὸν σε ἀνέδειξεν ἄνακτα, οὐκ ἐν δυναστεία, ὅπλων γῆινων πεποιστότα, ἀλλ' ἐν μόνῳ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ σου.

Εμπορίας θεόθεν, τὸν ἀσύλητον ὄλβον μάκαρ ἀπέλαβες, ὡς ἐλλιμενίσας, ἀρετάς σου πρὸς ὄρμον οὐράνιον, καὶ ἐν βασιλεῦσιν, ὥφθης ὁ ἔμπορος ἐκεῖνος, ὃν Χριστὸς ὡς ὑπόδειγμα δέδωκε.

Θεοτοκίον.

Ιῆλασμόν μοι ἐξαίτει, καὶ πταισμάτων τὴν λύσιν Μῆτερ φιλεύσπλαγχνε, ὅτι τὴν ζωὴν μου, ἐν παντοίοις κακοῖς ἐδαπάνησα, ἵνα σοι κραυγάζω. Χαῖρε βροτοῖς ἡ τετοκυῖα, τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἀπολύτρωσιν.

Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου. Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.

Ροαῖς ἀρδευόμενος, Θεουργικαῖς τῆς χάριτος, τὴν καθαρωτάτην σου καρδίαν, ἐκ Βυζαντίου, ὡς ποταμὸς νοητός, ἐξῆλθες ἀρδεύων διδασκαίς, Οὐγγαρίαν ἅπασαν, θαυμαστὲ Ἱερόθεε.

Ιδὼν τὸ ἀκέραιον, Θεὸς τῆς διανοίας σου, Πάτερ Ἱερόθεε θεόφρον, λύχνον καθάπερ, ἐν τῇ λυχνίᾳ αὐτοῦ, ἔθετο ὡς εὐσπλαγχνος φωτί, θείῳ τοῦ κηρύγματος, Οὐγγαρίαν αὐγάζοντα.

Εξήρνας θάλασσαν, εἰδώλων τῆς φαυλότητος, ῥάβδῳ τοῦ Σταυροῦ αὐτὴν πατάξας, καὶ τῆς δουλείας, τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, ἀνθρώπων διέσωσας πληθύν, Πάτερ Ἱερόθεε, Ἀποστόλων συνόμιλε.

Θεοτοκίον.

Ασπόρως συνέλαβες, ὠδίνων ἄνευ ἔτεκες, Πατὴρ ἀπειρόγαμε τὸν Λόγον, εἰς σωτηρίαν, τῶν ἐξ Ἀδὰμ γηγενῶν· ὅθεν Θεοτόκον εὐσεβῶς, Μήτηρ σε κηρύττοντες, σῆς δεόμεθα χάριτος.

Καταβασία. Τὸ θεῖον καὶ ἄρρητον.

Κανὼν τοῦ Βασιλέως. Ὡδὴ στ'. Ἰλάσθητί μοι Σωτήρ.

Τῆς χάριτος τὴν ἰσχύν, σύμμαχον ἔχων ἀήττητον, ἐνίκησας νοητῶν, ἐχθρῶν τὴν παράταξιν, καὶ τούτων ὧς Στέφανε, καταδυναστείας, τὸν λαόν σου ἡλευθέρωσας.

Γεγένησαι βασιλεύς, πρῶτος ἀκέραιος μέτριος, φιλάγαθος συμπαθής, ἐλέους ἀνάπλεως, Χριστοῦ μάκαρ Στέφανε, φοιτητῆς ὡς πέλων, τοῦ τῶν πάντων βασιλεύοντος.

Δοχεῖον χωρητικόν, τοῦ Παρακλήτου γενόμενος, ἐφάνης τῷ σῷ λαῷ, ὡς ἄλλος Ἀπόστολος, οὐ λόγοις ἀλλ' ἔργοις σου, Στέφανε διδάσκων, τοῦ Κυρίου τὸ σωτήριον.

Θεοτοκίον.

Αμπρύνεις μου τὴν ψυχὴν, τῇ φωταυγείᾳ σῆς χάριτος, Παρθένε Μήτηρ Θεοῦ· διὸ ἀνακράζω σοι· Φωτὸς τῆς Θεότητος, χαῖρε Θεοτόκε, τὸ θεόκτιστον παλάτιον.

Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου. Ἐβόησε προτυπῶν.

Ι ἔρευσας, τῷ Θεῷ φερωνύμως ὡς Ἀγγελος, καὶ ἁγίαν, ἀπαρχὴν Ἱερόθεε ἡνεγκας, αὐτῷ πλῆθος μέγα, σεσωσμένων ἀνθρώπων τοῖς λόγοις σου.

Ταπείνωσιν, ἐν πραύτητι λόγων ἐπέδειξας, δι' ἧς πάντα, Ἱερόθεε Πάτερ σεβάσμιε, τῶν ψευδῶν εἰδώλων, ἐταπείνωσας πλάνης ὑψώματα.

Εὐφρόσυνος, ἡ σεπτὴ σου ἡμέρα ἐπέφανεν, ὑπὲρ λόγον, Ἱερόθεε μάκαρ αὐγάζουσα, εὐσεβῶν καρδίας, ἀστραπαῖς τῆς δοθείσης σοι χάριτος.

Θεοτοκίον.

Ικέτευε, τὸν ἀφράστως τεχθέντα ἐκ σπλάγχχνων σου, ὅτι πάντες, ἀμελεία τελεία ἡμάρτομεν, Θεοτόκε ὅπως, διὰ σοῦ τὴν συγχώρησιν εὔρωμεν.

Καταβασία. Ἄλιον ποντογενές.

Κοντάκιον τοῦ Βασιλέως. Ἦχος πλ. δ'. Τῇ Ὑπερμάχῳ.

Τῷ τῶν αἰώνων Βασιλεῖ ὑπείκων Στέφανε, τῆς Οὐγγαρίας τὸν λαὸν αὐτῷ ὑπέταξας, ἐν τῆς χάριτος παμμάκαρ τῇ συμμαχίᾳ. Ἄλλ' ὡς νῦν συμβασιλεύων αὐτῷ ἔνδοξε, δυναστεία σῆς πρεσβείας φρούρει πάντοτε, τοὺς βοῶντάς σοι· Χαίροις, ἄναξ Θεόστεπτε.

Ὁ Οἶκος.

Οὐκ ἐν ταῖς δυναστείαις, τῶν ἁρμάτων θελήσας, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Σταυροῦ πανοπλίᾳ, στρατοπεδάρχης εὐκλεής, τοῦ Βασιλέως τοῦ κόσμου γεγένησαι, ἄναξ Θεόφρον Στέφανε· διὸ πιστῶς σοι ἐκβοῶμεν·

Χαῖρε, Θεμέλιον εὐσεβείας·

χαῖρε, ἀνάκτορον ἐμμελείας.

Χαῖρε, Οὐγγαρίας φωστὴρ οὐρανόφωτος·

χαῖρε, ἀσεβείας πρηστήρ ἀκμαιότατος.

Χαῖρε, θεῖον ἀφομοίωμα Σολομῶντος τοῦ σοφοῦ·

χαῖρε, τέλειον ἐκμίμημα Κωνσταντίνου τοῦ κλεινοῦ.

Χαῖρε, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ὑψώσας τὸ κέρας·
χαῖρε, τῆς ἀθεΐας καταργήσας τὸ κράτος.

Χαῖρε, Χριστοῦ ὑπήκοος ἔνθεος·
χαῖρε, Θεοῦ θεράπων οὐράνιος.

Χαῖρε, Σταυροῦ τὸ σημεῖον ὑψώσας·
χαῖρε, ναοὺς τῷ Κυρίῳ ἐγείρας.

Χαίροις, ἄναξ θεόστεπτε.

Μηνολόγιον.

Τῇ Κ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, Μνήμη τοῦ Ἀγίου καὶ θεοστέπτου βασι-
λέως τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνου τοῦ θαυματουργοῦ.

Στίχοι.

Στέφανος στέφος φερωνύμως ἀνάκτων
τῶν χριστωνύμων ὡς φιλόθεος ὦφθη.
Εἰκοστῇ θεῖος μέδων δόξης φθαρτῆς ἀπέπτη.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, Μνήμη τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἱεροθέου,
πρώτου Ἐπισκόπου καὶ φωτιστοῦ τῆς Οὐγγαρίας.

Στίχοι.

Ἐκ Βυζαντίου τοῖς μακρὰν ἀπεστάλης
Εὐαγγελίου ιερολήπτος κῆρυξ.
Εἰκοστῇ τιμάσθω ὕμνοις Ἱερόθεος ιεροθαλλής.

Ταῖς αὐτῶν πρεσβείαις, Χριστὲ ὁ Θεός, ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Κανὼν τοῦ Βασιλέως. Ὤδὴ ζ'. Παῖδες Ἑβραίων.

Μνήμην τὴν σὴν ἐν ἐγκωμίοις, πόθῳ ἄγομεν, ὦ Στέφανε παμμάκαρ,
ὅτι δίκαιος ὢν, δικαιοσύνης ἔργοις, ἀφθόνως ἐπερίσσευσας, τοῦ
Κυρίου σου εἰς δόξαν.

Φίλτρῳ πυρούμενος ἐνθέῳ, τοῦ Παντάνακτος, ἐτήρησας τὸν νόμον,
ὃ καὶ ψάλλεις αὐτῷ, αἰεὶ συμβασιλεύων, τὸν ὕμνον τὸν τρισάγιον,
σὺν Νοῶν χοροστασίαις.

Χάριν αἰεὶ ὁμολογεῖ σοι, μάκαρ Στέφανε, ἡ χώρα Οὐγγαρίας· ἐν αὐτῇ γὰρ Σταυροῦ, ὑψώσας τὸ σημεῖον, φυγῇ τελείᾳ ἔτρεψας, ἀπιστίας παρατάξεις.

Θεοτοκίον.

Λάμπρυνον Μῆτερ τὴν ψυχὴν μου, ἀντιλήψεως τῆς σῆς τῇ φωταυγείᾳ, καὶ παθῶν μου Ἀγνή, διάλυσον τὸ σκότος, ὡς τὸν Χριστὸν κύησας, φῶς ἀνέσπερον τοῦ κόσμου.

Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Θεοδώρητον, θαυμαμάτων τὴν ἐνέργειαν, ὥσπερ ὑπέσχετο, τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός, ἀφθόνως ἐπλούτησας, δι' ἧς σὸν κήρυγμα, Ἱερόθее, ἐπικυρώσας ξόανα, κατηδάφισας εἰδώλων.

Εἰ χρημάτισας, λαμπτήρ ἀειλαμπέστατος, τῆς θείας πίστεως, ἀνατολαῖς μυστικαῖς, ῥημάτων τῆς γλώσσης σου, αὐγάζων Ἅγιε, Ἱερόθее, λαὸν πολὺν καθήμενον, ἐν σκιᾷ τῆς ἀθρείας.

Οσίωτατος, πραότατος, εὐθύτατος, καὶ εὐσυμπάθητος, θεόφρον ὥφθης ποιμὴν, Θεοῦ ποιμαινόμενος, τοῖς δικαίωμασιν, Ἱερόθее, καὶ ἦθη κατεκόσμησας, τοῦ λαοῦ τῆς Οὐγγαρίας.

Θεοτοκίον.

Θεονύμφευτε, Παρθένε Ἀπειρόγαμε, Θεομακάριστε, Μῆτερ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, φωνῆς μου ἐπάκουσον, οἷα φιλεύσπλαγχνος, καὶ διάσωσον, ἀρκύων με τοῦ δράκοντος, τῇ θερμῇ ἐπισκοπῇ σου.

Καταβασία. Ἰταμῷ θυμῷ τε.

Κανὼν τοῦ Βασιλέως. Ὡδὴ η'. Ἑπταπλασίως κάμινον.

Γνώσει ἐκλάμπων Στέφανε, οὐρανίῳ τῆς χάριτος, τῇ πατρίδι ὥφθης, ἄλλος ἱσαπόστολος, τῷ ζήλῳ τῆς πίστεως, συντρίβων πλάνης εἶδωλα, καὶ ναοὺς Θεῶ, τῷ ἐν Τριάδι ἐγείρων, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τῷ κηρύγματι μάκαρ, ψυχὰς τῶν ὑπηκόων, τῶν σῶν μεταρρύθμιζων.

Ως θαυμαστά υπάρχουνσι, καὶ μεγάλα τὰ ἔργα σου! ἃ ἐν τῷ ἐνδόξῳ, ἄνακτι ἐτέλεσας· ἀπάτης ἐρρύσω γάρ, τῆς τῶν εἰδώλων Κύριε, ὄντως δι' αὐτοῦ, τῆς Οὐγγαρίας τὰ πλήθη· αὐτὸν δὲ μετὰ πότμον, ἐνεργεῖν πολυτρόπους, ἡξίωσας ἰάσεις, καὶ θαύματα ποικίλα.

Δαιϊτικῶς σε ἔχρισεν, ἐν ἐλαίῳ ὁ Κύριος, καὶ ἐν σῇ καρδίᾳ, ἀγαθὰ ἐλάλησεν, ἃ καὶ ἐρευξάμενος, ὡς ἡγεμὼν Θεόσοφος, λόγοις καθαροῖς, καὶ λαλιαῖς ὑψηγόροις, λαῶ τῆς Οὐγγαρίας, αὐτὸν ἡγιασμένον, ἐποίησας Κυρίου, λαὸν Στέφανε μάκαρ.

Θεοτοκίον.

Οἱ ἐξ ἁγνῶν αἱμάτων σου, σαρκωθείς ὑπὲρ ἔννοιαν, τοῦ γενάρχου πάντας, τῆς κατάρας ἔσωσεν· Αὐτὸν οὖν ἰκέτευε, ὡς παρρησίαν ἔχουσα, ἵνα τοῦ πυρός, τῆς αἰωνίου γεέννης, λυτρώσῃται εὐσπλάγχχνως, τοὺς βοῶντάς σοι πόθῳ· Χαῖρε εὐλογημένη, καὶ Κεχαριτωμένη.

Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου. Λυτρωτὰ τοῦ παντός.

Εἵπικλήσεσι θείαις ῥωννύμενος, κατ' ἐχθροῦ τοῦ ἀρχαίου ἐχώρησας, παμμάκαρ Ἱερόθεε, καὶ αὐτὸν διδασκῶν σου, τῶν Θεοσόφων, τῇ μαχαίρᾳ εἰς τέλος ἀπέκτεινας.

Νεκρωθεὶς τοῖς ἐν κόσμῳ ἀπέλαβες, τὴν ζωὴν ἐν ὑψίστοις τὴν ἄφθαρτον, τῶν Ἀποστόλων Ὅσιε, συγχορεύων τοῖς δήμοις, καὶ τῆς γλυκείας, τοῦ Θεοῦ ἀπολαύων μεθέξεως.

Καταιγίδι δεινῶς χειμαζόμενος, Ἱερόθεε Πάτερ τῶν θλίψεων, προστρέχω τῇ πρεσβείᾳ σου, ἐκ βαθέων κραυγάζων· Ἔσο μοι ῥύστης, ἀντιλήπτωρ ἐν βίῃ καὶ σύμμαχος.

Θεοτοκίον.

Υπὲρ λόγον τε πάντα καὶ ἔννοιαν, τὸν Δεσπότην τοῦ κόσμου ἐκύησας, ὃν ἐκτενῶς ἰκέτευε, Θεοτόκε Παρθένε, ἵνα ῥυσθῶμεν, οἱ τιμῶντές σε πάσης στενώσεως.

Καταβασία. Φλόγα δροσίζουσαν.

Κανὼν τοῦ Βασιλέως. Ὡδὴ Θ'. Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ.

Εξέστησαν Ἀγγέλων αἱ στρατιαί, τῇ σεπτῇ πολιτείᾳ σου Στέφανε· σὺ γὰρ σαφῶς, ἐν τοῖς ἀνακτόροις δι' ἀρετῆς, καθάπερ φοῖνιξ ἦνθησας, καὶ καρποφορίαν τὴν ἀγαθὴν, ἐξήνεγκας πλουσίως, Χριστοῦ τοῦ ζωοδότου, τῆς ἀμωμῆτου θείας πίστεως.

Στεφάνῳ ἐστεφάνωσεν ὁ Χριστός, τῆς ζωῆς τῆς ἀγήρω σε Στέφανε, καὶ δωρεαῖς, τῶν θαυμάτων ἐνδοξε βασιλεῦ, ὑπερφυνῶς ἐτίμησεν, ὡς τῇ πολιτείᾳ σου τιμηθεῖς. Διὸ αὐτὸν δυσώπει, αἰεὶ ἐν παρρησίᾳ, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν εὐχομένων σοι.

Ο δίκαιος καὶ κράτιστος βασιλεὺς, Οὐγγαρίας προστάτης ὁ μέγιστος, ὁ τῶν πιστῶν, θεῖος ἀντιλήπτωρ πρὸς τὸν Θεόν, ὃ Στέφανε αἰοίδιμε, πρόσδεξαι τοὺς ὕμνους μου εὐμενῶς, καὶ δίδου μοι σὴν χάριν, ἐξαίρων τὴν ζωὴν μου, τῆς κακουργίας τοῦ ἀλάστορος.

Θεοτοκίον.

Υπέραγνε Μαρία Μῆτερ Θεοῦ, τῇ θερμῇ μου φωνῇ ἐπικάμφθητι, ὡς εὐμενής, καὶ ἀπὸ κινδύνων καὶ πειρασμῶν, ἄσθε νειῶν Πανάχραντε, καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῶν παθῶν, διάσωσόν με Κόρη, ὅτι εἰς σὲ ἐλπίζω, μετὰ Θεὸν μόνην ὁ ἄθλιος.

Κανὼν τοῦ Ἱεράρχου. Ἄπας γηγενής.

Ρήσεσι σεπτοῖς, πανσόφων χειλέων σου, ὦ Ἱερόθεε, τῷ λαῷ ἐδίδαξας, τῆς Οὐγγαρίας γνῶσιν τὴν ἐνθεον· διὸ σε μακαρίζομεν, ὡς ἱσαπόστολον, ἐκβοῶντες· Χαῖρε ὁ τοῦ Πνεύματος, εὐηχέστατον πληκτρον γενόμενος.

Ισχυσας Θεοῦ, ἀγία ἐν χάριτι, καὶ κατηδάφισας, πλάνης τὰ σεβάσματα, ναοὺς ἐγείρων τῷ Παντοκράτορι, τοῦ δὲ Σταυροῦ τὸ τροπαιον, τὸ πανσεβάσμιον, θεομάκαρ, Πάτερ Ἱερόθεε, ἐν τῇ γῇ Οὐγγαρίας ἀνύψωσας.

Λάμπεις ὡς ἀστήρ, τῆς πίστεως ἄδυτος θεομακάριστε, Πάτερ Ἱερόθεε, καὶ καταυγάζεις, φωτὶ σῆς χάριτος, τοὺς εὐλαβῶς τιμῶντάς σε, ἐν οἷς με σύνταξον, τὸν ἐν πίστει, τόδε σοι τὸ μέλισμα, ἀναξίους ὑφάναντα χεῖλεσι.

Θεοτοκίον.

Υῖμοις καὶ ὠδαῖς, τιμῶμέν σε ἅπαντες, τὴν Ὑπερύμνητον, χαῖρέ σοι κραυγάζοντες, τῇ ἀνωτέρᾳ πάσης τῆς κτίσεως· χαῖρε ἡ σωματούσασα, Πατὴρ τὸν ἄχρονον, Μῆτερ Λόγον, συμπαθῶς λυτρούμενον, τοὺς ἀνθρώπους πικρᾶς παραβάσεως.

Καταβασία. Νενίκηνται τῆς φύσεως.

Ἐξαποστειλάριον τοῦ Βασιλέως. Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Θυσίαν τῷ Κυρίῳ σου, προσήνεγκας εὐάρεστον, τὰ κατορθώματα μάκαρ, τοῦ ἐναρέτου σου βίου· δικαίως γὰρ τῇ ἀνωθεν, προνοίᾳ ἐβασίλευσας, καὶ τὸν Σταυρὸν ἀνύψωσας, ἐν Οὐγγαρίᾳ τῇ χώρᾳ, Στέφανε κράτιστε ἄναξ.

Ἔτερον τοῦ Ἱεράρχου. Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἀστροῖς.

Ιερωμένος ὑπάρχων, ὃ Ἱερόθεε Θεῶ, καὶ Ἀποστόλων τὸν ζῆλον, ἐκμνησάμενος σαφῶς, τὴν Οὐγγαρίαν ἐρρύσω, εἰδωλικῆς ἀπὶ στίας.

Καὶ τὸ τῆς Ἑορτῆς.

Απόστολοι ἐκ περάτων, συναθροισθέντες ἐνθάδε, Γεθσημανῇ τῷ χωρίῳ, κηδεύσατέ μου τὸ σῶμά· καὶ σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου, παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΝΟΥΣ

Ἰστῶμεν στίχ. στ' καὶ φάλλομεν Στιχηρὰ Προσόμοια τοῦ Βασιλέως γ' καὶ τοῦ Ἱεράρχου γ', τὰ κάτωθι.

Ἦχος β'. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου.

Φέρων ὥσπερ σκῆπτρον τὸν Σταυρόν, καὶ ὡς ἀλουργίδα τὴν πίστιν, ἐνδεδυμένος φαιδρῶς, ἄναξ ἐνθεώτατος, ἐδείχθη Στέφανε, καὶ τῆς δόξης τῷ ἄνακτι, σεμνότητι βίου, καὶ ἀρίστοις πράξεσι, ζήλῳ ἐλάτρευσας. Ὅθεν φερωνύμως ἐδέξω, παρ' αὐτοῦ τῆς ἁνωθεν δόξης, στέφανον σοφὲ τὸν ἀμαράντινον.

Αῖστος ἰσαπόστολος τῇ σῇ, Στέφανε πατρίδι ὠράθης, ὡς Κωνσταντῖνός ποτε, τούτου ἀφομοίωμα, ὡς πέλων τέλειον, καὶ τῆς πίστεως ἡγείρας, τὸ κράτος νικήσας, πᾶσαν τὴν παράταξιν, τῆς ματαιότητος. Ὅθεν νίκης τρόπαιον ἦρας, καὶ ἐθαυμαστώθης θαυμάτων, θεία χορηγία τοῖς χαρίσμασι.

Πράξεων ἀρίστων γεωργός, χάριτος φαιδρὸς λαμπαδοῦχος, ὑψηλὴς ἀρετῆς, φυτοκόμος ἐνθεος, Χριστοῦ τῆς πίστεως, καὶ διδάσκαλος πάνσοφος, τοῦ Εὐαγγελίου, ἔργῳ τε καὶ ῥήματι, ἐφάνης Στέφανε, καὶ τὴν Οὐγγαρίαν ὡς νύμφην, ἐκλεκτὴν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ, τῷ τῆς δόξης ἄνακτι παρέστησας.

Αγγελος ἐπίγειος ὁφθαλμῶν, τῆς ἀσκητικῆς βιοτῆς σου, ταῖς γενικαῖς ἀρεταῖς, Πάτερ Ἱερόθεε, ἐκ τῆς τοῦ Βύζαντος, ἀπεστάλης ὡς Ἄγγελος, εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, εὐαγγελιζόμενος, Θεοῦ τὰ ῥήματα. Ὅθεν καταλύσας τὴν πλάνην, εὐσεβείας τρόπαιον ὄντως, ἐν αὐτῇ αἰώνιον ἀνήγειρας.

Θεὸς ὡς εἰρήνης ποταμός, ἐκ τῆς Κωνσταντίνου προνοίας, τῇ θεϊκῇ προελθὼν, ἅπασαν ἐκύκλωσας, τῆς Οὐγγαρίας τὴν γῆν, διδάχων σου τοῖς ὕδασιν, αὐτὴν καταρδεύων, καὶ τῆς πλάνης Ὅσιε, ξηραίνων ρεύματα. Ὅθεν ὡς κλεινὸν Ἱεράρχην, καὶ σοφὸν διδάσκαλον ὕμνοις, Πάτερ Ἱερόθεε ὑμνοῦμέν σε.

Δρόμον ἰσαπόστολον καλῶς, ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἀνύσας, ὡς μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, χαίρων ἐξεδήμησας, σκηνὴν πρὸς ἄφθαρτον, καὶ τῶν πόνων τὰ ἔπαθλα, λαβὼν Ἀποστόλων, δήμοις συνηρίθμῃσαι, αἰετομακάριστε. Ὅθεν ὡς πλουτῶν παρῥησίαν, πρέσβευε αἰεὶ ὑπὲρ πάντων, τῶν ἀνευφημούντων σε ἐν ἁσμάσι.

Δόξα. Ὡχος πλ. α'.

Πανηγυρίζει σήμερον φαιδρῶς, ἡ ἐν Οὐγγαρία ἁγία Ἐκκλησία, τῶν φωτολαμπῶν φωστήρων τῆς πίστεως, Στεφάνου τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως, καὶ Ἱεροθέου τοῦ πρώτου Ἐπισκόπου, τὴν μνήμην τὴν πανίερον. Ὁ μὲν γάρ, παρὰ Θεοῦ τὸ σκῆπτρον ἐγχειρισθεὶς, εὐσεβῶς ἐπὶ τῆς γῆς ἐβασίλευσεν, οὐκ ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις πεποιθώς, ἀλλ' ἐν τοῦ παναλκίμου Σταυροῦ, τῇ ἀηττήτῳ παντευχίᾳ· ὁ δὲ τοῦ Παρακλήτου τῷ μύρῳ, Ἀρχιερεὺς θεόληπτος γενόμενος, ἐν Ἱεράρχαις ἀποστολικῶς διέπρεψε, καὶ τοὺς πεπλανημένους τῆς πλάνης ἐν ἀνοδίαις, πρὸς τοῦ Κυρίου τὴν μάνδραν ὠδήγησεν. Ὅθεν πρὸς αὐτοὺς ἐκβοήσωμεν· Πρεσβεύετε Ἄγιοι ἐκτενῶς τῷ Θεῷ, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτός.

Αῖσατε λαοί, τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἄσατε· σήμερον γὰρ τὴν ὀλόφωτον ψυχὴν αὐτῆς, εἰς τὰς ἀχράντους παλάμας, τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος ἄνευ σπορᾶς, παρατίθῃσιν· ὧ καὶ πρεσβεύει ἀδιαλείπτως, δωρηθῆναι τῇ οἰκουμένη εἰρήνην, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Δοξολογία Μεγάλη καὶ Ἀπόλυσις.

Εἰς τὴν Λειτουργίαν

Τὰ Τυπικά, οἱ Μακαρισμοὶ καὶ ἐκ τοῦ Κανόνος τῶν Ἀγίων ἡ γ' καὶ στ' Ὠδὴ. Ἀπόστολον, ζῆτει τῷ Σαββάτῳ τῆς Η' Ἑβδομάδος τῶν Ἐπιστολῶν καὶ Εὐαγγέλιον τῇ ιγ' Νοεμβρίου.

Μεγαλυνάρια.

Χαίροις βασιλέων κλέος σεπτόν, καὶ τῆς Οὐγγαρίας, ἐγκαλλώπισμα θαυμαστόν· χαίροις ὁ ὑψώσας, τῆς πίστεως τὸ κέρας, θεοστεφῆς ὡς ἄναξ, Στέφανε ἐνδοξε.

Χαίροις Ἀποστόλων ὁ ζηλωτής, καὶ τῆς Οὐγγαρίας, Ἱερόθεε φωτιστής· χαίροις εὐσεβείας, διδάσκαλος θεόπνους, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ῥήτωρ θεόφθογγος.

Κοινωνικόν.

Ἀγαλλιᾶσθε δίκαιοι ἐν Κυρίῳ, τοῖς εὐθέσι πρέπει αἶνεσις. Ἀλληλούϊα.

Δίστιχον.

Ἱεροθέω τῷ κλεινῷ καὶ Στεφάνῳ Κύριλλος
ὕμνων σειρὰν ἔπλεξε πόθῳ.

A decorative border with a repeating floral and scrollwork pattern surrounds the central text.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ κ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ

Χρονικό

Τήν Τετάρτη 30ήν Αύγούστου 2017 ἐξελέγη παμψηφεί ὑπό τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, συγκροτουμένης ὑπό τῶν Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν, Γέροντος Νικαίας κ. Κωνσταντίνου, Θυατείρων καί Μεγάλης Βρετανίας κ. Γρηγορίου, Σεβαστείας κ. Δημητρίου, Μύρων κ. Χρυσοστόμου, Μυριοφύτου καί Περιστάσεως κ. Εἰρηναίου, Συνάδων κ. Διονυσίου, Σασίμων κ. Γενναδίου, Πιτσβούργου κ. Σάββα, Ἰσπανίας καί Πορτογαλίας κ. Πολυκάρπου, Καλλιουπόλεως καί Μαδύτου κ. Στεφάνου, Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γερασίμου, Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κυρίλλου, τοῦ Σεβασμιωτάτου ἀγίου Θυατείρων καί Μεγάλης Βρετανίας ἔχοντος τήν ψῆφον τοῦ ἀπουσιάζοντος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Συνάδων κ. Διονυσίου, κατόπιν προτάσεως τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Παπανθίμου ὑπό τόν ψιλόν τίτλον τῆς πάλαι ποτέ διαλαμφάσης Ἐπισκοπῆς Ὀλύμπου ὡς Βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου, ἐκδοθέντος ὑπό τῆς Ἀρχιγραμματείας τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ κάτωθι ἀνακοινωθέντος:

«Συνῆλθεν, ὑπό τήν προεδρίαν τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἡ Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδος εἰς τήν τακτικήν συνεδρίαν αὐτῆς σήμερον, Τετάρτην, 30ήν Αύγούστου 2017, πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει ἀναγεγραμμένων θεμάτων.

Κατ' αὐτήν, προτάσει τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, ψήφων κανονικῶν γενομένων ὑπό τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῶ,

ό Πανοσιολ. Αρχιμανδρίτης κ. Κύριλλος Παπανθίμου, κληρικός τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, ἐξελέγη παμψηφεί Βοηθός Ἐπίσκοπος παρά τῷ Σεβ. Μητροπολίτῃ Ρόδου κ. Κυρίλλῳ ὑπό τόν τίτλον τῆς πάλαι ποτέ διαλαμψάσης Ἐπισκοπῆς Ὀλύμπου».

Ὁ Θεοφιλέστατος γεννήθηκε στήν Ἀρχίπολη Ρόδου τό ἔτος 1980. Τίς ἐγκύκλιες σπουδές του πραγματοποίησε στή γενέτειρά του καί στήν πόλη τῆς Ρόδου. Διάκονος χειροτονήθηκε στίς 8 Δεκεμβρίου 2004 καί Πρεσβύτερος τήν 1ην Αὐγούστου 2009. Σπούδασε Θεολογία στή Θεολογική Σχολή τοῦ Ἐθνικοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί πραγματοποίησε εὐρύτερες σπουδές στήν Ὁξφόρδη (Abacus College) καί στό Λονδίνο (St. Mary's University), ἀπ' ὅπου πήρε μεταπτυχιακό δίπλωμα, μέ βαθμό ἄριστα μέ διάκριση, στὸν τομέα τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας (Master of Arts in Pastoral Theology). Ὡς Κληρικός ὑπηρέτησε ὡς Διάκονος καί Ἀρχιδιάκονος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου, Ἐφημέριος τῆς Ἑνορίας Ἁγίου Νικολάου Παραδεισίου, Ἱεροκῆρυξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, Γραμματέας τῆς Ἐπιτροπῆς Ὁρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ τῶν Μητροπόλεων τῆς Δωδεκανήσου, Ὑπεύθυνος τοῦ ἰδιαιτέρου Γραφείου τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου καί τῆς ἱστοσελίδας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Ὁ νεοεκλεγείς τήν Πέμπτη 31ην Αὐγούστου, ἐνώπιον τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος καί τῶν ἁγίων Συνοδικῶν Ἀρχιερέων, ἔδωσε τό νενομισμένο Μικρό Μήνυμα, ὅπως ἀκολουθεῖ:

«Παναγιώτατε Πάτερ καί Δέσποτα,
Σεβασμία τῶν Συνοδικῶν Ἱεραρχῶν χορεία,

Κολλᾶται ἡ γλῶσσα μου τῷ λάρυγγί μου καί μόνον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἵσταμαι ἐνώπιον πάντων ὑμῶν, καί δῆ εἰς τά ἅγια τῶν ἁγίων τῆς Πατριαρχικῆς διοικήσεως, εἰς τό συνοδικόν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπου ὡς ἀρχιθύτης ἡ Ὑμετέρα Σεπτῇ Κορυφῇ συνιερουργούντων τῶν μελῶν τῆς Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τελεῖ ἀενάως τό μυστήριον τῆς διευθετήσεως τῶν ζητημάτων τοῦ τε Γένους καί τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐν εὐγνωμοσύνῃ κατασπάζομαι τάς τιμίας χεῖρας Σας, Παναγιώτατε Αὐθέντα καί Δέσποτα καί Σεβασμιώτατοι ἅγιοι ἀρχιερεῖς, ἐπὶ τῇ ὁμοφώνῳ ἀναδείξει τῆς ἐλαχιστότητός μου εἰς τό ἀρχιερατικόν ἀξίωμα, δηλῶν ὅτι μετά τοῦ αὐτοῦ καί πλείονος ζήλου μέλλω νά ὑπηρετήσω τήν Μητέρα μου Ἐκκλησίαν, ἐν πιστότητι καί πλήρει ἀφοσιώ-

σει πρὸς τὸ Σεπτὸν Κέντρον καὶ πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς Ὑμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος καὶ ἀσφαλῶς ἐν ὑπακοῇ πρὸς τὸν ποδηγετοῦντά με ἀπὸ τῆς εἰσόδου μου εἰς τὴν ἱερωσύνην ποιμενάρχην καὶ γέροντά μου Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ρόδου κ. Κύριλλον.

Ἐξαιτοῦμαι τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐλογίας πάντων ὑμῶν διὰ τὴν νέαν μου ταύτην ὑψηλὴν διακονίαν, ἱσταμένην ἐνώπιόν μου ὡς αἱ κορυφαί τοῦ Ὀλύμπου, ὥστε νὰ δυνηθῶ ἀνεπαισχύντως καὶ ἐπιτυχῶς νὰ ἀναβῶ εἰς τὰς δυσαναβάτους κορυφὰς τῆς ἀρχιερωσύνης.

Εἰς πολλὰ ἔτη Παναγιώτατε Δέσποτα».

Στὴ συνέχεια στὸν πάνσεπτο Πατριαρχικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τέλεσε κατὰ τὴν τάξιν τὴν Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Μηνύματος, στὸ τέλος τῆς ὁποίας δέχθηκε τὰ συγχαρητήρια καὶ τίς εὐχὰς τῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς.

Ἡ χειροτονία τοῦ Θεοφιλεστάτου πραγματοποιήθηκε τὸ Σάββατο 30 Σεπτεμβρίου 2017 στὸν Καθεδρικό ἱερό Ναὸ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ρόδου, ἀπὸ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ρόδου κ. Κύριλλο, συλλειτουργούντων τῶν Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καὶ Βιάννου κ. Ἀνδρέου, Εἰρηνοπόλεως κ. Δημητρίου, Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπалаίας κ. Παϊσίου, Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου κ. Εὐγενίου, Κώου καὶ Νισύρου κ. Ναθαναήλ, Νουβίας κ. Σάββα, Προύσης κ. Ἐλπιδοφόρου, Κυρηναίας κ. Χρυσοστόμου, Πέτρας καὶ Χερρονήσου κ. Γερασίου, Ἱεραπύτνης καὶ Σητείας κ. Κυρίλλου καὶ τῶν Θεοφιλεστάτων Ἐπι-

σκόπων Ἀβύδου κ. Κυρίλλου, Ἀμορίου κ. Νικηφόρου, καί Στρατονικείας κ. Στεφάνου.

Στή χειροτονία παρευρέθησαν μεταξύ ἄλλων ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων κ. Δημήτριος Κρεμαστινός, οἱ Βουλευτές κ. Δημήτριος Γάκης καί κ. Μάνος Κόνσολας, Ἐκπρόσωποι τῆς Περιφέρειας Νοτίου Αἰγαίου, ὁ Δήμαρχος Ρόδου κ. Φώτης Χατζηδιάκος, Ἐκπρόσωποι τῶν τοπικῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν Ἀρχῶν, ὁ Γενικός Πρόξενος τῆς Τουρκίας στή Ρόδο κ. Baris Kalkavan, ὁ Χότζας καί ἡ Διοίκηση τοῦ μουσουλμανικοῦ Βακουφίου τῆς Ρόδου, ὁ Γενικός Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος τῆς Καθολικῆς Κοινότητος τῆς Ρόδου π. Λουκάς, Καθηγητές καί συμφοιτητές τοῦ Θεοφιλεστάτου ἀπό τή Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν καί τήν Ὁξφόρδη, ὁ ἱερός Κλῆρος, οἱ Μοναστικές Ἀδελφότητες καί πλῆθος κόσμος. Μέ τήν παρουσία τους τίμησαν ἐπίσης τόν Θεοφιλέστατο τό 3ο Σύστημα Προσκόπων Παραδεισίου καί τά Δημοτικά Σχολεῖα Ἀρχιπόλεως καί Παραδεισίου.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ

τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ
κατὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου
ΟΛΥΜΠΟΥ κ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ

Θεοφιλέστατε,

Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ καὶ ἡ περί Αὐτόν Ἁγία καὶ Ἱερά Σύνοδος ἐξέλεξάν σε Ἐπίσκοπον, μέ τόν ψιλόν τίτλον τῆς πάλαι ποτέ διαλαμπάσης Ἐπισκοπῆς Ὁλύμπου, γιά νά ὑπηρετήσεις ὡς Βοηθός Ἐπίσκοπος τῆς ἐλαχιστότητάς μου, τὴν Παυλική Ἱερά Μητρόπολη Ρόδου.

Εὐλογητός ὁ ἐν Τριάδι προσκυνούμενος Θεός, «ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως», ὁ ὅποιος, κατὰ τὴν ἀνεξιχνίαστη βουλή του, ἀξίωσε τὴν «παροικοῦσαν ἐν Ρόδῳ» Ἐκκλησία Του τῆς μεγάλης αὐτῆς χαρᾶς τῆς ἀναδείξεώς σου σέ Ἐπίσκοπο τῆς μαρτυρικῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ εὐδόκησε, κατὰ τό ἄφατο ἔλεός Του, μαζί μέ τοὺς συμπαρόντας ἀδελφούς ἀγίους Ἀρχιερεῖς, νά ἱεουργοῦμε σήμερα τό μυστήριον τῆς χειροτονίας σου, στό κατὰ χάριν τοῦτο ὑπερῷο, τόν Καθεδρικό μας ἱερό Ναό, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ νά εὐαγγελιζόμεστε τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, στήν ὁποία ὀφείλεις καὶ ὀφείλουμε τά πάντα.

Ἀπό τῆς παιδικῆς σου ἡλικίας ἀγάπησες τόν Θεό καὶ τὴν Ἐκκλησία Του καὶ ἐβίωσες μυστικά τόν πόθο τῆς ἀφιερώσεώς σου. Τό ἄδολο γάλα τῆς λαϊκῆς εὐσέβειας σέ ἀνέθρεψε καὶ οἱ ἀνεπιτήδευτες ἐκδηλώσεις της, περιουσία πολύτιμη τοῦ εὐλογημένου λαοῦ μας, σφράγισαν τὴν ὕπαρξή σου. Οἱ αὐλές τοῦ ἐνοριακοῦ Ναοῦ τῆς γενέτειράς σου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Ἀρχιπόλεως, καὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Κρυονερίου ἔγιναν τά κατηχούμενα τῆς εἰσόδου σου στά Ἅγια τῶν Ἀγίων τῆς θεοπαράδοτης Ἱερωσύνης. Τό Ἅγιον Ὅρος ὑπῆρξε ὁ ὁραματισμός σου. Ἀποφάσεις τὴν ἀναχώρησή σου ἀλλὰ αὐτὴ προσέκρουσε στήν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ γιά σένα. Τό κατ' ἀνθρώπο τυχαῖο σφράγισε τὴν πορεία σου.

Μέ ταπείνωση καὶ φόβο Θεοῦ ἄρχισες τόν ἱερατικό βηματισμό σου. Ἀγάπησες τό ἅγιο Θυσιαστήριον. Ἡ διακονία σου ὑπῆρξε θυ-

σιαστική. Ἡ ὑπακοή σου ἔκφραση συνειδήσεως χωρίς δουλικότητα καί σκοπιμότητα. Ἀφιερώθηκες μέ ζήλο καί συνέπεια στίς θεολογικές σου σπουδές, στήν Ἀθήνα, στήν Ὁξφόρδη, στό Λονδίνο, ἀφήνοντας παντοῦ καλή μαρτυρία καί ἀγαθές ἀναμνήσεις. Τή μέχρι τῆς ἐκλογῆς σου θητεία σου στήν Ἑνορία τῆς κωμοπόλεως τοῦ Παραδεισίου παρουσίασες καρποφόρο σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἐφημεριακῆς δράσεως. Ἡ ἐργασία σου στά Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ὑπῆρξε διακριτική καί ἀποδοτική. Οὐδέποτε προέβαλες ἀπαιτήσεις, ἀνταποκρίθηκες μέ συνέπεια καί αἶσθημα εὐθύνης στήν ἐκάστοτε ἐκκλησιαστική προτροπή καί ἐπέδειξες γνήσιο καί εἰλικρινές ἐκκλησιαστικό φρόνημα καί ἦθος.

Γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία σέ ἐτίμησε καί ἀνύψωσε. Ἐπιβράβευσε τήν πιστή διακονία σου καί σέ καλεῖ ἐκ νέου νά *«ἐπιβάλλης τήν χειρά σου ἐπ' ἄροτρον»* (Λουκ. θ', 62) γιά νά διακονήσεις ἀπό ὑψηλότερη ἐφεξῆς σκοπιά τόν Θεό καί τόν ἄνθρωπο, ἔχοντας ὡς *«τύπον καί ὑπογραμμὸν»* Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος *«Οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι καί δοῦναι τήν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ὑπὲρ πολλῶν»*. Ὁ δρόμος κάθε Κληρικοῦ, πολύ περισσότερο τοῦ Ἐπισκόπου, εἶναι δρόμος θυσίας, διότι ὁ Χριστός, ὁ πρῶτος καί μέγας Ἀρχιερεὺς καί Ἐπίσκοπος τῶν ψυχῶν μας *«κατέλιπεν ἡμῖν ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσωμεν τοῖς ἵχνεσιν αὐτοῦ»* καί κατὰ τήν προτροπή τοῦ Ἀποστόλου, *«ὡς Ἐκεῖνος περιεπάτησεν, ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς περιπατεῖν»*.

Ἀπὸ σήμερα, χειροτονούμενος Ἀρχιερεὺς, συγκαταλέγεσαι στή χορεία τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Μητρος Ἐκκλησίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὑψίστη ἡ τιμή καί ὑπέρμετρο τό χρέος τῆς μέχρι ἐσχάτης ἀναπνοῆς αὐτοσυνειδήσεώς σου. Ὡς Ἀρχιερεὺς τοῦ Θρόνου ἔχεις τήν ἱερά παρακαταθήκη τῆς ἀδιαλείπτου καρδιακῆς κοινωνίας μετὰ τῆς Μητρος Μεγάλης Ἐκκλησίας γιά νά μετέχεις τοῦ μεγαλείου, τοῦ μαρτυρίου καί τῆς μαρτυρίας της, μαρτυρία τήν ὁποία καλεῖσαι νά προβάλλεις καί νά μεταδώσεις στόν λαό μας. Ὡς Ρόδιος καί Δωδεκανήσιος Ἀρχιερεὺς νά θυμᾶσαι πάντα τούς λόγους τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Χαλκηδόνος Μελίτωνος, *«Οἱ Δωδεκανήσιοι ἐάν δέν ἦσαν ἐγκεντρισμένοι εἰς τήν καλλιέλαιον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἴσως νά μὴν ὑπῆρχον σήμερον ὡς Ὁρθόδοξοι. Ἐάν ἐπέζησαν ὡς Ὁρθόδοξοι οἱ Δωδεκανήσιοι, ἐάν ἐπέζησαν τοῦ Ντέ Βέκι, εἶναι διότι ἦσαν Ὁρθόδοξα τέκνα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησί-*

ας, τῆς ὁποίας ἡ πίστις καί ἡ παράδοσις ἀπεδείχθησαν ἰσχυρότεραι καί τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καί τοῦ φασισμοῦ». Αὐτήν τήν πίστη καί τήν παράδοση νά φυλάξεις, νά συνεχίσεις καί νά ἐρμηνεύσεις μέ ἀφοσίωση στόν θεσμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου, «μὴ φρονῶν τὰ ἑαυτοῦ» ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας Του, «ἦν Αὐτὸς περιεποιήσατο τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι».

Θεοφιλέστατε,

Στή μέχρι σήμερα ἐκκλησιαστική ἀναστροφή σου σέ γνωρίσαμε ἄνθρωπο θαυμάζοντα καί μὴ περιεργαζόμενον τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, ἔχοντα ὡς σύνθημα τό Ψαλμικόν: «Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει». Τοῦτο συνοψίζει τό περιεχόμενο τῆς ψυχῆς σου, συγκροτεῖ τὴν προσωπικότητά σου ὡς Ὁρθοδόξου Κληρικοῦ καί ἐκφράζει τό μεγαλύτερο προσόν σου, ἀνώτερο κάθε ἐπιγείου τίτλου καί οὐσιαστικώτερο οἰουδήποτε κατὰ κόσμον προσόντος. Προσευχητικά νά τό διαφυλάξεις καί τότε πιστεύουμε μέ βεβαιότητα ὅτι θά διακονήσεις τὴν Ἐκκλησία ὡς Ἐπίσκοπος ἄξιος τῆς ἱστορίας καί διαχρονικῆς μαρτυρίας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου καί ἐκφραστής τῶν αἰωνίων παραδόσεων τῆς Μητρὸς ἡμῶν Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Εἴσελθε εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ καταπετάσματος τῆς πνευματικῆς καί ἀχειροποιήτου σκηνῆς.

ΧΕΙΡΟΤΟΝΗΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ὀλύμπου κ. ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

Σεβασμιώτατε Ποιμενάρχα μου Μητροπολίτα Ρόδου,
 Σεβασμιώτατοι καί Θεοφιλέστατοι ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,
 Ἀξιότιμε κ. Πρόεδρε τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων,
 Ἐντιμότατοι Ἀρχοντες,
 Σεβαστοί Πατέρες,
 Ἀγαπητοί ἀδελφοί,

Στή ζωή μας ὑπάρχουν κάποιες στιγμές πού τίς χαρακτηρίζουμε μοναδικές. Στιγμές πλήρεις δέους, θάμβους καί μυστηρίου, τίς ὁποῖες συνήθως προσπαθοῦμε, ἐθιστικά σκεπτόμενοι, νά προσεγγίσουμε, νά κατανοήσουμε καί νά ἐρμηνεύσουμε. Διαπιστώνουμε, στό τέλος, ὅτι ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι πού ἔχουμε διαμορφώσει, πού μᾶς διαμορφώνει καί μᾶς χαρακτηρίζει, εἶναι ἀνεπαρκής. Εἶναι οἱ στιγμές κατά τίς ὁποῖες ἀλαλήτως μιλάει ὁ Θεός σέ πείσμα τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς. Μποροῦμε νά τό αἰσθανθοῦμε. Ἐνεργεῖ ὁ Θεός **«καί τὸ θέλει καί τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας»**. Αἰσθανόμαστε καί ἀναρωτιόμαστε: **«Ποῖός εἶμαι ἐγώ;»**. **«Ἐγὼ εἰμι γῆ καί σποδός»** (Γεν. ιη', 27). Ἀλλά καί πιστεύουμε. Ἐκεῖνος γνωρίζει. **«Ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καί ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα»** (Ψαλμ. ριβ', 7). Στέλνει τὸν βραδύγλωσσο Μωυσῆ νά ἀντιμετωπίσει τὸν δυνάστη Φαραώ, ἐμφανίζεται στὸν Γεδεὼν πού ἐτοιμάζεται νά δραπετεύσει ἀπὸ τὸν φόβο τῶν Μαδιανιτῶν καί τὸν καθιστᾷ πολέμαρχο τοῦ λαοῦ του, ἐνεργεῖ τόσες φορές μέ τρόπο τόσο παράδοξο μέσα στήν ἱστορία σκανδαλίζοντας ὅλους, ὅσοι ἔμαθαν νά ἐπαναπαύονται στά ἀνθρώπινα.

Μέ αὐτές τίς ταπεινές σκέψεις προσεγγίζω σήμερα τό μυστήριο τῆς προσωπικῆς μου Πεντηκοστῆς. Βιώνω τό παράδοξο, ὅπως τότε, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς μεγάλῃ τῆς Πεντηκοστῆς, ὅταν **«Παράδοξα εἶδον τὰ ἔθνη πάντα ἐν πόλει Δαβίδ, ὅτε τὸ Πνεῦμα κατῆλθε τὸ ἅγιον ἐν πυρίναις γλώσσαις, καθὼς ὁ θεηγόρος Λουκᾶς ἀπεφθέγγατο»** (Κ. Πεντ., Εἰς τοὺς Αἴν., Στιχ. Ἰδιόμελον). Στέκομαι μέ ἀπορία μπροστά στό μεγάλο τοῦτο γεγονός τῆς ζωῆς μου. **«Ὁμολογῶ τὴν χάριν, κηρύττω τὸν ἔλεον, οὐ κρύπτω τὴν εὐεργεσίαν»** (Εὐχή Ἀγιασμοῦ Θεοφανείων).

Θά ἤθελα νά σιωπήσω γιατί μέ δίδαξαν ὅτι μέ σιγή τιμᾶται τό μυστήριον. Τό ἔθος ὁμως ἐπιβάλλει νά μιλήσω. «*Τί εἶπω καί τί λαλήσω;*» Θά ἀνοίξω τήν καρδιά μου, θά χρησιμοποιήσω τή γλῶσσά μου καί θά πῶ μόνο λόγους εὐχαριστίας.

«Ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καί πνεύματι ταπεινώσεως» (Δαν. γ', 39) ἀναπέμπω ἐν πρώτοις τόν ὕμνον, τή δοξολογία, τήν τιμή καί τήν προσκύνηση στόν οἰκτίρμονα καί φιλόανθρωπο Θεό γιά τίς εὐλογίες Του πρός τήν ἀναξιότητά μου. Μέ ἐλέησε πλουσιόπαροχα, ἄνοιξε δρόμους στή ζωή μου καί μέ ἀξιώνει σήμερα τῆς δωρεᾶς τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος. Τά τελεσιουργούμενα ἀπό τήν ἡμέρα τῆς ἐκλογῆς μου, ἀποκορύφωμα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ σημερινή χειροτονία μου, ἀποτελοῦν γιά μένα μιά μυστική θεοφάνεια. Μέ θαυμασμό στέκομαι μπροστά στό μυστήριό της, καί οἰκτιροῦμαι τόν λόγο τοῦ Προφήτου Ἡσαΐου **«Ὡ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαί»** (Ἡσ. στ', 5). **«Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν»**.

Ὅπως δέ **«Μωυσῆς καί Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καί Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καί αὐτὸς εἰσήκουσεν αὐτῶν»** (Ψαλμ. η', 6) τολμῶ καί ἐγώ ὁ ἐλάχιστος νά ἐπικαλεσθῶ τό πανάγιο ὄνομά Του, καί αἰσθανόμενος τή μηδαμινότητά μου μπροστά στό μυστήριον, πού σήμερα τελεσιουργεῖται σέ μένα, νά ζητήσω τή θεία χάρη, **«τὴν τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσαν καί τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσαν»** γιά νά μέ ἐνισχύσει ὥστε νά παραστήσω τήν ἐπισκοπικὴ ζωὴ καί διακονία μου ἀντάξια τοῦ θείου ἐλέους· καί συνοψίζω τή δέησή μου στήν ψαλμικὴ ρήση: **«Τὸ ἔλεός σου, Κύριε, καταδιώξει με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου»** (Ψαλμ. κβ', 6).

Μετά τήν πρός τόν Θεό εὐχαριστία μου, στρέφω τόν νοῦ, τήν καρδιά μου καί ὅλες τίς αἰσθήσεις μου πρός τό πάνσεπτον τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρο, τήν Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησία, τό μαρτυρικό Φανάριον, καί προσερχόμενος νοερά ἐνώπιον τοῦ ἁγιωτάτου Ἀποστολικοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου, κλίνω τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος τὰ γόνατα καί καταθέτω εἰλικρινῆ αἰσθήματα βαθυτάτου σεβασμοῦ, ἀπέραντης εὐγνωμοσύνης καί ὑϊκῆς ἀφοσίωσης πρός τήν Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότητα, τόν προσκυνητό Αὐθέντη καί Δεσπότη μου, τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη κ. κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟ γιά τήν εὐμενῆ πρόκριση τῆς ἀναξιότητάς μου. Εὐχαριστίες δέ ἐκφράζω καί πρός τήν περί Αὐτόν σεπτὴ Χορεία τῶν Σεβασμιωτάτων Μη-

τροπολιτών, τῶν συγκροτούντων τὴν Ἁγία καὶ Ἱερά Σύνοδο, ἡ ὁμόφωνη ψῆφος τῶν ὁποίων μέ προήγαγε στό Ἀρχιερατικό ἀξίωμα καί μέ ἀνέδειξε Ἐπίσκοπο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ὡς ἀντίδωρο τῆς εὐεργετικῆς τους κρίσης καί ἀγάπης, ὑπόσχομαι τὴν ἀνευ ὄρων καί ὀρίων ὑπακοή στά κελεύσματα τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας καί τὴ διά βίου ἀφοσίωση πρὸς τό σεπτὸ πρόσωπο τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου μου καί τόν θεσμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Σεβασμιώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα,

Ἰδιαιτέρως ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνη καί τίς ἄπειρες εὐχαριστίες μου πρὸς τό σεπτὸ πρόσωπόν Σας. Σὰς ὀφείλω τό ἱερατικῶς ζῆν. Ἡ φωνὴ σας ἀκούστηκε πρὸς τὴν ἀναξιότητά μου ὡς ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Μέ προσκαλέσατε στό ἅγιο θυσιαστήριο, ἐκκλησιάσατε τὴν ὑπαρξή μου, μέ χειραγωγήσατε στὴν ἱερατικὴ ζωὴ, ἐπιμείνατε νά σπουδάσω, κατευθύνετε τὴν πορεία μου. Κοντά σας, ἔμαθα νά ἀγαπῶ μέ ἀνιδιοτέλεια τόν Θεό, νά ἀφουγκράζομαι τό θέλημά του, νά ζητῶ τὰ δικά Του καί ὄχι τὰ τῶν ἀνθρώπων, νά μὴν πολυπραγμονῶ, νά μπορῶ νά σιωπῶ καί νά ὑπομένω.

Τό παράδειγμά σας διαμόρφωσε τήν ιερατική μου συνείδηση καί οἰκοδόμησε τό ἐκκλησιαστικό μου φρόνημα. Ἡ πράξη τῆς καθημερινότητάς σας μέ δίδαξε νά παραμερίζω τό δικό μου θέλημα καί νά ἀφήνω τόν ἑαυτό μου στά χέρια τοῦ Θεοῦ. Ἡ αὐστηρότητά σας ὀριοθέτησε τή συμπεριφορά μου ὡς Κληρικοῦ. Οἱ ἀπαιτήσεις σας ἦταν πάντοτε ἀπόρροια τῆς ἀγάπης σας πρὸς τήν Ἐκκλησία καί τόν λαό τοῦ Θεοῦ. Μέ διδάξατε ὅτι πάνω ἀπό τά πρόσωπα ὑπάρχει ἡ Ἐκκλησία καί μοῦ ἐπαναλάβετε πολλές φορές τήν παρακαταθήκη

τοῦ Γέροντά σας, μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης Τιμοθέου, νά ἔχω ἕνα μοναδικό σκοπό στή ζωή μου, νά δίνω «τό παρόν τοῦ Θεοῦ» καί νά ἔχω ἀγάπη, συγχωρητικότητα καί ἀνιδιοτέλεια. Γιά ὅλα σᾶς εὐχαριστῶ.

Σέ λίγο θά θέσετε τά τίμια χέρια σας στήν κεφαλή μου γιά νά μοῦ δώσετε καί τόν τρίτο βαθμό τῆς ἀγίας ἱερωσύνης. Ὑπόσχομαι ὅτι θά τά τιμήσω καί θά διαθέσω ὅλη μου τή δύναμη γιά νά φανῶ ἀντάξι-ος τῶν προσδοκιῶν καί τῆς ἐμπιστοσύνης σας. Σᾶς ἄκουσα πολλές φορές νά ἀναφέρεστε μέ συγκίνηση στούς Γεροντάδες σας καί νά λέτε ὅτι σᾶς ἄφησαν πολύτιμη περιουσία καί κληρονομιά τήν εὐχή τους καί νά καυχᾶσθε γι' αὐτό λέγοντας ὅτι ἔχετε ἀναπαυμένο τό πνεῦμά σας. Τήν εὐχή σας καί ἐγώ ἐπιζητῶ γιά νά τήν ἔχω ὡς πύργο ἀσφαλείας στή διακονία μου καί νά βρίσκει ἀνάπαυση τό εἶναι μου.

Θερμές εὐχαριστίες ἀπευθύνω πρὸς τοὺς παρόντες ἀγίους Ἀρχιερεῖς, τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καί Βιάννου κ. Ἀνδρέα, Εἰρηνοπόλεως κ. Δημήτριο, Λέρου, Καλύμνου καί Ἀστυπалаίας κ. Παῖσιο, Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου κ. Εὐγένιο, Κῶου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ, Νουβίας κ. Σάββα, Προύσης κ. Ἐλπιδοφόρο, Κηρυνείας κ. Χρυσόστομο, Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γεράσιμο καί Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κύριλλο καί τοὺς Θεοφιλεστάτους Ἐπισκόπους Ἀβύδου κ. Κύριλλο, Ἀμορίου κ. Νικηφόρο, καί Στρατονικείας κ. Στέφανο. Ἡ παρουσία καί ἡ συμμετοχή τους στή χαρά μου ἀποτελεῖ γιά μένα ιδιαίτερη εὐλογία καί ἐξιδιασμένη τιμή. Στό πρόσωπο δέ, τοῦ ἀγίου Προύσης χαιρετίζω ὅλους τοὺς Ἀρχιερεῖς καί Κληρικούς πού διακονοῦν, μέ αὐταπάρνηση, τό σεπτό τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρο ὡς συγκυρηναῖοι, τοῦ ἀκάματα βαστάζοντος τόν σταυρό τῆς Ὁρθοδοξίας καί τοῦ Γένους, Παναγιωτάτου Πατριάρχου μας.

Ὁφειλτικά, εὐχαριστῶ τή μοναστική Ἀδελφότητα τῆς Μονῆς στήν ὁποία ἀνήκω, τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παραμυθίας, τόν Καθηγούμενο Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη κ. Ἀνθιμο Παλιόγλου καί τόν κτίτορά της Προηγούμενο Πανοσιώτατο Ἀρχιμανδρίτη τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Θρόνου κ. Σεραφεῖμ Παρχαρίδη γιά ὅσα μοῦ προσέφεραν, κατά τά πρῶτα χρόνια τῶν πνευματικῶν μου ἀναζητήσεων, καί τή στήριξή τους στήν ἀπόφασή μου νά ἀκολουθήσω τόν δρόμο τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Παρακαλῶ δέ, νά μέ μνημονεύουν στίς προσευχές τους καί νά καταθέτουν ἕνα λόγο δεήσεως μπροστά στήν εἰκόνα

τῆς ἐφόρου τῆς Μονῆς Παναγίας τῆς Παραμυθίας, γιὰ νά μέ συνοδεύει στή νέα μου πορεία καί νά ἐνσταλάζει μυστική παραμυθία στήν καρδιά μου, γιὰ νά φανῶ ἄξιος τῆς κλήσης μου.

Θερμές εὐχαριστίες ἐκφράζω πρὸς τόν Καθηγούμενο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα Ἁγίου Ὁρους Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη κ. Τύχωνα γιὰ τὴν ἀγάπη πού ἐπέδειξε πρὸς τό πρόσωπό μου καί τὴν πνευματικὴ συμπαράσταση πού μοῦ προσέφερε, ὅταν ξεκινοῦσα τόν δρόμο τῆς ἀφιερώσεώς μου, καί πρὸς τόν Πανοσιώτατο

Ἀρχιμανδρίτη κ. Μεθόδιο Βιδάλη, ὁ ὁποῖος στάθηκε δίπλα μου ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς νεότητάς μου, μέχρι σήμερα, σάν πραγματικός πατέρας. Ἡ παρουσία τους στό νέο ξεκίνημα τῆς ζωῆς μου, μοῦ δίνει ξεχωριστή χαρά καί τὴν αἰσθάνομαι ὡς ἰδιαίτερη εὐλογία. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τοὺς Πανοσιολογιωτάτους Σιμωνοπετρίτες Ἱερομονάχους πατέρες Ἐφραίμ καί Μύρωνα κοντά στοὺς ὁποίους, στό Σιμωνοπετρίτικο Μετόχιο τῆς Ἀναλήψεως Βύρωνα, διακόνησα κατὰ τὴν περίοδο τῶν σπουδῶν μου στὴν Ἀθήνα.

Μέ σεβασμό αναφέρω τό ὄνομα τοῦ Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου, Πρωτοπρεσβυτέρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κ. Ἰωάννου Χαλκιᾶ, στό πρόσωπο τοῦ ὁποίου ἐκφράζω τήν ἀπέραντη ἀγάπη μου καί τίς ἀπό βάθους καρδίας εὐχαριστίες μου πρός ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀδελφούς κληρικούς καί τά Μέλη τῶν μοναστικῶν Ἀδελφοτήτων τῆς Μητροπόλεως Ρόδου, ἀλλά καί πρός τοὺς συνεργάτες μου στήν ὑπηρεσία τῶν Γραφείων τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως. Ξεχωριστά δέ εὐχαριστῶ τόν συμμαρτυρήσαντα κατά τήν χειροτονία μου σέ Διάκονο Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη κ. Ἀντώνιο Πατρό, Ἡγούμενο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Φανερωμένης καθῶς καί τοὺς ἀδελφούς μου Ἀρχιμανδρίτες Τιμόθεο Ἀποστολάκη καί Ἰωαννίκιο Ἀναγνώστου, καί Πρεσβυτέρους Ἐμμανουήλ Σκλιβάκη

καί Κωνσταντῖνο Χατζημιχαήλ γιά τήν ἐπί τόσα χρόνια συνεργασία καί καλή συμπόρευση.

Ἡ σκέψη μου καί οἱ εὐχαριστίες μου στρέφονται ἐπίσης καί πρός τίς Ὀσιώτατες Μοναχές τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εὐαγγελισμοῦ Μητρός τοῦ Ἠγαπημένου τῆς Πάτμου, πού διακονοῦν στό Ὁρφανοτροφεῖο Θηλέων Ρόδου, ἰδιαίτερως δέ πρός τήν ἀδελφή Μοναχή Ξένη, ἡ ὁποία μέ ἀγκάλιασε ὅλα αὐτά τά χρόνια σάν μάνα πνευματική. Τίς εὐχαριστῶ γιά τήν ἀγάπη καί τή συμπαράστασή τους εὐχόμενος ὁ Πανάγαθος Θεός νά τίς ἐνισχύει στό δύσκολο ἔργο τους.

Αἰσθήματα ἄπειρης εὐγνωμοσύνης ἐκφράζω ἀπό τά μύχια τῆς καρδιάς μου πρός τούς ἀγαπητούς μου γονεῖς Νικόλαο καί Γεωργία. Μοῦ χάρισαν τό ζῆν καί ἐκοπίασαν γιά μένα. Ζητῶ τήν εὐχή τους, ἡ ὁποία, μαζί μέ τήν ἀγάπη τῶν κατά σάρκα ἀδελφῶν μου, θά ἀποτελεῖ θησαυρό ἀνεκτίμητο τῆς ζωῆς μου καί ἐπιστηριγμό τῆς διακονίας μου.

Χρέος μου νά ἀναφερθῶ σέ δύο ξεχωριστά, γιά μένα, πρόσωπα. Στόν παπποῦ μου Ἀναστάσιο καί στήν πολυαγαπημένη μου γιαγιά Τσαμπίκα, κοντά στήν ὁποία ἔκανα τά πρῶτα ἐκκλησιαστικά βήματα στίς αὐλές τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Κρυονερίου. Οἱ ἐκφράσεις τῆς παραδοσιακῆς τους εὐσέβειας ἄφησαν στήν ψυχή μου ἀνεξίτηλη σφραγίδα καί ἐπέδρασαν καθοριστικά στή διαμόρφωση τῆς αὐτοσυνειδησίας μου. Ἡ παραμονή μου κοντά τους χάραξε τήν ψυχή μου καί μοῦ ἄφησε καλή παρακαταθήκη, ἐνθυμήσεις ἀγαθές. Τούς εὐχαριστῶ, ὅπως εὐχαριστῶ καί τήν ἀπό τόν πατέρα μου γιαγιά μου Μαρία, μνημονεύοντας τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀιμνήστου παπποῦ μου Ἡσαΐα.

Μέ εὐγνωμοσύνη μνημονεύω τῆς προσφορᾶς τῶν δασκάλων μου, τῶν καθηγητῶν μου στή Μέση Ἐκπαίδευση, ὅπως ἐπίσης τῶν Καθηγητῶν μου στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στό Abacus College καί St. Stephen's House τῆς Ὁξφόρδης καί τοῦ Πανεπιστημίου St. Mary's τοῦ Λονδίνου. Τούς εὐχαριστῶ γιά ὅσα μοῦ προσέφεραν. Ὁφείλω ἀκόμα νά εὐχαριστήσω τόν Σεβασμιώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Θυατείρων καί Μεγάλης Βρετανίας κ. Γρηγόριο καί τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Διοκλείας κ. Κάλλιστο γιά τή συμπαράστασή τους κατά τό διάστημα τῆς παραμονῆς μου στήν Ὁξφόρδη καί στό Λονδίνο, τόν πρῶην Ἀγγλικανό Ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Canterbury Rowan Williams καί τό Ἴδρυμα Nikaeon

Ecumenical Trust γιά τήν ὑποτροφία πού μοῦ προσέφεραν ὥστε νά μπορέσω νά πραγματοποιήσω τίς σπουδές μου στή Μεγάλη Βρετανία, καθώς ἐπίσης τούς συμφοιτητές μου καί ὅλους ἐκείνους πού συνέβαλαν στή διαπαιδαγώγησή μου καί μοῦ συμπαραστάθηκαν σέ δύσκολες στιγμές.

Δέν θά μποροῦσα νά μὴν εὐχαριστήσω τούς συνεργάτες μου στήν Ἑνορία Ἀγίου Νικολάου Παραδεισίου καί ὅλους τούς κατοίκους τῆς Κωμοπόλεως γιά τά, περίπου, τρία χρόνια τῆς ἐκεῖ ἐφημεριακῆς διακονίας μου. Ἡ ἀγάπη καί ἡ συμπαράστασή τους μέ σκλάβωσαν κυριολεκτικά καί μέ κράτησαν κοντά τους, μέχρι τήν ἐκλογή μου. Ἡ διακονία μου στό Παραδεῖσι θά παραμείνει ἀνεξίτηλη στήν ψυχή μου. Οἱ κάτοικοί του θά παραμείνουν σέ ὅλη τή ζωή μου οἱ ἀνθρωποι μου. Ἀγάπησα τό Παραδεῖσι γνήσια καί ἀληθινά. Ἀφήνω στούς ἀγαπητούς μου Παραδεισιῶτες τήν καρδιά μου, μέ μοναδική ἀπαίτηση τίς προσευχές τους πρός ἐνίσχυσή μου στή νέα εὐθύνη μου.

Τέλος, εὐχαριστῶ ἐκ βάθους καρδίας, ὅλους ἐσᾶς, ὅσοι σήμερα ἤλθατε συνοδοί στήν ἀρχή τῆς νέας ἐκκλησιαστικῆς μου πορείας, τούς ἐκπροσώπους τῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν Ἀρχῶν τῆς πόλεως καί τοῦ νησιοῦ μας, τούς ὀφικιαλίους τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου, τούς Ἱεροφάλτες, τούς συγγενεῖς καί φίλους μου, ἰδιαίτερα τούς ἐκτός Ρόδου, πού ταξίδεψαν γιά νά εἶναι σήμερα δίπλα μου. **«Δώη Κύριος ὁ Θεὸς κατὰ τὴν καρδίαν ἐνὸς ἐκάστου».**

Περαινόντας τόν λόγο, ἀναφέρομαι στό χωριό μου, τήν Ἀρχίπολη τῆς Ρόδου, χαιρετίζω τούς συγχωριανούς μου καί ὀφειλειακά μνημονεύω τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀειμνήστου Ἐφημερίου τοῦ χωριοῦ μου Στυλιανοῦ Τσακίρη, κοντά στόν ὁποῖο γνώρισα τή λειτουργικὴ ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καθώς καί τοῦ προπάππου μου μακαριστοῦ Ἱερέως Νικολάου Παπανθίμου. Ἄς ἔχω τήν εὐχή τους.

Σεβασμιώτατε,

«Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα». Δέος καταλαμβάνει τήν ὕπαρξή μου. **«Μεγαλύνει ὄντως ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ δούλου αὐτοῦ».** **«Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον».**

Εὐχεσθε, παρακαλῶ, ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καί πάντων τῶν ἐν Ρόδῳ διαλαμψάντων Ἀγίων νά μέ ἀναδείξει καλὸ καί φιλόπονο ἐργάτη τοῦ ἀμπελώνα του.

